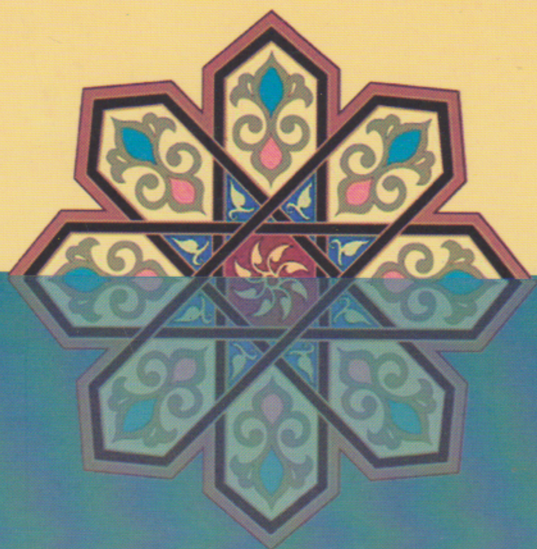
بنەما شەرعییەکانی کۆمەڵی ئیسلامیی

نووسینی عەلی باپیر

ڕوونکردنەوەی

بنەما گشتییەکانی کۆمەڵی ئیسلامیی

ڕوونکردنەوەی
بنەما گشتییەکانی
کۆمەڵی ئیسلامیی

نووسینی: عەلی باپیـر

چاپی سێیەم

1435/ **کۆچی**
2714/ **کوردی**
2014/ **زاینی**

ameer.maktab@yahoo.com

 /AliBapir /AliBapir /MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

ناسـنامەی كتێـب:

ناوی كتێب : ڕوونكردنەوەی بنەما شەرعییەكانی كۆمەڵی ئیسلامیی

نووسینی : عەلـی باپیـر

بـابـەت : فیكری ئیسلامیی

پیت چنین : كامەران ئەحمەد

نۆرە و ساڵی چاپ : سێیەم – 2014

تیـراژ : 1000 دانە

لە بەڕێوەبەرایەتیی گشـتیی كتێبخانە گشتییەكان

ژمارەی سپاردنی (330)ی ساڵی (2012)ی پێدراوە

بسم الله الرحمن الرحيم

﴿ ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَىٰ شَرِيعَةٍ مِّنَ ٱلْأَمْرِ فَٱتَّبِعْهَا
وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَآءَ ٱلَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨﴾ ﴾

الجاثيـة.

﴿ لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا ... ﴿٤٨﴾ ﴾

الـمائدة.

ameer.maktab@yahoo.com

 /AliBapir /AliBapir /MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

ئەم کتێبە

ئـــەم کتێبـــە (بنـــەما گشـــتییەکانی کۆمـــەڵی ئیسلامیی) کورتـــەی کتێبـــی (ڕوونکردنەوەی بنەما شەرعییەکانو هێڵەگشتییەکانی کۆمـەڵی ئیسـلامیی)ە، کـە لیژنەیـەکی ڕاسـپێردراو لەلایـەن سـەرکردایەتییەوە بـەو کـاری کورتکردنەوەیـە هەستاوە.

شـایەنی باسیشـە کـە (بنـەما شـەرعییەکان و هێڵەگشـتییەکانی کۆمـەڵی ئیسلامیی) ئەو بیستو پێنج خاڵەبوون کە بەر لە ڕاگەیـەنرانی کۆمـەڵی ئیسـلامیی لە (2001/5/31)دا وەك بناغەی فیکریی‌و سیاسیی کۆمەڵی ئیسـلامیی لەلایـەن بەندەوە ئامادەکراو پـاش وتوویـژ لەسـەر کرانـی لەلایـەن دامەزرێنـەرانی ئەوسـای کۆمەڵی ئیسلامییەوەو پەسەندکرانی لە دوتوێی نامیلکەیەدا چاپو بڵاوکرایەوە.

پاشان لە ساڵی (2010)دا هەڵسام بە ڕوونکردنەوەی ئەو بیستو پێنج بنـەما شەرعیی‌و هێڵە گشتییەو سەرەنجام لە دوتـوێی کتێبێکـی (600) لاپـەڕەییـداو بـە ناونیشـانی: (ڕوونکردنـەوەی بنـەما شـەرعییەکانو هێڵەگشـتییەکانی کۆمـەڵی ئیسـلامیی) دووجـار لەسـەر یـەك چـاپو بڵاوکرایـەوە، کەواتـە: ئێسـتا (بنـەما شەرعییەکانو هێڵەگشتییەکانی کۆمەڵی ئیسلامیی) وێڕای حاڵـەتی (مـتن) بـوونی، بە ڕوونکراوەییش بە دوو شێوە هەیە:

1ـ ڕوونکردنەوەی درێژ، کە ڕەنگە هەندێك بۆچوونی تێدابن زیاتر تەعبیر لە بیروڕای من بکەن.

2ـ ڕوونکردنەوەی کورت، کە تەعبیر لە بیروڕای لیژنەکەو سەرەنجام سەرکردایەتی کۆمەڵی ئیسلامیی دەکات.

هیواداریشم ئەم کتێبە بە هەرسێك حاڵەتو شێوەکەیەوە، هۆکارێکی کاریگەریی زیاتر تێگەیاندنی ئەندامانی کۆمەڵی ئیسلامیی بێ، لەو بنەما شەرعیی‌و هێڵەگشتییانەی کە لە سەریان بنیات نراوەو بەڕێوەدەچێت.

سبحانك اللهم أشهد أن لا إله الا أنت أستغفرك وأتوب اليك

عەلی باپیر/ هەولێر

28 محرم 1435ك/ 2013/12/1ز

ameer.maktab@yahoo.com
 /AliBapir /AliBapir /MediaAmeerOffice
www.alibapir.net

بنەمای یەکەم

تێگەیشتنی ڕاســتو دروست لە ئیسلام

ameer.maktab@yahoo.com

 /AliBapir /AliBapir /MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

بنەمای یەکـەم

تێگەیشـتنی ڕاسـتو دروسـت لە ئیسـلام

تێگەیشتنێکی راستو دروست (فهم صحيح وسليم)ی ئیسلام، -کە لە قورئانو سوننەتدا بەرجەستەیە-، لەبەر رۆشنایی تێگەیشتنو زانستو ئەزموونی زانایانی پێشینی چاکمانو زانایانی متمانەپێکراوماندا بەگشتییو، بەتایبەت هی سێ سەدە شایەدیی بۆ دراوەکان، وەك:

1- پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ: (خَيْرُ النَّاسِ قَرْنِي ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ...) رواه البخاري: (3651) واللفظ لە، ومسلم: (2533)، عن عبدالله ابن مسعود رضي الله عنه. واتە: (باشترین خەڵك ئەو سەدەیەن کە من لەنێویاندام، دوایی ئەوانی دوای وان، پاشان ئەوانی دوای وان ...).

ئەو تێگەیشتنەش بریتیە لە: (تەنها ئیسلام بە بەرنامە -دین-ی راستو تێرو تەواو زانینی ژیانی ئینسان، بە تاكو کۆمەڵو کۆمەڵگاو دەوڵەتەوە)، وەك:

2- خوای بەرز و مەزن فەرموویەتی: ﴿ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ وَأَتۡمَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ نِعۡمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلۡإِسۡلَٰمَ دِينٗاۚ ...﴿٣﴾﴾ المائدة، واتە: (ئەمرۆ بەرنامەکەتانم بۆ تەواوکردن، وە چاکەی خۆم بەتەواویی لەگەڵداکردن، وە ئیسلامم بە بەرنامە بۆ پەسندکردن ...).

3- هەروەها خوای بەرزو مەزن فەرموویەتی: ﴿وَمَن يَبۡتَغِ غَيۡرَ ٱلۡإِسۡلَٰمِ دِينٗا فَلَن يُقۡبَلَ مِنۡهُ وَهُوَ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ مِنَ ٱلۡخَٰسِرِينَ ﴿٨٥﴾﴾ آل عمران، واتە: (وە هەر کەسێك جگە لە ئیسلام بەرنامەیەکی دیکە بخوازێ، بە تەئکید لێی وەرناگیرێ، وە لە دوارۆژدا لە زیانبارانە).

ڕوونکـردنەوە

یەکـەم: زانیاری لە پێش کردەوەوەیە

ئــەم حەقیقەتــە کــە (زانیــاری لــە پــێش کردەوەوەیــە) زۆر لــە ئایەتــەکانو فەرمایشــتەکانی پێغەمبــەر ﷺ رایدەگەیــەنن، بــەڵام ئێمــە وەك بنچــینەیەك گوتوومانــەو زانایـانیش هــەموویان لەســەر ئــەوە یەکـدەنگن کـە بـەبێ زانیـارییو تێگەیشتنو بەبێ بەرچـاوڕوونی، بـە هـیچ جۆرێـك، هـیچ جـۆرە کـارو چـالاکییەکی ئیسلامی بەشێوەیەکی ڕاستو دروست ئەنجام نـادرێ (دیـارە ئێمـە لێـرەدا باسـی کارو چالاکیی ئیسلامیی دەکەین، ئەگەرنا هەر کردەوەیـەك بناغـەی نـەزانین بـێو لەســەر بناغــەی نەشــارەزایی بنیــاتبنرێ، نــەك هــەر بــەهرەی لــێ وەرنــاگیرێو بەرهەمی نابێو هیچی لێهـەڵناوەرێ، بگـرە خاوەنەکـەی زۆریشـی لەسـەر قـەرزدار دەبێ).

خــوای کاربــەجێش (جــل جلالــه) فەرموویــەتی: ﴿ فَٱعۡلَمۡ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا ٱللَّهُ وَٱسۡتَغۡفِرۡ لِذَنۢبِكَ ...﴾[1] ، واتـە: (بزانـە کە جگە لە خـوا، پەرسـتراوانێکی دیکـە نین کە شایەستەی پەرستن بن، وە داوای لێبوردن "لە خوا" بکە بۆ گوناهـت).

وەك دەبینین خوای زاناو توانا (جل جلاله)، دوو فەرمانی بە پێغەمبـەری خـۆی ﷺ کردووە.کەواتە: کردەوە دەبێ بەدوای زانیارییدا بێ.

هەروەها خوای بەرزو مەزن دەربارەی هۆکاری شکسـتی هـەزار لـە کـافران، لـە بەرانبەر سەد لە ئـەهلی ئیمـاندا، فەرموویـەتی: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ حَرِّضِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ

[1] محمد: 19

عَلَى ٱلْقِتَالِۚ إِن يَكُن مِّنكُمْ عِشْرُونَ صَٰبِرُونَ يَغْلِبُوا۟ مِا۟ئَتَيْنِۚ وَإِن يَكُن مِّنكُم مِّا۟ئَةٌ يَغْلِبُوٓا۟ أَلْفًا مِّنَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَفْقَهُونَ ﴾[1] واتە: (ئەی پێغەمبەر! بڕواداران هان بدە لەسەر جەنگ، ئەگەر لە ئێوە بیست کەسی خۆڕاگر هەبن، بەسەر دووسەد کەسدا زاڵ دەبن، ئەگەر لە ئێوە سەد کەس هەبن، بەسەر هەزار کەسدا لەوانەی بێبڕوان، زاڵ دەبن، چونکە ئەوان خەڵکانێکن نافامن).کەواتە: هۆی شکستی دە کافر لە بەرانبەر مسوڵمانێکدا، ئەوەیە کە کافرەکە بە پێچەوانەی مسوڵمانەکەوە، خاوەنی شارەزایی‌و تێگەیشتن نییەو نافامیّو نازانیّ.

دووەم: ئیسلام ئەوەیە کە خۆی لە قوڕئان‌و سوننەتدا دەبینێتەوە:

چونکە بێگومان ئایین‌و بەرنامەی خودای بەرزو مەزن تەنها ئەو دەقانەن کە لەڕێی سرووش (وَحي)یەوە هاتوون، جا چ بەشێوەی ڕاستەوخۆ بیّ کە (قورئان)ە، چ بەشێوەی ناڕاستەوخۆ کە (سوننەت)ە، بەڵیّ (ئیسلام)ێك کە دەبیّ پێیەوە پابەند بین، ئەو (ئیسلام)ەیە کە لە (قورئان)و (سوننەتی پێغەمبەر)ﷺدا بەرجەستەیە.

پێشەوا (شافیعی)یش لەوبارەیەوە شیعرێکی جوانی گوتووە:

كُلُّ العُلُومِ سِوَى القُرآنِ مَشْغَلَةٌ

الا الحديث وعلم والفقه في الدين

العِلْمُ مَاكَانَ فِيهِ: قَالَ حَدَّثَنَا

وما سِوَى ذاكَ وَسْوَاسُ الشَّيَاطِينِ

---

[1] الأنفال: 65

واتە: (هەموو زانستەکان بێجگە لە زانستەکانی قورئانو فەرموودەو زانستی لە دین شارەزابوون، خۆ سەرقاڵکردنە، زانست ئەوەیە کە تێیدا: (گوتی، بۆی باسکردین) هەبێ، جگە لەوە، ئەوی دیکە هەمووی خوتخوتەی شەیتانانە).

ئاشکراشە کە مەبەستی شافیعی (ڕەحمەتی خوای لێبێ) لە وشەی (العلم)، زانیاریی شەرعییە، واتە ئەو زانیارییەی کە بە دین دادەنرێ، ئەگەرنا شتێکی ئاشکرایە کە زانیاریی دنیایی (العلم الدنيوي) نە لە قورئانو سوننەتدا کورت هەڵاتووە، نە بە (خوتخوتەی شەیتانان)یش دادەنرێ، بەڵام بە تەئکید هەر قسەیەك لە وەحییەوە نەهاتبێو بەناوی (ئایین)ەوە بکرێو بە بەشێك لە ئایین دابنرێ، ئەوە شتێکی ڕاست نییەو (خوتخوتەی شەیتان)ە.

کەواتە: هەرچی بەرهەمو لێکدانەوەو شەرحو تەفسیری زاناو پێشەوایانە، هەرچەندە پایەدارو بەڕێز بن، هەر بە تێگەیشتن (فهم)ی ئەوان دەربارەی دین دادەنرێ، دەبێ هەر بەو شێوەیە مامەڵەی لەگەڵدا بکرێ، نەك وەك دەق (نص)ێکی دینیو خودی دین.

سێیەم: بێگومان پێشینەی چاك (السلف الصالح)مان ڕەزاو ڕەحمەتی خوایان لێبێ، بەگشتی سەرمەشقو پێشڕەومانن، شەرعو عەقڵ لەسەرمان پێویست دەکەن بەپێی تێگەیشتنی ئەوان لەگەڵ کتێبی خوای بەرزو مەزنو سوننەتی پێغەمبەری پێشەوا ﷺمان مامەڵە بکەین.

پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ﴿خَيْرُ النَّاسِ قَرْنِي ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ...)[1] واتە: (باشترین خەڵك ئەو سەدەیەن کە من لەنێویاندام، دوایی ئەوانی دوای وان، پاشان ئەوانی دوای وان ...).

---

[1] رواه البخاري: (3651) واللفظ له، ومسلم: (2533)، عن عبدالله ابن مسعود رضي الله عنه.

لێرەدا وەك بەڵگە هێنانەوە لەسەر ئەوەی کە خەڵکی سێ سەدەکان بەگشتیی‌و بەتایبەت هی سەدەی یەکەم کە (هاوەڵان)ی بەڕێزو دڵسۆزی پێغەمبەری خوان –خوا لێیان رازی بێ– تێگەیشتن‌و پێگەیشتنیان لە ئایین‌و بەرنامەی خوا، لە هی دوای خۆیان چاکترو تەواوتر بووە، بە پەسندی دەزانم ئەم ڕووداوە بە نموونە بهێنمەوە:

(عَنْ أَسْلَمَ أَبِي عِمْرَانَ التُّجِيبِيِّ قَالَ كُنَّا بِمَدِينَةِ الرُّومِ فَأَخْرَجُوا إِلَيْنَا صَفًّا عَظِيمًا مِنْ الرُّومِ، فَخَرَجَ إِلَيْهِمْ مِنْ الْمُسْلِمِينَ مِثْلُهُمْ أَوْ أَكْثَرُ، وَعَلَى أَهْلِ مِصْرَ، عُقْبَةُ بْنُ عَامِرٍ، وَعَلَى الْجَمَاعَةِ فُضَالَةُ بْنُ عُبَيْدٍ، فَحَمَلَ رَجُلٌ مِنْ الْمُسْلِمِينَ عَلَى صَفِّ الرُّومِ حَتَّى دَخَلَ فِيهِمْ، فَصَاحَ النَّاسُ وَقَالُوا: سُبْحَانَ اللَّهِ يُلْقِي بِيَدَيْهِ إِلَى التَّهْلُكَةِ، فَقَامَ أَبُو أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيُّ فَقَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّكُمْ لَتُأَوِّلُونَ هَذِهِ الْآيَةَ هَذَا التَّأْوِيلَ، وَإِنَّمَا أُنْزِلَتْ هَذِهِ الْآيَةَ فِينَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ لَمَّا أَعَزَّ اللَّهُ الْإِسْلَامَ وَكَثُرَ نَاصِرُوهُ، فَقَالَ بَعْضُنَا لِبَعْضٍ سِرًّا دُونَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ: إِنَّ أَمْوَالَنَا قَدْ ضَاعَتْ وَإِنَّ اللَّهَ قَدْ أَعَزَّ الْإِسْلَامَ وَكَثُرَ نَاصِرُوهُ، فَلَوْ أَقَمْنَا فِي أَمْوَالِنَا فَأَصْلَحْنَا مَا ضَاعَ مِنْهَا، فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى نَبِيِّهِ ﷺ يَرُدُّ عَلَيْنَا مَا قُلْنَا: ﴿وَأَنفِقُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَلَا تُلْقُواْ بِأَيۡدِيكُمۡ إِلَى ٱلتَّهۡلُكَةِ ... ﴿١٩٥﴾﴾ فَكَانَتْ التَّهْلُكَةُ الْإِقَامَةَ عَلَى الْأَمْوَالِ وَإِصْلَاحِهَا وَتَرْكَنَا الْغَزْوَ، فَمَا زَالَ أَبُو أَيُّوبَ شَاخِصًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ حَتَّى دُفِنَ بِأَرْضِ الرُّومِ)[1] واتە: {(أَسْلَمْ أَبِي عِمْرَانُ التُّجِيبِيِّ) دەڵێ: ئێمە لە شاری ڕۆمەکان بووین – مەبەستی (قوستەنتینیە)یە کە دەکاتە (ئەستەمبووڵ)ی ئێستا، ریزێکی گەورەی لەشکریان بۆمان دەرکرد، لە (مسوڵمانان)یش ریزێکی وەك ئەویان گەورەتر بۆیان دەرچوو، فەرماندەی خەڵکی میسر عوقبەی کوڕی عامر بوو، فەرماندەی لەشکرمان فوزاڵەی کوڕی عوبێد بوو.

[1] رواه الترمذي: 2972، وقَال: حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ، وقال الألباني: صحيح.

پیاوێك لە ئێمە خۆی بە ریزی رۆمەكاندا دا تا چووە نێویان، خەڵكەكە هاواریان كردو گوتیان: (سُبْحَانَ اللَّهُ)، بەدەستی خۆی خۆی فەوتاند، ئەبو ئەییوبی ئەنسارِیی هەڵسایەوەو گوتی: ئەی خەڵكینە! ئێوە ئەم ئایەتە بەو شێوەیە لێكدەدەنەوە؟ ئەم ئایەتە دەربارەی ئێمەی ئەنسارییەكان دابەزێنرا، دوای ئەوەی خوای بەرز و مەزن (ئیسلام)ی بەهێز و شكۆدار كردو پشتگیرانی زۆربوون، هەندێكمان بە نهێنیو بەبێ ئاگاداری پێغەمبەر ﷺ بە هەندێكیدیكەمانی گوت: ماڵمان بەزایەچوو، ئەوە خواش (ئیسلام)ی بەهێز كردو شوێنكەوتووانی زۆربوون، با لێرە بەدوا لەنێو ماڵو منداڵەكانمان نیشتەجێ بینو گرنگییان پێ بدەینو ئەوەی بەزایەمان داوە قەرەبووی بكەینەوە، خواش (جل جلاله) ئەم ئایەتەی لە وەڵامدانەوەی ئێمەدا دابەزاندە سەر پێغەمبەرەكەی ﷺ: ﴿وَأَنفِقُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَلَا تُلۡقُواْ بِأَيۡدِيكُمۡ إِلَى ٱلتَّهۡلُكَةِ ...﴾[1] واتە: (لە رێی خوادا ببەخشنو خۆتان مەفەوتێنن...)، كەواتە خۆ فەوتاندن ئەوەیە خۆ بە ماڵ كۆكردنەوەوە خەریك بكەینو واز لە جیهاد بهێنین.

جا ئەبو ئەییوب بەردەوام لەسەر پێ بوو لەپێناوی خودا (جل جلالە)، تا لە خاكی رۆمەكان بە خاك سپێردرا.

هەروەها خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿وَٱلسَّٰبِقُونَ ٱلۡأَوَّلُونَ مِنَ ٱلۡمُهَٰجِرِينَ وَٱلۡأَنصَارِ وَٱلَّذِينَ ٱتَّبَعُوهُم بِإِحۡسَٰنٖ رَّضِيَ ٱللَّهُ عَنۡهُمۡ وَرَضُواْ عَنۡهُ وَأَعَدَّ لَهُمۡ جَنَّٰتٖ تَجۡرِي تَحۡتَهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدٗاۚ ذَٰلِكَ ٱلۡفَوۡزُ ٱلۡعَظِيمُ﴾[2] واتە:

---

[1] البقرة: 195
[2] التوبة: 100

(پێشکەوتووە یەکەمەکان لە کۆچکەران‌و پشتیوانان‌و ئەوانەی کە باش بەدوایان کەوتن، خوا لێیان ڕازی بوو و ئەوانیش لە خوا ڕازی بوون، خوا چەندان باخ‌و بێستانی بۆ ئامادەکردوون کە رووبارگەلێك بەژێریاندا دەڕۆن، بە نەمریی‌و تا هەتایە تێیاندا دەمێننەوە، هەر ئەوەش بردنەوەی گەورەیە).

هەروەها خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿مُّحَمَّدٌ رَّسُولُ ٱللَّهِۚ وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥٓ أَشِدَّآءُ عَلَى ٱلۡكُفَّارِ رُحَمَآءُ بَيۡنَهُمۡۖ تَرَىٰهُمۡ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبۡتَغُونَ فَضۡلًا مِّنَ ٱللَّهِ وَرِضۡوَٰنًاۖ ...﴾ [1]واتە: (موحەممەد ﷺ ڕەوانەکراوی خوایە، ئەوانەش کە لەگەڵیدان، بەرانبەر بێبڕوایان جەربەزەو توندن‌و لەنێوان خۆیاندا بەسۆزو دڵنەرمن، دەیانبینی هەردەم خەریکی ڕکووع‌و سەجدەن، مەبەستیان بەدەستهێنانی چاکەو ڕەزامەندیی خوایە ...).

حیکمەتی ئەو جەختکردنەش لەسەر بەهرە وەرگرتنی مسوڵمانان لە پێشینەی چاکیان، ئەوەیە کە ئەوان (ڕەحمەتی خوایان لێبێ)، بەگشتی بەهۆی زیاتر نزیکییان لە چاخ‌و سەردەمی زێڕینی ئیسلامەتییەوە، کە ڕۆژگاری پێغەمبەری خوایە ﷺ، تێگەیشتنیان بۆ قورئان‌و سوننەت ڕاستترو ئاشناییان بە پێغەمبەری خوا ﷺ زیاترو ئیمانیان قووڵترو عیبادەتیان چاکترو تەقواو تەزکیەیان پترو بۆ خوا یەکلابوونەوەو ساغییان زیاترو فیداکارییان لەڕێی خوا باشتر، هەروەها پابەندییان بە شەریعەتەوە زیاترو لە بیدعەت‌و داهێنان دوورتر بوون، وەك عەبدوڵڵای کوڕی مەسعوود – خوا لێی ڕازی بێ– لەوبارەوەو لە وەسفی (هاوەڵان)ی بەڕێزو دڵسۆزی پێغەمبەری خوا– خوا لێیان ڕازییبێ–، گوتوویەتی: (مَنْ كَانَ مِنْكُمْ مُتَأَسِّيًا فَلْيَتَأَسَّ بِأَصْحَابِ مُحَمَّدٍ ﷺ، فَإِنَّهُمْ أَبَرَّ هَذِهِ الأُمَّةِ قُلُوبًا وَأَعْمَقَهَا عِلْمًا وَأَقَلَّهَا تَكَلُّفًا وَأَقْوَمَهَا هَدْياً وَأَحْسَنَهَا حَالاً، قَوْمٌ إِخْتَارَهُمُ اللهُ تَعَالَى

---

[1] الفتح: 29

لِصُحْبَةِ نَبِيِّـهِ ﷺ وَإِقَامَـةِ دِينِـهِ، فَاعْرِفُـوا لَهُـمْ فَضْـلَهُمْ وَاتَّبِـعُوهُمْ فِـي آثَـارِهِمْ، فَإِنَّهُمْ كانُـوا عَلَـى الْهُـدَى الْمُسْـتَقِيمِ)[1] واتـە: {ئـەوەی لـە ئێـوە دەیـەوێ كەسێك بكاتە سەرمەشقی خۆی، با هـاوەڵانی موحەممـەد ﷺ بكاتـە سەرمەشـقی خـۆی، چـونكە ئـەوان لـە هـەموو خـەڵكی ئـەم ئوممەتـە دڵیـان چـاكترەو لـە هـەموویان زانیارییـان قـووڵترەو لـە هـەموویان تەكـەللوفـو خـۆ ئەزیەتـدانیان كـەمترە، لـە هـەموویان ڕێبازیـان ڕاسـترەو حاڵیـان لـە هـەموویان باشـترە، كۆمـەڵێكن خـوا هەڵیبژاردن بۆ هاوەڵێتیی پێغەمبەرەكەیو راگرتنی دینەكەی، چاكەیان پێ بـزانن‌و بەدوای شوێنەواریان بكەون، چونكە ئەوانە لەسەر ڕێبازی راست بوون}.

بەڵام پێویستە وریـاش بـین‌و وا نـەزانین كـە تێگەیشـتن‌و بەرهـەم‌و كەلـەپووری زانایـانی پێشـینی چـاكمان، جێگـرەوە (بـدیل)ی تێفكـرین‌و تێگەیشـتن‌و كۆشـش (إجتهاد)ی خۆمانە، چونكە ئەوان بـۆ مەسـەلەو پێشـهاتو ڕووداوەكـانی رۆژگـاری خۆیـان، كۆشـش (إجتهـاد)یان لە قورئان‌و سـوننەتدا كـردووە، ئێمـەش پێویسـتە بـۆ هـی رۆژگـاری خۆمـان بیرێكـی تـازە بكەینـەوەو كۆشـش (إجتهـاد)ی تایبـەتی خۆمـان بكـەین، لـە چوارچـێوەی دەقـەكانی قورئـان‌و فـەرموودەدا و بـە سـوود وەرگرتن‌و تێگەیشتنی پێشـینانمان، بەڵگـەشمان بـۆ ئـەم قسـەیەمان ئەوەیـە كـە خـوای بـەرزو مـەزن فەرموویـەتی: ﴿...وَأَنزَلْنَآ إِلَيْكَ ٱلذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٤٤﴾﴾ النحل، واتـە: (... وە زیكرمـان بـۆ تـۆ ناردووەتـە خـوارێ تـا ئـەوەی بۆیـان دابـەزێنراوە بۆیـانی روون بكەیـەوە، وە بـۆ ئـەوەی بۆخۆشیان بیربكەنەوە.

[1] جامع بيان العلم وفضله، ج: (2)، ص: (134).

ڕەحمەتی خواش لە عومەری کوڕی عەبدولعەزیز، خەلیفەی راشیدی ئیسلام بێ، کە لەوبارەیەوە گوتوویەتی: (تَجِدُّ لِلنَّاسِ مِنَ الأَقْضِيَةِ بِقَدْرِ مَا تَجِدُّ لَهُمْ مِنَ القَضَايَا)، واتە: (خەڵك بڕیارو یاسای تازەیان بۆ پەیدا دەبێ، بە ئەندازەی ئەوەی کە کێشەی تازەیان بۆ پەیدادەبێ).

چوارەم: لەنێو پێشینەی چاکیشماندا خەڵکی سێ وەچەکان (الأجیال) لە هەموو چاکترو متمانەپێکراوترن:

چونکە پێغەمبەری خوا ﷺ تەزکیەی کردوون و شاهێدیی بۆ داون، فەرموویەتی: {خَيْرُ النَّاسِ قَرْنِي ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ...}[1]

دیارە ئەو سێ وەچەو سەدەیەش بریتین لە: هاوەڵانو شوێنکەوتووانیانو شوێنکەوتووانی شوێنکەوتووانیان (الأصحاب وتابعوهم وتابعو تابعیهم)، جا ئەمانیش لەڕووی زەمانەوە، لە سەردەمی پێغەمبەری خواوە ﷺ هەتا ساڵی (210)ی کۆچی، یان ئەوپەڕەکەی (230)ی کۆچی دەخایەنێ، چونکە وەچەیەك (جیلێك) بە (70) ساڵ دانراوە، (3 × 70 =210).

حیکمەتی ئەو فەرموودەیەی پێغەمبەری خواش ﷺ کە دەفەرموێ: خەڵکی (مسوڵمان)ی ئەو سێ سەدەیە چاکترینی خەڵکی (مسوڵمان)ن، ئەوەیە کە مسوڵمانان بە درێژایی مێژوو، زاناو پێشەوایانی ئەو سێ وەچە هەڵبژاردەیە بکەنە سەرمەشقی خۆیانو سەنگی مەحەکی دینداریو مسوڵمانەتییان، هەم لەڕووی تێگەیشتنو هەم کردەوەشەوە، چونکە مادام پێغەمبەری خوا ﷺ شاهێدیی چاکتربوون (خیریة)ی بۆ (مسوڵمانان)ی ئەو سێ سەدەیە داوە، دیارە هەم زانیاریو تێگەیشتنیان، هەم پابەندیو کردەوەشیان بەگشتی لە هی

---

[1] رواه البخاري: (3651) واللفظ له، ومسلم: (2533)، عن عبدالله ابن مسعود رضي الله عنه.

سەرجەم (مسـولْمانان)ی سـەدەو وەچـەکانی‌دیکـە چاکتـرە، بۆیـە پـەیڕەویی لێـکردنیان پێویستە.

بەڵام لێرەدا پێویستە حەوت ڕاستیمان لەبەرچاو بن:

1/ پێشینی چاك تەنیا ئەوانەن کە چاك بوون، نەك هەموو ئەوانـەی لـەو مێـژووەدا ژیاون:

واتە ئەوانەی کە لەو ماوە زەمەنییەدا ژیاون، هەموویان بە پێشینی چـاك لـە قەڵەم نادرێن، سەلەفی سالْح هەر ئەوانەن کە چاك بوون، ئەوانەی خراپ بـوون، یان گریمان باشیش بووبن، بەڵام هەڵەو ناشەرعییان هەبووبێ، ئـەوە لـە هەڵـەو ناشەرعییەکانیاندا بۆ ئێمە سەرمەشـق نـین تـاکو ئێمـە بیانکەینـە سەرمەشـقو پێشڕەوی خۆمان.

2/شوێنکەوتنی پێشینی چاك، ئێمە بێ نیـاز ناکـات لـە بـەکارهێنانی عەقڵی خۆمان، بەڵکو عەقڵی خۆ بەکارنەهێنان لادانە لە ڕێبازی سەلەفی سالْح:

لەڕاستییدا ئەوە یەکێکە لە بەڵگەنەویستـەکان، چـونکە ئەوەنـدەی سـەلەفی سـالْح عـەقڵی خۆیـان بـەکارهێناوە، خـەڵکی دیکـە هێنـدە عـەقڵی خۆیـان بەکارنەهێناوە! بێگومان ئەگەر چاك عـەقڵی خـۆت بەکارنـەهێنی، (دیـن)ت بـۆ تێکەڵ ناکرێ لەگەڵ (ژیـن)داو تـەفاعولت لەگـەڵ دیـن بـۆ نـاکرێ، لەڕاستیشـدا (جمود)و وشکیی‌و پابەندیی بە دەقەکانەوە، بـەبێ لێ تێگەیشـتن‌و هـەڵهێنجانی یاساکان لێیان، پێچەوانەی ڕێبازو ڕێوشوێنی (پێشینی چاك)مانە.

3/ شـوێنکەوتنی پێشـینی چـاك، واتـە: شـوێنکەوتنی بەرنامـەو ڕێبـازی فیکرییان، نەك تەنیا دەمارگیربوون بۆ قسەو بیروڕایەکانیان:

بەدوای پێشینی چاك کەوتن، واتە: شوێنکەوتنی ئەو بەرنامـەو ڕێبـازەی کـە ئەوان لەسەری بوون، نـەك قسـەو فـەتواکانی ئـەوان لـە خـۆت بکـەی بـە دیـن، چونکە ئەوان فەتوایەکیان داوە بۆ کاتێك‌و بۆ شوێنێك جیا لەوەی ئێستای تـۆ، چونکە زانایان گوتوویانە: (لا يُنْكَرُ تَغَيُّرُ الْأَحْكَامِ بِتَغَيُّرِ الْأَزْمَانِ)، واتە: (نکـوولّی ناکرێ لە گۆڕینی حوکمەکان، لە ئەنجامی گۆڕانی کـات‌و شـوێنەکاندا). زانایـان هەموو لەسەر ئەوە یەکدەنگن کە: (الفَتْوى تَتَغَيَّرُ شَخْصًا وَزَمَانًا وَمَكَانًا وَعُرْفًا وَحَالاً). واتە: (فەتوا دەگۆڕێ لە کەسێکەوە بۆ کەسـێکی‌دی، لـە کاتێکـەوە بـۆ کاتێکی‌دی، لە شوێنێکەوە بۆ شوێنێکی‌دی، لە عورفێکـەوە بـۆ عـورفێکی‌دی)، ئەوە یەکێکە لە شتە ئاشکراکان کە شەرعزانەکان دەیزانن.

کەواتە: ناکرێ هەر قسەیەك کە (پێشینی چاك)مان گوتوویانـە، لـە خۆمـانی بکەینە دین.

4/شـوێنکەوتنی سـەلەفی سـاڵح، خـاڵی هاوبەشـی نێـوان (مسـوڵمانان)ە، هیچ کەس بۆی نییە تاپۆو قۆرخی بکات لەسەر خۆی:

دیارە پـێش هـەموو کـەس، پێشـینی چـاك پێغەمبـەری خوایـە ﷺ، دوایـی (هاوەڵان)ن ڕەزای خوایان لەسەربێ، ئینجا زانایان‌و پێشەوایانی دیکەمانن، کـە دوای پێغەمبەر ﷺو هاوەڵان کەوتوون، ئاشکراشە کـە ئەمـە خـاڵی هاوبەشـی نێـوان هـەموو (مسـوڵمانان)ە، هـەموو مسـوڵمانێك دەبـێ بـەدوای ئـەو ڕێبـازە بکەوێ‌و بەو ڕێیەدا بڕوا کە پێغەمبەری خوا ﷺو هاوەڵان‌و ئەوانەی کـە شـوێن

پێی ئەوانیان هەڵگرتووەو پێیدا ڕۆیشتوون، هەروەها ئەوە نە لەسەر کەس تاپۆکراوەو نە کەس دەتوانێ قۆرخی بکات، بەهۆی ناولەخۆنانەوە.

5/ ناو و نازناوی بێ ناوەڕۆك، وەك:سەلەفی، سۆفی، موجاهید، شێخ، مەلا، زانا، ئیسلامیی... ئەوانە هیچ لە حەقیقەتو واقیعی هیچ کەسێك ناگۆڕن:

سەرنج بدە: ئەگەر پاکەتێك خوێ لەسەری بنووسی هەنگوین، ئایا نێوەڕۆکەکەی دەگۆڕێ؟ بێگومان هەر سوێرە! هەروەها مرۆڤێکی فاسق ناوی لێبنێی سالح، بەوەندە سالح نابێ، لەڕاستییدا ناو هیچ لە نێوەڕۆك ناگۆڕێ، ئایا کابرایەکی سۆفی کە پڕبێ لە خلتە، هەر بەوەندە ناوی لەخۆ ناوە (سۆفی)، ساف دەبێتەوە؟ نەخێر.کەسێك کە لەڕێی خوادا تێناکۆشێ، پێی بگوترێ موجاهید، دەبێتە موجاهید؟ نەخێر، کەسێك کە نەزان بێو ناوی (زانا)بێ، یاخود بەرگی زانایەتی لەبەر بکات، دەبێتە زانا؟ نەخێر، لەبەرئەوە تەعەسسوبو دەمارگیریی بۆ ناو، بەڕاستی شتێکی نا مەنتیقیو ناشەرعییشە.

6/ تەنیا قورئانو سوننەت ئیجماع پابەندکەر (مُلْـزِمْ)ن بۆ دینداریی، نەك هیچ ناو و نیشانو قسەوباسێکی دیکە:

ئەوەش زۆر گرنگە: پێشینی چاك (سەلەفی سالح) بۆچی چاکن؟ چونکە باش شوێن قورئانو سوننەت کەوتوون.

بەڵێ، لە بواری عەقیدەو عیبادەتدا کە لە (چەسپاوەکانن)، ئەوەی گوتوویانە، بەگشتی پێوەی پابەندین، چونکە قورئانو سوننەت لەو بوارانەدا نوختەیان خستۆتە سەر پیت، بەڵام لەو بوارانەدا کە لە گۆڕاوەکان (متغيرات)ن، دەبێ سەرلەنوێ خوێندنەوەمان بۆیان هەبێ.

7/ ئێمە ڕێزمان بۆ هەموو (مسوڵمان)ێك هەیە، هیچ کەس لەبەر ناو و نیشان نابوغزێنین، هەرچەندە تێبینییشمان لەسەری هەبێ:

لەڕاستیدا وەك زانایان دەڵێن: (العِبْـرَةُ بِالْمُحْتَوَيَاتِ وَالْمَضَامِينِ ولَيْسَتْ بِالأَسْمَاءِ وَالْعَنَاوِينِ)، واتە: (جێی پەندو سەرنج کاکڵو نێوەڕۆکەکانن، نەك ناو و ناوونیشانەکان)، بۆیە هەوڵدەدەین هەرکەسە بەپێی هەڵوێستەکانی هەڵسەنگێنین.

پێنجەم: مەبەست لەو قسەیەمان: (تەنها ئیسلام بە بەرنامە —دین—ی ڕاستو تەواو زانینی ژیانی ئینسان بە تاكو کۆمەڵو کۆمەڵگاو دەوڵەتەوە)، ئەوەیە کە ئیسلام تاکە بەرنامەو ئایینی لەلایەن خواوە دیاریکراوو بۆ ئینسان بە شایستەو ڕەوا دانراوەو، هەرکەسێك خۆی بە مسوڵمان بزانێ، بۆی نیە جگە لە ئیسلام هیچ دینو بەرنامەیەکی دیکە بکاتە پەیڕەوو ڕێبازی ژیانو گوزەرانی خۆی، لە هەموو بوارو لایەنەکانی تاکییو خێزانییو کۆمەڵایەتییو سیاسییدا:

مەبەست لەو قسەیە ئەوەیە کە ئیسلام تاکە بەرنامەی تێرو تەواوی ژیانە، جگە لە ئیسلام، هیچ بەرنامەو ڕێبازێکی دی بۆ ئەوە ناشێ بکرێتە بەرنامەی ژیانی تاكو کۆمەڵ، چونکە خوای بەرزو مەزن فەرموویەتی: ﴿ وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلۡإِسۡلَٰمَ دِينٗاۚ ...﴾[1] واتە: (ئیسلامم بە بەرنامە بۆ پەسندکردوون ...)، هەروەها فەرموویەتی: ﴿ وَمَن يَبۡتَغِ غَيۡرَ ٱلۡإِسۡلَٰمِ دِينٗا فَلَن يُقۡبَلَ مِنۡهُ وَهُوَ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ

[1] المائدة: 3

مِنَ ٱلْخَٰسِرِينَ ﴾[1] واتە: (هەرکەسێك جگە لە ئیسلام بەرنامەیەکی دیکە بخوازێ، ئەوە لێی وەرناگیرێو لە دوارۆژیشدا لە زیانبارانە).

دیارە مەبەستیش لە (دین)، بەرنامەو ڕێبازی ژیانو گوزەرانە، جا چ لەلایەن خواوە هاتبێ، چ زادەی بیروهۆشی مرۆڤ بێ، لە قورئاندا وشەی (دین) بەو چەمكو واتایەی کە گوتم، بەکارهێنراوە، ئەوەی لەلای زۆربەی خەڵکی باوە کە پێیانوایە وشەی (دین) تەنها بە ئایینی خوا دەگوترێ، هەڵەیە، بەڵکو وشەی (دین) هەم لە ئەسڵی زمانی عەرەبیو هەم لە بەکارهێنانی قورئانیشدا، بە مانای بەرنامەو ڕێبازی ژیان دێ بەگشتی.

کەواتە: وەك چۆن ئیسلام ئایین (دین)ە، {لیبڕالیزم ، سیکۆلاریزم، مارکسیزمو سۆشیالیزم}یش، بە هەمان شێوە (ئایین)ن، ئەوەندە هەیە —وەك گوتمان— ئیسلام ئایینی هەقە، ئەو بەرنامەو ڕێبازانەی دیکەش ئایینی بەتاڵو ناهەقن، وەك خوای بالادەست فەرموویەتی: ﴿ هُوَ ٱلَّذِىٓ أَرْسَلَ رَسُولَهُۥ بِٱلْهُدَىٰ وَدِينِ ٱلْحَقِّ لِيُظْهِرَهُۥ عَلَى ٱلدِّينِ كُلِّهِۦ ۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ شَهِيدًا ﴾[2] واتە: {- خوا - ئەو زاتەیە کە پێغەمبەری خۆی ناردووە بە ڕێڕوونییو (ئایین)ێکی ڕاستەوە، تاکو بەسەر هەموو ئایینو بەرنامەکانیدیکەدا سەری بخات، خوایش بەسە کە شاهید بێ لەسەر ئەوە}.

هەربۆیەش هەر جارێك خوای کاربەجێ وشەی (دین)ی بۆ بەرنامەی ڕێكو ڕاستو بێ وێنەی خۆی کە (ئیسلام)ە، بەکارهێنابێ، بۆئەوەی جیای بکاتەوە لە بەرنامە (دین)ەکانی دیکە،وەسفێك یان نیشانەیەکی خستووەتە سەر کە بزانرێ

---

[1] آل عمران: 85

[2] الفتح: 28

مەبەست لە (دین) لەو شـوێنەدا، (ئیسـلام)ە، نەك بەرنامەو ڕێبازەکانی دیکە، بـۆ وێنــە:

کەواتە: ئەوەی ئێستا سیکۆلاریستەکان کردوویانەتـە بنێشــتە خۆشـەی سـەر زاریان، کە گوایە لە ئیسلامدا دینو دەوڵەت لە یەك جیاوازن، سیاسەتو عیبـادەت نابـێ تێکـەڵ بکـرێن!! بـەڵێ ڕوون دەبێتـەوە کـە ئـەو جـۆرە قسـانە پـووچو بـێ بناغـەن، هـیچ پاڵپشـتو پاسـاوێکی (شـەرعییو عـەقڵی)یان نییـە، لـە سـۆنگەی ئەوەوە کە ئیسلام بەرنامەو ڕێبازی پەسندکراوی خـوای زانـاو توانایـە، بـۆ ژیـانو گوزەرانی ئینسان، بە تاكو کۆمەڵو ڕۆحو جەستەو سیاسەتو عیبادەتو تاعەتو کەسابەتو مزگەوتو بازاڕو دوانگەو فەرمانگەوە، گشتگیرە بـۆ هـەموو بوارەکـانی ژیانو لایەنەکانی ئادەمیزاد.

دیسان مادام زانیمـان کـە سـەرجەم بەرنامـەو ڕێبازەکـانی دیکـەی مرۆڤکـردی وەك: (سۆشیالیزم، کاپیتالیزم، لیبڕالیزم، سیکۆلاریزم) هەرکامیان بە ئایین (دین) دادەنرێ، (بەڵام دیارە (ئایین)ێکی پـووچو بـەتاڵ)، کەواتـە: وەك چـۆن بابایـەکی مسوڵمان کاتێك لە (ئیسـلامەتی)یەوە دەگوازێتـەوە بـۆ نێـو (ئـایین)ێکی دیکـەی، وەك: جوولەکـەتی (الیهودیـة)و دیانایـەتی (النصـرانیة)، ئەوکاتـە نـاوی مسـوڵمان (مسلم)ی لێ دەسڕێتەوە، بە جوولەکـە (یهـودي)و گـاور (نصـراني) نـاودەبرێ، بـە هەمان شێوەو بگرە چـاکتریش، هـەرکاتێك بابایـەکی مسـوڵمان بـە تێگەیشـتنەوە چـووە نێـو جـوغزی ئـایینو ڕێبـازێکی دیکـەی وەك: (کۆمـۆنیزم، لیبڕالیـزم، سیکۆلاریزم)ییەوە، ئەوە پێویسـتە دڵنیـاو مسـۆگەربێ کـە بـە هـیچ جۆرێك فـڕی بەسەر ئیسلامەتییەوە نەماوەو چەندە هەردووك ناوی (مسـوڵمانو جوولەکـە) دژو پێچـەوانەی یەکـدینو شـتێکی سـەیرە کـە بگـوترێ: فـلان کـەس (مسـوڵمانێکی جوولەکە)یە، یان (مسوڵمانێکی گاورو دیان)ە، هێندەو بگرە زیاتریش سـەیرە کـە

بگوترێ: فلان کەس (مسوڵمانێکی کۆمۆنیست)ە، یان (مسوڵمانێکی لیبڕالیست)ە، یان (مسوڵمانێکی سیکۆلاریست)ە ... هتد، چونکە بابای جوولەکەو دیان، هەر چۆن بێ بڕوایان بە بەشێك لە کتێبەکانی خوا هەیەو بە شتێکەوە پابەندن کە لەلایەن خواوە هاتووە، بەڵام دەستکاریی کراوە، بەڵام بابای کۆمۆنیستو لیبڕالیستو سیکۆلاریستو چیو چی، ئەگەر ناو و نێوەڕۆکیان یەك بێو بەڕاستی ئەو ڕێبازو بەرنامانەیان قبووڵ کردبێ، نابێ هیچ حیسابێك بۆ خوای بەرزو مەزنو پێغەمبەر ﷺو ئایینو بەرنامەکەیان بکات، ئەگەرنا دیارە لەگەڵ ناوە تازەکەیو بەرنامەو ڕێبازە نوێیەکەیدا درۆ دەکات!!

شایانی باسیشە کە مەسەلەی لەیەك جیایی دینو دەوڵەت، یان لەیەك جیاکردنەوەی سیاسەتو عیبادەت، هیچ پەیوەندییەکی بە ئیسلامو مسوڵمانانەوە نییەو وەك گەلێك دەردو نەخۆشییو کێشەو گرفتی دیکە، لە جیهانی ڕۆژئاوادا سەری هەڵداوەو بەرهەمی شەڕو هەرای نێوان ئەفسانەکانی بەناو ئایینی کڵێساو ڕەوتی زانستییو بووژانەوەی عەقڵ لە لایەك، کێشمەکێشی نێوان قەشەو پاپاو پادشاو ئیمپراتۆرەکان، بەرامبەر جەماوەرو جوتیارو کرێکارو ڕەشو ڕووتو چەوساوەکان لەلایەکی دیکەوە بوو.[1]

---

1 بۆ زانیاریی زیاتر لەو بارەیەوە، کتێبی (تەوژمی ئیسلامی و عەلمانی و خاڵە هاوبەش و جیاوازەکانیان و نامیلکەی (سیاسەتی ئیسلامی و چەند ڕوونکردنەوەیەك) بخوێنەوە

بنەمـــای دووەم

فێرکـــردن و پەروەردەکردنی ئەندامـــان

لەســـەر بنـاغـــەی: تێگـــەیشـــتنی تەواو و ئیمـــان و عەقیدەی ڕاست، خوا پەرستیی ساغ، ئاکاری پەسند، سوودوەرگرتن لە زانست و ئەزموونی پێشکەوتووی بەشەر لە بوارە جیاجیاکاندا

بنەمـای دووەم

(فێرکـردن و پـەروەردەو تەزکیـەکردن)ی سـەرجەم ئەنـدامان، بـە وردو درشت و خوارو سەرەوە، لەسەر بناغـەی: تێگەیشتنی قووڵ و گشتگیر بـۆ ئیسـلام و ئیمـان و عەقیـدەی ڕاسـت (العقيـدة الصـحيحة)و دامـەزراوو، خواپەرستیی سـاغ و پـاک و، ڕەوشـت و ئاکـاری بـەرزو پەسـند، وە بـەهرە وەرگـرتن و سوودمەند بوون لـەو زانست و ئەزموونـە پێشکەوتووە جۆراو جـۆرەی کـە بەشـەر لـە بـوارە جیاجیاکـانی ژیـان و گوزەرانیـدا وەدەسـتی هێناوەو کۆمەڵگای مرۆڤایەتی پێ بەرەوپێش چووە، چونکە:

1- خوای بـەرزو مـەزن فەرموویـەتی: ﴿هُوَ ٱلَّذِي بَعَثَ فِي ٱلۡأُمِّيِّـۧنَ رَسُولٗا مِّنۡهُمۡ يَتۡلُواْ عَلَيۡهِمۡ ءَايَٰتِهِۦ وَيُزَكِّيهِمۡ وَيُعَلِّمُهُمُ ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡحِكۡمَةَ وَإِن كَانُواْ مِن قَبۡلُ لَفِي ضَلَٰلٖ مُّبِينٖ ﴿٢﴾﴾ الجمعة، واتە: (خـوا ئـەو زاتەیـە کـە لـە نەشـارەزایەکان ڕەوانـەکراوێکی لـەنێو خۆیاندا ناردووە، ئایەتـەکانی خوایـان بەسـەردا دەخوێنێتـەوە، وە تـەزکیـەیان دەکـات، وە کتێـب و حیکمـەتیان فێردەکـات، هەرچـەند بەتەئکیـد پێشـتر لـە گومڕاییەکی ڕوون دابوون).

2- وە فەرموویــەتی: ﴿وَٱلَّذِينَ ٱجۡتَنَبُواْ ٱلطَّٰغُوتَ أَن يَعۡبُدُوهَا وَأَنَابُوٓاْ إِلَى ٱللَّهِ لَهُمُ ٱلۡبُشۡرَىٰۚ فَبَشِّرۡ عِبَادِ ﴿١٧﴾ ٱلَّذِينَ يَسۡتَمِعُونَ ٱلۡقَوۡلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحۡسَنَهُۥٓۚ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ هَدَىٰهُمُ ٱللَّهُۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمۡ أُوْلُواْ ٱلۡأَلۡبَٰبِ ﴿١٨﴾﴾ الزمر، واتە: (دەجا موژدە بدە بـە بەنـدەکانم، ئەوانـەی کە گوێ بۆ هەموو قسەیەك دەگرن پاشان شوێن باشترین دەکـەون، ئـا ئەوانـە کەسانێکن خوا ڕێنمایی کردوون، وە ئا ئەوانە خاوەن عەقڵانن).

ڕوونكـردنــەوە:

یەكـەم: هـەر ڕێكخـراو و كۆمەڵـێكی ئیسـلامیی، ئامـانجی دروسـتبوونی ئەوەیــە كــە هۆكــاری خواپەرســتیی و گۆڕانكــاریی و پاكســازیی و چاكسازیی بێ لە كۆمەڵگا و دەوروبەریدا:

ڕێكخراوێكی ئیسلامیی، ئامانجەكەیو حیكمەتی دروستبوونەكەی ئەوەیە كە هەڵسێ بە گۆڕانكاریی لە كۆمەڵگای خۆیدا، گۆڕانكارییەكەش بریتی دەبێ لە پاكسازیی تێداكردنو چاكسازیی تێداكردنی، پاكی بكاتەوە لەوەی كە خوای بەرزو مەزن پێی ناخۆشە، بیڕازێنێتەوە بەوەی كە خوای بەرزو مەزن پێی خۆشە، لە هەموو بوارەكاندا: لە بواری فیكرو عەقیدە، لە بواری عیبادەت، لە بواری هەڵسوكەوتی شەخسیی، خێزانیی، كۆمەڵایەتییو سیاسییدا، لە ڕووی ژیانی مەعنەوییو ژیانی ماددییەوە.

ئینجا ڕاستییەكی نكوولّی لێنەكراوە، كە خۆ گۆڕین بناغەی واقیع گۆڕینە (تَغْيِيرُ النَّفْسِ أَسَاسُ تَغْيِيرِ الوَاقِعِ). كەسێك خۆی شتێك شك نەبا، پێی نابەخشرێ، وەك عەرەب دەڵێن: (فَاقِدُ الشَّيْءِ لاَيُعْطِيه)، واتە: (كەسێك شتێكی نەبێ، ناتوانێ بیدا بە غەیری خۆی)، بۆیە دووەمین (بنەمای شەرعیی)ی فیكرو سیاسەتی (كۆمەڵی ئیسلامیی)مان بە پەروەردەكردنو پێگەیاندنی تاكەكانی داناوە.

دیارە ئەو تێگەیاندنو پێگەیاندنەش دەبێ گشتگیر بێ، بۆ سەرێو بۆ خوارێ، چونكە تەنیاو تەنیا كەسانێكی تێگەیشتوو و پێگەیشتوو خەڵكیان بۆ تێدەگەیەنرێو پێدەگەیەنرێ، تێگەیاندن بە تێگەیشتووان دەكرێو پێگەیاندنیش

بـە پێگەیشـتووان، ڕاسـتكردنەوە بـە ڕاسـتان دەكـرێ، پاكسـازیی بـە پاكـان، چاكسازیی بە چاكان... هتـد، ئەوانە شتی ڕوونو ئاشكران، ئینجا هـەموو ئـەوەی كە گوتـمانو زۆر زیاتریش، لەم ڕستە قورئانییـەدا كۆبووەتـەوە كـە خـوای بـەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿... إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوۡمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُواْ مَا بِأَنفُسِهِمۡۗ ﴾[1] واتە: (... بێگومـان خـوا حـاڵی هـیچ كۆمـەڵێك نـاگۆڕێ تـاكو خۆیـان نـەگۆڕن ...)، بـەڵێ، هەمیشە گۆڕینی حاڵو واقیع لە گۆڕینی خودەوە دەستپێدەكات.

دووەم: هەمیشـە كەمینەیەك دەبنە مایەی گۆڕانكاریی و وەرچەرخان لە ژیـانی میللــەتان، زۆربــەو جــەماوەر مەگــەر بــە دەگمــەن، ئەگــەرنا هــەر شوێنكەوتوو (تابع)ی ئەو كەمینەیەن كە بۆیان دەبنە پێشـەنگ:

ئـەوەی كـە گوتــمان، ڕاسـتییەكی درەوشـاوەیە لـە مێـژووی گـەلانی دنیـادا. تەماشای مێژووی هەموو مرۆڤایەتی بكەن، هەمیشـە كەمینەیـەك دەستدەكەن بـە گۆڕانكاری لە ژیانی كۆمـەڵگادا، جـا ئـەو كەمینەیـە چ ئـەهلی هـەق بـن، چ ئـەهلی ناهــەق، فــەرق ناكــا، بــەس ئــەوەی گرنگــە ئەوەیــە دروسـتكردنی گۆڕانكـارییو وەرچەرخان لە كەمینەوە دەستپێدەكات، ئەوە نییە خەڵك لەخـۆڕا هـەمووی چـاك بێ، یان خەڵك لەخۆڕا هەمووی خراپ بێ! بەڵكو كەمیەنەیەك چاك دەبنو خـەڵكی دیكــەش چــاك دەكــەنو دەیگــۆڕن، یــان كەمینەیــەك خــراپ دەبــنو خــەڵكی دەوروبەریشیان خراپ دەكەنو دەیانگۆڕن، ئەم دوو ئایەتـە بەپێزە زۆر بە جـوانی ئـەو ڕاسـتییە دەگەیـەنن، خـوای بـەرزو مـەزن دەفـەرموێ: ﴿وَقِيلَ لِلنَّاسِ هَلۡ أَنتُم

[1] الرعد: 11

مُّجۡتَمِعُونَ ﴿٣٩﴾ لَعَلَّنَا نَتَّبِعُ ٱلسَّحَرَةَ إِن كَانُواْ هُمُ ٱلۡغَٰلِبِينَ ﴿٤٠﴾﴾[1] لە بەسەرهاتی مووسا (علیه السلام) لەگەڵ فیرعەون، دەفەرموێ: (بە خەڵك –واتە بە جەماوەر– گوترا: ئایا ئێوە کۆبوونەتەوە بۆئەوەی بە دوای جادووگەرەکان بکەوین ئەگەر ئەوان زاڵ بن؟).

ئەوە لۆژیکی خەڵکی سادەیە، هەمیشە تەماشا دەکات کێ لەسەرەوەیە، ڕەگەڵی دەکەوێ، بە زۆری وایە، مەنتیقی خەڵكو جەماوەر بەگشتیی بریتییە لە کەوتنە ژێر کاریگەریی‌و ڕکێفی زاڵبووان، بەڵام بێگومان میللەت پاش هۆشیاربوونەوە بە ئەندازەی گۆڕانکاریی بەسەردا هاتنیان، هەڵوێستیشیان دەگۆڕێ، دوای ئەوەی هەق دەناسێ‌و پەروەردە دەبێ‌و تێدەگاو پێدەگا، بە تەئکید ئەوکاتە لەگەڵ ئەو هەقەدا دەبێ کە لە عەقڵ‌و دڵیدا جێگیر بووە.

ئەم ڕاستییەشم بۆیە خستەڕوو، تاکو هەموو لایەك دڵنیا بین، کە گۆڕانکاریکردن لەنێو کۆمەڵگادا، هەردەبێ بە کۆمەڵێکی دانسقەی پێشەنگ دەستپێبکات، حیکمەتی هەبوونی کۆمەڵ‌و جموجۆڵە ئیسلامییەکانی ئەم سەردەمەش، هەر ئەوەیە.

کۆمەڵی ئیسلامیی دەبێ بزانێ کە ئەرکی سەرشانی بریتییە لەوەی بۆ وەرچەرخانی کۆمەڵگاو دەوروبەرەکەی ببێتە داینەمۆ (مُحَرِّك)و هاندەرو ڕێنیشاندەر، بۆیە پێویستە بە مانای وشە، ئەندامانی کۆمەڵی ئیسلامیی لە خۆدا بەرجەستەکەری ئیسلامەتیی بن، بە هەموو لایەنەکانی زانستیی‌و ئیمان‌و عیبادەت‌و تەزکیەو ڕەوشت‌و ئەدەبی بەرزو ... هتدەوە، دەبێ وەك ئاوێنەیەك هەرچی ڕاستییەکانی ئیسلام (حقائق الإسلام)ن، لە خۆیاندا بە جوانترین شێوە

---

[1] الشعراء: 40/39

بیاندرەوشێننەوە، خەڵكو دەوروبەر بە بینینی ئەوان ئیسلام ببینن، بەرجەستەكەری دین بن، بە هەرسێ بەشی: ئیسلامو ئیمانو ئیحسانەوە. هەروەها بەر لە قسەی زار، بە كردەوەو ئاكار بە ئایینو بەرنامەی خوای بێ هاوتایان ئاشنا بكەن.

سێیەم: بۆ پەروەردكردنی تاكەكانی كۆمەڵی ئیسلامیی بە سەرو خوارەوە، بەگشتی چوار بواری سەرەكی هەن:

بواری یەكەم: زانیاریی و تێگەیشتنی ڕاستو تەواو:

ئەوەیە هەركەسە لە ئەندامانمان بە ئەندازەی توانـاو بڕستییو بەپێی پێویستی ئەركو كارێك كە پێی سپێردراوە، هێندە لە قورئانو سوننەت حاڵی بوویێ كە بتوانێ دینداریییەكەی ڕاستو ڕێك ئەنجام بداتو ئەركی سەرشانی خۆی جێبەجێ بكات، دیارە بێ حیكمەتیش نییە كە یەكەمین ئایەتی قورئان بۆ پێغەمبەری خوا ﷺ دابەزیوە، بریتی بووە لە: ﴿ٱقۡرَأۡ بِٱسۡمِ رَبِّكَ ٱلَّذِي خَلَقَ﴾[1] واتە: (بخوێنە بەناوی ئەو پەروەردگارەت كە دروستی كردووە).

جا بێگومان زانیارییو تێگەیشتنی ڕاستو تەواو دەربارەی ئایینی خوا، بازنەیەكی یەكجار فراوانەو زۆر شت دەگرێتەوە، بەڵام ئەگەر بە كورتی بیڵێین، ئەوانە دوو بەشن:

* بەشێكیان پەیوەستن بە خودی مرۆڤەوە وەك تاكێك، لە خودی خۆیدا دەبێ جێبەجێیان بكات، بۆ وێنە: ئیمان، عەقیدە، تێگەیشتن لە دین، پێنج پایەكانی ئیسلام، خۆ ڕازاندنەوە بە ڕەوشتە بەرزو جوانەكان، خۆ

[1] العلق: 1

دوورخستنەوە لە خوو و خدە خراپەکان، ئەنجامدانی فـەڕزە شـەرعییەکانو دوورەپەرێزیی لە گوناهو سەرپێچییەکان.

* بەشی دووەمیان پەیوەستن بە حاڵەتی گشـتیی خەڵکـەوە، بـە هـەرەوەزییو هاوکاریی هەموویان جێبەجێ دەکرێن، واتە بە تاك تاکیش جێبەجێ ناکرێن، ئەوانیش وەك: بانگەواز، فەرمان کردن بە چاکە، ڕێگرتن لە خراپە، جـەنگو جیهاد، چەسـپاندنی دادگـەریی، لابردنـی زوڵـمو سـتەم، بنیاتنـانی قـەوارەو دەوڵەتی ئیسلامییو ... هتـد.

پێشەوایانی ئیسلام سەرجەم لەسەر ئەوە کۆکن کە پێ شارەزابوونی هەر یاسـاو دەسـتوورێکی شـەرعی کـە ئەنجامـدانی ئـەرکێکی شـەرعی پـەکی لەسەری کەوتووە، لەسەر خاوەنەکەی فەڕزە، واتـە: هـەموو زانایـان لەسـەر ئەوە ڕێککـەوتوون کـە تێگەیشـتن لـە وردو درشـتی ئیسـلام لەسـەر هـەموو کەس فەڕز نییە، بەڵێ لەسەر مسوڵمانان بەگشتی فەڕزی کیفایەیـە، چـونکە ئـەوە قورسـەو نایەتـەدی، بـەڵام هـەموو لەسـەر ئـەوە یەکدەنگن کـە هـەر مسوڵمانێك لە خـودی خۆیـدا دەبـێ هـەر فـەڕزێکی شـەرعیی کـە دەکەوێتـە سەرشانی، بایی ئەوەندە لە شـەریعەت حـاڵی بووبـێ کـە ئـەو فـەڕزەی پـێ جێبـەجێ بکـات، بـۆ وێنـە: کەسـێك نوێـژی لەسـەر فـەڕز دەبـێ، لەسـەری پێویستە لە نوێژ حاڵی بێ، ڕووکنـەکانی نوێـژ، واجبـەکانی، سـوننەتەکانی، چۆن دەکرێن، هەروەها باقیی فەرزەکانی تریش.

جا ئەو فەڕزە کە دەکەوێتە سەر شانی ئینسـان، چ بکەوێتـە سـەری وەك تاك، یان وەك یەکێك لەنێو کۆمەڵێکدا، کـە دەبـێ هـەموویان پێـی هەڵسـن،

چونکە بێگومـان بـەبێ شـارەزایی‌و زانیـاریی، هـیچ ئـەرك‌و كارێـك جێبـەجێ ناكرێ – بە شێوەیەك كە جێگای پەسندیی خوای پەروەردگار بێ–.

هـەروەها زانایـانی (أصـول الفقـه)یـش دوو بنچـینەی گرنگـی شـەرعییان لەوبارەوە داناوە، لەسەریشیان یەكدەنگو تەبان:

1/ (لِلْوَسَائِلِ حُكْمُ الْمَقَاصِدِ)، واتـە: (حـوكمی هۆكارەكـانیش، هـەمان حـوكمی ئامانجەكانـە)، واتـە: هـەر ئامـانجێكی شـەرعی كـە دەكەوێتـە سـەر شـانت بیهێنیـەدی، هــەر هۆكارێـك كـە پێویسـتە بـۆ هێنانــەدیی ئـەو ئامانجـە شەرعییە، ئەو هۆكارەش وەك ئامانجە شەرعییەكە، فـەڕز دەبـێ لەسـەرت. بۆ وێنە: نوێژ فەڕزە، بـەڵام نوێـژكردن بـەبێ دەستنوێژگرتن نابـێ، كەواتـە دەسـتنوێژیش فـەڕزە، دەسـتنوێژیش بـەبێ پاكوخـاوێنی نابـێ، كەواتـە پاكوخـاوێنییش فـەڕزە، كەواتـە: حـوكمی ئامـانجێكی شـەرعیی وەك نوێژكردنی فەڕز، مادام فەڕزبوونە، دیارە ئـامڕازو پێشەكییەكانیشـی، وەك: دەستنوێژو تارەت گرتن‌و پۆشاكی پاك‌و قیبلە دۆزینەوەو ... هتـد، هـەمان حوكمیان هەیـە.

2/ (مَا لايَتِمُّ الْوَاجِبُ إِلاَّ بِهِ فَهُوَ وَاجِبٌ)، واتـە: (هـەر شـتێك فـەڕزێك بـەبێ ئـەو جێبەجێ نەكرێ، ئەویش فەڕزە)، كە بێگومان لە نێوەڕۆكدا لەگەڵ بنچینەی پێشوو هەریەكن.

دیـارە ئێمـە مەبەسـتمان لـە زانیـاریی‌و شـارەزایی، زانیـاریی‌و شـارەزایی شەرعییە، بەڵام بە تەئكید جێبەجێكردنی ئەركێكی شەرعی وێڕای شارەزایی لە شەریعەت، پێویستیشی بە شارەزایی لە واقیـع‌و دەوروبـەریش دەكـات، چـونكە ئەو واقیعەش كە تۆ حوكمە شەرعییەكەی تێدا جێبەجێ دەكـەی، ئەگـەر تێیـدا

شارەزا نەبی، تێیدا چاوكراوە نەبی، بەرچاوڕوون نەبی، لەوانەیە تۆ ئەو حوكمە شەرعییە بە هەڵـە جێبـەجێ بكـەی، یـاخود بەشـێوەیەك جێبـەجێی بكـەی كـە لەجیاتی ئەوەی بەرهـەمێكت بێتـە دەسـت، لەسـەری قـەرزدار ببیـەوە ! ئینجا دەبێ لە واقیعی خۆماندا (ئەو واقیعە كە تۆ كارە ئیسـلامییەكەی تێدا ئـەنجام دەدەی) چ شتێك زیاتر بووەتە جێگەی مشتومڕ، چ شـتێك زیـاتر بووەتە مایەی ئەوە كە چاوی خەڵكی پێ پێچراوە، بۆ خـەڵك بووەتـە مایـەی چەواشـەكاری، یـان خـەڵك زیـاتر پێویسـتی پێیـەتی، یاخـود كـارە ئیسـلامییەكەت زیـاتر پێویستی پێیـەتی، تـۆ دەبـێ جـەخت لەسـەر روونكردنـەوەی ئـەو راسـتییانە بكەیـەوە بۆ خەڵك.

بـۆ وێنـە: لـە رۆژگـاری ئەمڕۆمانـدا – یـان ئـایین و دەوڵـەت، لەلایـەن عەلمانییـەكان و نـەیارانی تـەوژمی كـار و چـالاكیی ئیسـلامییەوە، زۆر دەورووژێنرێ، بۆیە پێویستە كە (تەوژمی ئیسلامیی)ش جەختی لەسەر بكات و زیاتری تیشكی بخاتەسەر.

كەواتـە: پێویستە ئێمە لـە رۆژگـاری خۆمانـدا زۆر ئـەو مەسـەلەیە بـۆ خـەڵك روون بكەینەوە، چونكە ئەگەر خەڵك پێی وابێ دین سیاسەتی تێدا نییـە و دیـن دەوڵەتی ناوێ و دین دەسەڵاتی ناوێ و دین پێویسـتی بـە ئـەمر و نـەهی نییـە، مانای وایە لەگەڵت هاوكار نابێ ئەو واقیعە بگۆڕێ و بە نوێژەكەی خۆی ئیكتیفا دەكات و پێی وایە زۆریشی زیادە ! ! ئەگەر حەج و عومرەیەكیشی كـرد، ئـەوە دەڵێ: حەتـمەن لەوانەیە تێشمپەڕاندبێ ! !

بۆیەش گوتوومانە: (زانیاری و تێگەیشتنی راست و تەواو)، چـونكە كەسـێك بیەوێ ئایینی خوای بەرز و مەزن و رێبازی پێغەمبەری خوا ﷺ لەنێو خەڵك و

میللەتــدا ببووژێنێتــەوە، پێویســتە خــاڵی دەســتپێکردنی پــەروەردەبوون و پێگەیشتنی خودی خۆی بێ ، خۆیشی لە زانیاریی شەرعی و لە دین تێگەیشـتن و لە ڕێ شارەزابوونەوە دەستبەکاربێ، دەبێ خۆی ڕێگـا بزانێ، ئەوجار بیـەوێ خەڵکی لەگەڵ خۆی بەرێ.

چــۆنیەتی زانیــاری و تێگەیشتنەکەیشــی، پێویســتە هــەردوو مــەرجی (ڕاستبوون) و (تەواوبوون)ی تێدا بێت، مەبەسـتیش لە راسـت (صَـحِیح) بـوون، ئەوەیـە کـە خـوای بـەرز و مـەزن و پێغەمبەرەکـەی ﷺ چـۆنیان فـەرمووە و مەبەست بووە –بەو جۆرە کە زانا و شـارەزایان دیارییـان کـردووە –، ئاوابـێ. مەبەستیش لە تەواو (کامل) بوون، ئەوەیە کە بەشێك لە بەرنامەی خـوای بـەرز و مەزن نەگیرێ و لایەنەکانی دیکەی لـێ فەرامۆش بکرێن، بەڵکو بەشێوەیەکی گشـتگیرانە (شـمولي) و تێر و تەواو بێ، بۆئەوەی بەر ئەم هەڕەشـەیەی خـوای باڵادەست و دادگەر (جل جلاله) نەکەوین، کە ئاڕاستەی ئـەو جـۆرە کەسـانەی کردووە، ﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ فَرَّقُواْ دِينَهُمۡ وَكَانُواْ شِيَعٗا لَّسۡتَ مِنۡهُمۡ فِي شَيۡءٍۚ إِنَّمَآ أَمۡرُهُمۡ إِلَى ٱللَّهِ ثُمَّ يُنَبِّئُهُم بِمَا كَانُواْ يَفۡعَلُونَ﴾[1] واتە: (بێگومـان ئـەو کەسـانەی کـە دینەکـەیانیان بەش بەش کردووە و بوونە دەستە دەستە، تـۆ هـیچ پەیوەندییـەکت پێیانـەوە نییە، بـەڵکو –سـەرەنجامی– کـاری ئـەوان بـۆ لای خوایـە و پاشـان هـەواڵی –سزای– ئەوەیان پێـدەدا کـە دەیـانکرد)، کـە چـەند کـارێکی خـراپ و دزێویـان کردووە کـە دینـی خوایـان بـەش بـەش کـردووە. یـەکێك دەڵـێ: ئیسـلام تـەنیا بریتییـە لـە لایـەنی ئیمـان و عەقیـدە، ئـەوی دیکــە دەڵـێ: ئیسـلام تـەنیا عیبـادەتە. ئەوی‌دی دەڵێ: نەخێر ئیسلام هەر پەروەردەیە. ئەوی دیکە دەڵـێ:

---

[1] الأنعام: 159

ئیسلام تەنیا سیاسەت و حوکمە. ئەوی‌دی دەڵێ: نەخێر تەنیا لایەنی فیکرییە. ئەوی‌دی دەڵێ: تەنیا لایەنی جەنگ و جیهادە! جا لەڕاستیدا هەموو ئەو جۆرە بیروبۆچوونانە، لە حاڵێکدا کە هەرکامێکیان دەمارگیریی دەبێ بۆ بەشەکەی خۆی و بەشەکانی دیکە رەفز دەکات، ئەوە تێگەیشتنی هەڵە و کەم و کورتن بۆ دین، دەبنە هۆی بەشبەشکردنی دین، کە ئەوەش نەریتی هاوبەش بۆ خوا پەیداکەرەکانە، وەك خوای بەرز و مەزن دەفەرموێ: ﴿... وَلَا تَكُونُوا۟ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿٣١﴾ مِنَ ٱلَّذِينَ فَرَّقُوا۟ دِينَهُمْ وَكَانُوا۟ شِيَعًا ۖ كُلُّ حِزْبٍۭ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٣٢﴾﴾[1] (وەك هاوبەش بۆ خوا دانەرەکان مەبن، لەوانەی دینەکەی خۆیان بەش بەش کرد و هەر کامێکیان بەوەی کە لەسەریەتی، دڵخۆشە).

(دین) واتە بەرنامەی ژیان، جا دینی موشریکەکان هەرچییەك بووبێ، بەش بەشیان کردووە، خواش (جل جلالە) دەفەرموێ: وەك موشریکەکان مەبن! کەواتە: ئەو کەسەی کە دین بەش بەش دەکات، ئەوەیە کە عادەتی موشریکەکانی گرتووە، ئەوەی کە دەڵێ: دین هەر ئەوەیە کە من لەسەریمی و پێوەی سەرگەرمم! جا با بزانین کێ وادەکات؟ ئەگەر کۆمەڵی ئیسلامی وای کرد، بەردەکەوێ، یەکگرتووی ئیسلامی وای کرد، بەردەکەوێ، سەلەفییەك وای کرد ئەویش بەردەکەوێ، سۆفی و ئەهلی تەریقەت وایان کرد، بڵێن: نەخێر رێ هەر رێی ئێمەیە و شێخیش هەر شێخی ئێمەیە . بەڵام ئەگەر بڵێی: ئێمە دەمانەوێ بەرنامە و رێبازی خوا زیندوو بکەینەوە و خۆمان و برا و خوشکەکانی‌دیکەمان هەرکەس دەیەوێ قورئان و سوننەت ببووژێنێتەوە و

---

[1] الروم: 32/31

شەریعەتی خوا لە خەڵك بگەیەنێتەوە، هەمووی إن شاء الله هەر لەسەر خێرە، ئەوە هەڵبەت ناکرێ ئایەتی: ﴿ كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴾، واتە: (هەر دەستە و تاقمە بەوە کە بۆ خۆی لەسەریەتی هەر دڵی بەوە خۆشە)، بە بەڵگە لەسەری بهێنرێتەوە! بەڵێ ئەگەر تۆ دڵت بە ئیشی هەموو مسوڵمانان خۆشبێ و هەموویشی بە هی خۆت بزانی، پێتوانەبێ کە خەڵکیدیکە (سەپانی پووشێیە)، ئەم ئایەتە ناتگرێتەوە.

بە کورتی: دەبێ دڵی بە خێری هەموو خاوەن خێرێك خۆشبێ، تەنیا خۆشی لەسەر حەق نەبینێ، حەق لە هەر شوێنێك هەیە ئەو عەودالّ و شەیدای بێ و پشتگیریی بکات، ئەوکاتە وەبەر ئەم ئایەتە ناکەوێ. با لایەنێکی ئیسلامیشت هەبێ و با ناوونیشانێکی سیاسیشت هەبێ، بەلاّم ئەگەر ناوونیشانی سیاسیشت نەبێ، بەس تەنیا خۆت پێ لەسەر حەق بێ، ئەگەر خەڵکی دیکە دەوڵەتی ئیسلامییش دابمەزرێنێ، بڵێی: نامەوێ مادام لەڕێی منەوە نییە! وە ئەگەر یەکێکی دیکە هەزاران کەس ڕێنمایی بکات و فێری ئیمان و تەقوا و عیبادەت و تاعەت و چاکەیان بکات، لە خراپە و گوناهانیان دووربخاتەوە، پێت هیچ بێ، چونکە لە ڕێی تۆوە نییە و مۆری تۆی لەسەر نییە!! ئا ئەوە دەمارگیرییە، ئا ئەوە ئەوەیە کە: ﴿ كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴾ بەسەریدا دەچەسپێ.

گومانیشی تێدا نییە هۆکاری بنەڕەتیی سەرهەڵدانی سەرجەم پێڕ و تاقمە لادەر و داهێنەرەکان (الفرق المبتدعة)، بە درێژایی مێژووی ئیسلام، یان بە هەڵە تێگەیشتنی دین، یان بەش بەش کردنی دین، یان هەردووکیان پێکەوە بووە. بە زۆری وایە کە کابرا بە هەڵە لە دین تێگەیشت، دینیش بەش بەش

دەکات، بەشێکی دەگرێ و بەشەکانی دیکە بە نامۆ و دەزانێ! بەڵام مرۆڤ ئەگەر لە دین تێگەیشتبێ و بە وردی تەماشای سیرە و ژیانی پێغەمبەری خوا ﷺ بکات، کە لە هەر قۆناغەدا شێوازێك و ئامرازێکی بەکارهێناوە کە بۆ ئەو قۆناغە چاك بووە، ئەوکاتە دەمارگیریی نابێ بۆ هیچ ڕێبازێك و هیچ کارێك و هیچ بەشێك لە بەشەکانی ئیسلام، بەڵکو هەموویان بە یەك چاو تەماشا دەکات، وەك خوای بەرز و مەزن دەفەرموێ: ﴿... وَٱلرَّٰسِخُونَ فِي ٱلۡعِلۡمِ يَقُولُونَ ءَامَنَّا بِهِۦ كُلّٞ مِّنۡ عِندِ رَبِّنَاۗ﴾[1] واتە: (... ئەوانەی ڕۆچوون لە زانستدا و قووڵبوونەتەوە، دەڵێن: بڕوامان پێی هەیە هەمووی لەلایەن پەروەردگارمانەوەیە ...)، چونکە هەم لایەنی ئیمان و عەقیدە، هەم لایەنی عیبادەت و تەقوا و تەزکیە، هەم لایەنی فیکریی و بانگەواز، هەم لایەنی حوکم و سیاسەت، هەم چالاکیی کۆمەڵایەتی و ... هتد، هەمووی مادام دەچێتەوە سەر شەریعەت، دەچێتەوە سەر قورئان و سوننەت، هەمووی لەلایەن خواوەیە و بڕوامان پێی هەیە و دڵمان بە هەمووی هەر خۆشە.

کەواتە ئەندامانی کۆمەڵی ئیسلامی بە ورد و درشتەوە دەبێ هەمیشە:

1/ وریابن و بە هەڵە لە ئایەتەکانی قورئان و فەرمایشتەکانی پێغەمبەر ﷺ حاڵی نەبن، کە بە تەئکید بەرهەم و کەلەپووری زانا و پێشەوایانی ڕەسەنمان، چاکترین یاریدەدەریانە بۆ ئەو مەبەستە، بەڵام لەمەشیاندا دیسان دەبێ وریابن، چونکە قسەو بیروڕاو بەرهەمی زاناو پێشەوایانی ئیسلام تێگەیشتنی ئەوانە دەربارەی ئایین و بە خودی ئایین دانانرێ و وەك

---

[1] آل عمران: 7

دەقێكی ئایینی مامەڵەی لەگەڵدا ناكرێ —وەك پێشتریش لـەوبارەوە باسمـان كرد، زانایانیش لەوبارەوە جوانیـان گوتـووە: (أَقْـوَالُ الْعُلَمَـاءِ يُسْـتَدَلُّ لَهَـا وَلاَ يُسْتَدَلُّ بِهَا)، واتە: (قسەی زانایان بەڵگـەی لەسـەر دەهێنرێتـەوە، بـە بەڵگـە ناهێنرێتەوە)، ناكرێ بڵێی: فلاَن شتە حەرامە، چونكە شافیعی وای گوتـوە! بەڵگەكەی چییە؟ ئەهلی عیلم ئاوا پرسیار دەكەن، ئەوی دیكە كە هیچی لــێ نازانێ، ئەوە شتێكی دیكەیە، ئەگەرنا لەڕاستیدا قسەی زانایان (دین) نیە.

2/دەبێ هۆشیار و دڵنیابن كە ئیسـلام نـە ئیمـان و عەقیـدەی بـە تەنهایـە، نـە تەنها تەزكیەو تەسەوفـو زیكرو تەقوایە، نە بەس حـوكمو سیاسـەتە، بـەڵكو چەندە پێویستی بە بانگـەوازو فێركـردنو پەروەردەیـە، هێنـدەش حـەوجێی فەرمان بە چاكەو ڕێگریی لە خراپە و كارو چالاكی سیاسیو ..هتد.

ئینجا ئەگەر (مسـوڵمان)ێكیش یـان كۆمەڵـە (مسـوڵمان)ێك، نەیانپەڕژایـە سەر هەموو یان زۆربەی ئەو لایەن و بوارانە، دەبێ لە بەرانبەر ئـایینی خـوادا خۆیان بە كەمتەرخەم بزانن، دانیش بە فەزڵو چاكەی (مسوڵمانان)ی دیكـەدا بێنن. (مسوڵمان)ێك دەڵـێ: مـن دەتـوانم تـەنها خـەریكی ئـەو لایەنـە بم، ئـێ باشە، بەڵام مـەڵێ ئیسـلام تـەنها هـەر ئەوەندەیـە، دان بـە فـــەزڵو چـاكەی خەڵكی دیكەدا بنێ كە هەنـدێك كـارو چـالاكی دیكـەی ئیسـلامیی دەكـات تـۆ پێت ناكرێ، یان نایكـەی! نـەك بـۆ پینـەو پـەڕۆی كەمتەرخـەمیی خۆیـان و بیانوو و پاساو هێنانەوە بۆ خۆیان، ئیسلامو دینداریی لـەو بەشـەی خۆیانـدا كورت هەڵبێنن.

بـواری دووەم: ئیمـان و عەقیدەی ڕاسـت و دامەزراو:

دووەمین بواری هەرە گرنگی تێدا پـەروەردەبوونی ئەنـدامانی ورد و درشـتی كۆمەڵی ئیسلامی، پاش (زانیاری و تێگەیشـتنی راسـت و تـەواو)، بریتییـە لـە: (ئیمـانو عەقیـدەی راسـتو دامـەزراو)، چـونكە ئەگـەر زانسـتو تێگەیشـتن، رووناكیی رێگا پێـبینرانە، ئیمانو عەقیـدەش بناغـەی دینـداریی‌و مسـوڵمانەتی لەسەر بنیاتنانە، جا هەرچـەندە توێژینـەوەی بابـەتێكی گـرنگو گـەورەی وەك ئیمانو عەقیدەی ئیسلامی لە قـەرەی ئێـرەدا نییـە، پێویسـتی بـە شـوێنێكی تـەرخانو سـەربەخۆیە[1]، بـەڵام خسـتنەڕووی چـەند مەسـەلەیەكیش هـەر بـە پێویست دەزانم:

1/ **پایەكانی ئیمان (أَرْكَـانُ الإِيـمان):** پێغەمبەری خوا ﷺ لەو فەرموودەیەدا كە (موسلیم) لە عومەری كوڕی خـەتتاب – خـوا لێـی رازی بـێ – گێڕاویەتـەوە، دەربارەی پایەكانی ئیمان فەرموویەتی: {... أَنْ تُؤْمِنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِـهِ وَكُتُبِـهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَتُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ ...}[2] واتە: (... ئیمان بێنـی بە خواو بە فریشـتەكانیو بە كتێبـەكانیو بە پێغـەمبەرانیو بە رۆژی دوایـی، وە بڕوا بێنـی بە قەزاو قـەدەر بە چـاكو خراپییەوە – بە نسبەت تۆوە–).

كەواتە: ئیمان هێنان بە خوای بەرز و مەزن و فریشتەكانیو كتێبـەكانیو پێغەمبەرەكانی علیهم الصلاة والسـلامو رۆژی دوایـیو قـەزاو قـەدەر، شـەش پایە بنـەڕەتییـەكانی ئیمـانو عەقیـدەی ئیسـلامیین بـە دەقـی فەرمایشــتی پێغەمبــەری خــوا ﷺ، لـە قورئانیشــدا لـە چـەند شــوێنێكدا باسـی پێـنج

---

1) بۆ زیاتر لە بارەی ئەم باسەوە، كتێبی: (ئیمـانو عەقیـدەی ئیسـلامیی لەبـەر تیشـكی قورئـانو سـوننەتدا) بخوێننەوە.

2 رواه مسلم: (8).

پایەكانی ئیمان كراوە، بۆ وێنە كە خوای گـەورە (جـل جلالـە) دەفەرمـوێ: ﴿لَّيۡسَ ٱلۡبِرَّ أَن تُوَلُّواْ وُجُوهَكُمۡ قِبَلَ ٱلۡمَشۡرِقِ وَٱلۡمَغۡرِبِ وَلَٰكِنَّ ٱلۡبِرَّ مَنۡ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِ وَٱلۡمَلَٰٓئِكَةِ وَٱلۡكِتَٰبِ وَٱلنَّبِيِّـۧنَ﴾[1] واتە: (كرداری چاكو كاری باش تەنها بریتی نییە لە رووكردنتان بەرەو رۆژهەڵاتو رۆژئاوا – چونكە جوولەكەكان زۆر لەسەر گۆڕانی قیبلە دوانو پڕوپاگەندەی زۆریان كرد–، بەڵكو كرداری چاكو كاری باش بریتییە لەوە كە مرۆڤ بڕوای هێنابێت بە خواو بە رۆژی دواییو بە فریشتەكانو بە كتێبەكانو بە پێغەمبەران ...)، لێرەدا تەنیا پێنج پایە باسكراون، چونكە ئیمان بە قەدەری خوا – هەر دەچێتەوە نێو ئیمان بە خوا، ئیمان بە قەدەر، واتە: ئیمانت بەوە هەبێ كە خوای بەرز و مەزن هەموو شتێك دەزانێو هەموو شتێك دەتوانێ، خوای بەرزو مەزن كاربەجێیە، ئیرادەو ویستی خوای بەرز و مەزن بەسەر هەموو شتێكدا زاڵە، كەواتە ئیمان بە قەدەریش هەر دەچێتە نێو ئیمان بە خوای بەرز و مەزن ، بۆیە لە (قورئان)دا ئیمان بە قەدەر بەتایبەت باس نەكراوە.

2/**پێكهێنەرەكانی ئیمان (مُكَوِّنَاتُ الإِيمان):** بە سەرنجدانو تێڕامانی دەقەكانی قورئانو سوننەت، پاشان شەرحو تەفسیری زاناو پێشەوایانمان، وەك رۆژی روون دەردەكەوێ كە راسترین قسە لەبارەی ماهیەتو پێكهێنەرەكانی ئیمانەوە ئەوەیە كە زانایانی (أَهْلُ السُّنَّةِ وَالجَمَاعَةِ) گوتوویانە، كە دەڵێن: (الإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ، يَزِيدُ وَيَنْقُصُ، وَهُوَ: قَوْلُ الْقَلْبِ وَاللِّسَانِ، وَعَمَلُ الْقَلْبِ وَالْجَوَارِحِ)، واتە: (ئیمان قسەو كردەوەیەو زیادو كەم دەكات، قسەی دڵو زمان و كردەوەی دڵو ئەندامەكانە).

---

[1] البقرة: 177

کەواتە: ئیمان سەرجەم چوار پێکهێنەری هەن، کە بە هەر چواریان پێکدێ‌و دروستدەبێ، بەبێ هیچ کامیان پێی ناگوترێ ئیمان:

یەکەم: قسەی دڵ (قَوْلُ الْقَلْبِ): کە مەبەست پێی: زانین‌و بە راست زانینی عەقڵ‌و دڵە: (مَعْرِفَةُ وَتَصْدِيقُ الْعَقْلِ وَالْقَلْبِ)، کە خوا(جل جلاله) و پێغەمبەر ﷺ بە راست بزانێ، پێغەمبەر ﷺ ، وە هەرچی پێغەمبەر ﷺ لە خواوە (جل جلاله) هێناویێتی بە راستی بزانێ.

دووەم: کردەوەی دڵ (عَمَلُ الْقَلْبِ): کە مەبەست پێی خۆشویستن‌و قبووڵکردن‌و پێ رازیبوون‌و تەسلیمبوونی دڵ‌و دەروونە: (مَحَبَّةُ الْقَلْبِ وَقَبُولِهِ وَرِضَاهُ وَإِذْعَانُهُ)، بۆ خوای بەرز و مەزن، وە بۆ پێغەمبەری خوا ﷺ، هەرچی پێغەمبەر ﷺ لە خواوە (جل جلاله) هێناویێتی.

سێیەم: قسەی زمان (قَوْلُ اللِّسَانِ): کە مەبەست پێی دانپێداهێنانی زمانە (إِقْرَارُ اللِّسَانِ)، بە بەدیهێنەرایەتیی‌و پەروەردگارێتیی‌و پەرستراوێتیی خوادا (جل جلاله)، وە بە پێغەمبەرایەتیی موحەممەددا ﷺ، وە بەوەدا کە هەرچی موحەممەد ﷺ لە خواوە هێناویەتی ڕاست‌و دروستە.

چوارەم: کردەوەی ئەندامەکان (عَمَلُ الْجَوَارِحِ): کە مەبەست پێی کردەوەی ئەندامە رووالەتییەکان‌و راپەڕاندنی ئەرك‌و کارەکانە: (عَمَلُ الْأَعْضَاءِ الظَّاهِرَةِ وَتَنْفِيذُ الْوَظَائِفِ).

کەواتە: دەتوانین بڵێین: ئیمان‌و عەقیدە سەرتاپای بوون (وُجُود)ی ئینسانی مسوڵمان دەگرێتەوە، چونکە ئینسان بەگشتیی لە چوار بەش پێکهاتووە:

أ/ عەقڵێك كە پێی لە شت تێدەگات، شتەكانی پێ دەزانێ‌و دەناسێ‌و خوای بەرزو مەزن لە سەری سەرێ دایناوە.

ب/ دڵێك كە هەڵوێستی لە بەرانبەر شتاندا پێ وەردەگرێ، وەك: خۆشویستن‌و بوغزاندن‌و قبوولكردن‌و نەویستن، خوای بەرزو مەزن لە نێو قەفەزەی سینگدا دایناوە.

جـ/ زمانێك كە هەست‌و نەستی خۆی پێ دەردەبڕێ‌و دەدركێنێ، خوای بەرز و مەزن لە نێوان عەقڵ‌و دڵدا دایناوە، تا بە عەقڵ بیربكەیەوەو بە دڵ دانی پێدا بێنی، ئینجا بە زمان دەری ببڕی.

د/ جەستەو لەشێكی رووالەتی كە لە چەند ئەندامێك دروست بووەو كارو چالاكییە دیارو بەرچاوەكانی پێ ئەنجام دەدا.

دەبێ بە عەقڵ بزانی‌و بە دڵ قبووڵی بكەی‌و بە زمان دەریببڕی، ئینجا دەبێ بە كردەوەو بە جەستە ئەنجامی بدەی.

ئینجا هەركام لەو چوار بەش‌و پێكهاتانەی ئینسان، جێگای پەیوەندی یەكێك لە چوار پێكهێنەرەكانی ئیمانە بە ڕیز (تَرْتِیب): عەقڵ جێگای پێكهێنەری یەكەمە (كە زانین‌و بە راست زانینی عەقڵ‌و دڵە)، دڵ جێگای پێكهێنەری دووەمە (كە خۆشویستن‌و قبوولكردن‌و پێ ڕازیبوون‌و تەسلیمبوونی دڵ‌و دەروونە)، زمان جێگای پێكهێنەری سێیەمە (كە دانپێداهێنانە)، جەستەش جێگای پێكهێنەری چوارەمە[1] (كە مەبەست پێی كردەوەی ئەندامە رووالەتییەكان‌و راپەڕاندنی ئەرك‌و كارەكانە).

---

1) دوازدە دەرسی سەرەتای زنجیرەی (ئیمان‌و عەقیدەی ئیسلامیی)مان بۆ توێژینەوەی ئیمان‌و مەسەلە پەیوەندیدارەكانی تەرخان كردووە، بڕوانە: بەرگی یەكەمی (ئیمان‌و عەقیدەی ئیسلامیی).

لێرەدا بە پێویستی دەزانم کە لەبارەی پەیوەندیی کردەوەی ئەندامەکان بە ئیمانەوە، ئەم ڕوونکردنەوە کورتە بخەمەڕوو:

کاتی خۆی لە مێژوودا (خَـوَارِج) و (مُعْتـزِلَة) هەبوون[1]، کە هەردووکیان لـەو خاڵەدا پێك دەگەنەوە لەبارەی بە بەشێك لـە ئیمـان دانـانی کردەوەکانـەوە، دووچـاری زێـدەڕۆیی (إِفْــرَاط) بـوون، چـونکە تێکـڕای کردەوەکانیــان بــە پێکهێنـەری ئیمـان دانـاوە، بـەو پێیـەش هـەر کەسـێك کردەوەیـەکی فـەڕزی چواندبێ، یان گوناهـێکی گەورەی کردبێ، (خَوَارِج) بە بێ ئیمانو (مُعْتَـزِلَة)ش بـە نـە کـافر نـە مسـوڵمانیان لـە قەڵــەم داوە! دیـارە ئـەوەش تێپـەڕاندنـە، چونکە هەر کەسێك فـەڕزێك بچوێنــێ پێـی کافربـێو گوناهــێکیش بکـات هـەر کافربــێ، ئــەوە بــە تەئکیــد پێچــەوانەی زۆر لــە ئایەتــەکانی قوڕئـــانو فەرمایشتەکانی پێغەمبەرە ﷺ، کـە خـوای پـەروەردگار (جـل جلالـه) باسـی مسوڵمانان دەکات، قەتـڵ دەکەن، زینـا دەکـەن، شـەڕاب دەخۆنـەوە، گوناهــ دەکەن، بەڵام لە ئیمان ناچنە دەرێ.

بەڵام (مُرْجِئَة)کـان ڕاسـت پێچـەوانەی (خَـوَارِج) و (مُعْتَــزِلَة)ن، پێیـانوابووە کردەوەی ئەندامەکان کەموزۆر پەیوەندیی بە ئیمانەوە نییە، دەگونجـێ کـابرا کـامڵترین ئیمـانی هــەبێ، بـەبێ هـیچ کردەوەیـەکی چـاكو بـە سـەدان جـۆرە گوناهــ و تاوانیشـەوە!

خــەواریج گوتوویانــە: یــەك گوناهــی بکــەی کـافر دەبـی! کەچـی مورجیئـە گوتوویانە: هەرچی بکەی قەیدێ ناکـا! هـەر بـۆ ئیمانەکەشـت زەرەری نییـە. (هەڵبەتـە گوناهـ دوو جۆرە: یان چـوواندنی فـەڕزە، یـان کردنـی قەدەغەیـە).

---

1) وەك لە بەرگی یەکەمی کتێبی (ئیمانو عەقیدەی ئیسلامیی)دا بە دوورو درێژی باسمکردووە.

موعتەزیلە گوتوویانە: نالێین کافر بووە، بەس ناشلێین مسوڵمانە، ئەدی چییە؟ گوتوویانە: (مَنْزِلَــةٌ بَـيْنَ الْمَنْزِلَتَـيْنِ) هەڵواسراوە، نە مسوڵمانەو نە کافرە، دیارە شتی واش لە (قورئانو سوننەت)دا نییە، مرۆڤـ یان کافرە یان (مسوڵمان)ە، یان فەتری (فَتْـرِي)یە، کە بێگومان (فَتْـرِي) جیایە لە (مَنْزِلَةٌ بَيْنَ الْمَنْزِلَتَيْنِ).

دیارە ڕای ڕاستیش لەوبارەیەوە ئەوەیە کە زانایانی (أهل السنة والجماعة) هەڵیانبژاردووە، کە دەڵێن: جینسی کردەوە – نەك هەموو کردەوەیەك – پێکهێنەری ئیمانە، ئیمان بە تاعەت زیادو بە گوناهـ کەم دەکات.

هەر لە باسی ئیمانو عەقیدەدا، پێویستە باسی خوا بەیەکگرتن بکەین:

خـوا بەیەکگرتن (التوحـيد) کاکـڵی ئیمانو چـەقی عەقیدەیە:

ئەگەر ئیمانو عەقیدە بناغەی مسوڵمانەتیو دینداریییە، خوا بەیەکگرتنیش کاکڵو چەقی ئیمانو عەقیدەیە، چونکە تێکڕای ئیمانو عەقیدەی ئیسلامیی پەیوەستە بە خوا بەیەکگرتن (توحيد الله)ەوە، ئیمان بە خوای بەرز و مەزن یانی: ئیمان بە یەکتایی خوا، واتە: هەر خوای بەرزو مەزن بەدیهێنەرە، هەر خوای بەرزو مەزن پەروەردگارە، هەر خوای بەرزو مەزن خاوەنە، هەر خوای بەرزو مەزن سەرپەرشتیکارە، هەر خوای بەرزو مەزن پەرستراوەو بەس خوای بەرزو مەزن خاوەنی هەموو ناو و سیفەتێکی بەرزو پەسندە، ئەو خوا تاکە (جل جلاله) پەیامو بەرنامەکانی خۆیی لەڕێی فریشتەکانییەوە ناردووە بۆ پێغەمبەرانی خۆی (عليهم الصلاة والسلام) بۆ هیدایەتدانی بەندەکانی، تاکو لەو ڕۆژەدا کە پێی دەگەنەوە –کە ڕۆژی دواییە– سەربەرزو سەرفراز بن.

کەواتە: هەر پێنج پایە سەرەکییەکەی ئیمانو عەقیدە، دەچنەوە نێو ئیمان بە خوای بەرزو مەزنو ئیمان بە یەکتایی خوای بەرزو مەزن .

جا بێگومان: خوا بەیەکگرتن (التوحید) بابەتێکی یەکجار گەورەو گرنگو فراوانەو لە حەوسەڵەی ئێرەدا نییە، بەڵام دەرفەتی چەند رستەیەکمان هەر هەیە لەبارەی سێ پێکهێنەرە بنەڕەتییەکەی (خوا بەیەکگرتن)ەوە:

پێکهێنەری یەکەم: خوا بەیەکگرتن لە بەدیهێنەرایەتییو پەروەردگارێتییدا (تَوْحِيدُ اللهِ فِي خَالِقِيَّتِهِ وَرُبُوبِيَّتِهِ):

مەبەست پێی تەنها خوای بەرزو مەزن بە پەیداکەر (مُوجِد)و خاوەنو سەرپەرشتیارو بەڕێوەبەرو هەمەکارەی بوون (وُجُود) زانینە، وەك خوای پەروەردگار (جل جلالە) فەرموویەتی: ﴿ٱللَّهُ خَٰلِقُ كُلِّ شَيۡءٖۖ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ وَكِيلٞ ٦٢ لَّهُۥ مَقَالِيدُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۗ﴾[1] واتە: (خوا بەدیهێنەری هەموو شتێکەو، مشوورخۆرو سەرپەرشتیاری هەموو شتێکە، خەزێنەکانی ئاسمانو زەوی هی وین ...).

هەروەها خوای بەرزو مەزن فەرموویەتی: ﴿قُلۡ مَن رَّبُّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ قُلِ ٱللَّهُۚ﴾(٢) واتە: (... بڵێ: کێ خاوەنو مشوورخۆری ئاسمانەکانو زەوییە؟ بڵێ: خوا ...).

پێکهێنەری دووەم: خوا بەیەکگرتن لە پەرستراوێتییدا (تَوْحِيدُ اللهِ فِي أُلُوهِيَّتِهِ):

---

[1] الزمر: 63
2) الرعد: 16

واتە: دەبێ بە تەنیاش بەندایەتی بۆ وی بکرێ، هەر خۆی بپەرسترێ، وەك چۆن لە وەدیهێنانی شتانو خاوەندارێتیی و سەرپەرشتییو مشوورخواردنیاندا، بێ هاوتاو هاوبەشە، پێویستە لە بەندایەتییو پەرستن (العُبُودِيَّة وَالْعِبَادَة)یشدا، هاوبەشی بۆ دانەنرێو، هیچ شتێكو هیچ کەسی لەگەڵ نەپەرسترێ، وەك خوای بەرزو مەزن فەرموویەتی: ﴿ قُلْ أَفَغَيْرَ ٱللَّهِ تَأْمُرُوٓنِّىٓ أَعْبُدُ أَيُّهَا ٱلْجَٰهِلُونَ ﴿٦٤﴾ وَلَقَدْ أُوحِىَ إِلَيْكَ وَإِلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِكَ لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ ٱلْخَٰسِرِينَ ﴿٦٥﴾ بَلِ ٱللَّهَ فَٱعْبُدْ وَكُن مِّنَ ٱلشَّٰكِرِينَ ﴿٦٦﴾ ﴾[1]

واتە: (بڵێ: ئایا فەرمانم پێدەکەن کە بێجگە لە خوا – شتێکی دیکە – بپەرستم ئەی نەفامەکان؟! خۆ بە تەئکید بە تۆشو بەوانەی پێش تۆش راگەیەندراوە کە ئەگەر هاوبەش پەیدابکەی، کردەوەکانت هەڵدەوەشێنەوەو لە زیانباران دەبی، بەڵکو هەر خوا بپەرستەو لە سوپاسگوزاران بە).

بەڵام ئەوەی لێرەدا زۆر گرنگە، ئەوەیە کە لە زانینی چەمكو واتای پەرستن (عِبَادَة)دا بەهەڵەدا نەچین، کە دەتوانین بە کورتی بڵێین:

پەرستن (عِبَادَة) بریتییە لە ئەوپەڕی مەزنگرتنو خۆشویستنو مل بۆ کەچکردن (أَقْصَى التَّعْظِيمِ وَالْحُبِّ وَالْخُضُوعِ) بۆ خوای بەرزو مەزن ، جا ئەگەر بۆ خوای بەرز و مەزن بێ، ئەوە پەرستنی بە هەقە، بەڵام ئەگەر هەر کامێك لەمانە یان هەرسێكیان، بۆ غەیری خوای بەرزو مەزن بێ، ئەوە مانای وایە غەیری خوای بەرزو مەزن پەرستراوە، ئەمە وەك ماهیەتی پەرستن (عِبَادَة).
وەك پانتایی (مَسَاحَة)یش، ئەوە وشەی خواپەرستیی (عِبَادَةُ اللهِ) تێکڕای ئەو

[1] الزمر: 66/65/64

نیازو مەبەستو قسەو دەربڕینو کردەوەو ئاکارانە دەگرێتەوە کە لەلای خوای بەرزو مەزن خۆشەویستو پەسندن.

لەبارەی خوا بەیەکگرتنیشەوە لەڕووی پەرستنەوە، خستنەڕووی ئەم دوو ڕاستییە بە پێویست دەزانم:

ڕاستیی یەکەم: بە درێژایی مێژوو کێشەو گرفتی نێوان پێغەمبەرانی (خوا علیهم الصلاة والسلام)و نەیارانیان، بە پلەی یەکەم، لەسەر مەسەلەی پەرستن (عِبَادَة) بووە، نەك لەسەر دانهێنان بە بوونی خوای بەرزو مەزنو پەروەردگارێتی خوادا، وەك خوای زاناو توانا (جل جلاله) فەرموویەتی:

﴿ وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ ٱلْعَزِيزُ ٱلْعَلِيمُ ﴾[1] واتە: (ئەگەر لێیان بپرسی: کێ ئاسمانەکانو زەوی دروستکردووە؟ بە جەختکردنەوە دەڵێن: خوای زاڵی زانا دروستی کردوون).

کەواتە: کێشە لەسەر خواناسیی نییە، کێشە لەسەر خواپەرستییە، کێشە لەسەر ئەوە نییە دان بە بوونی خوای بەرزو مەزن دا ناهێندرێ، کێشە لەسەر ئەوەیە بەندایەتیی بۆ ناکرێ، دیارە ئێستاش هەروایە، هەرچی ملی دەگری خۆی لە تۆ بە مسوڵمانتر دەزانێ، دەڵێ: کاکە ئێمەش مسوڵمانین، کەچی خۆی بە فیرعەون دەزانێو پێیشی خۆشە خەڵك بەندایەتیی بۆ بکات! وە ئەگەر بەندایەتییو کۆیلایەتیی بۆ نەکەن، لێیان ڕازی نابێ، کەچی دەشڵێ: مسوڵمانم!! بەڵێ کێشەی پێغەمبەران (علیهم الصلاة

1 الزخرف:

والسلام) ئەوە نەبووە خەڵك بڵێ: خوای بەرزو مەزن نییەو ئەم دنیایە شاری بێ ساحێبەو کەس دروستی نەکردووە! ئەوەتا فیرعەون نەیگوتووە من بەدیهێنەری بوونەوەرم، بەڵکو گوتوویەتی: من پەروەردگارتانم: ﴿... أَنَا۠ رَبُّكُمُ ٱلۡأَعۡلَىٰ﴾[1] یانی: دەبێ بڕیاری کۆتایی بەدەست من بێ، گوتوویەتی: من پەرستراوتانم: ﴿... لَئِنِ ٱتَّخَذۡتَ إِلَٰهًا غَيۡرِي لَأَجۡعَلَنَّكَ مِنَ ٱلۡمَسۡجُونِينَ﴾[2] واتە: (... — فیرعەون بە مووسای گوت — : ئەگەر جگە لە من کەسێکی دیکە بکەیتە پەرستراوی خۆت، دەتخەمە ڕیزی بەندکراوەکانەوەو زیندانییت دەکەم)، بەڵێ فیرعەون زانیویەتی پێش ئەویش ئەو بوونەوەرە بووەو دوای ویش دەمێنێ، هێندە ئەحمەق نەبووە بڵێ: من ئەو کەونو کائیناتەم دروستکردووە! بەڵام گوتوویەتی: قسەی کۆتایی دەبێ بەدەست من بێ، من دەبێ حەڵاڵو حەڕامتان بۆ دیاری بکەم، من شێوەی ژیانتان بۆ دیاری بکەم، دەبێ من بە بەرزو پیرۆز دابنرێمو کۆیلەی من بنو بەندایەتی بۆ من بکەنو ... هتد.

بەڵێ کێشەی نێوان پێغەمبەرانی خوا (علیهم الصلاة والسلام)و نەیارو ناحەزانیان بە سەرقافڵەیی تاغووتەکان، لەسەر ئەوە بووە کە: کێ فەرمانبەریی و گەردنکەچیی بۆ بکرێو کێ لە هەموو کەس زیاتر بە گەورە بگیرێ.

---

[1] النازعات: ▯▯

[2] الشعراء: ▯▯

هەربۆیەش ویردی سەر زمانو یەکەمین پەیامی پێغەمبەرانی خوا (علیهم الصلاة والسلام) بریتی بووە لە: ﴿ يَٰقَوۡمِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنۡ إِلَٰهٍ غَيۡرُهُۥٓ ﴾[1] الأعراف، هەروەها لە ئایەتەکانی (□□)و (□□)و (□□)ی هەمان سوورەتدا، هەر ئەم تەعبیرە دووبارە بووەتەوە، واتە: (... ئەی گەلەکەم: بەندایەتی بۆ خوا بکەن، خوا بپەرستن، بێجگە لە وی هیچ پەرستراوانێکی دیکە شایستەی پەرستن تان نین). ئەو قەیدەی دەبێ ڕەگەڵ بخەی کە دەڵێ: ﴿مَا لَكُم مِّنۡ إِلَٰهٍ غَيۡرُهُۥٓ﴾ واتە پەرستراوێك کە شایستەی پەرستن بێ، ئەمما ئەگەر شایستەی پەرستن نەبێ، سەد بتو سەنەمو فیرعەونو تاغووتو دارو بەردیان پەرستووە، بەڵام هیچیان شایستەی پەرستن نەبوون.

دیارە ئێستاش لەم ڕۆژگارەماندا هەر بە هەمان شێوەیە، کێشەو گرفتی گەورەو سەرەکیی نێوان تەوژمی ئیسلامیی‌و دیکتاتۆرو تاغووتەکان، هەر هەمان مەسەلەی گۆڕینەو جەوهەری تێکگیرانەکە هەروەك خۆیەتی‌و هیچ گۆڕانی بەسەردا نەهاتووە، تەوژمی ئیسلامیی دەڵێ: دەبێ تەنیا خوای پەروەردگار (جل جلاله) بپەرسترێ‌و بەندایەتیی بۆ بکرێ، بێجگە لە وی هیچ کەس‌و هیچ شیاوی ئەوە نییە کە ئینسانەکان بیپەرستن‌و بەندایەتیی بۆ بکەن، بەڵام تاغووتەکان کە لە (شەخس‌و حیزب‌و ڕژێم)ەکاندا بەرجەستەن، دەڵێن: دەبێ لەجیاتی خوای بەرزو مەزن، یان وێڕای خوای بەرزو مەزن، ئێمەش بپەرسترێین‌و بەندایەتیمان بۆ بکرێ!

---

[1] الأعراف: 59

ڕاستیی دووەم: پەرستنی خوای پەروەردگار (جل جلاله) – کە پێشتر باسی ماهیەتیو پانتاییەکەیمان کرد –، دەتوانین بڵێین لە ژیانی ئینساندا بۆ سێ تەوەرەی سەرەکی دابەش دەبێ:

یەکەم: تەنها لە خوا (جل جلالە) وەرگرتنی بوونناسیی (ئۆنتۆلۆژیی: Ontology)و ئیمانو عەقیدە، واتە: چۆنیەتی تەماشاکردنو ناسینی بوون (وُجُود)و مامەڵە لەگەڵدا کردنیو هەڵوێست لە بەرانبەردا نواندنی، بە هەر چوار بەشی سەرەکییەوە: خوای بەرزو مەزن، بوونەوەر، ژیان، ئینسان، لە کتێبی ﴿تەوژمی ئیسلامییو عەلمانییو خاڵە هاوبەشو جیاوازەکانیاندا باسی (بوونناسیی ئیسلامیی)مان کردووە﴾.

دووەم: تەنها لە خوای بەرزو مەزن وەرگرتنی یاساکان (الشرائع)و سیستەمی ژیان (نظام الحياة)، بە ئەمرو نەهییو حەڵاڵو حەڕامو چاکەو خراپە دیاریکردنیشەوە، وەك خوای بەرزو مەزن فەرموویەتی: ﴿... أَلَا لَهُ ٱلْخَلْقُ وَٱلْأَمْرُ ۗ تَبَارَكَ ٱللَّهُ رَبُّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴾[1] واتە: (... ئاگادارین! دروستکردنو فەرمان، تەنیا هی خوایە، بەرزو بێ وێنەیە خوای پەروەردگاری جیهانەکان).

سێیەم: تەنیا بۆ خوای بەرزو مەزن پێشکەشکردنی دروشمەکانی بەندایەتیی (شعائِرُ التَّعَبُّدْ)، وەك: لێپاڕانەوە، ئەوپەڕی خۆشویستن، ئەوپەڕی لێ ترسان، پشت پێ بەستن، قوربانی بۆ سەربڕین، سوێند پێ خواردن،

---

[1] الأعراف: 54

سـەجدەو ركـووع و...هتـد. لـەبارەی ئـەو شـتانەوە خـوای بـەرزو مـەزن فەرموويەتی:

1) دەربارەی تەنیا لە خوای بەرزو مەزن پاڕانەوە دەفەرموێ: ﴿وَأَنَّ ٱلْمَسَٰجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا۟ مَعَ ٱللَّهِ أَحَدًا﴾[1] واتـە: (مزگەوتـەكان هـی خـوان، جگـە لـەو لـە كەسـیدی مەپاڕێنـەوە)، يـاخود ئـەو ئەندامانـەی سـەجدەيان لەسـەر دەبـرێ، – مساجد بەو مانایەش هاتووە – تەنیا هی خوان (جل جلاله)، جا لە غەیری خوای بەرزو مەزن مەپاڕێنەوە.

2) دەربارەی لە هەموو كەسێكو لە هەموو شـتێك زیـاتر خۆشويسـتنی خـوای بـەرزو مـەزن، دەفـەرموێ: ﴿... وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ أَشَدُّ حُبًّا لِّلَّهِ ...﴾[2] . واتـە: (... وە ئەوانـەی بڕوايـان هێنـاوە، خۆشەويسـتييان بـۆ خـوا زيـاترە لـە خۆشەويستيی ئەوانی دیکە بۆ پەرستراوەكانيان ...).

3) دەربارەی لـێـترسانی خوای بـەرزو مـەزن ، دەفـەرموێ: ﴿... فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ﴾[3] واتـە: (... ئینجـا لـەوان مەترسـن، هـەر لـە مـن بترسن ئەگەر ئیمـاندارن).

4) دەربارەی پشت پێ بەستن، خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿... وَعَلَى ٱللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ ٱلْمُؤْمِنُونَ﴾(ت) واتـە: (... بـا ئیمانـداران تـەنیا پشـت بـە خـوا ببەستن).

---

[1] الجن: 18

[2] البقـرة: 165

[3] آل عمران: 175

5) دەربارەی قوربانی سەربڕین، خوای بەرز و مەزن دەفەرموێ: ﴿... فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَٱنْحَرْ﴾[2] واتە: (... ئینجا نوێژ بۆ پەروەردگارت بکەو قوربانی بۆ وی سەربڕە).

6) لەبارەی سوێند پێ خواردنەوە، پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: (... فَمَنْ كَانَ حَالِفًا فَلْيَحْلِفْ بِاللَّهِ ...)[3] واتە: (...ئینجا هەر کەسێك سوێند دەخوا، با تەنها سوێند بە خوا بخوا ...).

أ/ ئەو سێ جۆرە هاوبەش بۆ خوا پەیداکردنە: وەرگرتنی تێڕوانینو بووناسیی لە غەیری خوای بەرزو مەزنو خەلەل لە ئیماندا، یاخود خەلەل لە وەرگرتنی یاساکانی ژیانو لە غەیری خوای بەرزو مەزن وەرگرتنی حەڵاڵو حەڕام، یاخود پێشکەش کردنی خواپەرستییە تایبەتییەکان (شعائر التعبد) بە غەیری خوای بەرزو مەزن ، هەرسێکیان پێکەوە پەیوەستن. کاتێك ئینسان تێڕوانینی تێکدەچێ بەرانبەر بە خوای بەرزو مەزن ، بووناسییەکەی تێکدەچێو ئیمانو عەقیدەشی تێکدەچێ، کە ئەوەی تێکچوو عیبادەتیشی تێکدەچێ، عیبادەت بە هەردوو بەشی وەرگرتنی یاساکانی ژیانو پێشکەشکردنی دروشمەکانی خواپەرستییەوە.

ب/ ئەوەی کە بەڕاستی لە ڕۆژگاری ئێمەدا خەلەلی گەورەی دروستکردووە، بریتییە لە خلیسکانی مسوڵمانان لە بواری وەرگرتنی یاساکانی ژیاندا، لە بواری مەسەلەی حەڵاڵو حەڕامو ئەمرو نەهیدا، لێرەدا مسوڵمانان زیاتر

---

[1] آل عمران: 160

[2] الكوثر: 2

[3] رواه البخاري: (6108) ومسلم: (1646).

تووشی شیرك بوون! ئەو شیركە زەرەرو زیانی گەورەو شوێنەواری زۆر خراپی بەجێهێشتووە لە ژیانی مسوڵماناندا، وەك لە شیرکەکەی دیکە، کە ئەویش هەر شیرکی گەورەیە، بەڵام بەڕاستی شیرکی بەرنامەکان (شرك الشرائع) زەرەری زۆر گەورەی داوە، بۆیە ئێمە وێڕای دژوەستانمان بەرانبەر بە شیرکی (أصحاب القبور)، بەڕاستی نابێ شیرکی (أصحاب القصور)یش فەرامۆش بکەین، بەڵکو شیرکی خاوەن قەسرەکان مەترسیدارترەو پێویستیشی بە دژایەتی کردنی زیاتر هەیە، چونکە کاتێك خاوەن قەسرێك دەکرێتە پەرستراو لەجیاتی خوای بەرزو مەزن، بە ملیۆنان خەڵك بەرەو بێ دینیی دەچن‌و هەموو بوارەکانی ژیان تێکدەچن، بەڵام کاتێك خاوەن قەبرێك دەپەرسترێ، تەنیا زەرەری بۆ چەند کەسێکی دیاریکراو هەیە!

هەڵبەتە ئێمە دژی هەموو جۆرەکانی شیرکین، حوکمڕانەکان پێیان خۆشە ئێمە زۆر دژی ئەو شیرکە بین کە پەیوەندیی بە قەبرەوە هەیە، بەڵام هیچ باسی ئەو شیرکە نەکەین کە پەیوەندیی بە قەسرەوە هەیە! چونکە بەرژەوەندیی وان بەوە تێکدەچێ کە خەڵك هۆشیاربێتەوەو بزانێ کە چۆن قەبرپەرستیی شیرکە، قەسرپەرستییش شیرکە.

ئەمەش چەند دەقێك لەبارەی خراپیی‌و ترسناکیی هاوبەش بۆ خوا دانان لە بواری یاساکانی ژیاندا:

1- خـوای بـەرزو مـەزن دەفـەرموێ: ﴿أَمۡ لَهُمۡ شُرَكَـٰٓؤُاْ شَرَعُواْ لَهُم مِّنَ ٱلدِّينِ مَا لَمۡ يَأۡذَنۢ بِهِ ٱللَّهُۚ ﴾[1] واتە: (یان ئایا چەند هاوبەشێکیان هەن، کە دینێکیان بۆ داناون خوا مۆڵەتی نەداوە؟! ...).

کەواتە: ئەو کەسەی کە دین بۆ خەڵك دادەنێ، بەرنامە بۆ خـەڵك دادەنـێ، ئەوە کراوە بە هاوبەشی خوای بەرزو مـەزن! واتـە: تـەنیا ئـەو کەسـەی کـە سەجدەی بـۆ دەبـردرێ، بـەدەر لـە شـەریعەتی خـوای بـەرزو مـەزنو بـەبێ ئیجازەی ئایینی خوای بەرزو مەزن، بە شیرك دادەنرێ، هەر کەسێکیش ئـەو هەقەی بدرێتێ، مانای وایە کراوەتە هاوەڵو هاوبەشی خوای بەرزو مەزن لە پەرستراوێتیـدا!

2- خـوای بـەرزو مـەزن دەفـەرموێ: ﴿ ٱتَّخَذُوٓاْ أَحۡبَارَهُمۡ وَرُهۡبَٰنَهُمۡ أَرۡبَابٗا مِّن دُونِ ٱللَّهِ وَٱلۡمَسِيحَ ٱبۡنَ مَرۡيَمَ وَمَآ أُمِرُوٓاْ إِلَّا لِيَعۡبُدُوٓاْ إِلَٰهٗا وَٰحِدٗاۖ لَّآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَۚ سُبۡحَٰنَهُۥ عَمَّا يُشۡرِكُونَ ﴾[2] واتـە: (- جوولەکـەو دیانـەکان- زانـاو ڕاهیبـەکانی خۆیانیـانو مەسـیحی کـوڕی مەریـەمیان لـەجیاتی خـوا کردنـە پەرسـتراو، هەرچەند فەرمانیشیان پێکرابوو کە تەنها یـەك پەرسـتراو بپەرسـتن، بێجگـە لەوی هیچ پەرستراو نییە، پاکی بۆ وی لەو شتانەی کە دەیانکەنـە هاوبـەش لە پەرستراندا).

---

1 الشورى: ٢١
2 التوب: ٣١

3- (عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ وَفِي عُنُقِي صَلِيبٌ مِنْ ذَهَبٍ: فَقَالَ: يَا عَدِيُّ اطْرَحْ عَنْكَ هَذَا الْوَثَنَ وَسَمِعْتُهُ يَقْرَأُ فِي سُورَةِ بَرَاءَةٌ: ﴿ ٱتَّخَذُوٓاْ أَحۡبَارَهُمۡ وَرُهۡبَٰنَهُمۡ أَرۡبَابٗا مِّن دُونِ ٱللَّهِ ﴾، قَالَ: أَمَا إِنَّهُمْ لَمْ يَكُونُوا يَعْبُدُونَهُمْ، وَلَكِنَّهُمْ كَانُوا إِذَا أَحَلُّوا لَهُمْ شَيْئًا اسْتَحَلُّوهُ وَإِذَا حَرَّمُوا عَلَيْهِمْ شَيْئًا حَرَّمُوهُ)[1] واتە: (عەدیی کوڕی حاتەمی تائیی دەڵێ: چوومە لای پێغەمبەر ﷺ خاچێکی زێڕم لە ملدا بوو، پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ئەی عەدیی ئەو بتە لە ملت فڕێدە، لەو کاتەدا ئەم ئایەتەی خوێند: ﴿ ٱتَّخَذُوٓاْ أَحۡبَارَهُمۡ وَرُهۡبَٰنَهُمۡ أَرۡبَابٗا مِّن دُونِ ٱللَّهِ ﴾، فەرمووی: دیارە ئەوان -جوولەکەو دیانەکان- زاناو ڕاهیبەکانی خۆیان نەدەپەرست، بەڵام ئەگەر شتێکیان بۆ حەڵاڵ کردبان ئەوانیش بە حەڵاڵیان دەزانی، وە ئەگەر شتێکیان لێ حەرام کردبان ئەوانیش بە حەرامیان دەزانیو شوێنیان دەکەوتن)، لە ریوایەتێکی دیکەدا هاتووە کە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: (فَتِلْكَ عِبَادَتُهُمْ لَهُمْ)[2] واتە: (ئەوە پەرستنیانە بۆیان - بۆ زاناو ڕاهیبەکانیان-). لە پەرلەمان دەڵێن نابێ چەند ژنیی هەبێ! چەند ژنیی خوای بەرزو مەزن حەڵاڵی کردووە، ئەو دەڵێ نابێ هەبێ! جا هەر کەسێ بەدوای ئەو خاوەن بڕیارە بکەوێ، ئەوە لەڕاستیدا پەرستوویەتی، خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ڕیبا حەڕامە، حیزبێك دەڵێ نەخێر ئەمە ناکرێ، دەبێ بە حەڵاڵی دابنێین، دیارە ئەوەی بەدوای بکەوێ پێی کافر دەبێ، دەگونجێ کابرا مامەڵە بکات بە ڕیباو گوناهبارە، بەڵام

---

[1] رواه الترمذي: (3095)، وقال الألباني: حسن.

[2] رواه البيهقي في السنن الكبرى ج: (10)، ص: (198).

پێی کافر نابێ، بەس کە بە حەڵاڵی زانی، پێـی کـافر دەبـێ، هـەروەها هـەر شتێکی‌دی لەو بابەتـانە...

4- خوای بەرزو مەزن دەفـەرموێ: ﴿... إِنِ ٱلْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ ۚ أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوٓا۟ إِلَّآ إِيَّاهُ ۚ ذَٰلِكَ ٱلدِّينُ ٱلْقَيِّمُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾[1] واتــە: (.. حوکم — بەرنامــەدانان — تـەنها هـی خوایـە، فـەرمانی کـردووە کـە جگـە لـە وی نەپەرسـتن، ئـا ئەوەیـە ئـاییـنی ڕاسـتو دروسـت، بـەڵام زۆربـەی خـەڵکی نایزانن)، ئەم قسەیە قسەی (یوسف)ە (علیه السلام) کە لەگەڵ دوو هاوەڵـە زیندانییـەکەیدا وتووێژی دەکرد.

لەم دەقانەوە زۆر بە ڕوونی دەزانرێ کە هەرکەسێك بـۆ وەرگرتنـی یاسـاو دەسـتوورەکانی ژیـانو گـوزەرانی تـاكو کۆمـەڵ، لـە هـەموو بوارەکـانی: کۆمەڵایەتییو ئابوورییو سیاسییو فەرهەنگییو ئـەخلاقییو ...هتـددا، ڕوو لە غەیری خوای بەرزو مەزن بکاتو پرس بـە غـەیری ئیسـلام بکـات، ئـەوە هاوبەشـی بـۆ خـوای بـێ هـاوەڵو تـاك (جـل جلالـە) بڕیـارداوە، خـۆی لـە جوغزی ئیمـانو ئیسـلام وەدەرناوە!

<u>پێکهێنەری سێیەم:</u> خوا بەیەکگرتن لە ناو و سیفەتەکانیـدا (توحیـد الله فــي أسمائه وصفاته):

مەبەستیش لەم جۆرە خوا بەیەکگرتنە، ئەوەیە کـە لـەم چـەند خاڵـەدا زۆر بەکورتییو گوشراویی دەیخەینەڕوو:

---

[1] یوسف: ٤٠

1) خوای بێ وێنەو بێ هاوەڵ (جل جلاله) خاوەنی ناوە هەرە چاكو سیفەتە هەرە بەرزەکانە، کە تایبەتن بە زاتی بێ وێنەیەوە، وەك فەرموویەتی: ﴿وَلِلَّهِ ٱلۡأَسۡمَآءُ ٱلۡحُسۡنَىٰ فَٱدۡعُوهُ بِهَاۖ﴾[1] واتە: (وە خوا ناوی هەرە چاكی هەیە، دەجا هەر بەوان لێی بپاڕێنەوە...).

2) ناو و سیفەتە هەرە چاكو بەرزەکانی خوای بەرزو مەزن وەك زاتی بێ وێنەن، نە وەك ناو و سیفەتی هیچ کەسو هیچ شتێك دەچن، نە ناو و سیفەتی هیچ کەسو شتێك دەشوبهێنە ناو و سیفەتەکانی وی، لە هیچ ڕوویێکەوە، خوای بێ وێنە (جل جلاله) لەوبارەیەوە فەرموویەتی: ﴿فَاطِرُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۚ جَعَلَ لَكُم مِّنۡ أَنفُسِكُمۡ أَزۡوَٰجٗا وَمِنَ ٱلۡأَنۡعَٰمِ أَزۡوَٰجٗاۖ يَذۡرَؤُكُمۡ فِيهِۚ لَيۡسَ كَمِثۡلِهِۦ شَيۡءٞۖ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡبَصِيرُ﴾[2] واتە: (– خوا – پەیداکەری ئاسمانەکانو زەوییە، لە خۆتان هاوسەری بۆ گێڕاون، لە ئاژەڵانیش نێرو مێی گێڕاون، بەهۆی ئەوەوە وەچەتان لێدەخاتەوە، هیچ شتێك وەك وێنەی وی نییە، ئەو بیسەری بینایە).

3) بۆ چۆنیەتی مامەڵەکردنیش لەگەڵ ناو و سیفەتە بەرزو بێ وێنەکانی خوای بێ هاوەڵو هاوتادا (جل جلاله)، هەڵوێستی ڕاستو دروست کە تێکڕای زاناو پێشەوایانی پێشینمان – ڕەزاو ڕەحمەتی خوایان لێبێ – لەسەری ڕێککەوتوون، هەر ئەوەیە کە: هەر ناو و سیفەتێك خوای بەرزو مەزن بۆ خۆی، یاخود پێغەمبەری خوا ﷺ بۆ خوای بەرزو مەزنی

---

[1] الأعراف: ١٨٠

[2] الشورى: 11

بەكارهێنابێ، ئێمەش بەبێ هیچ دەستكارییەك ئەو ناو و سیفەتە بۆ خوای بەرزو مەزن بەكاربێنین، هەر شتێك خوای بەرزو مەزن لە خۆی، هەروەها پێغەمبەرەكەی ﷺ لە خوای بێ هاوتا (جل جلالە)ی دوورخستبێتەوە، ئێمەش ئەو ناو و سیفەتە لە خوای بەرزو مەزن دووربخەینەوە، جا زاناو پێشەوایانمان ئەو واتایەیان بە چەندان شێوە دەربڕیوە كە لە نێوەڕۆكدا هەر یەكن.

بەڵام لێرەدا مەسەلەیەكی گرنگ هەیە دەبێ زۆر لێی وریابین، ئەویش ئەوەیە لە سۆنگەی ئەوەوە كە خوای بەرزو مەزن بە زاتو سیفەتیەوە، وەك فەرموویەتی: ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِۦ شَيْءٌ﴾[1] واتە: (... هیچ شتێك وێنەی وی نییە ...)، هەروەها فەرموویەتی: ﴿يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِۦ عِلْمًا﴾[2] واتە: (– خوا – داهاتوو و رابردوویان دەزانێ، بەڵام زانیاریی ئەوان دەورەی خوا نادا)، نافەرموێ: خوای بەرزو مەزن نازانن، دەفەرموێ دەورەی خوای بەرزو مەزن نادا، بەڵێ لە سۆنگەی ئەوەوە، نابێ هیچ كەس بەتەمای ئەوەبێ كە لە حەقیقەتو چۆنیەتی ناو و سیفەتەكانی خوای بەرزو مەزن تێبگا، هەر بۆیەش كاتێك لەبارەی ماناو چۆنیەتی: ﴿... ثُمَّ ٱسْتَوَىٰ عَلَى ٱلْعَرْشِ﴾[3] پرسیار لە ئیمام مالیك كراوە – ڕەحمەتی خوای لێبێ–، گوتوویەتی: (الإِسْتِوَاءُ مَعْلُوم وَالْكَيْفُ مَجْهُول وَالإِيمَانُ بِهِ وَاجِب وَالسُّؤَالُ عَنْهُ بِدْعَة) شرح العقيدة الطحاوية، ص: (76)،

---

[1] الشورى: 11

[2] طه: 110

[3] الأعراف: 54

واتە: (بەرزبوونەوەی خوا –بۆ سەر عەرش– زانراوە، بەڵام چۆنیەتییەكەی نەزانراوە[١]، بڕوا پێ هێنانیشی فەڕزە، پرسیار لەبارەوە كردنیشی داهێنراوە).

جا بۆیە زاناو پێشەوایانمان - ڕەزاو ڕەحمەتی خوایان لێبێ - لە بارەی ناو و سیفەتەكانی خواوە (جل جلالە)، ئەم بنچینەیەیان داناوە، گوتوویانە: (إِثْبَاتٌ مِنْ غَيْرِ تَشْبِيه، تَنْزِيهٌ مِنْ غَيْرِ تَعْطِيل وَلا تَأْوِيل)، واتە: (ناو و سیفەتەكان بۆ خوا دەچەسپێنین، بەبێ پێچوواندن بە ناو و سیفەتی دروستكراوەكان، وە خوا و سیفەتەكانی بە پاك دەگرین لە پێچوواندن بە دروستكراوەكان، بەڵام بە بیانووی بەپاكگرتنی خواوە، ناو و سیفەتەكانی لێدانارنین، بە تەئویلی بێجێش لە ماناو حەقیقەتیان خاڵییان ناكەینەوە)، خوای بەرزو مەزن چ ناو و سیفەتێكی بۆخۆی بەكارهێناوە، ئێمەش ئەو ناو و سیفەتانەی بۆ بەكاردێنین، بەڵام ناچین چۆنیەتییەكەیان بڕیاربدەین، یاخود بەجۆرێك تەئویلیان بكەین كە لە نێوەڕۆكی خۆیان خاڵییان بكەینەوە.

---

1) بۆچی؟ چونكە چۆنیەتی سیفەتەكانی خوا (جل جلالە) بۆ ئێمە زانراو نین، ئێمە نازانین قودرەتی خوا (جل جلالە) چۆنە؟ نازانین بینینی خوا(جل جلالە) چۆنە؟ نازانین فەرمایشتكردنی خوای پەروەردگار (جل جلالە) چۆنە؟ سیفەتەكانی خوا (جل جلالە) هیچیان بۆ ئێمە زانراو نین بەو شێوەیەی كە ئێمە بۆ خۆمان بەكاری دێنین.

بواری سێیەم: خواپەرستیی ساغو پاك:

ئەمیش سێیەمین بواری تێدا پەروەردەو تەزکیەبوونو پێگەیشتنی تاکەکانی کۆمەڵی ئیسلامییە.

کە دەڵێین تاکەکانی کۆمەڵی ئیسلامیی، واتە بە سەرێو خوارێوە. لەڕاستیدا خواپەرستی (العبادة)و بەندایەتی بۆ خوا کردن (العبودیة لله)، بەرهەمی سروشتیی‌و ڕاستەوخۆی ئیمانو عەقیدەی ڕاستو دامەزراوە، بۆیەش گوتوومانە: خواپەرستیی ساغو پاك (العبادة السلیمة والخالصة)، چونکە خواپەرستیی بەبێ ئەو دوو مەرجو سیفەتە، وەرناگیرێ، خاوەنەکەی ڕەنج بە خەسارە، دیارە مەبەستیشمان لە (ساغبوون) ئەوەیە کە عیبادەتەکە ساغو سەلامەت بێ لەوەی کە پێچەوانەی شەرعی تێدابێ، مەبەستیشمان لە (پاکبوون) ئەوەیە کە عیبادەتەکە پاكو چاك بێ، خلّتەو خالّی شیركو ڕیای تێکەڵ نەبووبێ، ڕەحمەتی خواش لە (فُضَیْلُ بْنُ عِیَاضْ) بێ کە لە تەفسیری وشەی: (أَحْسَنُ عَمَلاً)دا کە لە ئایەتی: ﴿ٱلَّذِی خَلَقَ ٱلۡمَوۡتَ وَٱلۡحَیَوٰةَ لِیَبۡلُوَكُمۡ أَیُّكُمۡ أَحۡسَنُ عَمَلࣰاۚ وَهُوَ ٱلۡعَزِیزُ ٱلۡغَفُورُ ۝٢﴾[1] الملك، هاتووە، گوتوویەتی: (أي أخلصه وأصوبه)، واتە: (بە مانای کردەوەکە پاکترینو ڕاستترین بێ)! پاك: واتە شیركو ڕیای تێکەڵ نەبووبێ، ڕاست: واتە بەپێی شەرع بێ، بۆ خوای بەرزو مەزن بێو بەپێی شەرعی خوای بەرزو مەزن بێ.

لەبارەی خواپەرستییەوە، پێویستە ئاگاداری دوو شتی گرنگ بین:

یەکەم: وشەی خواپەرستیی (العبادة) بە دوو چەمكو واتا بەکاردێ:

---

1) واتە: خوا (جل جلاله) – ئەو کەسەیە کە مردنو ژیانی گێڕاوە، تاکو تاقیتان بکاتەوە داخۆ کامەتان کردەوەی چاکترە، وە خوا زاڵی لێبوردەیە).

1/ مانـای وشـەکە لـە زمانـدا بریتییـە لـە: ئەوپـەڕی بەگـەورەگرتن‌و ئەوپـەڕی خۆشویستن‌و ئەوپەڕی سام لێکـردن‌و شـەرم لێکـردن‌و لێترسـان‌و، ئەوپـەڕی گەردنکەچی بۆ خوای بێ وێنـەو پاک‌و تاک، کە دیارە بەپێی ئـەم پێناسـەیە، وشـــەی خواپەرســـتیی وەک وشـــەی مســـوڵمانەتیی‌و دینـــداریی، هەرچـــی جموجـــۆڵ‌و چـــالاکیی‌و کـــردەوەی چـــاکی ئینســـانی مســـوڵمان‌و کۆمـــەڵی مســـوڵمانە، بـــە پـــەنهان‌و ئاشـــکراوە، هـــەمووی دەگرێتـــەوەو هیچـــی لـــێ نابوێرێ، چونکە ئەوپـەڕی بەگەورەگرتنـی خوای بەرزو مەزن ئەوەیـە کە تـۆ بـە کردەوە بیسەلـمێنی کە خوای بەرزو مەزن ت لە هـــەموو کـەس‌و هـەموو شتێك لا گەورەترە، هەروەها ئەوپەڕی خۆشـویســتنی خـوای بـەرزو مـەزن‌و لێترسانی بە هەمان شـێوە، کاتێـك خـوای بـەرزو مـەزنت لـە هـەموو کـەس‌و هـەموو شـتێك لەلا خۆشەویسـتترو سام لێکـراوترە، کە فەرمانی خوای بەرزو مـەزن پـێش هـەموو شـتێك بخـەی، وە کاتێـك دەیسـەلمێنی کـە ئەوپـەڕی گەردنکـەچیت بۆ خوای بەرزو مەزن هەیە، کـە هەرچـی فەرمانـەکانی خوایـە (جـل جلالــە) بــەپێی توانــا جێبەجێیــان بکــەی، ئەمــەش مانـــای وایــە خواپەرستیی هەموو جموجۆڵ‌و چالاکییەکان دەگرێتـەوە.

2/ مانـای تایبـەتیی‌و زاراوەیـی‌و عـورفیی[1] وشـەی (العبـادة)، بریتییـە لـەو دروشم‌و کردەوانەی کە زیاتر پەیوەنـدییان بـە نێـوانی خـوای بـەرزو مـەزن‌و بەنـدەوە هەیـە، لـە زاراوی شـەرعدا بـە خواپەرسـتییە ڕووتـەکان (العبـادات الـمحضة) ناسراون، وەك: نوێژو ڕۆژوو و زەکات‌و حەج‌و عـومرەو پاڕانـەوەو زیکرو قوربانی سەربڕین‌و نەزرو ... هتد.

---

1) واتە: زانایان دوایی ئەو مانایەی دووەمیان بۆ وشەی (العبادة) داناوە، وەك زاراوە (مصطلح)ێکی خۆیان.

بەڵام پێویستە بزانرێ کە لە قورئاندا وشەی (عبادة) تەنها بە یەك مانا بەکارهاتووە، ئەویش هەر مانای یەکەم لە کتێبە شەرعییەکان (کتب الفقه)دا، زانایانی شەرعزان وشەی (عبادة)یان زیاتر بە مانای دووەمی بەکارهێناوە.

دووەم: زاناو پێشەوایانی ئیسلام لەسەر ئەوە یەکدەنگن کە لە بواری عیبادەتەکاندا هیچ کەس بۆی نییە بەدەر لەو جۆرو چۆنیەتییەی کە شەریعەت دیاریکردووە، خواپەرستی ئەنجام بدا، بە پێچەوانەی بابەتی هەڵسوکەوتەکان (موضوع المعاملات)ەوە، کە گرنگ لەواندا نێوەڕۆك و هێنانەدیی بەرژەوەندیی شەرعییەو ئینسان ناچار نەکراوە لە یەك جوغزو چوارچێوەی دیاریکراودا مامەڵەیان لەگەڵدا بکات.

زانای ناودار إبن تيمية –ڕەحمەتی خوای لێبێ– لەوبارەوە گوتوویەتی[1]: (إِنَّ الأَصْلَ فِي العِبَادَاتِ التَّوْقِيف، فَلا يُشْرَعُ مِنْهَا إِلاَّ مَا شَرَّعَهُ الله ... وَالعَادَاتُ الأَصْلُ فِيهَا العَفْو، فَلا يُحْظَرُ مِنْهَا إِلاَّ مَا حَرَّمَهُ)، واتە: (بناغە لە خواپەرستییەکاندا وەستێنرانە، هیچ کەس بۆی نییە لەخۆیەوە جۆرە خواپەرستییەك دابهێنێ ... بەڵام ئەسڵ لە مامەڵەو هەڵسوکەوتەکاندا ڕێگاپێدرانە، مەگەر شتێك دەقێکی شەریعەت قەدەغەی کردبێ).

هەربۆیەش مەسەلەی شت داهێنان لە ئاییندا (الإبتداع في الدين) بە ڕای زۆربەی هەرەزۆری زانایان –ئەگەر نەڵێین هەموویان–، تایبەتە بە هەردووك بواری عەقیدەو عیبادەتەوە،چونکە ئەو دوو بوارە لە سۆنگەی ئەوەوە کە عەقڵ لە قەرەیان نایەتو لە سەرووی تواناو بڕستیەوەن، خوای کاربەجێ بە

1) القواعد النورانية الفقهية، ص: (112)، دیارە زانایانیدیکەش هەر لەوبارەیەوە قسەیان کردووە، بەڵام قسەکەی ئەومان بە نموونە هێناوەتەوە.

تەواویی نوختەی تێدا خستوونەتە سەر پیتانو هیچی تێدا بەجێنەهێشتوون بۆ عەقڵو (إجتهـاد)ی ئینسان، لەبەرئەوە هەر شتێك زیاد بکەی لـەو دوو بـوارەدا، زیادەیە، چونکە هیچ نەماوە خوای بەرزو مەزنو پێغەمبەری خوا ﷺ لە بواری عەقیدەو عیبادەتدا نەیانفەرمووبێ، لەڕاستیدا عەقیدە بریتییە لە هەڵسوکەوتی عەقڵو دڵ لەگەڵ خوادا (جل جلالـه)، زاتـی خـوای بـەرزو مـەزن، سیفەتەکانی خوای بەرزو مەزن، ناوەکانی خوای بەرزو مەزن، فریشتەکانی خـوا، کتێبـەکانی خوا، پێغەمبەرانی خوا (علیهم الصلاة والسلام)، دیداری خوای بەرزو مـەزن لـە ڕۆژی دواییدا، سزاو پاداشتی خـوای بـەرزو مـەزن، بەهەشـتو دۆزەخـی خـوای بـەرزو مـەزن، کـە دەبـێ ئیمانـت پێیـان هـەبێ، دیـارە ئەوانـەش ڕاسـتییان (حقائق)ی نەگۆڕن.

عیبـادەت بریتییـە لـە هەڵسـوکەوتی کردەیـی لەگـەڵ خـوای بـەرزو مـەزن، ڕاستەوخۆ لەگەڵ خوای بەرزو مەزن چۆن هەڵسوکەوت دەکەی؟ یادی دەکـەی، لێی دەپاڕێیەوە، پشتی پێ دەبەستی، خۆشتـدەوێ، لێـی دەترسـێی، شـەرمی لــێ دەکـەی، سـەجدەی بـۆ دەبـەی، رکـووعی بـۆ دەبـەی، قوربـانیی بـۆ سـەردەبڕی، سوێندی پـێ دەخـۆی، نوێـژی بـۆ دەکـەی، ڕۆژووی بـۆ دەگـری، زەکاتی بۆ دەدەی، حەجی بۆ دەکـەی ... هتـد، ئینجـا دیـارە هەڵسـوکەوتیش لەگەڵ خوادا (جل جلاله)، بەس خوای بەرزو مەزن دەزانێ دەبێ چۆن بـێ؟ تـۆ لەخۆتەوە بـۆت نییـە بڵێـی: مـن بۆخـۆم بـە شـێوەیەکی تایبـەت هەڵسـوکەوت لەگەڵ خوادا (جل جلاله) دەکەم!

عەقیـدەو عیبـادەت لەڕاسـتیدا بـواری (إجتهـاد)یـان تێـدا نییـە، مەگـەر لـە چـۆنیەتی خسـتنەڕوویاندا، بـە پێچـەوانەی بوارەکـانی سیاسـەتو ئـابوورییو کۆمەڵایـەتییو جـەنگو ئاشـتییو پەیوەندییـەکانو چـیو چـییەوە، کـە خـوای

کاربــەجێ بۆشــایی زۆری تێــدا بەجێهێشــتوون، بــوارو دەرفــەتێکی زۆری بــۆ ئیجتیهادی عەقڵ فەراهەم هێناوە، چونکە عەقیدەو عیبادەت گۆڕانیان بەسەردا نــایە، بــەڵام بــواری هەڵسـوکەوتەکانو عادەتــەکان گۆڕانیــان بەســەردا دێو پێویستە کۆشش (إجتهـاد)ی تازەشیان بۆ بکرێ.

کەواتە: هــیچ بیــانوو و پاسـاوێك نییــە بـۆ دەسـتکارییکردنی چــەمكو واتــای فــەرموودەی پێغــەمبــەری خــوا ﷺ کــە فەرموویــەتی: (... فَعَلَـيْكُمْ بِسُــنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ تَمَسَّـكُوا بِهَا وَعَضُّــوا عَلَيْهَــا بِالنَّوَاجِـذِ، وَإِيَّـاكُمْ وَمُحْدَثَـاتِ الْأُمُورِ فَإِنَّ كُلَّ مُحْـدَثَةٍ بِدْعَةٌ وَإِنَّ كُلَّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ)[1] واتــە: (... دەجـا ڕێبازی منو ڕێبازی جێنشینە سەرڕاستە ڕێنمایی کراوەکانم بگرن، خرێنـان[2]ی لەسەر ڕۆبگـرن، وە خۆتـان لـە شـتە پەیـداکراوەکان – لـە ئایینـدا– بپارێــزن، چــونکە بێگومــان هــەموو پەیــداکراوێك داهێنــراوە، هــەموو داهێنـــراوێکیش گومڕاییە).

بەڵـێ، هیچ پاساوێك نییە کە بڵێین: بیدعەت دوو بەشە، چاكو خراپ (البدعة بدعتان: حسنة و سيئة)، مادام پێغەمبەری خوا ﷺ بە ڕاشکاویی مەسـەلەکەی بڕیوەتەوەو ئێمە بۆمان نییە بڵێین: نا.

ئینجا لەڕاستیدا سەرجەم ئەو نموونانەی کە هەندێك لـە زانایـانی پایەبـەرزی ئیسـلام، وەك: (النـووي، العـز بـن عبدالسـلام، إبـن حجـر الهیتمـي، إبـن حجـر العسقلاني ... هتد) – خوا لێیان خۆش بێ– بە بەڵگەی ئەوە دەیانهێننەوە کـە گوایە بیدعەت چاكو خراپـی هەیـە، یـان پێـنج حوکمـە شـەرعییەکان (الأحکـام

---

[1] رواه أبوداود: (4607) واللفظ له، والترمذي: (2676)، وابن ماجه: (42)، عن العرباض بن سارية، قال الترمذي: حسن صحيح، وقال الألباني: صحيح.

2) خرێنـان: کە کۆی (خرێنـە)یە، ددانەکانی پشتەوەن.

الشرعية الخمسة)یان بەسەردا دەچەسپێن، بەڵێ سەرجەم ئەو نموونانـە، ئەگـەر باش سەرنج بدرێن، ئەوە دەردەكەوێ كە:

أ/ یان وەك نوێژی تەڕاویحی بە كۆمەڵ كاتێـك عومـەری كـوڕی خـەتتاب –خـوا لێی ڕازی بێ– وشەی (نِعْمَ الْبِدْعَةُ هذهِ)[1] بۆ بـەكارهێناوە، وەك لـە (صـحيح البخاري)دا هاتووە، مەبەستی بیدعـەتی زمانـەوانی (البدعـة اللغويـة)یـە، وەك لێكۆڵەرەوانی ڕۆچـوو گوتوویانـە، واتـە: ئـەو لـە ڕووی زمانەوانییـەوە نوێـژی تەڕاویحی بە بیدعەت دانـاوە، نـەك لـە ڕووی شـەرعییەوە، چـونكە پێغەمبـەر ﷺ سێ شەوان لەسەریەك نوێژی تەڕاویحی بە كۆمەڵ كرد، شـەوی چـوارەم نەهاتـەدەرێ بۆ ئەوەی مسوڵمانان نوێژەكەی بە كۆمەڵ لەگەڵدا بكەن، دوایی فـەرمووی: (ترسـی ئـەوەم هـەبوو كـە لەسـەرتان فـەرز بكـرێ)، مانـای وایـە ئەسڵەكەی سوننەت بووە، دوایی لە سـەردەمی ئیمـام عومـەردا – خـوا لـێی ڕازی بێ– خۆ لـە دوای پێغەمبـەر ﷺ وەحـی نایەتـەخوار، تـا بڵـێ: نوێـژی تەڕاویح ڕەنگە لەسەر ئەو خەڵكە فەرزبكرێ! لەبەرئـەوە گـوتی: بۆچـی ئـەو خەڵكە بـە پەڕاگەنـدەیی نوێـژی تـەڕاویح بكـەن؟ بـا لەسـەر ئیمامێك كۆیـان بكەمەوە، كەواتە: ئەسڵەكەی سوننەت بووە، بەڵام ماوەیـەك وازی لێهێنـراوە لە ترسی فـەرزكرانو دوایـی عومـەر – خـوا لـێـی ڕازی بـێ – بردوویەتیـەوە سەر ئەسڵەكەی خۆی، وە كـە دوایـی گوتوویـەتی: (نِعْـمَ الْبِدْعَـةُ هـذِهِ)، واتـە

---

1) عَنْ عَبْدِ الرَّحْمنِ بْنِ عَبْدٍ القَارِيِّ أَنَّهُ قَالَ: (خَرَجْتُ مَعَ عُمَرَ بْنِ الْخَطّابِ رضي الله عنه لَيْلَةً فِي رَمَضَانَ إِلَى الْمَسْجِدِ فَإِذَا النَّاسُ أَوْزَاعٌ مُتَفَرِّقُونَ يُصَلِّي الرَّجُلُ لِنَفْسِهِ، وَيُصَلِّي الرَّجُلُ فَيُصَلِّي بِصَلاتِهِ الرَّهْطُ، فَقَالَ عُمَرُ: إِنِّي أَرَى لَوْ جَمَعْتُ هؤلاءِ عَلَى قَارِئٍ وَاحِدٍ لَكَانَ أَمْثَلَ، ثُمَّ عَزَمَ فَجَمَعَهُمْ عَلَى أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ، ثُمَّ خَرَجْتُ مَعَهُ لَيْلَةً أُخْرَى وَالنَّاسُ يُصَلُّونَ بِصَلَاةِ قَارِئِهِمْ. قَالَ عُمَرُ: نِعْمَ البِدْعَةُ هذه، وَالَّتِي يَنَامُونَ عَنْهَا أَفْضَلُ مِنَ الَّتِي يَقُومُونَ –يُرِيدُ آخِرَ اللَّيْلِ– وَكَانَ النَّاسُ يَقُومُونَ أَوَّلَهُ) رواه البخاري: (2010).

شتێکی تازەمان ئێستا داهێناوە، واتە ئێستا پەیدامانکردۆتەوە، ئەگەرنا لە ئەسڵدا خۆی هەبووە،

ب/ یان هیچ پەیوەندییان بە هیچ کام لە عەقیدەو عیبادەتەوە نیەو، هەر لە جوغزو بازنەی هەڵسوکەوتەکان (المعاملات)دانو، یەکێك لە بنەمایەکانی (الإجماع)و (القیاس)و (المصالح المرسلة)و (الإستصحاب) پشتگیرییان دەکەنو دەیانگرنە خۆیان، بۆ وێنە: کۆکردنەوەی قورئان لەنێو دوو بەرگی (مصحف)ێکدا و، نووسینەوەی دەقەکانی سوننەتو، داهێنانی زانیارییە شەرعییەکان (علوم القرآن، علوم الحدیث، علم التجوید، علم أصول الفقه، الفقه، التأریخ ...)[1]و،... هتد.

وە ئەسڵیش لە بواری هەڵسوکەوتەکاندا، دەست کراوەیی‌یەو، چ شتێك مسوڵمانان بۆ خۆیانی بە باش دەزانن، دەتوانن داییهێننو پەیدای بکەن.

بواری چوارەم: ڕەوشتو ئاکاری بەرزو پەسەند:

ئەمیش چوارەمین بواری گرنگی تێدا پەروەردەبوونی ئەندامانی وردو درشتی کۆمەڵی ئیسلامییە.

لەڕاستیدا وەك چۆن عیبادەت بەرهەمی عەقیدەیە، ڕەوشتی جوانیش بەرهەمی عیبادەتە.

کەواتە: مرۆڤی مسوڵمان بە ئەندازەی ڕاستیی‌و دامەزراویی ئیمانەکەی، خوای بەرزو مەزن دەپەرستێو بەندایەتیی ڕاستەقینە بۆ خوا ﷻ ئەنجام

---

1) ئەو زانیارییانە هەموویان پەیداکراون، ئایا ئەوانە دەچنە خانەی (بیدعەت)ەوە؟ نەخێر، چونکە هەمووی یان بە کۆدەنگیی زانایان بووە، یان ئەوەتا لە بازنەی بەرژەوەندییە بەرهەڵدایەکان (المصالح المرسلة)دان، ئەو بەرژەوەندییانەی کە نەخراونەتە بازنەیەکی داخراوەوە.

ده‌دات، هه‌روه‌ها له‌ قه‌ده‌ر خواپه‌رستیی‌و به‌ندایه‌تیی بۆ خوا كردنه‌كه‌ی‌و، ڕوو له‌ ڕه‌وشت‌و خووی به‌رزو جوان‌و ئه‌ده‌ب‌و ئاكاری په‌سند ده‌كات، خوو و خده‌و نه‌ریته‌ دزێوو به‌د، سیفه‌ت‌و ڕه‌فتاره‌ نزم‌و په‌سته‌كانیش له‌خۆی داده‌ڕنێ‌و تووڕ ده‌دا!

خوای به‌خشه‌رو دادگه‌ر له‌وباره‌یه‌وه‌ فه‌رموویه‌تی: ﴿أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ ﴿٢٤﴾ تُؤْتِي أُكُلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا ۗ وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٥﴾﴾[1] واته‌: (ئایا سه‌رنج ناده‌ی! چۆن خوا وێنه‌یه‌كی هێناوه‌ته‌وه‌: وشه‌یه‌كی چاك‌و پاك وه‌ك دره‌ختێكی چاك‌و پاك وایه‌، بنكه‌كه‌ی چه‌سپاوه‌، لق‌و پۆپی به‌رز هه‌ڵچوون، هه‌میشه‌ به‌ مۆڵه‌تی خاوه‌نه‌كه‌ی به‌رو میوه‌ ده‌رده‌كات، وه‌ خوا وێنان بۆ خه‌ڵكی ده‌هێنێته‌وه‌، به‌ڵكو په‌ند وه‌ربگرن).

وه‌ك ئیبنو عه‌بباس گوتوویه‌تی(ﭭ): مه‌به‌ست له‌ وشه‌ی پاك‌و چاك (كلمة طيبة) وشه‌ی خوا به‌یه‌كگرتن (كلمة التوحيد)ه‌، كه‌ (لا إله إلا الله)یه‌، ئینجا وه‌ك چۆن دره‌خته‌ به‌پیت‌و پێزو به‌رهه‌مداره‌كه‌، له‌ سێ به‌شان پێكدێ: ڕه‌گ‌و قه‌دو لق‌و گه‌ڵا، به‌رو میوه‌، ئیمان‌و خوا به‌یه‌كگرتنیش به‌ هه‌مان شێوه‌، عه‌قیده‌و هه‌ست‌و نه‌ستێكی نێو عه‌قڵ‌و دڵه‌، كه‌ ئه‌مه‌ ڕۆڵی ڕه‌گ‌و ریشه‌ بۆ دینداریی ده‌بینێ، پاشان خواپه‌رستیی‌و تاعه‌ت‌و كرده‌وه‌ی باشه‌، كه‌ ئه‌ویش ده‌وری

---

[1] إبراهيم.

2) بڕوانه‌: (المصباح المنير في تهذيب تفسير إبن كثير)، ص: (701)، كه‌ ده‌قی ده‌سته‌واژه‌كه‌ به‌م شێوه‌یه‌: (شهادة أن لا إله إلا الله).

قەدو لقو پۆپو گەڵا دەبینێ، وە لە كۆتاییدا بەرو میوەو بەرهەمی سیفەتە پەسندەكان (الفضائل)و ئاكارو ڕەوشتە بەرزو جوانەكانە.

لە كۆتایی شەرحو ڕوونكردنەوەی ئەم بنەمایەی دووەمدا دەڵێم:

وەك چۆن هیچ كۆمەڵو لایەنێكی ئیسلامیی بەبێ بەرنامەو ڕێبازێكی ڕاستو ڕوون ناگاتە هیچ ئەنجامێك، بە هەمان شێوەش هەر كۆمەڵێك تاكەكانی خۆی چاك پەروەردە نەكردبێو پێنەگەیاندبێ، دیسان ناتوانێ لە مەیدانی گۆڕانكاریی‌و چاكسازیی‌و پاكسازیی كۆمەڵگاو وەرچەرخاندنیدا هیچ بە هیچ بكات.

بوارو لایەنە بنەڕەتیی‌و سەرەكییەكانی پەروەردەبوونو پێگەیشتنی هەر كۆمەڵە مسوڵمانێكیش، ئەو چوارەن كە ئێمە لەم بنەمایەدا خستماننەڕووو تیشكمان خستە سەریان، بۆیە لەسەر هەر كۆمەڵێكی ئیسلامیی پێویستە كە بە جیددیی‌و ئەهمیەت پێدانەوە، بڕوانێتە پەروەردەكردنو تەزكیەی ئەندامەكانی لەو چوار مەیدانو بوارەدا، ئەگەر بیەوێ ئەندامو دۆستو لایەنگرانی هەم لە دنیادا هێزو پێزو بەرهەمێكیان هەبێ، هەم بۆ قیامەتێ شتێكیان بۆ لای خوای بەرزو مەزنو گۆڕەپانی حیسابو كیتاب پێبێ.

بنەمـــای سـێیەم

پابەندیـی هـەموو لایـەك بە شـەرعەوە و گێڕانەوەی ڕاجیایـیەكان بۆ تـەرازووی شـەریعەت

بنەمــای سـێیەم

پابەندیی هەموولایەك بە شەرعەوەو گێڕانەوەی ڕاجیاییەكان بۆ تەرازووی شـەریعـەت:

پابەندیی (إلتـزام)ی هەموو لایەك، قیادە پێش قاعیدە، بە شـەرعەوە، كە مەبەستمان پێـی دەقەكانی قوڕئان و سوننەت و ئەو بنچینە (قاعدە)و یاسـا (حكـم) شـەرعییانەیە كـە لەلایـەن زانـاو پێشـەوایانی ڕەسـەنەوە هـەڵهێنجراون و هەڵدەهێنجـرێن، وە گێڕانـەوەی هـەر مەسـەلەو بابـەتێكی مشــتومڕ هەڵــگر بــۆ تــەرازووی قوڕئــان و ســوننەت و ســاغكردنەوەو لێكۆڵینـەوەی زانسـتییانە، وەك خـوای دادگـەر (جـل جلالـە) فەرموویـەتی:
﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُواْ ٱلرَّسُولَ وَأُوْلِي ٱلۡأَمۡرِ مِنكُمۡۖ فَإِن تَنَٰزَعۡتُمۡ فِي شَيۡءٖ فَرُدُّوهُ إِلَى ٱللَّهِ وَٱلرَّسُولِ إِن كُنتُمۡ تُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِۚ ذَٰلِكَ خَيۡرٞ وَأَحۡسَنُ تَأۡوِيلًا ٥٩ ﴾ النســـاء، واتــە: (ئـەی ئـەو كەسـانەی كـە ئیمانتـان هەیـە! فەرمانبـەریی خـوا بكـەن، وە فەرمانبـەریی پێغەمبـەر ﷺ بكـەن، وە هـی كاربەدەستانێك كە لەخۆتانن، جا هەركات لەسـەر شتێك كەوتنـە ناكۆكیی یــەوەو مشــتومڕتان بــوو، بیگێڕنــەوە بــۆ لای خــوا (جــل جلالــە) و پێغەمبەرﷺ، ئەگەر ئێوە بڕواتان بە خواو ڕۆژی دوایی هەبێ، ئا ئەوە بۆ ئێوە چاكترەو، سەرەنجامیشـی خێرترە).

هەڵبەتــە مــەرجیش نیــە كــە هەمیشــە مەســەلەو بابەتــە ڕاجیــایی هـەڵگرەكان، بـە شـێوەیەك یـەكلایی بكرێنـەوە كـە یەكدەنگیی (إجماع)یان لەسـەر دروسـت بـێ. بـەڵام بێگومـان كەمینـە وێـڕای ڕێـز لێگیـرانی رایـە جیاوازەكـەی، پابەنـدی ڕای زۆرینـە دەبـێ، لـە بـواری كـردارو جێبـەجێ كردندا.

ڕوونكـــردنەوە

لەبەرئەوەی ئەم بنەمایەی سێیەم ئایەتی ژمارە (59)ی سوورەتی (النساء)ی كراوەتە بەڵگەو پاڵپشت، بە چاكی دەزانم لە چەند خاڵێكدا چەند سەرنجێكی خێرا لەم ئایەتە بەپێزە بدەین، بەرلەوەی بچینەسەر ڕوونكردنەوەی ئەم بنەمایەی سێیەم:

یەك: خوای كاربەجێ (جل جلاله) بۆ (الله) و (الرسول) وشەی (أَطِيعُوا)ی هێناوە، بەڵام بۆ (أولي الأمر) نەیهێناوە، ئەوەش لێی دەفامرێتەوە كە فەرمانبەریی كردنی مسوڵمانان بۆ خوای بەرزو مەزن‌و پێغەمبەرەكەی ﷺ، كە لە پابەندییان بۆ قورئان‌و سوننەتدا خۆی دەنوێنێ، بە موتڵەقی فەڕزەو هیچ مەرجی تێدا نییە، بۆ هەر كەسێك كە خۆی بە بڕوادار (مؤمن) بزانێ! بەڵام فەرمانبەریی مسوڵمانان بۆ حوكمڕان‌و كاربەدەستانیان موتڵەق نییەو، مەرجدار (مشروط)ەو مەرجەكەیشی ئەوەیە كە نابێ ئەو ئەركو فەرمانەیان لەگەڵ قورئان‌و سوننەتدا ناكۆك‌و نەگونجاو بێ.

دوو: بۆ وشەی (أولي الأمر) بەند (قید)ی لە خۆتان (منكم)ی زیادكردووە، تاكو بزانرێ كە هەر حوكمڕان‌و كاربەدەستێك، یەكەم: مسوڵمان نەبێ، دووەم: مسوڵمانان خۆیان دایاننەنابێ‌و ئەو كارەیان پێ نەسپاردبێ، ئەوە شەرعییەتی نییەو فەرمانبەریی بۆ كرانیشی شەرعیی‌و ڕەوا نییە.

سێ: بێگومان مەبەست لە ڕستەی: ﴿فَرُدُّوهُ إِلَى ٱللَّهِ وَٱلرَّسُولِ﴾ گێڕانەوەی مەسەلە خیلافیی‌و مشتومڕ هەڵگرەكانە بۆ لای قورئان‌و سوننەت.

چوار: ڕستەی: ﴿إِن كُنتُمۡ تُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِۚ﴾یش ئەوە دەگەیەنێ کە هەر کەسێك ئیمانی بە خوای بەرزو مەزنو بە ڕۆژی دوایی هەبێ، دەبێ فەرمانبەری خوای بەرزو مەزنو پێغەمبەر ﷺ بێ، لەکاتی کێشمەکێشو مشتومڕیشدا ملکەچی حوکمی شەریعەت بێ، وە هەرکەسێك وانەبێ، بە بڕوادار دانانرێ!

ئەو ڕستە لە دوای چی هاتووە؟ لە دوای: ﴿أَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُواْ ٱلرَّسُولَ وَأُوْلِي ٱلۡأَمۡرِ مِنكُمۡۖ﴾ هاتووە.

پێنج: ڕستەی ﴿ذَٰلِكَ خَيۡرٞ وَأَحۡسَنُ تَأۡوِيلًا﴾یش ئەوە دەگەیەنێ کە ملکەچیی مسوڵمانان بۆ خوای بەرزو مەزنو پێغەمبەرەکەی ﷺ، پابەندییان بە شەریعەتەکەیەوە، مایەی هەر خێرو خۆشیو بەختەوەرییەکی دنیایانەو، تاکە ڕێی سەرەنجامو عاقیبەت خێری دواڕۆژو قیامەتیشیانە!

*** ئێستاش تۆزەی ڕوونکردنەوەی ئەو بنەمایەیە لە چەند خاڵێکی کورتدا:**

یەکەم: ئێمە کە گوتوومانە پێویستە هەموو لایەك بە شەرعەوە پابەندبن، وشەی (الشـرع) لە زاراوەی زانایانی ئیسلامدا بۆ سێ مانا بەکاردێ:

أ/ بە مانای (فقـه) دێ، واتە: ئەو بیروڕاو تێگەیشتنانەی کە زانایانی ئیسلام وەك بۆچوون (إجتهاد)ێك لەبارەی قورئانو سوننەتەوە دەیانخەنەڕوو.

ب/ بە مانای (شریعة) دێ، واتە: ئەو وەحیو پەیامو بەرنامەیەی خوای بەرزو مەزن کە لە قورئانو سوننەتدا خۆی دەنوێنێ.

ج/ بە مانای کۆی (الشریعة والفقه) پێکەوە دێ، واتە کە دەگوترێ: شەرعی ئیسلام، هەم دەقەکانی قورئانو سوننەت، هەم بیروڕاو بەرهەمو (إجتهاد)ی

زانایانیش دەگرێتەوە، جا ئێمە لێرەدا وشەی (شرع)مان بەم مانایەی سێیەمی بەكارهێناوە، چونكە كۆمەڵێكی مسوڵمان، یاخود كۆمەڵگایەكی مسوڵمان، دەوڵەتێكی ئیسلامیی، ناگونجێ تەنیا بە دەقەكانی قورئانو سوننەت بەڕێوەبچێ، بەڵكو دەبێ زانایان (إجتهاد) بكەنو یاسا لە قورئانو سوننەت هەڵبهێنجن، بۆ وێنە خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿... وَأَمۡرُهُمۡ شُورَىٰ بَيۡنَهُمۡ﴾[1] واتە: (...وە كاروباریان لەنێو خۆیاندا بە ڕاوێژە ...)، جا ئەگەر زانایان نەیەن لەو ﴿... وَأَمۡرُهُمۡ شُورَىٰ بَيۡنَهُمۡ﴾ە[2] یاسا هەڵنەهێنجن، نازانین چۆنی جێبەجێ بكەین، چۆن ئەو مەشوەرەتە لەنێو خۆماندا جێبەجێ بكەین، میكانیزمو شێوازی سەردەمییانەی چۆنە؟ دەبێ زانایان تەفسیلی پێ بدەن.

شایانی باسیشە كە ئەوەی بە خودی دین دادەنرێو پابەندكەر (مُلْزِم)ە بۆ هەموو كەسو هەموو لایەك،تەنها (شریعة)ە،كە خۆی لە ئایەتەكانی قورئانو دەقەكانی سوننەتدا دەنوێنێ بەپێی تێگەیشتنی پێشینی چاكمان،بەڵام تێگەیشتنەكانی زانایانو ئەوەی هەڵیدەهێنجن، دیارە كەلەپوورێكو بەرهەمێكو ئەزموونێكو بەرچاوڕوونییەكە بۆ ئێمە، بەڵام پابەندكەر نییە، چونكە بەشێك نییە لە دین.

دووەم: سەركردایەتیی هەر كۆمەڵێكی ئیسلامیی، بە ئەندازەی پابەندیی بە شەرعەوە، شەرعییەتی هەیە، بە ئەندازەو بارتەقای

---

[1] الشورى: ٣٨

[2] الشورى: ٣٨

فەرمانبەریشی بۆ خوای بەرزو مەزن‌و پێغەمبەر ﷺ، مافی فەرمانبەریی بۆ کرانی بەسەر ئەندامان‌و پەیڕەوان‌و شوێنکەوتووانیەوە هەیە[1]:

بێگومان دەبێ سەرکردایەتیی چاوساغی هەر کۆمەڵێکی ئیسلامیی هەوڵ بدا بەرجەستەکەری سەرجەم ئەو بەها بەرزانە (القيم العليا)و بێ کە خەڵکیان بۆ بانگ دەکات، بۆیە بابایەکی بەرپرس‌و سەرکردە لە کارو کۆمەڵێکی ئیسلامیدا، دەبێ نموونەی تێگەیشتنی قووڵ‌و عەقیدەی پتەوو ڕاست‌و عیبادەتی ساغ‌و ڕەوشت‌و ئاکاری بەرزو پەسندو ئازایەتیی‌و بەخشندەیی‌و خۆ بەکەمگرتن‌و ژیانی سادەو دادگەریی‌و ڕاستگۆیی‌و... هتد بێ، بە تەئکید هەر کاتێك قیادە لەپێش قاعیدەکەیەوە نەبوو بۆ هەموو شتێکی باش‌و پەسند، ئەوە کەم‌و زۆر پلە پلە ڕێزو متمانەی خۆی لەلای قاعیدەکەی لەدەستدەدا، وەك گوتراوە: (جَعَلْتُكَ إِمَامِي كَيْ تَكُونَ أَمَامِي)، واتە: (بۆیە تۆم کردووەتە پێشەوام کە لە پێشمەوە بی).

هەربۆیەش پێغەمبەری خوا ﷺ لە هەموو بوارێکداو لە هەموو ڕوویێکەوە چاکترین‌و نموونەییترین سەرمەشقی هاوەڵە بەڕێزەکانی بووە، بۆ هەموو چاکەیەك لە پێشیانەوە بووە، وەك خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿لَّقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ ٱللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ﴾[2] واتە: (لە پێغەمبەری خوادا سەرمەشقییەکی باش هەیە بۆ ئێوە ...). واتە لە هەموو شتێکی باشدا لەپێشتانەوەیە، تۆ هەر شتێکی چاك بە

---

1) وەك خەلیفەی یەکەمی پێغەمبەر ﷺ (أبوبكر الصديق) – خوا لێی رازی بێ – لە یەکەمین وتەی پاش هەڵبژێردرانیدا چەند قسەیەکی بە مسوڵمانان فەرموو، ئینجا گوتی: (أَطِيعُونِي مَا أَطَعْتُ اللهَ وَرَسُولَهُ، فَإِنْ عَصَيْتُ اللهَ وَرَسُولَهُ فَلا طَاعَةَ لِي عَلَيْكُمْ) بڕوانە (السيرة النبوية لإبن هشام)، ج: (4)، ص: (393)، واتە: (بەقسەم بکەن تاکو من بەقسەی خواو پێغەمبەری خوا بکەم، ئەگەر سەرپێچییم لە فەرمانی خواو پێغەمبەری خوا کرد، مافی فەرمانبەرییم لەسەر ئێوە نیە)، واتە بەقسەم مەکەن.

2 الأحزاب: ٢١

زەینتدا دێ، لە ژیانی پێغەمبەر ﷺ بکۆڵەوە، پێغەمبەری خوا ﷺ لە لوتکەیدا بووەو لەپێش هاوەڵە بەڕێزەکانی بووە، خوای بەرزو مەزن کە پـێی دەفـەرموێ: ﴿قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦٢﴾ لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَٰلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٦٣﴾﴾[1] واتە: (بڵێ بێگومان نوێژم‌و خواپەرستییم‌و ژیانم‌و مردنم بۆ خوای پەروەردگاری جیهانەکانە، هیچ هاوەڵی نین، وە هەربەوەش فەرمانم پێکراوەو من لە یەکەمینی مسوڵمانانم)

جا هەرچەندە ئەوە ئەرکی قیادەو بەرپرسانە، بەڵام دروست نییەو نابێ هیچ کەسێکیش کەمتەرخەمیی‌و کەموکووڕییەکانی بابایەکی بەرپرس بکاتە بیانوو و پاساوی کەمتەرخەمیی‌و خۆ بواردن، بەڵکو دەبێ هەوڵی یەکدی ڕاستکردنەوەو چاکسازیی بدەن، بەڵام بۆ خراپە یەکدی نەکەنە سەرمەشق.

شتێکی مسۆگەرو روونیشە کە کۆمەڵێکی ئیسلامیی، هەتا خۆیان بە شەرعەوە پابەند نەکەن‌و شەریعەت بەسەر خۆیاندا پیادە نەکەن، هەرگیز ناتوانن ئەو خێرو بەرەکەتەی کە خۆیان لێی بێبەش (محروم)ن، خەڵکی دیکەی لێ بەهرەمەند بکەن!

ئینجا لەڕاستیدا ڕەوانترین‌و پاراوترین زمانی خەڵك بۆ لای خوا بانگکردن، زمانی کردەوەو حاڵە، هەر گەل‌و کۆمەڵێك لە خودی خۆیاندا چاك لەسەر شەرع پەروەردە بووبن‌و پێیەوە پابەند بووبن، هەر ئەو پەروەردەو تەزکیە بوون‌و ملکەچ بوونەیان بۆ شەرع، چاکترین شێوازی بانگەوازی خەڵکە بۆ مسوڵمانەتیی‌و دینداریی، پێشینانیش جوانیان گوتووە: (عَمَلُ رَجُلٍ فِي أَلْفِ رَجُلٍ، أَبْلَغُ مِنْ قَوْلِ

---

[1] الأنعام.

أَلْفِ رَجُلٍ فِي رَجُلٍ)، واتە: (کردەوەی پیاوێك لە هەزار پیاودا، کاریگەریی زیاترە لە قسەی هەزار پیاو لە پیاوێکدا).

سێیەم: ئەوە کە خوای پەروەردگار فەرموویەتی: ﴿فَإِن تَنَٰزَعۡتُمۡ فِي شَيۡءٖ فَرُدُّوهُ إِلَى ٱللَّهِ وَٱلرَّسُولِ﴾ **لێی دەفامرێتەوە کە کێشەو تێکگیران لەنێو مسوڵماناندا هەردەبێ:**

واتە: نابێ ئێمە خەیاڵییانە بیربکەینەوەو بڵێین: جا چۆن دەبێ مسوڵمانان غەیبەتی یەکدی بکەن؟ چۆن دەبێ مسوڵمانان کێشەیان هەبێو تێکبگیرێن؟ ئێمە بەشەرین، بەشەر کەموکوڕییان هەر دەبێ، چ لەنێو خودی قیادەدا، چ لەنێوان قیادەو خەڵکداو، تێکگیرانو مشتومڕ دەبێ، بەڵام خوای بەرزو مەزن شێوازی چارەسەرکردنی کێشەو گرفتەکانیشی پیشانداوین، کە بریتییە لە گەڕانەوە بۆ تەرازووی شەریعەت: ﴿فَرُدُّوهُ إِلَى ٱللَّهِ وَٱلرَّسُولِ﴾، یان وەك فەرموویەتی: ﴿وَمَا ٱخۡتَلَفۡتُمۡ فِيهِ مِن شَيۡءٖ فَحُكۡمُهُۥٓ إِلَى ٱللَّهِۚ ذَٰلِكُمُ ٱللَّهُ رَبِّي عَلَيۡهِ تَوَكَّلۡتُ وَإِلَيۡهِ أُنِيبُ﴾[1] واتە: (وە هەر شتێك تێیدا کەوتنە راجیایی – إختلاف –یەوە، ئەوە حوکمو بڕیار لەبارەیەوە بۆلای خوایە، ئا ئەو خوایەتان پەروەردگارمە، پشت بەوی دەبەستمو بۆلای ویش دەگەڕێمەوە).

دیارە مسوڵمانانیش – بەتایبەت کۆمەڵێك کە دەیانەوێ ئیسلامەتیی ببووژێننەوە – دەبێ لەکاتی وتووێژو مشتومڕیاندا، بۆ ساغکردنەوەو یەکلاییکردنەوەی بابەتە راجیایی (إختلاف) هەڵگرەکان، خۆیان بەوپەڕی سینگ فراوانییو لێبوردەییو ئەدەب بەرزییو هەقخوازیی برازێننەوە، بێجگە لە گەیشتن

---

[1] الشور: ١٠

بە هەق ئامانجێکی دیکەیان نەبێ، ڕەحمەتی خواش لە ئیمام شافیعی، کە لەوبارەوە گوتوویەتی: (مَا نَاظَرْتُ أَحَدًا إِلاَّ وَدِدْتُ لَوْ أَنَّ الْحَقَّ يَظْهَرُ عَلَى يَدَيْهِ)، واتە: (وتووێژم لەگەڵ هیچ کەسدا نەکردووە، مەگەر حەزم کردووە کە هەق لەسەر دەستی وی ئاشکرا بێ).

هەروەها لەبارەی سەماحەتو تەنها بیروڕای خۆ لەلا ڕاستو هەق نەبوونەوە، هەر ئیمام شافیعی – ڕەحمەتی خوای لێبێ – گوتوویەتی: (رَأْيِي صَوَابٌ يَحْتَمِلُ الْخَطَأْ، وَرَأْيُ غَيْرِي خَطَأٌ يَحْتَمِلُ الصَّوَابَ)، واتە: (ڕای خۆمم پێ ڕاستە، بەڵام ئەگەری هەڵەشی هەیە، وە رای بەرانبەرمم پێ هەڵەیە، بەڵام دەگونجێ ڕاستیش بێ)،جێی خۆیەتی ئەم قسەیە بە ئاوی زێڕ بنووسرێتەوە، ئەوەیە کە لێبوردەیی پەیدادەکات، ئەدی چ شتێك دەمارگیریی پەیدا دەکات؟ ئەوە کە بڵێی: ڕای خۆمم پێ ڕاستەو ئەگەری نییە هەڵە بێ، رای بەرانبەریشم پێ هەڵەیەو ئەگەریشی نییە راست بێ! مانای وایە حەق هەمووی لەسەر تۆ تاپۆکراوەو ئاوێ بێنەو دەستان بشۆ، کە لەڕاستیدا هیچ کەسێك بۆی نییە ئەو ئیددیعایە بکات، چونکە خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿وَقُلِ ٱلۡحَقُّ مِن رَّبِّكُمۡۖ ..﴾[1] واتە: (بڵێ حەق لە پەروەردگاتانەوەیە...)، غەیری خوای بەرزو مەزن، دەبینی حەق دەڵێو غەیری حەقیش دەڵێ، بەس نییە کە پێغەمبەری خوا ﷺ جاری وا بووە قسەی فەرمووە، دوایی کە نەیپێکاوە، خوای بەرزو مەزن بۆی ڕاستکردووەتەوە؟! ئیدی لە دوای پێغەمبەر ﷺ نابێ هیچ کەس وا بیربکاتەوە کە هەرچی بیڵێ حەقەو ئەو ڕایانەی کە لەگەڵ ڕایەکەی ئەو تێکدەگیرێن ناحەقن، بەڵکو ئینسان دەبێ بڵێ: وای بۆ دەچم ڕایەکەم ڕاست بێ، بەڵام دەشگونجێ هەڵە بێ، ڕای جەنابیشت بە

---

[1] الکهف: ٢٩

هەڵە دەزانم، بەڵام دەشگونجێ ڕاست بێ، ئەوە لە ڕا (رَأْي)دا، بەڵام کاتێك ئایەتێك تەفسیر دەکەین، دەڵێین: ﴿قُلْ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ﴾[1] واتە: (بڵێ خوا یەکە)، لێرەدا نابێ بڵێی: وای تێدەگەم دەگونجێ وابێ، دەشگونجێ وانەبێ! ئەوە نابێ، چونکە ئەوەی (قَطْعِيُّ الدِّلالَة)یە لە قورئانو سوننەتو ماناکەی ڕوونە، ئەوە بواری ڕاجیایی تێدا نییە، بۆ نموونە: خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿... وَأَحَلَّ ٱللَّهُ ٱلْبَيْعَ وَحَرَّمَ ٱلرِّبَوٰا۟ ...﴾[2] واتە: (... خوا کڕینو فرۆشتنی حەڵاڵ کردووەو ریبای قەدەغە کردووە ...) ئەوە مەجالی ڕاجیایی تێدا نییە، بەڵکو ئەوە ئایەتەو تەواو، ماناکەی ئاشکراو ڕوونە، بەڵام ئەوەی کە ماناکەی ئاشکراو ڕوون نییە، بۆ نموونە خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿... أَوْ لَٰمَسْتُمُ ٱلنِّسَآءَ﴾[3] مەبەست لە (لَٰمَسْتُمُ) دەست لێدانە، یان جیماعە، ئەوە دوو واتایان هەڵدەگرێ، کەواتە تۆ بۆت نییە بڵێی هەر ئەو مانایەی هەیەو ئەوی دیکە حەتمەن هەڵەیە، هەروەها ئەو شتانەی دیکە کە تەفسیری ئایەتە یان لێکدانەوەی فەرموودەیە، یاخود هیچ پەیوەندیی بە ئایەتو فەرموودەوە نییە، ڕاو بۆچوونێکی دنیاییە، بۆ وێنە: (یاسای هاتوچۆ)، لەو بوارانەدا دەبێ تەماشا بکەی بەرژەوەندیی چۆنەو کێ زیاتر بەڵگەی بەدەستەوەیە.

بێگومان پێشینەی چاکیشمان ـ ڕەزاو ڕەحمەتی خوایان لەسەربێ ـ چاکترین پێشڕەوو سەرمەشقمانن بۆ چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ کێشەو گرفتو مەسەلە خیلافییەکاندا، چارەسەرکردنیان لە کەشو هەوایەکی برایانەو دڵسۆزانەو، دوور لە

---

[1] الإخلاص: ١

[2] البقرة: ٢٧٥

[3] النساء: ٤٣

گیانی گرژبوون (تَشَنُّجْ)و دەمارگیریی (تَعَصُّبْ)و خۆپەسندیی (عُجْبْ)، بەڵێ، پێویستە خۆمان لەم سێ شتە بپارێزین:

ئەو دوو قسەیەی کە لە (شافیعی)شمان بە نموونە هێنانەوە ـ ڕەحمەتی خوای لێبێ ـ، چاکترین بەڵگەی سەلماندنی ئەم قسەیەمانن، ڕاستە لەو بوارانەدا کە مشتومڕ هەڵدەگرن‌و ڕاجیایی (إختلاف)یان تێدا هەیە، زۆر پێکەوە لێبوردەو بە ئەدەب‌و دڵفراوان‌و زمان شیرین بوون، هەندێ جار ئەگەر بێ‌و شەڕە قسە (مُنَاظَـرَة)و وتووێژی زانایان کە لە کتێبەکانیاندا هاتوون تەماشا بکەین، بۆ وێنە: یەکێکیان بەوی دیکە دەڵێ: بەڵێ جەنابت وات فەرموو، راستە ئەوە وایە، بەلاّم ئەها لەو لاشەوە شتێکی دیکەی ئاوا هەیە، ناڵێ ئەوەی تۆ هەمووی هەڵەیە، بەلاّم دەڵێ: وەك چۆن ئەو ڕایە هەیە، ئەوەی دیکەش هەیە.

بنەمای چوارەم

کاروبار بەڕێوە بردن لەسەر بناغەی ڕاوێژو بە دادگەرانەو دەرنەچوون لە بازنەی مەرجەکانی کار پێکەوە کردن

بنــەمــای چــوارەم

کاروبــار بەڕێوەبردن لەســەر بناغــەی ڕاوێژو بە دادگەرانەو دەرنەچــوون لە بازنــەی مەرجــەکانی کار پێکــەوە کردن:

توندوتۆڵــیی قیــادەو سەرپەرشــتیکردن‌و مشــوورخواردنی بــۆ تێکــڕای ئۆرگــان‌و ئەندامــەکانی کۆمــەڵ‌و، دادگــەریی چەســپاندن‌و بــە پــەرۆش‌و بــە تەنگــەوە بــوونی، بــۆ چارەســەری کێشــەو گرفتــەکانیان‌و دابینکردنــی بەرژەوەندییە مەعنــەویی‌و مادییــەکانیان‌و، پابــەندبوونی هەرچــی زیــاترو چاکتــری بە بنچینەی ڕاوێژکردن (قاعدة المشورة)ەوە بە هەردووك جۆری ڕاوێژکردن (الشوری) کە مەبەست پێ‌ی ڕاوێژکردنی قیادەیە بە قاعیدە لــە مەســەلەو بابەتــە گشــتییەکاندا، کــە ڕای زۆربــە هەڵیانــدەبڕێ‌و (حَسْـمْ)یــان دەکـــات، وە دەرچـــوونی پێغەمبـــەر ﷺ لـــە شـــاری مەدینـــە بـــۆ ڕووبەڕووبوونــەوەی دوژمــن لــە جــەنگی (ئوحــود)دا، لەســەر رای زۆربــەی هــاوەڵان، لــەم جۆرەیــە، وە ڕاوێــژپێکردن (الإستشــارة) کــە یــەکلایی کردنەوەی مەسەلە هونەریی‌و (إجتهادی)یەکانە لەبەر ڕۆشنایی بیروڕای پسپۆڕان (مُتَخَصِّصِين)دا، وە مەنزڵگا گواستنەوەی پێغەمبەری خوا ﷺ لــە جــەنگی (بــەدر)داو لەســەر پێشــنیاری (أَلْحَبَّـابُ بـنُ الْمُنْـذِرِ)یـش رضي الله عنه نموونەیەکــە لــەم جــۆرە ڕاوێژکردنــە، وە بــە پابەندکــەر (مُلْـزِمْ) دانــانی ئەنجامەکانیان، مەگەر ئەو مەسەلەیە کە بەرپرس ڕاوێژی تێدا بە ئەندامان کردوە لە سنووری صەلاحیەتی خۆیدا بێ، ئەو کاتە سەرپشکە لەنێوان پابەندبوون‌و پابەند نەبووندا بە ڕای زۆرینەوە.

وە کەڵکی خراپ وەرنەگرتن (عدم إستغلال)ی هیچ بەرپرسێك لە پلەو پایەو کارەکەی بۆ بەرژەوەندییە شەخسیی‌و بنەماڵەیی‌و خزمایەتیی‌و ... هتــدەکانی‌و، بــە ســینەی فــراوان‌و ڕەوشــتی جوانــەوە، گــوێگرتن بــۆ

پێشنیارو ڕەخنەو قسەی هەر كەسێك‌و، بە ئەمیەت‌و بایەخ پێدانەوە وەرگرتنیان‌و هەڵسەنگاندنیان.

وە دەرنەچوون لە بازنەی ئەو مەرجانە (شروط)ی كە ئەو كۆمەڵە لەسەریان پێكهاتوە، واتە: بەرنامەو پەیڕەوی نێوخۆ (المنهج والنظام الداخلي)ی ئەو كۆمەڵە.

وە لێپرسینەوەو سزادانی سەرپێچییكەران‌و لادەران‌و، تەقدیركردن‌و پاداشتدانەوەی چاكەكاران، چونكە:

1- خوای باڵادەست‌و دادگەر (جل جلاله) پێغەمبەری خاتەم ﷺ دەدوێنێ‌و دەفەرموێ: ﴿ فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ ٱللَّهِ لِنتَ لَهُمْ ۖ وَلَوْ كُنتَ فَظًّا غَلِيظَ ٱلْقَلْبِ لَٱنفَضُّوا۟ مِنْ حَوْلِكَ ۖ فَٱعْفُ عَنْهُمْ وَٱسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِى ٱلْأَمْرِ ۖ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى ٱللَّهِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُتَوَكِّلِينَ ﴿١٥٩﴾ ﴾ آل عمران، واتە: (تۆ - ئەی موحەممەد! - بەهۆی بەزەیی خواوە بۆیان -بۆ هاوەڵەكانت- نەرم‌و نیان بووی، وە ئەگەر قسە ڕەق‌و دڵڕەق بووایەی، لە دەورت دەپرژان، جا لێیان ببوورەو داوای لێبوردنیان بۆ - لە خوا - بكەو، لە كاروباردا ڕاوێژیان پێ بكەو، هەركات دڵت چەسپی لەسەر بڕیارێك، پشت بە خوا ببەستە - واتە: ئەنجامی بدە-، بێگومان خوا پشت پێ بەستووانی خۆشدەوێ).

2- هەروەها خوای بەرزو مەزن فەرموویەتی: ﴿... فَٱحْكُم بَيْنَهُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ ۖ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَآءَهُمْ عَمَّا جَآءَكَ مِنَ ٱلْحَقِّ ۚ لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا ۚ ...﴿٤٨﴾ ﴾ المائدة، واتە: (... ئینجا بەوە كە خوا ناردوویەتە خوار، دادوەرییان لەنێواندا بكەو، مەكەوە شوێنی ئارەزووەكانیان، لەجیاتی هەقێك كە بۆت هاتوە، بۆ هەر كامێك لە ئێوە -ئەی ئۆممەتان!- ڕێبازو بەرنامەیەكمان داناوە...).

3- هەروەها خوای بەرزو مەزن فەرموویەتی: ﴿فَلِذَٰلِكَ فَٱدۡعُۖ وَٱسۡتَقِمۡ كَمَآ أُمِرۡتَۖ وَلَا تَتَّبِعۡ أَهۡوَآءَهُمۡۖ وَقُلۡ ءَامَنتُ بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ مِن كِتَٰبٖۖ وَأُمِرۡتُ لِأَعۡدِلَ بَيۡنَكُمُۖ ... ١٥﴾ الشورى. واتە: (جا بۆئەوەی ڕابرد بانگەواز بکە -یانی: خەڵك بۆ ئەوە بانگ بکە کە لەم سووڕەتەدا باسکرا-، وەك فەرمانت پێ کراوەو، ڕاوەستاو بەو مەکەوە دوای ئارەزووەکانیان، وە بڵێ بڕوام بە هەر کتێبێك هەیە کە خوا ناردوویەتە خوارێ - واتە: بڕوام بە ئەسڵەکەیان هەیە نەك بەو حاڵەی ئێستایانەوە کە گۆڕدراون-، وە فەرمانم پێکراوە کە دادگەرییتان لەنێواندا بکەم...).

4- پێغەمبەری خواش ﷺ فەرموویەتی: {...الْمُسْلِمُونَ عَلَى شُرُوطِهِمْ ...} رواه أبوداود: 3594، والترمذي: 1352 وقال الترمذي والألباني: حسن صحيح، واتە: (مسوڵمانان بەگوێرەی مەرجەکانیان پێکەوە مامەڵە دەکەن ...). هەر کۆمەڵە مسوڵمانێك ئەو مەرجانەی کە لەسەریان ڕێك کەوتوون، پێویستە پێیانەوە پابەند بن، بەپێی ئەو مەرجانە بەیەکەوە مامەڵە بکەن، واتە: هەر کەسێك مەرجەکانی کەسێکی قەبووڵکرد، دەبێ پێیانەوە پابەند بێو، بەپێی ئەوە ڕەفتار بکاتو، لێیان لانەدات.

5- هەروەها پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: (كُلُّكُمْ راعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْؤُولٌ عَنْ رعِيَّتِهِ ...) رواه البخاري: 893 و 5200 ومسلم: 1829، عن ابن عمر رضي الله عنه. واتە: (هەر کامێك لە ئێوە -ئەی مسوڵمانان- چاودێرەو، هەر کامێکیشتان بەرپرسیارە بەرانبەر بەوانەی کە لەژێر چاودێرییدان ...).

ڕوونکــردنەوە

ئــەم بنــەمای چــوارەمە باســی بناغــەو چــۆنیەتی کاروبــار بــەڕێوەبردنی سەرکردایەتیی دەکات، لە بازنەی ئەو کۆمەڵەدا کە هەڵیانبژاردووە، جا ئێمـە لـە دوازدە خاڵدا ئەم بنەمایە ڕوون دەکەینەوەو دەتوێژینەوە:

یەکەم: تۆکـمەیی و توندوتۆڵـیی سەرکردایەتیی لە خودی خۆیدا:

مەبەستیشمان لە ڕێکوپێك بوونو توندوتۆڵیی سەرکردایەتیی، ڕەچاوکردنو لـە خۆدا هێنانە دی، هەموو ئـەو سـیفەتو پێکهێنــەرانەیە کـە بـۆ سـەرکردایەتییەکی رەشـیدی ئیسـلامیی بـە مـەرج گـیراونو لــە دەقــەکانی (قورئــانو ســوننەت)دا ئاماژەیان بۆ کراوە، بۆ وێنـە:

أ) خوای بەرزو مـەزن باسـی بـەنی ئیسـرائیل دەکـات، دەفـەرموێ: ﴿وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ﴾[1] واتـــــــە: (لەنێویاندا پێشـەوایانێکمان بـۆ گێڕابـوون کـە بـە فـەرمانی ئێمـە ڕێنماییيـان دەکردن، بەهۆی ئەوەوە کە خۆڕاگربـوونو بـڕوای پتـەوو دامـەزراویان هـەبوو بەرانبەر بە ئایەتەکانی ئێمـە)، زانایانمـان لەبـەر تیشـکی ئـەم ئایەتـەدا، وەك بنچینەیەکی شەرعیی گوتوویانە: (بِالصَّبْرِ وَالْيَقِينِ تُنَالُ الإِمَامَةُ فِي الدِّينِ)، واتە: (بەهۆی ئارامگریيو بڕوای پتەوو دامـەزراوەوە، پێشـەوایەتیی لـە دینـدا فەراهەم دێ)، کـە ئـارامگریی (صـبر)یـش پەیوەنـدیی بـە لایـەنی کردەییـەوە هەیـە، بـڕوای پتــەوو دامـەزراو (یقـین)یـش، پەیوەنـدی بـە لایـەنی (نظـري)و

---

[1] السجدة: ٢٤

تیۆرییـەوە هەیـە، دەبـێ ئینسـان لـەڕووی زانیارییـەوە بڕوایـەکی دامـەزراوو پتەوی هەبێو خۆی لەبـەر ڕۆشـناییدا ببینـێ، نابـێ لەرەلـەرو دڵ لـەدڵ دانو گومانی هەبێ، دەبێ لەڕووی کردەییشەوە خۆڕاگرو پشوودرێژ بێ، چەسـپاوو دامەزراو بێ، ئینجا بەکەڵکی بەرپرسیارێتی دێ.

ب) دوو کچەکەی پیـاوە سـاڵحەکە کـە زۆربـەی توێـژەرەوەکانی قوڕئـان دەڵـێن شوعەیب (علیه السلام) بووە، ماڵاتێك[1] ئاو دەدەنو مووسـا (علیـە السـلام) دەچێ هاوکارییان دەکاتو ماڵاتەکەیان بۆ ئاو دەدا، دوایی کچەکان دەچنەوە بـۆ بابیـان دەگێڕنـەوە، پاشـان یـەکێکیان بەدوایـدا دێو دەیباتـەوە ئـەو پێشـنیارە بـۆ بـابی دەکـات: ﴿قَالَتْ إِحْدَاهُمَا يَا أَبَتِ اسْتَأْجِرْهُ ۖ إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ﴾[2] واتە: (یەکێك لە دوو کچەکان گوتی: ئـەی بابـە! بەکرێی بگرە – بۆ شوانیی –، باشترین کەسێك کە تۆ بەکرێی بگری، بەهێزی ئەمیندارە)، واتە کەسێك بەکـەڵکی ئـەوە دێ تـۆ کـاری پـێ بسـپێری، هێـزی هەبێو ئەمانەتیشی هەبێ، هێزی هەبێ بۆ ئەنجامـدانی کارەکـە، ئەمینـداریش بێ بۆ پارێزگارییکردنیو ناپاکی تێدا نەکردنی.

کەواتە دوو مەرجی دیکەی بەرپرسێتی، بریتـین لە هێزو ئەمیندارێتی (القوة والأمانة)، ئەوە چوار.

جـ) دوای ئـەوەی کـە پادشـای میسـر، یوسـف (علیـە السـلام) بـانگ دەکـاتو دەیـدوێنێو پێـی دەڵـێ: ﴿... إِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا مَكِينٌ أَمِينٌ﴾[3] واتـە: (... تـۆ

---

1) ماڵات: ئاژەڵ.

[2] القصص: ٢٦

[3] یوسف: ٥٤

ئەمڕۆ لای ئێمە بەڕێزو ئەمینداری)، یوسف (علیه السلام) بۆی پێشنیار دەکات: ﴿قَالَ ٱجۡعَلۡنِي عَلَىٰ خَزَآئِنِ ٱلۡأَرۡضِۖ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٞ﴾[1] واتە: (– مادام تۆ متمانەت بە من هەیەو تێمڕادەبینی – من لەسەر خەزێنەکانی زەوی دابنێ، چونکە من پارێزەرمو زانام)، واتە بە زاراوەی ئەمڕۆ: بمکە بە وەزیری ئابووریی یان وەزیری دارایی، بەڵێ (یوسف) ئەو دوو سیفەتە لەخۆیدا هەڵدەداو دەیانکاتە پاساوی ئەوەی سەرپەرشتی عەمبارو خەزێنەکان بکات، کە بریتین لەوەی: پارێزەرەو زانایە.

کەواتە: ئێمە لێرەدا گەیشتینە شەش سیفەت بۆ سەرکردایەتییکردن، هەڵبەتە دەگونجێ سیفەتی دیکەش هەبن: (الصبر واليقين، القوة والأمانة، الحفظ والعلم).

دووەم: سەرپەرشتیی سەرکردایەتیی و مشوورخۆریی و چاودێریکردنی بۆ سەرجەم ئۆرگانو کارەکان:

دەبێ قیادە سەرپەرشتی تێکڕای ئۆرگانو کاروبارەکانی کۆمەڵ بکاتو، بیانخاتە ژێر چاودێریی خۆیەوەو ئاگای لێیان بێ، چونکە مادام لە بەرانبەریاندا بەرپرسیارە، دەبێ مشووریان لێ بخوا، وەك پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: {كُلُّكُمْ راعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رعِيَّتِهِ ...}[2] دیارە چاودێریی کردن هەر بە قسە نییە، دەبێ بەکردەوەش چاودێربێ، جا ئەگەر هەموومان بەگشتیی بەرپرسیار بین، ئەوە بێگومان کەسێك کە مسوڵمانان خۆیان هەڵیبژێرن بۆ بەرپرسیارێتیی، بە تەئکید زیاتر بەرپرسیارەو دەبێ زیاتر چاودێریی بکاتو مشوور بخوا.

---

[1] یوسف: ٥٥

[2] رواه البخاري: (2554)، ومسلم: (1829).

سـێیەم: بایەخـدانی سـەرکردایەتیی بـە تێکـڕای ئەندامـانی کۆمـەڵ، بەبێ جیاوازیی:

بایەخدانی سەرکردایەتیی بە یەك بەیەکی ئەندامانی کۆمـەڵ، بـەبێ جیـاوازیی، بــە تەنگــەوەبوونیانو خــەم لــێ خواردنیــان، بنەمایــەکی ســەرەکی کاروبــار بەڕێوەبردنیو ئەرکێکی گەورەو گرنگـی سـەر شـانیەتی، چـونکە –وەك گوتمـان– مادام لە بەرانبەریاندا بەرپرسیارە، وەك لە فەرموودەکەی پێغەمبەردا ﷺ هاتووە {... فَالْإِمَامُ راعٍ وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْ رعِيَّتِـهِ ...}[1] واتـە: (پێشـەوا یـان سـەرکردە، چـاودێرەو بەرپرسیاریشــە بەرانبــەر ئەوانــەی کــە دەبــێ چــاودێرییان بکــاتو لەبەردەسـتیدان)، بۆیـە دەبـێ لێیـان بـێ خـەم نـەبێو، ئەوەنـدەی بـۆی دەلـوێ بەتەنگیانـەوە بـێ، دیـارە خـەم لێخـواردنو گرنگـی پێـدانی سـەرکردایەتیش بـۆ ئەندامان، هەموو شتێكو هەموو لایەنێك دەگرێتەوە، هەر لە زانیارییو تێگەیشـتنو ئیمــانو عەقیدەیانــەوە، هــەتا عیبــادەتو ئــەخلاقو هەڵســوکەوتی ڕۆژانــەی شەخسییو نێو خێزانو کۆمەڵگاو ... هتد.

چـوارەم: هــەوڵدان بـۆ چەســپاندنی دادگــەریی لـەنێو (کۆمــەڵ)دا لـە هەموو ڕوویەکـەوە:

کۆمەڵێکی ئیسلامیی ئامانجی ئەوەیـە کـە دادگـەریی (العـدل) لـەنێو کۆمـەڵگاو جەماوەریشـدا بەگشـتیی بچەسـپێنێ، چـونکە ئـەوە ئامـانجی کـاری سـەرجەم پێغەمبەرانی خوایە علیهم الصـلاة والسـلام، وەك خـوای بـەرزو مـەزن دەفـەرموێ:
﴿لَقَدۡ أَرۡسَلۡنَا رُسُلَنَا بِٱلۡبَيِّنَٰتِ وَأَنزَلۡنَا مَعَهُمُ ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡمِيزَانَ لِيَقُومَ ٱلنَّاسُ

---

[1] رواه البخاري: (2558) واللفظ له، ومسلم: (1829).

بِٱلۡقِسۡطِۖ ﴾[1] واتــە: {بێگومــان پێغەمبــەرانی خۆمانــمان بــە بەڵگــە ڕوونو ئاشــكراكانەوە نــاردوون، كتێــبو تــەرازووشمان لەگــەڵ نــاردوون، تــاكو خــەڵك بەدادگەریی بەڕێوەبچن ...} ، دەجا بێگومان چاكترو لەپێشتر پێویستە كە ئەو دادگەرییــە لــەنێو ئەنــدامانی خۆیــدا بچەســپێنێ، واتــە: ئەگــەر ئێمــە دەمانــەوێ دادگــەریی لــەنێو هــەموو كۆمــەڵگاو خەڵكدا بچەسپێنین، دیــارە لــەنێو ئەنــدامانی خۆماندا زیاتر مولزەمین كە ئەو دادگەرییە بچەسپێنین، كــە ئــەوە هــەم ئــەركێكی شەرعیی سەرشانیانەو، هــەم ڕێخۆشــكەرو زەمینــە ســازێنەری ئەوەشــە كــە لــەنێو كۆمەڵگاشــدا بەگشــتیی ئــەو دادگەرییــە بەڕێوەبــەرن، هەڵبەتــە ئــەو بەرپاكردنــەی دادگــەرییش، خــوای بــەرزو مــەزن بــە پێغەمبــەر ﷺ دەفــەرموێ كــە بفــەرموێ: ﴿وَأُمِرۡتُ لِأَعۡدِلَ بَيۡنَكُمُۖ ﴾[2] واتــە: (... وە فــەرمانم پــێ كــراوە كــە لەنێوتانــدا دادگــەربم‌و دادگەرییتــان لەنێودا بچەسپێنم ...)، سەرجەم لایەن‌و بوارە ماددیی‌و مەعنەوییەكان دەگرێتەوەو، دیــارە دادگــەریی موتڵــەقیش، تەنیــا هــەر بــە خــوای دادگەر (جل جلاله) ئەنجام دەدرێ، بەڵام ئێمەش دەبێ ئەوەندەی بۆمان دەلــوێ، كردو كۆش بكەین‌و هەوڵی بۆ بــدەین، وە لەبەرئــەوەی كــە نــاتوانین دادگــەریی بــە ڕەهایی بچەسپێنین، مانای وا نییە لەو ئەندازەیەش كە لــە تواناماندا هەیــە عــەفو دەكرێین.

---

[1] الحديد: 25

[2] الشورى: 15

پێنجەم: غەمخـۆریی قیادەو بەتەنگەوەبوونی بۆ چارەسەری كێشـەو گرفتی ئەندامانی كۆمەڵ:

سـووربوونو بەتەنگـەوەبوونی سـەركردایەتیی بـۆ چارەسـەركردنی گرفـتو كێشـەكانی ئەنـدامان، یـەكێكی دیكەیـە لـە ئەركـەكانی سەرشـانیو نابـێ كەمتەرخەمیی تێدا بكات، كوردەواریی خۆشمان گوتوویانە: (بۆیە پێتـدەڵێم خاڵـە چـۆلەكانم بـۆ بگـری)، بـەڵێ كەسـێك كـە بەرپرسـە، بۆیـە بەرپرسـە كـە بەتەنـگ خەڵكەوەبێو بەدەم كێشەو گرفتەكانیانەوە بچـێ، هەڵبەتـە هەركەسـەو بەقـەدەر خۆیو بەپێی توانای خۆی.

بەرپرسێتیی لە ئیسـلامدا بریتییە لە ماندووبوونو ڕەنجدانی زیـاتر، هـەڵگرتنی كۆڵی قورسـتر، نەك وەرگرتنـی ئیمتیازی زیـاتر، وەك گـەلێك لـە بەرپرسـان تـەنها بـەو بارەیانـدا سـەرنجی بەرپرسـێتی دەدەن، بۆیـەش بـە پێچـەوانەی ئاڕاسـتەی دەقەكانی قورئانو سوننەتو عـادەتی پێشـینەی چـاكمان، لـەجیاتی لێڕاكردنـی، زۆریش هـەوڵی بۆ دەدەنو كوتەی بۆ دەكەنو بۆی رادەكەن!!

شەشـەم: هەوڵـدانی سـەركردایەتیی بـۆ دابینكردنـی پێداویسـتییە ماددییو مەعنەوییەكانی ئەندامان:

هەروەها ئەركێكی دیكـەی گرنگـیی سەركردایەتیی لە بەرانبـەر ژێردەسـتانیدا، ئەوەیـە كـە هـەوڵ بـدا بـەپێی توانـا پێداویسـتییو بەرژەوەندییـە ماددیـیو مەعنـەوییەكانیـان دابین بكات، هەرچی لـە خێـرو قـازانجی دنیـاو دواڕۆژیانـدایە، لەگەڵیاندا ڕەچـاوی بكات، هەر لە دەرس پێگوتنو ئامۆژگـارییكردنی جۆراوجۆرو ... هتـدەوە، بگـرە هـەتا گێڕانـەوەو دەسـتگرتنیان لـە هـەر شـتێك كـە مایـەی گوناهـباریو عەیبـدارییان بـێ، جێبـەجێكردنی هـەر پێویسـتییەكیان كـە دینو

ژینیان پەکیان لەسەری کەوتبێ، هەڵبەتە هەمــوو ئەوانەش، وەك گوتـمان بەپێی توانـــا، چـــونکە خـــوای بـــەرزو مـــەزن دەفـــەرموێ: ﴿لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفۡسًا إِلَّا وُسۡعَهَاۚ﴾[1] واتە: (خوا لە هـیچ کەسـێك داوا ناکـات، مەگـەر ئـەوەی لـە توانایـدا هەیـە).

حەوتەم: پابەندیی تەواو بە بنچینەی ڕاوێژکردن بە ئەندامان:

پابەندییش بە راوێژکردن (الـمشورة)ەوە، بە هەردووك جۆری گشتی (شـوری)و تایبـەتیی (إستشـارة)ەوە، بنەمایـەکی دیکـەی کـارکردنی سـەرکردایەتییە، ئـەو بابەتـەش زۆر هەڵـدەگرێ، بـەڵام لێـرەدا ئـەو دەرفەتـەمان نییـە لێکۆڵینـەوەی تێروتەسەلی لەبارەوە بکەین، بۆیە بەم چەند ئاماژە کورتە وازی لێدێنین:

1- ئایـا ڕاوێژ پێکردنی سەرکردە بە ئەندامان فـەڕزە یـان سـوننەتە؟

هەرچەندە لەوبارەوە تا ڕاددەیەك مشتومڕ لـەنێوان زانایانـدا هـەبووە، بـەڵام دەبینین لە دوو ئایەتدا باسی ڕاوێژ کراوە: (الشوری 38 و آل عمـران 159)، لـە ئایــەتی یەکەمیانـدا خـوای بـەرز و مـەزن باسـی سـیفەتی کۆمـەڵی مسـوڵمانان دەکــاتو دەفــەرموێ: ﴿وَٱلَّذِينَ ٱسۡتَجَابُواْ لِرَبِّهِمۡ وَأَقَامُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَأَمۡرُهُمۡ شُورَىٰ بَيۡنَهُمۡ وَمِمَّا رَزَقۡنَٰهُمۡ يُنفِقُونَ﴾[2] واتە: (وە ئەوانەی بەدەم بـانگی پەروەردگاریانـەوە چـوونو نوێژیان بەرپاکردووەو کاروباریان لەنێو خۆیانـدا بـە ڕاوێـژەو لـەوەی پێمانـداون دەبەخشـن)، وەك دەبیـنین خـوای پـەروەردگار (جـل جلالـە) کاروبـار بـە ڕاوێـژ بـــەڕێوەبردنی مســـوڵمانانی خســـتووەتە نێـــوان (نوێـــژ بـــەرپاکردنو مـــاڵ

---

1 البقـرة: 286

2) الشوری: 38

بەخشین)ەوە، کە زۆر لە زانایان دەڵێن: مەبەستی پێی ماڵ بەخشینی فەرزە، واتە (زەکات)، کەواتە: چۆن نوێژو زەکات لەسەر مسوڵمانان فەرزن، کاروبار بە ڕاوێژ بەڕێوەبردنیشیان لەسەر فەرزە، ئینجا کە بە ڕستەی ناویی (الجملة الإسمية) هێناویێتی: ﴿وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ﴾، واتە کاروبار بەڕاوێژ بەڕێوەبردنی مسوڵمانان زۆر شتێکی سەقامگیرو چەسپاوەو عادەتیان وایە هەر بەم شێوەیە کاروباری خۆیان بەڕێوەدەبەن.

لە ئایەتی دووەمیشیاندا خوای بەرزو مەزن فەرمان (أمر) بە پێغەمبەر ﷺ دەکاتو دەفەرموێ: ﴿... وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ ..﴾[1] واتە: (... وە لە کاروباردا[2] ڕاوێژیان پێ بکە ...)، ئینجا وەك زانایانی (أصول الفقه)یش گوتوویانە: مەگەر نیشانە (قرينة)یەك هەبێ کە نەهێڵێ، ئەگەرنا شێوەی فەرمان (صيغة الأمر) لە زمانی (عەرەبی)دا هەر بۆ فەرزبوون (وجوب)ە.

کەواتە بە سەرنجدانی هەردووك ڕستەی قورئانی، زۆر ڕوونو ئاشکرا بۆمان دەردەکەوێ، کە لەڕاستیدا ڕاوێژکردنی بەرپرسان بەوانەی کە لەژێردەستیاندان، فەرزە.

هەروەها بە سەرنجدانی سیرەو ژیانی پێغەمبەری خوا ﷺو چوار جێنشینە سەرڕاستە هیدایەتدراوەکانی (ئەبو بەکرو عومەرو عوسمانو عەلی) – خوا لێیان رازی بێ–، بۆمان دەردەکەوێ کە هیچ کارێکی گرنگیان بەبێ ڕاوێژو مەشوەرەت کردن بە مسوڵمانان نەکردووە، هەڵبەتە هی پێغەمبەری خوا ﷺ

---

[1] آل عمران: 159

2) وشەی (الأمر) کاروباری جەنگو ئاشتییو سیاسییو کۆمەڵایەتییو... هتد، هەمووی دەگرێتەوە

ئەگـەر (وحـي)ی بۆ هاتبـێ، ئەوە دیارە کە: (لا إِجْتِهَـادَ فِي مَعْـرِضِ النَّصِّ) یـان (فِـي مُقَابِلِ النَّـصِّ)، واتـە: (کۆشش کردن لە بەرانبەر دەقـی شـەرعییدا دروست نییــە)، (شــوری)ش جۆرێکــە لــە (إجتهــاد)، کۆشــش (إجتهــاد) کــردن‌و ڕاوێژکردنیش لە بەرانبەر دەقی شـەرعیی‌و (وحــي)دا دروســت نییـەو ناگونجـێ خوای بەرز بفەرموێ: وا بکەن! بڵێی: ڕاوەسـتە با ڕاوێـژ بکــەین، داخـۆ بـزانین بیکەین یان نەیکەین، شتی وا نییە! خوای بەرزو مەزن کە فەرمانی کـرد، دەبـێ جێبــەجێ بکـرێ، بـۆ نموونـە: لـە ئاشـتەوایی حودەیبیـەدا خـوای بـەرزو مـەزن فەرمانی کردبوو کە هەندێك ئـەوە بـە بەڵگــە دێننـەوە، بـەڵام نـا، خـوای بـەرزو مەزن فەرمانی کردبوو بە پێغەمبـەر ﷺ کە دەبێ ئەو ئاشـتەواییە بکـرێ، بۆیـە پێغەمبەر ﷺ ڕاوێژی بە کـەس نـەکردو گوێشـی نـەدا بـە موعارەزەیـان، ئینجا چۆن دەزانین ئەو ئاشتەواییە فەرمانی پێ کرابوو؟ پێغەمبـەر ﷺ فەرموویەتی: (إِنِّي رَسُـولُ اللهِ وَلَسْتُ أَعْصِـيهِ وَهُـوَ نَاصِـرِي)[1] واتـە: (مـن پێغەمبـەری خـوام‌و سەرپێچیی فەرمانی ناکەم، خـواش سـەرم دەخـات)، واتـە: خـوای بـەرزو مـەزن فەرمانی پێ کردووە کە ئاشتەواییەکە بکـات، بەهـەرحاڵ، ئـەوە بـاس‌و خواسـی زۆری دەوێ، گــرنگ ئەوەیــە کــە ڕاوێــژکردنی بەرپرســان بەوانــەی کــە لەبەردەستیانن، قورئـان‌و سـوننەت دەلالـەت لەسـەر ئـەوە دەکـەن کـە فـەرزەو فەرزێکی گەورەشە.

1) رواه البخاري: (2731 – 2732).

2- ئەنجامی ڕاوێـژکردن بۆ بەرپرس پابەندکەر (مُلْـزِمَة)ە یـان هـەر ئاگادارکەرەوە (مُعْلِـمَة)یە؟

لەوبارەوە کە ئایـا ئـەنجامی ڕاوێـژکردن بـۆ بـەرپرس پابەندکـەرە، یـان هـەر ئاگادارکەرەوەیــە؟! کاتێــك ڕاوێــژ لەســەر شــتێك دەكــرێو دوایــی زۆرینــە بڕیاردەدەن، ئایا ئەو ئەنجامـە کـە زۆرینـە بڕیاریـان داوە، پابەندکـەرە بـۆ ئـەو کەســەی کــە بەرپرســە، یــاخود هــەر بــۆ ئاگادارکردنەوەیــەتی؟ هەرچــەندە لەوبارەیەشەوە قسەو باس زۆرنو مشتومڕی زۆری لەسەرەو ئێستاش مشـتومڕ لەوبارەوە نەبڕاوەتەوە، بەڵام بەڕاستی من دوای ڕامانو لێکۆڵینەوەو ئـەزموونی زۆر، گەیشـتوومەتە ئـەو قەناعەتــەی کــە ڕاوێـژکردن دوو جـۆرە: ڕاوێـژکردنی گشتییو ڕاوێژکردنی تایبەتی، بۆیە منـیش ناومنـاون: ڕاوێـژکردنو ڕاوێـژپێکردن (الشوری والإستشارة)[1].

مەبەستمان لە ڕاوێژکردنی گشتی ئەوەیە کە مسوڵمانان بەگشتی لـە شـتێکدا ڕاوێژبکەنو سەرجەمیان تێیدا بەشداربن، ڕاوێژ پێکردنی تایبـەتیش ئەوەیـە کـە بـەرپرس بەتایبـەت ڕاوێـژ بکـات بـە کەسـێك یـان چـەند کەسـێك، کـە پسـپۆڕو شارەزان لەو بوارەدا، یان نوێنەرو بڕیاربەدەستی خەڵکێکن.

شــایانی باسیشــە لــە ڕاوێـژکردنی گشـتیدا ڕای زۆرینــە دەیخـوا، بـەڵام لــە ڕاوێژپێکردنی تایبەتیدا ڕای خەڵکی شـارەزاو پسـپۆڕ دەیخـوا، بـۆ نــموونە: کـە پێغەمبەر ﷺ ڕاوێژی کردووە لە جەنگی ئوحوددا بچـین بـۆ دەرەوە یـان لـەنێو

---

1) یەکێك لە زانایانی هاوچەرخ پێموایە بۆ یەکەمجار ئەو زاراوەیەی بەکارهێناوە، کە (الدکتور توفیق الشاوي)یە لە کتێبـی (فقه الشوری والإستشارة)دا.

شاردا بمێنینەوە؟ زۆرینە گوتوویانە با بچینە دەرەوە[1]، چوونەتە دەرەوە، وە لە جەنگی (بەدر)دا کە ڕاوێژی کردووە: بچین بەرەو دوژمن یاخود نەچین؟ لەپێشدا تەنیا هەر کۆچکەران قسەیان کرد، بۆیە هەر فەرمووی: (أَشِيرُوا عَلَيَّ أَيُّهَا النَّاسُ)[2]، واتە: (ڕای خۆتانم پێبڵێن ئەی خەڵکینە) بەڵام دوایی کە سەعدی کوڕی موعاز قسەی کردو گوتی: وەك بڵێی مەبەستت ئێمەیە ئەی پێغەمبەری خوا؟ فەرمووی: بەڵێ. ئەوجار گوتی: ئەی پێغەمبەری خوا! ئێمە لەخزمەتداین، فەرموو. بۆچی وا دەڵێ؟ چونکە ئەوان زۆرینەی خەڵکەکەیان پێکدەهێناو ئەو (314) کەسە کە لەخزمەت پێغەمبەری خوا ﷺدا بوون، زۆرینەیان پشتیوانان (الأنصار) بوون، بۆیە پێغەمبەر ﷺ دەیەوێ بزانێ داخۆ زۆرینە دەڵێن چی؟ وە دوای ئەوەی زۆرینە گوتیان با بچین، ئەوجار چوو، ئەوە لە شتێکدا کە بەگشتیی ڕاوێژی تێدا دەکرێ.

لە شتێکدا کە بەتایبەتی ڕاوێژی تێدا دەکرێ، بۆ نموونە: دوای ئەوەی کە پێغەمبەر ﷺ دەچێ بۆ جەنگی بەدر، لە شوێنێك بارگەو بنە دەخەن، (الحَبَّابُ بْنُ الْمُنْذِرِ) کە یەکێکە لە هاوەڵان، دەڵێ: ئەی پێغەمبەری خوا! کە لێرە مەنزڵمان گرتووە، ئەوە وەحیی خوایە (جل جلالە)، یان هەر ڕاو بۆچوونی خۆتەو تاکتیکی جەنگییە؟ پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: نەخێر وەحیی خوای بەرزو مەزن نییەو هەر ڕاو بۆچوونی خۆمەو تاکتیکی جەنگییە، دەڵێ: کەواتە ئێرە باش نییە، با بگوازینەوە بۆ سەرێ و بۆی ڕووندەکاتەوە بۆچی؟! ئەویش بیروڕایەکەی پەسند دەکاتو دەفەرموێ: (لَقَدْ أَشَرْتَ بِالرَّأْيِ)، وە

---

1) (فَلَمْ يَزَلْ النّاسُ بِرَسُولِ اللّهِ ﷺ الّذِينَ كَانَ مِنْ أَمْرِهِمْ حُبّ لِقَاءِ الْقَوْمِ) السيرة النبوية لابن هشام، ج: (3)، ص: (15).

2) السيرة النبوية لابن هشام ج: (2)، ص: (332 – 333).

دەگوازنـەوە بۆ ئـەوێ[3]. لێرەدا پێغەمبـەر ﷺ نەیفـەرموو: ئـەرێ خەڵکینــە! ئێوە راتان چییە؟ چونکە (الحَبّـَابُ بْنُ الْمُنْـذِر) پیاوێکی پسپۆڕو شــارەزایە لـە کاروباری جەنگیدا، ئەو کارەش پێویستی بە ئەهلی خۆی هەیە. هەروەهـا جاری وا هەبووە تەنیا مەشـوەرەتی بە ئەبو بەکرو عومـەر – خـوا لێیــان رازی بـێ– کردووە[2]، وە جــاری وا هــــەبووە راوێـــژی کـردووە بـە کەنیــزەکێـك[1]، وە جارێکیـان بــەس راوێــژی بــە عــەلـیو ئوسـامەی کوڕی زەیـــــــد کـــرد – خوا لێیان رازی بێ–.

بەڵێ لـە مەسـەلەی راوێـژ پێکردنـدا، لـەجیاتی رای زۆرینـە بـیروڕای پسـپۆڕو شارەزایان دەخوا. ئێستا ئەگەر ئێمە دەربارەی نەخۆشییەك قسـە بکـەین، ئایـا دەبێ بڵێین: ئەرێ خەڵکینە راتان چییە؟ یان دەڵێین: ئـەرێ پزیشـکەکان راتـان چییە؟ دیارە قسەی پزیشکێك دەیخوا نەك هی هەزار کـەس. یـان ئەگـەر بڵـێین: ئەرێ دەبێ (فاعل) (مرفوع) بێ، یان (منصـوب) بـێ، یـان (مجـرور)؟ نایخەینـە دەنگدانەوە، چـونکە قسـەی هـەموو خـەڵکی دنیـا بەقـەدەر قسـەی زانایـەك لـە (رێزمانی عەرەبی)دا نایخـوا.

3- دەقــەکان بــۆ هــەرکام لــەو دوو ڕایــە دەرفــەت دەڕەخســێنن و ڕێــی مشتومڕیان هێشتووەتەوە:

پێویستە ئەو راستییەش بگوترێ کە بەڕاستی هـەم دەقـەکانی قورئـانو هـەم سیرەی ژیانی پێغەمبەری خوا ﷺو چوار خەلیفە راشیدەکانیشـی –خـوا لێیـان

---

1) هەمان سەرچاوە، ج: (2)، ص: (334).
2) (قَـالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: فَلَمَّا أَسَرُوا الأُسَارَى قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لأَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ: مَا تَرَوْنَ فِي هَـؤُلاَءِ الأُسَـارَى؟...) رواه مسلم: 1763.
3) وەك لە ڕووداوی ئیفکدا هاتووە

رازی بێ–، بۆ هەرکام لە دوو رایەکان –واتە بە پابەندکەر (مُلزِمَة) زانینی (شوری)، یان بە ئاگادارکەرەوە (مُعْلِمَة) زانینی–، بوارو دەرفەت دەرەخسێنن‌و رێی مشتومڕیان هێشتووەتەوە، مەسەلەکەیان بە روونی یەکلایی نەکردووەتەوە ! بەڵام بێگومان بەڵگەکانی بە (مُلْزِمَة) زانینی بەهێزترن . من پێم وایە حیکمەتی ئەو حاڵەتەش ئەوەیە کە مسوڵمانان لەو بوارەدا دەستیان کراوە بێ و بە چ لایەکدا پێیان وابوو بەرژەوەندییان چاکتر دێتەدی، وا بکەن, لە حاڵێکدا کە متمانەو باوەڕی تەواویان بە عەقڵ‌و زانیاری‌و ئەزموون‌و تەقواو ئیخلاسی بەرپرسەکەیان هەیە، با لێی بگەڕێن ئازادو سەرپشك (مختار) بێ لە هەڵبژاردنی ئەو رایەدا کە پێی راستترو پەسندترە، بەڵام ئەگەر لەبەر هەر هۆیەك بێ وا نەبوو و ئەو متمانەیان بۆ دروست نەبووبوو، با لەسەری بکەنە مەرج کە نابێ لە مەسەلە گشتییەکاندا لە رای زۆرینە دەربچێ، با بڵێن: دەیخەینە دەنگدانەوە داخۆ کام رایە لایەنگری زیاترە !

لەڕاستیدا ئەگەر بڵێین: پابەندکەر (مُلْـزِمَة)بوونی ئەنجامی راوێژ مافێکی رەوای خەڵك‌و کۆمەڵگایە لەسەر بەرپرسان، مەگەر خۆیان دەستبەرداری بن، سەرجەم دەقەکان پێکەوە کۆدەبنەوە، چونکە دەڵێین: ئەو دەقانەی پابەندکەریی ئەنجامی راوێژ دەگەیەنن، مەبەست پێیان حاڵەتی ئاساییە، ئەو دەقانەش کە وادەگەیەنن ئەنجامی راوێژ تەنیا ئاگادارکەرەوە بێ، مەبەست پێیان حاڵەتی نائاسایی‌و تەنازولکردنی خەڵکە لەو مافەیان، لەبەر زێدە باوەڕو متمانەیان بە بەرپرسەکەیان.

هەشـتەم: کەڵکی خراپ وەرنەگرتنی قیادە لە پلەوپایەکەی بۆ دابینکردنی بەرژەوەندییە تایبەتییەکانی:

بەرپرس دەبێ ئەو بەرپرسیارێتییەی وەریگرتوە، بە ئەمانەتی بزانێو دڵنیابێ کە ئەوە سپاردەیەکەو پێی سپێردراوە، نەك پێیوابێ غەنیمەتێکە کەوتووەتە دەستیو بۆ خۆیو بۆ ئەوەی کە کەیفی لێبێ، بەکاری بهێنێ.

بە حەقیقەت ئەمەش خەسڵەتێکی دیکەی گەورەو گرنگی بەرپرسە لە کاری ئیسلامییدا بۆیە سوودی خراپ وەرگرتنی کاربەدەست، لەو کارو پلەوپایەیەی کە پێی سپێردراوە، جا چ بۆخۆی چ بۆ کوڕو کچو خزمو عەشیرەتو ... هتدی، شتێکی خراپو قەدەغەیە و مایەی گوناهبارییو عەیبدارییە. بەسەرهاتی ئەو هاوەڵەش (إِبْنُ اللُّتْبِيَّةِ) کە پێغەمبەری خوا ﷺ ناردبووی بۆ کۆکردنەوەی زەکاتو لە پەنای ئەوەشدا دیاریو بەخششی لە مسوڵمانان وەرگرتبووو، کە گەڕایەوە زەکاتەکەی تەسلیمی شوێنی خۆی کردو گوتی: ئەو زەکاتە هی ئێوەیە، ئەوەش کە بەدیاری وەریگرتبوو، گوتی: ئەمەش دیاریو بەخششەو دراوە بەخۆم! ئینجا پێغەمبەری خوا ﷺ کە ئەوەی زانی چووە سەر مینبەرو وتاری داو ڕەخنەی توندی لەو ڕەفتارە گرت، فەرمووی: ئایا ئەگەر لەماڵی بابی دابنیشتبایە هیچ کەس خەڵاتو دیاریی بۆ دەهێنا؟!! لە پەنای ئەو کارە ئیسلامییەدایە کە دیارییان بۆ هێناوە، کەواتە نابێ بە هی خۆی بزانێ.

بەڕاستی ئەو ڕووداوە گەورەترین پەندو عیبرەتی لەوبارەوە تێدایە، کە بەرپرسان دەبێ ئاگاداری خۆیان بنو لە پەنای دیندا دنیا نەخۆن، لە پەنای کارە

ئیسلامییەکەیاندا، بەهرەی شەخسی بۆ خۆیان یان بۆ دەوروبەرەکەیان وەرنەگرن[ت].

ئینجا بێگومان گوریس لە بن دنیا ڕاخستن‌و زیاد لە پێویست بایەخ پێدانی، لە هەموو کەس ناشیرینە، بەتایبەت لە مشوورخۆران‌و کاربەدەستانی ئیسلامی، ناشیرینترو دزێوترە. ئەو وتەیەش کە دەڵێ: (حُبُّ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلُّ خَطِيئَةٍ)، واتە: (خۆشویستنی دنیا سەری هەموو گوناهێکە)، هەتا بڵێی مانادارو جوانە. هەروەها دنیا بەکەمگرتن (الزهد)یش لە هەموو کەس هەر جوان‌و دڵگیرە، بەڵام لە بەرپرسان‌و حوکمڕانان جوانترو شیرینترە. بە دەقی فەرمایشتی پێغەمبەری خوا ﷺ دنیا بەکەمگرتن، مایەی خۆشویسترانی مرۆڤە لەلایەن خوای بێوێنە (جل جلاله)و لەلایەن خەڵکیشەوە. پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: {إِزْهَدْ فِي الدُّنْيَا يُحِبُّكَ اللَّهُ، وَازْهَدْ فِيمَا عِنْدَ النَّاسِ يُحِبُّكَ النَّاسُ}[2] واتە: (لە دنیادا زاهید – دنیا بەکەمگر – بە، خوا خۆشی دەوێی، چاوت لەو شتانە نەبێ کە لەلای خەڵکن‌و بێ تەماع بە، خەڵکیش خۆشی دەوێی).

---

1) ئەمەش دەقی بەسەرهاتەکەیە: {إِسْتَعْمَلَ رَسُولُ اللَّه ﷺ رجُلا منْ الْأَسْد يُقَالُ لَهُ إِبْنُ اللَّتْبِيَّة –قَالَ عَمْرو وَابْنُ أَبِي عُمَرَ: عَلَى الصَّدَقَة–، فَلَمَّا قَدمَ قَالَ هَذَا لَكُمْ وَهَذَا لي أُهْديَ لي قَالَ فَقَامَ رسُولُ اللَّه ﷺ عَلَى الْمنْبَر فَحَمدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْه وَقَالَ مَا بَالُ عَاملٍ أَبْعَثُهُ فَيَقُولُ هَذَا لَكُمْ وَهَذَا أُهْديَ لي أَفَلَا قَعَدَ في بَيْت أَبيه أَوْ في بَيْت أُمِّه حَتَّى يَنْظُرَ أَيُهْدَى إِلَيْه أَمْ لا؟ ...} رواه البخاري: (6636)، ومسلم: 1832 واللفظ له عن أبي حُمَيْدٍ الساعدي. واتە: (پێغەمبەر ﷺ پیاوێکی لە هۆزی ئەسد دانابوو، بەرپرسێتیی کۆکردنەوەی زەکاتی پێ سپاردبوو، ناوی إِبْنُ اللَّتْبِيَّة بوو، جا کە گەڕایەوە گوتی: ئەوە زەکاتەکەیە هی ئێوەیە، ئەوەش دیارییە دراوە بە من. پێغەمبەر ﷺ چووە سەر مینبەر سوپاس‌و ستایشی خوای کرد –واتە وتاری دا و دوایی فەرمووی: بۆچی کارمەندێك من دەینێرم دوایی دەڵێ: ئەوە هی ئێوەیەو ئەوەش بە دیاری دراومەتێ، ئەدی بۆ لە ماڵی بابی یاخود لە ماڵی دایکی دانەدەنیشت با تەماشای کردبا داخۆ دیاریی بۆ دێنن یان نا؟!).

2 رواه ابن ماجه: (4102) عن سهل بن سعد الساعدي رضي الله عنه، وصححه الألباني.

ئینجا ئەگەر مرۆڤـ دینی بە دنیای خۆی بدات کەودەنیی‌و نەفامیی بـێ، دیـارە کە دینی خۆ بە دنیاو بەرژەوەندیی غەیری خۆ دان، ئەوپەڕی نـەفامیی‌و بەهەڵـەدا چوونە !

ڕەحمەتی خواش لە پیرەمێردی شاعیر کە گوتوویەتی:

تەماع وەك ئاوی سوێری دەریـایە

هەر دەیخۆیتــەوە و تەسەللات نایە

نۆیەم: گوێگرتن بۆ ڕەخنە و پێشنیارەکانی ئەندامان و بە سینەی فراوان و ڕەوشـتی جوانــەوە وەرگرتنیـان:

یەکی دیکە لە خەسڵەتە گەورە و پێویستەکانی بەرپرس لە ئیسـلامدا، ئەوەیـە کە بە دڵێکی گەورەو سینەیەکی فراوان‌و ڕەوشتێکی جوانـەوە، گـوێ بـۆ ڕەخنـەو پێشنیارو تێبینییەکانی هەر کەسێك بگرێ، بە ڕێزو حورمەت‌و گرنگی پێدانیشـەوە لێی وەربگرێ، پاشان بە ویژدانـە هـەڵیان بسـەنگێنــێ، هەرچـی هـەق‌و چـاك بـوو لێیان هەڵبژێرێ‌و لێیان بەهرەمەنـد بـێ. وەك خـوای بـەرز و مـەزن فەرموویـەتی: ﴿... فَبَشِّرْ عِبَادِ ﴿١٧﴾ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَٰئِكَ هُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿١٨﴾﴾[1] واتە: (... جا موژدە بدە بە بەندەکانم، ئەوانەی کە گوێ بۆ هەموو قسەیەك ڕادەگرن، پاشان دەکەونە شوێن چاکترینی، ئا ئەوانـە کەسانێکن کە خوا ڕێنمایی کردوون، وە ئا ئەوانەن عاقڵمەندان).

هەموو کەسێك پێویستی بـە ئاگادارکردنـەوەو تێبینـی‌و پێشـنیارو ئامۆژگـاریی هەر هەیـە، هیچ کەسێك نییە لە سەرووی ڕەخنە لێگیرانەوە بێ.

---

[1] الزمر: 18/17

ئینجا بێگومان مرۆڤ هەتا زیاتر بجووڵێ، زیاتر دەگونجێ گیرۆدەی هەڵەو پەڵە ببێ. ئەو کەسە هەڵە ناکات کە هیچ ناکات! بۆیە بەرپرس، بە حوکمی کارو پلەوپایەکەی لە هەموو کەس زیاتر پێویستی بە ئاگادارکردنەوەو ئامۆژگاریی کران‌و رەخنە لێگیران هەیە، بگرە هەرکەسێك بەڕاستیی لە ماناو ئامانجی بەرپرسێتی لە ئیسلامدا حاڵی بووبێ، نەك هەر بە سینگی فراوان‌و رەوشتی بەرز پێشوازیی لە رەخنەو پێشنیاری خەڵکی دەکات، بەڵکو زۆریش پێی خۆشحاڵ دەبێ‌و مەمنوونی خاوەنەکەشیان دەبێ. ئەوەتا عومەری کوڕی خەتتاب – خوا لێی رازی بێ – لەمبارەوە ئەم وتە بەرزو شیرینەی گوتووە: (رَحِمَ اللهُ امْرَءاً أَهْدَى إِلَيَّ عُيُوبِي)(1)، واتە: (رەحمەتی خوا لەو کەسە بێ کە ناتەواوییەکانی خۆمم بە دیاری بۆ دەنێرێ).

بەڵێ تۆی بەرپرس پێتخۆشە سەرێ لەگەڵت چۆن بێ، لەگەڵ خوار خۆشت وابە، وە پێتخۆشە خوار خۆت لەگەڵت چۆن بێ، لەگەڵ سەرەوەی خۆشت وابە.

دەیەم: پابەندیی موو بە موو بەو بەرنامە و پەیڕەوەوە کە هەموو لایەك لەسەری رێککەوتوون و بەو مەرجانەوە کە لەسەریان پێکهاتوون:

پابەندیی بەو مەرجانەو بەرنامەو پەیڕەوەوە کە ئەو کۆمەڵە لەنێو خۆیاندا لەسەریان رێککەوتوون، ئەمیش یەکی دیکەیە لە خەسڵەتە بەرزو پێویستەکانی بەرپرسان‌و مشوورخۆران لە کاری ئیسلامیدا، چونکە بێگومان – وەك پێشتر باسمانکرد– هیچ کۆمەڵێك بەبێ بەرنامەو پەیڕەوێکی راست‌و روون ناگاتە ئامانج، وەك خوای بەرزو بێوێنە فەرموویەتی: ﴿... لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا﴾(2)

---

1) أصول الدعوة ص: (102).

2 البقرة: 48

الـمائدة، واتـە: (... بـۆ هـەرکامێك لـە ئێـوە بەرنامـەو ڕێبازێکمـان دانـاوە ...)، (شِـرْعَة) بەو ڕێیـە دەڵێن کە خەڵك ئاوی لێوە دێنێ لـە کـانی، (مِنْهَـاج)یش واتـە ڕێیەکی روونو ڕۆشن کـە گـرێو گـۆڵو تـاریکی تێدانەبـێ، ئینجـا دیـارە واش لـە مرۆڤی بەرپرسو مشـوورخۆر چاوەڕێ دەکرێ، کە لە هەموو کـەس چـاکترو زیـاتر لـە بەرنامـەو پەیڕەوەکـەی تێگەیشـتبێ، لەسەریشـی پێگەیشـتبێ، پێشـیەوە پابەنـدبێ، بۆیـە بـەهیچ شـێوەیەك لادانو سەرپێچییـکردنی لـێ ناوەشـێتەوە، هەڵبەتە قسەو کردار لەیەك جیابوونیش لە هەموو کەسدا شتێکی بێـزراوو خراپـە، ئینسان قسەی جوانو کردەوەی خراپ بێ خراپە، بەڵام لە کەسێکدا کـە خـۆی بـە چاوساغو پێشڕەوی خەڵکی دەزانێ، بێزراوترو خـراپترە، خـوای دادگـەریش (جـل جلاله) زۆر توند سەرزەنشتی ئەو کەسانەی کردووە کە شارەزای کتێبو بەرنامەی خـوان، کەچـی قسـەیان چـاكو پاکـە، کـردەوەو پـەرێزیان خـراپو پیسـە، وەك دەفـــــــەرموێ: ﴿أَتَأْمُرُونَ ٱلنَّاسَ بِٱلْبِرِّ وَتَنسَوْنَ أَنفُسَكُمْ وَأَنتُمْ تَتْلُونَ ٱلْكِتَٰبَ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ﴾[1] کـە مەبەسـت پـێی جوولەکەکانـە، واتـە: (ئایـا ئێـوە خەڵکـی بـە چاکەکاریی رادەسپێرنو خۆتان لەبیـردەکەن لە حاڵێکـدا کـە کتێبـی — خـوا — د ەخوێننـەوە؟ ئایا نافـامن؟).

عارەبیش لەوبارەیەوە پەندێکی جوانیـان هەیـە کـە دەڵـێ:: (مَـنْ وَعَـظَ بِقَوْلِـهِ ضَاعَ كَلامُهُ، وَمَنْ وَعَظَ بِعَمَلِهِ نَفَذَتْ سِهَامُهُ)، واتە: (هەرکەسێك بە قسە ئامۆژگاریی خـەڵك بکـات، قسـەکانی تـەنیا قسـەی رووتـنو زایـەدەبن، بـەڵام هەرکەسـێك بـە کـردەوەی ئامۆژگـاریی خـەڵك بکـات، تیرەکـانی نیشـانە دەپـێکنو قسـەکانی لێوەردەگیرێن).

---

[1] البقرة: 44

شایانی باسیشــە كـە بەسـەرهاتی مووسا (علیـه السـلام)و خضـر ﵁ كـە لـە فەرمایشتی پێغەمبەر ﷺدا ناوی بە (خضـر) هاتووەو لـە كـوردەواریی خۆمانـدا پێی دەڵێین: (خدری زیندە)، بەڵگەیەكی گەورەو گرنگ هـەیە بۆ ئەو مەسـەلەیەی ئێمـە، چـونكە: كاتێـك مووسـا داوای لــێ دەكـاتو دەڵـێ: ﴿... هَلۡ أَتَّبِعُكَ عَلَىٰٓ أَن تُعَلِّمَنِ مِمَّا عُلِّمۡتَ رُشۡدٗا﴾[1] واتە: (... ئایا بەدوات بكەومو لەگەڵت بم تاوەكو لـەو زانیارییەی فێرتكراوە فێرم بكەی؟)، ئەویش (خضـر) پێی دەڵێ: ناتوانی. مووسـا دەڵێ: إنشاء الله دەتـوانم، خضـر دەڵـێ: ﴿... فَإِنِ ٱتَّبَعۡتَنِي فَلَا تَسۡـَٔلۡنِي عَن شَيۡءٍ حَتَّىٰٓ أُحۡدِثَ لَكَ مِنۡهُ ذِكۡرٗا﴾[2] واتە: (...دە باشە ئەگـەر بەدوام دەكەوی، هـیچ شـتێكم لێ مەپرسـە، هـەتاكو بۆخـۆم بـۆتی بـاس نەكـەم)، واتـە: لـەخۆوە ڕەخنــە مـەگرەو پرسیار مەكە. ئەو مەرجـەی لەسـەر دادەنـێ، دیـارە مووسـا (علیـە السـلام) ڕازی دەبێ لەسەر مەرجـەكانی، دوایـی سـێ جـاران مەرجەكـە دەشـكێنێ،جاری یەكـەم داوای لێبوردن دەكات،جاری دووەم داوای لێبوردن دەكاتو دەڵـێ:﴿... إِن سَأَلۡتُكَ عَن شَيۡءِۭ بَعۡدَهَا فَلَا تُصَٰحِبۡنِيۖ قَدۡ بَلَغۡتَ مِن لَّدُنِّي عُذۡرٗا﴾[3] واتــە: (...ئەگــەر ئــەمجارە — واتە جاری سێیەم — دەربـارەی هـیچ شـتێك پرسـیارم لــێ كـردی — واتـە ئەگـەر ئەمجارە مەرجەكەم شـكاند — تۆ بۆت هـەیە هاوڕێیــەتیم نەكــەی)، ئینجـا جـاری سێیەم كە دەیشكێنێ، بەندە ساڵحەكە دەڵـێ: ﴿... هَٰذَا فِرَاقُ بَيۡنِي وَبَيۡنِكَۚ سَأُنَبِّئُكَ

---

[1] الكهف: ٦٦

[2] الكهف: ٧٠

[3] الكهف: ٧٦

بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِع عَّلَيْهِ صَبْرًا ﴾ [1] واتە: (... ئەوە كاتی لێك جیابوونەوەی منو تۆیە — تەواو سێ جار مەرجەكەت شكاند —).

بەڵێ ئەمە ئەوەی لێ وەردەگیرێ، كە هەر كۆمەڵە خەڵكێك یان دوو كەس یان زیاتر، كە لەسەر كۆمەڵێك مەرج، یان لەسەر مەرجێك یان زیاتر پێكەوە كارێك دەكەن، لەسەر هەردوولا پێویستە كە پابەند بن بەو مەرجەوە،كە مەرجەكەیان شكاند، كەواتە بۆیان هەیە ئەو گرێبەستەی نێوانیان هەڵوەشێننەوە. ئەم بەسەرهاتە چاكترین بەڵگەی پێویستبوونی پابەندییە بەو مەرجانە (شروط)ەوە كە دوو لایەن لەسەریان رێكدەكەون، چونكە مووسا (علیة السلام) پاش رازیبوون بە مەرجەكانی خضر، هەر جارێك مەرجێكی شكاندبێ، داوای لێبوردنی كردووەو عوزری هێناوەتەوە، دووبارە ئامادەیی خۆی پێشانداوە كە بەو مەرجانەوە پابەند بێتەوە كە پێشتر لەگەڵ خضر لەسەریان پێكهاتوون.

یازدەیەم و دوازدەیەم: لێپرسینەوە و سزادانی لادەران، پاداشتدانەوەی گوێڕایەڵان

بەڵێ ئەم دووانەش، دوو بنەمای دیكەی گرنگو دوو خەسڵەتی گەورەی هەركەسێكن كە چاودێریيو سەرپەرشتیاریی كاروباری ئیسلامیو مسوڵمانانی بە ئەستۆوەیە، چونكە هەبوونی لێپرسینەوەو سزا بۆ لادەرو سەرپێچییكەران، وەفاو تەقدیرو پاداشت بۆ چاكەكارانو بەقسەكەران، وێڕای سزاو پاداشتی خوای بەرز و مەزن لە دواڕۆژدا — سزاو پاداشتی خواش هەر هەیە —

[1] الكهف: ٧٨

كاریگەرییـەكی گەورەی هەیە لە كەمكردنەوەی خراپـەو لادانو زیـادكردنی چـاكەو پابەندییـدا.

خوای كاربەجێو دادگـەریش (جـل جلالـه) كـە بـە مەدحكردنـەوە بەسـەرهاتی (ذوالقرنین)مان بـۆ دەگێڕێتـەوە، لەسـەر زمـانی ئـەو پادشـاو حوكمڕانـە پەسـندو ستایشكراوە، باسی ئەوە دەكات كە سیاسەتی مامەڵـەكردنی لەگـەڵ چـاكەكارانو خراپەكارانـدا، هـەر بـەو شـێوەیە بـووە كـە گوتــمان: سـزای خراپـەكاران بـدات و پاداشتی چاكەكارانیش بداتـەوە. خـوای بـەرز و مـەزن دەفـەرموێ: ﴿... قُلْنَا يَٰذَا ٱلْقَرْنَيْنِ إِمَّآ أَن تُعَذِّبَ وَإِمَّآ أَن تَتَّخِذَ فِيهِمْ حُسْنًا ﴿٨٦﴾ قَالَ أَمَّا مَن ظَلَمَ فَسَوْفَ نُعَذِّبُهُۥ ثُمَّ يُرَدُّ إِلَىٰ رَبِّهِۦ فَيُعَذِّبُهُۥ عَذَابًا نُّكْرًا ﴿٨٧﴾ وَأَمَّا مَنْ ءَامَنَ وَعَمِلَ صَٰلِحًا فَلَهُۥ جَزَآءً ٱلْحُسْنَىٰ وَسَنَقُولُ لَهُۥ مِنْ أَمْرِنَا يُسْرًا﴾[1] واتە: (... گوتـمان: ئەی ذوالقرنین! بـۆت هەیـە خـەڵكی سـزابدەیو بۆشــت هەیــە چـاكەیان لەگەڵـدا بكـەی –واتــە دەسـتت كراوەیــە بـۆ چـۆنیەتی مامەڵەكردن لەگەڵ خەڵكی ئەو وڵاتانەی كە تۆ ئازادیـان دەكـەیو دەیانخەیـە ژێـر ركێفی خۆتەوە –، – ذوالقرنین – گـوتی: ئینجـا هەركەسـێك سـتەم بكـات، ئـەوە ئێمــە ســزای دەدەین،دوایــیش دەگێڕدرێتــەوە لای پــەروەردگاریو ئــەویش بــە ئازارێكی بێـڕەزا سـزای دەدا، بـەڵام هەركەسـێك ئیمــانی هـەبێو كـردەوەی چـاك بكات، ئەوە چاكترین پاداشتی – لای خوا – بۆ هەیە، ئێمەش لەلایـەن خۆمانـەوە قســەیەكی ئاســانی لەگــەڵ دەكــەین – هــەر نــەبێ سـتایشــێكی دەكــەین، دەستخۆشییەكی لێدەكەین –)[2].

---

[1] الكهف: 88

[2] لێـرەدا جێی سەرنج ئەوەیە – وەك لە شوێنی دیكەش گوتوومە – ذوالقرنین(ع) بەراورد دەكات لەنێوان ستەم (ظلـم)و بڕوا (إیـمان)دا، نەك كوفرو ئیمان، ناڵێ (أَمَّا مَنْ كَفَـرَ) چونكە لەكاتێكدا شـەریعەتی خـوا حـاكم دەبـێ،

جا بەهەرحاڵ دیارە ذوالقرنین سیاسەتەكەی وابووە، دەڵێ هەركەس چاكە بكات ئێمەش سوپاسی دەكەینو دەستخۆشیی لێدەكەینو خوا پاداشتی بداتەوە، ئەوەش كە ستەمو خراپە بكات، ئەوە ئێمە سزای دەدەین لەسەر ستەمەكەی.

شایانی باسیشە كە مەبەست لە هەركام لە لێپرسینەوەو سزاو وەفاو تەقدیرو پاداشت، زۆر شت دەگرێتەوە، هەر لە سەرزەنشتو گلەییو رەخنە، یان سوپاسكردنو مەدحو ستایشەوە بگرە، هەتا هەموو پلەو جۆرەكانی سزاو پاداشتی مەعنەوییو ماددیی كە لە بازنەی فراوانی شەریعەتدا جێیان دەبێتەوەو دەبنە مایەی گێڕانەوەی خەڵكی لە خراپەو لادانو سەرپێچی، هەڵنانیانو هاندانیان بەرەو چاكەو خێرخوازیی.

بە تەئكید پێغەمبەری خواش ﷺ وەك چۆن لە هەموو بوارەكانی ژیانو گوزەرانماندا چاكترین پێشەواو سەرمەشقمانە، لەو بوارە گرنگو هەستیارەشدا، بە هەمان شێوە پێویستە ورد ورد سەرنجی سیرەو سوننەتی ئەو زاتە بەرزە بدەین، تاكو لێی فێربین كە چۆن چۆنی بەهۆی هەموو جۆرو شێوازەكانی لێپرسینەوەو سزاو پاداشتدانەوەو تەقدیرەوە، خەڵكی بەرەو چاكەو تاعەتو پارێزكاریی هان بدەین.

لە كۆتایی ئەم بنەمایەشدا خستنەڕووی دوو ئاگاداری بە پێویست دەزانم:

رێگا دەدا خەڵك كوفر هەڵبژێرێ، رێی كوفر دەدا، چونكە كوفر پەیوەندیی بەبیروبۆچوونو عەقڵو ئیرادەی ئینسانەوە هەیە، پاشان دەگونجێ خەڵكی هەندێكی كافر بێو هەندێكی مسوڵمان بێو پێكەوەش بژین، بەڵام ئەوەی كە رێی پێنادرێ لە شەریعەتی خوادا، بریتییە لە ستەم، چونكە هەمیشە ستەمی ستەمكاران، لەسەر حیسابی ستەملێكراویی ستەملێكراوانو بەشخوراوانە، بەڵام دەگونجێ كابرا كافر بێو ئەوی دیكە ئیماندار بێو پێكەوەش بژین، بۆیە زانایانی ئیسلام زۆر جوانیان گوتووە: (قَدْ يَدُومُ الْمُلْكُ مَعَ الْكُفْرِ، وَلا يَدُومُ مَعَ الظُّلْمِ)، واتە: (سەڵتەنەتو دەسەڵاتی سیاسی، لەگەڵ كوفر بەردەوام دەبێ، بەڵام لەگەڵ ستەمدا بەردەوام نابێ).

1/ بـەپێی ئایـەتی: ﴿لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا﴾[1] واتـە: (خـوا لـە هـیچ کەسـێك داوا ناکـات مەگـەر ئـەوەی کـە لەتوانایـدایە ...). هەرچـەندە بابـای بەرپرس کۆمەڵێك ئەرکی گـەورەو گرنگـی لەسـەر شـانن، بـەڵام بێگومـان مـادام کەمتەرخەمیـی نەکاو توانـای خۆی خەرج بکات، لەسـەر ئەنجام نەدانی هەنـدێك لە ئـەرك‌و کارەکانی کە بڕستو توانای بەسەریاندا ناشکێ‌و بـۆی هەڵناسـووڕێن، گوناهـبار نابێ، نابێ هیچ کەسیش هەر لەخۆوە لە بابای بەرپرس بـەبیانوو بـێ، هەمیشە بۆی لە بۆسەی ڕەخنە لێگرتن‌و گلەیی‌و گازندە لێکردندا بـێ! ئەگـەرنا کابرا قەت دەرناچێ.

2/ هـەروەها بـەپێی بنچـینەی (الغُـرْمُ بِالْغُنْـمِ)، واتـە: (لـە بەرانبـەر زەرەردا، ئینسـان دەبێ قازانج بکات). بابای بەرپرس پێویستە بـە ئەنـدازەی بـارگرانیی‌و ئەرکی سەرشانی، مافە ماددیی‌و مەعنـەوییەکانیشی لەبەرچـاو بگـیرێن، دەبـێ لەلایەن ئەندامەکانیەوە زۆر چاك فەرمانبەریی (الإطاعـة)ی بـۆ بکـرێ‌و هاوکـاریی بکـرێ، ئەگـەرنا بـەرپرس هەرچـەندە زۆر لێهـاتووو لێـبڕاو بـێ‌و هـیچ کەمتەرخەمییشی نـەبێ، مـادام خەڵکەکـە بـە قسـەی نـەکاو هاوکـاریی نـەکات، هیچی بۆ بەهیچ ناکرێ.

ڕۆژێك کابرایەك لە بازاڕی کوفە یەخەی (عەلی) – خوا لێی ڕازی بـێ– گـرتو ڕەخنەی لێگرت، گوتی: لەسـەردەمی (ئـەبو بـەکر)و (عومـەر)دا وابـوو و وابـوو، بەڵام دیارە تۆ چاکی لێ نازانی بۆیـە حـاڵ وا و حیسـاب وا، (عـەلی)ش – خـوا لێـی ڕازی بێ – گوتی: وانییـە، بـەڵام هـی وەك مـن لـە خزمـەتی (ئـەبو بـەکر)و (عومەر)دا بوون، بەڵام ئێستا هی وەك جەنابت لە خزمەتی مندایـە، (ئـەوەتا لـە بازاڕدا شـەڕم پێـدەفرۆشی)، ئیشـەکەم چۆن بۆ بڕوا؟!

---

[1] البقـرة: 286

بنەمـای پێـنجـەم

بەرپرسیارێتیی ئەمیـر و بەرپرسانی دیکـە بەرانبـەر بە ئەندامـان و دابیـنکـردنی مافـەکانیان بەگوێـرەی توانـایـان لە هـەموو رووێکـەوە، بە سـینەفراوانیـیەوە گوێگرتنـیان بۆ پێشـنیار و گـلـەیـی و رەخنـەکـانیان.

بنـــەمای پێنجـــەم

بەرپرسیارێتی ئەمـیر و بەرپرسانی دیکە بەرانبەر بە ئەندامان و دابینـکردنی مافەکـانیان بەگوێـرەی توانایــان لە هەموو رووێکــەوە، بە سـینەفراوانیــیەوە گوێگـرتنیان بۆ پێشـنیار و گلـەیی و رەخنــەکانیان

هەرکام لـە ئەمیـر وەك كەسـی یەکـەمو سـەرجەم بەرپرسـانی دیکـەش، هەرکەسە لەقەدەر خۆی لـە هـەموو رووێکـەوە بـەپێی توانـایـان بەرانبـەر بـە ئەندامان بەرپرسیارنو پێویستە بە جیـددیی مشـوورخۆرو دڵسـۆزیان بن لە هەموو بوارو لایەنەکانی دینو ژینیانـداو، خۆیـان لـە کەمتەرخـەمیی لـە بواری دابینکردنی مافەکانیانـدا بپارێزن.

هـەروەها پێویسـتە بـە سـینگ فراوانییـەوە – وێـڕای راوێـژپێکردن – گـوێ بـۆ پێشـنیارو گـلـەییو رەخنـەکانیان بگـرنو، بێزاریـیو سەغڵـەتیی دەرنەبڕنو، هەمیشـە ئەو قســەیەی عومـەری کـوڕی خەتتـاب – خـوا لـێی رازی بێت – یان لە گوێدا بزرینگێتـەوە: (لا خَيْـرَ فِيكُـمْ إِنْ لَمْ تَقُولُوهَا، وَلا خَيْرَ فِينَا إِنْ لَـمْ نَقْبَلْهَـا مِنْـكُمْ)(1)، واتـە: (ئێوە ئەگـەر قسـەی هـەق نەڵـێن خێرتان پێوە نیەو، ئێمەش ئەگـەر وەریـنەگرین بێ خێـرین).

بەڵام پێویستە قسـەی هـەق گـوتنو رەخنـەگرتنو راسـتکردنەوەکـەش، بەرێـزو حورمەتـەوەو بە شـێوازێکی راسـتو گونجـاو بێـت.

چونکـە:

---

1) مـحض الصواب في فضـائل أميـر الـمؤمنين عمر بن الخطاب، ج: (2)، ص: (601).

1- خوای كاربەجێ ڕوو لە بڕواداران دەكاتو دەفەرموێ: ﴿لَقَدْ جَآءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُم بِٱلْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢٨﴾﴾ التوبة، واتە: (ڕەوانەكراوێكتان لە خۆتان بۆ هاتوە هەر شتێك مایەی ناڕەحەتیتان بێت لەسەر دڵی زۆر قورسە، لەسەر خێرو چاكەتان سوورە، بەرانبەر بە بڕواداران میهرەبانو بەبەزەیی یە).

2- دیارە پێغەمبەری خواش ﷺ پێشڕەوو سەرمەشقی مسوڵمانانە بەگشتیو بەتایبەت بەرپرسو مشوورخۆرانیان، وەك خوای بەرز و مەزن فەرموویەتی: ﴿لَّقَدْ كَانَ لَكُمْ فِى رَسُولِ ٱللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا۟ ٱللَّهَ وَٱلْيَوْمَ ٱلْءَاخِرَ وَذَكَرَ ٱللَّهَ كَثِيرًا ﴿٢١﴾﴾ الأحزاب. واتە: (بێگومان لە پێغەمبەری خوادا سەرمەشقێكی باشتان هەیە، بۆ هەر كامێكتان بە ئومێدی (بەزەیی) خواو (پاداشتی) ڕۆژی دوایی بێو زۆر یادی خوا بكات).

3- پێغەمبەری خواش ﷺ فەرموویەتی: (الدِّينُ النَّصِيحَةُ، قُلْنَا لِمَنْ؟! قَالَ لِلَّهِ وَلِكِتَابِهِ وَلِرَسُولِهِ وَلِأَئِمَّةِ الْمُسْلِمِينَ وَعَامَّتِهِمْ) رواه مسلم: (55) عن تميم الداري رضي الله عنه. واتە: (دین دڵسۆزییە[1]، گوتمان – هاوەڵە بەڕێزەكان لە پێغەمبەر ﷺ یان پرسی-: – دڵسۆزییو بەتەنگەوەبوونو پەرۆشیی – بۆ كێ؟! فەرمووی: بۆ خواو بۆ كتێبی خواو بۆ پێغەمبەری خوا ﷺ و بۆ پێشەوایانو مشورخۆرانی مسوڵمانان و بۆ تێكڕای مسوڵمانان بەگشتی).

---

1) لە كوردەواریی خۆماندا دەڵێن: نەسیحەتی كرد، بە مانای ئامۆژگاریی (موعظة) بەكاری دێنن، بەڵام (نصیحة) لە زمانی عەرەبیدا بە مانای دڵسۆزییو بێ خەوشییو بەتەنگەوەبوون دێ.

4- هەروەها فەرموویەتی: (مَا مِنْ أَمِيرٍ يَلِي أَمْرَ الْمُسْلِمِينَ ثُمَّ لاَ يَجْهَدُ لَهُمْ وَيَنْصَحُ إِلاَّ لَمْ يَدْخُلْ مَعَهُمُ الْجَنَّةَ) رواه مسلم: (142)، عن معقل بن يسار، واتە: (هەر ئەمیر "بەرپرس"ێك كاری مسوڵمانان بەئەستۆوە بگرێ، پاشان خۆیان بۆ ماندوو نەكاتو بۆیان دڵسۆز نەبێ، لەگەڵیان ناچێتە بەهەشتێ).

5- هەروەها فەرموویەتی: (اللّهُمَّ مَنْ وَلِيَ مِنْ أَمْرِ أُمَّتِي شَيْئًا فَشَقَّ عَلَيْهِمْ فَاشْقُقْ عَلَيْهِ وَمَنْ وَلِيَ مِنْ أَمْرِ أُمَّتِي شَيْئًا فَرَفَقَ بِهِمْ فَارْفُقْ بِهِ) رواه مسلم: (1828) عن عائشة رضي الله عنها، واتە: (ئەی خوایە ! هەر كەسێك شتێك لە كاروباری ئۆممەتمی كەوتە دەست و لەسەریان توند بوو "بە ناهەق" تۆش لەسەری توند بە، وە هەر كەسێك شتێك لە كاروباری ئۆممەتمی كەوتە دەستو لەگەڵیان میهرەبان بوو، تۆش لەگەڵی میهرەبان بە).

6- خوای كاربەجێش (جل جلالە) فەرموویەتی: ﴿وَبِالْحَقِّ أَنزَلْنَاهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ ... (١٠٥)﴾ الإسراء، واتە: (وە قورئانمان بە شێوازێكی هەق دابەزاندووەو، هەقیشمان تێدا ناردۆتە خوار ...)، كەواتە: هەقبێژیی چەندە گرنگە، بە شێوازی هەقو چاك گوتنیشی هێندە !

ڕوونکـردنەوە

یەکـەم: سـۆزو بـەزەیی و پـەروٚش و دڵسـۆزیی و بەتەنگـەوەبوونی بەرپرسـان بۆ ئەنـدامانی ژێردەستیان. هەوڵدانیـان بۆ دابینکـردنی مافە مـاددیی و مەعنەوییـەکانیان فـەڕزە و بـە کەمتەرخـەمیی تێداکردنـی گوناهبـار دەبـن:

دیارە لەوبارەشـەوە بەڵگـە زۆرن، چ لـە ئایەتـەکانی قورئـان‌و چ لـە دەقـەکانی سوننەتدا، بۆ نـموونە:

1/ خـوای بـەرزو بـێ وێنــە لـەبارەی پێغەمبـەری خاتەمـەوە ﷺ فەرموویـەتی:

﴿لَقَدْ جَآءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُم بِٱلْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ﴾[1]

وەك دەبیـنین خوای بەرز و مەزن پێغەمبـەری خـۆی لـە بـواری چۆنیــەتی هەڵسوکەوت‌و هەڵوێستی لەگەڵ مسوڵمانانی شوێنکەوتوویدا، بە چوار سیفەت وەسف دەكات:

أ- ﴿عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ﴾ هـەر شـتێك مایـەی ناڕەحـەتی‌و ئـازاری ئێوەبـێ پێـی ناخۆشـەو لەسـەر دڵـی قورسـە، واتـە: بـە ناڕەحەتییـەکانی ئێـوە ناڕەحەت‌و بە خۆشـییەکانتان بەختـەوەرو ئاسوودە دەبێ.

[1] التـوبة: ١٢٨

ب- ﴿حَرِيصٌ عَلَيْكُم﴾ سوورو مكوڕە لەسەر بەرژەوەندییەكانتان‌و سوودو قازانجتان. واتە: هەمیشە بەتەنگتانەوەیەو سەرگەرمی ئەوەیە كە خێرو خۆشی‌و بەرژەوەندییەكانتان بۆ دابین‌و دەستەبەر بكات.

جـ، د - ﴿بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ﴾ بەرانبەر بە بڕواداران میهرەبان‌و بە بەزەیی‌و پەرۆشە، دیارە كەسێكیش خاوەنی میهرەبانی‌و بەزەیی‌و پەرۆشی بێ، بە هەموو توانای هەوڵی ئەوە دەدات كە هەق‌و مافەكانی ئەوانەی بەرانبەریان میهرەبان‌و بە بەزەییە، دابین بكات، بەختەوەرو ئاسوودەی دنیاو سەرفرازو سەربەرزی دواڕۆژیان بكات.

سەرجەم مسوڵمانان لەسەریان پێویستە چاو لە پێغەمبەرەكەیان بكەن‌و بیكەنە سەرمەشق‌و پێشڕەویان، بەتایبەت مشوورخۆرو بەرپرسانیان كە بە جێنشین‌و میراتگری پێغەمبەر ﷺ دادەنرێن.

2/ هەروەها پێغەمبەری خوا ﷺ لەوبارەوە فەرموویەتی: (مَا مِنْ أَمِيرٍ يَلِي أَمْرَ الْمُسْلِمِينَ ثُمَّ لاَ يَجْهَدُ لَهُمْ وَيَنْصَحُ إِلاَّ لَمْ يَدْخُلْ مَعَهُمُ الْجَنَّةَ)[1] كەواتە: دڵسۆزی‌و بەزەیی‌و پەرۆشی‌و بەتەنگەوەبوونی بەرپرسان بۆ مسوڵمانان‌و هەوڵدانیان بۆ دابینكردنی ماف‌و بەرژەوەندییەكانیان، فەرزەو ئەركێكی شەرعیی سەرشانیانە، بە كەمتەرخەمیی تێداكردنی دووچاری سزاو لێپرسینەوەی خوای بەرز و مەزن و بگرە بێبەشكران لە بەهەشت دەبن!

دووەم: دڵسۆزیی بەرپرسان‌و فەرمانبەران بۆ یەكدی پێویستە و سەنگی مەحەكی مسوڵمانەتییەكەشیانە:

---

[1] رواه مسلم: (143)، عن معقل بن يسار.

مرۆڤی مسوڵمان لە هەموو حاڵاندا پێویستە ڕاستو ساغو دڵسۆز بێ،بەڵام بێگومان بۆ کەسانی مشوورخۆرو بەرپرس، ئەو سیفەتانە پێویستترن، هەروەها بۆ مسوڵمانان لەنێو خۆیانداو بۆ مامەڵەکردنیان لەگەڵ بەرپرسانیاندا.

بەڵگەی ئەوەش کە گوتمان، زۆرێك لە ئایەتەکانی قورئانو دەقەکانی سوننەتن، بۆ نموونە:

1/ خوای پەروەردگار (جل جلالە) دەفەرموێ: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَكُونُواْ مَعَ ٱلصَّٰدِقِينَ﴾[1] واتە: (ئەی ئەوانەی ئیمانتان هێناوە، پارێز لە خوا بکەنو لەگەڵ ڕاستاندا بن). دیارە ڕاستکردن (صِدْق)یش بەرهەمو زادەی پارێزکاریی (تَقْوَى)یەو، مرۆڤیش هەتا ڕاست (صَادِقْ) نەبێ ناگونجێ بچێتە ریزی ڕاستان (صَادِقِين)ەوە!

شایانی باسیشە کە ڕاست (صَادِقْ) بوون چەمكو واتایەکەی فراوانترە لە ڕاستگۆیی (صَادِقُ الْقَوْل)، ڕاست بوون، دەروونو دەرو قسەو کردەوەو ...هتد، دەگرێتەوە.

2/ خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿أُبَلِّغُكُمْ رِسَٰلَٰتِ رَبِّي وَأَنَا۠ لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ﴾[2] واتە: (پەیامەکانی پەروەردگارمتان پێڕادەگەیەنم، وە من دڵسۆزێکی ئەمیندارتانم). کە دیارە ئەمە قسەی (هوود)ە (علیە السلام) لەگەڵ گەلەکەی (عاد)دا. بەڵام بێگومان دڵسۆزیو ئەمینداریی بۆ خەڵك، خەسڵەتی تێکڕای پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسلام) و شوێنکەوتووە ڕەسەنو ڕاستەکانیانە، لەگەڵ خەڵکیدا.

---

[1] التوبة: ١١٩

[2] الأعراف: ٦٨

3/ پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رموویه‌تی: {الدِّينُ النَّصِيحَةُ، قُلْنَا لِمَنْ؟! قَالَ لِلَّهِ وَلِكِتَابِهِ وَلِرَسُولِهِ وَلأَئِمَّةِ الْمُسْلِمِينَ وَعَامَّتِهِمْ}[1]

وه‌ك ده‌بینین پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ دینداریی‌و مسوڵمانه‌تیی مسوڵمانانی له‌ دڵسۆزی و ساغی‌و به‌ته‌نگه‌وه‌بوون بۆ خواو كتێبه‌كه‌ی‌و پێغه‌مبه‌ره‌كه‌ی‌و پێشه‌واو به‌رپرسان‌و سه‌رجه‌م مسوڵمانانندا كورتكردووه‌ته‌وه‌.

كه‌واته‌: هه‌ركام له‌ به‌رپرسان‌و خه‌ڵكی مسوڵمان به‌گشتی، له‌سه‌ریان پێویسته‌ وه‌ك ئه‌ركێكی بنه‌ڕه‌تیی دینداریی‌و مسوڵمانه‌تییان كه‌ پاش خوا (جل جلاله‌)و قورئان‌و پێغه‌مبه‌ر ﷺ، بۆ یه‌كدی دڵسۆزو غه‌مخۆرو به‌ په‌رۆش بن‌و به‌ ته‌نگ به‌رژه‌وه‌ندیی یه‌كدییه‌وه‌ بن، ئنجا وه‌ك پێشتریش باسمانكردووه‌، بریتییه‌ له‌ دوورخستنه‌وه‌ی زیانه‌كان‌و دابینكردنی سووده‌كان .

هه‌ڵبه‌ته‌ بابای به‌رپرس‌و كاربه‌ده‌ستیش به‌ حوكمی پله‌و پایه‌و پێگه‌و ئه‌ركه‌كه‌ی پێویسته‌ (به‌پێی توانای) بۆ هه‌ر چاكه‌و خێرێك سه‌رمه‌شق‌و ده‌ستپێشخه‌ر بێ، له‌ به‌رانبه‌ره‌كانی چاكتر بێ، له‌وان دڵسۆزترو به‌ ته‌نگه‌وه‌بووترو غه‌مخۆرتر بێ.

سێیه‌م: به‌رپرسان ده‌بێ نه‌رم و نیان و میهره‌بان و خۆشڕه‌فتار بن، خۆیان له‌ زبریی و ئه‌زیه‌تدانی ژێرده‌ستانیان بپارێزن:

نه‌رمی‌و میهره‌بانی‌و رووخۆشی‌و قسه‌خۆشی، چه‌ند خه‌سڵه‌تێكی گرنگی مرۆڤی مسوڵمانن، هه‌ر كه‌سێك بێ‌و هه‌ر پێگه‌یه‌كی هه‌بێ، به‌ڵام بێگومان بۆ بابای كاربه‌ده‌ست‌و به‌رپرس، هه‌ركام له‌م خه‌سڵه‌تانه‌ یه‌كجار گرنگ‌و پێویستن، چونكه‌

---

[1] رواه مسلم:(55) عن تميم الداري رضي الله عنه.

بـە دەقـی قورئـان بـەبێ ئـەم خەسـڵەتە پەسـندانە، لـە کارەکـەیدا نـەك هـەر سـەرکەوتوو نـابێ، بگرە دووچـاری شکسـتێکی گەورەش دەبێ!

وەك خوای بەرز و مەزن بە پێغەمبەری کۆتاییو سـەرووەرمان ﷺی فەرمووە: ﴿ فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ ٱللَّهِ لِنتَ لَهُمْ ۖ وَلَوْ كُنتَ فَظًّا غَلِيظَ ٱلْقَلْبِ لَٱنفَضُّوا۟ مِنْ حَوْلِكَ ۖ فَٱعْفُ عَنْهُمْ وَٱسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِى ٱلْأَمْرِ ۖ ..﴾[1] واتە: (بەهۆی بەزەیی خواوە بۆیـان نـەرمو نیان بووی، وە ئەگەر قسە زبرو دەڵڕەق بووایەی لەدەورت دەپرژان، دەجا لێیـان ببـوورەو داوای لێبوردنیان بۆ – لە خوا – بکـەو لە کاروبـاردا راوێژیان پێ بکـە).

کەواتە: تەنانەت پێغەمبـەری خاتەمو سەرووەریش ﷺ بـەهۆی نـەرم و نیـانیو میهرەبانیو خۆشڕەفتـارییەکەیەوە، توانیویـەتی هاوەڵـە بـەڕێزو دڵسـۆزەکانی لـە دەوری خۆی کۆبکاتەوەو بهێڵێتـەوە، ئەگەر دڵڕەقو قسـەزبرو چـیو چـی بووایـە، هاوەڵەکانی لە دەور نەدەمان!

پێغەمبـەری خواش ﷺ لەوبارەوە فەرموویەتی: (اللّهُمَّ مَنْ وَلِيَ مِنْ أَمْرِ أُمَّتِـي شَـيْئًا فَشَـقَّ عَلَيْهِمْ فَاشْـقُقْ عَلَيْهِ، وَمَنْ وَلِيَ مِنْ أَمْرِ أُمَّتِـي شَـيْئًا فَرَفَقَ بِهِمْ فَارْفُـقْ بِه)[2]

ئنجا گومانیشی تێدا نییـە کە دوعاو پاڕانەوەی پێغەمبەری خوا ﷺ گیرایە.

چوارەم: دڵسۆزی و ڕێز و خۆشەویستی و گوێڕایەڵیی ئەندامان بۆ بەرپرسـانیان، لەگـەڵ هـەقبێژی و تێبینـی و سـەرنج و ڕەخنەگرتنـدا تێکناگیرێ:

بەڵێ مـەرج نییـە هەمیشـە دڵسـۆزیو دەربڕینـی ڕێـزو خۆشەویسـتیو گوێڕایـەڵی کردنی ئەندامان بۆ مشوورخۆرو بەرپرسانیان، بریتی بێ لە بێدەنگیو قسـەنەکردنو

[1] آل عمران: ١٥٩

[2] رواه مسلم: (1828) عن عائشة رضي الله عنها.

ڕەخنە نەگرتن! بەڵکو گەلێك جاران‌و لە شوێنی خۆیداو بە شێوازی شایستە،قسەی هەق کردن‌و تێبینی‌و سەرنج‌و ڕەخنەگرتن، مایەو بەڵگەی دڵسۆزیی‌و پەرۆش‌و بەتەنگەوەبوونی خەڵك‌و ئەندامانە بۆ مشوورخۆر و بەرپرسانیان، پێشینانیش جوانیان گوتووە: (دۆست ئەو کەسەیە دەتگریەنێ و دوژمن ئەو کەسەیە دەتخەنێنێ).

هەربۆیەش عومەری کوڕی خەتتاب – خوا لێی ڕازی بێ – قسەی هەق گوتنی خەڵك‌و گوێگرتن‌و وەرگرتنی بەرپرسانی بە مایەی چاك بوونی کۆمەڵگای مسوڵمان داناوە، پێچەوانەکەیشی بە پێچەوانەوە.

دیارە پێغەمبەری خواش ﷺ کە فەرموویەتی: {أَفْضَلُ الْجِهَادِ كَلِمَةُ عَدْلٍ عِنْدَ سُلْطَانٍ جَائِرٍ}[1] ویستوویەتی مسوڵمانانی ئۆممەتی هانبدات بۆ هەقبێژیی‌و بوێریی لە بەرانبەر نەك تەنیا بەرپرسانی ئاساییدا، بگرە بەرپرس‌و حوکمڕانانی ستەمکارو بەزەبرو زۆریشدا، ئاشکراشە کە هەقبێژیی‌و فەرمان بە چاکە کردن‌و ڕێگریی لە خراپە کردن، لەگەڵ هەموو حوکمڕان‌و کاربەدەستاندا هەر خێرو چاکەیەو پاداشتی هەیە، بەڵام بۆیە هەقبێژیی‌و بوێریی لە بەرانبەر بەرپرس‌و کاربەدەستانی ستەمکارو لاردا بە گەورەترین جۆری تێکۆشان‌و جیهاد دانراوە، چونکە مەترسیی گەورەی هەیە بۆ سەر خاوەنەکەی، بەپێچەوانەی بەرپرسانی دیکەوە، کە بە سوپاس‌و ڕێزو خۆشحاڵییەوە ڕەخنەو تێبینی‌و سەرنجی خەڵکی وەردەگرن‌و بە دیاری‌و خەڵاتی دادەنێن!

پێنجەم: قسەی هەق گوتن و خستنەڕووی ڕەخنە و پێشنیارەکان، بە ڕێز و حورمەت و بە ئەدەبی شەرعییەوە:

ئەوە بزانن کە ئیسلام هەموو شتەکانی هەر شتەی لە شوێنی خۆیەتی‌و وەك دەڵێن: (لِكُلِّ مَقَامٍ مَقَالٌ)، واتە: (بۆ هەر کاتێك‌و جێگەیەك قسەی خۆی هەیە). کە

---

1) رواه أبوداود: (4344) وابن ماجه: (4011) عن أبي سعيد الخُدْرِي رضي الله عنه، وقال الألباني: صحيح.

دەڵێین: دەبێ لەلای بەرپرس قسەی هەق بگوترێو ڕەخنە بگیرێ، مانای وا نییە بێڕێزو بێ حورمەت بین، کە دەشڵێین: دەبێ ڕێزی لێبگرین، مانای وا نییە هەق نەڵێین.

ئێمە وەها لە چەمکو واتای جیهاد حاڵی بووین، واتە: سەروماڵی خۆ بەخشین لەپێناوی خوای بەرز و مەزن دا، وە لە شەڕو جەنگ لە بەرانبەر بێ بڕوایانو کافراندا، بەڵام پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: گەورەترین جۆری جیهاد ئەوەیە کە قسەیەکی حەق بکەی، حەقێك کە پێویست بێ بگوترێ، لەلای دەسەڵاتدارێکی ستەمکار. وەك لە فەرموودەیەکی دیکەدا پێغەمبەر ﷺ هەر لەوبارەیەوە دەفەرموێ: (سَيِّدُ الشُّهَدَاءِ حَمْزَةُ بن عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، وَرَجُلٌ قَامَ إِلى إِمَامٍ جَائِرٍ فَأَمَرَهُ وَنَهَاهُ فَقَتَلَهُ)[1] واتە: {گەورەی شەهیدان (حەمزەی کوڕی عەبدولموتەللیب)ە، وە پیاوێکە هەڵدەستێ لەلای پێشەوایەکی ستەمکار فەرمانی پێدەکات بە چاکە و ڕێگریی لێ دەکات -لە خراپە-، ئەویش دەیکوژێ}، مانای وایە دەگونجێ مرۆڤ لە گوتنی حەقێشدا سەری خۆی لەسەر دابنێ، جا گوتنی حەق لەو جێیەدا گەورەترین جیهادە، ئەگەرنا مادام هیچ ئەرکت نەکەوێتەسەر، هیچ ئازایەتی نییە.

قسەی هەق گوتن لەلای حوکمڕانو کاربەدەستانی مسوڵمانان، ئەرکێکی گەورەی سەرشانی مسوڵمانانە، تەنانەت ئەگەر ئەو حوکمڕانو کاربەدەستانە ستەمکارو خوێنڕێژیش بن! بۆیە دەفەرموێ: قسەی هەق گوتن لەلای حوکمڕانی ستەمکار گەورەترین جیهادە، چونکە مەترسیی تێدایە، ئەدی ئەگەر ستەمکار نەبوو، دەبێ هەقی پێنەڵێی؟ هەردەبێ بیلێی، بەڵام دیارە ئەگەر لەلای

---

[1] رواه الحاكم وقال: صحيح الإسناد(ح).

حوکمڕانی ستەمکار پێویست بوو هەق بڵێی، ئەوە لەلای دەسەڵاتدارێکی چاکەکار کە چاوی لە ستەم نییە، هیچ ئازایەتیی تێدا نییە و چاکتر فەرزو پێویستە! وەك عومەری کوڕی خەتتاب دەیفەرموو: (خۆشەویستترین کەس لەلام ئەو کەسەیە کە کەموکووڕییەکانی خۆمم پێشاندەدات).

ئەبو بەکر – خوا لێی رازی بێت – یەکەم رۆژ کە هەڵبژێردراو وتاری دا، گوتی: (فَإِنْ أَحْسَنْتُ فَأَعِينُونِي، وَإِنْ أَسَأْتُ فَقَوِّمُونِي)[1]، واتە: (ئەگەر چاکەم کرد هاوکاریم بکەن، ئەگەر خراپەشم کرد و لارییەکتان لە مندا بینی راستم بکەنەوە).

رۆژێکیان عومەری کوڕی خەتتاب – خوا لێی رازی بێت – لەکاتێکدا کە بەگشتی قسەی لەگەڵ مسوڵمانان دەکرد، ئەم وتووێژەی بوو لەگەڵ پیاوێك لە مسوڵماناندا:

{– يَا مَعْشَرَ الْمُسْلِمِينَ! مَاذَا تَقُولُونَ لَوْ مِلْتُ بِرَأْسِي إِلَى الدُّنْيَا هَكَذَا (وَأَمَالَ رَأْسَهُ)؟!

– فَقَامَ رَجُلٌ[2] فَقَالَ: كُنَّا نَقُولُ بِالسَّيْفِ كَذَا (وَأَشَارَ إِلَى الْقَطْعِ)،

– فَقَالَ عُمَر: إِيَّايَ تَعْنِي؟!

– قَالَ: نَعَمْ إِيَّاكَ أَعْنِي بِقَوْلِي.

– فَقَالَ عُمَر: رَحِمَكَ اللهُ، الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي جَعَلَ فِي رَعِيَّتِي مَنْ إِذا تَعَوَّجْتُ قَوَّمَنِي}[3].

---

1) (تاريخ الخلفاء للسيوطي ص69)، و(السيرة النبوية لابن هشام) ج: (4)، ص: (393).

2) ئەو پیاوە بەڕێزە موحەممەدی کوڕی مەسلەمە بوو – خوا لێی رازی بێت –، کە یەکێك بووە لە هاوەڵە ئازاو چاونەترسەکانی پێغەمبەری خوا ﷺ.

3) الرياض النضرة في مناقب العشرة، تأليف: المحب الخطيب.

واتــە: ئــەی کۆمــەڵی مســوڵمانان! ئەگــەر ئــاوا ســەر بــەرەو دنیــا بســووڕێنم (سەریشی خوارکردەوە) چی دەڵێن؟!

– پیاوێك هەڵساو گوتی: ئێمە بە شـمشـێر ئاوامـان دەکـرد (ئامـاژەی کـرد بـە بڕین).

– عومەر گوتی: مەبەستت منـە؟!

– گوتی: بەڵێ مەبەستی قسـەکەم تۆیـە.

– عومــەر گــوتی: خــوا ڕەحمــت پــێ بکــات، ســتایش بــۆ ئــەو خوایــەی کــە لــە کۆمەڵگاکـەمدا کەسی وای داناوە، کە ئەگەر لاریم ڕاستم دەکاتەوە}.

ئەها، تەماشا بکەن عومەر – خوا لێی ڕازی بێ – چـەند حـوکمڕانو خەلیفەیـەکی دووربـینو بەسـەلیقە بـووە!! ویسـتوویەتی میللـەت فێـری بـوێری بکـات، فێـری ئازادیو هەقبێژییان بکات، چونکە میللەت کە نەیتوانی هەق بڵـێو ڕەخنـە بگـرێ، مانای وایـە زینـدوویەتیی تێدا نەمـاوەو بە کـەڵکی هـیچ نایـێ. پێغەمبـەریش ﷺ فەرموویەتی: {إذا رَأَيْتَ أُمَّتِي تَهَابُ فَلا تَقُولُ لِلظَّالِمِ يَا ظَالِمٌ فَقَدْ تُودِّعَ مِنْهُمْ}[1] قال الحاكم في المستدرك: (7036) هذا حديث صحيح الإسناد و لم يخرجاه، وقال الذهبي في التلخيص: صحيح، واتـە: (ئەگـەر ئۆممــەتی منــت بینـی کـە دەترسـا لەوەی بە سـتەمکـار بڵـێ: تـۆ سـتەمکـاری! ئــەوە خواحافیزییـان لــێ کـراوەو بەکەڵکی هیچ نەماون). یانی: زیندوویێتییان تێدا نەماوە.

هەڵبەتـە حوکمڕانـانیش زۆر دەور دەبیـنن لـەوەدا کـە خـەڵك فێـری ئازایـەتیو بوێریو هەقبێژی بکەن، یاخود سەری بکوتنەوەو وای لێبکەن کـە مەگـەر لـە دڵـی

1) وقال البيهقي: (والمعنى في هذا: أنهم إذا خافوا على أنفسهم من هذا القول فتركوه، كانوا مما هو أشد منه و أعظم من القول والعمل أخوف و كانوا إلى أن يَدَعوا جهاد المشركين خوفاً على أنفسهم و أموالهم أقرب و إذا صاروا كذلك فقد تُوُدِّعَ منهم و استوى وجودهم و عدمهم)، شعب الإيمان، ج: (6)، ص: (81).

خۆیدا لەعنەتیان لێبکا، ئەگەرنا نەوێرێ دوو وشە بڵێ. بەڵام ئەوانەی هەمیشە میللەتو کۆمەڵگای خۆیان هاندەدەن لەسەر هەقبێژی و ئازادیی بیروڕا، ئەوانە هەمیشە قازانج دەکەن، ئەوی دیکە کە وادەکات خەڵك هەمووی رقی لێ هەڵبستێو لە دڵدا بیبوغزێنێ، بەڵام نەوێرێ دەریبڕێ، ئەوە رۆژبەڕۆژ تەمەنی خۆی کورتدەکاتەوەو خۆشی دەخاتە عەزابەوە، وا دەکات لە ئاست هەموو کەسدا لە خۆی بترسێ.

ئینجا گرنگ ئەوەیە کە هەق گوتن گرنگە، بەڵام چۆنیەتییەکەشی بەڕاستی زۆر گرنگە. زۆرجار ئەو نموونەیەم هێناوەتەوە: ئەگەر ئینسان بیەوێ شانە هەنگوینێکی زۆر جوانو ئەسڵ بۆ میوانێکی دابنێ، ئەوە لە کوێ کە لەسەر سینییەکی خاوێن دایبنێو پەشتەماڵێکی بەسەردا بداتو بە جوانی بیهێنێ، وە ئەوە لە کوێ کە لە قاپێکی ژەنگاویی باوێ و پەڕۆیەکی چڵکنی بەسەردا بدا؟ بە تەئکید هەرچەند هەنگوینی باش بێ، میوانەکەی تەبیعەتی نایبا. خوای دادگەر (جل جلاله) فەرموویەتی: ﴿وَبِٱلۡحَقِّ أَنزَلۡنَٰهُ وَبِٱلۡحَقِّ نَزَلَ...﴾[1] واتە: (وە قورئانمان بە شێوەیەکی هەق ناردووەتە خوارێ و هەقیشی تێدا نێرراوەتە خوارێ ...). ئێمەش دەبێ قسەی هەق بکەینو بە شێوەیەکی هەقیش بیکەین.

بەڵێ تەعبیرو شێوازی دەربڕین زۆر دەور دەبینێ، بۆیە زانایانی ئیسلام گوتوویانە: (أُءْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ بِالْمَعْرُوفِ، وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ لا بِالْمُنْكَرِ)، واتە: (بە شێوەیەکی چاك فەرمان بە چاکە بکە، قەدەغەی خراپە بکە بەڵام بەشێوەیەکی خراپ نا)!

---

[1] الإسراء: 105

دیارە بە ئـەدەبو ڕەوشـتی بـەرزو پەسـندی شـەرعییەوە مامەڵـەکردن لەگـەڵ هەموو کەسدا هەر پێویستو گرنگە، بەڵام بە تەئکید لەگەڵ حوکمڕانو بەرپرسانی شـەرعیدا، گـرنگترو پێویسـتترە، چـونکە هـەم ئـەوان هـەقیان زیـاترەو ئـەرکیان قورسترە، کەسێك کە بۆ خۆی تەنیا لە بەرانبەر خۆیدا بەرپرسیارە، جیایە لـەوەی کە لە بەرانبـەر خەڵکێکـدا بەرپرسیارە، کەسێك کە ئەركو باری قورسـترە، دیـارە هـەقو مافیشـی گـەورەترە لەسـەر مسـوڵمانان. مـادام هـەق گـوتن بـە بـەرپرسو مشوورخۆر، ئەگەر بە ئەدەبو حورمەتو ڕێزەوە بێو بە شـێوەیەکی جـوان بـێ، چاکتر بەرهەمی دەبێو کاریگەریی زیاتری دەبێو چاکتر نیشانە دەپێکـێ، کەواتـە پێویستە بەوپەڕی ئەمیـەت پێدانو لـێوردبوونەوە ئەم کارە ئەنجامبـدرێ.

ئینجا کۆتایی ئـەم باسـە بـەم بەسـەرهاتە دێنــین، دەڵــێن: جارێـك یـەکێك لـە زانایـان بـە شـێوازێکی تونـدو کـرچ و کـاڵ ئامۆژگـاریی یـەکێك لـە خەلیفـەکانی عەبباسـی دەکـات، دیـارە حوکمڕانەکـەش شـارەزا بـووە – چـونکە زۆربـەی دەسەڵاتدارانی ئەو کاتە ئەهلی عیلم بوونو شارەزا بوون –، دوای ئەوەی زانایەکە بە توندی قسەکانی خۆی دەکاتو تەواودەبێ، ئەویش هـیچ خـۆی تێکنــاداو پێـی دەڵێ: بەڕێز فلانە کەس! خوا (جل جلاله) یەکێکی زۆر لە تـۆ باشـتری نـاردە لای یەکێکی زۆر لە مـن خـراپتر، (مووسـاو هـاڕوون)ی نـاردن بـۆ لای (فیرعـەون)، کـە (مووساو هاڕوون) هەرچۆنێك بن لە تۆ چاکترن، (فیرعەون)یش هەرچۆنێك بێ هـەر لە من خراپترە، کەچی خوای بەرز و مەزن بە (مووسـاو هـاڕوون)ی بـرای علیهمـا السلام فەرمووو:﴿ فَقُولَا لَهُۥ قَوۡلٗا لَّيِّنٗا لَّعَلَّهُۥ يَتَذَكَّرُ أَوۡ يَخۡشَىٰ ﴾[1] واتە: (قسـەیەکی نەرم و نیانی لەگەڵ بکەن، بەڵکو هەقی بکەوێتەوە یاد، یان لە خوا بترسێ)!

---

[1] طـه: 44

بنەمـــای شـــەشـــەم

خۆشەویستی و ڕێــز لەنێــوان ئەندامانــدا بەگــشــتی و سەرکردایەتی و ئەندامانــدا بەتــایــبەتی و خۆپاراســتــن لە هــەرچی پێچــەوانەیانە

بنەمای شەشــەم

خۆشەویســتی و ڕێز لەنێــوان ئەندامانــدا بەگشــتی و سەرکردایەتی و ئەندامانــدا بەتاییــەتی و خۆپاراســتن لە هەرچی پێچــەوانەی ڕێز و خۆشــەویستییــە

خۆشەویستی و ڕێزو حورمەت و وەفای دووسەرە (المتبادل) لەنێوان سەرجەم ئەندامانــدا بە گشتی و قیادەو قاعیدەدا بە تایبەت، وە داخستنی دەرگای غەیبەت و قسە هێنان و بردن و تانە لێدان و زەم کردن و ... هتد، وە دڵ ساغ (سلیم) بوون و دەم و دەست سەلامەت بوون لەگەڵ یەکدی، وە خۆپاراستن لە هەر جۆرە دەمارگیریی یەك (تَعَصُّب) بۆ دەستەو تاقم و ناوچەو شارو تیرەو عەشیرەت و ... هتد، چونکە:

1- خـوای کاربـەجێ و دادگەر فەرموویـەتی: ﴿ وَٱلۡمُؤۡمِنُونَ وَٱلۡمُؤۡمِنَٰتُ بَعۡضُهُمۡ أَوۡلِيَآءُ بَعۡضٖۚ يَأۡمُرُونَ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَيَنۡهَوۡنَ عَنِ ٱلۡمُنكَرِ وَيُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤۡتُونَ ٱلزَّكَوٰةَ وَيُطِيعُونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥٓۚ أُوْلَٰٓئِكَ سَيَرۡحَمُهُمُ ٱللَّهُۗ إِنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٞ ٧١ ﴾ التوبة، واتە: (بڕوادارانی پیـاوو ئـافرەت هەنـدێکیان دۆسـت و پشـتیوانی هەندێکیانن – یان سەرپەرشتیاری هەندێکیانن–، فەرمان بە شتە پەسندەکان دەکەن و قەدەغەی شتە ناپەسندەکان دەکەن، وە نوێژ بەرپا دەکەن و زەکات دەدەن، وە فەرمانبەریی خـواو پێغـەمبەرەکەی دەکەن، ئا ئەوانە بێگومان خوا بەزەیی پێیاندادێ، بە تەئکید خوا زاڵی کاربەجێیـە).

2- پێغـەمبەری خـواش ﷺ فەرموویـەتی: (وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لاَ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا وَلاَ تُؤْمِنُوا حَتَّى تَحَابُّوا، أَفَلاَ أَدُلُّكُمْ عَلَى أَمْرٍ إِذَا فَعَلْتُمُوهُ تَحَابَبْتُمْ ؟ أَفْشُوا السَّلاَمَ بَيْنَكُمْ) رواه مسلم: (54)، وأبو داود: (5193)، وابن ماجه: (68)، والترمذي: (2688)، عن أبي هريرة رضي الله عنه، وصححه

الألبـاني، واللفظ لأصـحاب السنن، پێغەمبـەر ﷺ سـوێند دەخـوا بـە خـوای بەرز و مەزن و دەفەرموێ: (سوێند بەو کەسەی گیانی منی بەدەستە، ناچـنە بەهەشـتێ هەتـا ئیمـان، نەهێنن، ئیمانیش ناهێنن هەتا یەکدیتان خۆشـنەوێ، ئایا شتێکتان پێبلێم ئەگەر بیکەن یەکدیتان خۆشبوێ؟ زۆر سـەلام لـە یەکدی بکەن).

3- هەروەها فەرموویەتی: (لاَ تَبَاغَضُوا وَلاَ تَحَاسَدُوا وَلاَ تَدَابَرُوا وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا وَلاَ يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلاَثَةِ أَيَّامٍ) رواه البخـاري: (6065) واللفظ له، ومسلم: (2559) عن أنس بن مالك رضي الله عنه. واتـە: (رقتـان لـە یەکدی نەبێتەوەو، ئێرەیی بە یەکدی مەبەن و، پشت لە یەکدی مەکـەن و، لـە یەکدی دامەبڕێن، وە ئەی بەندەکانی خـوا! پێکـەوە بـرا بـن، وە حـەڵاڵ نیـە بـۆ هـیچ مسوڵمانێك کە لە سێ ڕۆژان زیاتر دەنگ لە برای مسوڵمانی ببـڕێتەوەو قسـەی لەگەڵدا نەکا).

4- هەروەها فەرموویـەتی: (مَنْ قُتِلَ تَحْتَ رَايَةٍ عُمِّيَّةٍ يَدْعُو عَصَبِيَّةً أَوْ يَنْصُرُ عَصَبِيَّةً فَقِتْلَةٌ جَاهِلِيَّةٌ) رواه مسلم: (1850) واللفظ له، والنسـائي: (4115)، واتە: (هەر کەسێك لەژێر ئاڵایەکی کوێرانەدا بکوژرێ، بانگەواز بـۆ دەمـارگیریی بکـات، یـان پشـتگیریی دەمـارگیریی بکـات -پاشـان بکـوژرێ-، ئـەوە بـە شێوەیەکی نەفامانە کوژراوە).

روونكـــردنەوە

بـۆ شـیكردنەوەی واتـاو چـەمكی ئـەم بنـەمای شەشـەمە، لـەم چـوار خاڵـەدا، نێوەڕۆكەكەی دەخەینەڕوو، لە خاڵی یەكەمیشیاندا تیشكێك دەخەینەسەر چەمك‌و واتــای ئایــەتی ژمــارە (71)ی (التــوبة)، كــە هــەوێن‌و بناغــەی ئــەم بنــەمای شەشـەمەیە:

یەكەم: شیكردنەوەی چەمكی ئایەتی ژمارە (71)ی (التوبە):

خوای بەرزو مەزن لەم ئایەتە بەپێزەدا بڕوادارانی پیـاو و ئـافرەتی بـە هـەردوو رەگەزی نێرو مێوە، بە دۆست‌و پشتیوان‌و مشوورخۆرو سەرپەرشتیكارو هاوكـاری یەكدی پێناسە دەكا،ئەوەی لێـوەردەگیرێ كە پەیوەندیی ئەهلی ئیمـان پێكـەوە، پەیوەندییەكی دۆستانەو ریشەیی (صَمِيمِي)یە، پەیوەندییەكە لە دڵ‌و دەروونـەوە هەڵدەقوڵێ.

دوای ئــەوەی رایدەگەیــەنێ كــە دۆســت‌و پشــتیوان‌و هاوكــاری مشــوورخۆری یەكدین، بە شەش وەسف پێناسەیان دەكات كە بریتـین لە:

أ/ ﴿يَأۡمُرُونَ بِٱلۡمَعۡرُوفِ﴾ واتـە: فەرمان بە شتە پەسندەكان دەكـەن: دیـارە وشەی (الـمعروف) ئەلیف‌و لام (أل)ی لەسەرە كە لـە زمـانی عەرەبیــدا كاتێـك نـاو ئـەلیف‌و لام (أل)ی چـووە سـەرێ، ئـەوە دەلالـەت لەسـەر (إِسْتِــغْرَاق) دەكـات، دەلالـەت لەسـەر ئـەوە دەكـات كـە (جِـنْس)ی ئـەو شـتە هـەمووی دەگرێتەوە، كە گوتـمان: (الـمعروف) واتە هەرچـی چاكــەیە. (معـروف) واتـە: چاكە، بەڵام (الـمعروف) هەرچییەكی چاك‌و پەسندە هەمووی دەگرێتـەوە. جـا یەكێك لە خەسڵەتەكانی ئیمـانداران ئەوەیـە كە هەرچی شـتی باش‌و پەسـندە

فەرمـانی پێ دەکەن، واتـە چ پەیوەندیی بە لایەنی عەقیدەو فیکرەوە هـەبێ، چ پەیوەنـــدیی بەلایـــەنی عیبادەتـــەوە هـــەبێ، چ بـــە لایـــەنی ئـــەخلاقو هەڵســوکەوتەوە هــەبێ، چ بــە لایــەنی حــوکمو سیاســەتەوە، چ بــە لایــەنی بازرگـانیو ئابوورییـەوە، چ بـە لایـەنی جـەنگو ئاشـتییەوە ... هتـد، ئـەویش بەهۆی پشـتی یەکدی گرتنــیانەوە، چـونکە پێشــتر دەفـەرموێ: ﴿... بَعۡضُهُمۡ أَوۡلِيَآءُ بَعۡضٖۚ ﴾[1] واتە: (... هەندێکیان پشـتیوانی هەنـدێکیانن ...). چـونکە، ئایا چ ئیماندارانێك دەتوانن فەرمان بە هـەموو شـتێکی چاكو پەسـند بکـەن؟ بێگومان ئیماندارانێك کە پێکـەوە تۆکمەو تونـدوتـۆڵ بن، دۆسـتو پشــتیوانی یەکدی بن، هاوکاری یەکدی بن، ئەگـەرنا تۆ بە تەنیا بچۆ داخــۆ دەتـوانی بـە تەنیا لە بازاڕ دوکانی مەشروبفرۆشی دابخـەی؟ یاخود ڕێگە بگرێت لە گەندەڵی و ستەم، بێگومان نا، چونکە مسـوڵمانان یەکگــرتوو نـینو وەك خـوای بـەرز و مەزن دەفەرموێ وانینو هەندێکیان دۆستو پشتیوانی هەندێکیان نین، بـەڵکو هەندێکیان دوژمنی هەندێکیانن، لەبەر نەزانیو بێ ئاگاییان لە دینەکەیان.

ب/﴿وَيَنۡهَوۡنَ عَنِ ٱلۡمُنكَرِ﴾،واتــە: (قەدەغــەی شــتە ناپەســندەکان دەکــەن)، هەرچی شتی خـراپو ناپەسـندە قەدەغـەی دەکـەنو ڕێـی لێـدەگرن، ئـەمیش دیســان ئــەلیفـو لام (أل)ی لەســەرە، (الــمنكر) واتــە هەرچــی ناپەســندەو خراپەیە، جا ئەویش سەرجەم جۆرەکانی خراپە دەگرێتـەوە، هـەر لـە شـیركو کوفرو نیفاقەوە کە پەیوەندییـان بـە لایـەنی فیکریـیو عەقیدەییــەوە هەیــە، هەتـا تێکـڕای جۆرەکـانی گوناهــ و سەرپێچـی بـە گـەورەو گچکــەو پـەنهانو ئاشـکراوە، هەرچی خراپەیە، هەرچی زەرەری هەیە بۆ دنیاو دواڕۆژی ئینسـان

---

1 التـوبة: ٧١

بۆ تاكو كۆمەڵو خێزانو ... لە هەموو بوارەكانی ژیانـدا بـە ناپەسـند (مُنْكَـر) دادەنرێ.

ج/ ﴿وَيُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ﴾، واتــە: (وە نوێــژ بەرپادەكــەن): دیــارە نوێــژیش گەورەترینو زەقترین رەمزی بەندایـەتیی ئەهلی ئیمانـە بۆ خوای پەروەردگار.

د/ ﴿وَيُؤْتُونَ ٱلزَّكَوٰةَ﴾، واتـــە: (وە زەكـــات دەدەن): كـــە گرنگـــترینو كاریگــەرترین دروشمــەو نیشــانەی دۆســتایەتیو بەتــەنگ یەكدییــەوەبوونی بڕوادارانە. ئەگەر نوێـژ هـەقی خوایـە (جـل جلالـە)، زەكـاتیش هـەقی خـەڵكی خوایە، ئەگەر نوێژ رەمزی جۆری پەیوەندیی مرۆڤـی مسـوڵمانە لەگـەڵ خـوادا (جـل جلالـە)، ئـەوا زەكـاتیش رەمـزو هێمـای جـۆری پەیوەنـدیی ئینسـانی مسوڵمانە لەگەڵ كۆمەڵگادا، كە بریتییە لە بەخشـینو هاوكـاری كـردنو چـاكە لەگەڵدا كردنی.

هـ ، و/ ﴿ وَيُطِيعُونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥٓ ﴾، واتــــە: (وە فــەرمـانبــەریـــی خــواو پێغەمبەرەكەی دەكـەن): كە بێگومـان ئـەو چـوارە سـیفەتەی رابـردوو گـەلێك شتی دیكەشو سەرجەم شـەریعەتیش، هەر دێنــەوە نێو فەرمانبـەریی كردنـی خـوای بـەرز و مـەزن و فەرمانبـەریی كـردن بـۆ پێغەمبەرەكـەی ﷺ، چـونكە فەرمانبـەریی كـردن بـۆ خـوای بـەرز و مـەزن و پێغەمبەرەكـەی ﷺ، واتـە: پابەنـدیی بـە قورئـانو سـوننەتەوە، قورئـانو سـوننەتیش ئـەو چـوارانەی پێشتریش دەگرنە خۆیـانو، غـەیری ئـەو چـوارانەش دەگرنـە نێـو خۆیـان، وە فەرمانبەرییكردنی تەواو بۆ خوای بەرز و مەزن و پێغەمبەرەكەی ﷺ تەنها بە كەسانێك دەكرێ كە موو بە موو بە تێكڕای ئایەتەكانی خـوای بـەرز و مـەزن و سـوننەتەكانی پێغەمبـەری خـواوە ﷺ پابەنـد بـن، دیـارە تـەنیا كەسـانێكی

ئـاواش شایسـتەی ئـەوەن کـە خـوای خـاوەن بـەزەیی (جـل جلالـە)، بـەزەیی پێیاندا بێتەوە و لێیان خۆشبێ‌و بیانبەخشێ.

لە: ﴿... أُوْلَٰٓئِكَ سَيَرۡحَمُهُمُ ٱللَّهُۗ﴾. واتە: (ئـا ئەوانـە خـوا بـەزەیی پێیـاندا دێ). خوا بەزەیی بە چ جـۆرە مسـوڵمانێکدا دێ؟ سـۆزو بـەزەیی لەگـەڵ کەسـانێکە کـە خاوەنی ئەو سیفەتانەن.

ئینجا دوای ئەوە دەفەرموێ: ﴿... إِنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾[1] واتە: (بێگومان خوا زاڵی کاربەجێیـە)، زاڵە بۆئەوەی کە دوژمنانی مسوڵمانان لە پـەلوپۆ بخـا، وە هەرکاتێك شایستەی ئەوەبوون تەختیـان بکـا تا ڕێ بـۆ مسـوڵمانان چـۆڵ بکـا، وە کاربەجێشـە دەزانـێ کەی دەیکـاو بۆکێـی دەکـا، بەڵـێ خـوای بـەرز و مـەزن کاربەجێیەو ئیشی بە هەوەنتـەو گۆترە ناکا، بێکەسی شاعیر دەڵێ:

کاکـە خوا کـاری نابەجـێ ناکـا

تا کێـو نەبینـێ بەفـری تێنـاکـا

دووەم: خۆشەویسـتی و ڕێـزی دوو سـەرە، لـەنێوان سـەرجەم ئەندامانـدا بەگشـتی و سەرکردایەتی و ئەنداماندا بەتایبـەت:

پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: (وَالَّذي نَفْسِـي بِيَـدِهِ لاَ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُـوا[2] وَلاَ تُؤْمِنُـوا حَتَّـى تَحَـابُّوا، أَفَـلاَ أَدُلُّكُـمْ عَلَـى أَمْـرٍ إِذَا فَعَلْتُمُـوهُ تَحَابَبْـتُمْ؟ أَفْشُـوا السَّـلاَمَ بَيْنَكُـمْ) لێرەدا یەکێك بۆی هەیە بپرسێ: ئەدی کوا نوێـژ؟ کـوا ڕۆژوو؟ لـە وەڵامـدا دەڵـێین: لێـرەدا پێغەمبـەر ﷺ سـەرنجمان رادەکێشـێ بـۆ سـیفەتێکی

---

1) التوبة: ٧١

2) رواه مسلم: (54)، وأبو داود: (5193)، وابـن ماجـه: (68)، والتـرمذي: (2688)، عـن أبـي هريـرة رضي الله عنه، وصححه الألباني، واللفظ لأصحاب السنن،

کۆمەڵایەتی، کە زۆرجار مسوڵمانان لێی بێ ئاگا دەبن، چونکە هەر مسوڵمانێك لێی بپرسی: دەزانێ کە نوێژ پێویستەو ئەوەی بیەوێ بە ئیماندار لە قەڵەم بدرێ، دەبێ نوێژ بکاتو ڕۆژوو بگرێو زەکات بداتو حەج بکات، بەڵام زۆربەی مسوڵمانان نازانن کە دەبێ یەکدییان خۆشبووێ ئەوجار بە ئیماندار لەقەڵەم دەدرێن، جا پێغەمبەر ﷺ دەیەوێ سەرنجی ئێمە رابکێشێ بۆ یەکێك لەو مەرجانەی کە خەڵکی مسوڵمانی پێ دەبێتە ئیماندار، کە بریتییە لە یەکدی خۆشویستنو پێکەوە پەیوەست بوونو پێکەوە دۆستبوون، ئینجا دوایی دەفەرموێ: {أَوَلا أَدُلُّكُمْ عَلَى أَمْرٍ إِذَا فَعَلْتُمُوهُ تَحَابَبْتُمْ؟ أَفْشُوا السَّلَامَ بَيْنَكُمْ}، سەلام لە یەکدی کردن هەر ئەوە نییە بە ڕێیەدا بڕۆی بڵێی (سلام علیکم)، بچۆ سەردانی، بچۆ لێی بپرسەو هەواڵی بپرسەو ئاگات لێی بێو ... هتد.

بەڕاستی ئەو فەرمایشتەی پێغەمبەر ﷺ زۆر جێی سەرنجە، وەك دەبینین پێغەمبەری خوا ﷺ وەك ئیمانی کردووە بە کلیلی کردنەوەی دەرگای بەهەشتو هۆکاری چوونە بەهەشت، دەفەرموێ: (ناچنە بەهەشت هەتا ئیمان نەهێنن)، وە یەکدی خۆشویستنی بڕوادارانیشی کردووە بە مەرجی پەیدابوونو بەڵگەی ئیسپاتی ئیمان!

ئینجا سەلام لە یەکدی کردنو هەواڵ پرسینو سەردانکردنی یەکدیو هاموشۆکردنی یەکدیش، دەکاتە هۆکاری گرنگی پەیدابوونی خۆشەویستیو برایەتی، بۆچی مسوڵمانان یەکدییان خۆشدەوێو ڕێز لە یەکدی دەگرنو بۆ یەکدی بە پەرۆشن؟ لەڕاستیدا ئیمان بە خوا بوونیانو برایەتی لەگەڵ یەکدیدا کردنیان، ئەو هەڵوێستانەیان تێدا پەیدا دەکات، هەربۆیەش مسوڵمانان هەتا ئیمانیان دامەزراوتر بێو عیبادەتیان چاکتر بێو پارێزکارییان زۆرتر بێ، برایەتیو تەباییو صەفای نێوانیشیان چاکترو پتەوتر دەبێ، تۆ تەماشا بکە! لەنێوان دوو

بـرای مسـوڵمان، یـان دوو خوشـکی مسـوڵمان، یـان بـراو خوشـکێکی مسـوڵماندا، کامیان لەوی دیکە چاکترە لە بەرانبەرەکەی بۆ وی؟ لەڕاستیدا ئەوەیان کە ئیمانی باشترە. هەروەك لە فەرمایشتی پێغەمبەریشدا ﷺ هاتووە، کاتێـك کـە پرسـیاری لێکراوە کە دوو مسوڵمان دەگـەنە یەکدی کامیان پێشیّ سەلام لەوی دیکە بکـات؟ فەرمووی: (أَوْلاهُمَـا بِـالله)[1]، واتە: (ئەوەیان کە لە خوا نزیکـترە).

هەر بۆیەش خوای بەرز و مەزن لە سەرەتای سوورەتی (الأنفال)دا، بەرلـەوەی فەرمان بە مسوڵمانان بکات کە نێوانیان چاكو پەیوەندییان پتەو بکـەن، فـەرمانی پێکردوون کـە تـەقوایان زیـاد بکـەنو پارێزکـار بـن. دەفـەرمویّ: ﴿... فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَأَصۡلِحُوا۟ ذَاتَ بَيۡنِكُمۡۖ﴾[2] واتە: (... پارێز لە خوا بکەنو پەیوەنـدیی نێوانتـان چـاك بکـەن ...)، ئینجـا ئـەوە دیـارە بەگشـتی مسـوڵمانان دەبـیّ وابـن، بـەڵام هەڵبەتە بە تەئکیـد ئەو ڕێزو خۆشـەویسـتیو برایـەتیو ئـەدەبو وەفایـەی نێـوان مسـوڵمانان، لەبـەینی قیـادەو قاعیـدەو سـەرێو خـوارێی کۆمـەڵێکی ئیسـلامیدا، گرنگترو پێویسـترەو دەبیّ زیاتر جەختی لەسەر بکریّ، چـونکە بـەبیّ ئـەو ڕێـزو خۆشەویستییەو بەبیّ ئەو بە تەنگ یەکدییـەوە بـوونو هاوکـاری پێکـەوە کردنـە، کارو چالاکی ئیسلامی ئەنجام نـادریّو مشـوورخواردن لـە دیـنو ژیـنـی مسـوڵمانان مەحاڵە، ئینجا دیارە باشترین سەرمەشقو پێشـڕەویش بـۆ کۆمـەڵی ئیسـلامی لـەو بارەوە کێیـە؟ هەڵبـەتە پێغەمبـەری خـوا ﷺو هاوەڵـە بـەڕێزو دڵسـۆزەکانین – خوا لێیان ڕازی بیّو ڕازییشـیان بکات –، کە بێگومان هـەم ڕێـزو خۆشەویسـتیو پەرۆشی ئـەوان بـۆ پێغەمبـەری خـوا ﷺو هـەم هـی ئـەویش بـۆ ئـەوان، شـتێکی

---

1) (عَنْ أَبِي أُمَـامَةَ قَالَ: قِيـلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، الرَّجُلَانِ يَلْتَقِيَانِ أَيُّهُمَـا يَبْـدَأُ بِالسَّـلَامِ: فَقَـالَ: أَوْلَاهُمَـا بِاللَّـهِ) رواه التـرمذي: (2694) وحسـنه، و قال الألبـاني: صـحيح.

2 الأنفال: ١

نموونەیی‌و یەکجار ناوازە بووە، هەتا لە سیرەو ژیانی پێغـەمبەر ﷺدا هـاتووە، دەربـارەی هاوەڵـە بـەڕێزەکانی کـە کاتێـك پێغەمبـەر ﷺ لـە مەجلیسـدا قسـەی فەرمووە، دەڵێ: {كَأَنَّمَا عَلَى رُؤُسِهِمُ الطَّيْرُ}[1]، واتـە: (وەك باڵنـدەیان لەسـەر سـەری نیشـتبێ، خۆیـان نەدەجووڵانـد)، دیـارە پێغەمبـەریش ﷺ لـە بەرانبـەردا یەکجار زۆر بە تەنگ هاوەڵانی بەڕێزیەوە بووە، جاری وا بووە پێشنوێژی کردووە، گوێی لە دەنگی منداڵێك بووە گریاوە، نوێژەکەی کورتکردووەتەوە، فەرموویـەتی: لەبەر دایکی، زانیویەتی کە دایکی لەگەڵیانـدا جەماعـەت دەکـاتو دڵیشـی لـە لای منداڵەکەیەتی‌و گوێی لـە دەنگیـەتی، نوێژەکـەی کورتکردووەتـەوە بۆئـەوەی ئـەو دایکە زۆر ناڕەحەت نەبێ[2]، ئیدی ئەگـەر باسـی بـەزەیی‌و سـۆزی پێغەمبـەر ﷺ بکەین، ئەوە وێنە زۆرن، وە ئەگەر باسی ڕێزو حورمەتو خۆشەویستیی هـاوەڵانی بەڕێزیش بکەین بۆ پێغەمبەر ﷺ نموونە زۆرن.

ئەبو سوفیان لەوبارەوە دەڵـێ: (مَا رَأَيْتُ فِي النَّاسِ أَحَداً يُحِبُّ أَحَداً كَحُبِّ أَصْحَابِ مُحَمَّدٍ مُحَمَّداً)[3]، واتــە: (هـیچ کەسـم لــە خــەڵکی نــەدیوە کەسـی خۆشویسـتبێ، هێنـدەی خۆشـەویسـتیی هـاوەڵانی موحەممـەد بـۆ موحەممـەد)! بێگومان .

---

1) (وروى أسامة بن شريك، قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ وَأَصْحَابُهُ حَوْلَهُ كَأَنَّمَا عَلَى رُؤُسِهِمُ الطَّيْرُ) الشـفا بتعريف حقوق المصطفى، تـأليف: العلامة القاضي أبو الفضل عياض، ج: (2)، ص: (287).

2) پێغەمبـەری خوا ﷺ فەرموویەتی: (إِنِّي لَأَقُومُ فِي الصَّلَاةِ أُرِيدُ أَنْ أُطَوِّلَ فِيهَا فَأَسْمَعُ بُكَاءَ الصَّبِيِّ فَأَتَجَوَّزُ فِي صَلَاتِي كَرَاهِيَةَ أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمِّهِ) رواه البخاري: (707)، عن أبي قتـادة.

3) السيـرة النبويـة، لإبن هشام، ج: (3)، ص: (80).

سێیەم: دڵ پێکەوە ساف بوون و زمان و دەست پێکەوە سەلامەت بوون، داخستنی دەرگای زەم و غەیبەت و عەیب لە یەکدی دۆزینەوە و.. هتد:

پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: {لاَ تَبَاغَضُوا وَلاَ تَحَاسَدُوا وَلاَ تَدَابَرُوا[1] وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا وَلاَ يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلاَثَةِ أَيَّامٍ}[2] لێرەشدا دەبینین کە پێغەمبەری خوا ﷺ هەموو ئەو شتانەی کە دەبنە مایەی دابڕدابڕبوونی مسوڵمانانو تێکچوونی ریزەکانیان، قەدەغەی کردوون، وە فەرمانی پێکردوون کە لەسەر بناغەی بەندایەتییان بۆ خوا ﷻ، برایەتی لەگەڵ یەکدیدا بکەن، وە ئەگەر لە یەکدیش نیگەران بوون، لە سێ رۆژ زیاتر نەخایەنێو پێکەوە ئاشت ببنەوە.

ئەو سێ ڕۆژەش بۆیە دانراون، کە مەرج نییە تۆ سێ رۆژەکە تەواو بکەی ئینجا بچی ئاشت بیەوە، دوای یەك سەعات بچۆ ئاشت ببەوە لەگەڵی، بەس جاری وا هەیە ئینسان شتێکی لەگەڵ کەسێك لە دڵدا پەیدادەبێ، با سێ رۆژی پێ بچێت، نەك بە رووالەتو بە رووکەشی پێکەوە ئاشت ببنەوە، بەس لە دڵیاندا بوغزو غەرەز مابێ. لە ماوەی ئەو سێ رۆژەدا، با دڵی خۆیان بەرانبەر یەکدی پاکبکەنەوە، بۆ ئەوەی کە دوایی دەچنەوە بۆلای یەکدی بە دڵێکی ساغو سەلیم بێ، نەك بە فرتو فێڵو بە رووالەتو رووکەشی بێ، چونکە ئەوە هیچ نییە لە رووالەتدا یەکدی ماچ بکەن، بەڵام لە دڵدا یەکدی ببووغزێنن. بەڵێ ئەو سێ رۆژە بۆیە دانراون کە لەو سێ رۆژەدا ئینسان خەریك بێ سەرو سینەی خۆی صاف بکاتەوە، ئینجا ئەگەر بەرانبەرەکەت ناحەقیشی بێ، تۆ بچۆ بۆ لای ئەو، بڵێ: ئەگەر حەقی منە گەردنت ئازادبێ، ئەگەر حەقی تۆشە گەردنم ئازاد بکە.

---

1) پەرتەوازە مەبن، ببنە دەستە دەستە.

2 رواه البخاري: (6065) واللفظ له، ومسلم: (2559) عن أنس بن مالك رضي الله عنه.

ئینسـان ئەگـەر بـە نەفســی خـۆی بـوێرێ، زۆر ئاسـانە. دیـارە ئـەوە زۆر زۆریـش چـاکترە لـەوەی کـە تـۆ لـەو بگـەڕێیو ئـەو لـە تـۆ بگـەڕێ، دوایـی تووشـی شـتی حەرامیش دەبن، بە خراپە باسی یەکدی دەکەن و لەوانەیـە تۆمـەتیش بـۆ یەکـدی دابتاشن!

ئینجا ئەم خاڵی سێیەمەش هەر دەچێتەوە نێو خاڵی دووەم، چـونکە بەڕاسـتی ئەگـەر تاکـەکانی کۆمـەڵێك یەکـدییان خۆشـبووێ، ڕێگـا بـە خۆیـان نـادەن زەمو غەیبەتی یەکدی بکەنو بە ناهەق دڵی یەکدی بریندار بکـەن.

دیارە ئەمیش بەرهەمو ئەنجامی سروشتیو ڕاستەوخۆی یەکـدی خۆشویسـتنو ڕێز لە یەکدی گرتنو ئەدەبو وەفای دوو سەرەی نێوان قیادەو قاعیدەیە، چونکە ئەوەی کە پاڵ بە خەڵکەوە دەنێ زەمو غەیبـەتی یەکـدی بکـەنو هـەوڵی یەکـدی شـکاندن بـدەن، بێگومـان ئـەو بـوغزو غـەرەزو کینەیـە کـە لـە دڵو دەروونیانـدا بەرانبەر بە یەکدی جێگیربووە، کەسـێکت خۆشویسـت مـەدحی دەکـەی، ڕقـت لـە کەسێك هەڵسا ڕقەکەت پاڵت پێوەدەنێ زەمی بکەی، بۆیـە ئیسـلام بەرلـەوەی بـە خەڵکی بڵێ: زەمی یەکدی مەکەن، دەڵێ: ڕقتان لـە یەکـدی نەبێتـەوە. بەرلـەوەی بڵـێ: دوعـای خێـر بـۆ یەکـدی بکـەن،دەڵێ: یەکـدیتان خۆشـبووێ، ئـاخر مرۆڤــ بەرلــەوەی زمـانو دەسـتو جەسـتە بـێ،دڵو دەروونە.ئەگـەر لێـرەوە (واتـە:دڵ) وەزعەکە باش بـوو، بـە تەئکیـد ڕوواڵـەتیش بـاش دەبێ،هەربۆیـە جێـی سـەرنجی خوای پەروەردگاریش (جل جلاله) دڵو دەروونـە پـێش هـەموو شـتێك. پێغەمبـەر ﷺ دەفەرموێ: {إِنَّ اللَّهَ لاَ يَنْظُرُ إِلَى صُـوَرِكُمْ وَأَمْـوَالِكُمْ وَلَكِـنْ يَنْظُـرُ إِلَـى قُلُـوبِكُمْ وَأَعْمَالِكُمْ}[1] واتە: (بێگومـان خـوا سـەرنجی دیــمەنو مـاڵو سـامانتان نـادات(ت)،

---

[1] رواه مسلم: (2564)، وابن ماجه: (4143).

بەڵکو تەماشای دڵو کردەوەکانتان دەکات). گۆزە چیی تێدابێ ئەوەی لێ دەڕژێ، بە تەئکید وایە. ئینجا بە پێچەوانەشەوە، یەکدی خۆشویستنو ڕێزو حورمەت بۆ یەکدی دانانە کە وایان لێدەکات دەستو زمانیان بەرانبەر بە یەکدی سەلامەت بێ، بەڵکو مەدحی یەکدی بکەن. هەڵبەتە دڵو دەروون پێکەوە ساغو سافبوونی هەموو مسوڵمانانیش، دیسان هەر شتێکی پێویستو پەسندە، بەڵام هی قیادەو قاعیدەی کۆمەڵێکی ئیسلامی پێویستترە، زەمو غەیبەتی یەکدی کردنی هەموو مسوڵمانانیش حەرامەو خراپە، بەڵام هی قیادەو قاعیدە خراپترو بە زەڕترو ناقۆڵاترە.

جا ئەو بەسەرهاتەی (عبدالله بن عمرو بن العاص) یش –خوا لێیان ڕازی بێ– پەندو عیبرەتێکی گەورەی تێدایە کە من هەر بەکوردی بۆتان دێنمەوە. لە (مسند الإمام أحمد)و (شعب الإيمان)ی (البيهقي) دا هاتووە، پوختەکەی ئەوەیە کە: ئەو عەبدوڵڵایە سێ ڕۆژان لەسەر یەك گوێی لە پێغەمبەری خوا ﷺ دەبێ کە شایەدیی بەهەشتیبوون بۆ پیاوێك دەداتو دەفەرموێ: (ئێستا کابرایەك دێ، بەهەشتییە). ڕۆژێك وا دەفەرموێ، دیارە جەمعێك دەبن، کە ئەو کابرایە دێ عەبدوڵڵاش لەوێ دەبێ، ڕۆژی دووەمیش هەر ئەو دەبێو ڕۆژی سێیەمیش هەر ئەو دەبێ، (عەبدوڵڵای کوڕی عەمری کوڕی عاص)یش –خوا لێیان ڕازی بێ– (دیارە ئەو کاتە ژنی نەهێناوەو گەنج بووە) بەو کابرایە دەڵێ: ئەگەر ئیجازەم بدەی دەمەوێ لەماڵی ئێوە بم، لەگەڵ بابم ساردییەکم هەیە و شتێکمان کەوتووەتە بەین، دەمەوێ لە ماڵی خۆتان بمحەوێنیەوە سێ ڕۆژان، – ئیدی کابرا

---

1) کێ قەدو قیافەی بەرزترە؟ کێ ڕەنگو ڕووی جوانترە؟ کێ سەروەتو سامانی زیاترە؟ کێ کۆشكو باڵاخانەی جوانترە؟ ئەوە جێی سەرنجی خوا (جل جلاله) نییە، ئەدی جێی سەرنجی خوا چییە؟ دڵو کردەوەیە.

نازانێ بۆچییە– دەڵێ باشە. بەس ئەو (عەبدوڵڵا) ئامانجی ئەوە بووە کە بزانێ ئەو کابرا ساڵحە کە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: (ئێستا پیاوێك دێ، بەهەشتییە) چییە؟ عیبادەتی، تاعەتی، ئەخلاقی، هەڵسوکەوتی چۆنە، تا ئیستیفادەی لێ بکا، سێ شەوو ڕۆژان بۆ بەهرە لێوەرگرتنی میوانی دەبێ، بەلام هیچ تاعەتێکی زیادەی پێوە نابینێ، چونکە عەبدوڵڵای کوڕی عەمری کوڕی عاص زۆر عابد بووەو ئەهلی تاعەت بووە، شتێکی لە خۆی زیاتری پێوە نابینێ، دوای سێ ڕۆژەکان مۆڵەتی لێوەردەگرێو دەڵێ: سوپاست دەکەم دەڕۆم، ئەوەی ڕاستی بێ من هیچم لەگەڵ بابم نییە، بەڵکو گوێم لە پێغەمبەر ﷺ بوو سێ ڕۆژان شتێکی وای فەرموو، منیش ویستم بێم تەماشای وەزعی تۆ بکەمو ئیستیفادەت لێ بکەم، ئێستاش تەماشا دەکەم شتێکی لە خۆم زیادەت پێوە نابینم، ئیدی دەڕۆم. کابراش دەڵێ: ئەوەی بینیومت هەر ئەوەندەیە. تۆزێك دەڕوا، دوایی پیاوەکە بانگی دەکاتەوەو دەڵێ: وەرە. دەڵێ: بەڵێ. دەڵێ: تاعەتی من هەر ئەوەندەیە کە بینیوتە، بەلام هەرچی غەشو کینەو حەسەدە، بەرانبەر بە هیچ مسوڵمانێك لە دڵمدا نییە و دڵم لەگەڵ هەموویان سافو بێگەردە. عەبدوڵڵاش دەڵێ: ئاخر ئەوەیە کە تۆی گەیاندووەتە ئەو پایەو بۆ ئێمەش زەحمەتەو پێمان ناکرێ!

چوارەم: خۆپاراستن لە هەر جۆرە دەمارگیری (تعصب)یەك بۆ دەستە و تاقم و تیرە و عەشیرەت و ناوچەو شار و ... هتد:

دەمارگیریی ئەوەیە کە ئینسان توندییو زبریی بنوێنێ بۆ شتێك، بەلام بە شێوازێکی ناڕەواو لەسەر بناغەیەکی هەڵە، ئەگەرنا ئەصڵی توندییو زبریی نواندنو توندوتۆڵبوون شتێکی پەسندە، بەلام بۆ ئامانجێکی خراپ، یان لەسەر بناغەیەکی هەڵە، شتێکی خراپە.

خەسڵەتێکی دیکەی گەورەو گرنگی قیادەو قاعیدەی کۆمەڵێکی ئیسلامی، بریتییە لە بە یەك چاو تەماشاکردنی مسوڵمانان و خستنەڕووی ڕێزو حورمەتو خۆشەویستی بۆ هەموویان بە ئەندازەی دینداریی‌و پارێزکارییان و خۆ دوورگرتن لە هەموو جۆرە دەمارگیرییەك. بۆ دەستەو تاقم، کە ئەو مەڵبەندە دەمارگیریی هەبێ دژی مەڵبەندێکی دیکە. بۆ شار، کە هەولێریی بڵێن سلێمانەیی وا، سلێمانەیی بڵێن هەولێریی وا، یان سۆرانیی بڵێن بادینیی وا، بادینیی بڵێن سۆرانیی وا. بۆ نەتەوە، کە عەرەب خۆی پێ لە کورد چاکتربێ، یان کورد خۆی پێ لە عەرەب چاکتربێ، یان هەردووکیان خۆیان پێ لە تورك چاکتربێ، یان تورك خۆی پێ لە هەردووکیان چاکتربێ. بۆ عەشیرەت، کە بگوترێ: ئەوە خۆشناوە، یان ئەوە جافە، لە عەشیرەتو هۆزەکانی دیکە چاکترە. بۆ ڕەگەز، کە بگوترێ: بە ڕەهایی پیاوان لە ژنان چاکترن، یان ژنان لە پیاوان چاکترن! دەمارگیریی لەسەر بناغەی هەرکامێك لەوانە، شتێکی بێجێیە، چونکە هیچ کام لەوانە ئینسان ئیختیاری تێیاندا نییە، خەڵکی کوێی؟ ڕەنگو قیافەت چۆنە؟ چ قەومێکی؟ چ ڕەگەزێکی؟ چ عەشیرەتێکی؟ شتێکی بێ مانایە ئینسان خۆی بە شتێکەوە هەڵکێشێ کە بە دەستی خۆی پەیدای نەکردووە، یان بە شتێك خۆی بەسەردا هەڵکێشن کە خەتای خۆی نییە، بەڵکو هەمووی بە ویستی خوایە: ﴿... وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ﴾[1] وە شتێکی بێ ماناشە، لەبەرئەوەی چاكو خراپ لە هەموو شوێنان هەن، ئەو شارە خەڵکی باشی لێیەو خەڵکی خراپیشی لێیە، شارەکەی دیکەش بەهەمان شێوە، ئەو عەشیرەتە خەڵکی باشی هەیەو خەڵکی

---

[1] الحجرات: ١٣

خراپیشی هەیە، لە رۆژگارێکدا عەشیرەتێك خەڵکی باشی زیاد دەبێ و یەکێکی دیکە هی خراپ، دوایی بە پێچەوانەوە.

ئینجا ئێمە تەماشا دەکەین خوای دادگەر مسوڵمانانی لەسەر بناغەی ئیمان کردووەتە خوشكو برای یەکدیو ئاوا وەصفی کردوون: ﴿إِنَّمَا ٱلۡمُؤۡمِنُونَ إِخۡوَةٞ فَأَصۡلِحُواْ بَيۡنَ أَخَوَيۡكُمۡۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ لَعَلَّكُمۡ تُرۡحَمُونَ﴾[1] واتە: (بێگومان بڕواداران برای یەکدین، جا چاکە لە نێوان دوو براکانتاندا بکەن کاتێك ناکۆك دەبن، وە پارێز لە خوا بکەن بەڵکو خوا بەزەیی پێتاندا بێتەوە). دیارە وشەی (إِخۡوَةٞ)ش بۆ پیاوانو ئافرەتانیش بەکاردێ، ﴿... وَإِن كَانُوٓاْ إِخۡوَةٗ رِّجَالٗا وَنِسَآءٗ فَلِلذَّكَرِ مِثۡلُ حَظِّ ٱلۡأُنثَيَيۡنِۗ﴾[2] کەواتە وشەی (إِخۡوَةً) لێرەدا هەم برایەتیی پیاوانی مسوڵمانو هەم خوشکایەتیی ئافرەتانو هەم خوشكو برایەتیی پیاوانو ئافرەتانیش دەگرێتەوە.

ئینجا بێگومان لێرەدا پێویستە ئەو حەقیقەتە روونبکرێتەوە کە لە سنووری شەرعدا خۆشویستنو رێزلێگرتنو بەتەنگەوەبوونو خەم لێخواردنی دۆستو خزمو دراوسێو تیرەو هۆزو عەشیرەتو نەتەوەو گەلو میللەتو خەڵکی شارو ناوچە، هیچ ناشەرعییەکی تێدا نییەو بە دەمارگیریی دانانرێ. نەك خراپ نییە، بگرە شتێکی پەسندو پێویستیشە، ئەگەر لە سنووری شەرعدا تۆ گرنگی بدەی بە عەشیرەتو خزمو دراوسێو هاوشارییو هاوزمانو نەتەوەی خۆت، ئەوە هیچ ناشەرعییەکی تێدا نییە، ئەدی ناشەرعیی لەکوێدایە؟ ناشەرعیی لەوەدایە کە تۆ بێنی بە ناحەق ئەوەی کە لێتەوە نزیکە، جا خزمە، دراوسێیە، عەشیرەتە، تیرەو

---

[1] الحجرات: ١٠

[2] النساء: ١٧٦

هۆزە، نەتەوەیە، هەڵیکێشی بەسەر خەڵکێکی دیکەداو حەقی خەڵکی دیکەی بۆ بێنی، یاخود لە شتێکدا کە وەك یەکن، هی خۆت بە چاکتر دابنێ. ئافرەتێك کە ناوی (فَسِيلَة)یە، دەگێڕێتەوە کە لە بابی بیستووە گوتوویەتی: {سَأَلْتُ النَّبِيَّ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَمِنَ الْعَصَبِيَّةِ أَنْ يُحِبَّ الرَّجُلُ قَوْمَهُ؟ قَالَ: لَا، وَلَكِنْ مِنَ الْعَصَبِيَّةِ أَنْ يُعِينَ الرَّجُلُ قَوْمَهُ عَلَى الظُّلْمِ}[1] واتە: {لە پێغەمبەرم پرسیو گوتم: ئەی پێغەمبەری خوا ئایا بە دەمارگیریی حیساب دەکرێ ئینسان قەومی خۆی[2] خۆشبووێ؟ (پێغەمبەر ﷺ) فەرمووی: نەخێر، لە دەمارگیریی نییە ئینسان خەڵکی خۆی خۆشبووێ (ئەوانەی لێی نزیکن بە حوکمی حیزبایەتیی، یان بە حوکمی عەشیرەتایەتیی، یان بە حوکمی هاوشارێتیو هاودەڤەرێتی، یان بە حوکمی نەتەوایەتیی، یان بە حوکمی کەسابەتو هاوپیشەییەوە، بە حوکمی خزمایەتیی، ئەوە دەمارگیریی نییە)، بەڵکو دەمارگیریی ئەوەیە کە پشتگیریی خەڵکەکەی خۆت بکەیتو هاوکاریان بی لەسەر زوڵمو ستەمو ناهەقی}.

ئینجا بێگومان ئۆممەتی پێغەمبەر ﷺ بە گشتیو مسوڵمانانی هەر ناوچەیەك بە تایبەتو مسوڵمانانی نێو هەر کۆمەڵێك بە تایبەتی تر، کاتێك تۆکمەو توندوتۆڵ دەبن، کە هەموو ئەو جۆرە سەرپێبوونو پەیوەندییانەی دیکە بخەنەوە سەر بناغەی شەریعەت، برایەتییو دیفاع لە یەکدی کردنیانو پشتی یەکدی گرتنیان، بۆ سەرخستنی شەریعەت بکەن بە ئامانج، ئیدی لە دوای ئەوە کێشە نییە ئەوە خەڵکی هەولێرە یان سلێمانی یان دهۆك، ئەوی دیکە عەرەبە یان تورکە،

---

[1] رواه ابن ماجه: (3949) واللفظ له، وأبو داود: (5119)، قال الألباني: ضعيف، وقال شعيب الأرنؤوط: حسن.

[2] قەومی خۆی: یەعنی خەڵکی خۆی، بۆ وێنە: خەڵکی تۆ کۆمەڵی ئیسلامییە، یان عەشیرەتەکەتە، یان نەتەوەکەتە، خەڵکی شارەکەتو گەڕەکەکەتە، خەڵکی خۆت، هەموویان دەگرێتەوە.

شەریعەت ئینكاریی ئەو ئینتیما خواڕسك (فِطْرِي)یانە ناكا، بەڵام ئینكاریی ئەوە دەكات ئەوانە بكرێنە بناغە بۆ دابڕ دابڕبوون.

ئینجا وەك گوتمان خوشكو برایەتییەك ئیمان بكەنە بناغەی كۆبوونەوەیان، كە ئەوەیان كرد، ئەوەی دیكە هیچی زەرەر نادا، چونكە هێندێك كەس لێی ئیشكالە، جاریٚ دەپرسن: ئێوە كوردایەتیی پێش مسوڵمانەتیی دەخەن، یان مسوڵمانەتیی پێش كوردایەتیی دەخەن؟ هێندێكجار تۆ ناچاری حەتمەن دەبیٚ یەكیان بە قوربانی ئەوی دیكەیان بكەی؟! بەڵام پرسیارەكە بۆ خۆی شتێكی بیٚ جێیە! هیچیان بە قوربانی هیچیان ناكەم، بەڵكو بە ئیسلام خزمەتی میللەتەكەم دەكەم، بە میللەتەكەشم خزمەتی ئیسلام دەكەم، خۆ ناچار نین یەكیان بە قوربانی ئەوی دیكەیان بكەین، یەكیان لەبن پێی ئەوی دیكەیاندا بپڵیشێنینەوە. بەڵیٚ ئەگەر بڵێی كورد بە قوربانی عەرەب دەكەین، یان عەرەب بە قوربانی كورد دەكەین، ئەوە راستەو جاری وایە نەتەوەكان تێكدەگیرێن.

بەڵیٚ پێویستە ئەو جۆرە پەیوەندیو سەرپێبوون (إرتباط وإنتماء)انە لەسەر بناغەی شەریعەت بنو بەشێوەیەكی رەوا بن، تەنها چوارچێوەو بناغەی دۆستایەتییو دوژمنایەتیش دینداریو مسوڵمانەتیی بیٚ، كە بێگومان تەنها ئەو بناغەو بازنەیەش جێگای هەموو مسوڵمانانی تێدا دەبێتەوە، لەسەر بناغەی ئیمانو ئیسلامیش نەبیٚ دادگەرییو یەكسانیی لە نێو مسوڵماناندا نایەتەدی، بەبیٚ هاتنەدیی دادگەرییو یەكسانییش، هەرگیزاو هەرگیز ئەو ئۆممەتە ئیسلامییە تۆكمەو توندوتۆڵو یەك دەنگو رەنگو سەنگە، كە خوای بەرز و مەزن و پێغەمبەرەكەی ﷺ فەرمانیان بە هێنانەدییو بنیاتنانی كردووە، پەیدانابیٚ.

ameer.maktab@yahoo.com

 /AliBapir /AliBapir /MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

ameer.maktab@yahoo.com
 /AliBapir /AliBapir /MediaAmeerOffice
www.alibapir.net

بنەمای حەوتەم

دانەبەزین لە بنەما و ئامانجە سەرەکی و نەگۆڕەکان و بێئاگانەبوون لە مەدارکردن

نەمـای حـەوتـەم

دانەبەزین لە بنەما نەگۆڕەکـان و بێئـاگـانەبوون لە مـەدارکـردن

بە هیچ شێوەیەك دانەبەزین و دەستبەردارنەبوون لەو بنەماو مەبدەئە شەرعییانەی کە وازلێهێنانیان، سەردەکێشێ بۆ هەڵوەشاندنەوەی بناغەی لەسەر وەستانی کۆمەڵی ئیسلامیی و شەرعییەت پێوە نەمانی و پووچەڵ بوونی، بۆ وێنە: دۆستایەتییکردن و پشتگیرییکردن و پشت پێبەستنی ئەهلی کوفرو شیرك و نیفاق، کە پێچەوانەی بنچینەی گەورەو گرنگی: دۆستایەتییکردن و دوژمنایەتییکردن لەبەر خوا (الموالاة والمعاداة في الله)یە!

بەڵام پێویستە زۆر وریا بین ! پێکەوە مەدارکردن و گونجان (المداراة) لەگەڵ دەوروبەردا، بەبێ نەرمیی کێشان (المداهنة) و وازهێنان لە بنەماکان (مبادیء) و سیاسەت و ستراتیژی خۆ، کە بێگومان بۆ هەر کارو جموجۆڵێکی سیاسییانە پێویستە، لەگەڵ لێ دابەزینی بنەما شەرعییەکان، تێکەڵ نەکەین، چونکە دابەزین (تنازل) و نەرمکێشیی (مداهنە) هەمیشە حەڕامن، بەڵام مەدارکردن و گونجان (مداراە) دروست (جائز)و بگرە جاری وا هەیە فەڕزیش دەبێ، مادام ئامانج و مەبەستێکی شەرعیی پەکی لەسەری بکەوێ، دیارە بواری سیاسەتی شەرعییش، لە سۆنگەی ئەوەوە کە دەقەکانی شەریعەتی تێدا کەمن، تاڕاددەیەکی زۆر دەستی مسوڵمانانی تێدا کراوەیەو، گرنگ ئەوەیە لەگەڵ دەقێکی روون و بێ چەندوچوونی قورئان و سوننەتدا تێکگیران نەبێ، ئەگەرنا سەنگی مەحەك دابینکردنی بەرژەوەندی (تحقیق المصلحة)یە، چونکە وەك چۆن

بناغە لە خواپەرستییەکاندا وەستێنرانە (الأصل في العبادات التوقيف)، بە پێچەوانەوە: بناغە لە هەڵسوکەوتەکاندا ڕێپێدرانە (الأصل في العادات العفو)[1]، واتە: دروست نیە هیچ خواپەرستییەك ئەنجام بدرێ، مەگەر دەقێکی شەریعەتی لەسەربێ، بەڵام بۆ هەڵسوکەوت و عادەتەکان هەموو شتێك ڕەواو ڕێپێدراوە، مەگەر دەقێکی شەیعەت قەدەغەی کردبێ. بەڵگەی ئەوەش کە گوترا، ئەمانەن:

1- ئەم فەرموودەیەی پێغەمبەر ﷺ زۆر جوان ئەو ڕاستییە دەدرەوشێنێتەوەو چاکترین بەڵگەیە لەوبارەوە، کە هەرچەندە پێغەمبەر ﷺ کابرایەکی بە خراپترین کەسی تیرەکەی زانیوە، کەچی کاتێك کە هاتۆتەلای ڕێزی گرتوەو قسەی نەرمی لەگەڵ کردوە: (عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا: أَنَّ رَجُلاً اسْتَأْذَنَ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: إِئْذَنُوا لَهُ فَلَبِئْسَ ابْنُ الْعَشِيرَةِ أَوْ بِئْسَ رَجُلُ الْعَشِيرَةِ، فَلَمَّا دَخَلَ عَلَيْهِ أَلانَ لَهُ الْقَوْلَ، قَالَتْ عَائِشَةُ رضي الله عنها فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، قُلْتَ لَهُ الَّذِي قُلْتَ ثُمَّ أَلَنْتَ لَهُ الْقَوْلَ؟ قَالَ: يَا عَائِشَةُ إِنَّ شَرَّ النَّاسِ مَنْزِلَةً عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَنْ وَدَعَهُ النَّاسُ أَوْ تَرَكَهُ النَّاسُ اتِّقَاءَ فُحْشِهِ) رواه البخاري: (6054) و مسلم: (2591) واللفظ له. واتە: (دایکمان عائیشە - خوا لێی ڕازی بێ- دەگێڕێتەوە کە پیاوێك مۆڵەت وەردەگرێ بێتەلای پێغەمبەر ﷺ،

---

1) بڕوانە: (القواعد النورانية الفقهية)ی (إبن تيمية) ص: (112)، کە ئەوەی هێناومە دەقی قسەکەیەتی، وە بڕوانە: (رسالة لطيفة جامعة في أصول الفقه الـمهمة)ی (عبد الرحمن بن ناصر السعدي) ص: (105- 106)، کە بنچینەی ناوبراوی بەم شێوەیە هێناوە: (الأصل في العبادات الحظر، إلا ما ورد عن الشارع تشريعه. والأصل في العادات الإباحة، إلا ما ورد عن الشارع تحريمه)، واتە: (بناغە لە خواپەرستییەکاندا قەدەغەبوونە، جگە لەوەی کە شەرع دانەر دایبنابێ. وە بناغە لە عادەتەکاندا ڕەوایی یە، جگە لەوەی کە شەرع دانەر قەدەغەی کردبێ).

پێغەمبەری خواش ﷺ دەفەرموێ: مۆڵەتی بدەن با بێ، هەرچەندە خراپترین کوڕی هۆزەکەی خۆیەتی، یان خراپترین پیاوی هۆزەکەی خۆیەتی، جا کاتێك دێتە ژوور، پێغەمبەر ﷺ قسەی نەرمی لەگەڵ دەکاتو ڕێزی دەگرێ، وەك عادەتی خۆی، عائیشە – خوا لێی رازی بێ– دەڵێ، گوتم: ئەی پێغەمبەری خوا ! ئەوەت فەرموو کە فەرمووت – واتە کە ئینسانێکی خراپە–، دواییش قسەی نەرمت لەگەڵ کرد ؟! پێغەمبەر ﷺ لە وەڵامدا فەرمووی: ئەی عائیشە ! شوێنو پلەی خراپترین کەس لەلای خوا لە ڕۆژی دواییدا، کەسێکە کە خەڵك لەبەر خراپییانی دووریی لێبگرنو وازی لێبهێنن).

2– خوای کاربەجێ و تۆڵەستێن و باڵادەستیش (جل جلاله) لەوبارەوە فەرموویەتی: ﴿ وَلَوْلَآ أَن ثَبَّتْنَٰكَ لَقَدْ كِدتَّ تَرْكَنُ إِلَيْهِمْ شَيْـًٔا قَلِيلًا ﴿٧٤﴾ إِذًا لَّأَذَقْنَٰكَ ضِعْفَ ٱلْحَيَوٰةِ وَضِعْفَ ٱلْمَمَاتِ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ عَلَيْنَا نَصِيرًا ﴿٧٥﴾ ﴾ الإسراء، خوای بەرز و مەزن بە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: (ئەگەر لەبەر ئەوە نەبووایە کە تۆمان ڕاگیر کردو چەسپاند – واتە لەسەر پابەندیی بە شەریعەتەوە –، بە تەئکید نزیك بوو کە تۆزێك بە لایاندا بچی، ئەگەر واشت کردبایە بەڕاستی لە ژیانی دنیاداو دوای مردنیش، دوو قات سزامان دەدای، پاشان هیچ کەسیشت چنگ نەدەکەوت کە لە بەرانبەر ئێمەدا پشتت بگرێو یارمەتیت بدات).

3– هەروەها خوای بێ وێنە (جل جلاله) فەرموویەتی: ﴿ تَرَىٰ كَثِيرًا مِّنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ۚ لَبِئْسَ مَا قَدَّمَتْ لَهُمْ أَنفُسُهُمْ أَن سَخِطَ ٱللَّهُ عَلَيْهِمْ وَفِى ٱلْعَذَابِ هُمْ خَٰلِدُونَ ﴿٨٠﴾ وَلَوْ كَانُوا۟ يُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلنَّبِىِّ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيْهِ مَا ٱتَّخَذُوهُمْ أَوْلِيَآءَ وَلَٰكِنَّ كَثِيرًا مِّنْهُمْ فَٰسِقُونَ ﴿٨١﴾ ﴾

المائدة، واتە: (زۆرێكیان —لە جوولەكە و دیانەكان— دەبینی كە دۆستایەتیی ئەوانە دەكەن كە كافرن، بێگومان خراپترین شت كە پێش دەستی خۆیانی دەخەن بۆ دواڕۆژ، ئەوەیە كە خوا لێیان توورەدەبێ و، بە هەمیشەیی لە ئاگردا دەمێننەوە، وە ئەگەر هاتبا و بڕوایان بە خوا و بە پێغەمبەرو بەوەی كە بۆی نێردراوەتە خوار، ببوایە، ئەوانیان بە دۆست نەدەگرت، بەڵام زۆربەیان لەڕێ دەرچوون).

ڕوونكـردنەوە

ئەم بنەمای حەوتەمە دوو بابەتی لە خۆ گرتووە:

یەكەم: دەستبەردارنەبوونی ئەو بنەما شەرعییە گەورانەی كە كۆمەڵی ئیسلامییان لەسەر بنیاتنراوە، وازلێهێنانیان دەبێتە مایەی شەرعییەت پێوە نەمانی و پووچەڵبوونی:

سەبارەت بەم بابەتە، پێویستە دوو ڕاستیی گرنگی بزانین:

أ/ئامانجو مەبەستی كاری كۆمەڵی ئیسلامی بریتییە لە پابەندی بە بنەما شەرعییەكانەوەو بەرجەستەكردنیان لە دنیای واقیعدا:

بۆیە هەر كارو كۆمەڵێكی ئیسلامی لەو مەبدەئانە خاڵی بووەوە كە بناغەی لەسەر ڕۆنراون‌و ئامانجو مەبەستنی، ئەوە بێگومان ئەو كارو كۆمەڵە لەسەر بوون (وجود)ەكەی قەرزدار بووەتەوەو نەمانی چاكترە، چونكە بێگومان هەر شتێك نێوەڕۆكی تێدا نەما و ئەو ئامانجەی كە بۆی پەیداكراوە، فەوتا، مانای وایە ماوەتەوە ناوی بێ نێوەڕۆك.

ب/بەرپرس‌و مشوورخۆرانی كارو كۆمەڵی ئیسلامی، ئەگەر زۆر وریاو توندوتۆڵ‌و دامەزراو نەبن، ئەوە ناحەزو دوژمنانیان لەژێر گوشاری هەوڵ‌و تەقەللاو پیلانی جۆراوجۆردا، لە بنەما شەرعییەكان یان لایاندەدەن‌و دەستیان پێ لە دینەكەیان بەردەدەن: وەك خوای بالأدەست‌و زاڵ (جل جلالە) فەرموویەتی: ﴿وَلَوْلَآ أَن ثَبَّتْنَـٰكَ لَقَدْ كِدتَّ تَرْكَنُ إِلَيْهِمْ شَيْـًٔا قَلِيلًا ﴿٧٤﴾ إِذًا لَّأَذَقْنَـٰكَ ضِعْفَ ٱلْحَيَوٰةِ وَضِعْفَ ٱلْمَمَاتِ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ عَلَيْنَا نَصِيرًا ﴿٧٥﴾﴾[1] كە پێشتر مانامان كرد.

یان كە لە سەرەتای سوورەتی (الأحزاب) دەفەرموێ: ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِىُّ ٱتَّقِ ٱللَّهَ وَلَا تُطِعِ ٱلْكَـٰفِرِينَ وَٱلْمُنَـٰفِقِينَ ...﴿١﴾﴾، واتە: (ئەی پێغەمبەر! پارێز لە خوا بكەو، فەرمانبەریی كافرو مونافیقەكان مەكەو بە قسەیان مەكە ...)، بە تەئكید خوای بەرز و مەزن دەزانێ پێغەمبەری خۆی ﷺ پارێزراوە، لەوەی بەقسەی كافران بكا، لەوەی كە بێ تەقوا بێ، لەوەی كە لە راستە شەقامی خوا لابدا، بەلأم مەبەست پێی ئۆممەتەكەیەتی.

دووەم: وریابوون لە تێكەڵكردنی دۆستایەتیی كردن (الموالاة)و پێكەوە مەداركردن (المداراة)، كە یەكەمیان لەگەڵ غەیری مسوڵمانان‌دا قەدەغەیە و دووەمیشیان لەگەڵ هەموو كەسدا نەك هەر دروست (جائز)ە، بگرە فەرزیشە:

أ) دۆستایەتی گرتن (الموالاة):

---

[1] الإسراء: ٧٥/٧٤

دۆستایەتی گرتنو دوژمنایەتی کردن لەپێناوی خوادا (الموالاة والمعاداة في الله) یەکێکە لەو مەسەلانەی کە خوای پەروەردگار ﷻ لە قورئاندا پانتاییەکی باشی بۆ تەرخانکردوونو لە چەندان ئایەتدا خستوونیە ڕوو، کە دوایی ئاماژە بە هەندێکیان دەکەین.

چەمكو واتای (دۆستایەتی گرتنو دوژمنایەتی کردن لەبەر خوا)ش بە کورتیو پوختی ئەوەیە کە: دەبێ ئینسانی مسوڵمان هەرکەسێکی خۆشبووێو دۆستایەتیی بکات، تەنها لەبەر خوا بێ، دژایەتیی هەرکەسێکیشی کرد، دیسان هەر لەبەر خوا بێ.

ئاشکراشە کە خۆشویستنو بە دۆست گرتنێك لەپێناوی خوادا بێ، لەسەر دۆستانی خوا (أولیاء الله) کورت هەڵدێ کە بڕوادارانن، خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿ٱللَّهُ وَلِيُّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ...﴾[1] واتە: (خوای بەرز و مەزن دۆستو پشتیوانی بڕوادارانە ...).

هەروەها بەڵگە لەسەر ئەوەی کە مسوڵمانان دەبێ تەنیا ئەهلی ئیمان بە دۆست بگرن، ئەوەیە کە خوای بەرز و مەزن دەفەرموێ: ﴿أَلَآ إِنَّ أَوۡلِيَآءَ ٱللَّهِ لَا خَوۡفٌ عَلَيۡهِمۡ وَلَا هُمۡ يَحۡزَنُونَ ﴿٦٢﴾ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَكَانُواْ يَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾﴾[2] دەفەرموێ: (ئاگادار بن دۆستانی خوا نە ترسیان لەسەرەو نە پەژارە دایاندەگرێ، ئەوانەی بڕوایان هێناوەو پارێزیان کردووە)، کەواتە کێ دۆستی خوایە؟ ئیماندارانی پارێزکار.

---

[1] البقرة: ٢٥٧

[2] یونس : ٦٣/٦٢

هەروەها بە دوژمن گرتنێکیش لەپێناوی خوای بەرز و مەزن دا بێ، دەبێ تایبەت بکرێ بە دوژمنو ناحەزانی خوای دادگەرەوە (جل جلالە)، کە پێڕو تاقمەکانی کافرو مونافیقو موشریکەکانن، ئیماندار دەبێ ئەوانە ببووغزێنێ کە خوای بەرز و مەزن دەیانبووغزێنێو ناحەزو دوژمنی خوان (جل جلاله)، لە پێش هەمووشیانەوە شەیتان.ئەم بوغزاندنە ڕقە لە کردەوە و بیری خراپیان نەك لە خودی خۆیان وەك مرۆڤ، لەو بارەشەوە ئایەت زۆرن، وەك:

1- خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿إِنَّ ٱلشَّيۡطَٰنَ لَكُمۡ عَدُوّٞ فَٱتَّخِذُوهُ عَدُوًّاۚ إِنَّمَا يَدۡعُواْ حِزۡبَهُۥ لِيَكُونُواْ مِنۡ أَصۡحَٰبِ ٱلسَّعِيرِ ٦﴾ فاطر، واتە: (بێگومان شەیتان بۆ ئێوە دوژمنە، ئێوەش بە دوژمنی بزانن‌و بە دوژمنی بگرن، ئەو کۆمەڵی خۆی بانگ دەکات تاوەکو بیانکاتە خاوەنی کڵپەی دۆزەخ).

2- وە خوای بەرز و مەزن دەفەرموێ: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَتَّخِذُواْ ٱلۡكَٰفِرِينَ أَوۡلِيَآءَ مِن دُونِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَۚ أَتُرِيدُونَ أَن تَجۡعَلُواْ لِلَّهِ عَلَيۡكُمۡ سُلۡطَٰنٗا مُّبِينًا﴾[1]. واتە: (ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە! کافران لەجیاتی ئیمانداران مەگرن بە دۆست، ئایا دەتانەوێ بەڵگەیەکی ئاشکرا لەلایەن خوا وە لەسەر خۆتان تۆمار بکەن؟)، واتە: خوای بەرز و مەزن بەڵگەی لەسەرتان بێ کە ئێوە خوای بەرز و مەزن تان خۆش ناوێت‌و دۆستی خوای بەرز و مەزن نین‌و ئیمانتان نییە؟

3- خوای بەرز و مەزن ڕووی دواندن لە پێغەمبەر ﷺ دەکات، یان هەر کەسێك کە قورئان دەخوێنێت، یاخود بە ڕێی پێغەمبەر ﷺدا دەڕوات، دەفەرموێ: ﴿لَّا تَجِدُ قَوۡمٗا يُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِ يُوَآدُّونَ مَنۡ حَآدَّ ٱللَّهَ

---

[1] النساء: ١٤٤

وَرَسُولَهُۥ وَلَوۡ كَانُوٓاْ ءَابَآءَهُمۡ أَوۡ أَبۡنَآءَهُمۡ أَوۡ إِخۡوَٰنَهُمۡ أَوۡ عَشِيرَتَهُمۡۚ﴾[1] واتــــە: (کەسانێکت دەست ناکەون بڕوایان بە خواو بە ڕۆژی دوایی هــەبێ، خۆشەویستیو دۆستایەتییان هەبێ بۆ کەسانێك کە دژایەتی خواو پێغەمبەرەکەی دەکەن، با ئـەو کەسانە بابیان بن، یان کوڕیان بن، یـان برایـان بـن، یـان تـیرەو هۆزیـان بـن ...)، دوایی خوای بەرز و مەزن هەر لەو ئایەتەدا مەدحی ئەو جۆرە کەسانە دەکات کـە بە هیچ شێوەیەك دۆستایەتیی دوژمنـانی خـوای بـەرز و مـەزن و پێغەمبـەری خـوا ﷺ ناکـەن‌و خۆشـیان نـاوێن، مـەدحیان دەکـاتو دەفـەرموێ: ﴿... أُوْلَٰٓئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ ٱلۡإِيمَٰنَ وَأَيَّدَهُم بِرُوحٖ مِّنۡهُۖ وَيُدۡخِلُهُمۡ جَنَّٰتٖ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَاۚ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنۡهُمۡ وَرَضُواْ عَنۡهُۚ أُوْلَٰٓئِكَ حِزۡبُ ٱللَّهِۚ أَلَآ إِنَّ حِزۡبَ ٱللَّهِ هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ﴾([2]) المجادلة، واتە: (... ئا ئەوانە خـوا ئیمـانی لـە دڵـدا نووسـیون – واتە: چەسپاندووە–،[3] وە بە ڕۆحێك لەلایەن خۆیەوە پشـتگیریی کـردوون[4]، وە دەیانخاتــە چــەند باخێکــەوە کــە ڕووباریــان بــەژێردا دەڕۆن‌و بـۆ هەمیشــە تێیانــدا دەمێننەوە، خوا لەوان ڕازییەو ئەوانیش لە خوا ڕازیین، ئـا ئەوانـە کۆمـەڵی خـوان، بێگومان کۆمەڵی خوا سەرفرازن).

4– هــەروەها خــوای بــەرز و مــەزن دەفــەرموێ: ﴿إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱلَّذِينَ يُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤۡتُونَ ٱلزَّكَوٰةَ وَهُمۡ رَٰكِعُونَ ٥٥ وَمَن يَتَوَلَّ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَٱلَّذِينَ

---

1 المجادلة: 22

2 المائدة: ٢٢

3) چونکە تۆ کە شتێك دەنووسی چیی لێدەکەی؟ لەسەر وەرەقە دەیچەسپێنی.

4) ئەو ڕۆحە چییە؟ ئەو نوورو ڕۆشناییی‌ەی ئیمان‌و هیدایەتەیە کە لە دڵدا جێگیر دەبێ.

ءَامَنُواْ فَإِنَّ حِزْبَ ٱللَّهِ هُمُ ٱلْغَٰلِبُونَ ﴿٥٦﴾ [1] واتە: (بێگومان دۆستی ئێوە، تەنها خواو پێغەمبەرەكەیو ئەوانەن كە ئیمانیان هێناوە، كەسانێك كە نوێژ بەرپادەكەنو زەكات دەدەنو هەمیشە ركووع بەرن، وە هەر كەسێكیش دۆستایەتیی خواو پێغەمبەرەكەیو ئەوانە بكات كە ئیمانیان هێناوە –ئەوە كۆمەڵی خوایە–، وە بێگومان هەر كۆمەڵی خواش زاڵن).

كەواتە (حِزْبُ اللّٰهِ) كێن؟ لە ئایەتەكەی سوورەتی (الـمجادلة)دا فەرمووی: حیزبی خوا ئەوانەن كە دوژمنانی خوا، كەسانێك كە ناحەزایەتیی خوای بەرز و مەزن و پێغەمبەری خوا ﷺ دەكەن، ئەگەر باب‌و براو كوڕو خزمو عەشیرەتیشیان بن، خۆشیان ناوێن‌و بە دۆستیان ناگرن، لەویٚ بە بارە سەلبییەكەیدا پێناسەی كۆمەڵی خوای كرد، لێرە بە بارە ئیجابییەكەیدا، دۆستایەتیكردنی پێغەمبەری خوا ﷺو دۆستایەتیكردنی ئیمانداران، كاتێك دەچەسپیٚ، كە بەولادا بە هیچ شێوەیەك دۆستایەتیی دوژمن‌و ناحەزانی خوای بەرز و مەزن و پێغەمبەری خوا ﷺو ئیمانداران نەكەی.

جا ئەوەی كە لەم ئایەتە بەپێزانە دەفامرێتەوە، زۆر بە ڕوونییو بیٚ چەندوچوون، دوو ڕاستیی گەورەو گرنگن:

ڕاستیی یەكەم: ناگونجیٚ ئینسان ئیمانی هەبیٚو دوژمنانی خوای خۆشبوویٚو دۆستایەتییان بكات، وە دۆستایەتی گرتن لەگەڵ دوژمنانی خوادا بە هەموو جۆرەكانیەوە، نیشانەی بیٚ ئیمانییو لە دین دەرچوونە! وەك لە ئایەتی ژمارە (51)ی (الـمائدة)دا زۆر بە ڕاشكاویی خوای پەنهان بین (جل جلالە) فەرموویەتی: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَتَّخِذُواْ ٱلْيَهُودَ وَٱلنَّصَٰرَىٰٓ أَوْلِيَآءَ ۘ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ۚ وَمَن

[1] الـمائدة:٥٥/٥٦

يَتَوَلَّهُم مِّنكُمْ فَإِنَّهُۥ مِنْهُمْ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴾[1] واتە: (ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە! جوولەكەو نەسڕانییەكان مەگرن بە دۆست، ئەوان لە نێو خۆیاندا دۆستایەتیی یەكدی دەكەن‌و هەندێكیان دۆستی هەندێكیان‌و پشتی یەكدی دەگرن، وە هەر كەسێك لە ئێوە دۆستی ئەوان بێ‌و دۆستایەتییان لەگەڵدا بگرێ، ئەوە لەوانە، بێگومان خوا كەسانی ستەمكار ڕێنمایی ناكا).

هەروەها لەبارەی دۆستایەتیكردنی خاوەن كتێبەكان لەگەڵ كافرەكانی دیكەدا، فەرموویەتی: ﴿ تَرَىٰ كَثِيرًا مِّنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ۚ لَبِئْسَ مَا قَدَّمَتْ لَهُمْ أَنفُسُهُمْ أَن سَخِطَ ٱللَّهُ عَلَيْهِمْ وَفِى ٱلْعَذَابِ هُمْ خَٰلِدُونَ ﴿٨٠﴾ وَلَوْ كَانُوا۟ يُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلنَّبِىِّ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيْهِ مَا ٱتَّخَذُوهُمْ أَوْلِيَآءَ وَلَٰكِنَّ كَثِيرًا مِّنْهُمْ فَٰسِقُونَ ﴿٨١﴾﴾ المائدة.

ئەوەی لێرەدا بە پێویستی دەزانم بیڵێم ئەوەیە كە خوای بەرز و مەزن بۆ پێغەمبەر ﷺ باسی جوولەكەو نەسڕانییەكان دەكا، دەفەرموێ: زۆر لەوانە دەبینی دۆستایەتیی كافران دەكەن، ئەوە خراپترین شتە – دۆستایەتیكردنی ئەوان بۆ كافران خراپترین شتە– كە پێش دەستی خۆیانی دەخەن بۆ قیامەت، چونكە بەهۆی ئەوەوە خوا لێیان تووڕەیەو بە هەمیشەیی لە ئازارو ئەشكەنجەی دۆزەخدا دەمێننەوە)، دوایی خوای بەرز و مەزن زۆر بە ڕوون‌و ڕاشكاویی دەفەرموێ: ﴿ وَلَوْ كَانُوا۟ يُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلنَّبِىِّ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيْهِ مَا ٱتَّخَذُوهُمْ أَوْلِيَآءَ وَلَٰكِنَّ كَثِيرًا مِّنْهُمْ فَٰسِقُونَ ﴾[2] واتە: (ئەگەر ئەوانە بڕوایان

---

[1] المائدة: ٥١

[2] المائدة: ٨٠/ ٨١

بە خـواو بـە پێغەمبـەرو بـەوەی کـە بـۆ پێغەمبـەر نێرداوەتـە خـوارێ، هەبووایـە، کافرەکانیان بە دۆست نەدەگرت)، کەواتە ئـەوە سـەنگی مەحەکـەو بەڕاسـتی ئـەو شیعرە عەرەبییە زۆر جوانە کە دەڵێ:

لا تَسَلْ عَنِ المَرْءِ وَسَلْ عَنْ قَرِينِـهِ
فَكُلُّ قَرِينٍ بِالْمُقَارِنِ يَقْـتَـدِي

واتـە: (پرسـیار دەربـارەی مرۆڤـ مەکـە، بـەڵکو پرسـیار دەربـارەی بـرادەرو هاودەمی بکە، چونکە هەموو هاوەڵێك شوێن پێی هاوەڵەکەی هەڵدەگرێ).

ئەگەر ویستت کەسێك بناسی، بزانـە لەگـەڵ کـێ تێکەڵـە، ئەگـەرنا ئەگـەر هـەر ئیددیعای مسوڵمانەتی بێ، ئەوە هـەموو کـەس دەتوانـێ، قسـە بـێ دەسـەڵاتە و هەموو کەس پێی دەوێرێ. بەڵێ بەڕاستی ئەم ئایەتـە تەرازوویـەکی بـاش دەخاتـە بەردەسـتی ئێمـە بـۆ خۆناسـینو خـەڵك ناسـین. ئـەو مەسـەلەی دۆسـتایەتیکردنو تێکـەڵی کردنـی خەڵکـە زۆر گرنگـە، دەبـێ بزانـی کـە تێکـەڵیکردن بـە مـەعنای خۆشویستنیانو پشتـگرتنیانو لەگەڵدابوونیان، بەڕاسـتی هـەر وا شـتێکی سـادە نییە، مرۆڤ پێیوابێ کە مادام نوێژی کـرد، ئـەوجار لەگـەڵ هـەر کەسـێك بـە ڕێگـادا بڕوا، لە هەر ڕێیەکدا سەری بە فەتارەت بچێ، قەیدێ ناکا، نـەخێر وا نییـە، بـەڵکو وەك چـۆن چـوونە مزگەوتەکـەت لەبـەر خوایـە، دەبـێ هەڵسـوکەوتی بـازاڕو کۆمـەڵاتیتو هەڵوێسـتی سیاسییشـت لەبـەر خـوا بـێ و بـەپێی شـەرعی خـوا بـێ، ئەگەرنا نوێژێکی بێ ڕۆح تۆ لـەوە نەگێڕێتـەوە کـە لـە خزمـەتی کـوفردا بـی، هـیچ نییە. خوای بەرز و مەزن ئەو نوێـژەی فـەڕز نەکردووە لەسەر تۆ، بەڵکو نوێـژێکی لەسەر تـۆ فـەرز کـردووە کـە لـە هەرچـی خراپەیـە بتگێڕێتـەوە، ئـەدی ئەگـەر لـە گەورەترین خراپە نەتگێڕێتەوە کە ئەوەیە پشتی ئەهلی کوفر بگریو لەگەڵ ئەهلی

کوفر دابیو ئەوانت خۆش بوێت؟! خوای بەرز و مەزن دەفەرموێ: ﴿...إِنَّ ٱلصَّلَوٰةَ تَنۡهَىٰ عَنِ ٱلۡفَحۡشَآءِ وَٱلۡمُنكَرِۗ﴾[1] واتە: {... بێگومان نوێژ مرۆڤ قەدەغە دەکات لە (فحشاء)و لە (منكر) ...}. (فحشاء): بریتییە لە هەموو ئەو شتانەی کە ناقۆڵاو خراپنو بە زمان دەگوترێن. (منكر)یش: بریتییە لە هەموو ئەو کردەوە خراپانەی کە بە ئەندامەکان دەکرێن. دیارە شتی زۆر خراپیش ئەوەیە کە ئینسان دوژمنانی خوا بە دۆست بگرێ، ئەگەر نوێژەکەت لەوەی نەگێڕایتەوە، مانای وایە نوێژ نییە، چونکە ئەگەر نوێژ بووایە دەیگێڕایتەوە.

ڕاستیی دووەم: تەنها کەسانێك کە دروست بێ مسوڵمانان بە دۆستیان بگرنو پاش خوای بەرز و مەزن پشتیان پێ ببەستن، بێگومان ئیماندارانن، ئەوە بە نسبەت دۆستایەتیی گرتن. ئەوجار بێینە سەر مەسەلەی مەدارکردن:

ب- مەدارکردن (المداراة):

ئەگەر دۆستایەتیی گرتنی مسوڵمانان تایبەتە بە ئەهلی ئیمانەوە — وەك پێشتر باسمانکرد -، ئەوە مەدارکردنو دڵ ڕاگرتنی خەڵكو لەگەڵ ساچاندنیانو گونجان لەگەڵیان، گشتییەو مسوڵمانانو کافران دەگرێتەوە. واتە: دەبێ تەنیا دۆستایەتیی مسوڵمانان بکەی، بەڵام دەبێ موداراو گونجاندنو ساچاندن لەگەڵ هەموو کەس هەبێ. شەریعەت نەك هەر ڕێیپێداوە، بگرە بە پەسندی داناوەو پێویستیشی کردووە کە مسوڵمانان — بەتایبەت لە بواری کارو چالاکیی ئیسلامیدا- لە سنووری شەرعدا بە شێوەیەك لەگەڵ خەڵکیدا مامەڵەو ڕەفتار بکەن کە زەرەرو زیان دووربخرێتەوەو بەرژەوەندی

---

[1] العنكبوت:٤٥

دابین بکرێ و کاروباری ئیسلام پێشبخرێو گەشەی پێبدرێ، بەپێی ئەو بنچینە شەرعییەی کە دەڵێ: (لِلْوَسَائِلِ حُكْمُ الْمَقَاصِدِ)، واتە: (ئامرازەکان حوکمی ئامانجەکانیان هەیە). ئەگەر تۆ نەتتوانی کۆمەڵگا چاك بکەی بەبێ مودارا لەگەڵدا کردنیان، مودارا کردنەکە پێویستە، وە چاککردنی خەڵکیشو گۆڕینی خەڵکیش بە تەئکید فەڕزە، کەواتە: موداراکردنەکەش فەڕزە.

هەڵبەتە مەبەستیش لە مودارا ئەوەیە کە تۆ بە شێوەیەك مامەڵە لەگەڵ خەڵکدا بکەی کە زەرەرو زیان دووربخەیتەوەو قازانجو چاکە دەستەبەر بکەیو کاری ئیسلامی بەرەو پێشەوە بەری.

ئینجا لەنێوان دۆستایەتیی گرتن (الموالاة)، کە وەك گوتمان لەگەڵ غەیری ئەهلی ئیماندا دروست نییە، وە مەدارکردن (المداراة)دا کە لەگەڵ هەموو کەس بە کافرو مسوڵمانەوە دروستە.

بەڵام بێگومان ئەوە کە مرۆڤی مسوڵمان سیفەتی باشی لە مرۆڤی نامسوڵماندا خۆشبوێ، هیچ ئیشکالی تێدا نییە، بە بەڵگەی ئەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ بە (أَشَجِّ عَبْدِ الْقَيْسِ)ی فەرموو: (إِنَّ فِيكَ خَصْلَتَيْنِ يُحِبُّهُمَا اللَّهُ الْحِلْمُ وَالأَنَاةُ)[1] واتە: (تۆ دوو سیفەتت تێدان خوا خۆشیدەوێن: هێورییو لەسەرخۆیی)، کە دیارە ئەو کاتە جارێ مسوڵمان نەبووبوو.

ئەو فەرمایشتەی پێغەمبەریش ﷺ کە پێشتر هێنامان، چاکترین بەڵگەیە لەوبارەیەوە، کە جارێکیان کابرایەکی خراپ مۆڵەت دەخوازێ بچێتەماڵی پێغەمبەری خوا ﷺ، ئەویش دوای ئەوەی دەزانێ کێیە، دەفەرموێ: (...

---

[1] رواه مسلم: (17)، والترمذي: (2011)، وابن ماجه: (4188).

إِئْذَنُوا لَهُ فَلَبِئْسَ أَخُو الْعَشِيرَةِ أَوْ إِبْنُ الْعَشِيرَةِ ...)[1] واتە: (مۆڵەتی بدەن با بێ، هەرچەندە خراپترین برای یان کوڕی کەسی هۆزەکەیەتی ...). ئینجا کە دێتە ژوورەوەش، پێغەمبەری خوا ﷺ ڕێزی دەگرێو قسەی خۆشی لەگەڵ دەکات، بۆیەش دایکمان عائیشە (خوا لێی ڕازی بێ) سەری سوڕماوە، چونکە ئەو وایزانیوە کە هەر کەسێکت بە دڵ خۆش نەویست، دەبێ بە ڕواڵەتیش دوژمنایەتیی‌و بوغزی پێشان بدەی، بەڵام پێغەمبەر ﷺ لێی حاڵیی کردووە کە نەخێر، جاری وا هەیە دەبێ تۆ ڕقی خۆت قوت بدەیەوە، هەستی نێو دڵو دەروونی خۆت کپ بکەیتەوە لەپێناو بەرژەوەندییەکی گەورەتردا، کە ئەویش هەر ئیسلام فەرمانی پێکردووە.

کەواتە: جیاوازیی سەرەکیی نێوان دۆستایەتیی گرتن لەگەڵ مەدارکردن، ئەوەیە کە دۆستایەتیی کردن زیاتر پەیوەندیی بە ناخو دەروونەوە هەیە، مودارا کردنیش زیاتر پەیوەندیی بە ڕواڵەتەوە هەیە.

هەروەها مەدارکردن (المداراة)و سازشکردن (المداهنة)ش دیسان لێك جیان، چونکە مودارا بریتییە لە قسەی خۆشو ڕووی گەشو ڕێزو حورمەت گرتنی بەرانبەر، بەڵام موداهەنە بریتییە لە سازشکردن و دابەزین لە حەق (التنازل عن الحق)، یان ناهەق کردنە هەقو هەق کردنە ناهەق، بۆ ڕازیکردنی بەرانبەر، ئەوەش بە تەئکید قەدەغەیە، بۆیە دەبێ ئەوەش بزانین کە دیسان مودارا لەگەڵ موداهەنەش لێك جیایە، هەربۆیەش مودارا چەند ڕەواو پەسندە، موداهەنە بە پێچەوانەوە هێندە ناڕەواو ناپەسندە.

---

[1] رواه البخاري: (6054)، ومسلم: (2591).

ئینجا پێویستە ئەو حەقیقەتە باش بزانین کە ئەنجامدانی کارو چالاکیی سیاسیو کۆمەڵایەتی ئیسلامیو غەیری ئیسلامییش، بەبێ مودارا ناکرێ، پێغەمبەرانی خواش (علیهم الصلاة والسلام) بەتایبەتی پێغەمبەری گەورەو سەروەریان موحەممەد ﷺ لە هەموو کەس زیاترو چاکتر لە بواری مودارادا سەرکەوتوو بووە، وەك چۆن لە هەموو کەسیش مەبدەئیتر بووە! کەس هەبووە بەقەدەر پێغەمبەر ﷺ مەبدەئیی بووبێ؟ نەخێر. ئەدی کەس هەبووە بەقەدەر ئەو لێبوردە بووبێ، تەنانەت لەگەڵ دوژمنەکانیشیدا؟ هەڵبەتە موداراش بە هەموو کەس ناکرێ، چونکە موداراش دڵێکی گەورەی دەوێ، عەقڵێکی گەورەی دەوێ، ئەخلاقێکی گەورەی دەوێ، ئەوەی چیکڵدانە گچکەو دڵ گچکە بێ، چی لە دڵدابێ یەکسەر هەمووی هەڵدەڕێژێ.

کەواتە: با هیچ کەس وانەزانێ کە مەبدەئیبوون (المبدئية) لەگەڵ مودارا کردندا، پێکەوە دژو ناکۆکن! هەروەها با هیچ کەس گومانی وا نەبێ کە بەدەم خەڵکەوە پێکەنینو رووگەش بوونو قسە خۆش بوونو چاکو چۆنیی گەرمو پێشوازییو بەخێرهێنانو رێزلێنانی خەڵکی نامسوڵمان، یان خەڵکی فاسقو گوناهبار، شتێکی ناشەرعییەو دروست نییە و پێچەوانەی عیززەتی نەفسە! نەخێر لەڕاستیدا وا نییە، بەڵکو ئەو خوایە (جل جلاله) کە فەرمانی پێ کردووین بە موو لە مەبدەئەکانی خۆمان لانەدەین، هەر ئەویش فەرمانی پێ کردووین کە قسەی خۆش لەگەڵ خەڵك بکەین. خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿... وَقُولُواْ لِلنَّاسِ حُسۡنٗا﴾[1] واتە: (... وە قسەی خۆش لەگەڵ خەڵکی بکەن ...)، هەروەها

---

[1] البقرة: ٨٣

دەفـەرموێ: ﴿... وَأَحۡسِنُوٓاْۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴾[1]واتـە: (وە چـاکە بکـەن، خـوا چـاکەکارانی خۆشــدەوێ)، وە هــەروەها دەفــەرموێ: ﴿ فَٱعۡفُ عَنۡهُمۡ وَٱصۡفَحۡۚ ﴾ المائدة، واتە: (... جا لێیان خۆش ببە و چاوپۆشی بکـە ...)، وە پێغەمبـەر ﷺ کـە هاوەڵـە بـەڕێزەکانی دەنێـرێ بـۆ بـانگکردنی خـەڵك، دەفـەرموێ: {بَشِّـرُوا وَلاَ تُنَفِّـرُوا وَيَسِّـرُوا وَلاَ تُعَسِّرُوا}[2] واتــە: (دڵخۆشـکەر بـن‌و سـڵەمێنەرەوە مـەبن، وە ئاسـانکەر بـن‌و زەحمەتخـەر مەبـن). ئەگـەر بتـەوێ خـەڵکی بـانگ بکـەی، نابـێ دووریان بخەیـەوەو بیانسـڵەمێنیەوە، بەڵکو دەبێ سەرنجیان رابکێشی، بە قسـەی خۆش‌و ڕووی خۆش‌و گەش‌و چاکەو ڕێز لێگرتن‌و هاوکاریکردن، بـە نـەرم‌و نیـانی‌و میهرەبانی، ئەگەر بشـتەوێ بیانسـڵەمێنیەوە، دوو قسـەی ڕەق بکـە، کـەس گوێـت بۆ ناگـرێ.

هەروەها بە لای دیکەشیاندا با هیچ کەسیش پێـی وانـەبێ کـە کـافرو مونـافیق‌و موشریك بە دوژمن زانین، دژایەتیکردن (معاداة)یان لەڕووی عەقیدەییـەوە ڕێگـا لـە ئینسانی مسوڵمان‌و کۆمەڵ‌و کۆمەڵگای ئیسلامی دەگرێ کە لە بواری هەڵسـوکەوت (فـي مجال التعـامل)دا لەگەڵیان چاکەکارو دادگەرو خۆشڕەفتار بن! دیارە ئێمە لە ڕووی عەقیدەییەوە ئەوە ئاشکرایە غەیری ئیسلاممان پێ گومڕایی‌و کـوفرە، بـەڵام ئەوە ڕێمان لێناگرێ کە لەگەڵ خەڵکی نامسوڵماندا خۆشڕەفتارو ئاکارپەسند بـین، بەڵکو دینەکەمان وەك چۆن بەوە فەرمانمان پێ دەکات کـە تـەنها ئیسـلاممان پـێ ڕاست بێ، بە هەمان شێوە فەرمانیشمان پێ دەکات کە لەگەڵ خەڵکدا قسەی باش بکەین‌و کرداری باش بکەین‌و بە ڕەوشتی جوان لەگەڵیاندا مامەڵە بکەین.

---

1 البقرة: ١٩٦

2) رواه البخاري: (69)، ومسلم: (1732)، وأبو داود: (4835).

خوای دادگەرو کاربەجێش (جل جلالە) فەرموویەتی: ﴿لَّا يَنْهَىٰكُمُ ٱللَّهُ عَنِ ٱلَّذِينَ لَمْ يُقَٰتِلُوكُمْ فِى ٱلدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُم مِّن دِيَٰرِكُمْ أَن تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوٓا۟ إِلَيْهِمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُقْسِطِينَ﴾[1] واتە: (خوا ڕێتان لێناگرێ کە چاکەکارو بەخشەر بن لەگەڵ کەسانێکدا –کە ئەهلی کوفرن – کە لەبەر دینتان لەگەڵتان ناجەنگنو لە نیشتمانتان وەدەرتان نانێن، بێگومان خوا بەخشەرانی خۆشدەوێن)[2].

جارێکیان (الشعبي) وەڵامی سڵاوی نەسرانییەك یان جوولەکەیەکی دایەوە، یان سڵاوی لە نەسرانییەك کرد، گوتی: (وعليكم السلام ورحمة الله) یان (السلام عليكم ورحمة الله)، ئینجا کە لەوبارەوە پرسیاری ڕەخنەگرانەی لێکرا، گوتی: (أَلَيْسَ فِي رَحْمَةِ اللهِ يَعِيش)؟! واتە: (ئەدی بەهۆی بەزەیی خواوە نازیەت؟!). کە دیارە مەبەستی بارانو رزقو ڕۆزییو نیعمەتەکانی خوایە (جل جلالە)، کە بەگشتی مرۆڤەکان لێیان بەهرەمەندن[3].

ئینجا خوای بەرزو مەزن دەربارەی پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: ﴿وَمَآ أَرْسَلْنَٰكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَٰلَمِينَ ﴿١٠٧﴾﴾ الأنبياء، واتە: (ئێمە هەر بۆیە تۆمان ناردووە

---

1 الممتحنة: ٨

2) دوایی لە ڕوونکردنەوەی (بنەمای پازدەیەم)دا ڕوونی دەکەینەوە کە (مُقْسِطِين) لێرەدا بە مانای ماڵی خۆ بەخشەرانە، نەك دادگەران.

3) (عن الشَّعبيّ أنه قال لِنَصْرانيّ: وعليْكم السَّلام ورَحمة الله، فقيل له فيه، فقال: أَلَيْس في رَحْمَة الله يَعِيشُ؟) تفسير الفخر الرازى، ج: (10)، ص: (188).

(عن الحسن بن عبدالرحمن قال: رأيت الشعبي يسلم على موسى النصراني فقال: السلام عليكم ورحمة الله! فقيل له في ذلك؟ فقال: أو ليس في رحمة الله؟ لو لم يكن في رحمة الله هلك). حلية الأولياء وطبقات الأصفياء ج: (4)، ص: (314)، المؤلف: أبو نعيم أحمد بن عبد الله الأصبهاني.

(رُوِيَ عَنْ الشَّعْبِيِّ أَنَّهُ قَالَ لِلْيَهُودِيِّ: عَلَيْك السَّلَامُ وَرَحْمَةُ اللَّهِ، فَقِيلَ لَهُ تَقُولُ لِيَهُودِيّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ؟ فَقَالَ: أَلَيْسَ فِي رَحْمَةِ اللَّهِ يَعِيشُ؟) المنتقى شرح الموطأ ج: (10)، ص: (330).

تاکو ڕەحمەتو بەزەیی بی بۆ هـەموو جیهانییـان). کەواتـە: ئەوانـەی ئیمانیشـیان پێی نەهێناوە، دیارە پێغەمبەر ﷺ بۆ ئەوانیش هەر ڕەحمەتە، جا ئایـا ڕەحمـەت بوونەکەی بۆ ئەوان چییە؟ ئەوەیـە کـە ئەوانـەی لـەژێر سـایەی ئیسـلامدا دەژیـن، سەرو ماڵو نەفسو ناموسیان پارێزراو دەبێو ئەوەش ڕەحمـەتە[1].

ئیـدی هیـوادارم بـەم بـڕە توێژینەوەیـە ڕوونبووبێتـەوە کـە جیـاوازیی نێـوان دۆستایەتیی (الـموالاة)و مەدارکردن (الـمداراة) چییەو چۆنە؟ کە یەکەمیان تایبەتە بە ئەهلی ئیمانەوە، دووەمیشیان گشتگیرەو مسوڵمانو کافر دەگرێتەوە.

---

1) ئێمە لە باسی (تەبـایی‌و پێکەوە ژیان)یشدا کـە یەکێکـە لـە باسـەکانی کتێبـی: (چـەند بابـەتێکی سیاسـیی هاوچەرخ لەبەر ڕۆشنایی عەقڵو وەحی دا)، بە درێژیی باسی ئەم بابەتەمان کردووە.

بنەمـای هەشـتەم

هـەڵپەنەكردن بۆ بەرپرسـیارێتیی و

ئـەرك نەسپاردن بە كەسانی هەڵپـەكەر

بنەمـای هەشـتەم

هەڵپەنەكردن بۆ بەرپرسیارێتیی و ئەرك نەسپاردن بە كەسانی هەڵپەكـەر

هەڵپەنـــەكردن بـــۆ پلـــەوپایەو بەرپرســـیارێتیی و داوانـــەكردنی و سـوورنەبوون لەسـەر تێدامانـەوەی، چـونكە ئـەم ڕەفتارانـە یـان قەدەغـە (حـرام)ن، یـان ناپەسند (مكروە)ن، وەك ئایەتـەكانی خـوا (جـل جلالـە)و فەرموودەكانی پێغەمبەری خوا ﷺ بە ئاماژە یان بە ڕاشكاویـی (إِشَارَةً أَوْ صَرَاحَةً) دەیگـەیەنن، بۆ وێنـە:

1- خـوای بـەرز و مـەزن فەرموویـەتی: ﴿ تِلۡكَ ٱلدَّارُ ٱلۡأٓخِرَةُ نَجۡعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوّٗا فِي ٱلۡأَرۡضِ وَلَا فَسَادٗاۚ وَٱلۡعَٰقِبَةُ لِلۡمُتَّقِينَ ٨٣ ﴾ القصص، خوای بەرز و مەزن باسـی چـەند شـتێك دەكـات، دوایـی باسـی دواڕۆژ دەكـات، باسـی عاقیبـەتو سەرەنجـام دەكـات، لە سیاقی ئەو ئایەتانـەدا دەفـەرموێ: {ئـا ئـەو مەنزڵـگـای دواڕۆژە (بەهەشت) بۆ ئەو كەسانەی دەگێڕین (دەیكـەین بـە مەنزڵـگـاو شـوێنی تێدا حەوانەوەی كەسـانێك) كە نایانەوێ لەسەر زەوییـدا بەرزیی بە ناحـەق پەیـدا بكەن، (واتە: باڵادەستیی خۆیـان بـە ناحـەق فـەڕز بكـەن بەسـەر خەڵـكیدا)، وە خراپەكارییشیان لەسەر زەویـدا مەبەسـت نیـە، وە سـەرەنجامی (چاكـیی دنیـاو دواڕۆژ)یـش بۆ پارێزكـارانە}.

پێغەمبەری خواش ﷺ لەوبارەوە فەرمایشـتی زۆرن، بۆ نموونە:

2- {عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ: قَالَ لِي رسُولُ اللهِ ﷺ: يَـا عَبْـدَ الـرَّحْمَنِ! لَـا تَسْأَلِ الْإِمَارَةَ فَإِنَّكَ إِنْ أُعْطِيتَهَا عَـنْ مَسْـأَلَةٍ وُكِلْـتَ إِلَيْهَـا، وَإِنْ أُعْطِيتَهَـا عَـنْ غَيْـرِ مَسْأَلَةٍ أُعِنْتَ عَلَيْهَا ...} رواه البخاري: (7147) واللفظ له، ومسلم: (1652)،

واتە: {لە عەبدوڕڕەحمانی کوڕی سەمورە خوا لێی ڕازی بێ دەگێڕنەوە، گوتی: پێغەمبەری خوا ﷺ پێی گوتم: ئەی عەبدوڕڕەحمان ! داوای بەرپرسێتیی و سەرپەرشتیارێتیی خەڵك مەکە، چونکە بەرپرسێتیی ئەگەر بە داواکردن و دواکەوتنی خۆتەوە چنگت بکەوێ، ئەوکاتە حەواڵەی ئەو بەرپرسارێتییە دەکرێی, (واتە: خوا یارمەتیت نادا، خۆتو ئیشەکەت)، بەڵام ئەگەر بۆ خۆت داوای نەکەیو بەرپرسارێتییت پێ بدرێ، ئەوا هاوکاریی دەکرێی (لەلایەن خوای پەروەردگارو لەلایەن فریشتەکانیەوە)}.

3- (عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ أَنَا وَرَجُلَانِ مِنْ بَنِي عَمِّي، فَقَالَ أَحَدُ الرَّجُلَيْنِ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَمِّرْنَا عَلَى بَعْضِ مَا وَلَّاكَ اللَّهُ (جل جلالة)، وَقَالَ الْآخَرُ مِثْلَ ذَلِكَ، فَقَالَ: إِنَّا وَاللَّهِ لَا نُوَلِّي عَلَى هَذَا الْعَمَلِ أَحَدًا سَأَلَهُ وَلَا أَحَدًا حَرَصَ عَلَيْهِ) رواه البخاري: 7149، ومسلم: 1733 واللفظ له. واتە: (لە ئەبو مووسای ئەشعەرییەوە دەگێڕنەوە کە دەڵێ: ڕۆژێك منو دوو لە وەچەی مامم – واتە لە خزمانی پشتی– چووینە خزمەت پێغەمبەر ﷺ، یەکێك لەو دوو نەفەرەی کە لەگەڵمدا بوون گوتی: ئەی پێغەمبەری خوا! ﷺ لەو ئیشوکارەی کە خوای بەرزو باڵادەست خستوویەتە بەردەستی تۆ – واتە: کاروباری مسوڵمانان –, ئێمەش بکە بە بەرپرسو ئیشێك – بەرپرسیارێتییەك– مان پێ بسپێرە، ئەوەی دیکەش دیسان هەر وایگوت، – واتە: داوای بەرپرسیارێتییان کرد –، پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: سوێند بە خوا، کەسێك ناکەینە سەرپەرشتیکاری هیچ شتێك کە بۆ خۆی داوای بکات، یان کەسێك سوور بێ لەسەری).

4- (عَنْ أَبِي ذَر قَالَ: قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَا تَسْتَعْمِلُنِي؟ قَالَ: فَضَرَبَ بِيَدِهِ عَلَى مَنْكِبِي ثُمَّ قَالَ: يَا أَبَا ذَر إِنَّكَ ضَعِيفٌ وَإِنَّهَا أَمَانَةٌ وَإِنَّهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ خِزْيٌ وَنَدَامَةٌ إِلَّا مَنْ أَخَذَهَا بِحَقِّهَا وَأَدَّى الَّذِي عَلَيْهِ فِيهَا) رواه مسلم: (1825)، واتە: (ئەبو زەڕ

دەگـێڕێتەوە دەڵـێ: ڕۆژێـك گـوتم: ئـەی پێغەمبـەری خـوا ! ئایـا کـارم پـێ ناسپێری؟ –مەبەستی پێی پلـەوپـایەو بەرپرسـیارێتی بـووە –, دەڵـێ: ئـەویش دەستی لە شانی دام، – دەستی خستە سەر شانم – دوایی فەرمووی: ئەی ئـەبو زەڕ! تـۆ بێهـێزی ئـەو کـارەش سـپاردەیە، وە لـە ڕۆژی دواییـدا مایـەی شـەرمەزاریی و پەشێمانییـە، مەگەر کەسێك بـە حـەقی خـۆی وەریـبگریو ئـەو حەقـەی لەسـەریەتی تێیـدا جێبـەجێی بکـات)، واتـە: دەبـێ بـابـای کـار پـێ سـپێرراو:

<u>یەکـەم</u>: شـایسـتە بێ،

<u>دووەم</u>: کەمتـەرخەمیی تێدا نەکـاو حەقی خۆی پێبدا.

ئەگەر ئەو دوو مەرجەی تێدا نەیەنـە دی، ئـەوا بەرپرسـێتییەکەی دەبێتـە مایـەی شەرمەزاریی و پەشێمانیی.

بەڵام لە کاتێکدا مرۆڤـ لە خۆی رابیینێ کە تواناو شـایسـتەیی هەیەو پاڵنەریشـی خزمەتی خەڵكو پاداشتی خوا (جل جلاله) بێو، قەناعەتیشـی وابێ، کە بـە ڕاکردنـی لە ئەرکی بەرپرسـیارێتیی گوناهبـار دەبـێ، ئـەوا لـەو حـاڵەتەدا نـەك هـەر قەدەغـەو ناپەسـند نیـە، بگـرە پەسندیشـەو جـاری وا هـەیە پێویسـتیش دەبـێ، بـەڵام بـە مەرجێك بەبێ هـەڵپەکردنو سـووربوون لەسەری، بێ، چونکـە:

بۆیـە پێویســتە، یـان لانیکـەم وا باشـە، هەرکەسـێك بـە زەقیـی هەڵپـەکردنو سـووربوون لەسـەر بەرپرسـیارێتیی لــێ بینـرا، ئەگـەر شـایسـتەش بـێ کــاری بەرپرسـیارێتیی پێ نەسپێردرێ.

بەڵام کەسـانێك شـایسـتەو لـێهـاتوو بن، پێویسـتە چاویان بۆ بگـێڕرێو داوایـان لـێ بکـرێو کـاریان پێ بسـپێررێ.

روونكــردنەوە

یەكــەم: هەڵوێستی زانایـان لەبارەی ئەم مەسـەلەیەوە:

من سێ وێنەم هێناونەوە، ئەگەرنا زانـایان زۆر قسەیان لـێ كردووە، بـەس مـن سێ قسەی سێ لە زانایانم وەك نموونە وەرگرتووە:-

أ/ بوخاریی (رەحمەتی خوای لێـبێ) لـە كتێبەكـەی خـۆی (صـحیح البخـاري)دا هەنـدێك لـەو فەرمایشـتانەی ئاماژەمـان پـێ دان، لـەژێر ئـەم ناوونیشـانانەدا هێنـاوەو گوتوویەتی:

1- (بـابٌ: مَنْ لَمْ يَسْأَلِ الإِمَارَةَ أَعَـانَهُ اللهُ عَلَيْـهِ)، واتە: (باسی ئەوە كە هـەر كەسـێك داوای بەرپرسـێتیی نەكـا، خـوا یارمـەتی دەدا). ئینجـا چـەند فەرموودەیەكی هێنـاون.

2- (بـابٌ: مَـنْ سَـأَلَ الإِمَـارَةَ وُكِـلَ إِلَيْهَـا)، واتـە: (هـەر كەسـێك داوای بەرپرسیارێتیی بكات، حەواڵەی ئەو ئیشـە دەكرێت)، واتە: خوا هاوكـاریی ناكـاتو پشتی ناگرێ.

3- (بـابٌ: مَـا يُكْـرَهُ مِـنَ الْحِـرْصِ عَلَـى الإِمَـارَةِ)، واتـە: (باسـی ئـەوە كـە شتێكی ناپەسندە ئینسان سوور بێ لەسەر بەرپرسێتییو لەسەر ئەمیرایەتیی).

ئەوانە هـەمووی لـە لاپـەڕە (982)دا ئـەو ناوونیشـانانەی هێنـاون، كـە ئێمـە لـەو ناوونیشانانەوە، كە هەندێكیان هـەروەك بڵێـی دەقـی فەرمایشـتەكەی پێغەمبـەرن ﷺ، جگە لە سێهەمیان كە بوخاریی بە شتێكی ناپەسـندی دەزانـێ ئینسان سوور بێ لەسەر بەرپرسێتی.

ب/ موسلیم لە كتێبەكـەی خۆیـدا (صـحیح مسـلم)، هەنـدێك لـەو فەرمایشـتانەی لەژێر ئەم دوو ناوونیشـانانەدا هێناون:

1ـ (بابُ النَّهـي عَنْ طَلَبِ الإِمَارَةِ وَالْحِرْصِ عَلَيْهَا)، لاپەڕە (793). واتە: (باسی ڕێگرتن لە داواکردنی بەرپرسێتییو سوور بوون لەسەری). مانـای وایـە لـە هەندێ حاڵاندا بەپێی ڕای موسلیم، داواکردنی بەرپرسێتی قەدەغەیـە.

2ـ (بابُ كَرَاهَـةُ الإِمَارَةِ بِغَـيْرِ ضَـرُورَةٍ)، لاپەڕە (794)، واتە: (باسی ئەوە کـە شتێکی ناپەسندە، کە بەبێ ئەوەی پێویست بێ ئینسـان بەرپرسـێتیی لـە ئەستۆ بگرێ). ئـەوە ئەگـەر پێویست نـەبێ، بـەڵام ئەگـەر پێویسـت بـێ، دیارە نەك هەر حەرام نییە، بەڵکو ناپەسندیش نییە بـەپێی ڕای موسـلیم، هـەر یەکــە لـە بوخـارییو موسـلیم کـە فەرمایشـــتەکانی پێغەمبـەر ﷺ دێـــنن، ئەگـــەر ئینســـان تەماشـــای ناوونیشـــانەکانیان بکـــات، کـــە فەرمایشتەکانیان لـەژێردا دێـنن، زۆر لـە ئەحکامـەکانی فیقهیشـی دەسـت دەکەون کە دەلالەت لەسەر ئیجتیهادی ئەوان دەکات.

ج/ (یـحیی بن شرف الـدین النـووي) لـە لاپـەڕەکانی (243 – 244)ی (ریـاض الصالحین)دا هەندێك لەو ئایەتو فەرمایشتانەی هێناون کـە ئێمـە ئامـاژەمـان پێ دان، لـەژێر ناوونیشـانی: (بـابُ النَّهـي عَـنْ سُـؤَالِ الإِمَـارَةِ وَإِخْتِيَـارُ تَـرْكِ الْوِلايَـاتِ إِذا لَمْ يَتَعَيَّـنْ عَلَيْـهِ وَلَمْ تَدْعُ حَاجَةٌ إِلَيْهِ)، واتە: (باسی قەدەغەکردنی داواکردنی بەرپرسێتی، وە پەسند بـوونی وازهێنـان لـە بەرپرسـێتیی – واتـە بەدوایـدا نـەڕۆیو شـانی خـۆت نەخەیـە ژێـر بـاری بەرپرسـێتیی–، مـادام نەبووبێتە فەرز لەسەری، وە پێویستیش نەکا ئەو ئەرکو بەرپرسـیارێتییە بـە ئەسـتۆوە بگـرێ). کەواتـە: ئەگـەر لەســەری بـووە فـەرزی عـەین، یـاخود پێویست بوو بیکا، لەو حاڵەتەدا نەك هەر نەهیی لـێ نەکراوە، بـەڵکو پەسـند نییە کە وازیشی لـێ بهێنێ، بەڵکو وا پەسندە کە لـە ئەسـتۆی بگـرێ، بـەڵکو جاری وا هەیە – وەك ئێمە باسمان کرد – فەرزیش دەبێ.

دووجۆر فەرز هەیە:

فەڕزی کیفـایە (الفـرض الکفـائي): واتـە: شـتێك لەسـەر خـەڵکێك فـەڕزدەبێ بەگشتیو ئەگەر یـەکێکیان، یـان کۆمەڵێکیانبـەو کـارە هەڵسـان، لەسـەر هـەموان لادەچێ، ئەگەرنا هەموویان لەسەر کەمتەرخەمیی تێدا کردنی گوناهـبارن.

زانایان بۆ (فەڕزی کیفایە) ئەوە بە نموونە دێننەوە کـە کەسـێك دەمـرێ نوێـژی لەسـەر بکـرێو بشـۆرێو بشـاردرێتەوە, ئەوانـە فـەڕزی (کیفایـە)ن، بـەڵام فـەڕزی کیفایە زۆر زۆرن.

فەڕزی عەیـن (فرض العـین): ئەوەیە کە لەسەر تاك تاك فەڕز دەبێو دەبـێ هەرکامێکیان لە زاتی خۆیدا پێـی هەڵبسـتێ، وەك: پێـنج نوێـژە فـەڕزەکان. جـا لێرەدا ئیمام نەوەوی دەڵێـت: (إِذَا لَـمْ يَتَعَـيَّنْ عَلَيْـهِ) جـاری وایـە شـتەکە فـەڕزی کیفـایەیە، بەڵام لەسەر کەسێك دەبێتە فـەڕزی عـەین، بـۆ نـموونە: لـە دێیەکدا بــەس مامۆســتایەکەیان دەتوانــێ وتاریــان بــۆ بــدات و بــەس ئــەو دەتوانــێ پێشنوێژییان بۆ بکات, بەس ئـەو دەزانـێ بـانگ بڵـێ، بێگومـان دەبێتـە فـەڕزی عەین، چونکە ئەو کارانە هەر بەو دەکرێن.

دووەم: هەڵوێسـتی راسـت و دروسـت لەم مەسـەلەیەدا:

پاش ئەوەی شـەرحی ئایەتـەکانو فەرمایشـتەکانم کـردو وتـەی زانایـانم هێنـا, ئینجا لەبەر رۆشنایی ئەو ئایەتو فەرموودانەداو لـە میانـەی قسـەی زانایانـدا، لـە چوار خاڵدا باسەکە دەخەمەڕوو.

1/ هەڵپـەکردن بۆ بەرپرسیارێتیىو سووربوون لەسەر تێدامانـەوەی، لـە بنەڕەتـدا قەدەغە یان بە لایەنی کەم ناپەسندە، ئەگەر ئەو کەسـە ناشایسـتە بـێ، ئـەوە

قەدەغەیـە، ئەگـەرنا ناپەسـندە. یـانی كەسـێك داوای بەرپرسـیارێتیی بكـات، ئەگەر ناشایستە بـێو لـە توانایـدا نـەبێ، ئـەوە قەدەغەیـەو گوناهــبار دەبـێ، ئەدی ئەگەر لە توانایدا هەبێ, بێ ئـەوەی كـە هـیچ پاڵنـەرێك هـەبێ چـاك یـان خراپ، وە بێ ئەوەی كە هیچ شتێك پەكی لەسـەر وی كـەوتبێ، هـەر بـۆ خـۆی داوای بكاتو هەڵپەی بۆ بكات؟ ئەوە ناپەسندە.

2/هەرچەندە مرۆڤـ شـایستە بێو پێـی وابێت كارەكە پەكیشی لەسەری كەوتووە، بـەڵام هـەر وا باشـترە كـە هـەتا داوای لــێ نـەكرێ، نـەیكات! ئەگـەر كارەكـە پەكیشی لەسەر وی كەوتووە، بەڵام واباشە – نەمگوتوە فەرزە.

بـەڵام بۆچـی گـوتم وا باشـترە؟ لەبـەر فەرمایشـتەكەی پێغەمبـەر ﷺ كـە دەفــەرموێ: تــۆ ئەگــەر بــەهۆی داواكردنــی خۆتــەوە كــارت پــێ بســپێردرێ، حەواڵەی كارەكەت دەكرێی، بەڵام ئەگەر بێ ئەوەی بۆ خۆت داوای بكەی پێـت بسپێردرێ، یارمەتی دەدرێی، جا ئەوە باشتر نییە؟ مادام بـەهۆی ئـەوەوە كـە داوای ناكــەی، پێــت دەســپێردرێ، پشــتگیریی خــوای گــەورە (جـل جلالــە)و پشتگیریی فریشتەكان بۆ خۆت دەستەبەر بكەی، بۆچی واناكەی؟! بۆیە مرۆڤـ ئەگەر شایستەش بێ، وا باشە بۆ خۆی داوای بەرپرسێتیی نەكا لە خەڵك.

3/ بەڵام ئەگەر لە شوێنێك بوو كە نەیاندەناسـیو شـارەزای نـەبوون و دەشـیزانی ئیشەكە پەكی لەسەر ئەو كەوتووە, ئەگەر ئەو بەو كارە هەڵنەستێ ئەو خەڵكە لـەو شـوێنە زەرەر دەكـات، ئـەوە لـەو حاڵەتـەدا بـوارو مۆڵـەتی هەیـە، مـادام شایستەبێو بە پێویستی بزانێ و بە شـێوەیەكی جـوان هـەوڵی بـۆ بـدات، وەك یوسف (علیە السلام)، هەڵپەكردنو بەدوادا گەڕانو خۆ ناشـیرین كـردن لەسـەر ئەوەی ئیشی پێ دەسپێرن یان نا، هـەر شـتێكی ناشـیرینە، بـەڵام ئایـا كـەس

هەبووە لەو كاتەدا لە یوسف (علیە السلام) شایستەتر بێ؟ نەخێر، پێغەمبەری خوا بووە. وە ئایا ئەو ئیشە پەكی لەسەر ئەو نەكەوتووە؟ با، چونكە ئەو نەخشە پازدە ساڵییە ئابوورییەی كە یوسف(علیە السلام) داینا،دوای تەعبیری خەونەكەی پادشا، هەر بە خۆی جێبەجێ دەكرا، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا ئایا یوسف (علیە السلام) هەڵپەی بۆ كرد؟ وە كاتێك پادشای میسر لە دوای نارد یەكسەر چوو؟ نەخێر، بەڵكو گوتی: جارێ نایەمە دەرێ: ﴿... ٱرۡجِعۡ إِلَىٰ رَبِّكَ فَسۡـَٔلۡهُ مَا بَالُ ٱلنِّسۡوَةِ ٱلَّٰتِي قَطَّعۡنَ أَيۡدِيَهُنَّۚ إِنَّ رَبِّي بِكَيۡدِهِنَّ عَلِيمٞ ٥٠﴾، یوسف (علیە السلام) بە نوێنەرەكەی پادشای گوت: جارێ بگەڕێوە بۆ لای گەورەو بەرپرسەكەتو لێی بپرسە: ئایا ئەو ئافرەتانەی كە قسەیان لەسەر كردووەو دەستی خۆیان لەو رووداوەدا بڕی، بپرسە بزانە مەسەلەكەیان چی بوو؟ مەبەستی ئەوەبوو بڵێ: بوختانیان بۆ من كردووەو بە ناهەق گیراوم، بەس پێی عەیب بوو خەڵكی تۆمەتبار بكات، مەبەستی ئەوە نەبوو كە ئەوانی تێدا تۆمەتبار بكات، مەبەستی ئەوە بوو كە ساحەی خۆی پاك بكاتەوە، چونكە ئەو بیەوێ رۆڵ ببینێ، دەبێ پەرێزی پاك بێ، نابێ تۆمەتبار بێ. ئینجا دوای ئەوەی پادشای میسر لێیان دەپرسێ، ئەوانیش بێتاوانیی یوسف دەردەخەن، ئەوجار دووبارە لە دوای دەنێرێتەوە. واتە یوسف (علیە السلام) پەلە ناكات لە هاتنە دەرەوە لە زیندان، تاكو پەرێزی خۆی پاك نەكاتەوە لەلای پادشا, ئەگەرنا هەر پەرێزی پاك بووە.

دوای ئەوە پادشا پێی دەڵێ: ﴿... إِنَّكَ ٱلۡيَوۡمَ لَدَيۡنَا مَكِينٌ أَمِينٞ﴾[1] واتە: (... ئەمڕۆ تۆ لەلای ئێمە خاوەنی رێزو حورمەتو جێگەو رێگەی‌و

---

[1] یوسف: ٥٤

ئەمینداریشـی)، واتـە: هـیچ نیشـانەی پرسـیارت لەسـەر نییـە، {لای ئێمـە تـۆ کەسێکی متمانەپێـکراوی}، ئینجا ئەویش دەڵێ: مـادام وایـە: ﴿... ٱجۡعَلۡنِي عَلَىٰ خَزَآئِنِ ٱلۡأَرۡضِۖ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٞ﴾[1]

4/ لەڕاستیدا نیازو نیەت، ڕۆڵی کاریگەری لە حوکمی ئـەم مەسـەلەیەدا هەیـە، چ شـتێك پاڵـت پێـوەدەنێ؟ چ شـتێك هانـت دەدا؟ کـە ئـەو کـارەت پـێ دەسـپێردرێ‌و ئـەو ئەرکـەت دەخەنـە سـەر شـان، هانـدەرت چـییە؟ ئەگـەر هاندەرو پاڵنەرت ڕەزامەندیی خوای پەروەردگار بێ, ئەوەبێ خزمەت بە دین‌و ژینی مسوڵمانان بکەی، ئـەوە حـوکمێکی هەیـەو ئەگـەر ئامانجیشـت شـتێکی دیکە بێ، ئەوە شتێکی دیکەیەو حوکمێکی دیکەی هەیـە.

جا ئێسـتا دێمە سەر ئەوە کە بۆچی ئەوەم گوتـووە:

أ) نیـەت زۆر دەوری هەیـە لە گۆڕینـی حوکمـی داواکردنـی بەرپـرسـیارێتیدا – هەڵبـەتە بـە شـێوەیەکی جـوان –، وە سـووربوون لەسـەریو هەڵپـەکردن بۆی، ئـەوە لـە هـەموو حاڵانـدا شـتێکی خراپـەو نیشـانەی نیـەتو پاڵنـەری خراپو ناشـەرعییشـە!

ب) شایستەیی‌و تواناییش دیسان حوکمەکـەی دەگۆڕێ، جـارێ مرۆڤـ ئەگـەر نیەتی باش نەبێ، شایستەش بێ هەر بە کەڵك نایەت، هەیە شایستەیە بـۆ کـار پـێ سپێردران، بەڵام نیەتی ئەوەیە دنیای لـە پـەنادا بخـوا، ئـەوە بێگومـان گوناهـبار دەبێ, یاخود نیەتی باشە، بەڵام شایستە نییـەو خـۆی نەناسـیوە، دیسـان لەسـەر ئەوەش تووشی گوناهـ دەبێ کە خۆی نەناسیوە. کەواتە دەبـێ: یەکـەم: شایسـتە

---

[1] یوسف: ٥٥

بێ. دووەم: نیەتیشی باش بێ. ئینجا ئەگەر بە شێوەیەکی جوان لە شوێنێك کە نەیناسن، داوای بەرپرسێتی بکات، بڵێ: من دەتوانم ئەو ئیشە بکەمو لەبەر خوا ئامادەم ئەو کارەتان بۆ بکەم، وە لە خۆم رادەبینم، ئەوە بۆی هەیە، بەڵام ئەوە لە شوێنێك کە نەیناسن، بەڵام ئەگەر بیناسن، با خەڵك داوای لێبکا بۆئەوەی فەرمایشتەکەی پێغەمبەر ﷺ ی بۆ بێتە جێ. ئینجا ئایا بەڵگەمان لەسەر ئەو دوو شتە چییە؟ بەڵگەی نیەت ئەو ئایەتەی خوایە (جل جلالە) کە دەفەرموێ:

﴿تِلْكَ ٱلدَّارُ ٱلْـَٔاخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِى ٱلْأَرْضِ وَلَا فَسَادًا ۚ وَٱلْعَـٰقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٨٣﴾﴾[1] القصص، واتە: (ئەو مەنزڵگای دوارۆژە، تەرخان دەکەین بۆ کەسانێك کە بەرزییان ناوێ لەسەر زەوی، وە خراپەکارییشیان ناوێ)، واتە: نیەتو هاندەرو پاڵنەریان ئەوە نییە.

ئینجا لەو فەرمایشتەی پێغەمبەریش ﷺ کە دەفەرموێ: {إِنَّا وَاللَّهِ لا نُوَلِّي عَلَى هَذا الْعَمَلِ أَحَدًا سَأَلَهُ وَلا أَحَدًا حَرَصَ عَلَيْهِ) ، تۆ وەك ئینسان شتێك بۆ خۆت داوا بکەیو سوور بی لەسەری، مانای وایە دیارە مەبەستێکی تایبەتییو (شخصي)ت پێی هەیە، هەروەها تەعبیری: (مَنْ أَرَادَهُ) کە لە ریوایەتێکی دیکەدا هەیە، مانای وایە نیەتی وایە کە ئیشەکەی هەر دەستکەوێ، بە هەر نرخێك بێو بە هەر شێوەیەك بێ!

لەڕووی شایستەییشەوە کە حوکمەکەی دەگۆڕێ، ئەگەر شایستە بێ حوکمێکی هەیەو ئەگەر شایستەش نەبێ حوکمێکی دیکەی هەیە، بەڵگەمان ئەو فەرمایشتەی پێغەمبەرە ﷺ کە ئەبو زەڕی غیفاریی— خوا لێی رازی بێ— دەڵێت:

---

1) (نەوەویی) ئەم ئایەتەی لە (ریاض الصالحین)ەکەیداو لەژێر سەرباسی: (باب النهي عن سؤال الإمارة واختيار ترك الولايات إذا لم يتعين عليه أو تدعُ حاجة إليه) ص: (243)دا هێناوە.

(يَـا رَسُـولَ اللَّـهِ أَلا تَسْـتَعْمِلُـنِي)؟ پێغەمبـەریش ﷺ دەفـەرموێ: (يَـا أَبَـا ذَر إِنَّـكَ ضَعِيفٌ)، واتە: (ئەی ئەبو زەڕ! بێگومان تۆ بێهـێزی).

دیـارە تایبەتمەندییـەكان (خَصَـائِص)ی قیـادەی تێـدا نـەبوونو سـیفەتەكانی بەرپرسـێتیی تێـدا نـەبوون، چـونكە بەرپرسـیارێتیی بـۆ خـۆی كۆمـەڵێك سـیفەتی پێویستن، كە ئەگەر ئینسان ئـەو سـیفەتانەی تێـدا نـەبن، ئـەو كـارەی بـۆ بـەڕێوە ناچێ، بەڵگەشمان لەوبارەیەوە ئەوەیە كە پێغەمبەر ﷺ وا دەفەرموێ.

كەواتــە:

كاتێك وەرگرتنی بەرپرسیارێتیی ڕەواو بێ گرێو گۆڵە، كە مرۆڤ نیەتی بـاش بـێو شایسـتەییو تواناشـی هـەبێ، نـەك بۆخـۆی, بـە شـاهێدیی خـەڵك، چـونكە شاهێدیی ئینسان بۆ خۆی ڕەوا نییەو دەبێ خەڵك تێت رابیینێ.

بنەمای نۆیەم

پشت بە خوا بەستن و لەسەر پێی خۆ وەستان و پاراستنی سەربەخۆیی

لە هەموو رووێکەوە

بنەمای نۆیەم

پشت بە خوا بەستن و لەسەر پێی خۆ وەستان و پاراستنی سەربەخۆیی لە هەموو ڕوویێکەوە.

تەنها پشت بە خوا بەستن و لەسەر پێی خۆ وەستان لە رووی ئابوورییەوەو، پاراستنی سەربەخۆیی فیکریی و سیاسیی خۆو، ڕەدکردنەوەی هەر جۆرە وابەستەییەك، چونکە بەبێ پشت بە خوا بەستن (التَّوَكُّلُ عَلَى الله) و لەسەر پێی خۆ وەستان (الإِعْتِمَادُ عَلَى الذَّات)و سەربەخۆیی (إستقلال)ی خۆپاراستن، کۆمەڵی ئیسلامیی ناتوانێ و ڕێی نادرێ ئامانجە شەرعییەکان بێنێتەدی، وەك:

1- خوای پەروەردگار (جل جلاله) فەرموویەتی: ﴿إِن يَنصُرْكُمُ ٱللَّهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ ۖ وَإِن يَخْذُلْكُمْ فَمَن ذَا ٱلَّذِى يَنصُرُكُم مِّنۢ بَعْدِهِۦ ۗ وَعَلَى ٱللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ ٱلْمُؤْمِنُونَ ﴿١٦٠﴾﴾ آل عمران، واتە: (ئەگەر خوا سەرتان بخا کەس بەسەرتاندا زاڵ نابێ، وە ئەگەر ئەو پشتتان بەربدات، لە دوای وی کێ سەرتان دەخا؟ – واتە: کەس– وە با ئیمانداران تەنها پشت بەخوا ببەستن).

2- وە خوای بەرزو مەزن فەرموویەتی: ﴿وَإِن يُرِيدُوٓا۟ أَن يَخْدَعُوكَ فَإِنَّ حَسْبَكَ ٱللَّهُ ۚ هُوَ ٱلَّذِىٓ أَيَّدَكَ بِنَصْرِهِۦ وَبِٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٢﴾﴾ الأنفال، بێگومان دواندن (خطاب) لەگەڵ پێغەمبەرە ﷺ واتە: (وە ئەگەر بیانەوێ فێڵت لێ بکەن، ئەوە بێگومان خوا بۆ تۆ بەسە، ئەو تۆی بەهێز کردوە بە یارمەتیی و سەرخستنی خۆیو بە ئیماندارانیش)، واتە: بەو ئیماندارانەی کە لە خزمەتتدانو پشتت دەگرن.

3- وە خوای بەدیهێنەر (جل جلاله) فەرموویەتی: ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِىُّ حَسْبُكَ ٱللَّهُ وَمَنِ ٱتَّبَعَكَ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٤﴾﴾ الأنفال، واتە: (ئەی پێغەمبەر! خوا بۆ تۆ بەسە، وە بۆ ئەو

بڕوادارانەش کە شوێنت کەوتوون). شایانی باسە ئەم ئایەتە دوو واتای هەیە: واتە پشتیوانیی خوای بەرز و مەزن بۆ تۆ بەسە، وە پشتگیریی ئەو بڕوادارانەش کە شوێنت کەوتوون, یاخود پشتیوانیی خوای بەرز و مەزن بۆ تۆو ئەو بڕوادارانەی کە شوێنت کەوتوون، بەسە, کە زۆر لە توێژەرەوانی قورئان ئەو مانایەی دووەمینیان پێ بەهێزترە.

4- وە فەرموویەتی: ﴿إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱلَّذِينَ يُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤۡتُونَ ٱلزَّكَوٰةَ وَهُمۡ رَٰكِعُونَ ٥٥﴾ المائدة. واتە: {بێگومان پشتیوانی ئێوە (یاخود سەرپەرشتیارو دۆستی ئێوە) تەنیا خواو پێغەمبەری خوایە، وە (لە دوای خواو پێغەمبەری خوا) دۆستو پشتیوانی ئێوە ئەوانەن کە بڕوایان هێناوە، ئەوانەی نوێژ بەرپا دەکەنو زەکات دەدەنو هەمیشە رکووع دەبەن).

دیارە پشتیوان بوونی خوای بەرز و مەزن بۆ ئیماندااران واتایەکی هەیەو، هی پێغەمبەر ﷺ واتایەکی دیکەی هەیە.

5- وە دەربارەی هاوەڵانی بەڕێزو دڵسۆزی پێغەمبەری خوا ﷺ، دوای ئەوەی پێشتر چەند سیفەتێکیان لێ هەڵدەدات لە ئایەتەکانی کۆتایی سوورەتی (الفتح)دا، ئینجا ئاوا وەسفیان دەکات: ﴿... ذَٰلِكَ مَثَلُهُمۡ فِي ٱلتَّوۡرَىٰةِۚ وَمَثَلُهُمۡ فِي ٱلۡإِنجِيلِ كَزَرۡعٍ أَخۡرَجَ شَطۡـَٔهُۥ فَـَٔازَرَهُۥ فَٱسۡتَغۡلَظَ فَٱسۡتَوَىٰ عَلَىٰ سُوقِهِۦ... ٢٩﴾ الفتح، واتە: (... ئەوە وەسفیانە لە تەوڕاتدا، وە وەسفیان لە ئینجیلدا وەك درەختێکە کە لق و پۆپ دەردەکات بەملاو بەولادا - پێشێ نەمامە، دوایی لقو پۆپ دەردەکاتو ئەو لق و پۆپە- قەدەکەی بەهێز دەکاتو چڕو پڕ دەبێو، لەسەر ئەو قەدەی خۆی دەوەستێو بەرز هەڵدەچێ ...).

ڕوونكـردنەوە

یەكـەم: پشـت بەخوا بەسـتن:

وشەی (تَوَكُّـلْ) لە زمانی عەرەبیدا لەسەر كێش (وَزْن)ی (تَفَعُّل)ە، واتە: شـتێك بكرێ بە زۆر لـەخۆ كـردن، یـاخود دەردەسـەریی (مَشَـقَّة)و زەحمـەتی بـوێ. وەك دەڵێ: (يَتَجَشَّمُ السَّفَرَ)، واتە: (خۆی زەحمەت دەدا تا سەفەرەكە بكات). (تَوَكُّـلْ) لەسەر ئەو كێش (وَزْن)ەیە، وە مانای (تَوَكُّـلْ) واتە: وەكیل گـرتن, (التَّوكُّـلُ عَلَـى الله)، واتە: تۆ خوای بەرز و مەزن بكـەی بـە پشـتو پـەنای خـۆتو، پشـتی پـێ ببەسـتیو، خوای بەرز و مەزن بكەی بە وەكیلـی خـۆتو، كـاری خـۆت بـە خـوای بەرز و مەزن بسـپێری.

گرنگیی و پێگـەی پشت بە خوا بەستن لە ئیسـلامدا:

أ/ پشــت بــە خــوا بەســتن دوای ئیمــان، گرنگتــرین تایبەتمەندیــی (خِصِّیصە)ی مسوڵمانانە:

لە زۆر لە ئایەتەكانی قورئانی بـەپێزدا باسـی (تَوَكُّـلْ) كـراوە، بـۆ وێنـە: لـە سـوورەتی (الشـوری) لـە ئایـەتی ($36 - 39$)دا خـوای بـەرزو مـەزن باسـی (سـیفەتەكانی كۆمــەڵی مســوڵمان دەكــات، جــارێ هــەر لــە مەككــە بــوون نەچووبوونـە مەدینـەو نەبووبوونە قـەوارەی سیاسـی، سـیفەتەكانیان دەكـات، دەفـــــــەرموێ: ﴿فَمَآ أُوتِيتُم مِّن شَيۡءٖ فَمَتَٰعُ ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَاۖ وَمَا عِندَ ٱللَّهِ خَيۡرٞ وَأَبۡقَىٰ لِلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَلَىٰ رَبِّهِمۡ يَتَوَكَّلُونَ ٣٦ وَٱلَّذِينَ يَجۡتَنِبُونَ كَبَٰٓئِرَ ٱلۡإِثۡمِ وَٱلۡفَوَٰحِشَ وَإِذَا مَا غَضِبُواْ هُمۡ يَغۡفِرُونَ ٣٧ وَٱلَّذِينَ ٱسۡتَجَابُواْ لِرَبِّهِمۡ وَأَقَامُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَأَمۡرُهُمۡ شُورَىٰ بَيۡنَهُمۡ وَمِمَّا رَزَقۡنَٰهُمۡ

يُنفِقُونَ ﴿٣٨﴾ وَٱلَّذِينَ إِذَآ أَصَابَهُمُ ٱلۡبَغۡيُ هُمۡ يَنتَصِرُونَ ﴿٣٩﴾﴾[1] واتـە: (هەرچـی پێتـان دراوە هەمووی ڕابواردنێکی کەمی ژیانی دنیایـە، وە ئـەوەی لـەلای خوایـە، چـاکترەو دەشمێنێتەوە، بۆ ئەوانەی بڕوایان هێناوەو پشت بە پەروەردگاریان دەبەستن. وە ئەوانەش کە خۆیان لە گوناهـی گەورەو کـاری ناپەسـندو دزێـو دەپارێــزن، وە کاتێکـیش تووڕە دەبن چاوپۆشـیی دەکەن، وە ئەوانـەش کە بەدەم بـانگی پەروەردگاری خۆیانەوە چوون‌و نوێژیان بەرپاکردو کـاروباریان لـەنێو خۆیانـدا بە ڕاوێژەو لەو ڕۆزییەی پێمانداون دەبەخشن، وە ئەوانەش کـە کاتێـك سـتەمو ناحەقییان بەرانبەر دەکرێ، بـەدەنگ دێـن‌و تۆڵـەی خۆیـان دەکــەنەوە)، وەك دەبینـین لە دوای ئیمــان، باسی پشـت بە خوا بەستن دەکــات.

لەڕاستیدا کەسێك پشت بە خوا دەبەسـتێ، کە باش ئیمانی بە خوای بەرز و مەزن هەبێ، بەو ئەندازەیەی کە ئیمانت بە خوای بەرز و مەزن هەیــە، پشـت بە خوا دەبەستی.

ب/ پشت بە خوا بەستن، مەرجی بە بڕوادار حیساب کرانە:

خـوای بـەرز و مـەزن پشـت بـەخوا بەسـتنی بـە مـەرجی بـە بـڕوادار لـە قەڵەمـدران دانـاوە، وەك لەسـەر زاری یـەعقووب بـابی یوسـف (علیـە السـلام) دەفـــــەرموێ: ﴿إِنِ ٱلۡحُكۡمُ إِلَّا لِلَّهِۖ عَلَيۡهِ تَوَكَّلۡتُۖ وَعَلَيۡهِ فَلۡيَتَوَكَّلِ ٱلۡمُتَوَكِّلُونَ﴾[2] واتە: (حوکم – یانی: بڕیار یاخود بەرنامە دانان، یـان هـەردووکی– تـەنها هـی خوایە، پشتم بەو بەستوە، وە با پشت بەستووان تـەنها پشـت بـەو ببەسـتن)،

---

[1] الشورى: ٣٦ تا ٣٩

[2] يوسف: ٦٧

واتە: ئەوەی کە ئیمانداربێ‌و بیەوێ پشت بە شتێك ببەستێ، دەبێ تەنها پشت بە خوا ببەستێ.

ج/ پشت بە خوا بەستنیش پێچەوانەی سازکردنی هۆکارەکان نییە:

پشت بەخوا بەستن مانای دەست بەردان نییە لە هۆکارەکان، وە مانای دەست بە خۆدا بەردانەوە نییە، بلێی: پشتم بە خوا بەستوەو لەسەر گازی پشتێ لێی راکشێی! بۆچی؟ چونکە خوای بەرز و مەزن باسی یەکێك لە بەندە چاکەکانی خۆی دەکات کە (ذوالقرنین)ە، کە هەندێك لە توێژەرەوانی قورئان دەڵێن یەکێکە لە پێغەمبەران علیهم الصلاة والسلام، زۆر مەدحی دەکات، دوایی دەفەرموێ: ﴿إِنَّا مَكَّنَّا لَهُۥ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَءَاتَيۡنَٰهُ مِن كُلِّ شَيۡءٖ سَبَبٗا﴾[1] واتە: (ئێمە دەسەڵاتمان پێدا لە زەویدا وە لە هەموو شتێك هۆکارێکمان بۆ رەخساندبوو ...)، ئەویش بەدوای هۆکارەکان دەکەوت، دوایی چەند جارێك ئەو رستەیە دووبارە دەبێتەوە: ﴿فَأَتۡبَعَ سَبَبًا ٨٥﴾ الكهف، واتە: (بەدوای هۆکارەکان کەوت)، واتە: (ذوالقرنین) بەڵام خوای بێ هاوتا (جل جلاله) بۆمان باس دەکات کە پشتی بە هۆکارەکان دەبەست، واتە: دڵی بە خواوە (جل جلاله) پەیوەست بوو، بەڵام دەستیشی بە هۆکارەکانەوە بەستبوو.

لە فەرموودەیەکدا هاتووە کە: {عن جعفر بن عمرو بن أمية، عن أبيه، قال: قال رجل للنبي ﷺ: أُرْسِلُ نَاقَتِي وَأَتَوَكَّلُ؟ قَالَ: أَعْقِلْهَا وَتَوَكَّلْ}[2] واتە: (– ڕۆژێك کابرایەکی عەرەبی دەشتەکیی دێت بۆ لای پێغەمبەر ﷺ وشترێکی

---

[1] الكهف: [illegible]

[2] رواه ابن حبان في صحيحه: (731)، وقال شعيب الأرنؤوط: حديث حسن.

پێدەبێ –، پیاوەکە لە پێغەمبەر ﷺی پرسی: – وشترەکەم – بەرەڵڵا بکەمو پشت بە خوا ببەستم؟ پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: بیبەستەوە، ئینجا پشت بە خوا ببەستە).

بەڵێ، بە هۆکارەکان پەیوەست بوونەوە، لەگەڵ پشت بە خوا بەستن، تێکناگیرێن، بەڵکو کەسێك پشتی بە خوا قایم بێ، دەبێ چاکیش بە قسەی خوا بکات، خوای بەرز (جل جلاله) خۆی دەفەرموێ: هۆکارەکان رەچاو بکەن.

دووەم: لەسەر پێی خۆ وەستان (الإِعْتِمَادُ عَلَى الذَّاتِ) لە رووی ئابوورییەوە:

بنچینەیەك هەیە کە زۆر باوە، دەڵێ: (مَنْ لايَمْلِكُ قُوتَهُ لا يَمْلِكُ قَرَارَهُ)، واتە: (هەر کەسێك بژێوی خۆی بەدەست نەبێ، بڕیاری خۆی بەدەست نیە)، بەڕاستی تاڕاددەیەکی زۆر وایە، ئەوە چ بۆ تاك وایە، چ بۆ کۆمەڵ وایە، چ بۆ دەوڵەتیش وایە.

کۆمەڵێکی ئیسلامیی ئەگەر بیەوێ ئامانجەکانی بەدەست بێنێ، دەبێ هەوڵ بدات لەسەر پێی خۆی بوەستێو پشت بە خۆی ببەستێ.

بەتایبەتی لەم رۆژگارەدا پشت بە خۆ بەستن لە رووی ئابوورییەوەو لەسەر پێی خۆ وەستان، یەکجار گرنگە، بۆیەش من ئەو ئایەتەی سوورەتی (فتح)م بۆ هێناوەتەوە، کە خوای پەروەردگار دەربارەی هاوەڵانی بەڕێزو دڵسۆزی پێغەمبەری خوا ﷺ، دوای ئەوەی پێشتر چەند سیفەتێکیان لێ هەڵدەدات، لە

ئایەتەکانی کۆتایی سوورەتی (الفتح)دا[1]، ئینجا ئاوا وەسفیان دەکات: ﴿ذَٰلِكَ مَثَلُهُمۡ[2] فِي ٱلتَّوۡرَىٰةِۚ[3] وَمَثَلُهُمۡ فِي ٱلۡإِنجِيلِ كَزَرۡعٍ أَخۡرَجَ شَطۡـَٔهُۥ فَـَٔازَرَهُۥ فَٱسۡتَغۡلَظَ فَٱسۡتَوَىٰ عَلَىٰ سُوقِهِۦ﴾[4]

خوای بەرز و مەزن وێنە بۆ پێغەمبەر ﷺ و هاوەڵانی بەڕێزی دێنێتەوە بە درەختێك کە رەگ و ریشەکەی بە قووڵایی زەوییدا چۆتە خواریّو لەسەر قەدو بنکی خۆی وەستاوە.

---

1) خوای پەروەردگار ﷻ دەفەرمویّ: ﴿مُّحَمَّدٞ رَّسُولُ ٱللَّهِۚ وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥٓ أَشِدَّآءُ عَلَى ٱلۡكُفَّارِ رُحَمَآءُ بَيۡنَهُمۡۖ تَرَىٰهُمۡ رُكَّعٗا سُجَّدٗا يَبۡتَغُونَ فَضۡلٗا مِّنَ ٱللَّهِ وَرِضۡوَٰنٗاۖ سِيمَاهُمۡ فِي وُجُوهِهِم مِّنۡ أَثَرِ ٱلسُّجُودِۚ ذَٰلِكَ مَثَلُهُمۡ فِي ٱلتَّوۡرَىٰةِۚ وَمَثَلُهُمۡ فِي ٱلۡإِنجِيلِ كَزَرۡعٍ أَخۡرَجَ شَطۡـَٔهُۥ فَـَٔازَرَهُۥ فَٱسۡتَغۡلَظَ فَٱسۡتَوَىٰ عَلَىٰ سُوقِهِۦ يُعۡجِبُ ٱلزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ ٱلۡكُفَّارَۗ وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ مِنۡهُم مَّغۡفِرَةٗ وَأَجۡرًا عَظِيمَۢا ٢٩﴾ الفتح، واتە: (موحەممەد رەوانەکراوی خوایە، وە ئەوانەی لەگەڵیدانو شوێنی کەوتوون، بە زەبرو توندوتیژن بەرانبەر کافرانو، دڵ نەرمو بەسۆزن لەنێوان خۆیاندا، دەیانبینی هەردەم لە رکووعو سەجدەدان، ئاواتیان بەدەستهێنانی بەخششو رەزامەندیی خوایە، لە روخساریاندا نیشانەو شوێنەواری کڕنووش بردن هەیە، ئەوە وەسفیانە لە تەوڕاتدا، وە وەسفیان لە ئینجیلدا وەك درەختێکە کە لقو پۆپ دەردەکا بەملاو بەولادا – پێشیّ نەمامە دوایی لقو پۆپ دەردەکا ئەو لقو پۆپە– قەدەکەی بەهێز دەکاتو چڕو پڕ دەبیّو لەسەر ئەو قەدەی خۆی دەوەستیّو بەرز هەڵدەچیّ، – ئەوەندە زوو گەشە دەکات – جوتیارەکان سەرسام دەکات، – خوا ئاوا بە خێرایی هاوەڵانی پێغەمبەری زیادکرد – تاوەکو رقی بێبڕوایانیان پیّ هەڵسێنیّ، خوا بەڵێنی بەو کەسانە داوە کە بڕوایان هێناوەو کارە چاکەکانیان ئەنجامداوە، بە لێبوردنی تەواوو پاداشتێکی گەورە).

هاوەڵانی پێغەمبەری خوا ﷺ بۆ پێغەمبەر ئاوا بوون: پێغەمبەری خوا ﷺ وەك نەمامەکە بووە، ئەوانیش وەك لقو پۆپەکە بوون، ئەویان بەهێز کردووەو ئەویان بەرز کردۆتەوە بەرەو ئاسمانو لقو پۆپی هاویشتوە.

(ئەوانەی لەم ئایەتەدا باسکران سیفەتی بەرزی هاوەڵان بوون، ئەوەیش کە باسکرا وێنەی پاداشتیان بوو، جا سیفەتی هەر کەسێك وەك سیفەتی ئەوان بیّ، ئەوا لە ریزی ئەواندا دەبیّ).

2) (مَثَـلْ) یانی وەسف، وەسفو سیفەتی ئەوانە لە تەوڕاتدا ئاوا باسکراوە.

3) لە تەوڕاتدا ئاوا وەسفکراون، وە تەوڕاتی ئێستا ئەوەی تێدا ماوە کە باسی پێغەمبەرێك دەکات – دیارە ئێستا گۆڕیویانە –، پێغەمبەرێك دیّ بانگەوازەکەی دنیا دادەگرێت، ئەوانەی کە لەگەڵیدان ئەوە سیفەتەکانیانە، ئێستاش ئەوە لە تەوڕاتدا هەیە.

4 الفتح: ﴿ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ

دیارە وەرگرتنی هاوکاریی‌و یارمەتییش بەبێ مەرج‌و بەرانبەرو بەشێوەیەکی لێزانانە، پێچەوانەی لەسەرڕێی خۆ وەستان نییە، بەڵام پێویستە هەمیشە حیسابی ئەوە بکرێ کە کاتێك دێ، دەبڕدرێ‌و کۆتایی پێ دێ!

شایانی باسیشە لەم ڕۆژگارەدا پشت بەخۆ بەستن لەڕووی ئابوورییەوە یەکجار شتێکی زەحمەتە، بەتایبەت کە لەلایەن ئەمریکاو دەست‌و پێوەندەکانیەوە سیاسەتێك پەیڕەو دەکرێ، کە پێی دەڵێن سیاسەتی وشککردنی سەرچاوەکان (سِيَاسَةُ تَجْفِيفُ الْمَنَابِعْ)، ئەم سیاسەتە لە دژی تەوژمی ئیسلامیی‌و لەژێر پەردەی (جەنگ لە دژی تیرۆر)دا پەیڕەو دەکرێ.

کە مەبەستیان پێی وشککردنی ئەو سەرچاوانەیە کە هاوکاری ماددیی لایەنە ئیسلامییەکانیان لێوە دەکرێ، کە بێگومان ئەمریکا ستەمێکی گەورەی کردووە لە دام‌و دەزگا خێرخوازییەکانیش، یانی بە بیانووی دژایەتیی کردنی ئەوانەی کە دژایەتیی ئەمریکا دەکەن، کە ناویشی لێناون تیرۆریست (إرهابي)، لەحاڵێکدا کە بۆ خۆی گەورەترین تیرۆر (إرهاب) پەیڕەو دەکات لەسەر ئاستی دنیا، کەچی لە پەنای ئەوەداو بە بیانووی ئەوەوە زۆر دژایەتیی ئەو دامەزراوەو کۆمەڵە (جمعية) خێرخوازییانە دەکات، کە مزگەوتیان دروست دەکردن، یان ڕێگەوبانیان دروست دەکردن، یان یارمەتی هەتیوو بێوەژن‌و لێقەوماوو هەژارو داماوو ئەوانەیان دەدا، ئێستا لە ترسی ئەمریکا، زۆر لە وڵاتان‌و زۆر لە دەوڵەمەندان‌و پارەداران‌و خێرخوازان ناوێرن هاوکاریی ئەو دامەزراوەو کۆمەڵە خێرخوازییانە بکەن، بۆ ئەوەی تۆمەتبار نەکرێن بەوەی کەوا ئەو پارەیە پاڵپشتی دارایی ئەو خەڵکانەی پێ دەکرێ، کە ئەمریکا خستوونیە خانەی تیرۆرەوە.

بۆیـە بەڕاسـتی لەلایەكـەوە مەسـەلەی زوهـدو سـادە ژیـان‌و كـەم مەسـرەفیی، شتێكی حەتـمیی‌و پێویستە بـۆ هـەر لایـەنێكی ئیسـلامیی‌و، لەلایـەكی دیكەشـەوە هەبوونی پرۆژەی ئابووریی وەبەرهێنان (إِسْتِثْمَارِي)یش شتێكی پێویستە.

لەڕاستیدا كاری ئیسلامیی‌و پاكسازیی‌و چاكسازیی كردن لـە كۆمـەڵگادا بـە هـەژاریی باشتر دەكرێ، بە كەسانی سـادە دەكـرێ، بـە كەسـانێك كـە بەڕاسـتی ئاتـاج‌و نـەدارن، چونكە تۆ تەماشای پێغەمبەران بكـە علـيهم الصـلاة والسـلام پـەیڕەوو شـوێنكەوتووانی پێغەمبـــەران، بـــەزۆری لـــەم جـــۆرە بـــوون، چەوســـێنراوان (مُستَضــعَفين) بـــوون، دوژمنەكانیشیان هەمیشە خۆشگوزەرانەكان (متــرفين)و دەسـت بڵاوەكـان (مسـرفين)و خۆ بەزلگرەكان (مستكبرين)و و ئەوانە بوون، بۆیە بەڕاستی خۆ راهێنان‌و خەڵك راهێنان لەســەر مەســەلەی دنیــا بــە كــەمگریی (زُهــْدْ)و ژیــانی ســادە، زۆر گرنگــە لــە هــەموو ئاستەكاندا، ئەوە یەك.

دوو: گرنگییدان بە پرۆژە ئابوورییەكان، ئەگەر بەشێوەیەكی سادەش بێ، بەڕاسـتی گرنگە، نابێ هەر چاوەڕێ بكەی لە لایەنێكەوە شتێكت بۆ بێ، با بێ مەرجیش بێ، بەڵام نابێ هەر چاوت لەوە بێ, ئینسان بۆ خۆی دەبێ دەست بجووڵێنێ.

وە پێویستە ئەو راستییەش بزانرێ كە یارمەتی وەرگرتن لە هەرلایەك، دەوڵەت بـێ، حیزب بێ، كەسایەتیی بـێ، خێرخـواز بـێ، هەركەسـێك بـێ, مـادام بـەبێ مـەرج‌و بـەبێ بەرانبەر بێ، پێچەوانە نییە لەگەڵ لەسەر پێی خۆ وەستان‌و پارێزگاریی لە سەربەخۆیی خۆ كردن، مادام ئەو هاوكاریی‌و یارمەتییە لەسەر حیسـابی لادانـت لـە بەرنامـەو فیكـرو سیاسەتت نەبێ، ئەگەر یارمەتیی بـەو شـێوەیە هـەبێ زۆر ئاسـاییە، چونكــە جــاری وا هەیە ئامانجی تـۆو ئامـانجی ئـەو لایەنـەی هاوكارییـت دەكـات، یـەك دەگرێتـــەوە، بـۆ نموونە: دوژمنێكی هاوبەشتان هەیە، بەڵام بە مەرجێك لەسەر حیسابی لادانـی فیكریـی‌و سیاسیی‌و دوورخستنەوەت لە ئامانجە شەرعییەكانت نەبێ.

سێیەم: پاراستنی سەربەخۆیی فیكریی و سیاسی، رەتكردنەوەی هەر جۆرە وابەستەییەك:

سەربەخۆیی فیكریی، واتە: تۆ خۆت ئەو بەرنامەیەی كە بۆ خۆت داتناوە، چۆن لە دین تێگەیشتووی، چۆن لە واقیع تێگەیشتووی, دەتەوێ چی بكەی‌و چۆن بكەی لە رووی فیكرییەوە، وە لە رووی سیاسییەوە، دەتەوێ چۆن حەرەكەت بكەی‌و بجووڵێی، هەڵوێستت چییە لەگەڵ ئەو حیزب‌و خەڵكانەی ئەو دەوروبەرە؟ ئەو سیاسەتە فیكریی‌و بەرنامە سیاسییەی كە بۆ خۆت داتناوە، دەبێ پارێزگاریی لێبكرێ و، لەژێر هیچ فشارێكدا ئینسان نەهێڵێ لە بنەما سەرەكییەكانی لایبدەن، ئەگەر نا دابەزین لە شتی بچووك زیانی نیە.

وەك پێشتر باسمانكرد، پێغەمبەر ﷺ لە ئاشتەوایی (صُلْح)ی حودەیبییەدا لە هەندێك شتی بچووك تەنازولی كرد، كافرەكان گوتیان: با (رسول الله) نەنووسرێ‌و (بسم الله الرحمن الرحيم) نەنووسرێ، هەرچەندە پێغەمبەر ﷺ ئەو شتانەی لەسەر دڵ قورس بوون، بەڵام لەسەر ئەو بیانوو گرتنانەی كافرەكان ئاشتەواییە كەی تێك نەدایەوە، چونكە شتی بنەڕەتیی نین، وە رازیبوونیشی بە نەنووسرانیان لە رێككەوتنامەكەدا، مانای دەستبەرداربوونی نییە لێیان.

ئێمە وەك كۆمەڵی ئیسلامیی لە خوا بەزیاد بێ –وەك باسكردنی نیعمەتی خوا– تا ئێستا لەگەڵ ئەوەی تووشی هەورازو نشێوی زۆر بووین، تووشی گرفتاریی زۆر بووین، بەڵام من وەك ئەمیری كۆمەڵی ئیسلامیی دەڵێم: تا ئێستا لە خوا بەزیاد بێ لە رووی فیكریی‌و سیاسیی‌و پاراستنی سەربەخۆیی خۆمانەوە، سوپاس بۆ خوا باشمان هێناوە، سەربەرزانە هێناومانە، هەر پروپاگەندەیەك‌و درۆو دەلەسەیەك كە لەو بارەیەوە دەگوترێت، لەڕاستیدا بچووكترین بەڵگەیان بەدەستەوە نییە، تەنها گومانی خراپ‌و لە پشت پەردەی رەشەوە تەماشاكردنە، بۆیە ئێمە یەقینی خۆمان بە گومانی خەڵكی نادەین.

بەڵام دەبێ ئەوەش باش بزانین: پارێزگاریی لە سەربەخۆیی سیاسیی‌و فیکریی خۆ کردن، شتێکی ئاسان نیەو باجی گەورەی دەوێ، بەڵام هیچ جێگرەوە (بدیل)یشی نیەو، بە هەر نرخێك بووە پێویستە بهێنرێتەدی، وە ئێمە لەو پێناوەدا باجیشمان داوە.

بنەمـــای دەیـــەم

لەسەر بنەمای شایستەیی

ئەرك بە ئەندامان بسپێرین

بنەمـای دەیـەم

لەسەر بنەمای شایستەیی ئەرك بە ئەندامان بسپێرین

ئەرك‌و كار بە خەڵك سپاردن لەسەر بناغەی شایستەیی (الكفاءة) و ڕەچاوكردنی هێزو دەستپاكیی (القوة والأمانة)و پارێزگاریی‌و زانیاریی (الحفظ والعلم)و خۆڕاگریی‌و بڕواپێتەویی (الصبر واليقين)، وە ڕەچاونەكردنی هیچ مەسەلەیەكی دیكەی وەك: خزمایەتی‌و ناوچەگەرێتی‌و ناسیاوێتیی و هاومەشرەبیی و هاوتەمەنیی‌و ... هتد، وەك:

1- خوای بەرز و مەزن لەسەر زمانی یەكێك لە دوو كچەكانی ئەو پیاوە بەتەمەنەی كە مووسا ﷺ ئاژەڵەكانی بۆ ئاودان، كە زۆر لە توێژەرەوان گوتوویانە (شوعەیب)ە ﷺ - فەرموویەتی: ﴿... يَٰٓأَبَتِ ٱسۡتَـٔۡجِرۡهُۖ إِنَّ خَيۡرَ مَنِ ٱسۡتَـٔۡجَرۡتَ ٱلۡقَوِيُّ ٱلۡأَمِينُ ٢٦﴾ القصص، واتە: {... ئەی بابە! بە كرێی بگرە، باشترین كەسێك كە تۆ بە كرێی بگری (بۆ شوانیی) بەهێزی ئەمیندارە}، واتە: مووسا ئەو دوو سیفەتەی هەردووك تێدابوون.

2- هەروەها خوای پەروەردگار (جل جلالە) لەسەر زمانی یوسف ﷺ بە پادشای میسری فەرمووە: ﴿... ٱجۡعَلۡنِي عَلَىٰ خَزَآئِنِ ٱلۡأَرۡضِۖ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٞ ٥٥﴾ یوسف، واتە: (... من لەسەر عەمبارەكانی زەوی دابنێ، چونكە من پارێزەرو زانام)، بە زاراوەی ئەمڕۆ واتە: بمكە بە وەزیری دارایی‌و ئابووریی.

3- وه‌ خوای زانا و توانا (جل جلاله) له‌ سیاقی چه‌ند ئایه‌تێكدا كه‌ باسی گه‌لی به‌نی ئیسرائیل ده‌كات، فه‌رموویه‌تی: ﴿ وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ ﴿٢٤﴾﴾ السجدة، واته‌: (وه‌ گێڕابوومانن به‌ پێشه‌وایانێك كه‌ به‌ فه‌رمانی ئێمه‌ ڕێنمایی خه‌ڵكیان ده‌كرد، له‌ سۆنگه‌ی ئه‌وه‌وه‌ كه‌ خۆیان ڕاگرتو بڕوایه‌كی پته‌ویان به‌ ئایه‌ته‌كانی ئێمه‌ هه‌بوو).

4- هه‌روه‌ها خوای به‌رز و مه‌زن فه‌رموویه‌تی: ﴿ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا ... ﴿٥٨﴾﴾ النساء، واته‌: (بێگومان خوا فه‌رمانتان پێده‌كات كه‌ سپارده‌كان بگه‌یه‌ننه‌ خه‌ڵكی شایسته‌ی خۆیان ...).

5- هه‌روه‌ها خوای په‌روه‌ردگار (جل جلاله) فه‌رموویه‌تی: ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمَانَاتِكُمْ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٧﴾﴾ الأنفال، واته‌: (ئه‌ی ئه‌وانه‌ی بڕواتان هێناوه‌! ناپاكیی له‌گه‌ڵ خواو پێغه‌مبه‌ری خوا مه‌كه‌ن، وه‌ ناپاكیی له‌ سپارده‌كانتاندا مه‌كه‌ن، له‌كاتێكدا كه‌ ده‌زانن ـ ناپاكیی كردن چه‌ند خراپه‌ـ).

6- پێغه‌مبه‌ری خواش ﷺ فه‌رموویه‌تی: (مَنِ اسْتَعْمَلَ عَامِلاً مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَهُوَ يَعْلَمُ أَنَّ مِنْهُمْ أَوْلَى بِذَلِكَ مِنْهُ وَأَعْلَمُ بِكِتَابِ اللهِ وَسُنَّةِ نَبِيِّهِ ﷺ فَقَدْ خَانَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَجَمِيعَ الْمُسْلِمِينَ) رواه الحاكم في المستدرك: (7023) وصححه، ورواه البيهقي في السنن الكبرى: 20151، عن ابن عباس، واته‌: (هه‌ر كه‌سێك كاروباری موسڵمانان به‌ كه‌سێك بسپێرێ، وه‌ بشزانێ له‌نێویاندا كه‌سێكی له‌و شایسته‌تر هه‌یه‌ بۆ ئه‌و كاره‌و، زاناتره‌ به‌ كتێبی خواو

سوننەتی پێغەمبەرەکەی، ئەوە خیانەتی لە خواو پێغەمبەری خواو هەموو بڕواداران کردوە).

7- هەروەها پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: (إِذَا ضُيِّعَتِ الْأَمَانَةُ فَانْتَظِرْ السَّاعَةَ، قَالَ: كَيْفَ إِضَاعَتُهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: إِذَا أُسْنِدَ الْأَمْرُ إِلَى غَيْرِ أَهْلِهِ فَانْتَظِرِ السَّاعَةَ) رواه البخاري: (6496) عن أبي هريرة، واتە: (هەرکاتێک سپاردە زایە بوو چاوەڕێی قیامەتێ بکە -واتە: قیامەتی ئەو کارە و کۆتایی هاتنی -، - ئەبو هورەیرە خوا لێی رازی بێ- گوتی: ئەی پێغەمبەری خوا! زایە بوونی سپاردە چۆنە؟ ئەویش فەرمووی: هەرکات ئیش بە غەیری خەڵکی شایستەی خۆی سپێردرا، چاوەڕێی کۆتایی هاتنی ئەو ئیشە بکە).

چونکە بوونەوەر هەمووی قیامەتێکی هەیە و، هەموو شتێك لە خودی خۆیدا قیامەتێکی هەیە، وەك خوای بەرز و مەزن فەرموویەتی: ﴿هُوَ ٱلَّذِي خَلَقَكُم مِّن طِينٖ ثُمَّ قَضَىٰٓ أَجَلٗاۖ وَأَجَلٞ مُّسَمًّى عِندَهُۥۖ ثُمَّ أَنتُمۡ تَمۡتَرُونَ ۝٢﴾ الأنعام، واتە: (خوا ئەو کەسەیە کە ئێوەی لە قوڕ دروستکردوە، پاشان بۆ هەر دروستکراوێك لە دروستکراوەکانی کاتێکی داناوە کۆتایی تێدا بێ، وە بۆ بوونەوەریش هەمووی کاتێك هەیە کە بە تێکڕایی کۆتایی دێ).

ئینجا دیارە بناغەو شێوازی دانانی بەرپرسانیش، لە هەموو حاڵاندا بریتیە لە راوێژ، چونکە خوا (جل جلالە) فەرموویەتی: ﴿... وَأَمۡرُهُمۡ شُورَىٰ بَيۡنَهُمۡ ... ۝٣٨﴾ الشوری، واتە: (... وە کاروباریان لەنێو خۆیاندا بە راوێژە ...)، هەروەها فەرموویەتی: ﴿... وَشَاوِرۡهُمۡ فِي ٱلۡأَمۡرِۖ ... ۝١٥٩﴾ آل عمران. واتە: (... وە لە کاروبار بەڕێوەبردندا راوێژیان پێ بکە ...).

ڕوونکـــردنەوە

یەکەم: خەسڵەتە بنەڕەتییەکانی بەرپرسیارێتیی:

بۆ بەرپرسیارێتیی لە ئیسلامدا چەند خەسڵەتێکی بنەڕەتیی بە مەرج گیراون، بۆ کەسانێك ئەرکو بەرپرسیارێتییان پێ دەسپێردرێ، وە بەپێی ئەوەی ئێمە لە ئایەتەکاندا هێنامانن، شەش سیفەتی بنەڕەتیی هەن، پێویستە لە کەسێکدا هەبن کە ئەرکو کاری مسوڵمانانی پێ دەسپێردرێ، ئەو شەش سیفەتەشمان پێشتر بە تێروتەسەلی باسکردن، بۆیە لێرەدا بە کورتی باسیان دەکەین.

1، 2/ هێزو دەستپاکیی (القُوَّةُ وَالأَمَانَة):

وە هێزی پێویست بۆ هەر کارێك بەپێی سروشتی کارەکە دەگۆڕێ، بۆ وێنە: کاری فیکریی‌و زانستیی، هێزی داواکراو تێیدا، بریتییە لەوە کە ئەو ئینسانە چاوکراوە بێ تێیدا و، زاناو شارەزا بێ‌و ئەهلی فیکرو ڕۆشنبیر بێ، بەلاّم هێزی پێویست بۆ کاری سەربازیی ئەوەیە کە ئەو ئینسانە زاناو شارەزا بێ لە تاکتیکی جەنگیی و، لێزان‌و شەڕزان‌و ئازا بێ، وە هەروەها لە بواری ئابووررییدا سیفەتی بەمەرج گیراو، ئەوەیە کە لە کەسابەت بزانێ‌و بزانێ ماڵ چۆن پەیدا دەکرێ‌و چۆن سەرف دەکرێ.

3، 4/ پارێزگاریی و شارەزایی:

کە ئەویشمان لە فەرمایشتی یوسف (علیه السلام) وەرگرتوە کە بە پادشای میسری گوت: ﴿... ٱجۡعَلۡنِي عَلَىٰ خَزَآئِنِ ٱلۡأَرۡضِۖ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٞ ﴿٥٥﴾﴾ یوسف. واتە: بمکە بە بەرپرسی عەمبارو خەزێنەکان لەسەر زەمینی میسر، یانی:

بمکە بە بەرپرسی دارایی‌و ئابووریی، چونکە من پارێزەرم هەر شتێکم پێ بسپێردرێ دەیپارێزم، وە زاناشم دەزانم چۆن هەڵسوکەوت (تصرف)ی تێدا دەکەم.

5، 6/ خۆڕاگریی‌و بڕواپتەویی (الصبر واليقين):

وەك زانایان گوتوویانە: (بِالصَّبْرِ وَاليَقِينِ تُنَالُ الإِمَامَةُ فِي الدِّينِ)، واتە: (بە خۆڕاگریی‌و بڕوا پتەویی پێشەوایەتیی لە دیندارییدا وەدەستدێ)، ئەویشمان لەم ئایەتە وەرگرتوە کە خوای بەرز و مەزن دەربارەی بەنی ئیسرائیل (واتە: پێغەمبەرانی بەنی ئیسرائیل‌و مشوورخۆرانی بەنی ئیسرائیل) دەفەرموێ: ﴿وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ (٢٤)﴾ السجدة، کەواتە: بەرپرسێتیی پێویستی بەوە دەکات لەسەر ئەو ئیشە خۆڕاگر بی‌و، پەلەپرووزێی تێدا نەکەی‌و تەنگەتاو نەبی، دڵ گچکەو کەم حەوسەڵە نەبی، وە لەگەڵ ئەوانەی کە لەگەڵتدان، بۆ کردنی ئەو کارە،دەبێ دیسان دڵ گەورە بی‌و لێبوردنت هەبێ، ئارامگرو پشوودرێژ بی، وە دەبێ ئەو ئینسانە خاوەنی یەقین بێ بەو بەرنامەو ڕێبازەی خۆی کە لەسەری دەڕوا، چونکە یەقین بە مانای زانیارییەکی بێگومان دێ‌و، بە مانای ئیمانێکی بێ لەرەلەرو بێ دوو دڵیی‌و بێ دڵ لە دڵدان دێت.

دەتوانین ئەم شەش سیفەتە: بەیەك وشە تەعبیریان لێ بکەین،کە بریتییە لە شایستەیی (الكفاءة)، واتە: خاوەنی ئەو سیفەتانە بێ، کە ئەوانە بنەڕەتییەکانن، ئەو شەش سیفەتانەش هەر کامێکیان دەگونجێ لق‌و پۆپی دیکەیان لێبکەینەوە.

ئەوجار بێجگە لەم شەش خەسڵەتە بنەڕەتییانـەش، نابـێ هـیچ شـتێكی دیكـە ڕەچاوبكرێو بە مەرج بگیرێ، بۆ وێنە: خزمایەتییو ناوچەگەرێتییو ناسـیاوێتییو دۆستایەتییو هاومەشرەبییو ... هتد، لەبەرچـاونەگیرێ، بڵێـی: ئـەوە فیكـری لـە فیكری من نزیكە، سروشتی لە سروشتی من نزیكە .

دووەم: بەرپرسـیارێتییو كـار پـێ سـپێردران، سـپاردە (أمانه)یـەو لـە ئەسڵـدا هـی خەڵـكو كۆمەڵـگـایە بەگشـتی، پێویسـتە كەسـانێك كـە دەكرێنە دەمڕاست، چاو وردبكەنەوە بزانن بە كێـی دەسـپێرن:

هـەر ئـیشو كارێـك لـە بنەڕەتـدا خاوەنەكـەی خـەڵكو كۆمەڵگایـە بەگشـتیو، پێویسـتە كەسـانێك كـە دەكرێنـە دەمڕاسـت چـاو وردبكەنـەوە ئـەو ئەمانـەتو سپاردەیە كە خاوەنە بنەڕەتییەكەی خەڵكە، بە كێ‌ی دەسـپێرن، چـونكە ئەگـەر بێو بە ئەهلی خۆی نەسپێرن، مانای وایە بە ناپاك (خائن) دادەنـرێن بەرانبـەر بـە خوای بەرز و مەزن و بەرانبـەر بە پێغەمبەر ﷺو بەرانبەر بـە بـڕواداران، بەڵگـەش لەسەر ئەوە ئەم ئایەتەیە كە خوای بەرز و مـەزن فەرموویـەتی: ﴿إِنَّ ٱللَّهَ يَأۡمُرُكُمۡ أَن تُؤَدُّواْ ٱلۡأَمَٰنَٰتِ إِلَىٰٓ أَهۡلِهَا﴾[1] بۆیەش دەڵێین: هەر بەرپرسـیارێتییەك و هـەر كارێـك بەگشتی خاوەنەكەی خەڵكە، چونكە خوای بەرز و مەزن دواندن (خطـاب) لەگـەڵ بـڕواداران هەموویانـدا دەكـات: ﴿إِنَّ ٱللَّهَ يَأۡمُرُكُمۡ﴾، ئایـا ئـەو ڕانـاوە (كُـمْ) كێیــە؟ مسوڵمانانن بەگشتی، ﴿أَن تُؤَدُّواْ ٱلۡأَمَٰنَٰتِ إِلَىٰٓ أَهۡلِهَا﴾، كەواتە: خوای بەرز و مـەزن بەگشـتی فـەرمان بـە كۆمـەڵگای مسـوڵمان دەكـات، كـە سـپاردەكان بـە خـەڵكی شایستەی خۆیان بسپێرن، بەڵگەش لەسـەر ئـەوە كـە مەبەسـت لـە (سـپاردە) بـە

---

[1] النساء: ٥٨

پلەی یەكەم بەرپرسیارێتیی و حوكمڕانیی‌و كاربەدەستێتییە، ئەوەیە كە پێغەمبەر ﷺ لەو فەرمایشتەدا كە بوخاریی دەیگێڕێتەوە دەفـەرموێ: {إِذا ضُـيِّعَتْ الْأَمَانَـةُ فَانْتَظِرِ السَّاعَةَ، قَالَ: كَيْفَ إِضَـاعَتُهَا يَـا رَسُـولَ اللَّـهِ؟} – ئـەبو هـورەیرە دەڵـێ– ئەویش بۆی روونده‌كاتەوەو دەفەرموێ: (إِذا أُسْنِدَ الْأَمْرُ) لە گێڕانەوە (روايـة)ێكـی دیكەدا دەفەرموێ (إِذا وُسِّدَ الْأَمْرُ) هەردووكیان یەك مانایان هەیە، هەر كاتێك كـار سـپێردرا (إِلَـى غَيْـرِ أَهْلِـهِ فَـانْتَظِرِ السَّـاعَةَ) بـە غـەیری خـەڵكی شایسـتەی خـۆی، چاوەڕێی قیامەت بكە ، بەڵێ هەر ئیشێك سپێردرا بە خەڵكی ناشایسـتە, ئیشـەكە سەری بە فەتارەت دەچێ، دروسـتكردنی بینایـەك بـە كەسـێكی ناشـیاو بسـپێرە، سـەقەتی دەكـات، یـان ئـەوەتا دوای ئـەوەی كـە بـەرزی دەكاتـەوە دەڕمـێ، یـان بەكەڵك نایە، هەموو ئیشێك هەروایـە، هـەر ئیشـێك بـە غـەیری خـەڵكی شایسـتەی خـۆی بسـپێری، قیامـەتی دێ،خـوای پـەروەردگار (جـل جلالـە) دوانـدن (خِطَـابْ) لەگــەڵ ئیمانداران‌ــدا دەكــات، دەفـــەرموێ: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَخُونُواْ ٱللَّهَ وَٱلرَّسُولَ وَتَخُونُوٓاْ أَمَٰنَٰتِكُمْ وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ﴾[1] واتە: ئەو ئەمانەت‌و سپاردانەی كـە هەتانن‌و لەنێوتاندان، ناپاكییـان پـێ مەكـەن، كـە دیـارە خیانـەت تێـدا كردنیـان ئەوەیە كە بە غەیـری خەڵكی شایسـتەی خۆیان بسـپێردرێن.

سـێیەم: پـاش دیـاریكردنی حـوكمڕان و كەسـی یەكـەمی كۆمـەڵ و كۆمەڵگـای مسـوڵمانان، ئەو كەسە و هەر كەسێكی دیكە كـە دەسـەڵات (صـلاحیە)ی دانـانی بـەرپرس و كاربەدەسـتانی خـوار خـۆی هـەیـە، دەبـێ بزانـێ كە ئەو ئەرك و كارانە سپاردەن و بە كەسـانی شایسـتەی خۆیانیان بسـپێرێ:

---

[1] الأنفـال: ٢٧

وەك ئایــەتو فــەرموودەکان بەگشــتی دەیگەیــەنن، ئــەم فەرموودەیــەی پێغـەمبـەریش ﷺ بەتایبـەت دەیگـەیەنێ، کە دەفەرمـوێ: {مَنِ اسْـتَعْمَلَ عَامِـلاً مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَهُوَ يَعْلَمُ أَنَّ مِنْهُمْ أَوْلَى بِذَلِكَ مِنْـهُ وَأَعْلَمُ بِكِتَابِ اللهِ وَسُـنَّةِ نَبِيِّـهِ ﷺ فَقَدْ خَانَ اللَّـهَ وَرَسُولَهُ وَجَمِيعَ الْمُسْلِمِينَ}[1] رواه الحاكم فـي المستدرك: (7023) وصححه، ورواه البيهقـي فـي السـنن الكبـرى: (20151)، عـن ابـن عبـاس، بۆ بەو کەسەی سپاردوە لەکاتێکدا لـەو شـایستەتریش هەیـە؟ بێگومـان یان لەبەر خزمایەتییـە، یان لەبەر ناوچەگەرێتیـیە، یـان لەبـەر دۆسـتایەتییە، یـان تەماعێکی تێیدا هەیە، یان ئومێـدێکی دنیـایی پـێ هەیـە، لەبـەر بەرژەوەندییـەکی تایبەتیو ناشەرعییە، لەبەر ئەوەیە، یانی کابرا ناچێ خەڵکی شایسـتە هـەبێو بـە خەڵکی ناشایستەی بسپێرێ، مەگـەر لەبـەر مەبەسـتێکی خراپ،هەمیشـە ئامـانجی خراپ لەڕێی ڕێبازو شێوازو ئامرازی خراپەوە وەدەسـتدێ، وە ئامـانجی چـاك لـە ڕێی شـێوازو ئامرازو ڕێبازی چاکەوە وەدەستدێ، یـانی بـە زۆریـی وایـە ئینسـان ئامانجی باش بێ بیردەکاتەوە لە ڕێبـازو شـێوازو ئامرازی باشـیش، بۆ ئەوەی بەو ئامانجــەی بگـا، وە ئەگـەر ئامـانجی خراپیشـی هـەبێ، بێگومـان بـیر لـە ئـامرازو ڕێبـازی خراپ دەکاتەوە.

---

1) هەروەها هەر لەو بارەوە ئەم فەرمایشتانەش هەن:

أ/ (عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ قَالَ: قَالَ أَبُوبَكْرٍ رضي الله عنه حِينَ بَعَثَنِي إِلَى الشَّامِ: يَا يَزِيدُ، إِنَّ لَكَ قَرَابَةً عَسَيْتَ أَنْ تُؤْثِرَهُمْ بِالْإِمَارَةِ وَذَلِكَ أَكْبَرُ مَا أَخَافُ عَلَيْكَ فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ مَنْ وَلِيَ مِنْ أَمْرِ الْمُسْلِمِينَ شَيْئًا فَأَمَّرَ عَلَيْهِمْ أَحَدًا مُحَابَاةً فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ لَا يَقْبَلُ اللَّهُ مِنْهُ صَرْفًا وَلَا عَدْلًا حَتَّى يُدْخِلَهُ جَهَنَّمَ وَمَنْ أَعْطَى أَحَدًا حِمَى اللَّهِ فَقَدْ انْتَهَكَ فِي حِمَى اللَّهِ شَيْئًا بِغَيْرِ حَقِّهِ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ أَوْ قَالَ تَبَرَّأَتْ مِنْهُ ذِمَّةُ اللَّهِ عز وجل) رواه أحمد: (21)، والحاكم في المستدرك (7024)، وقال: هذا حديث صحيح الإسناد ولم يخرجاه، وقال شعيب الأرنؤوط: ضعيف.

ب- {عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ وَلَّاهُ اللَّهُ عز وجل مِنْ أَمْرِ الْمُسْلِمِينَ شَيْئًا فَأَرَادَ بِهِ خَيْرًا جَعَلَ لَهُ وَزِيرَ صِدْقٍ فَإِنْ نَسِيَ ذَكَّرَهُ وَإِنْ ذَكَرَ أَعَانَهُ) رواه أحمد: (24414) (24918)، والطبراني في المعجم الأوسط: (4240)، وقال شعيب الأرنؤوط: صحيح وهذا إسناد ضعيف.

چـوارەم: بناغــە و شـێوازی دانــانی بەرپرســانی گــەورە و بچــووك بریتییە لە راوێـژ:

تاکـە شـێوازێك ئێمـە بەدەسـتمانەوە بـێ بـۆ دانــانی بەرپرسـان، چ بەرپرسـی گەورە چ بەرپرسی بچووك،چ بەرپرسی یەکەم،جا نـاوی لــێ دەنێـی خەلیفـە،ناوی لـێ دەنـێی سـەرۆك كۆمار،سـەرۆك وەزیـران ، چ ئـەوانی خـوارتر، ئـەوە بناغـەی دانانی بەرپرسـان بریتییە لە راوێـژ، بە بەڵگـەی فەرمایشـتی خـوای بـەرز و مـەزن کە دەفەرموێ: ﴿... وَأَمۡرُهُمۡ شُورَىٰ بَيۡنَهُمۡ ...﴾ [1] الشوری. (أمر) لە زمانی عەرەبیـدا دەڵێ: (الحالُ والشَّأْن)، واتە: (ئیشوکار)، وە لە بەکارهێنانی قورئان دا (أمر) زیاتر بـۆ شــتی سیاسـیی‌و كۆمەڵایــەتیی بــەکاردێت. ﴿... وَأَمۡرُهُمۡ شُورَىٰ بَيۡنَهُمۡ﴾ واتــە: (کاروبــــــاری ســــــیاسیی‌و كۆمەڵایــــــەتییان بــــــە راوێژە)،هــــــەروەها دەفـەرموێ:﴿...وَشَاوِرۡهُمۡ فِي ٱلۡأَمۡرِۖ﴾ [2] خـوای بـەرز و مـەزن بـە پێغەمبـەر ﷺ دەفــەرموێ: (راوێــژیان پــێ بکــە لــە کاروبــاردا)، واتــە: کاروبــاری سیاســیی‌و كۆمەڵایـەتیی‌و هـەر ئیشـێك کـە دێتـە رێیـان، وەك: مەسـەلەی جـەنگ‌و ئاشـتی. کەواتە: ئێمە بـە دەقـی ئایـەتی خـوای پـەروەردگار (جـل جلالـە)، ئایـەتی ژمـارە (38)ی سـوورەتی (الشـوری)و ئایـەتی ژمـارە (159)ی سـوورەتی (آل عمـران) بناغـەو تاکـە شـێوازی دانرانـی بەرپرسـان‌و دیاریکردنیانمـان بـۆ دیـاریکراوە، کـە بریتییە لە راوێژ، ئینجا ئایا بەدیلی راوێـژ چییــە؟ یـان دەبـێ یـەکێك خـۆی فـەرز بکات، یان دەبێ میراتیی بێ، لە بابەوە بۆ کوڕو لە کوڕەوە بـۆ نـەوە، یـان دەبـێ کێ دەسەڵاتی هەبوو خۆی فەرز بکات، وەك بەداخـەوە هەنـدێك لـە زانایـان لەبـەر

---

[1] الشوری: ٣٨

[2] آل عمران: ١٥٩

ڕۆشنایی واقیعی ئیستیبدادییانەو واقیعی زۆرە ملێیانەی کە بەسەر مسولٚمانانندا فەرزکراوە، بنچینەیەکیان داناوە کە زۆر هەڵەیەو پێچەوانەی دەقەکانی قورئان‌و سوننەتە، بنچینەکەش ئەوەیە کە دەڵێ: (مَنِ اشْتَدَّتْ وَطْأَتُهُ وَجَبَتْ طَاعَتُـهُ)، واتـە: (هەر کەسێك دەسەڵاتی زیاتر بوو، پێویستە بەقسەی بکرێ).

بەڵام لەڕاستیدا ئەو دینی ئیسلامەی کە پێغەمبەر ﷺ هێناویەتی، ئەگەر لە حەقیقەتی خۆی لانەدرابێ‌و (تحریف) نەکرابێ، دینی خوای بەرز و مەزن ، شەریعەتەکانی خوای بەرز و مەزن ، هەمیشە دژی ستەمکاران بوون‌و، لە خزمەت بەشخوراوو ستەملێکراواندا بوون، تەماشای هەموو ئایەتەکانی خوای بەرز و مەزن بکە، هەر وای دەبینی هەموو شوێنکەوتوانی پێغەمبەران علیهم الصلاة والسلام ؟ خەڵکی بێ دەسەڵاتن، کە زۆردارەکان پێیان گوتوون: سووك‌و نزمەکانمان (أَراذِلُنا)، چەوسێنراوان (مُسْتَضْعَفِينْ)و بەشخوراوەکان بوون، ئەدی دوژمنانی پێغەمبەران علیهم الصلاة والسلام کێن؟ خۆشگوزەرانەکان (مترفین)و زێدەڕۆیی کەران (مسرفین)و خۆ بە زلگرەکان (مستکبرین) بوون.

بنەمای یازدەیەم

پەیڕەوکردنی سیستەمی دامەزراوەیی و دابەشکردنی ئەرکەکان بەگوێرەی پسپۆڕیی و کارامەیی

بنەمـای یازدەیـەم

پەیڕەوکردنی سیسـتەمی دامەزراوەیی و دابەشـکردنی ئەرکەکان بەگوێرەی پسـپۆڕیی و کـارامـەیـی.

کاروبـار بـەڕێوەبردن بـەپێی سیسـتەمی دامـەزراوەکان (نظـام المؤسسات)و دابەشکردنی ئەرك‌و کارەکان بەسەر تاکەکاندا، بەگوێرەی لێهاتوویی‌و پسـپۆڕیی‌و شـارەزایی‌و، دەسـتتێوەرنەدانی هیچ کـەس‌و ئۆرگـانێك لـە کاروبـاری ئـەوی دیکـە، مەگـەر لەسـەر بنچینـەی هاوکارییکردنی یەکدی، وەك:

1- خوای بـەرزو مـەزن فەرموویـەتی: ﴿ قُلۡ كُلّٞ يَعۡمَلُ عَلَىٰ شَاكِلَتِهِۦ فَرَبُّكُمۡ أَعۡلَمُ بِمَنۡ هُوَ أَهۡدَىٰ سَبِيلٗا ٨٤ ﴾ الإسـراء، واتـە: {بلـێ: هەرکەسـە بـەپێی سروشـتی خۆی (یان بەپێی خۆی) کـاردەکات، پەروەردگارتان زاناترە بـەوەی کـە ڕێـی راسـتتـری گرتوە}.

2- هەروەها خوای بـەرز و مـەزن فەرموویـەتی: ﴿... وَتَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلۡبِرِّ وَٱلتَّقۡوَىٰۖ وَلَا تَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلۡإِثۡمِ وَٱلۡعُدۡوَٰنِۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۖ إِنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلۡعِقَابِ ٢ ﴾ الـــــمائدة. واتـە: (وە هاوکـاریی یەکـدی بکـەن لەسـەر چـاکەکاریی و پارێزکـاریی، وە هاوکاریی یەکدی مەکەن لەسەر گوناح‌و دەستدرێژیی، وە پارێز لە خـوا بکـەن، بێگومان خوا سزای توندە).

3- پێغەمبەری خواش ﷺ فەرموویەتی: (أَرْحَمُ أُمَّتِي بِأُمَّتِي أَبُو بَكْرٍ، وَأَشَدُّهُمْ فِي دِينِ اللَّهِ عُمَرُ، وَأَصْدَقُهُمْ حَيَاءً عُثْمَانُ، وَأَقْضَاهُمْ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ، وَأَقْرَؤُهُمْ

لِكِتَابِ اللَّهِ أُبَيُّ بْنُ كَعْبٍ، وَأَعْلَمُهُمْ بِالْحَلالِ وَالْحَرَامِ مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ، وَأَفْرَضُهُمْ زَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ، أَلا وَإِنَّ لِكُلِّ نَبِيّ أَمِيناً وَأَمِينُ هَذِهِ الْأُمَّةِ أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ) رواه ابن ماجه: (154)، وقال الألباني: صحيح. واتە: (بە بەزەییترینی ئۆممەتم بەرانبەر بە ئۆممەتم ئەبوبەكرە، وە بەهێزترینیان لە دینی خوادا عومەرە، وە بەشەرمترینیان عوسمانە، وە شارەزاترینیان لە دادوەرییدا عەلی یە، وە كەسێك كە لە هەمووان باشتر قورئان دەخوێنێ ئوبەی كوڕی كەعبە، وە زاناترینیان بە حەڵاڵو حەڕام موعازی كوڕی جەبەلە، وە شارەزاترینیان لە میراتدا زەیدی كوڕی سابیتە، وە هەر پێغەمبەرێك ئەمینداریكی هەیەو ئەمینداری ئەم ئۆممەتە ئەبو عوبەیدەی كوڕی جەڕڕاحە)، خوا لە هەموویان رازی بێ.

4- هەروەها: (عَنْ عَائِشَةَ رضي الله عنها أَنَّهَا قَالَتْ: أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ نُنَزِّلَ النَّاسَ مَنَازِلَهُمْ) أورده مسلم في مقدمة صحيحه. واتە: (لە عائیشەوە خوا لێی رازی بێت دەگێڕنەوە كە گوتوویەتی: پێغەمبەری خوا فەرمانی پێكردین كە خەڵكی لە شوێنو پلەی خۆیاندا دابنێین).

روونكردنەوە

یەكەم: كاروبار بەڕێوەبردن بەپێی سیستەمی دامەزراوەیی:

دیارە دەبێت هەر كارە، ئۆرگانو دامەزراوە (مؤسسة)یەكی تایبەتی خۆی هەبێ، نەك هەموو ئیشو كارەكان وەك چێشتی مجێور تێكەڵو پێكەڵ بكرێن، بۆ وێنە: كاری رێكخستن دامەزراوەی خۆی هەبێ، راگەیاندن بە هەمان شێوە، بانگەوازو پەروەردە، كۆمەڵایەتیی، پەیوەندییەكان، هەروەها هەموو

توێژەکانیدیکەش وەك: ئەندازیاران، قوتابیـان، ئافرەتـان، وەرزشـوانان ... هتـد، چـونکە بەمشـێوەیە هەرکەسـە باشـتر لـە کاروبـاری خۆیـدا سـەر راسـتو شـارەزا دەبێو پێیدا قووڵ دەبێتەوەو گەشەی پێ دەدات.

دیارە لەم رۆژگارەشـدا مرۆڤـ لـە بـواری دنیـاداریی‌و ئیدارییـدا زۆر بـەرەوپێش چووەو، زانست لق‌و پـۆپی زۆری هاویشـتوەو، ناگونجـێ مرۆڤـ لـە هـەموو شـتێك شارەزاو کارامەبێ، وە ناشگونجێ ئیش‌و کارەکان تێکـەڵ‌و ئاوێتـە بـن، بـۆ وێنـە: وەختی خۆی مەشهوور بووە کە گوتوویانە مەلای دوازدە عیلم، کـە دوازدە جـۆرە زانست هەبوون، هەر کەسێك ئـەو زانسـتانەی زانیـوە، وەك بڵـێی بۆتـە زانایـەکی مەوسووعیی، یانی لە هەموو رووێکەوە شارەزابووە، دیارە ئەو کاتـە زانسـت کـەم بووەو لق‌و پـۆپی زۆری لێنەبۆتـەوە، بـەڵام ئێسـتا هـەر لـە زانسـتێك پـەنجا لقـی دیکەی لێبۆتەوەو، رۆژ بۆ رۆژیش زانیاری لق‌و پۆپی دیکـەی لـێ دەبێتەوە.

دووەم: دابەشـکردنی کارەکـان بەسـەر تاکەکانـدا بـەگوێرەی لێهـاتوویی و پسپۆڕیی و شـارەزاییـان :

ئەمیش دیـارە شـتێکی مـەنتیقیی‌و ئاشـکرایە، چـونکە وەك عـەلی کـوڕی ئـەبو تالیـب –خـوا لــێی رازی بـێ– گوتوویـەتی: (قِيمَـةُ الـمَرْءِ مـا يُحْسِـنُهُ)[1] واتـە: (نرخی مرۆڤ لەوەدایە کە بە باشیی دەیزانێ)، هـەر بەڕاسـتی وایـە، پیـاوێکی زۆر چـاك بێنـە شـتێکی پـێ بسـپێرە هـی خـۆی نـەبێ، تێیـدا سـەرکەوتوو نابـێو کەسـایەتیی پـێی دەشـکێ، بـەڵام وەرە ئیشـێکی پـێ بسـپێرە، کـە ئـەو تێیـدا سەرکەوتوە، دەبینی تێیدا سەرکەوتوو دەبێو پێی بەرزدەبێتـەوە، ئیشـێکی پـێ بسپێرە بە چاکیی ئەنجامی بدات جـاری وا هەیـە ئیشـەکە لـە خۆشـی بچـووکترە،

---

[1] تاج العـروس من جواهـر القاموس، ج: (34)، ص: (232).

مەرج نییە لە خۆی گەورەتر بێ، بەڵام تێیدا سەرکەوتوو نابێ، چونکە تێیدا شارەزاو پسپۆڕ نییە، بۆیە بەڕاستی ئیش سپاردن بە خەڵك بەپێی پسپۆڕیی‌و شارەزایی زۆر گرنگە، کوردەواریی خۆشمان کە دەڵێن: (نان بۆ نانەواو گۆشت بۆ قەساب)، ئەوانیش زانیویانە چیی دەڵێن،ئینجا بێگومان هەر کەسێك کە خوای بەرز و مەزن دروستی کردووە، بە کەڵکی کارێك هەر دێ، خوای بەرز و مەزن هیچ کەسێکی دروست نەکردووە، بەکەڵکی هیچ شتێك نەیەت ، گرنگ ئەوەیە هەر کەسە ئەو ئیشەی پێ بسپێردرێ کە بۆی دەستدەدا.

سەرکردایەتیی دەبێ چاو وردبکاتەوەو چاو بگێڕێ‌و تواناو ئامادەیی (إستعداد)ەکانی خەڵکی خۆی بزانێ، وە هەر کەسە کارێکی پێ بسپێرێ کە چاك دەتوانێ ئەنجامی بداتو تێیدا سەرکەوتوو دەبێ، خوای پەروەردگار (جل جلالە) کە دەفەرموێ: ﴿ قُلۡ كُلّٞ يَعۡمَلُ عَلَىٰ شَاكِلَتِهِۦ ...﴿٨٤﴾﴾. توێژەرەوانی قورئان وشەی: (شَاكِلَتِهِۦ) بە زۆر شێوە مانایان لێداوەتەوە، هەندێکیان گوتوویانە: (عَلَى طَرِيقَتِه)، هەندێك گوتوویانە: (عَلَى سَجِيَّتِه)، هەندێکیدیکەیان گوتویانە: (عَلَى نَاحِيَتِه)، وە (رَاغِبُ الأَصْفَهَانِي) لەبارەی وشەی (شَاكِلَة)وە گوتوویەتی: (أَيْ عَلَى سَجِيَّتِه الَّتِي قَيَّدَتْهُ، وَذَلِكَ أَنَّ سُلْطَانَ السَّجِيَّةِ عَلَى الْإِنْسَانِ قَاهِرٌ حَسْبَمَا بَيَّنْتُ فِي الذَّرِيعَةُ إِلَى مَكَارِمِ الشَّرِيعَةِ، وَهَذَا كَمَا قَالَ ﷺ: كُلٌّ مُيَسَّرٌ لِمَا خُلِقَ لَهُ[1]) مفردات ألفاظ القرآن، ص: (462، 463)، راغیبی ئەسفەهانیی وشەی (شَاكِلَة) بە (سَجِيَّة) لێکدەداتەوە، (سَجِيَّة) واتە: سروشت (فِطْرَة)، دەڵێ: {هەر کەسە بە شێوەیەك ڕەفتار دەکاتو هەڵسوکەوت دەکات بەپێی ئەو سروشتەی کە بەستوویەتیەوە،

---

1) عن عمران قال: قلت: يا رسول الله، فِيمَ يَعْمَلُ العَامِلُون؟ قَالَ: (كُلٌّ مُيَسَّرٌ لِمَا خُلِقَ لَهُ)، رواه البخاري: (7551).

(یـانی: هــەر کەســێك خــوای بــەرز و مــەزن سروشــتێکی پێــداوە، (سَـجِــيَّة)و (طَبِيعَــة)ێکـی پێـداوە، وە ئــەو سروشــتو (سَــجِيَّة) ســنوورێك بـۆ ئــەو مرۆڤــە دیاردەکات،وە ئەمەش وەك پێغەمبـەر ﷺ دەفەرموێ: هەرکەسە ئاسـان دەکرێ بۆ ئەوەی کە بۆی دروستکراوە[1]، وەك لە صەحیحی بوخارییدا هاتووە}.

سێیەم: دەستوەرنەدانە کاری یەکدی، مەگەر بەشێوەی هاوکاریی:

بەڕاسـتی ئـەمیش عـەقڵو مـەنتیق دەیخـوازنو، زۆر گرنگـە کـە ئۆرگانـەکانو دامەزراوەی نووسـینگەکانو مەڵبەنـدەکانو دەزگایـەکان، دەسـتوەرنەدەنە کـاری یەکدی، کوردەواریی خۆمان لەوبارەوە پەندێکیان دانـاوە دەڵـێ: (فـلان کـەس لـە هەموو دیزان دەبێتە ئەسـکوێ)[2]. پێغەمبـەریش ﷺ فەرموویـەتی: {مِـنْ حُسْـنِ إِسْلَامِ الْمَرْءِ تَرْكُـهُ مَا لاَ يَعْنِيهِ}[3] واتە: (لە چاك مسوڵمانەتیی ئینسان ئەوەیە کـە شتێك پەیوەندیی پێوەی نییە، وازی لـێ بهێنێ)، واتە: خـۆی تـێ هەڵنـەقورتێنێ، بەڕاسـتی خـۆ لـە ئـیشو کـاری خەڵکـەوە هەڵقورتانـدن شـتێکی خراپـە، جـا خـۆ تێهەڵنەقورتاندنو دەستوەرنەدانە کاری یەکدی، زۆر گرنگـە، بـۆ ئـەوەی کـە ئـەو کەسە ئیشەکەی لـێ تێکنەچێ، بەهۆی ئەوەوە کە هەرکەسێك هاتو لــێی ببێتـە کارزانو وەستا.

دەڵێن کابرایەکی هەبووە، گوتوویانە: بەڵگەت چییە لەسەر بوونی خوای بەرز و مەزن ؟ گوتوویەتی: بەڵگەم ئاشی مام ئاودەلییـە[4]، چونکە تا مام ئاودەل خـۆی

---

1) واتە: هەر کەسێك جۆرە ئیشێك دەکا، د لی بەرەو شتێك وەردەچەرخێ، کە لەگەڵیدا دەگونجێ.

2 ئەسکوێ یانی کەوچکی گەورە، کاتی خۆی هەبووە، بە کەوچکی داریان گوتوە.

3 رواه الترمذي: (2317)، وابن ماجه: (3976)، وقال الألباني: صحيح.

4) مام ئاودەلێك هەبووە ئاشـێکی هەبووە.

مـابوو ئاشــەكەی جـوان دەگـەڕا، بـەڵام لەگـەڵ وەفـاتی كـردو كەوتـە دەسـت كوڕەكانی، هەر یەكەیان خۆی لـێ كردە وەستاو، ئاشـەكە تێكچـوو، واتـە: خـوای بەرزو مەزنیش هەیەو تەنهایەو بوونەوەر یەك وەسـتای هەیـە، یـەك مشـوورخۆری هەیە، بۆیە وەك كاتژمێر دەگەڕێو كەموكووڕیی تێدا نییە، جا راستە هـەر ئیشـێك بێ سەر بوو، یان سەری زۆر بوون، تێكدەچێ.

بەڵام ئەوە رێگا ناگرێ لەوە كە ئۆرگانەكانو خەڵكە مشوورخۆرەكان هاوكاریی یەكدی بكەن، بێگومان بەشێوەی هاوكاریی حوكمەكەی جیاوازەو ناشبێتەهۆی بێ ســەرەوبەرەیی‌و نــاڕێكوپێكیی، مــرۆڤ جــاری وا هەیــە ئیشــێكی لەبەردەســت دەچەقێو بە تەنیا خۆی پـێی هەڵناسـووڕێ، قـەیناكات ئـەوانی دیكـە هاوكـاریی بكـەن، كـە خـوای پـەروەردگار (جـل جلالـه) دەفـەرموێ: ﴿... وَتَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلۡبِرِّ وَٱلتَّقۡوَىٰۖ وَلَا تَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلۡإِثۡمِ وَٱلۡعُدۡوَٰنِۚ ...﴾[1] واتە: (...وە هاوكاریی یەكدی بكـەن

---

[1] المائدة: ٢

بنەمـــای دوازدەیەم

کۆمەڵی ئیسلامی بەشێکە لە مســـوڵمانان و هۆکارێکە بۆ خزمەتی ئیسـلام و مســـوڵمانان، هـەق و راسـتیی لەسـەر تاپۆ نەکـراوە

بنەمــای دوازدەیــەم

بێئاگــانەبوون لــەو راســتیــیە کــە : کۆمــەڵی ئیسلامی کۆمەڵێکــە لە مســوڵمانان و ئامرازێکــە بۆ خزمەتی ئیســلام و مسوڵمانان، هــەق و راســتیی لەسەر تاپۆ نەکــراوە.

کۆمــەڵی ئیســلامیی خــۆی بــە کۆمەڵــێك لــە مســوڵمانانو هۆکــار (وسـیلە)ێك بـۆ خزمـەتی ئیسـلامو مسـوڵمانان دادەنـێ و، خـودی خـۆی ئامانج نیە، نە پێی وایە مسوڵمانانی تێدا کورت هەڵهاتوونو، نە پێشـی وایە حەقو راستیی لەسەر تاپۆکراوە، چاکیی و خراپیشی پەیوەستە بە راددەی دینداریی و پابەندیـی بە شـەریعەتی خوا وە، یان لـێ لادانی، بەڵام دەبێ لەو راستییەش دڵنیابین کە پابەندیی راست و دروست بە شەریعەتی خواوە بەبێ:

أ- چــاك لێتێگەیشــتنی شــەریعەت "قوڕئــان و ســوننەت" و پێــدا قووڵبوونەوەی.

ب- راســت خوێندنــەوەی واقیــع و بــاش پــێ ئاشــنابوونیو تێــدا بەرچاوڕوون بوونی، دەستەبەر نابێ، وەك:

1- خوای بەخشندەو بە بەزەیی (جل جلالە) فەرموویەتی: ﴿وَمَنۡ أَحۡسَنُ قَوۡلٗا مِّمَّن دَعَآ إِلَى ٱللَّهِ وَعَمِلَ صَٰلِحٗا وَقَالَ إِنَّنِي مِنَ ٱلۡمُسۡلِمِينَ ٣٣﴾ فصلت، واتە: (وە قسەی کێ لە قسەی کەسێك چاکترە کە بەرەو لای خوا بانگەواز دەکاتو، کردەوەی باش ئەنجام دەداتو دەڵێ: من لە مسوڵمانانم)؟

2- هەروەها خوای بەرزو مەزن فەرموویەتی: ﴿وَلۡتَكُن مِّنكُمۡ أُمَّةٞ يَدۡعُونَ إِلَى ٱلۡخَيۡرِ وَيَأۡمُرُونَ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَيَنۡهَوۡنَ عَنِ ٱلۡمُنكَرِۚ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ ١٠٤﴾ آل عمران،

واتـە: {وە بـا لـەنێو ئێـوەدا کۆمەڵـێك هــەبن (یـاخود ئێـوە کۆمەڵـێك بـن)، بانگەواز دەکەن بۆ لای چاکەو فـەرمان بـە هەرچـی شـتی پەسـندە دەکـەنو ، ڕێگریی لە هەرچی شتی ناپەسـندە دەکەن، هەر ئەوانەش سـەرفرازن} .

3- هەروەها خوای بـەرز و مـەزن فەرموویـەتی: ﴿... وَتَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلۡبِرِّ وَٱلتَّقۡوَىٰۖ وَلَا تَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلۡإِثۡمِ وَٱلۡعُدۡوَٰنِۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۖ إِنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلۡعِقَابِ ﴿٢﴾﴾ المـــــائدة، واتە: (... وە هاوکـاریی یەکـدی بکـــەن لەسـەر چاکـەکاریی و پارێزکـاریی، وە هاوکاریی یەکدی مەکەن لەسەر گوناهـ و دەسـتدرێژیی، وە پـارێز لـە خـوا بکـەن، بێگـومان خوا تۆڵـەی توندە).

4- هەروەها خـوای بـەرز و مـەزن فەرموویـەتی: ﴿كُنتُمۡ خَيۡرَ أُمَّةٍ أُخۡرِجَتۡ لِلنَّاسِ تَأۡمُرُونَ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَتَنۡهَوۡنَ عَنِ ٱلۡمُنكَرِ وَتُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِۗ ...﴿١١٠﴾﴾ آل عمـران. واتــە: (ئێـوە باشـترین کۆمـەڵن کـە دەرهێنـراونو پەیـداکراون بـۆ مرۆڤایەتیی، فەرمان بە شتە پەسندەکان دەکـەنو ڕێ لـە شـتە ناپەسـندەکان دەگرن، وە ئیمـان بە خـوا دێنــن ...).

5- هەروەها خـوای بـەرز و مـەزن فەرموویـەتی: ﴿قُلۡ هَٰذِهِۦ سَبِيلِيٓ أَدۡعُوٓاْ إِلَى ٱللَّهِۚ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ أَنَا۠ وَمَنِ ٱتَّبَعَنِيۖ وَسُبۡحَٰنَ ٱللَّهِ وَمَآ أَنَا۠ مِنَ ٱلۡمُشۡرِكِينَ ﴿١٠٨﴾﴾ یوسف، واتە: ﴿بڵـــێ: ئەمەیــە ڕێبــازی مــن کــە لەبــەر ڕۆشــنایيو شــارەزایی داو بــە بەرچاوڕوونییەوە بانگەوازی خەڵك دەکەم بـۆ لای خـوا، خـۆم و ئەوانـەش کـە شوێنم کەوتوون، وە پاکیی بۆ خوا (کـە خـەڵکی بـۆ لای غـەیری ئـەو یـان بـە نەشارەزایی بانگ بکەم) وە من لە هاوبەش بۆ خوا دانەران نیم﴾.

ڕوونكـــردنەوە

یـەك: كۆمەڵبوونی مسـوڵمانانو هاوكـاریی پێكەوەكردنیـان، بۆ بانگـەوازو فەرمان بە چاكەو ڕێگـریی لە خراپە، فەڕزە:

فەڕزە مسوڵمانان كۆ بن، بە گشتی بۆ ئەوەی كە بتـوانن دینـی خـوای بـەرز و مەزن بەرپا بكـــەن، چونكـــە خـوای بـەرز و مـەزن فـەرمانی پـێ كـردووە، وەك دەفـــەرموێ: ﴿... أَنۡ أَقِيمُواْ ٱلدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُواْ فِيهِۚ ...﴾[1] واتـــە: (... دیـــن بـــەرپا بكەنو، تێیدا پەرتەوازە مەبن ...). وە بەشێك لە بەرپاكردنی دین، لە سێ شتاندا بەرجەستە دەبێ:

وەك لە ئایەتی ژمارە (104)ی سوورەتی (آل عمران)دا فەڕزی كردووە لەسـەر مسوڵمانان، كە دەبێ كۆمەڵێكـیان لەنێودا هـەبن بەو سێ ئەركە هەڵسن.

یـــاخود كـــە دەفـــەرموێ: ﴿وَلۡتَكُن مِّنكُمۡ أُمَّةٞ يَدۡعُونَ إِلَى ٱلۡخَيۡرِ وَيَأۡمُرُونَ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَيَنۡهَوۡنَ عَنِ ٱلۡمُنكَرِۚ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ﴾[2] ئەگـــەر بڵـــێین: وشـــەی: (مِـــنْ) دەگونجێ (مِـنْ)ی (تبعیضـیة) بێ،واتـە: لـەنێو ئێـوەدا بـا هەنـدێك هـەبن ، بـەڵام دەشـگونجێ بڵـێین: (مِـنْ)ی ڕوونكردنـەوە (بیانیـة)یە،نـەك بـۆ دابڕینـی بەشـێك، كەواتە: ﴿وَلۡتَكُن مِّنكُمۡ أُمَّةٞ﴾

بە هەردوو لێكدانەوە (تفسیـــر)ەكـان، لەسـەر مسـوڵمانان فـەڕزە كەسـانێكیان لەنێودا هەبن، ئەم سێ ئەركە ئەنجام بدەن:

---

1 الشورى: ١٣

2 آل عمران: ١٠٤

أ- بانگەواز بۆ چاكە (خیـر)، ﴿يَدۡعُونَ إِلَى ٱلۡخَيۡرِ﴾، چاكەش هەمووی لە ئیسلامدایە، جا چ راستەوخۆ رایگەیاندبێ، چ ناڕاستەوخۆ بیخوازێ، وەك لە داهاتوودا زیاتر تیشكی دەخەینەسەر.

ب- ﴿وَيَأۡمُرُونَ بِٱلۡمَعۡرُوفِ﴾، (الْمَعْرُوف) ئەلیفو لام (أل)ی ناساندن (تعریف)ی لەسەرە كە مانای (جنس) دەگەیەنێ، هەموو شتە چاكەكان، ئینجا ئایا هەموو شتێكی چاكو پەسند لەچیدایە؟ بێگومان ئەوەیە كە شەریعەت فەرمانی پێكردووەو، بێگومان عەقڵیش هەموو شتێكی شەریعەت پەسند دەكات.

جـ - ﴿وَيَنۡهَوۡنَ عَنِ ٱلۡمُنكَرِۚ﴾، (الْمُنكَر)یش ئەلیفو لام (أل)ی (جنس) ی لەسەرە، شتە ناپەسندەكان چین؟ ئەوانەن كە لەگەڵ شەریعەت تێكدەگیرێنو، بێگومان هەرچی شەریعەتیش رەفزی بكات، عەقڵو فیترەتی ساغو سەلیمیش رەفزی دەكەن.

دواییش خوای بەرز و مەزن دەفەرموێ: ﴿وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ﴾، واتە: سەرفرازیی ئوممەتی ئیسلام بەستراوەتەوە بە هەبوونی كۆمەڵێك (یان ئەوەتا خۆیان كۆمەڵێك بن) كە ئەو سێ ئەركە ئەنجام بدەن.

وە ئەگەر تەماشای واقیعیش بكەین، هەر وای دەبینین: كاتێك هاوەڵانی بەڕێزی پێغەمبەر ﷺ وە نەوە (جیل)ەكانی دوای ئەوان، چونكە بەڕاستی بانگی خەڵكیان دەكرد بە قسەو بە كردەوە، خەڵكیان لە دینی خوای بەرز و مەزن نزیك دەخستەوە، خەڵكیان بەرەو باوەشی ئیسلام بانگ دەكرد، تەماشا دەكەین هەم لە دنیادا سەرفرازو بەختەوەرو سەربەرز بوون، هەم لە دواڕۆژیشدا و وە كە لێرەدا خوای بەرز و مەزن دەفەرموێ: ﴿وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ﴾، واتە: سەرفرازیی

مسوڵمانانو بەختەوەرییانو سەرکەوتنیان، بەستراوەتەوە بەوەوە کە ئەو سێ ئەرکە ئەنجام بدەن.

هەروەها ئایەتی (33)ی سوورەتی (فصلت)یش کە دەفەرموێ: ﴿وَمَنۡ أَحۡسَنُ قَوۡلٗا مِّمَّن دَعَآ إِلَى ٱللَّهِ وَعَمِلَ صَٰلِحٗا وَقَالَ إِنَّنِي مِنَ ٱلۡمُسۡلِمِينَ﴾[1] مانای وایە ئێمە لەسەرمان پێویستە کە باشترین قسە بکەین، وە دیارە کەسانێکیش باشترین قسە دەکەن، کە باشترین کەس بن.

هەروەها خوای بەرز و مەزن فەرموویەتی: ﴿... وَتَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلۡبِرِّ وَٱلتَّقۡوَىٰۖ وَلَا تَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلۡإِثۡمِ وَٱلۡعُدۡوَٰنِۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۖ إِنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلۡعِقَابِ﴾[٢]

دەتوانین زۆر دەقی قورئانو سوننەت لەسەر ئەوە بێنینەوە کە کۆمەڵ بوونی مسوڵمانانو هاوکاریی پێکەوە کردنیان بۆ بانگەواز کردنو فەرمان بە چاکە کردنو ڕێ لە خراپە گرتن فەرزە، بەڵام بەوەندە ئیکتیفا دەکەین.

دوو: خەڵك بانگکردن بۆ لای خوای بەرز و مەزن و لە خوا نزیك خستنەوەیان گەورەترین و چاکترین کارە:

بە بەڵگەی هەردوو ئایەتی پێشوو، ئایەتی ژمارە (104)ی سوورەتی (آل عمران) کە خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿وَلۡتَكُن مِّنكُمۡ أُمَّةٞ يَدۡعُونَ إِلَى ٱلۡخَيۡرِ وَيَأۡمُرُونَ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَيَنۡهَوۡنَ عَنِ ٱلۡمُنكَرِۚ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ﴾، کەواتە: شتێك

---

[1] فصلت: ٣٣

2) المائدة.٢

ئینسان پێی سەرفرازو بەختەوەر بێو، پێی لە خەم بڕەخسێو بە مراد بگا، مانای وایە شتێکی زۆر گەورەیە.

هەروەها ئایەتی ژمارە (33)ی سوورەتی (فصلت)یش کە خوای پەروەردگار (جل جلالە) تێیدا دەفەرموێ: ﴿وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّن دَعَآ إِلَى ٱللَّهِ وَعَمِلَ صَٰلِحًا وَقَالَ إِنَّنِى مِنَ ٱلْمُسْلِمِينَ﴾، کەواتە: دیارە بانگەواز بۆ لای خوای بەرز و مەزن گەورەترین کارە.

سێ: هەر کەسێك قسەکانی نەکات بە کردەوە، هیچ بە هیچ ناکات لە بواری کاری ئیسلامیدا:

زۆر گرنگە ئینسان ئاگای لە خۆی بێو قسەیەك نەکا کە نەتوانێ بە کردەوە بەرجەستە (تجسید)ی بکات، چونکە تۆ ئەو قسەیە کە دەیکەی ئەگەر خەڵك بۆ شتێکی چاك بانگ دەکەی، مادام پێت چاکە لە پێشدا بۆ خۆت ئەنجامی بدە، سەرەڕای ئەوە، لێکجیایی قسەو کردەوە، یەکێکە لە نیشانە زەقەکانی خەڵکی دڵ نەخۆشو دوو ڕوو (منافق)و دەغەڵ، کە خوای بەرز و مەزن لە چەندان ئایەتی قورئانی بەپێزدا باسی کردووە، کە دەغەڵ (منافق)ەکان درۆدەکەن، دوو ڕوون، لێرە شتێك دەڵێنو لەوێ شتێکی دیکە دەڵێن، شتێك دەڵێن کردەوەی پێناکەن، بەتایبەتی لە سەرەتای سوورەتی (الصف)دا کە دەفەرموێ: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴿٢﴾ كَبُرَ مَقْتًا عِندَ ٱللَّهِ أَن تَقُولُوا۟ مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴿٣﴾﴾، واتە: (ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە! بۆ شتێك دەڵێن کە کردەوەی پێ ناکەن؟ گەورەترین گوناهە لای خوا کە شتێك بڵێن کردەوەی پێ نەکەن).

جا بەڕاستی ئەوە کە ئینسان قسەکەی بە کردەوە تەرجەمە بکاتو لە خۆیدا بەرجەستەی بکات، زۆر گرنگە، بۆیە خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّن دَعَآ إِلَى ٱللَّهِ وَعَمِلَ صَٰلِحًا ...﴾[1]

وە لە هەموو ئایەتەکانی (قورئان)دا، لە نزیکەی (60) شوێن زیاتر ئیمانو کردەوەی چاك پێکەوە هاتوون، لێرەدا: ﴿دَعَآ إِلَى ٱللَّهِ وَعَمِلَ صَٰلِحًا﴾، واتە: (بانگەواز بۆ لای خوا دەکاتو کردەوەی چاك دەکات)، چونکە ئەگەر کردەوەی چاك نەکەیو هەر بە قسە خەڵك بۆ لای خوای بەرز و مەزن بانگ بکەی، بە کردەوە خەڵك لە دین دووردەخەیەوە، خەڵك بە دەنگتەوە دێت، بەڵام کاتێك کە کردەوەکانت دەبینێ دەسڵەمێتەوە ! !

بەڕاستی هەندێك کەس هەیە لە مەیدانی کاری ئیسلامییدایە، قسەی باشو بەجێیە، بەڵام دوایی کە تەماشای دەکەیو لێی ورد دەبیەوە، نەخێر، دوورکوژی نزیك خەسارە ! قسە جوانی کردەوە وێرانە، رووالەت جوانی نێوەڕۆك وێرانە، خوای بەرزو مەزن پەنامان بدا، بەڕاستی دەبێ زۆر وریا بین.

چوار: کۆمەڵ و لایەنێکی ئیسلامی نابێ خۆی جیا لە مسولمانان حیساب بکات و خۆی لە مسولمانان جیابکاتەوە:

ئەویش خوای پەروەردگار(جل جلاله) لە رستەی کۆتایی ئایەتی ژمارە (33)ی سوورەتی (فصلت)دا دەفەرموێ: ﴿وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّن دَعَآ إِلَى ٱللَّهِ وَعَمِلَ صَٰلِحًا وَقَالَ إِنَّنِي مِنَ ٱلْمُسْلِمِينَ﴾.

---

[1] فصلت: ٣٣

بێگومان قورئان هەتا لـێی وردبییەوە، مانای زیـاترت بەدەسـتەوە دەدا، ئێمـە ئێستا زۆر چاك دەزانین بۆچی خوای بەرز و مەزن ئەو رسـتەیەی سـێیەم: ﴿وَقَالَ إِنَّنِي مِنَ ٱلْمُسْلِمِينَ﴾ی لە دوای ئەوە باسکردووە.

لـە مەیـدانی کـاری ئیسـلامییدا ئەگـەر ئینسـان لـە خـۆی وریـا نـەبێ، خـۆی جیادەکاتەوە لە خـەڵك، خـۆی دادەبـڕێ لـە مسـوڵمانان، خـۆی جیادەکاتـەوە لـە میللەتەکــەی خــۆیو، ســەرەنجام پــەردەو نێوانێــك دەخاتــە نێــوان خــۆیو خەڵکەکەیەوەو، لەجیاتی ئەوەی خەڵك لێی بەهرەمەند بن، لێی دەسڵەمنەوە، وە لەجیاتی ئەوەی لێی نزیك ببنەوە، لێی دووردەکەونەوە، ئێمە هەرچەند کـردەوەی باش بکەین، هەرچەند خەڵك بۆ لای خوای بەرز و مەزن بـانگ بکـەینو دڵسـۆزیان بین، بەڵام نەك هەر بە قسە، بەڵکو نابێ هەر لە قەناعەتو دەروونیشماندا وابێ کە خۆمان پێ لە خەڵك چاکتر بێ.

خۆ پێ چاك بوون خراپە، بەڵام ئەسڵی چاك بوون باشە، خوای بەرزو مەزن لـە باســی تەزکیــەدا نــەهی کــردووە، لەوانــەی بــە قســە خۆیــان تەزکیــە دەکــەن، دەفەرموێ: ﴿... فَلَا تُزَكُّوٓاْ أَنفُسَكُمْۖ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ ٱتَّقَىٰٓ ٣٢﴾ الـنجم، واتـە: {... جـا (بە قسـە) تەزکیەی خۆتان مەکەن، ئەو – خوای بەرز و مەزن – زانـاترە بـەوەی پارێـز دەکـات}، ئەگـــەرنا لـە شـوێنی دیکـە دەفـەرموێ: ﴿وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّىٰهَا ٧ فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَىٰهَا ٨ قَدْ أَفْلَحَ مَن زَكَّىٰهَا ٩ وَقَدْ خَابَ مَن دَسَّىٰهَا ١٠﴾ الشمس. واتە: (وە سوێند بە دەروونی مرۆڤ و بەو زاتەی بە رێکـوپێکیی دروسـتی کردووە، ئینجا بەدکارییو پارێزکـاریی بـۆ روونکـردەوە، بێگومـان سـەرفرازە ئـەو کەسەی دەروونی خۆی پاککردەوە، وە بێگومان نائومێدە ئـەو کەسـەی دەروونـی

خۆی ئـاڵوودەی گوناهــو تـاوان كـرد)، كەواتـە بـە كـردەوە تەزكیـەی خـۆ كـردن كارێكی باشە، بەڵام ئەگەر بە قسـە خـۆت تەزكیـە بكـەیو خـۆت بـە چـاك نیشـان بدەی، ئەوە نەهی لێ كراوە.

ئێمە دەبێ وریابین خۆمان لە مسوڵمانان دانەبڕین، ئەگەر ڕەخنەو گلەییشـمان لـە مسـوڵمانان، لـە واقیعێـك هـەبێ، كـە تێیـدا دەژیـن، بـەڵام هـەر بەشـێكین لـە مسوڵمانان.

هەڵبەتــە ناحــەزانی ئیســلامو تــەوژمی ئیســلامییش،زۆرجار ئــەوە دەكەنــە دەستەچیلەو بیانووی شەڕ پێ فرۆشتنی ئیسلامییەكانو تـەوژمی ئیسـلامیی،كە: ئــەها هــەر خۆیــان پــێ مســوڵمانەو خــەڵكیان پــێ مســوڵمان نیــەو خۆیــان جیادەكەنەوەو خۆ پەسندن! كە بەڕاستی ئـەوە خراپـەو ئێمـە نـەك لەبەرئـەوەی خـەڵكی عـەلمانیی وا نـەڵێن، بـەڵكو هـەر لەبەرئـەوەی خـوای بـەرزو مـەزن نـەهی لێكـردووە، كــە ئێمــە خۆمــان لــە مســوڵمانان جیابكەینــەوە، نابــێ خۆمــان جیابكەینەوە، چونكە ئێمە هەر بەشێكین لە مسوڵمانان.

پێنج: چاكیی و خراپیی بە كاكڵ و جەوهەری مسوڵمانەتییـە كـە ئیمـان و كردەوەی باشـە، نەك بە ناوونیشـان و ڕوواڵەت:

تەماشا بكەن خوای بەرز و مەزن لە ئایەتی ژمارە (110)ی سوورەتی (آل عمران)دا ڕوو لە ئۆممەتی پێغەمبەر ﷺ دەكاتو دەفەرمووێ: ﴿كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ ... ﴿١١٠﴾﴾ [1]

[1] آل عمران: ١١٠

واتــە: (ئێــوە باشــترین کۆمــەڵن بــۆ خــەڵکی پەیــداکراون، فــەرمان بــە شــتە پەسندەکان دەکەن‌و ڕێگریی لە شتە ناپەسندەکان دەکـەن‌و بـڕوا بـە خـوا دێنــن ...)، وەك دەبینین خوای کاربـەجێ وەك ڕوونکردنـەوەی هۆکـارو پاسـاوی چـاکتر بوونی ئۆممەتی ئیسلام، سێ سیفەتەتان تێدان، جا دیارە ئیمان بە خوا بناغەیـە، بەڵام خوای بەرز و مەزن خستوویەتە دوایی، تاکو لێمـان حـاڵی بکـات کـە ئیمـان کاتێك سـەنگ‌و قورسایی‌و (إعـتبار)ی هەیە، کە خاوەنەکەی وا لێبکـا لەگەڵ شـتی پەسند دابێـت‌و دژی شتی ناپەسند بێ، هەر کەسێك ئەو سێ سیفەتەی تێـدابن، ئا ئــەوە باشـــترین کۆمــەڵ (خَيْرَ أُمَّةٍ)ە، جــا عەرەبــە، عەجەمــە، کــوردە، تورکــە، فارسـە... هتد.

ئــەوە خــاڵێکی زۆر گرنگــە کــە ئێمــە بــزانین چــاکیی بــە کــاکڵ‌و جەوهــەری مسوڵمانەتییە کە ئیمان‌و کـردەوەی باشـە، یـاخود پێچـەوانەکەیەتی بـۆ خراپیـی، نەك بە ناونیشـان.

ئێمە پێمان دەڵێن: کۆمەڵی ئیسلامیی، نابێ هەر بڵێین: ئێمـە ئیسـلامیی نـین؟ کەواتە: ئێمە لەبەرئەوەی کە ئیسلامیین، هەر چۆن بێ لـە خـەڵکی دیکـە باشـترین کە ناویان ئیسلامیی نیـە!! ئەوە زۆر زۆر شتێکی هەڵخەڵەتێنەرە، هەر ئەو جـۆرە بیروبۆچوونە هەڵەیەشە وای لە مسوڵمانان کردووە، کە زۆرجار دەست بـە خۆیانـدا بەردەنەوەو وای لە زۆر چین‌و توێژی مسوڵمانان کردووە، کـە لـە کـردەوەی بـاش دوابکـەون، بـۆ وێنـە: سـەیدو شـێخ‌و ئەوانـەی خۆیـان بـە خزمـی پێغەمبـەر ﷺ دەزانن، دەڵێن: مادام سەیدو شێخە، ئەوە هـەر یـەك ڕێ دەچـێتە بەهەشـت، یـان شتێکی هەڵبەستراو دێنن دەڵێن: خوای بەرزو مەزن فەرموویەتی: چاکەکان بۆخۆم دەیانبەمە بەهەشتێ ، خراپەکانیش بە پێغەمبـەر ﷺ دەبەخشـم! واتـە: یـەکیان

لێ نامێنێ سەیدو شێخ بە چاکو خراپەوە هەموو بۆ بەهەشتێن! بەڵام کوا شتی وا لە کوێدا هەیە؟ ئەوە پێغەمبەری خاتەمە ﷺ دەفەرموێ: {... وَمَنْ بَطَّأَ بِهِ عَمَلُهُ لَمْ يُسْرِعْ بِهِ نَسَبُهُ} رواه مسلم: (2699)، واتە: (... هەر کەسێك کردەوەی دوای بخا، ڕەچەڵەکی پێشی ناخا)، بەڵێ لەگەڵ خوای بەرز و مەزن هیچ نەسەبێك نییە جگە لە نەسەبی تەقوا، خوای پەروەردگار (جل جلالە) دەفەرموێ: ﴿... إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ ...﴿١٣﴾﴾ الحجرات. واتە: (... بەڕێزترتان لەلای خوا پارێزکارترتانە ...)، زۆرترە، دیارە ئەو بیرۆکە نەفامییە لەنێو زۆر لە گەلانی دنیادا هەیە، بۆ وێنە: لە هیندستان دا، هەتا لە کتێبی (کۆماری ئەفلاتوون)یشدا هەیە، دەڵێ: خەڵکە فەیلەسووفەکان وەك زێڕ وان و، پادشایەکان وەك زیو وانو، سەربازییەکان وەك ئاسن وانو، خەڵکی دیکەش وەك گڵو لەتکە گۆزەو شتی وا وایە!

بەڵام لەڕاستیدا ئەوە هەمووی هەڵەیەو، بە ناوونیشان کەس چاك نابێت، بەڵکو بە نێوەڕۆك ئینسان چاك دەبێ، هەروەك بە ناوونیشان کەس خراپ نابێت، بەڵکو بە نێوەڕۆك ئینسان خراپ دەبێ.

خوای بەرز و مەزن لە ئایەتی ژمارە (177)ی سوورەتی (البقرة)دا کە بە ئایەتی (البِرّ) ناسراوە، دەفەرموێ: ﴿لَّيْسَ الْبِرَّ أَن تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَٰكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ وَآتَى الْمَالَ عَلَىٰ حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا ۖ وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ ۗ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ﴾، واتە:

{چاکەو چاکەکاریی هەر ئەوە نییە روو بکەنە رۆژهەڵاتو رۆژئاوا، بەڵکو چاکەو چاکەکاریی راستو دروست ئەوەیە کە بڕوا بێنن بە خواو رۆژی دوایی‌و فریشتەکانو کتێب (ی خوا)و پێغەمبەرانو، لەو ماڵو دارایییەش کە خۆشتاندەوێ ببەخشن بە خزمانو منالآنی هەتیوو نەدارانو رێبوارانی بێ خەرجیی‌و سوالکەرانو کۆیلەکان، وە نوێژ بکاتو زەکات بداتو، وەفادار بن بۆ پەیمانێك ئەگەر دایانو، ئارامگر بن لە ناخۆشیی‌و نەداریی‌و لە کاتی رووبەڕووبوونەوەدا، ئا ئەوانە راستگۆیەکاننو، هەر ئەوانەشن پارێزکاری راستەقینە}، لەم ئایەتەدا خوای بەرزو مەزن حەڤدە سیفەت باس دەکات، پێنجیان دەربارەی بیروباوەڕ (عقیدة)، شەشیان دەربارەی دەستگرتنو هاوکارییکردنی خەڵك لە لایەنی ماددیی‌یەوە، ئینجا دێتەسەر باسی نوێژو رۆژوو، ئینجا دێتەسەر باسی ئەمەکداریی (الوفاء)، پاشان دێتەسەر باسی ئارامیی‌و خۆڕاگریی (الصبر)، دوایی دەفەرموێ: ﴿أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ صَدَقُواْۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُتَّقُونَ﴾، واتە: (ئا ئەوانە راست دەکەن لە مسوڵمانەتییاندا، وە ئەوانەش پارێزکارن)، سەرەتاکەشی دەفەرموێ: ﴿لَّيۡسَ ٱلۡبِرَّ أَن تُوَلُّواْ وُجُوهَكُمۡ قِبَلَ ٱلۡمَشۡرِقِ وَٱلۡمَغۡرِبِ﴾، واتە: (چاکە ئەوە نییە روو بکەنە رۆژهەڵاتو رۆژئاوا)، واتە: چاکە شتی رووالەتیی‌و رووکەشیی نییە، بەڵکو: چاکە جەوهەرو کاکڵە.

ئێمە دەبێ زۆر لەوە وریابین، هەر لەبەرئەوەی پێمان دەڵێن: ئیسلامیی، پێمان وانەبێ بەوە لە هەموو ئاوان دەپەڕینەوە، چونکە بەڕاستی ناوونیشان هیچ بۆ ئینسان ناکا، ئەوەی کە ئینسان چاك دەکات یان خراپی دەکات، کردەوەو نێوەڕۆکو جەوهەرە.

بنەمـــای ســێزدەیــەم

کۆمەڵــی ئیســلامــی هاوکاریــکردنی تێکــڕای مســـوڵمانان بۆ هێنــانەدیی ئاما نجە شــەرعیــیەکان، بە پێویســت دەزانــێ

بنەمـای سـێزدەیـەم

کۆمـەڵی ئیسـلامی هاوکاریـکردنی تێکـڕای مسـوڵمانان بۆ هێنانەدیی ئامانجـە شـەرعیـیەکان، بە پێویسـت دەزانێ.

کۆمــەڵی ئیســلامیی لەســەرخۆی بــە پێویســت دەزانــێ کــە ئــەرکی دۆسـتایەتیی و برایـەتیی لەگـەڵ تێکـڕای مسـوڵمانان – بـەپێی توانـا – جێبــەجێ بکــات و، بــۆ هێنانــەدی ئامانجــە پێویســت و پەســندەکان هاوکارییـان بکـات، بـە هـەموو کەسـایەتیی و مەشـڕەب و توێـژو کۆمـەڵ و تەوژمەکانیانـەوە، مـادام لەسـەر بناغـەی ئیمـان و عەقیـدەو لـە بازنـەی ئیسلامدا لەگەڵی یەك بگرنەوە.

وە هەوڵــیش دەدا هــەم لــە ئامۆژگــاریی و پێشــنیارو ڕەخنــەکانیان بەهرەمەنــد بــێ و، هــەم بــەپێی توانــاش ڕێڕوونییــان بکــات و، کــەم و کووڕیـەکانیان چارەسـەر بکـات، وە لەسـەر بناغـەی خاڵـە هاوبەشـەکان (النقـاط الـمشترکة) هەڵسـوکەوتیان لەگـەڵ دەکـات و، مەگـەر لـە کـەش و هــەوای دۆســتانەو وتوویــژی هێمنانــەو زانســتییانەدا، ئەگــەرنا بــەهیچ جۆرێــك وردە بابەتــە خیلافییــەکانیان لەگــەڵ ناورووژێنــێ و، لــەکاتی مشتومڕو تێکگیرانیشدا بە ڕەوشتی بەرزو جوانی مسوڵمانانەو لەسەر بناغـەی ئـەم فەرمایشـتەی خـوا (جـل جلالـە) مامەڵـەیان لەگـەڵ دەکـات: ﴿ٱدۡفَعۡ بِٱلَّتِي هِيَ أَحۡسَنُ ٱلسَّيِّئَةَۚ نَحۡنُ أَعۡلَمُ بِمَا يَصِفُونَ ٩٦﴾ الـمؤمنون. واتـە: (بە کام ڕەفتار و کردەوە کە چاکترە، خراپـە پـاڵ پێوەبنـێ، ئێمـە زاناترین بەوەی کە ئەوان باسی دەکەن)، چونکە بێگومان ئەو شێوازە کە لەگەڵ خەڵکی نامسوڵماندا پێویست یان پەسند بێ، دیارە لەگەڵ مسوڵمانان پێویستترو پەسندترە. چونکە:

1- خوای بەرز و مەزن فەرموویەتی: ﴿ وَٱلۡمُؤۡمِنُونَ وَٱلۡمُؤۡمِنَٰتُ بَعۡضُهُمۡ أَوۡلِيَآءُ بَعۡضٖۚ ...﴿٧١﴾﴾ التوبة، واتە: (وە بڕوادارانی پیاوو بڕوادارانی ئافرەت هەندێکیان پشتو پەناو مشوورخۆری هەندێکیانن ...).

2- هەروەها خوای بەرزو مەزن فەرموویەتی: ﴿ إِنَّمَا ٱلۡمُؤۡمِنُونَ إِخۡوَةٞ ...﴿١٠﴾﴾ الحجرات، واتە: (بەڕاستی بڕواداران برای یەکدین، یان خوشکو برای یەکدین، یان خوشکی یەکدین ...).

3- وە خوای پەروەردگار (جل جلاله) فەرموویەتی: ﴿ وَقُل لِّعِبَادِي يَقُولُواْ ٱلَّتِي هِيَ أَحۡسَنُۚ إِنَّ ٱلشَّيۡطَٰنَ يَنزَغُ بَيۡنَهُمۡۚ ...﴿٥٣﴾﴾ الإسراء. واتە: (وە بە بەندەکانم بڵێ: کام قسەی چاکە ئەوە بڵێن، چونکە شەیتان نێوانیان تێکدەدا ...).

ئینجا لەوبارەشەوە پێغەمبەر ﷺ فەرمایشتی زۆرن، ئەمەش چەند فەرمایشتێك لەوبارەوە:

4- (عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ: سَمِعْتُ رسُولَ اللَّه ﷺ يَقُولُ: قَالَ اللهُ (جل جلاله): الْمُتَحَابُّونَ فِي جَلَالِي لَهُمْ مَنَابِرُ مِنْ نُورٍ يَغْبِطُهُمْ النَّبِيُّونَ وَالشُّهَدَاءُ) رواه الترمذي: (2390)، وقال: حسن صحيح، وقال الألباني: صحيح، واتە: (موعازی کوڕی جەبەل - ڕەزای خوای لێ بێ - دەڵێ: گوێم لە پێغەمبەری خوا بوو ﷺ دەیفەرموو: خوای بەرزو مەزن فەرموویەتی: ئەوانەی لەبەر شکۆمەندیی من یەکدییان خۆشدەوێ، چەند دوانگەیەکی نوورینیان هەن -لە قیامەتدا- کە پێغەمبەرانو شەهیدان خۆزگەیان پێ دەخوازن)، واتە: بەنسبەت ئەو کردەوەیانەوە.

5- هەروەها پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: {(الْمُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِ كَالْبُنْيَانِ يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضًا)، وَشَبَّكَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ}[1] واتە: (بڕوادار بۆ بڕوادار وەك دیوار وایە، هەندێکی هەندێکی مەحکەم دەکات، وە پەنجەکانی خستەنێویەك).

6- وە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: (مَثَلُ الْمُؤْمِنِينَ فِي تَوَادِّهِمْ وَتَرَاحُمِهِمْ وَتَعَاطُفِهِمْ مَثَلُ الْجَسَدِ إِذَا اشْتَكَى مِنْهُ عُضْوٌ تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ الْجَسَدِ بِالسَّهَرِ وَالْحُمَّى)[2] واتە: (وێنەی بڕواداران لە یەکدی خۆشویستنیانو بەزەیی بەیەکداهاتنەوەیانو سۆزو پەرۆشییان بۆ یەکدیدا، وەك جەستەیەك وان، کە ئەگەر ئەندامێکی ناساغ بوو، هەموو جەستە بە شەونخوونییو تا لێهاتن بەشداریی دەکات).

ڕوونکردنەوە

یەك: دۆستایەتیی و برایەتیی مسوڵمانان قووڵترین و پتەوترین دۆستایەتیی و برایەتییە: ئەو ئایەتە بەپێزە کە خوای بەرز و مەزن تێیدا فەرموویەتی:
﴿إِنَّمَا ٱلۡمُؤۡمِنُونَ إِخۡوَةٞ ..﴾[3]

بڕواداران هەر بران، واتە: ناگونجێ ئینسان ئیماندار بێو برایەتیی نەکات لەگەڵ ئیمانداراندا، کە لێرەدا مەبەست پێی برایەتیی ڕاستەقینەیە، ئەگەرنا جۆرە برایەتیی دیکەش هەن[4]، هەروەها ئایەتی ژمارە (71)ی سوورەتی (التوبة)

---

[1] رواه البخاري: (2446) واللفظ له، ومسلم: 2585، عن أبي موسى الأشعري رضي الله عنه.

[2] رواه البخاري: (6011)، ومسلم: (2586) واللفظ له، عن النعمان بن بشير رضي الله عنه.

[3] الحجرات: ١٠

[4] ئێمە بەگوێرەی عورفو باو زۆرجار وایە، بەوان دەڵێین: برادەر، بەڵام لەڕاستیدا ئەگەر بشڵێین: برا، هیچ ئیشکالی شەرعیی تێدا نییە، چونکە برایەتیی دینیی هەیەو برایەتیی دنیاییش هەیە، برایەتیی دینییو عەقیدەیی هەیەو برایەتیی نەتەوەییو نەژادییش هەیە، با تەماشای ئەم ئایەتانە بکەین:

کـە دەفـەرموێ: ﴿ وَٱلْمُؤْمِنُونَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ...﴾، (أَوْلِيَـاء) کـۆی (وَلِي)یە، (وَلِي)یش واتە: (دۆستو پشتیوان، خۆشەویست، سەرخەر، یارمەتیدەر، نزیك) هەموو ئەم مانایانە دەگرێتەوە.

کەواتە: هیچ کەس لە ئیماندار نزیکتر نییە، لە براو خوشکی ئیمانداری.

پێغەمبەریش ﷺ دەربارەی برایەتیی مسـوڵمانانو دۆسـتایەتییانو نزیکییـان، زۆر شتی فـەرمووە، بـۆ وێنـە: (عَـنْ أَبِـي هُرَيْـرَةَ: أَنَّ رَسُـولَ اللَّـهِ ﷺ قَـالَ: حَـقُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ سِتٌّ، قِيلَ: مَا هُنَّ يَا رسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: إِذَا لَقِيتَهُ فَسَلِّمْ عَلَيْهِ، وَإِذا دعَاكَ فَأَجِبْهُ، وَإِذَا اسْتَنْصَحَكَ فَانْصَحْ لَهُ، وَإِذَا عَطَسَ فَحَمِدَ اللَّهَ فَشَمِّتْهُ، وَإِذا مَرِضَ فَعُدْهُ، وَإِذَا مَاتَ فَاتَّبِعْهُ)[1] واتە: (ئـەبو هـورەیرە – خـوا لـێی رازی بـێ– دەڵێ: پێغەمبـەری خوا ﷺ فـەرمووی: مـافی مسـوڵمان لەسـەر مسـوڵمان شـەش شـتن، گـوترا: ئەوانـە چـین ئـەی پێغەمبـەری خـوا؟ فـەرمووی: ئەگـەر لـە رێگـا پێیگەیشتی سڵاوی لـێ بکە(٢)، وە ئەگەر بانگی کردی وەڵامـی بـدەوە، وە ئەگـەر راوێژی پێ کردی، چی دڵسۆزییە بۆ ئەوو چی بۆ ئەو چاکە پـێی بڵێ(٣)، وە ئەگەر

خوای بەرز ء مەزن دەفەرموآ: [وَإِلَىٰ عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا ۗ قَالَ يَٰقَوْمِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُۥٓ ۚ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٦٥﴾] الأعراف، واتە: (وە رەوانەمان کرد بۆ لای گەلی عـاد هــوودی برایـان، فـەرمووی: ئـەی گەلەکـەم! خـوا بپەرستن، جگە لەو پەرستراوێکی دیکەتان نییە، جا ئایا خۆتان ناپـارێزن؟)، مانـای وایـە خوایـان نەپەرسـتوەو چووە پێیان بڵێ:خوا بپەرستن،وە دوایـی بەقسەشـیان نـەکردووەو خـوا (جـل جلالـە) لـەناوی بـردوون، لەگـەڵ ئەوەشدا خوا (جل جلاله) دەفەرموێ: بۆ لای گەلـی عاد هوودی برایانـمان نارد، بۆچی برایـان بووە؟ چونکە لە نەژادو رەچەڵەکدا برایـان بووە.

[1] رواه مسلم: (2162).

2) هـەوڵ بدە تۆ پێشـتر سڵاوی لێبکـەی.

3) وشەی (النُّصْحْ) بە مانای دڵسۆزیی دێ، بە مانای مشوور لـێ خواردن دێو بە مانای ئامۆژگاریش دێت.

پژمیو سوپاسو ستایشی خوای کرد، تۆش داوای بەزەیی خوای بۆ بکە[1]، وە ئەگەر نەخۆش بوو، سەردانی بکەو لێی بپرسە[2]، وە ئەگەر وەفاتیشی کرد شوێنی بکەوەو لە دوای جەنازەکەی بڕۆ بۆ بە خاك سپاردنی).

دوو: مسوڵمانان دەبێ مایەی بەهێزبوونی یەکدی بن:

پێغەمبەری خوا ﷺ چۆنیەتی پەیوەندیی نێوان مسوڵمانانی وێناکردووەو دەفەرموێ: {(الْمُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِ كَالْبُنْيَانِ يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضًا)، وَشَبَّكَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ}[3] جا ئەوەش بەڕاستی دەیەوێ تا ئینسان دەروونی خۆی وا لێدەکات کە لەگەڵ ئیمانداراندا ئاوابێو بێ فەرق بێ لەگەڵیان، بە قازانجو خۆشییان دڵی خۆشبێو، بە ناڕەحەتییو ناخۆشییشیان دڵی سەغڵەت بێ، بەبێ فەرقو جیاوازیی، بەبێ تێخوێندنەوەی ئینتیمای سیاسییو رێکخراوەیی، ئامادەبێ بۆ هەمووان دڵسۆز بێو هاوکاریان بێ، ئەوە بەڕاستی خۆ راهێنانی دەوێو ئیش لەسەر خۆ کردنی دەوێو، ئینسان وا بە ئاسانیی ئەوەی بۆ فەڕاهەم نایێ، ئەگەر ئینسان زۆر لە خۆی وریا نەبێ، ئەو مەسەلەی حیزبو رێکخراوە خاڵێکی سەلبیی هەیە، ئەویش ئەوەیە کە دەمارگیرییەك پەیدادەکات، مرۆڤ پێی خۆشە کۆمەڵەکەی خۆی لە هەموو چاکەیەکی هەبێ، بەڵام رەنگە چاکەی بۆ خەڵکی دیکە پێ خۆش نەبێ، کە ئەوە نابێ وابێ، با پێت خۆشبێ خەڵکی خۆت باش بێ، ئەوەی کە لە بازنەیەکدا کۆبوونەتەوە، بەڵام دەبێ ئەو خۆشییو چاکەیەت بۆ ئەوانیدیکەش پێ خۆشبێ، چونکە لە بازنەیەکی فراوانتردا لەگەڵ ئەوانیش هەر

---

1) کە ئەو پژمیو گوتی: (الحَمْدُ لله)، تۆش پێی بڵێ: (يَرْحَمُكَ الله).

2) هەڵبەتە هەر تەنیا لێپرسینیش نییە، بەڵکو ئەگەر چیشی پێ کرا بۆی ئەنجام بدا، چونکە بۆیە دەچێتە لای هاوکاریی بکا.

3) رواه البخاري: (2446 و 6026).

پێك دەگەیەوە، کە بریتییە لە بازنەی برایەتیی ئیسلامیی‌و ئیمانیی، کە ئێمە لەم بنەمای سێزدەیەمەدا باسی لێوە دەکەین.

وە لە فەرموودەیەکی دیکەدا پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: {الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لَا يَخُونُهُ وَلَا يَكْذِبُهُ وَلَا يَخْذُلُهُ، كُلُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ حَرَامٌ: عِرْضُهُ وَمَالُهُ وَدَمُهُ ...)[1] واتە: (مسوڵمان برای مسوڵمانە، {هەروەها بە نسبەت ئافرەتانیشەوە خوشك‌و بران، یان خوشکن}، ناپاکیی لەگەڵ ناکا، وە درۆی لەگەڵ ناکا، وە پشتی بەرنادا لە کاتی تەنگانەدا، هەموو شتێکی مسوڵمان لەسەر مسوڵمان قەدەغەیە: کەرامەت‌و ئابڕووی، وە ماڵ‌و سامانی، وە خوێنی ...). دیارە مەرج نییە مەبەستی لە کەرامەت‌و ئابڕووی تەنیا لایەنی نامووس بێ، چونکە (عِرْض) لە زمانی عەرەبیدا واتە: کەسایەتیی‌و کەرامەت، کە دیارە خێزانی ئینسان‌و هاوسەری، یاخود کچی‌و خوشکی ئەوانە بەشێکن لە (عِرْض)، دەنا وشەی (عِرْض) واتە: کەسایەتیی‌و ئیعتیبارو ناوبانگ (سمعة)و کەرامەتی ئینسان.

سێ: مسوڵمانان دەبێ هەست بە خۆشی و ناخۆشیی یەکدی بکەن:

تەماشا بکەن پێغەمبەری خوا ﷺ ئەوەی چەند جوان وێنا کردووە، کە دەفەرموێ: {مَثَلُ الْمُؤْمِنِينَ فِي تَوَادِّهِمْ وَتَرَاحُمِهِمْ وَتَعَاطُفِهِمْ مَثَلُ الْجَسَدِ إِذا اشْتَكَى مِنْهُ عُضْوٌ تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ الْجَسَدِ بِالسَّهَرِ وَالْحُمَّى}[2] بێگومان ئەوە دیارە ئەگەر ئینسان ددانی بێشێ، هەموو ئەندامەکانی ئارامیان لێ هەڵدەگیرێ، چاوی ئازاری هەبێ، هەموو ئەندامەکانی ناڕەحەت دەبن، هەروەها هەر ئەندامێکی

---

[1] رواه الترمذي: (1927)، وقال: حسن غريب(ت)، وقال الألباني: صحيح.

[2] رواه البخاري: (6011)، ومسلم: (2586) واللفظ له، عن النعمان بن بشير رضي الله عنه.

بێشـێ، هـەموو ئەندامـەکانی دیکـە ئـازار دەچـێژن، چـونکە هـەموویان بەیەکـەوە پەیوەستن، ئێمەش دەبێ بۆ یەکدی ئاوا بین.

پاشان پێغەمبەر ﷺ کە مسوڵمانان بە ئەندامانی جەسـتەیەك دادەنـێ، واتـە: دەبێ هەر کامێکیان ئیشێك بکاتو مەرج نییە هەموویان یەك ئیش بکەن، بۆوێنـە: ئێستا سەر ڕۆڵێك دەبینێ، لـەنێو سەریشـدا چـاو ڕۆڵێـك دەبینـێ، هـەر کامێـك لـە گوێ، لووت، زمان، هەتا لە دەستدا پەنجەکان هەر پەنجەی ڕۆڵـی خـۆی دەبینـێ، مسوڵمانانیش دەبێ ئاوا ئیشەکان لەنێوان خۆیاندا دابەش بکەن، هـەر کەسـە ئـەو ئیشە بکات کە چاکی لێدەزانێو ئەو کارە بکات کە بۆی دەکرێ ئـەنجامی بـدا، وە دەبێ هەست بە ئازارو خۆشییو ناخۆشیی یەکدی بکەن.

لە فەرمایشتی دیکەدا هاتووە کە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: {لاَ يُـؤْمِنُ أَحَـدُكُمْ حَتَّى يُحِبَّ لأَخِيـهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ}[1] واتە: (یەکێك لە ئێـوە ئیمـان ناهێنــێ، تـاکو ئەوەی بۆ خۆی پێی خۆشـە بـۆ بـرای مسوڵمانیشـی پـێی خـۆش نـەبێ)، ئیمـان ناهێنێ، واتە: ئیمانی تێرو تەواو (کـامل)ی نییە، ئەگەرنا دەگونجێ کـابرا ئـەوەی بۆ خۆی پێی خۆشە بۆ برای مسوڵمانی پێی خۆش نەبێ، بـەڵکو جـاری وا هەیـە مسوڵمان ئیرەیی (حَسَـد)ی هەیە، پێی ناخۆشـە ئەو خێرو قازانجە بـۆ برایەکـەی بچـێ، لێـرەدا ناتوانی بڵێی ئیمانی نییە، بەڵام دەڵێین ئیمانێکی چاکی نیـە.

بەڕاستی سەنگی مەحەکی ئیمان، مەسەلەی برایەتییو هەڵسوکەت (معاملــة)و خووڕەوشت (أخـلاق)ە، لەگەڵ خەڵك، ئەگـەر دەتانـەوێ تـەرازووتان بەدەسـتەوە بێو ئیمانی خۆتانی پێ هەڵسەنگێنن، تەماشـا بکـەن لەگـەڵ خـەڵك چـۆن ڕەفتـار دەکەن؟ ئەوەی بۆ خۆت پێت خۆشە، بـۆ ئـەوانیش پێـت خۆشـە؟ وە ئـەوەی بـۆ

[1] رواه البخاري: (13)، ومسلم: (45).

خۆت پێت ناخۆشە، بۆ ئەوانیش پێت ناخۆشە؟ ئایا بە خۆشییان دڵ خۆشیو بە ناخۆشییان دڵ ناخۆشی؟ بۆیان دڵسۆزی؟ بۆیان بە پەرۆشی؟ ... هتد، بەوە ئینسان لە خۆی حاڵی دەبێ ئیمانەکەی چەندە، نەك تەنیا بە نوێژی زۆرو ڕۆژووی زۆر!

چوار: برایەتیی و دۆستایەتیی و یەکدی خۆشویستن لەبەر خوای بەرز و مەزن ، پایەیەکی بەرزی هەیە:

مەسەلەی دۆستایەتییو برایەتیی ئەوەنیە بڵێی: شتێکە ئەگەر بیکەم چاکەو، ئەگەر نەشیکەم، ئەوە مادام ئیمانو عەقیدەو نوێژو ڕۆژووو تاعەتی خۆم هەیە، تازە من تەواو! نا، با تەماشای ئەو فەرمایشتەی پێغەمبەر ﷺ بکەین کە دەفەرموێ: {لَا تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا وَلَا تُؤْمِنُوا حَتَّى تَحَابُّوا أَوَلَا أَدُلُّكُمْ عَلَى شَيْءٍ إِذَا فَعَلْتُمُوهُ تَحَابَبْتُمْ؟ أَفْشُوا السَّلَامَ بَيْنَكُمْ}[1] واتە: (ناچنە بەهەشت تا ئیمان نەهێنن، ئیمانیش ناهێنن تا یەکدیتان خۆشنەوێ، شتێکتان پێ بڵێم ئەگەر بیکەن یەکدیتان خۆشبوێ؟ سڵاو لە یەکدی کردن بڵاوبکەنەوە). واتە: سەردانو هاموشۆی یەکدی بکەن، ئەوە هۆکارێکە بۆ خۆشەویستی پەیدابوون، کەواتە: پێغەمبەر ﷺ بەهەشتی قەدەغە کردووە لە کەسێك ئیمانی نەبێ، وە ئیمانیشی قەدەغە کردووە لە کەسێك خۆشەویستیی نەبێ لەگەڵ خوشکو برایە مسوڵمانەکانیدا!! دیارە پێغەمبەر ﷺ ئەوەنیە بڵێی زێدەڕۆیی (مبالغــة)ی کردووەو، شێواز (أسلوب)ێکی سۆزداری (عاطفي)ی بەکارهێناوە، بەڵکو مادام پێغەمبەر ﷺ بیفەرموێ، ئەوە ڕێكو ڕاست وایە، بۆچی؟ چونکە ئەگەر ئیمانت هەبێ، چۆن ئەو براو خوشکانەی خۆت خۆشناوێ کە خوای بەرز و مەزن یان خۆشدەوێ؟ ناگونجێ، ئینجا تەماشای ئەو فەرموودەیەی

[1] رواه مسلم: (54)، وأبو داود: (5193)، وابن ماجه: (68)، والترمذي: (2688)، عن أبي هريرة ﷺ، وصححه الألباني، واللفظ لأصحاب السنن.

پێغه‌مبه‌ر ﷺ بكه‌ كه‌ ده‌فه‌رموێ: {الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يُسْلِمُهُ، وَمَنْ كَانَ فِي حَاجَةِ أَخِيهِ كَانَ اللَّهُ فِي حَاجَتِهِ وَمَنْ فَرَّجَ عَنْ مُسْلِمٍ كُرْبَةً فَرَّجَ اللَّهُ بِهَا عَنْهُ كُرْبَةً مِنْ كُرُبَاتِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا سَتَرَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ}[1] واته‌: (مسوڵمان برای مسوڵمانه‌، سته‌می لێناكاتو ته‌سلیمیشی ناكا، وه‌ هه‌ر كه‌سێك به‌ كاری برایه‌كییه‌وه‌ ماندوو بێو بۆی جێبه‌جێ بكات، خوای به‌رز و مه‌زن كاره‌كه‌ی بۆ جێبه‌جێ ده‌كات، وه‌ هه‌ر كه‌سێك خه‌مێك له‌ مسوڵمانێك بڕه‌وێنێ، خوای به‌رز و مه‌زن به‌و خه‌م ره‌واندنه‌، خه‌مێك له‌ خه‌مه‌كانی رۆژی قیامه‌تی لێ ده‌ڕه‌وێنێ، وه‌ هه‌ر كه‌سێك كه‌موكووڕیی مسوڵمانێك بپۆشێ، خوای به‌رز و مه‌زن له‌ قیامه‌تێ ده‌یپۆشێ)، واته‌: نه‌ بۆخۆی ئاماده‌یه‌ مافی پێشێل بكات، نه‌ له‌كاتێكدا كه‌سێكیش بیه‌وێ مافی پێشێل بكات پشتی به‌ربدا، جا ئه‌وه‌ زۆر زه‌حمه‌ته‌، زوڵمی لێ نه‌كه‌ی، به‌ هه‌ر حاڵ، مرۆڤ ده‌توانێ زوڵمی لێ نه‌كات، به‌ڵام ته‌سلیمی دوژمنی نه‌كه‌ی، ئاسان نییه‌، بۆ وێنه‌: ئێستا ئه‌گه‌ر مسوڵمانان له‌ به‌رانبه‌ر مسوڵمانانی فه‌له‌ستین بێ هه‌ڵوێست بن، مانای وایه‌ پێچه‌وانه‌ی ئه‌و فه‌رمووده‌یه‌ ره‌فتاریان كردووه‌، به‌ڵێ سته‌میان لێ ناكه‌ی، به‌ڵام ته‌سلیمیان ده‌كه‌ی، كه‌چی پێغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فه‌رموێ: {لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يُسْلِمُهُ}، واته‌: (سته‌می لێ ناكاتو ته‌سلیمیشی ناكا)، واته‌: له‌ به‌رانبه‌ر دوژمنه‌كه‌یدا بێ ده‌نگو بێ هه‌ڵوێست نابێ، جا ئه‌گه‌ر به‌ دوعایه‌كی خێریش بێ، گرنگ ئه‌وه‌یه‌ مرۆڤ بێ هه‌ڵوێست نه‌بێ، دوایی ده‌فه‌رموێ: هه‌ر كه‌سێك كاری مسوڵمانێك جێبه‌جێ بكات، خوای به‌رز و مه‌زن كاری ده‌سازێنێو بۆی جێبه‌جێ ده‌كات، وه‌ ئه‌گه‌ر خه‌مێكی سه‌ر مسوڵمانێك لاببا، خواش (جل جلاله‌) له‌ خه‌مه‌كانی رۆژی قیامه‌تی بۆ ده‌ڕه‌وێنێ، چه‌ند گه‌وره‌یه‌! وه‌ هه‌ر كه‌سێك كه‌موكووڕیی مسوڵمانێك بپۆشێو لێی نه‌كاته‌ هه‌ڵڵا، ئه‌وه‌ خوای به‌ به‌زه‌یی (جل جلاله‌) له‌

---

[1] رواه البخاري: (2442)، مسلم: (2580).

قیامەتێ دەیپۆشێ، شت لەوە گەورەتر هەیە؟! ئەوە بەڕاستی پایەیەکی گەورەیە، کەواتە: با ئێمە پێمانوانەبێ هەر بەو نوێژو ڕۆژووو تاعەتە کەسییانەی کە دەیانکەین، لە ئاوێ دەپەڕینەوە، ئەو پەیوەندیی کۆمەڵایەتییو برایەتییو سۆزو بەزەییو بەرگریی لە یەکدی کردنو پشتی یەکدی گرتنو هاوکاریی پێکەوەکردنەش، زۆر پاداشتی گەورە گەورەیان هەیە.

وە لە فەرموودە قودسییەکەدا کە پێشتر هێنامان، پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: خوای بەرز و مەزن دەفەرموێ: {الْمُتَحَابُّونَ فِي جَلَالِي لَهُمْ مَنَابِرُ مِنْ نُورٍ يَغْبِطُهُمُ النَّبِيُّونَ وَالشُّهَدَاءُ}[1] واتە: {ئەوانەی کە لەبەر شکۆو بالآیی خوا یەکدییان خۆشدەوێ، لەسەر چەند دوانگەیەکی نوورینن (لە قیامەت، لە بەهەشت)، پێغەمبەرانو شەهیدان خۆزگەیان پێ دەخوازن}، جا یەکێك بۆی هەیە بڵێ: جا پلەیەك هەیە لە پلەی پێغەمبەران علیهم الصلاة والسلام و شەهیدان بەرزتر؟ تاکو پێغەمبەران علیهم الصلاة والسلام و شەهیدان خۆزگەی پێ بخوازن؟ زانایان دەڵێن: دەگونجێ هەندێك کەس لەسەر کردەوەیەکی تایبەت، پاداشتێکی بدرێتەوە کە هی زۆر لەو بەرزتر ئەو پاداشتەی نەبێ، یاخود ئەوەیە کە ئەوانە لەسەر ئەو یەکدی خۆشویستنە لەبەر خوای بەرز و مەزن پلەیەکیان پێدەدرێ کە پێغەمبەران علیهم الصلاة والسلام کە لە هەموو کەس گەورەترن، وە شەهیدانیش کە لە هەموو کەس پایە بەرزترن، حەز بەو شوێنەیان دەکەن، وە مەرج نییە ئەو شوێنەیان نەبێ، یانی پلەیەکی هێندە بەرزیان هەیە.

---

[1] رواه الترمذي: (2390)، وقال: حسن صحيح، وقال الألباني: صحيح.

پێنج: باشترین هۆکاری پاراستنی دۆستایەتیی و برایەتیی:

ئێمە چۆن دۆستایەتییو برایەتیی خۆمان بپارێزین لەگەڵ مسوڵمانانداا بەگشتیو، لەنێو خۆماندا بەتایبەتی؟ بە سێ شتان دەگونجێ ئینسان باشترین هۆکاری دەستەبەرکەری پاراستنی دۆستایەتییو برایەتیی فەڕاهەم بێنێت:

1- هاوکاریکردنی یەکدی لەسەر خاڵ و ئامانجە هاوبەشەکان:

ئەو شتانەی کە ئامانجی هاوبەشو خاڵی هاوبەشنو لەسەریان یەکدەنگین، هاوکاریی یەکدی بکەین، وەك گوتوویانە: (نَتَعَاوَنُ فِيمَا اتَّفَقْنَا عَلَيْه)، واتە: (هاوکاریی یەکدی دەکەین لەوەدا کە لەسەری کۆکین)، ئەوەش خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿... وَتَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلۡبِرِّ وَٱلتَّقۡوَىٰۖ وَلَا تَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلۡإِثۡمِ وَٱلۡعُدۡوَٰنِۚ ...﴾[1] واتە: (وە هاوکاریی یەکدی بکەن لەسەر چاکەکارییو پارێزکاریی، وە هاوکاریی یەکدی مەکەن لەسەر گوناهو دەستدرێژیی ...)، چاکەکاریی هەر شتێکە بۆ خەڵك باش بێو، پارێزکاریی هەر شتێکە بۆ خوای بەرز و مەزن جێگای ڕەزامەندیی بێ، دیارە بە چاکەکاریی خەڵك ڕازی دەکەیو، بە پارێزکارییش خوا!

2- تەحەممولکردنی جیاوازییەکانی یەکدی:

بەڵگەمان ئەوەیە کە خوای پەروەردگار (جل جلالە) مرۆڤەکانی جیا جیا خوڵقاندوەو میزاجو بۆچوونیان جیایە، بۆیە خوای بەدیهێنەر (جل جلالە) لە قورئاندا باسی دڵ پێکەوە جۆشدران دەکات، بەڵام باسی عەقڵ پێکەوە

---

[1] المائدة: ٢

جۆشـدران ناکـا، دەفـەرموێ: ﴿ وَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ ..﴾[1] بـەڵام نافـەرموێ: (وَأَلَّفَ بَيْنَ عُقُـولِهِمْ)، چـونکە دەگونجـێ دڵـەکان پێکـەوە بـن، بـەڵام ناگونجـێ عەقڵـەکان یـەك جـۆرە بیرکردنـەوەیان هـەبێ، وە ئەگـەر دڵـەکان پێکـەوە جۆشـبدرێن، ئـەوە جیـایی بیرکردنەوەکـان نـەك زەرەری نییـە، بـەڵکو دەبێتەهۆی دەوڵەمەندیی‌و فراوان بوونی ئیسلام.

تۆ تەماشا بکە ئێمـە ئێسـتا کـە ژیاننامـەی هـاوەڵان دەخوێنینـەوە – خـوا لێیان رازی بێ –، ئەبو بەکر رایەکی هـەبووە، عومـەر رایەکیدیکـەی هـەبووە، ئەگەر ئێسـتا هەر یەك را هەبووایە، شـتەکە بۆ ئێمە تەسك دەبوو، بەڵام ئەگەر بووە دوو را، سێ را، چوار را، شـتەکە بـۆ ئێمـە فـراوان دەبـێ، بۆیـە عومـەری کوڕی عەبدولعەزیز –ڕەزای خوای لـێ بێ– دەڵێ: (مَـا سَـرَّنِي لَـوْ أَنَّ أَصْـحَابَ مُحَمَّدٍ لَمْ يَخْتَلِـفُوا، لِأَنَّهُمْ لَوْ لَمْ يَخْتَـلِفُوا لَمْ تَكُنْ رُخْصَـةً)[2]، واتـە: (مـن دڵخـۆش نەدەبووم ئەگەر هاوەڵانی موحەممەد ﷺ راجیاییان نەبووایە، چـونکە ئەگـەر ئەوان راجیاییان نەبووایە، ئێسـتا بـۆ ئێمـەش روخسـەت‌و فراوانیـی نـەدەبوو)، واتە: پێمخۆشە کە راجیاییـان هـەبووە، بۆچـی؟ چـونکە شـتەکە فـراوان بـووە بۆیان، با وێنەیەکتان بۆ بێنمـەوە[3]: ئەبو بـەکر – خـوا لـێی رازی بـێ – لـە کاتێکدا کە خەلیفـە بـوو، مووچـەی وەك یـەك دەدایـە خـەڵکی، یـانی بـەرزیی‌و نزمیی نەدەخستە نێوان خەڵك لـە مووچـە پێدانـدا، بـەڵام عومـەر –خـوا لـێی

---

[1] الأنفـال: ٦٣

2) تفسير روح المعاني للآلوسي، ج: (4)، ص: (24).

3) نَظَرَ عُمَرُ أَبَا بَكْرٍ حِينَ سَوَّى بَيْنَ النَّاسِ فَقَالَ: أَتُسَوِّي بَيْنَ مَنْ هَاجَرَ الْهِجْرَتَيْنِ وَصَلَّى إِلَى الْقِبْلَتَيْنِ، وَبَيْنَ مَنْ أَسْلَمَ عَامَ الْفَتْحِ خَوْفَ السَّيْفِ؟ فَقَالَ لَهُ أَبُو بَكْرٍ: إِنَّمَا عَمِلُوا لِلَّهِ، وَإِنَّمَا أُجُورُهُمْ عَلَى اللَّهِ، وَإِنَّمَا الدُّنْيَا دَارُ بَلَاغٍ لِلرَّاكِبِ، فَقَالَ لَهُ عُمَرُ: لَا أَجْعَلُ مَنْ قَاتَلَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَمَنْ قَاتَلَ مَعَهُ". الأحكام السلطانية للماوردي، ص: (309).

رازی بێ– تەماشای کردو بە ئەبو بەکری گوت: ئەوە بۆچی وەك یەکیان دەدەیتێ؟ بۆچی ئەوەی چەند ساڵە مسوڵمان بووەو ئەوەی دوێنێ مسوڵمان بووە، وەك یەکیان دەدەیتێ؟ ئەبو بەکر – خوا لێی رازی بێ– گوتی: پاداشتی مسوڵمانەتییەکەیان لە قیامەتێ وەردەگرنەوە، بەڵام ئەوە ژیانە، ژیانیش هەموویان پێویستیانە، ئاوا باشترە، کەچی عومەر – خوا لێی رازی بێ – لە سەردەمی خیلافەتی خۆیدا ئەو یاسایەی گۆڕیو گوتی: ئەوەی شەڕی لە دژی پێغەمبەر ﷺ کردووە، وەك ئەوەی تەماشا ناکەم کە لە خزمەت پێغەمبەردا ﷺ جەنگی کردووە، عومەر –خوا لێی رازی بێ– بەرزیی‌و نزمیی خستە نێوان مووچەکانیانەوە، هەرچەندە لە ژیاننامەی عومەردا هاتووە کە لە کۆتایی تەمەنیدا پەشێمان بووەوەو گوتی: رایەکەی ئەبوبەکر باشترە، چونکە وردە وردە چینایەتیی پەیدابوو، بەڵام گرنگ ئەوەیە هەردووکی دەرفەت‌و بوار (مجال)ی تێدا هەیە، ئێستا ئەگەر مسوڵمانان بڵێن: ئەوەیان ئیش پێدەکەین، یان ئەوی دیکەیان ئیش پێدەکەین، مەجالی تێدا هەیە.

جا ئەگەر تەماشای ئەو فەرمایشتەی پێغەمبەر ﷺ بکەین کە دەفەرموێ: {مَثَلُ الْمُؤْمِنِينَ فِي تَوَادِّهِمْ وَتَرَاحُمِهِمْ وَتَعَاطُفِهِمْ مَثَلُ الْجَسَدِ إِذَا اشْتَكَى مِنْهُ عُضْوٌ تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ الْجَسَدِ بِالسَّهَرِ وَالْحُمَّى}[1] کەواتە: ئەندامەکان (أعضاء)ی جۆراوجۆرن، یەك جەستە لە چەند ئەندامێك پێکدێت، ئەو ئەندامانە وەك گوتمان هەر کامێکیان ئیشی خۆی هەیە، کاری هەریەکەیان لە هی ئەوەیدیکە جیایە، کەچی هەمووشیان پێکەوە تەبان، ئەو ئەندامانە هیچ ناکۆکییان

[1] رواه البخاري: (6011)، ومسلم: (2586) واللفظ له، عن النعمان بن بشير رضي الله عنه.

پێکەوە نییە، هەموویان هاوکاری یەکدینو، لە یەکدیش جیانو هەریەکەیان کارێکی جیای هەیە.

مسولمانانیش دەبێ ئاوابن، وە دەبێ جیاوازییەکان بقۆزنەوە بۆ هاوکارییان، چونکە ئەوەی بە چاو دەکرێ، بە دەست ناکرێ، وە ئەوەی بە دەست دەکرێ، بە لاق ناکرێ، وە ئەوەی بە زمان دەکرێ، بە گوێ ناکرێ، بەڵام هەر کامێکیان لە بواری خۆیدا دەتوانێ هاوکار بێ بۆ ئەوی دیکە، مسولمانانیش دەبێ وابن.

3- هەڵبژاردنی چاکترین وشە و تەعبیر و دەستەواژە و شێواز لە کاتی قسە و وتووێژ و هەڵسوکەوتدا:

خوای بەرزو مەزن بۆ هەڵسوکەوت (تعامل) کردن دەفەرموێ: ﴿ٱدۡفَعۡ بِٱلَّتِي هِيَ أَحۡسَنُ ٱلسَّيِّئَةَۚ نَحۡنُ أَعۡلَمُ بِمَا يَصِفُونَ﴾[1] واتە: (بە چاکترین شێوازی قسەو رەفتار، قسەو هەڵوێستی خراپی وان پاڵپێوەنێ، ئێمە باشتر دەزانین بەوەی ئەوان دەیلێنو وەسفی تۆی پێ دەکەن). بۆیە خوای پەروەردگار (جل جلالە) دەفەرموێ: ﴿وَقُل لِّعِبَادِي يَقُولُواْ ٱلَّتِي هِيَ أَحۡسَنُۚ إِنَّ ٱلشَّيۡطَٰنَ يَنزَغُ بَيۡنَهُمۡۚ ..﴾[2] واتە: (وە بە بەندەکانم بڵێ: کامە قسەی چاکە ئەوە بڵێن، بێگومان شەیتان نێوانیان تێکدەدا ...)، واتە: ئەگەر لەگەڵ یەکدیدا شێوازی جوانو دەستەواژەی جوان بەکاربێنین، بێگومان ئەوە رێگرییەکی زۆرچاکە لە تێکچوونی دۆستایەتییو برایەتیی، جاری وایە کەسێك بە وشەیەکی نارێكو بە

---

[1] المؤمنون: ٩٦

[2] الإسراء: ٥٣

دەربڕینێکی بریندارکەر، دڵی کەسێك دەیەشێنێ، کە ئەگەر بێو هەر ئەو مانایە بخاتە قاڵبێکی دەربڕینی جوانەوەو بە شێوەیەکی جوان بیخاتەڕوو، دڵی بەرانبەرەکەی ناڕەحەت نابێ. هەڵبەتە ئینسان دەبێ حەق بڵێ، بەڵام دەبێ حەقەکەش بە شێوەیەکی حەق بڵێ، خوای بەرزو مەزن دەربارەی قورئانی بەڕێز دەفەرموێ: ﴿وَبِٱلْحَقِّ أَنزَلْنَٰهُ وَبِٱلْحَقِّ نَزَلَ ..﴾[1] واتە: (ئێمە ئەم قورئانەمان لەسەر بناغەی راستی دابەزاندوەو، وە بەشێوەیەکی راستو بۆ چەسپاندنی راستییش دابەزیوە ...).

خوای پەروەردگار (جل جلاله) لەو کەسانەمان بگێڕێ کە هەمیشە لەگەڵ یەکدیدا حەق بڵێین بە دڵسۆزیی، بەڵام حەقەکەش بە شێوەیەکی حەقو چاك بڵێین، بە شێوەیەکی وا بێ کە لە ئاستی بەرزی ئیسلامو، دۆستایەتییو برایەتیی ئیمانییو ئیسلامییماندا بێ.

---

[1] الإسراء: ١٠٥

بنەمــای چواردەیــەم

خۆ بژارکــردنی ئەندامــان لە خــووە خراپ و پەســتەکان، خۆ رازاندنــەوەیان بە ئاکــار و رەوشــتە جوان و پەســندەکان

بنەمـای چـواردەیـەم

خۆ بژارکـردنی ئەندامان لە خووە خراپ و پەستەکان و خۆ ڕازاندنەوەیـان بە ئاکـار و ڕەوشـتە جوان و پەسـندەکان.

خۆ بژارکردنی یەك یەکی ئەندامانی کۆمەڵ لە خووو خدە پەستەکان (الرذائل) و خۆ ڕازاندنەوەیان بە خەسڵەتە بەرزو پەسندەکان (الفضائل)و، هەڵسوکەوت کردنیان لەگەڵ تێکڕای خەڵکیدا بەپێی ئەدەبو ڕەوشتە بەرزو جوانەکانی ئیسلامو، خۆپاراستن لە هەرجۆرە ئەزیەتدانو زیان گەیاندنێك بە خەڵکی، بە دڵو زمان و ئەندامەکانی دیکەو، کۆششکردن بۆ سوود پێگەیاندنیان، بە دڵو زمانو دەستو ماڵو سامان، وەك:

1- خوای بەخشـەر (جل جلاله) لەوبارەوە فەرموویەتی: ﴿قَدۡ أَفۡلَحَ مَن تَزَكَّىٰ ﴿١٤﴾﴾ الأعلى. واتە: (بەڕاستی سەرفرازە کەسێك کە خۆی تەزکیە کردوە)، واتە: خۆی پاکو چاك کردوە.

2- هەروەها خوای پەروەردگار (جل جلاله) فەرموویەتی: ﴿أَفَمَن يَعۡلَمُ أَنَّمَآ أُنزِلَ إِلَيۡكَ مِن رَّبِّكَ ٱلۡحَقُّ كَمَنۡ هُوَ أَعۡمَىٰٓۚ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُوْلُواْ ٱلۡأَلۡبَٰبِ ﴿١٩﴾ ٱلَّذِينَ يُوفُونَ بِعَهۡدِ ٱللَّهِ وَلَا يَنقُضُونَ ٱلۡمِيثَٰقَ ﴿٢٠﴾ وَٱلَّذِينَ يَصِلُونَ مَآ أَمَرَ ٱللَّهُ بِهِۦٓ أَن يُوصَلَ وَيَخۡشَوۡنَ رَبَّهُمۡ وَيَخَافُونَ سُوٓءَ ٱلۡحِسَابِ ﴿٢١﴾ وَٱلَّذِينَ صَبَرُواْ ٱبۡتِغَآءَ وَجۡهِ رَبِّهِمۡ وَأَقَامُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَأَنفَقُواْ مِمَّا رَزَقۡنَٰهُمۡ سِرّٗا وَعَلَانِيَةٗ وَيَدۡرَءُونَ بِٱلۡحَسَنَةِ ٱلسَّيِّئَةَ أُوْلَٰٓئِكَ لَهُمۡ عُقۡبَى ٱلدَّارِ ﴿٢٢﴾﴾ الرعد، واتە: (ئایا کەسێك کە دەزانێ ئەوەی لە پەروەردگارتەوە بۆ تۆ دابەزێنراوە، حەقە، وەك ئەو کەسە وایە کە کوێرە؟ بێگومان تەنیا خاوەن عەقڵان بیردەکەنەوەو پەند وەردەگرن، ئەوانەی کە پەیمانی خوا بەجێ دێننو پەیمانی پتەو ناشکێنن، وە

ئەوانەی كە ئەوەی خوا فەرمانی پێ كردوە، بگەیەندرێ، لە پەیوەندییەكان دەیگەیەنن، وە لە پەروەردگاریان دەترسنو لە لێپرسینەوەی خراپ دەترسن، وە ئەوانەی كە لەبەر ڕەزامەندیی پەروەردگاریان خۆڕادەگرنو نوێژ بەرپادەكەنو، لەوەی كە پێمانداون بە پەنهانییو بە ئاشكرا دەبەخشن، وە بە هەڵوێستو قسەی چاك هی خراپ پاڵ پێوەدەنێن، ئا ئەوانە سەرەنجامی مەنزڵگای دواڕۆژیان بۆ هەیە).

3- هەروەها خوای بەرز و مەزن فەرموویەتی: ﴿خُذِ ٱلۡعَفۡوَ وَأۡمُرۡ بِٱلۡعُرۡفِ وَأَعۡرِضۡ عَنِ ٱلۡجَٰهِلِينَ ١٩٩﴾ الأعراف، واتە: (ئەوەی كە ئاسانە وەریبگرە و فەرمان بە چاكە بكە و پشت لە نەفامان بكە)، واتە: پشتگوێیان بخە.

4- پێغەمبەریش ﷺ فەرموویەتی: (الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ وَالْمُهَاجِرُ مَنْ هَاجَرَ مَا نَهَى اللَّهُ عَنْهُ) رواه البخاري: (10) واللفظ لە، ومسلم: (41)، عن عبدالله بن عمرو بن العاص، واتە: (مسوڵمان كەسێكە كە مسوڵمانان لە زمانو دەستی سەلامەتو پارێزراو بن، وە كۆچكەر كەسێكە واز لە شتێك بێنێ كە خوا قەدەغەی كردوە).

5- هەروەها پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: {لا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ، حَتَّى يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ} رواه البخاري: (13)، ومسلم: (45)، عن أنس بن مالك، واتە: (یەكێك لە ئێوە ئیمان ناهێنێ، تاكو ئەوەی بۆ خۆی پێی خۆشە، بۆ برایەكەیشی پێی خۆشنەبێ).

ڕوونکـردنەوە

یــەك: ئــەدەبی بــەرزو ڕەوشــتی پەســندو جــوان، تایبەتمەنــدییترین نیشانەو ئیمتیازی خەڵکی ئیسلامییە لەگەڵ سەرجەم خەڵکیدا و، هەرکات ئیمــانو عەقیــدە دامــەزراوو خواپەرســتیی ڕاســتو ســاغ بــوو، مســۆگەر ڕەوشتو ئەدەبیش بەرزو جوان دەبێ:

بەڵگەشمان لەسەر ئەوە کە هەر کاتێك عەقیدە دامـەزراو بـوو، وە خواپەرسـتیی ڕاستو ساغ بوو، ڕەوشـتیش بـەرزو جـوان دەبـێ، ئـەم دوو ئایەتـە بـەپێزەی خـوای پەروەردگارە (جل جلاله) کـە دەفـەرموێ: ﴿أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ ﴿٢٤﴾ تُؤْتِي أُكُلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٥﴾﴾[1] واتە: (ئایا سەرنج نادەی چۆن خوا وێنەیەکی هێناوەتەوە! وشەیەکی پاکو چاك وەك درەختێکی پـاکو چـاکو بـەردارە، کـە ڕەگوڕیشـەکەی چەسـپاوە لـە زەویـداو لـقو پۆپەکانیشـی بەرزبوونەتـەوە بـەرەو سـەرێ، لـە هـەموو کاتێکـدا بـە ئیزنـی پـەروەردگاری بـەرو میوەکەی دەردەکات[2]، ئاوا خوا وێنە دێنێتەوە بۆ خـەڵکی، بۆئـەوەی بیربکەنـەوەو پەندوەربگرن).

لێرەدا خوای بەرز و مەزن سێ شتی لـە درەخـت باسکردووە، هەڵبەتـە درەخـت وێچوێندراوە (مُشَبَّهٌ بِهَا)یەو (كَلِمَةً طَيِّبَةً) بە درەخت چوێندراو (مُشَبَّه)ە، کە لەسەر ڕای زۆربەی توێژەرەوانی قورئان دەڵێن: مەبەست لە (كَلِمَةً طَيِّبَةً) وشەی تەوحیـدە

---

[1] إبراهيم: ٢٤/ ٢٥

2) واتە: هەمیشە میوەدارو بەرهەمدارە.

(لا إِلهَ إِلاّ الله)، واتە: (بێجگە لە خوای بەرز و مەزن هیچ پەرستراو نین)، وشەی تەوحید ئەو (كَلِمَةٌ طَيِّبَةٌ)یە کە خوای بەرز و مەزن بە درەختێکی بەرداری دەچوێنێ، جا درەختە بەردارەکە خوای بەرز و مەزن سێ شتی لێ باس دەکات: (أَصْلْ)و (فَرْعْ)و (أُكُلْ)ەکەی، (أَصْلْ)ەکەی دیارە ڕەگوڕیشەکەیەتی و، (فَرْعْ)ەکەی دیارە لق و پۆپو گەڵاکەیەتی، وە (أُكُلْ)ەکەشی بەرو میوەکەیەتی.

ئیسلامەتییش سێ بەشی سەرەکییە:

1/ ئیمانو عەقیدەیە کە لە عەقڵو دڵدا جێگیردەبێ، وەك چۆن ڕەگوڕیشەی درەختەکە بە زەویدا بڵاودەبێتەوەو دەچەسپێ، ئیمانو عەقیدەش لە عەقڵدا وەك تێگەیشتن،وە لەدڵدا وەك قەناعەت پێهێنانو قبوولکردن جێگیردەبێ، هەروەك خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿... أُوْلَٰٓئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ ٱلۡإِيمَٰنَ ..﴾[1] المجادلة،واتە: (...ئەوانە خوا ئیمانی لەدڵدا نووسیون ...)، هەروەها خوای پەروەردگار (جل جلالە) دەفەرموێ: ﴿... وَلَمَّا يَدۡخُلِ ٱلۡإِيمَٰنُ فِي قُلُوبِكُمۡۖ﴾[2] واتە: (... وە جارێ ئیمان نەچۆتە نێو دڵەکانتانەوە ...).

2/ وە پاشان پابەندییو ئیلتیزام بە ئیسلامەوە، لە جێی لقو پۆپەکانە، کە ئەو پابەندییەش لەسەر ئەندامە ڕووالەتییەکانی ئینسان دەردەکەوێ.

3/ وە دوایین بەشی مسوڵمانەتییش بریتییە لە ئاکارو ڕەوشتی بەرزو پەسندو جوان، هەروەك چۆن درەخت ئەگەر ڕەگو ریشەکەی باش چەسپیبێو،قەدو لقو پۆپو گەڵایەکانی ساغ بنو، بەرداریش بێ، بە تەئکید میوەش دەردەکات، بەهەمان شێوەش ئەگەر ئینسان بەڕاستی ئیمانو عەقیدەکەی چەسپابێو،

---

[1] الحجرات: ٢٢

[2] الحجرات: ١٤

عیبادەتو تاعەتەکەی بۆ خوا ڕاست بێ، ئەخلاقو ئاکارو ڕەوشتیشی بەرزو پەسند دەبێ.

دوو: خوو و ڕەوشتی بەرز و پەسند هەڵقوڵاوی نەفسی تەزکیەکراوە، گۆزە چیی تێدا بێ ئەوەی لێ دەڕژێ. بۆ نموونە: خۆشویستن (حب) و بەخشین (عطاء) و ڕقلێبوونەوە (بغچ) و دەست گرتنەوە (منع):

بەڵگەمان لەسەر ئەوە ئەو فەرموودەیەیە کە پێغەمبەری خوا ﷺ تێیدا دەفەرموێ: {مَنْ أَحَبَّ للهِ، وَأَبْغَضَ للهِ، وَأَعْطَى للهِ، وَمَنَعَ للهِ: فَقَدْ إِسْتَكْمَلَ الإِيمَان}(1) واتە: (هەر کەسێك لەبەر خوا خەڵکی خۆشبوێ، وە لەبەر خوا خەڵك ببووغزێنێ، وە لەبەر خوا ببەخشێ، وە لەبەر خوا دەست بگرێتەوە، ئەوە ئیمانەکەی تەواوە).

تەماشادەکەین پێغەمبەر ﷺ خۆشویستنو بوغزاندنی پێش خستوون، ئینجا دوایی بەخشینو نەبەخشین، چونکە ئینسان ئەگەر کەسێکی خۆشویست، ئینجا ئەو خۆشویستنەی پاڵی پێوەدەنێ کە هاوکاریی بکاتو پێی ببەخشێ، وە ئەگەر ڕقی لە کەسێك هەڵسا، ئینجا ئەو ڕقو بوغزە وای لێدەکات، کە پێی نەبەخشێو هاوکاریی نەکا.

کەواتە: هەموو کردەوەکان ڕیشەکەیان دەگەڕێتەوە بۆ دەروون (نَفْس)، جا ئەگەر دەروونەکە تەزکیەکراوو پاكو چاك بێ، ئەوە مسۆگەر کردەوەو ڕەوشتو ڕەفتارو ئاکاری پاكو چاکی لێ پەیدادەبێ، دەروونی تەزکیە نەکراویش هەر کردەوەو ڕەوشتو ڕەفتاری لە قەدەر خۆی لێ پەیدادەبێ.

---

1) رواه أبوداود: (4680) عن أبي أمامة، وصححه السيوطي والألباني.

وشەی (تزكية): كە لە (زَكى، يَزْكُو، زَكاةً وَتَزْكِيَةً) هاتووە، بە مانای (نَمَا) دێ، واتــە: گەشــەی كـرد، وە بـە مانـای (طَهُـرَ) دێ، واتــە: پـاك بـۆوە، وە بـە مانـای (صَلَحَ)ش دێ، واتە: چـاك بـوو، مانـای وایـە وشـەی (تزكيـة) لـە یـەك كاتـدا سـێ مانایان دەگرێتەخۆی: پاك بوون و، چاك بوون و، گەشەكردن، كە دیارە نەفس بـە ئیمانو خواناسینو خۆشویستنی خوای بەرز و مەزن و بەندایەتیی كردن بۆ خـوای بەرز و مەزن ، پاك دەبێو چاك دەبێو گەشەدەكات، وەك خوای پەروەردگار (جل جلاله) دەفەرموێ: ﴿ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَتَطۡمَئِنُّ قُلُوبُهُم بِذِكۡرِ ٱللَّهِۗ أَلَا بِذِكۡرِ ٱللَّهِ تَطۡمَئِنُّ ٱلۡقُلُوبُ ﴾[1] واتە: (ئەوانەی ئیمانیـان هێنـاوەو بـە یـادی خـوا دڵیـان دادەمركـێو ئۆخژنی بۆ دێو ئـارام دەگـرێ، ئاگـادار بـن! تـەنیا بـە یـادی خـوا دڵـەكان ئـارام دەگرن)، بەڵێ، دڵـی ئینسـان، لایـەنی مەعنـەویی ئینسـان، تـەنیا بـە پەیوەنـدیی لەگەڵ خوادا (جل جلاله) ئۆخژنی بۆ دێو ئارام دەگرێ، بۆیە خوای بـەرز و مـەزن لە سـوورەتی (الفجـر)دا ئینسـانی ئیمانـدار دەدوێنـێو دەفـەرموێ: ﴿يَٰٓأَيَّتُهَا ٱلنَّفۡسُ ٱلۡمُطۡمَئِنَّةُ ٢٧ ٱرۡجِعِيٓ إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرۡضِيَّةً ٢٨﴾، واتـە: (ئـەی نەفسـی ئـارامگرتوو![2] بگەڕێوە بۆ لای خاوەنو پەروەردگارت، تۆش رازیو خواش لێت رازی)

سێ: نۆ خەسڵەتی بنەڕەتیی بۆ مامەڵەكردن لەگەڵ خوای بەرز و مەزن و خەڵكدا بەڵگە و نیشانەی ئیمان و عەقڵـن:

خـوای پـەروەردگار (جـل جلالـە) لـە ئایەتـەكانی (19 – 22)ی سـوورەتی (الرعـد)دا، نـۆ خەسـڵەتی سـەرەكییمان بـۆ دەخاتـەڕوو، كـە ئینسـانو خـەڵكی

---

1 الرعد: ٢٨

2) كە بەهۆی یادی خواو ئیمان بە خواو بەندایەتیی بۆ خواوە ئارامی گرتوە.

مسوڵمان دەبێ بەپێی ئەو نۆ خەسڵەتە سەرەکیی‌و بنەڕەتییە، مامەڵە لەگەڵ خوای بەرز و مەزن و لەگەڵ خەڵکی خوادا بکات، وە ئەو نۆ خەسڵەتە خوای پەروەردگار (جل جلاله) دایناون بە بەڵگەو نیشانەی ئیمان‌و عەقڵ، واتە: ﴿أَفَمَن يَعۡلَمُ أَنَّمَآ أُنزِلَ إِلَيۡكَ مِن رَّبِّكَ ٱلۡحَقُّ كَمَنۡ هُوَ أَعۡمَىٰٓۚ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُوْلُواْ ٱلۡأَلۡبَٰبِ ١٩ ٱلَّذِينَ يُوفُونَ بِعَهۡدِ ٱللَّهِ وَلَا يَنقُضُونَ ٱلۡمِيثَٰقَ ٢٠ وَٱلَّذِينَ يَصِلُونَ مَآ أَمَرَ ٱللَّهُ بِهِۦٓ أَن يُوصَلَ وَيَخۡشَوۡنَ رَبَّهُمۡ وَيَخَافُونَ سُوٓءَ ٱلۡحِسَابِ ٢١ وَٱلَّذِينَ صَبَرُواْ ٱبۡتِغَآءَ وَجۡهِ رَبِّهِمۡ وَأَقَامُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَأَنفَقُواْ مِمَّا رَزَقۡنَٰهُمۡ سِرّٗا وَعَلَانِيَةٗ وَيَدۡرَءُونَ بِٱلۡحَسَنَةِ ٱلسَّيِّئَةَ أُوْلَٰٓئِكَ لَهُمۡ عُقۡبَى ٱلدَّارِ ٢٢﴾ الرعد، کە پێشتر مانام کردن.

بەڵێ کەسێك بزانێ ئەوەی لەلایەن خواوە (جل جلاله) بۆ پێغەمبەر ﷺ دابەزێنراوە، هەقە، مانای وایە ئیمانی پێی هەیەو ئیمانداره، وە پێچەوانەکەی ئینسانی کوێرە، واتە ئەو کەسەی دەرکی ئەو حەقیقەتە ناکات‌و پەی پێی نابا‌و ئیمانیشی پێی نیە.

کەواتە: ئەو نۆ سیفەتەی کە باسیان دەکات، هی کەسێکە کە ئیمانی هەیە، عاقڵێتییەکەش لەکوێدایە؟ لەو شوێنەدا کە دەفەرموێ: ﴿إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُوْلُواْ ٱلۡأَلۡبَٰبِ﴾. کەواتە: ئەوانەی ئەو نۆ سیفەتەیان تێدان هەم خاوەنی ئیمانن‌و، هەم خاوەن عەقڵن.

جا ئەو نۆ سیفەتە ئەمانەن:

1- وەفاداربوون بە پەیمانی خوا (وفاء بعهد الله):

خوای بەرز و مەزن دەفەرموێ:﴿ ٱلَّذِينَ يُوفُونَ بِعَهۡدِ ٱللَّهِ ﴾،واتە: (ئەوانەی کە وەفادارن بە پەیمانی خواو، پەیمانی خوا بەجێ دێنن)، پەیمانی خوای بەرز و مەزن چییە؟ خوای بەرز و مەزن دەفەرموێ: ﴿وَإِذۡ أَخَذَ رَبُّكَ مِنۢ بَنِيٓ ءَادَمَ مِن ظُهُورِهِمۡ ذُرِّيَّتَهُمۡ وَأَشۡهَدَهُمۡ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمۡ أَلَسۡتُ بِرَبِّكُمۡۖ قَالُواْ بَلَىٰ شَهِدۡنَآۛ ..﴾[1] واتە: (کاتێك پەروەردگارت لە پشتی ئادەمزادەکان وەچەکەیانی وەرگرتو پێی فەرموون: ئایا من پەروەردگارتان نیم؟ گوتیان: با، شایەدییمان دا – لەسەر ئەوە –[2] ...).

توێژەرەوانی قورئان زۆر قسەیان لەسەر ئەم ئایەتە کردووە، بەلاَم ئەوەی کە دێتە زەینەوەو لەلای من مانایەکی پەسندو راستە، ئەوەیە کە خوای بەرز و مەزن لێرەدا دەیەوێ تێمان بگەیەنێ کە هەموو ئینسانێکی وا خولْقاندوە بیناسێ، وە دان بە پەروەردگارێتی خوای بەرز و مەزن و بەدیهێنەرێتی خوای بەرز و مەزن دا بێنێ بۆخۆی،وە سەرەنجام دەبێ هەر ئەو پەروەردگارەش بپەرستێو بەندایەتیی هەر بۆ ئەو پەروەردگارە بکات.

ئا ئەوە پەیمانێکە خوای بەرز و مەزن لە هەموو ئینسانێکی وەرگرتوە، هەموو ئینسانێکی وا خولْقاندوە بیناسێو بزانێ پەروەردگاری کێیە؟ وە بەلْگەش لەسەر ئەوە زۆرن‌و، کێ زۆر کافرە کە لێی بقەومێو دەستی لە هەموو پنچکان ببڕێ، بەبێ ئەوەی کە رۆژێك لە رۆژان باسی خوای بەرز و مەزن ی کردبێ، یاخود هاواری لە خوای بەرز و مەزن کردبێ، یەکسەر هاوار

---

[1] الأعراف: ١٧٢

2) واتە: شایەدییان دا لەسەر ئەوە کە خوا (جل جلالە) پەروەردگاریانە.

دەکاتە خوای بەرز و مەزن ، وەك خوای بەرز و مەزن لە قورئاندا بۆمانی باسدەکاتو دەفەرموێ: ﴿ وَإِذَا غَشِيَهُم مَّوْجٌ كَالظُّلَلِ دَعَوُاْ ٱللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ... ﴾ [1] خوای بەرز و مەزن باسی هاوبەش بۆ خوا دانەران (الـمشركين)و بێبڕوایان (الكافرين) دەکاتو دەفەرموێ:(وە کاتێك کە شەپۆلێکی دەریا وەك هەور[2] دایپۆشین،لە خوا دەپاڕێنەوەو گەردنکەچیی خۆیانی بۆ ساغ دەکەنەوەو، بێجگە لە خوا کەسی‌دی ناناسن ...)، ئەوەی خوای بەرز و مەزن دەیفەرموێ وایە، هەموو ئینسانێك کە دەستی لە هەموو پنچکان دەبڕێ، هاواردەکاتە خوای بەرز و مەزن ، کەواتە ئەوە ئەو پەیمانەیە کە خوای بەرز و مەزن لە خەڵکی وەرگرتوە (وەفا بە پەیمانی خوای بەرز و مەزن).

2- هەڵنەوەشاندنەوەی ئەو پەیمانە پتەوە (عدم نقض الميثاق):

خوای بەرز و مەزن دەفەرموێ: ﴿وَلَا يَنقُضُونَ ٱلْمِيثَٰقَ﴾، واتە: (وە پەیمانی پتەو ناشکێنن)، میثاق: پەیمان (عَهْدْ)ێکە سوێندی لەسەر خورابێو تەئکیدی لەسەر کرابێتەوە، هەڵیناوەشێننەوە.

وەفا پێ کردن شتێکەو، هەڵنەوەشاندنەوەشی شتێکی دیکەیە، پێیەوە پابەندنو هیچ شتێکیش ناکەن پێچەوانەی ئەو پابەندییە بێ.

3- گەیاندنی پەیوەندییەکان:

خوای بەرز و مەزن دەفەرموێ: ﴿وَٱلَّذِينَ يَصِلُونَ مَآ أَمَرَ ٱللَّهُ بِهِۦٓ أَن يُوصَلَ﴾، واتە: (وە ئەوانەی کە ئەوەی خوا فەرمانی پێ کردووە بگەیەندرێ لە

---

1) لقمان: ٣٢

2) کە شەپۆلی زۆر گەورە دێ، وەك شاخ سێبەرت لێ دەکا، دەڵێی ئەو شەپۆلە تازە حیسابم تەواودەکات!

پەیوەندییــەكان، دەیگەیــەنن)، جــا ئایــا مەبەســت لــە گەیانــدنی ئــەو پەیوەندییانــەی كــە خــوای بــەرز و مــەزن فــەرمانی پێكــردووە بگەیــەنرێن، چییە؟!

هەندێك لە زانایان ئەوەیان بە پەیوەنـدیی خزمایـەتیی لێكداوەتـەوە، بـەڵام چەمكو واتای ئایەتەكە لەوە فراوانترەو، هەم گەیاندنی پەیوەندیی خزمایەتیی دەگەیەنێو، هەم چاكە كردن لەگـەڵ دایـكو بـاب دەگەیـەنێو، چـاكە كـردن لەگەڵ ماڵو منداڵو دەرو دراوسێو لێقەوماوانو میوانو، لەگەڵ هـەموو كـەس دەگەیەنێ، هەموو ئەو پەیوەندییانەی خوای بەرز و مەزن فەرمانی پێكردوون كە دەبـێ بگەیەنـدرێن، هـەموو ئـەو پەیوەندییانـە دەگەیـەنن، سـەرنج بـدەن: پێشێ خواپەرستیی، ئینجا خەڵك دۆستییو چاكە كردن لەگەڵ خەڵك.

4- ترســان لە پەروەردگــار:

خــوای بــەرز و مــەزن دەفــەرموێ: ﴿وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ﴾، واتــە: (وە لــە پــەروەردگاریان دەترســن)، ترســانێك كــە بــە گــەورەگرتنی لەگەڵــدابێ، توێـژەرەوانو شـارەزایانی زمـان دەڵـێن: وشـەی (خَشْـيَة) ترسـێكە كـە بـە گەورەگرتنو مەزن گرتن (تعظيم)ی لەگەڵدا بێ، بەڵام وشـەی (خَـوْفْ) ئـەوەی لەگەڵدا نیـە.

5- ترســان لە لــێپرســینەوەی خــراپ:

خـوای بـەرز و مـەزن دەفـەرموێ: ﴿وَيَخَافُونَ سُوٓءَ ٱلْحِسَابِ﴾،واتـە: (وە لـە لێپرسـینەوەی خـراپ دەترسـن)، لێپرسـینەوەی خـراپ ئەوەیـە كـە ئینسـان وەڵامی پرسیارەكانی خوای پەروەردگار (جل جلاله)ی پێ نەبێ.

6- خۆڕاگـریی لەبەر خوای بەرز و مەزن :

جاری وا هەیە کەسێك خۆڕادەگریٚ لەسەر شتێك، چونکە لـە پێچـەوانەکەی دەترسـیٚ، وە جـاری وایـە خـۆڕادەگریٚ، لەبەرئـەوەی تەماعکارییـەکی هەیـە، بەڵام خوای بەرز و مەزن دەفەرمویٚ: ﴿وَٱلَّذِينَ صَبَرُواْ ٱبۡتِغَآءَ وَجۡهِ رَبِّهِمۡ﴾، واتە: (وە ئەوانەی کە لەبەر رەزامەنـدیی پـەروەردگاریان خـۆڕادەگرن)، نـەك لەبـەر تەماعێك، یان لەبەر زەرەرێك، بەڵکو هەر بۆئەوەی خوای بەرز و مـەزن لێیـان رازی بیٚ، خۆڕادەگرن لەسەر ئەوەی کەسێك نەفامییان لەگەڵ دەکـات، یـاخود حـەقێکی دەفـەوتیٚ، یـان لەسـەر تاعـەت خـۆڕادەگرن، لەسـەر موسـیبەت خـۆڕادەگرن، لـە بەرانبـەر خراپـەی خراپەکارانـدا خـۆڕادەگرن، هـەمووی دەگرێتەوە.

7- نوێژ بەرپاکردن (إقـامة الصـلاة):

خـوای بـەرز و مـەزن دەفـەرمویٚ: ﴿وَأَقَامُواْ ٱلصَّلَوٰةَ﴾، واتـە: (وە نوێـژ بەرپـادەکەن).

8- بەخشین بە پەنهـانیی و بە ئاشکـرا:

خوای بەرز و مەزن دەفـەرمویٚ: ﴿وَأَنفَقُواْ مِمَّا رَزَقۡنَٰهُمۡ سِرّٗا وَعَلَانِيَةٗ﴾، واتـە: (وە لەوەی کە پێماندراون بە پەنهانییو بـە ئاشـکرا دەبەخشـن)، ئەگـەر پێویسـت بـە پەنهانیی بکات بە پەنهانیی دەبەخشن، جاری واش هەیە ئەگەر پێویست بکات بە ئاشکرا ببەخشن بە ئاشکرا دەبەخشن،وە لەڕاستیدا بە ئاشکرا بەخشین، یـان بـە پەنهانیی بەخشین، دەگەڕێتەوە سەر حاڵـەتی جیاجیـا، جـاری وایـە وا باشـە بـە ئاشکرا ببەخشین و، جاری واش هەیە بە پەنهانیی بەخشین باشـترە، لێقـەوماوێك

دێ روو لە کۆمەڵێك دەکات دەڵێ: یارمەتییەکم بدەن، هاوکارییەکم بکەن، تۆ ئەگەر لەو کاتەدا لە خۆت راببینیو نیەتت باش بێو بە ئاشکرا ببەخشی، خەڵك چاو لە تۆ دەکاتو ئەو بە ئاشکرا بەخشینە باشترە، وە لێرەدایە کە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: {مَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً حَسَنَةً فَلَهُ أَجْرُهَا وَأَجْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا بَعْدَهُ، مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أُجُورِهِمْ شَيْءٌ ...} [1]واتە: (هەر کەسێك لە ئیسلامدا رێیەکی باش بشکێنێ، جا – دوای ئەو کار بەو رێبازە بکرێ –، بە قەدەر خێرو چاکەی ئەو کەسەی بۆ دەنووسرێ کە کاری پێدەکات، بێ ئەوەی هیچ لە خێرو چاکەیان کەمبێتەوە ...).

کەی پێغەمبەر ﷺ ئەو فەرموودەیەی فەرموو؟ کۆمەڵێك عەرەبی دەشتەکیی هاتنەلای پێغەمبەری خوا ﷺ، کە هەژارییو نەداریی بە نێو چاوانیانەوە دیاربوو، زۆر رووتو رەجاڵ بوون، پێغەمبەر ﷺ دەموچاوی موبارەکی تاریك داهاتو زۆری پێناخۆش بوو کە ئەوانەی بەو جۆرە بینی، ئیدی یەکێك یارمەتیدان، خەڵکیدیکەش لە دوای ئەو هاوکارییان کردنو یارمەتییاندان، جا پێغەمبەر ﷺ رووی موبارەکی وەك پارچە مانگێك درەوشایەوە[2]، لەو حاڵەتەدا ئەو فەرموودەیەی فەرموو.

واتە: هەر کەسێك هەنگاوێکی خێر بنێو رێیەکی باش بشکێنێ و، خەڵکیدیکە چاوی لێبکەن، پاداشتی ئەوانیشی هەیەو لە هی ئەوانیش کەم نابێتەوە، هەتا رۆژی قیامەت چەند کەسیدیکە ئەو چاکەیە بکەن بەهۆی ئەوەوە، بە قەدەر

---

1) رواه مسلم: (1017) واللفظ له، والنسائي: (2554)، وابن ماجه: (203)،

2) جا هەندێك خەڵکی نەشارەزا لە فەرمایشتی پێغەمبەر ﷺ دەڵێن: ئەوە بەڵگەیە لەسەر رەوایی داهێنراوی چاك (البدعة الحسنة)، نا، ئەوە هیچ پەیوەندی بە داهێنراوەوە نیە.

هەمووان پاداشتی هەیە، بێ ئەوەی کە لە هی ئەوانیش کەم بێتەوە، هەروەها بە نسبەت خراپەشەوە هەروایە.

9- وەڵامی خراپە بە چاکە دانەوە:

خوای بەرز و مەزن دەفەرموێ: ﴿وَيَدۡرَءُونَ بِٱلۡحَسَنَةِ ٱلسَّيِّئَةَ﴾، واتە: (وە بە هەڵوێستو قسەی چاك هی خراپ پاڵ پێوەدەنێن).

ئەو نۆ سیفەتە، خوای بەرز و مەزن کەسانێکی پێ وەسفکردوون کە ئەهلی ئیمانو ئەهلی عەقڵن.

چوار: کەم چاوەڕوانیی لە خەڵك و چاکەکاریی و چاوپۆشیی، سێ بنەمای گەورەی ڕەوشتبەرزیی و مامەڵەی جوانن لەگەڵ خەڵکیدا:

هەر کەسێك ئەو سێ سیفەتەی تێدابن، بەڕاستیی دەتوانێ ڕەوشتی بەرزو جوان لە خۆیدا بێنێتەدی، بۆ مامەڵەکردن لەگەڵ خەڵکیدا.

ئەم سێ سیفەتەشمان لەم ئایەتە بەپێزە وەرگرتوون: ﴿خُذِ ٱلۡعَفۡوَ وَأۡمُرۡ بِٱلۡعُرۡفِ وَأَعۡرِضۡ عَنِ ٱلۡجَٰهِلِينَ﴾[1] واتە: (ئەوەی ئاسانە لە خەڵك وەریبگرە، وە فەرمان بە چاکە بکە، وە پشت لە نەفامان بکە)، وشەی (العفو) وایان لێکداوەتەوە: (أي ما يَسْهُلُ قَصْدُهُ وَتَنَاوُلُهُ)، واتە: (ئەوەی دەگونجێ بە ئاسانیی بکرێتە ئامانج و، بە ئاسانی ئینسان دەستی دەیگاتێ).

(إبن كثير) لەوبارەوە گوتوویەتی: (قَالَ بَعْضُ الْعُلَمَاءِ: النَّاسُ رَجُلانِ: فَرَجُلٌ مُحْسِنٌ فَخُذْ مَا عَفَا لَكَ مِنْ إِحْسَانِهِ وَلا تُكَلِّفْهُ فَوْقَ طَاقَتِهِ وَلا مَا يُحْرِجُهُ، وَإِمَّا مُسِيءٌ فَمُرْهُ بِالْمَعْرُوفِ، فَإِنْ تَمَادَى عَلَى ضَلالِهِ وَاسْتَعْصَى عَلَيْكَ وَاسْتَمَرَّ فِي جَهْلِهِ فَأَعْرِضْ

---

1 الأعراف: ١٩٩

عَنْهُ فَلَعَلَّ ذَلِكَ يَرُدُّ كَيْدَهُ)[1] واته: (هەندێك لە زانایان گوتوویانە: خەڵك دوو جۆرە پیاون: یەکێکیان چاکەکارە، ئەوەی کە بە ئاسانیی لە چاکەی ئەو دێتە دەستت وەریبگرەو شتێکی لێ داوامەکە کە لە توانایدا نەبێ، یان سەغڵەتی بکات، یاخود خراپەکارە، تۆ فەرمانی پێ بکە بە چاکە، جا ئەگەر لەسەر گومڕایی خۆی بەردەوام بووو لێت عاسێ بووو بەردەوام بوو لەسەر نەفامیی خۆی، ئەوە پشتی تێبکە بەڵکو پیلانەکەی هەڵبوەشێنێتەوە).

ئەوە زۆر شتێکی گرنگە، هی وا هەیە زۆر خەڵکی سەغڵەت دەکات، شتێکیان لێ چاوەڕوان دەکات کە لە توانایاندا نییە، ئەو کەسەش لە ڕوودا دەمێنێ، بۆیە خوای بەرز و مەزن فەرمانی بە پێغەمبەر ﷺ کردووە کە بڵێ: ﴿قُلْ مَآ أَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَآ أَنَا۠ مِنَ ٱلْمُتَكَلِّفِينَ﴾[2]، واتە: (بڵێ: من هیچ کرێتان لێ داوا ناکەم، وە من تەکلیفیشتان ناخەمە سەر). واتە: تووشی سەغڵەتیی‌و ئیحراجییتان ناکەم‌و، هیچ چاوەڕوانییەکم لێتان نیە.

پێنج: بەبێ خۆپاراستن لە زیانگەیاندن بە خەڵك و دڵسۆزبوون بۆیان، مرۆڤ نابێتە مسوڵمان و بڕوادارێکی تێر و تەواو:

ئەمە لەوەوە وەردەگرین کە پێغەمبەر ﷺ زۆر بە ڕوونیی‌و ڕاشکاویی دەفەرموێ: {الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ، وَالْمُهَاجِرُ مَنْ هَاجَرَ مَا نَهَى اللَّهُ عَنْهُ}[3] کەواتە: کەسێك بە زمان زیان بە مسوڵمانان بگەیەنێ‌و ئازاریان بداتو، بە دەست ئازاریان بدا، پێناسەی مسوڵمانی تێرو تەواو نایگرێتەوە، ئەوە

---

[1] المصباح المنير في تهذيب تفسير إبن كثير ص: (521).

[2] ص: ٨٦

[3] رواه البخاري: (10) واللفظ له، ومسلم: (40) عن عبدالله بن عمرو بن العاص.

بۆ مسوڵمانێتی، بۆ ئیمانداریێتییش پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: {لا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ، حَتَّى يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ}[1] وە بە پێچەوانەشەوە، چی بۆ خۆی پێی ناخۆشە بۆ ئەویش پێی ناخۆش بێ، ئینجا بەو ئیماندارە لە قەڵەم دەدرێ کە خوای بەرز و مەزن دەیەوێ.

کۆتایی توێژینەوەمان دەربارەی ئەم بنەمای چواردەیەمە بەم فەرموودەیەی پێغەمبەر ﷺ دێنین کە دەفەرموێ: {خَيْرُ الأَصْحَابِ عِنْدَ اللهِ خَيْرُهُمْ لِصَاحِبِهِ، وَخَيْرُ الجِيرَانِ عِنْدَ اللهِ تَعَالَى خَيْرُهُمْ لِجَارِهِ}[2] واتە: (باشترین هاوەڵ لەلای خوای بەرزو مەزن، باشترینیانە بۆ هاوەڵەکەی، وە باشترین دراوسێ لەلای خوای بەرزو مەزن، باشترینیانە بۆ دراوسێیەکەی)، دوو مسوڵمان کە دەبنە هاوڕێ، یان دراوسێ، کامەیان بۆ ئەوی دیکە باشتربێ، ئەویان لەلای خوای بەرز و مەزن باشترە، ئینجا باشیی ئەوەیە کە لە دڵەوە بۆی باش بێ، بە زمان لەگەڵی باش بێ، بە ماڵ لەگەڵی باش بێ، بە دەست لەگەڵی باش بێ، بە هەموو شێوەیەك باش بێ، ئینجا ئایا کێ لەگەڵ خەڵکی باش دەبێ؟ لەڕاستیدا باشیی لەگەڵ خەڵك، بەرهەمی ڕاستییە لەگەڵ خوای بەرز و مەزن ، بۆیە مسوڵمان هەتا ئیمانەکەی کامڵترو پتەوتربێ، لەگەڵ خەڵکیشدا باشترو بۆیان بەکەڵكو سوودتر دەبێ.

---

1 رواه البخاري: (13)، ومسلم: (45)، عن أنس بن مالك.

2 رواه الترمذي: (1944)، وقال: حسن غريب، وصححه الألباني.

بنەمـــای پازدەیـــەم

خزمەتكـــردنی خـــەڵك و هـــەوڵدان بۆ بەختـــەوەركردنیـــان، بەشـــێكە لـــە خـــوا پەرســـتیی

بنەمـای پـازدەیـەم

خزمەتکـردنی خـەڵك و هەوڵدان بۆ بەختـەوەرکـردنـیان، بەشـێکـە لە خـوا پەرسـتیی:

کۆمـەڵی ئیسـلامیی پێشکەشـکردنی هـەر جـۆرە خزمەتگوزارییـەك بـە خـەڵك و کۆمـەڵگا لـە هـەموو بوارەکـانی: فەرهـەنگیی و کۆمەڵایـەتیی و ئـابووریی و سیاسـیی و... هتـددا، بـە فەرمانبـەریی خـوا (طاعـة الله) دادەنێ و، لەوبوارەدا بەجۆرێك قوڵـی خزمـەتگوزاریی هەڵدەماڵێ، کـە هیچ کەس و لایەنێك نەتوانێ موزایەدەی خەڵك دۆستیی و نیشـتمانپەروەریی و خزمەتگوزاریی بەسەردا بکـات، چونکە:

1- خوای بـە بـەزەیی و بەخشـەر (جـل جلالـه) فەرمووبـەتی: ﴿وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّن دَعَآ إِلَى ٱللَّهِ وَعَمِلَ صَـٰلِحًا وَقَالَ إِنَّنِى مِنَ ٱلْمُسْلِمِينَ ﴿٣٣﴾﴾ فصـلت، واتـە: (وە قسەی کێ چاکتـرە لـە هـی کەسێك کـە خـەڵك بـۆ لای خـوا بـانگ بکـات و کردەوەی چـاك ئەنجـام بدات و بڵـێ: من لە مسـوڵمانانم).

2- هـــەروەها خـــوای بـــەرز و مـــەزن فەرمووبـــەتی: ﴿... وَقُولُوا۟ لِلنَّاسِ حُسْنًا ... ﴿٨٣﴾﴾ البقـرة، واتـە: (... وە قسـەی بـاش لەگـەڵ خـەڵکی بکـەن و شـتی باش بە خەڵـکی بڵـێن ...).

3- دیسان خوای بەرز و مـەزن فەرمووبـەتی: ﴿وَأَنفِقُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ وَلَا تُلْقُوا۟ بِأَيْدِيكُمْ إِلَى ٱلتَّهْلُكَةِ ۛ وَأَحْسِنُوٓا۟ ۛ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿١٩٥﴾﴾ البقـرة. واتە: (وە لـە ڕێـی خـوادا

ببەخشن‌و بەدەستی خۆتان خۆ مەفەوتێنن‌و چاکەکاربن، بێگومان خوا چاکەکارانی خۆشدەوێ).

4- وە خوای بەرزو مەزن فەرموویەتی: ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱرْكَعُواْ وَٱسْجُدُواْ وَٱعْبُدُواْ رَبَّكُمْ وَٱفْعَلُواْ ٱلْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ۩ ﴿٧٧﴾﴾ الحج. واتە: (ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە! ڕکووع ببەن‌و کڕنووش ببەن - بۆ خوا -، وە پەروەردگارتان بپەرستن‌و چاکە بکەن، بەڵکو سەرفراز بن).

5- هەروەها خوای بەدیهێنەر (جل جلاله) فەرموویەتی: ﴿لَّا يَنْهَىٰكُمُ ٱللَّهُ عَنِ ٱلَّذِينَ لَمْ يُقَـٰتِلُوكُمْ فِى ٱلدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُم مِّن دِيَـٰرِكُمْ أَن تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوٓاْ إِلَيْهِمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُقْسِطِينَ ﴿٨﴾﴾ الممتحنة، واتە: (خوا لێتان قەدەغە ناکات کە چاکە بکەن‌و ببەخشن بە کەسانێك کە لەسەر دین لەگەڵتان ناجەنگن‌و، لە نیشتمانتان‌و لە ماڵ‌و حاڵتان وەدەرتان نانێن، بێگومان خوا بەخشەرانی خۆشدەوێ).

6- پێغەمبەری خواش ﷺ کاتێك کە لەبارەی باشترین کەس پرسیاری لێکرا، فەرمووی: (مَنْ طَالَ عُمُرهُ، وَحَسُنَ عَمَلُـهُ) رواه الترمذي: (2330) وقال: حسن صحيح، والحاكم: (1256)، وقال: صحيح على شرطهما وأقره الذهبي، وأحمد: (17850) وقال الألباني: صحيح، وقال الهيثمي: إسناده جيد، واتە: (- باشترین کەس- ئەوەیە کە تەمەنی درێژ بێ‌و کردەوەی باش بێ).

7- هەروەها پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: {الـمُؤْمِنُ يَأْلِفُ وَيُؤْلَفُ، وَلا خَيْرَ فِيمَنْ لا يَأْلِفُ، وَلا يُؤْلَف، وَخَيْرُ النَّاسِ أَنْفَعُهُمْ لِلنَّاسِ) رواه الطبراني في المعجم الأوسط: (5787)، والدارقطني عن جابر بن عبدالله، وقال الألباني

فـي السلسلة الصحيحة: حسن صحيح، واتە: (ئیماندار خەڵکی هۆگـری خـۆی دەکـاتو هۆگـری خەڵـکیش دەبێ، وە خێر لـەو کەسـەدا نیـە کـە نـە بتوانـێ خەڵکی هۆگـری خۆی بکـاتو، نە بۆخۆی هۆگری خەڵـکی بێ، وە باشـتـرینی خـەڵکی سـوودبەخشـتــرینیانە بـۆ خەڵــکی)، کەواتـە: کـێ لـە هـەموو کـەس باشـتـرە؟ ئەو کەسە کە سوودی بۆ خەڵکی زیاترە.

وە پێشـەوا (ئەبو حامیدی غەزالـی)یش گوتوویـەتی: (إِذَا أَحَـبَّ اللَّـهُ عَبْـدًا، أَكْثَـرَ حَـوَائِجَ الخَلْـقِ إِلَيْـهِ)[1]، واتـە: (ئەگـەر خـوا بەندەیـەکی خۆشـویســت، وادەکـات خەڵــك زۆر ئیشــیان تێـی بکـەوێ)، تـاکو ئیشــیان بـۆ جێبــەجێ بکـاتو، خێری بگــاتێ.

ڕوونکــردنەوە

یەکــەم: خزمەتکــردنی خەڵــكو ســوودمەندکردنیان، خواپەرســتی و فەرمانبەرییە:

خزمــــەتکردنی خـــەڵكو ســـوودمەندکردنیانو بەختــــەوەرکردنیانو قــــازانج پێگەیاندنیان، بە عیبادەتو تاعەت لە قەڵەمدەدرێ، عیبادەت بە مانا فراوانەکەی، چ پەیوەندییان بـە خـوای بـەرز و مـەزن وە هـەبێ، چ پـەیوەنـدییان بـە خەڵکـەوە هەبێ، کەواتە: کە خوای بەرز و مەزن دەفـەرموێ: ﴿وَمَا خَلَقْتُ ٱلْجِنَّ وَٱلْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾[2] واتە: (جینو مـرۆڤم تـەنها بـۆ ئـەوە دروسـتکردوون، بــمپەرستن)،

---

1) المقصد الأسنى في شرح أسماء الله الحسنى لأبي حامد الغزالي، دراسة وتحقيق: محمد عثمان الخُشْت، الناشر: مكتبة الفرقان – القاهرة، ص: (80).

2 الذاريات: ٥٦

ئەوە مانای وا نییە بە تەنیا هەر خەریکی نوێژو ڕۆژووو زیکرو پاڕانەوە بن، چونکە ئەگەر پەرستن هەر ئەو شتانەبێ، دەبووایە خەڵکی هەر خەریکی ئەوانەبووایە، عیبادەت یانی ملکەچیی بۆ خوای بەرز و مەزن ، ئینجا ئەو کەسەی نوێژدەکات، بۆ خوای بەرز و مەزن ملکەچە،وە ئەو کەسەی خەڵك بۆ لای ئیسلام بانگ دەکات، بۆ خوای بەرز و مەزن ملکەچە، وە کەسێك فەرمان بە چاکە دەکاتو ڕێ لە خراپە دەگرێ، هەر بۆ خوای بەرز و مەزن ملکەچە، یان لە بواری ڕاگەیاندندا کاردەکات، یان لە بواری کۆمەڵایەتییدا کاردەکات ... هتد، لە هەر بوارێکدا، مادام بەو نیازە بیکا کە پێی لە خوای بەرز و مەزن نزیك بێتەوەو، بۆیە بیکات چونکە خوای بەرز و مەزن وای فەرمووە، ئەوە هەر لە بازنەی عیبادەتدایە.

جا ئەگەر بمانەوێ بەڵگە بێنینەوە لەسەر ئەوە کە خزمەتکردنی خەڵك عیبادەتو تاعەتە، زۆر بەڵگە هەن، هەر لەو دەقانەدا کە پێشتر هێنامانن:

1/ گوتنی قسەی باش و کردنی کاری باش، خوای بەرز و مەزن فەرمانی پێکردوون:

خوای پەروەردگار (جل جلاله) دەفەرموێ: ﴿... وَقُولُوا۟ لِلنَّاسِ حُسْنًا .﴾[1]

هەروەها: ﴿... وَأَحْسِنُوٓا۟ ۛ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴾[2]

کەواتە: خوای بەرز و مەزن فەرمانی کردووە بە چاکە گوتنو چاکە کردن، دەبێ قسەشمان چاك بێو کردەوەشمان چاك بێ، لەگەڵ خەڵکیدا بەگشتیو، تایبەتی نەکردووە بە مسوڵمانانەوە، بەڵکو دەفەرموێ: چاکە بکەن لەگەڵ هەر کەسێکدا.

---

[1] البقرة: ٨٣

[2] البقرة: ١٩٥

2/ چاکەکردن بە گشتی، فەرمانی پێکراوە و سەرفرازیی پێوە بەستراوە:

خـــوای بـــەرزو مـــەزن دەفـــەرموێ: ﴿... وَٱفۡعَلُواْ ٱلۡخَيۡرَ لَعَلَّكُمۡ تُفۡلِحُونَ ﴾[1] واتە: (... وە چاکە بکەن بەڵکو سەرفراز بن)، دوای ئەوەی فەرمان خوا دەکات بە رکووع بردنو سەجدە بردنو عیبادەت کردن بۆ خوای بەرز و مەزن ، پاشان فەرمان بە چاکەکردن دەکات، خوای بەرزو مەزن دەفـــەرموێ: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱرۡكَعُواْ وَٱسۡجُدُواْۤ وَٱعۡبُدُواْ رَبَّكُمۡ وَٱفۡعَلُواْ ٱلۡخَيۡرَ لَعَلَّكُمۡ تُفۡلِحُونَ ﴾[2]

3/ خـوای بـەرز و مـەزن رایگەیانـدووە کـە چـاکەکاران و بەخشـەرانی خۆشدەوێ، دەفەرموێ:

خـوای پـەروەردگار (جـل جلالـە) دەفـەرموێ: ﴿... وَأَحۡسِنُوٓاْۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴾[3] وە فەرموویـەتی: ﴿... إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلۡمُقۡسِطِينَ﴾[4] واتـە: (... بێگومان خوا بەخشەرانی خۆشدەوێ).

هەڵبەتە وشەی (الْمُقْسِطْ) دەشگونجێ بە مانای دادگەر (عادل) بێ، بەڵام لەم ئایەتەدا بە مانای بەخشەر دێ، نەك بە مانای دادگەر –دوایی روونی دەکەینەوە لەبەرچی–.

---

[1] الحج: ٧٧

[2] الحج: ٧٧

[3] البقرة: ١٩٥

[4] الممتحنة: ٨

وە شێخ (عبدالرحمن بن ناصر السعدي)ش دەڵێ: (وَإِذَا أَحَبَّ اللَّهُ عَبْدًا يَسَّرَ لَهُ الأَسْبَابَ، وَهَوَّنَ عَلَيْهِ كُلَّ عَسِيرٍ، وَوَفَّقَهُ لِفِعْلِ الْخَيْرَاتِ وَتَرْكِ الْمُنْكَرَاتِ، وَأَقْبَلَ بِقُلُوبِ عِبَادِهِ إِلَيْهِ بِالْمَحَبَّةِ وَالْوِدَادِ)[1]، واتە: (ئەگەر خوا بەندەیەکی خۆشویست، هۆکارەکانی بۆ ئاسان دەکات، وە هەموو زەحمەتییەکی لەسەر سووك دەکات، وە سەری دەخات بۆ کردنی چاکەکانو وازهێنان لە خراپەکان، وە ڕووی دڵی خەڵکی لەو دەکات بە خۆشەویستیو هۆگری).

4/ باشترین کەس سوودبەخشترینیانە بۆ خەڵك :

وەك پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: {خَيْرُ النَّاسِ أَنْفَعُهُمْ لِلنَّاسِ}[2] واتە: (چاکترینی خەڵکی سوودبەخشترینیانە بۆ خەڵك).

دووەم: بانگەواز بۆ لای خوای بەرز و مەزن و کردەوەی باش و خۆ لە ڕیزی مسوڵمانانداحیسابکردن، سێ هۆکاری گرنگی چاکتر بوونن لە لای خوای بەرز و مەزن:

ئایەتەکانی قورئان هەمیشە دەبێ بە وردیی سەرنجیان بدەینو پێکیانەوە ببەستین، ئینجا زیاتر لە نهێنییەکانیان تێدەگەین، خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّن دَعَآ إِلَى ٱللَّهِ وَعَمِلَ صَٰلِحًا وَقَالَ إِنَّنِى مِنَ ٱلْمُسْلِمِينَ ﴾[3] واتە: (وە قسەی کێ چاکترە لە هی کەسێك کە بانگەواز بۆ لای خوا دەکاتو، کردەوەی باش ئەنجام دەداو، دەڵێ: من لە مسوڵمانانم).

---

1) تيسير الكريم الرحمن فى تفسير كلام المنان، 235.

2 رواه الطبراني في المعجم الأوسط: (5787)، والدارقطني عن جابر بن عبدالله، وقال الألباني في السلسلة الصحيحة: حسن صحيح.

3 فصلت: ٣٣

دیارە، کەسێك خاوەنی چاکترین قسە بێ، بۆ خۆشی چاکترین کەسە، چونکە (گۆزە چیی تێدابێ ئەوەی لێدەڕژێ)، بەڵێ لەڕاستیدا کەسێك باشترین قسە دەکات، کە باشترین کەس بێ، بەزۆریی وایە، هەرچەندە جاری وایە بابای خراپیش قسەی باش دەکات.

کەواتە باشترین کەس کێیە لە تەرازووی خوادا (جل جلالە)؟ ئەوەیە کە ئەو چەند سیفەتەی تێدابن:

1- خەڵك بۆ لای خوای بەرز و مەزن بانگ بکات، نەك بۆ لای خۆی، یان بۆ لای حیزب:

خەڵك بانگکردن بۆ لای خوایە(جل جلالە) وە ئەگەر حیزبیشی هەیە، حیزبەکەشی بۆ خوایە(جل جلالە) چونکە حیزب هۆکار (وسيلة)یە، بەڵێ مرۆڤی خواناسو باش، خۆی ناکاتە جەمسەر و خەڵك بە دەوری خۆیدا بسووڕێنێتەوە، بەڵکو خۆیشیو خەڵکیش بەدەوری ڕەزامەندیی خوادا (جل جلالە) دەسووڕێنەوە، ئێمە دەچین لە کەعبە بە دەوری ماڵی خوادا (جل جلالە) دەخولێینەوە، ئەوە یانی با مسوڵمانان بزانن، کە دەبێ لە بوون (وجود)دا تاکە زاتێك شایستەی ئەوەبێ مرۆڤەکان بە دەوری ڕەزامەندییدا بخولێنەوە، تەنیا خوایە(جل جلالە)

2- کردەوەی باش ئەنجامدان:

هەر قسەیەکی باش مۆری کردەوەی پێوەنەبێ وەك پارەی قەڵبە، کەس وەریناگرێ، کەسێك وەستای قسان بێ بەڵام کۆڵەواری دەستان بێ، قسەی باش بکات، بەڵام کردەوەی خراپ بێ، ڕوواڵەت جوان بێ، بەڵام نێوەڕۆك وێران بێ، هیچ نییە، دوور کوژی نزیك خەسار بێ.

3- خۆ جیاكردنـەوە لە مسـوڵمانان زۆر خراپـە:

خۆ جیاكردنەوە لە مسـوڵمانان چەند جۆرێكی هەیـە:

أ/ جۆرێكی ئەوەیە ئینسان بڵێ: (من شتێكمو ئەو خەڵكـە شـتێكی دیكەیـە)، بێگومـان ئـەوە حاڵـەتێكی زۆر خراپـە، كـە خـۆت پـێ لـە خـەڵكی زیادبـێو پێتوابێ بەكەڵكی نێو خەڵكی نەماوی!!

ب/ حاڵەتێكی دیكە ئەوەیە كە خەڵكێك دابڕی، كۆمەڵەكەی خۆت دابڕیو پێتوابێ كە ئەو خەڵكەی دیكـە بـە هـیلاك چـووە، جارجـار ئـەو تۆمەتـە بـۆ ئیسلامییەكان دەكرێ.

سێیەم: نامسـوڵمانبوونی خەڵك، رێگـر نییە لە چاكـە لەگەڵ كردنیان:

ئەوەش خاڵێكی گرنگە، لەبەرئەوەی خەڵك نامسـوڵمانە مانـای ئـەوە نییـە كـە چاكەیان لەگەڵدا نەكەی، دەتوانین زۆر بەڵگان لەوبارەوە بێنینەوە:

1- خـوای بـەرزو مـەزن دەربـارەی بـێ بڕوایـانو هاوبـەش بـۆ خـوا دانـەرەكانو چـۆنیەتی مامەڵـە لەگەڵـدا كردنیـان، دەفـەرموێ: ﴿لَّا يَنْهَىٰكُمُ ٱللَّهُ عَنِ ٱلَّذِينَ لَمْ يُقَٰتِلُوكُمْ فِى ٱلدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُم مِّن دِيَٰرِكُمْ أَن تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوٓا۟ إِلَيْهِمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُقْسِطِينَ﴾[1] پێشـــتر باسمـــانكرد كـــە مەبەســـت لـــە (ٱلْمُقْسِطِينَ) لێـــرەدا بەخشـەرانن، نـەك دادگـەران، چـونكە (ٱلْمُقْسِطِينَ) لـە (قورئـان)دا بـە مانـای دادگەرانیش هاتووە،كەواتە: مەبەست لە (ٱلْمُقْسِطِينَ) بەخشەرانە، واتە ئەوانەی كە هەند (قِسْطْ)ێك لە ماڵی خۆیان دەبەخشن.

---

[1] الممتحنة: ٨

2- خـوای دادگـەر (جـل جلالـه) بەگشـتی دەفـەرموێ: ﴿وَأَحْسِنُوٓاْ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴾(١٩٥) البقـرة، دیـاری نـەکردووە لەگـەڵ کـێ چـاکە بکـەین، بەگشـتی دەفـەرموێ چـاکە بکـەن، واتـە لەگـەڵ خـەڵك، ئیـدی مسـوڵمانو کـافری لێـك جیانەکردۆتەوە.

3- هەڵوێستی یوسف (علیه السلام) بەڕاستی بەڵگەیـەکی بـەهێزە لـەو بـوارەدا، چونکە لە میسر بێجگـە لـە خـۆی مسـوڵمانێکی دیکـەی لێ نـەبووەو هـەموویان کافر بوون، بە بەڵگـەی ئـەوە کـە دوو هاوەڵەکـەی -کـە دیـارە زۆر لێـی نزیـك بـوون- کاتێـك دوو خـەون دەبیـنن‌و دەچـن بـۆ لای یوسـف (علیـە السـلام) خەونەکانیان بۆ لێکبداتەوە، دوایی کە گفتوگۆ (مناقشـة)یـان لەگەڵدا دەکـات، دەفـەرموێ: ﴿يَٰصَٰحِبَيِ ٱلسِّجۡنِ ءَأَرۡبَابٞ مُّتَفَرِّقُونَ خَيۡرٌ أَمِ ٱللَّهُ ٱلۡوَٰحِدُ ٱلۡقَهَّارُ (٣٩) مَا تَعۡبُدُونَ مِن دُونِهِۦٓ إِلَّآ أَسۡمَآءٗ سَمَّيۡتُمُوهَآ أَنتُمۡ وَءَابَآؤُكُم ...﴾[2]

واتە: (ئەی دوو هاوەڵەکەی بەندیخانـەم! ئایـا چـەند پـەروەردگارێکی جیاجیـا باشترن، یان پەروەردگاری تاکی ملپێکەچکەر ـ کە زاتی خوایە (جل جلاله) ـ؟ ئەو ـ بت ـ انەی کە جگە لـەو دەیانپەرسـتن، شـتێك نـین جگـە لـە ناوانێـك کـە خۆتانو بابو باپیرانتان ناوتان لێناون -کردووتـانن بـە پەرسـتراو - ...). وە پادشاش کە خەون دەبینێ، دیارە هەر پادشـایەکی کـافر بـووە و، لـە میسـردا بێجگە لە یوسف (علیه السلام) مسـوڵمانێکی دیکـەی لێنـەبووە، بـەڵام یوسـف (علیه السلام) لە ئەنجامی لێکدانەوەی خەونی پادشادا نەخشـەیەکی ئـابووریی

---

[1] یوسف: ١٩٥

[2] یوسف: ٤٠

پازدە ساڵیی دادەنێ، بۆ دەربازکردنی خەڵکی میسر لە گرانییو قاتو قڕییو برسێتییەك کە دێتەڕێیانو حەوت ساڵان دەخایەنێ، نەخشەیەکی پازدە ساڵیی دادەنێ: حەوت ساڵ کشتوکاڵ بکەنو پەزمەندەی بکەنو هەڵیبگرن، حەوت ساڵی دیکە گرانیی دێ، دوایی ساڵی پازدەیەم هەرزانییو خۆشگوزەرانیی دێ.

یوسف (علیه السلام) ئەو نەخشە ئابوورییە پازدە ساڵییە دادەنێ، بۆ دەربازکردنی خەڵکی میسر لە برسێتی، لە حاڵێکدا کە بێجگە لە خۆی مسوڵمانێکی دیکەی لێ نییە، کەواتە چاکەکردن لەگەڵ ئینسانەکاندا بەگشتی، شتێکی پەسندە.

چی لەوە خۆشترە ئینسانی مسوڵمان چاکەی لە چاوی هەموو کەسێکدا هەبێ؟

4- فەرموودەی پێغەمبەریش ﷺ لەوبارەوە زۆرن، کە نەك هەر چاکەکردن لەگەڵ نامسوڵمانان، بەڵکو چاکەکردن لەگەڵ ژیاندارانو ئاژەڵانیش هەر خێرو چاکەیەو مایەی پاداشتەو، هەروەك بە پێچەوانەکەشی، زیانگەیاندن بە ژیاندارانو ئاژەڵانیش خراپەو مایەی سزاو جەزرەبەیە، بۆ نموونە دوو لەو فەرمایشتانە دێنینەوە:

أ/ پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ: {بَيْنَمَا رَجُلٌ يَمْشِي بِطَرِيقٍ اشْتَدَّ عَلَيْهِ الْعَطَشُ، فَوَجَدَ بِئْرًا، فَنَزَلَ فِيهَا فَشَرِبَ ثُمَّ خَرَجَ، فَإِذَا كَلْبٌ يَلْهَثُ يَأْكُلُ الثَّرَى مِنَ الْعَطَشِ، فَقَالَ الرَّجُلُ: لَقَدْ بَلَغَ هَذَا الْكَلْبَ مِنَ الْعَطَشِ مِثْلُ الَّذِي كَانَ قَدْ بَلَغَ مِنِّي. فَنَزَلَ الْبِئْرَ، فَمَلأَ خُفَّهُ مَاءً ثُمَّ أَمْسَكَهُ بِفِيهِ حَتَّى رَقِيَ، فَسَقَى الْكَلْبَ، فَشَكَرَ اللَّهُ لَهُ فَغَفَرَ لَهُ. قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَإِنَّ لَنَا فِي هَذِهِ الْبَهَائِمِ لأَجْرًا؟ فَقَالَ: فِي كُلِّ كَبِدٍ رَطْبَةٍ أَجْرٌ}[1] واتە: (لەکاتێکدا پیاوێك بە ڕێیەکدا دەڕۆیشت کە تینوێتی تینی بۆ

[1] رواه البخاري: (2363)، ومسلم: (2244).

هێنابووو سەغڵەتی کردبوو، بیرێکی دۆزیەوە، دابەزیە نێو بیرەکەو ئاوی خواردەوە پاشان هاتەدەر، سەگێکی بینی زمانی دەرکێشابووو لە تینوێتییان زمانی لە زەوی دەخشاندو گڵی دەخوارد، کابرایەکە – لە دڵی خۆیدا – گوتی: ئەو سەگە تینوو بووە بە ئەندازەی ئەو تینوێتییەی بۆ من هاتبوو، بۆیە دووبارە دابەزیەوە نێو بیرەکەو خوففەکەی[1] خۆی لە پێ کردەوەو پڕی کرد لە ئاو و، بە دەمییەوە گرتی هەتا هاتەوە سەرێ، وە لەو ئاوەی کە لە خوففەکەدابوو دایە سەگەکە، خوای پەروەردگاریش سوپاسی کردو لێی خۆشبوو، گوتیان: ئەی پێغەمبەری خوا! لە ئاژەڵو ژیاندارانیش پاداشتمان بۆ هەیە؟ فەرمووی: لە هەموو خاوەن جگەرێکی تەڕدا پاداشت هەیە)، واتە: هەر شتێك كە خوێنی هەبێو ژیاندار بێ، چاکەی لەگەڵدا بکەی پاداشتت هەیە، ئەوە بە نسبەت چاکەکردن لەگەڵ ئاژەڵانیش.

ب/ هەروەها خراپەکردنیش لەگەڵ ئاژەڵاندا سزای هەیە، وەك پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ: {عُذِّبَتِ امْرَأَةٌ فِي هِرَّةٍ سَجَنَتْهَا حَتَّى مَاتَتْ، فَدَخَلَتْ فِيهَا النَّارَ، لاَ هِيَ أَطْعَمَتْهَا وَسَقَتْهَا، إِذ حَبَسَتْهَا، وَلاَ هِيَ تَرَكَتْهَا تَأْكُلُ مِنْ خَشَاشِ الأَرْضِ}[2] واتە: (ئافرەتێك سزادرا لەسەر پشیلەیەك كە بەستبوویەوە هەتا مرد، بەو هۆیەوە ئافرەتەکە چووە ئاگرەوە، نە خواردنو ئاوی پێدا، نە ڕێی پێدا لە خشپو خاڵی زەوی بخوا، خوای پەروەردگار لەسەر ئەوە سزای دا).

چوارەم: خزمەتکردنی خەڵك و سوود پێگەیاندنیان گشتگیرە و هەموو جۆرەکان دەگرێتەوە:

---

1) (خُـف)، واتە: گۆرەوی ئەستووری لە چەرم دروستکراو.

2 رواه البخاري: (3482)، ومسلم: (2242)، واللفظ له.

كـە دەڵـێین: خزمـەتكردنی خـەڵكو سـوود گەیانـدن بـە خـەڵك لـە هـەموو ڕوویەكەوە، هەر شتێك كە خەڵك پێویستی پێی بێو سوودی لـێ وەربگـرێو لێـی بەهرەمەند بێ دەیگرێتـەوە، چونكـە:

1- جارێ وشەی (إحسان) كە دەفەرموێ: (وَأَحۡسِنُوٓاْ)، واتـە: (چاكە بكـەن), گشتییەو هەموو چاكەیەك دەگرێتەوە.

2- هـەروەها وشـەی (أَن تَبَرُّوهُمۡ) دیسـان گشـتییەو هـەموو چـاكەیەك دەگرێتەوە.

3- وە وشـەی: (وَعَمِلَ صَٰلِحٗا)، واتـە: (كـردەوەی بـاش ئەنجامـدەدا)، كردەوەی باشیش هەمووی دەگرێتەوە.

4- هەروەها: (وَٱفۡعَلُواْ ٱلۡخَيۡرَ لَعَلَّكُمۡ تُفۡلِحُونَ)، واتە: (وە چاكە بكەن بەڵكو سەرفراز بن)، دیسان ئەویش گشتییە.

5- وشەی (نَفْعْ)یش كـە پێغەمبـەر ﷺ دەفـەرموێ: {خَيْـرُ النَّـاسِ أَنْفَعُهُـمْ لِلنَّـاسِ}[1] یـان كـە دەفـەرموێ: {وأَحَبُّـهُمْ إِلَـى اللهِ أَنْفَعُـهُمْ لِعِيَـالِهِ}، وشـەی (نَفْعْ)یش كە بە مانای (سوود)ە، ئەویش گشـتییە.

---

[1] رواه الطبـراني في الـمعجم الأوسط: (5787)، والدارقطنـي عن جابر بن عبدالله، وقال الألباني في السلسلة الصحيحة: حسن صحيح.

پێنجەم: خەڵکی ئیسلامی کە بە هاندەری خوا ڕازیکردن خزمەت دەکەن، هیچ کەس پێشیان ناکەوێتەوە:

بەڕاستی ئەگەر ئێمەی ئیسلامیی حەقی خۆمان بدەینە دینداریی‌و مسوڵمانێتییەکەمان، هیچ کەس لە چاکەکارییدا پێشمان ناکەوێتەوە، چونکە خەڵك کە چاکە دەکات لەگەڵ خەڵکی، چاوەڕوانی شتێکی لێ دەکات، خەڵك چاکە دەکات بە هاندەرێکی خودیی (ذاتـي)، یان لەبەرئەوەی دەیەوێ خەڵك مەدح‌و ستایشی بکات، یانی حەتمەن هاندەرەکەی لە چوارچێوەی دنیادایە، بەڵام ئینسانی ئیماندارو مسوڵمان هاندەرەکەی لە چوارچێوەی دنیادا نییە، بەڵکو پەیوەندی بە خوای بەرز و مەزن و قیامەتەوە هەیە، بۆیە هاندەر (دافع)ەکەی زۆر بەهێزە، تۆ تەماشای پێغەمبەران بکە علیهم الصلاة والسلام لەو هەموو ئارامگریی (صَبْرْ)و بەرگەگرتن (تَحَمُّلْ)ەیان، ئایا لەبەرچی وا بوون؟ چونکە لەبەر خوای بەرز و مەزن چاکەیان لەگەڵ خەڵکدا کردووەو خەڵکیان بانگ کردووە، ئیدی هەرچەندە ئازاریانداون‌و ڕووبەڕوویان بوونەتەوەو، هەرچەندە قسەیان پێ گوتوون‌و ئەزیەتیانداون.

شەشەم: خەڵکی ئیسلامی هیچ چاوەڕوانییەکیان لە خەڵك نییە:

ئەوەش چەندین ئایەتی خوای پەروەردگار دەیگەیەنن، بۆ وێنە:

1- خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَىٰ حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا ﴿٨﴾ إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكُورًا ﴿٩﴾﴾[1] خوای پەروەردگار (جل جلاله) ستایشیان دەکات‌و دەفەرموێ: (خواردنێك کە خۆشیاندەوێ، دەیدەن بە هەژارو هەتیوو دیل، تەنها لەبەر ڕەزامەندیی خوا -بۆ ئەوەی خوای

---

[1] الإنسان: ٨/ ٩.

پــەروەردگار رووی لەگــەڵمان خــۆش بــێ- ئــەو خواردنــەتان پێدەدەین،نــە پاداشتێکی ماددییمان لێتان دەوێ‌و نە سوپاسکردنێکی بـە دەمیـیش)، دیـارە ئینسان ئەو جۆرە خواردنـەی خۆشـدەوێ کـە زۆری پێویسـت بـێ، یـان زۆری برســی بــێ، ئــەو جــۆرە خواردنانــەی زۆر خۆشــدەوێن، ئەگــەرنا کەســێك خــواردنێکی لــێ زیادبــێ، زۆر بــە خەمییــەوە نییــە، بــەڵام خواردنێــك کــە خۆشیاندەوێ‌و دڵیان پێوەیەتی، لەبەرئەوەیە کە پێویستییان پێیەتی، لەگـەڵ ئەوەشدا دەیدەن بە هەژارو هەتیوو دیـل، کـە دیـارە هـەژارو هەتیوەکـە روون نییە داخۆ مسوڵمانن یان کافر؟ چونکە بـە موتڵـەقیی فەرموویـەتی‌و بەگشـتی هێنــاونی، بــەڵام دیلەکــە هــەردەبێ نامســوڵمان بــێ، دیلێــك کــە لــە دەســتی مسوڵماناندا بێ، دیارە کافرە.

2- هەروەها خوای پەروەردگار (جل جلالـه) بـە پێغەمبـەر ﷺ دەفـەرموێ: ﴿قُلۡ مَآ أَسۡـَٔلُكُمۡ عَلَيۡهِ مِنۡ أَجۡرٖ وَمَآ أَنَا۠ مِنَ ٱلۡمُتَكَلِّفِينَ﴾[1] واتــە: (پێیــان بڵــێ: هــیچ کـرێ‌و پاداشتتان لـێ داواناکەم، وە هیچ ئەرك‌و قورسـایی‌و بارگرانییشـتان ناخەمـە سـەر شان).

وە لە فەرمایشتی پێغەمبـەر ﷺدا هاتووە کە: {عَنْ سَـهْلِ بْـنِ سَـعْدٍ السَّـاعِدِي قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلى النَّبِـيِّ ﷺ فَقَالَ: يَـا رَسُـولَ الله دُلَّنِـي عَلَـى عَمَـلٍ إِذَا أَنَـا عَمِلْتُـهُ أَحَبَّنِيَ اللهُ وَأَحَبَّنِيَ النَّاسُ، قَالَ: إِزْهَدْ فِي الدُّنْيَا يُحِبُّكَ اللهُ، وَازْهَـدْ فِيمَـا عِنْـدَ النَّـاسِ يُحِبُّـكَ النَّــاسُ} [2]واتـە: (لـە سـەهلی کـوڕی سـەعدی سـاعیدیی دەگێڕنـەوە کـە گوتوویەتی: پیاوێك هاتە لای پێغەمبەر ﷺ گوتـی: ئەی پێغەمبەری خوا! کـارێکم

---

[1] ص: ٨٦

[2] رواه ابن ماجـه: (4102) عن سهل بن سعد الساعدي رضي الله عنه، وصححه الألبـاني.

پێ بڵێ کە ئەگەر بیکەم خوا خۆشـیبوێمو خەڵکیش خۆشیان بوێم، پێغەمبەر ﷺ فـەرمووی: دنیـا بـە کـەم بگـرە خـوا خۆشـیدەوێی، وە ئـەوەی کـە لـە دەسـتی خەڵکیدایە بە کەمی بگرەو چاوت لێـی نـەبێ خـەڵك خۆشـیاندەوێی)، بـەڵێ، هـەر کەسـێك تـەماعی لـەوەدا هـەبوو کـە لـە دەسـتی خەڵکیدایـە، ڕێـزو حورمـەتی دادەبـەزێ، بـەڵام ئەگـەر بـێ منـەت بـوو لـەوەی لـە دەسـتی خەڵکیدایـەو چـاوی تێنەبڕیو بە لایەوە گرنگ نەبوو، لەلایان بەڕێزدەبێ، ئەو خەسـڵەتە چـەند گرنگـە بۆ ئەهلی ئیمان! بە تایبەتی بۆ ئەهلی زانست (أهل العلم).

بنەمــای شازدەیــەم

ئە نجامدانی ئەرکـــی: بانگــەواز و فــەرمان بە چاکــە و ریێگــریی لە خــرا پە و پاکـــسازیی و چاکـــسازیی کــردن لە کۆمەڵــگادا

بنەمــای شــازدەیــەم

بانگەوازکردن و فەرمان بە چاکە و ڕێگریی لە خراپە، پاکســازیی و چاکــسازیکردن لە کۆمەڵــگــادا، ئەرکی سەرەکیی سەرشانمانە:

کۆمــەڵی ئیسلامیی بانگــەواز بــۆ ئیســلام و هــەموو شــتێکی چــاكو سـوودبەخشو، فـەرمان بـە چاکـەو ڕێگـرتن لـە خراپـە (الـدعوة إلى الإسـلام والخير والأمر بالـمعروف والنهي عن الـمنكر) بە ئەركو كاری هەرە گـرنگو سەرەکیی خۆی دەزانێ، چ لەنێوخۆیو چ لەگەڵ دەوروبەریدا.

هـەروەها کاردەکـات بۆ گـۆڕینو پاکسـازییو چاکسـازیی کۆمەڵـگا لـە هــەموو بوارەکانــدا، هــەتا بەتــەواویی دێتەســەر ڕێبــازو ژێــر ســایەی شەریعەت، چونکە:

1- خـوای تـاك و پـاك (جـل جلالـه) فەرموویـەتی: ﴿ ٱدۡعُ إِلَىٰ سَبِيلِ رَبِّكَ بِٱلۡحِكۡمَةِ وَٱلۡمَوۡعِظَةِ ٱلۡحَسَنَةِۖ وَجَٰدِلۡهُم بِٱلَّتِي هِيَ أَحۡسَنُۚ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعۡلَمُ بِمَن ضَلَّ عَن سَبِيلِهِۦۖ وَهُوَ أَعۡلَمُ بِٱلۡمُهۡتَدِينَ ﴿١٢٥﴾ ﴾ النحـل. واتـە: (بانگـەواز بکـە بـۆ ڕێبـازی پەروەردگارت بە حیکمەت و ئامۆژگاریی باش و بە چاکتـرین شـێواز وتووێـژیان لەگەڵدا بکە، بێگومان پەروەردگارت زاناترە بەوەی کە لە ڕێبازی وی لایداوەو، زاناتریشە بەوانەی کە ڕێی ڕاستیان گرتوە).

2- هەروەها خوای بەرز و مەزن فەرموویـەتی: ﴿ وَلۡتَكُن مِّنكُمۡ أُمَّةٞ يَدۡعُونَ إِلَى ٱلۡخَيۡرِ وَيَأۡمُرُونَ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَيَنۡهَوۡنَ عَنِ ٱلۡمُنكَرِۚ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ ﴿١٠٤﴾ ﴾ آل عمران. واتە: (با لەنێو ئێوەدا کۆمەڵێك هەبن بانگـەواز بکـەن بـۆ چـاکەو، فـەرمان

بکەن بە هەموو شتێکی پەسندو، ڕێگریی بکەن لە هەموو شتێکی ناپەسند، وە هەر ئەوانەش سەرفرازن).

3- هەروەها خوای پەروەردگار (جل جلاله) فەرموویەتی: ﴿ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَىٰ شَرِيعَةٍ مِّنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨﴾﴾ الجاثية، واتە: (پاشان تۆمان لەسەر بەرنامەیەك دانا لە ئایینی خۆمان، جا شوێنی بکەوەو، بە شوێن ئارەزووی ئەوانە مەکەوە کە نازانن).

4- وە هەروەها خوای بەرزو مەزن فەرموویەتی: ﴿... فَاحْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ ۖ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ ۚ لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا ۚ ...﴿٤٨﴾﴾ المائدة. واتە: (... دەجا حوکمیان لەنێواندا بکە، بەوە کە خوا ناردوویەتە خوارێ، وە بەدوای ئارەزووەکانیان مەکەوە و لامەدە لەو حەقەی بۆت هاتوە، بۆ هەر کامێکتان – بۆ هەر کام لە ئۆممەتان- بەرنامەو ڕێبازێکی تایبەتییمان داناوە).

ڕوونکردنەوە

یەکەم: بانگەوازکردن بۆ ئیسلام، ئامانجی هەرە گەورەو گرنگی کۆمەڵو جموجۆڵە ئیسلامییەکانەو، سەرجەم کارو چالاکییەکانی دیکە لە بازنەی کاری ئیسلامییدا ڕۆڵی هۆکارو ئامڕاز دەبینن، بۆ هێنانەدی ئەو ئامانجە سەرەکییە:

بانگکردنی خەڵك بۆ لای خوای بەرز و مەزن ، واتە: بۆ لای ڕێبازی خوای بەرز و مەزن ، جا خوای بەرز و مەزن هەردوو تەعبیرەکەی بەکارهێناوە، لە شوێنێکدا

دەفەرموێ: ﴿وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّن دَعَآ إِلَى ٱللَّهِ..﴾[1] واتە: (وە قسەی کێ لە هی ئەو کەسە چاکترە کە بانگەواز دەکات بۆ لای خوا ...)، وە لە شـوێنێکی دیکـەدا دەفـەرموێ: ﴿ ٱدْعُ إِلَىٰ سَبِيلِ رَبِّكَ ...﴾ النحـل، چـونکە خـەڵك بـانگکردن بـۆ لای خوای بەرز و مەزن واتە: بۆ لای ڕێبازی خـوای بـەرز و مـەزن ، بـۆ لای بەرنامـەی خوای بەرز و مەزن ، بۆ لای ئایینی خوای بەرز و مەزن .

واتــە: ئێمــە کــە دوایــی لــە ڕووی ڕاگەیاندنــەوە کاردەکــەین، لــە ڕووی کۆمەڵایەتییــەوە، کاری سیاسییو دبلۆماسیی دەکەین، هەمووی بۆ ئەوەیـە خـەڵك لە خوای بەرز و مەزن نزیك بخرێتەوە، خەڵك بەندەی خوای بەرز و مەزن بێو بـۆ خوای بەرز و مەزن صوڵحاو بێ، خەڵك بەپێی شەریعەتی خوای پەروەردگار (جـل جلالـە) ژیـانو گـوزەرانی خـۆی بـەڕێوەببا، پێغەمبـەران علـیهم الصـلاة والسـلام هەموویان ئەوە ئامانجی سەرەکییان بووە، بۆیەش هەر بەوە دەستیان پێکردووە: خوای پەروەردگار (جل جلاله) لەسەر زمـانی هـەر کـام لـە نـووحو هـوودو سـاڵحو شـوعەیب علـیهم الصـلاة والسـلام ئـەم ڕسـتەیە دووبـارە دەکاتـەوە: ﴿... يَٰقَوْمِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُۥٓ ...﴾[2] واتـە: (... ئـەی گەلەکـەم، خـوا بپەرسـتن، بێجگە لەو پەرستراوێکیدیکەتان نییە ...)، ئەوە قسەی هەموو پێغەمبـەران علـیهم الصلاة والسلام بووە، سەرەتاو کۆتایی کارەکەیان بریتی بووە لەوە.

کەواتە: ئەوەی کە هەندێك خەڵك – بەتایبەتی لـەم ڕۆژگـارەدا – دەیڵـێن: کـە ئەوەی بانگخواز بێ ناتوانێ کاری سیاسـیی بکـاتو، ئـەوەش کـە کـاری سیاسـیی

---

[1] فصلت: ٣٣

[2] الأعراف، ئایەتەکانی: (59، 85،73،65)

دەکات با بانگخواز نەبێ‌و، کاری بانگەوازو کاری سیاسیی لەیەکدی جیابن، ئەوانە بەڕاستی لە ئەصڵی مەبەست حاڵی نەبوون، چونکە کاری سیاسیی‌و دبلۆماسیی‌و هەڵبژاردن‌و، چالاکی کۆمەڵایەتیی‌و فیکریی‌و ئەوانە هەموویان ئامرازن، وە خەڵك بۆ لای خوای بەرز و مەزن بانگکردن، ئا ئەوە لەڕاستیدا ئامانجە.

دووەم: بانگەواز بۆ چاکە، هەرچەندە لەگەڵ بانگەواز بۆ ئیسلام لەیەك نزیکن، بەڵام یەك نین:

ئەم ئایەتە: ﴿وَلۡتَكُن مِّنكُمۡ أُمَّةٞ يَدۡعُونَ إِلَى ٱلۡخَيۡرِ وَيَأۡمُرُونَ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَيَنۡهَوۡنَ عَنِ ٱلۡمُنكَرِۚ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ﴾[1] ، زۆرجاران ئاوا تەفسیر کراوە[2]: (با کۆمەڵێك لەنێو ئێوەدا هەبن خەڵك بانگ بکەن بۆ ئیسلام ...)، یانی: (خَیْر) واتە: (ئیسلام)، بەڵام دیارە وشەی (خَیْر) جیایە لە وشەی (ئیسلام)، بەڵێ، هەموو خێرو چاکەیەك لە ئیسلامدایە و، ئیسلام بەشێوەیەکی ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆ سەرچاوەی هەموو چاکەو خێرو خۆشییەکە، بەڵام وشەی (ئیسلام) مەفهووم‌و واتایەکی تایبەتی هەیە، کە بریتییە لەو ئایینەی خوای بەرز و مەزن ناردوویەتی، مەرج نییە هەموو چاکەیەك هەمووی وەحی دەقی لەسەر کردبێ، بەڵام وشەی (خَیْر) مەفهووم‌و واتایەکی دیکەی هەیەو فراوانترو گشتگیرە، (خَیْر) واتە: چاکەو هەر شتێکی باش کە مرۆڤ ئارەزووی دەکات.

واتە: وەحی بەگشتی خەڵکی بۆ چاکە بانگکردووەو هانیداون، بەڵام هەندێك چاکە هەن کە خەڵك بە عەقڵ‌و ئەزموون‌و بەو فیترەتەی کە خوای بەرز و مەزن پێی بەخشیون، دەتوانن دەرکیان پێ بکەن، دیارە بە دڵنیاییەوە ئیسلام

---

[1] آل عمران: ١٠٤

2) خۆیشم لە هەندێك کتێبمدا وامکردووە! بەڵام ئەوە لێرە ڕاستم کردەوە.

بێجگە لە چاکە فەرمان بە هیچ شتێکی دیکە ناکات و، خەڵك بۆ هیچ شتێکی دیکە بانگ ناکا، بەڵام وشەی (خَیْـر) لە ڕوویەکی دیکەوە مەفهوومەکەی فراوانترە، هەموو شتێکی باشو بەسوود دەگرێتەوە، بۆوێنە: ئەو تەکنۆلۆجیایەی دەیبینینو بۆتە مایەی بەختەوەری بەشەر، ئەگەر بەشەر بۆ مەبەستی چاکە بەکاری بێنێ، ئەو هەموو ئامێرو ئامرازانە کە دروستکراون، هەموو ئەوانە وەحی دەستی ئینسانی نەگرتوە فێریانی بکات، بەڵام خوای بەرز و مەزن ئەو توانایەی داوە بە ئینسان، کە بە عەقڵو فیترەتو ئەزموونی خۆی بگاتە داهێنانی ئەو شتانە،کەواتە: کە ئایەتەکە دەفەرموێ: ﴿وَلْتَكُن مِّنكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى ٱلْخَيْرِ ...(١٠٤)﴾ آل عمران، وێڕای ئەوەی کە دەبێ خەڵك بانگ بکرێ بۆ ئیسلام، کە بە دڵنیاییەوە ئیسلام وەك گوتم بێجگە لە چاکە، خەڵك بۆ هیچ شتێکی دیکە بانگ ناکا، بەڵام وێڕای ئەوە هەر شتێکی دیکەش کە بەسوودو بە کەڵك بێ بۆ خەڵك، ئەو ئایەتە دەیگرێتەوە، کە دەبێ ئێمە خەڵکی بۆ ڕێنمایی بکەینو، یەکدی بۆ ڕێنمایی بکەینو، فێری یەکدی بکەینو، یەکدی لێ شارەزا بکەین.

سێیەم: فەرمان بە چاکە و ڕێگرتن لە خراپە لە ڕووی ڕیزبەندیی کاتەوە (الترتیب الزمني) و گرنگییەوە، پاش بانگەواز دێ، ئەرکێکی یەکجار گەورە و گرنگی مسوڵمانانە:

چونکە تۆ تا یەکێك بانگ نەکەی بۆ لای ئیسلامو بە دەنگتەوە نەیەت، ناتوانی فەرمان بە چاکەو ڕێگریی لە خراپەی لەگەڵدا ئەنجام بدەی، واتە: کەسێك کە لە بنەڕەتدا جارێ ئیسلامی قبووڵ نەکردبێ، وەك ئیمانو عەقیدە، پاشان وەك شەریعەت پێیەوە پابەند نەبووبێ، تۆ ڕێت نییە کە بڵێی: ئەوە مەکە خراپەو ئەوە بکە چاکە، پێشێ دەبێ ئیسلامی قبووڵ کردبێ، ئینجا دوایی فەرمان بە

چاکەو ڕێگریی لە خراپەی لەگەڵدا ئەنجام دەدەی، وە فەرمان بە چاکەو ڕێگرتن لە خراپە، دەگونجێ بە شێوەی تایبەت ئەنجام بدرێ‌و دەشگونجێ بەگشتی، واتە: دەگونجێ کۆمەڵێك لە مسوڵمانان خۆی بۆ تەرخان بکەن، وە دەشگونجێ کە هەر کامێك لە مسوڵمانان لە زاتی خۆیدا ئەنجامی بدا، بۆ هەردووك لەو دوو شێوازەش بەڵگەمان هەیە:

بەڵگەی ئەوە کە کۆمەڵێك لە مسوڵمانان خۆیان تەرخان بکەن‌و پسپۆڕ بن لە ئەنجامدانی فەرمان بە چاکەو ڕێگریی لە خراپەدا، لەنێو کۆمەڵگای مسوڵماناندا، ئەو ئایەتەیە کە خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿وَلْتَكُن مِّنكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ ...﴿١٠٤﴾﴾ آل عمران، وەك پێشتریش باسمانکرد، ئەگەر (مِنْ) لێرەدا بۆ بەشێك (تَبْعِيضْ) بێ، ئەوە ئەم ئایەتە ئاوا تەفسیر دەکرێ: (وە با لەنێو ئێوەدا کۆمەڵێك هەبن، بانگەواز دەکەن بۆ لای چاکەو فەرمان بە هەرچی شتی پەسندە دەکەن‌و، ڕێگریی لە هەرچی شتی ناپەسندە دەکەن ...). کەواتە: ئەم ئایەتە هەم پێکهێنانی ڕێکخراوە مەدەنییەکان‌و هەم پێکهێنانی ڕێکخراوە سیاسییەکانیشی لێ دەفامرێتەوە، دیارە لە مێژووی ئیسلام‌و لە دەوڵەتی ئیسلامییدا، کۆمەڵێکی دیاریکراو هەبوون بۆ ئەنجامدانی فەرمان بە چاکەو ڕێگریی لە خراپە و، ناوێکی تایبەتیی بۆ کارەکەیان داناوە بە ناوی (الحِسْبَة) واتە: فەرمان بە چاکە کردن‌و ڕێگریی لە خراپە کردن‌و حیساب کردنی پاداشتەکەی لەلای خوای بەرز و مەزن ، کۆمەڵێکی دیاریکراو هەبوون ئەو ئەرکەیان ئەنجامداوە، بە نێو بازاڕو شوێنی کارو کەسابەتدا گەڕاون و، هەر کەسێك چاکەیەکی فەرامۆش کردبێ، یان خراپەیەکی کردبێ، ئاگاداریان کردوونەوە، هەریەکە بە شێوازی خۆی.

وه بەڵگـەی ئـەوەش کـە وێـڕای ئـەوەی دەگونجـێ کۆمـەڵێکی تایبـەت لـەنێو مسـوڵمانانـدا هـەبن، ئـەو ئەرکـە ئـەنجام بـدەن‌و لەلایـەن دەسـەڵاتی شـەرعییەوە دانرابن، وێڕای ئەوە دەشگونجێ هەر کەسێك لە زاتی خۆیشیدا ئەو ئەرکـە ئـەنجام بدا، ئەو ئایەتەیە کە خوای بەرزو مەزن دەفـەرموێ: ﴿ وَٱلۡمُؤۡمِنُونَ وَٱلۡمُؤۡمِنَٰتُ بَعۡضُهُمۡ أَوۡلِيَآءُ بَعۡضٖۚ يَأۡمُرُونَ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَيَنۡهَوۡنَ عَنِ ٱلۡمُنكَرِ ﴾[1] ، کە ئەوەش دیارە بـە گشـتی فەرموویـەتی: ﴿ وَٱلۡمُؤۡمِنُونَ وَٱلۡمُؤۡمِنَٰتُ ﴾، واتـە: (وە هـەموو پیـاوانی ئیماندارو هەموو ئافرەتانی ئیمانـدار هێنـدێکیان دۆسـت‌و پشـتیوانی هێنـدێکیانن، فەرمان بە چاکە دەکەن‌و ڕێ لە خراپە دەگرن لەنێو خۆیاندا ...).

فەرمایشتی پێغەمبەریش ﷺ لەبارەی فەرمان بە چاکەو ڕێگریی لـە خراپـەوە زۆر زۆرن، ئێمە دووانیان لـێ بە نموونە دێنینـەوە:

یەکێکیان ئەو فەرموودەیە کە پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ: {وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَتَأْمُرُنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلَتَنْهَوُنَّ عَنِ الْمُنْكَرِ أَوْ لَيُوشِكَنَّ اللَّهُ أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عِقَابًا مِنْ عِنْدِهِ ثُمَّ لَتَدْعُنَّهُ فَلاَ يَسْتَجِيبُ لَكُمْ}[2] واتە: (سوێند بەو زاتـەی گیـانی منـی بەدەسـتە، دەبـێ فـەرمان بـە شـتە پەسـندەکان بکـەن‌و ڕێگریـی لـە شـتە ناپەسندەکان بکەن، ئەگەرنا نزیکە خوا لەلایـەن خۆیـەوە سـزایەکتان بـۆ بنێـرێ، پاشان بێگومان هەرچەندە لێی بپاڕێنەوە وەڵامتان نەداتەوە).

کەواتـە: ڕێـزو قـەدری مسـوڵمانان لـەلای خـوای بـەرز و مـەزن ، بـەوەوە بەستراوەتەوە کە فەرمان بەو شتانە بکەن کە شەریعەت بە پەسندی داناون و، ڕێ

1) التوبـة: ٧١
2) رواه التـرمـذي: (2169)، وقـال: حديث حسن، وصححه الألبـاني.

لە شتە ناپەسندەکان بگرن، هەتا ئەو کاتە، خوای بەرز و مەزن بەدەمیانەوە دێو دوعا و پاڕانەوەکانیان گیرا دەکات.

هەروەها لە فەرمایشتێکی دیکەدا پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: {مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَاسْتَطَاعَ أَنْ يُغَيِّرَهُ بِيَدِهِ فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ، وَذَلِكَ أَضْعَفُ الإِيمَانِ} [1]، واتە: (هەر کامێك لە ئێوە شتێکی ناپەسندی بینی با بە دەست –بە هێز– بیگۆڕێ، جا ئەگەر نەیتوانی با بە زمانی بیگۆڕێ، جا ئەگەر نەیتوانی با بە دڵی پێی ناخۆش بێ، وە ئەوەش لاوازترینی جۆری ئیمانە)، وە لە ریوایەتێکدا هاتووە: (لە دوای پێناخۆشبوونی دڵەوە، بە قەدەر دەنکە خەرتەلەیەك ئیمان بوونی نیە)، واتە: کەسێك بە دڵیش رقی لە خراپە نەبێ، ناگونجێ بڵێ: ئیماندارم، بە دەست پێی ناگۆڕدرێو بە زمانیش دژی ناوەستێ، بەهەر حاڵ بەڵام تەنانەت بە دڵیش رقی لێی نەبێ، مانای وایە بە قەد دەنکە خەرتەلەیەك ئیمانی نیە.

کەواتە: بە دڵ پێناخۆش بوون هەر دەبێ هەبێ، ئەگەرنا مانای وایە ئیمان لە دڵی ئەو ئینسانەدا نیە.

چوارەم: فەرمان بە چاکە کردن و رێگریی لە خراپە کردن، حیکمەت و وردەکاریی زۆری دەوێ:

هەڵبەتە ئێمە دەتوانین بە پوختیی‌و بە گوشراویی ئاماژە بە چەند خاڵێك بکەین لەو بوارەدا، ئەگەرنا بەڕاستی فەرمان کردن بە چاکەو رێگرتن لە خراپە، باسێکی وردو قووڵی دەوێ.

[1] رواه ابن ماجه: (4031)، وقال الألباني: صحيح. وفي رواية: (وَلَيْسَ وَرَاءَ ذلِكَ مِنَ الإِيمَانِ حَبَّةُ خَرْدَلٍ)

1- بەبێ زانیاری و شارەزایی ئەو ئەرکە بەڕێوەناچێ:

کەسێك زانیاریی نەبێ بە شتی پەسند (معروف)و، شتی ناپەسند (منکر)و، شارەزایی بە کەسەکانو واقیعو هەلو مەرجەکانیان نەبێ، دیارە ناتوانێ ئەو ئەرکە جێبەجێ بکات.

جا شارەزایی یەکەم بە شتە پەسندەکانو شتە ناپەسندەکان، دەبێ بزانین چ شتێك پەسندە لە رووی شەریعەتەوە، تا فەرمانی پێ بکەین، وە چ شتێك ناپەسندە تاکو رێی لێبگرین.

وە شارەزایی دووەم بە کەسەکانو بەو واقیعو هەلو مەرجەی کە تۆ دەتەوێ ئەو ئەرکەی تێدا ئەنجام بدەی؟ چونکە خۆ تۆ نابێ هەر لە خۆتەوە یەخەی خەڵکی بگریو بڵێی: ئەو شتە بکەن، یەکێك بۆی هەیە بڵێ: ئاخر بۆچی ئەنجامی بدەم؟ تۆ دەڵێی: لەبەرئەوەی پەسندە، ئەوەتا خوای بەرز و مەزن وای فەرمووەو پێغەمبەر ﷺ وای فەرمووە، چونکە زانینی ئەوە کە ئەو شتە پەسندە، یان ناپەسندە، بەس لە وەحییەوە دەزاندرێ.

ئینجا لێرەدا ئەوە فەرزێکی دینییەو، هەرچەندە هەندێکی بە عەقڵ دەزاندرێ، بەڵام هەر شتێك بە شەرع نەزاندرێو شەریعەت بە پەسندی دانەنابێ، بۆت نییە فەرمانی پێ بکەیو خەڵکی پێوە پەیوەست (مُلْزَمْ) بکەی، وە هەر شتێك شەریعەت بە ناپەسندی دانەنابێ، بۆت نییە خەڵکی لێ قەدەغە بکەی، مادام تۆ وەك دین ئەوە ئەنجام دەدەی، ئەگەرنا هەرچی راست بۆوە دەڵێ: بە عەقڵی من ئەوە پەسندەو دەبێ بیکەی، وە بە عەقڵی من ئەو شتە خراپەو دەبێ نەیکەی، مانای وایە دەبێتە ئاژاوە.

بـەڵام ئـەو شـتانەی کـە بـە عــەقڵو ئـەزموون چـاکییو خراپییانمـان بـۆ دەردەکەوێ لە بوارەکـانی ئیـداریی، پیشەسـازیی، کشـتوکاڵ ... هتـددا مـادام دەسـەلاتی شـەرعیی وڵاتو کۆمـەڵگا یاسـایان پـێ دەربکـاتو بڕیاریـان لەسـەر بدات، ئەوە لەسەر خەڵکی پێویستە پێیانەوە پابەنـد بـن، مـادام بەرژەوەنـدیی خەڵكو کۆمەڵگا لەوەدابێ، بۆ نـموونە: یاساکانی هاتوچۆ (قوانین الـمرور).

بەڵێ هەر کەسێك ئەرکی فەرمان بە چاکەو ڕێگریـی لـە خراپـە ئـەنجام بـدا، دەبێ شارەزای شەریعەت بێ، بۆ ئەو شتەی کە فەرمانی پێ بە خـەڵك دەکـات، یـاخود لـە خـەڵکی قەدەغـە دەکـات، ئەگـەرنا مـەرج نییـە هـەموو شـەریعەت شارەزابێ.

2- فەرمان بە چاکە و نەهی لە خراپە لە شتی ڕاجیایی هەڵگـردا نـاکرێ، بـەڵکو پێویسـتە پەسـند (معـروف) و ناپەسـند (منكر)ەکـان، زانایـان لەسـەریان پێکهـاتبن و یەکـدەنگ بـن کـە ئـەو شـتە پەسـندە یـان ناپەسندە:

دیارە وشەی (الــمعروف)و (الــمنكر)یـش هـەر ئـەوە دەگەیـەننو زانایـانیش لەسـەر ئـەوە یەکـدەنگن، ئینجـا (الــمعروف) واتـە: ئـەو شـتانەی کـە زانـراوە پەسـندنو، (الــمنكر)یـش واتـە: ئـەو شـتانەی کـە زانـراوە ناپەسـندن، چـونکە هەردووکیان ئەلیف لام (أل)ی تەعریفیان لەسەرە، واتە: زاندراوە کـە ئـەو شـتە پەسندەو ئەو شتەش ناپەسندە.

بۆ وێنە: کردنی پێنج نوێژە فەرزەکان، ئەوە دیارە دەزانـین شـتێکی پەسـندە، خواردنەوەی شەراب دەزانین شتێکی ناپەسندە، هەروەها لەو جۆرە شتە زانراوانـە بن کە ناکۆکییو ڕاجیایی زانایانیان لەسەر نەبێ، زانایان لەسەر ئـەوە یەکـدەنگنو

دەڵێن: ئەو شتانەی کە راجیاییان لەسەرە، شوێنی فەرمان بە چاکەو رێگریی لە خراپە نین، بۆ وێنە: پێچە (نِقَابْ)ی ئافرەتان،بەشێك کەمێك لە زانایان دەڵێن: دەموچاوی ئافرەت عەورەتەو ئافرەت مولزەمە بەوەی دەموچاوی دابپۆشێ،بەڵام زۆربەیان دەڵێن[1]: عەورەت نییە،هەر شتێکیش راجیایی تێدابوو، فەرمان بە چاکەو رێگریی لە خراپەی تێدا ناکرێ، ئەگەرنا ئەگەر وا نەڵێین، دەبێ بڵێین: هەر زانایەك بۆخۆی رایەکی هەبوو، با جیاش بێ لە رای زانایانی دیکە،بۆی هەیە لە خەڵکی هەڵپێچێ،بەوەش دنیا دەبێتە فەوزاو گێژاو.

3- ڕەچاوکردنی ئەدەب و ڕەوشتی بەرز، بۆ کەسێك کە فەرمان بە چاکە و ڕێگریی لە خراپە دەکات:

ئەو کەسەی فەرمان بە چاکە دەکاتو رێگریی لە خراپە دەکات، دەبێ ئەدەبو رەوشتێکی بەرزو جوانی هەبێو شێوازێکی جوان بەکاربێنێ، خوای کاربەجێش (جل جلالە) فەرموویەتی: ﴿أَتَأۡمُرُونَ ٱلنَّاسَ بِٱلۡبِرِّ وَتَنسَوۡنَ أَنفُسَكُمۡ وَأَنتُمۡ تَتۡلُونَ ٱلۡكِتَٰبَۚ أَفَلَا تَعۡقِلُونَ﴾[2] واتە: (ئایا فەرمان بە خەڵکی دەکەن بە شتی چاکەو خۆتان لەبیردەچێتەوە، وە ئێوە کتێبی خوا -تەورات- دەخوێننەوە؟ ئایا ئێوە نافامن)؟ هەڵبەتە رووی دواندن (خطاب) لە جوولەکەکانە، بەڵام هەموو دواندنەکانی قورئان هەر وان، هەرچەندە خوای پەروەردگار (جل جلالە) لەکاتی دابەزاندنی ئایەتەکاندا رووی دواندنی لە کۆمەڵێکی دیاریکراو کردبێ، بەڵام حوکمەکە خەڵکی غەیری ئەوانیش دەگرێتەوە.

---

1) بڕوانە: (ئافرەتو خێزان لە سایەی شەریعەت دا)، وە (چەند بابەتێکی هونەریی لەبەر رۆشنایی قورئانو سوننەت دا)، وە (سروشتو پایەکانی خێزانو مەسەلەی چەند ژنیی لە تەرازووی عەقڵ و وەحی دا)، کە لە هەموویاندا رای زۆربەی زانایانمان لەوبارەوە بە بەڵگەوە خستۆتەڕوو.

2 البقرة: ٤٤

ناگونجێ تۆ شتێکی پەسند بە خەڵکی بڵێی، بەڵام بۆخۆت نەیکەی، وە ڕێی شتێکی ناپەسندیان لێ بگری، بەڵام لە خۆتدا هەبێ.

هەروەها زانایان گوتوویانە: (أُءْمُرْ بِالْمَعْـرُوفِ بِالْمَعْـرُوفِ، وَأْنْـهَ عَـنِ الْمُنْكَـرِ لا بِالْمُنْكَرِ)[1]، واتە: (فەرمان بەچاکە بکە بەچاکیی، وە ڕێ لـە خراپـە بگـرە، بـەڵام نەك بە خراپیی)!

4- پێویســـتە ڕیزبەنـــدیی لـــە چـــاکە و خراپەکانـــدا ڕەچـــاوبکرێ و هاوسـەنگیی لـەنێوان زیـان و قازانجەکانـدا بکـرێ، هـەر خراپەیـەك خراپەیـەکی وەك خـۆی یـان گـەورەتری بێتـەوە جـێ و هـەر چاکەیەك چاکەیەکی وەك خۆی یان گەورەتری نەیەتەوە جێ، نابێ دەستکاریی بکرێ:

ئەوە مەسەلەیەکی تۆزێك وردەو لە کاتی فەرمان بە چاکەو ڕێگریی لە خراپەدا، دەبێ ڕیزبەندیی چاکەو خراپـەکان ڕەچـاوبکرێ، وە هاوسـەنگیی لـەنێوان قـازانجو زیاندا بکرێ، بۆوێنـە: تۆ دەتەوێ خراپـەیەك لابـەری، دەبـێ تەماشـای بکـەی ئـەو خراپەیەی لایدەبەی خراپەیەکی وەك خـۆی دێتـەجێ، یـاخود لـە خـۆی گـەورەتر؟ ئەگەر وایە دەستی لـێ مەدە، بۆ وێنە: کەسێك غەیبەت دەکات، تۆ دەبـێ تەماشـا بکەی بەهۆی ئەوە کە تۆ دەڵێی: غەیبەت مەکە، یاخود ڕێی لـێ دەگـری، دەبـێ تەقدیر بکەی، ئایا بـەهۆی ئـەو ئامۆژگـاریی‌و ڕێگرتنـەی تـۆ، ئـەو ئینسـانە زیـاتر تووشی غەیبەت نابێ؟ وە یاخود وێڕای غەیبەت بوختانێکیش بەو کەسە ناکات کـە

---

1) عَنْ أَنَس بْنِ مَالكٍ ﵁ قَالَ: {جَـاءَ أَعْرَابِيٌّ فَبَـالَ فِي طَائفَةِ اَلْمَسْجِدِ, فَزَجَرَهُ اَلنَّاسُ, فَنَهَاهُمْ اَلنَّبِيُّ ﷺ، فَلَمّـَا قَضَى بَوْلَهُ أَمَـرَ اَلنَّبِـيُّ ﷺ بِذَنُوبٍ مِـنْ مَـاءٍ فَأُهْرِيـقَ عَلَيْـهِ}، رواه البخـاري: (221) واللفـظ لـه، ومسـلم: (284)، واتـە: (عـەرەبێکی خێڵـەکیی هـات لـە لایـەکی مزگـەوت میـزی کـرد، خـەڵکیش تێـیان خـوڕی، پێغەمبـەریش ﷺ نەهی لێکـردن، کاتێـك میزەکەی تەواوکرد پێغەمبـەر ﷺ فـەرمانی کـرد سـەتڵێك ئاویـان پێداکرد).

غەیبەتی دەكات؟ ئەگەر بزانی خراپتردەبێ، دەبێ دەستی لێنەدەی، هەروەها هەر چاكەیەك كە فەرامۆش كراوە، تۆ دەتەوێ فەرمانی پێ بكەی، دەبێ تەماشا بكەی ئایا بەهۆی ئەو چاكەوە خراپەیەك كە گوناهی لە چاكەی چاكەكە زیاتربێ نایەتەدی؟ یاخود بەو هۆیەوە چاكەیەكی گەورەتر لەبەین ناچێ؟ ئەگەر وابێ دەبێ دەستی لێنەدەی.

لێرەدا با وێنەیەك بێنمەوە بۆ ئەوەی شتەكەتان زیاتر بۆ روون بێتەوە: رۆژێك (إبن تیمیة)(ڕ) رەحمەتی خوای لێبێ كۆمەڵە خەڵكێكی لەگەڵدادەبێ، بەلای كۆمەڵێك لە تەتەرو مەغۆلییەكاندا تێپەڕدەبن كە خەریكی شەڕاب خواردنەوەن، ئەوانیش دەڵێن: با بچین نەیەڵین شەڕاب بخۆنەوەو لێیان تێكبدەین، دەڵێ: لێیانگەڕێن، دەڵێن: ئەدی نەچین فەرمان بە چاكەو رێگریی لە خراپەیان لەگەڵدا بكەین؟ دەڵێ: نەخێر لێیانگەڕێن، چونكە ئەوان ئێستا سەرگەرمی شەڕاب خواردنەوەو سەرخۆشیین، ئەگەر سەرخۆش نەبن دەچن دزیی دەكەنو رێگریی دەكەنو خەڵكی دەكوژن، هەر سەرخۆش بن سەلامەتترە، یانی خراپەی سەرخۆشییەكەیان بۆ خۆشیانو بۆ خەڵكیش كەمترە لەوەی كە سەرخۆش نەبن، ئینجا رەنگە مەترسیی ئەوەشی بووبێ كە ئەوان بچن نەیەڵن شەڕاب بخۆنەوەو لەگەڵیان بەشەڕبێنو سەرەنجام تووشی زیانیان بكەن. كەواتە: لابردنی خراپە دەبێ زۆر عاقڵانەو وردبینانەبێو هاوسەنگیی تێدا رەچاوبكرێ، ئەوە نییە بڵێی

1- قال ابن القيم: (إنكارُ المُنكرِ أربعُ درجاتٍ: الأولى: أن يزُولَ ويخْلُفه ضدُّه، الثانية: أن يَقِلَّ وإن لم يزَلْ بِجُملته، الثالثة: أن يخلُفَه ما هو مثلُه، الرابعة: أن يخلُفَه ما هو شرٌّ منه، فالدَّرجتان الأوليان مشروعتان، والثالثةُ موضعُ اجتهادٍ، والرَّابعةُ مُحرَّمةٌ). إعلام الـموقعين عن رب العالـمين، ج: (3)، ص: (7).

وقال: (وَسَمِعْتُ شَيْخَ الْإِسْلَامِ ابْنَ تَيْمِيَّةَ قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ وَنَوَّرَ ضَرِيحَهُ يَقُولُ: مَرَرْتُ أَنَا وَبَعْضُ أَصْحَابِي فِي زَمَنِ التَّتَارِ بِقَوْمٍ مِنْهُمْ يَشْرَبُونَ الْخَمْرَ، فَأَنْكَرَ عَلَيْهِمْ مَنْ كَانَ مَعِي، فَأَنْكَرْتُ عَلَيْهِ، وَقُلْتُ لَهُ: إنَّمَا حَرَّمَ اللَّهُ الْخَمْرَ لِأَنَّهَا تَصُدُّ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنْ الصَّلَاةِ، وَهَؤُلَاءِ يَصُدُّهُمْ الْخَمْرُ عَنْ قَتْلِ النُّفُوسِ وَسَبْيِ الذُّرِّيَّةِ وَأَخْذِ الْأَمْوَالِ فَدَعْهُمْ). إعلام الـموقعين عن رب العالـمين، ج: (3)، ص: (7).

هەر چۆنێکی بێ، با من ئەو خراپەیە لابەرمو با دنیای لەسەر کاول بێ! چونکە کاتی خۆی شتی وا بووەو ئێستاش ئەوانەی بە کرچو کاڵیی لە دین تێگەیشتوون، دەڵێن: جا چۆن دەبێ لێبگەڕێین لە بازاڕ ئەوە هەبێ، یان ئەو نەفەرە ئاوا بکات؟ دەچێ لەگەڵی دەکاتە هەرایەك، جاری وا هەبووە کابرا لەسەر ئەوەی شەڕابی خواردۆتەوە کوشتوویەتی، کە دیارە ئەگەر حوکمی (شەریعەتی ئیسلام)یش لە ئارادا هەبێو دەوڵەتی ئیسلامییش هەبێ سزایەکەی چل قەمچییە، یاخود هەشتا قەمچییە لای زۆرییەکەی، بەڵام کوشتن سزای شەرعیی ئەو کەسە نییە کە شەڕاب دەخواتەوە، یان کەسێك درزیی دەکات سزایەکەی کوشتن نیە.

5- فەرمان بە چاکە و ڕێگریی لە خراپەش لە جێبەجێکردنی سزا شەرعییەکان جیایە، چونکە هەموو کەس بۆی هەیە فەرمان بە چاکە و ڕێگریی لە خراپە ئەنجام بدات، بە مەرجێك مەرجەکانی تێدا بن، بەڵام جێبەجێکردنی سزا شەرعییەکان، تەنیا مافی دەسەڵاتی شەرعییە:

ئەوەش خاڵێکی زۆر گرنگە، تۆ دەبینی کۆمەڵێك کەس شەڕاب دەخۆنەوە، تەنها بۆت هەیە ئەگەر بزانی خراپتر ناقەومێ، بچی نەیەڵی شەڕابەکە بخۆنەوە، بەڵام بۆت نییە بڵێی: وەرن هەریەکەی چل یاخود هەشتا قەمچیشتان لێبدەم، ئەوە ئیشی تۆ نییە، ئەوە ئیشی دەسەڵاتی شەرعییە، دەسەڵاتی شەرعییش داوای سەلماندن (إثبات) دەکاتو، دەبێ بەڵگەی لەسەر هەبێ، یان بۆ خۆی دانی پێدا بێنێ، یان دوو شاهێدت هەبن؟

6- پێویستە ئەو خراپەیە (منكر)ەی کە لادەبردرێ بیندراو و زاندراو بێ، نەك لە ڕێی سیخوڕیی (تَجَسُّسْ) و پشکنینەوە پەی پێ ببرێ:

چونکە سیخوڕیی کردن بەسەر مسوڵمانانەوە حەرامە، خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿... وَلَا تَجَسَّسُواْ ..﴾[1] واتە: (... وە سیخوڕیی بەسەر یەکدییەوە مەکەن ...)(٢).

دیارە سیخوڕیی کردن (تَجَسُّسْ) وەك (تَحَسُّسْ) وایە، ئەویش ئەوەیە کە تۆ هەست ڕابگری بە شێوەیەك کە ئەو کەسە هەست پێ نەکا، چاودێریی بکەی‌و کەموکووڕییەکەی بزانی، ئەوە حەرامە، بەڵکو لە فەرمایشتی پێغەمبەر ﷺدا هاتووە: {لَوِ اطَّلَعَ فِي بَيْتِكَ أَحَدٌ وَلَمْ تَأْذَنْ لَهُ، خَذَفْتَهُ بِحَصَاةٍ فَفَقَأْتَ عَيْنَهُ، مَا كَانَ عَلَيْكَ مِنْ جُنَاحٍ}[3]واتە: (ئەگەر کەسێك لە کەلێنی دەرگای ماڵەکەتەوە بە بێ ئیزنی تۆ تەماشای ماڵەکەت بکات، ئەگەر وردە بەردێکت تێگرت‌و چاویت کوێر کرد، گوناهبار نابی).

پاشان فەرمایشتەکەی پێغەمبەر ﷺ کە دەفەرموێ: {مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا}، واتە: (هەر کەسێك لە ئێوە خراپەیەکی بینی)، ئیدی نەك هەر کەسێك بە گومان بڵێ: لەوانەیە ئێستا فلانە کەس لە ماڵی خۆیدا ئەو کارە بکات‌و بچێ لێی بەژووربکەوێ، یاخود بە شێوەیەك کە بۆخۆشی هەستی پێ نەکات بچێ سیخوڕیی بەسەرەوە بکات بزانێ داخۆ خراپە دەکات یان ناکا، ئا ئەوە قەدەغەیەو، دەبێ خراپەیەکی بینراوو زانراو بێ‌و لەبەرچاو بێ، ئینجا ئەو خراپەیە نەهی لێ دەکرێ‌و ڕێی لێ دەگیرێ.

---

[1] الحجرات: ١٢

2- عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: (لاَ تَحَاسَدُوا وَلاَ تَبَاغَضُوا وَلاَ تَجَسَّسُوا وَلاَ تَحَسَّسُوا وَلاَ تَنَاجَشُوا وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا) رواه مسلم: (2563)، واتە: (ئێرەیی بە یەکدی مەبەن‌و یەکدی مەبوغزێنن‌و جاسووسیی مەکەن‌و هەست لە یەکدی ڕامەگرن، وە لە موزایەدەدا بۆفریودان نرخ زیاد مەکەن، وە ئەی بەندەکانی خوا پێکەوە برابن).

[3] رواه البخاري: (6888) واللفظ له، ومسلم: (2158)

7- دەبێ ڕیزبەندیی لە شێوازەكانی لابردنی ناپەسند (منكر) و چەسپاندنی پەسند (معروف) لە ئاسانەوە بۆ قورس بچێ، نەك بە پێچەوانەوە، مادام بە قسە لابچێ پێویست بە دەست ناكا:

واتە: كەسێك خراپەیەك دەكات، تۆ دەزانی ئەگەر بە قسە پێی بڵێیو ئامۆژگاریی بكەی، دەستی لێ هەڵدەگرێ، پێویست ناكات بڵێی: دەبێ هەر بە هێز لایبەرم، لەبەرئەوەی فەرموودەكە دەڵێ: {مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ}، چونكە فەرمایشتەكەی پێغەمبەر ﷺ لە بەرزترەوە بۆ خوارتر دەچێو شێوازی پلەپلەیی لە نزمەوە بۆ سەرێمان پێشان نادا، ئەگەرنا مادام خراپەیەك بە قسەیەكی خۆش لابچێ، پێویست ناكات هێزی لێ بخەیە كار، بەڵكو جاری وایە بە چاو لێكردنێكو هێما بۆ كردنێك، بابای خراپەكار دەست لەو خراپەیە هەڵدەگرێ و، پێویست ناكات هەر قسەشی لەگەڵ بكەی، وە ئەگەر بە قسەی نەرم دەستی لێ هەڵبگرێ، پێویست ناكات قسەی توندی لەگەڵ بكەی، وە ئەگەر بە قسەی توند دەستی لێ هەڵبگرێ، پێویست ناكات لێی رابسێی زللەیەكی لێبدەی، وە ئەگەر بە لێڕاسانێك دەستی لێ هەڵبگرێ، پێویست ناكات زللەیەكی بە كردەیی لێبدەی ... وە هەروەها.

8- لاوازترین ئاستی باوەڕ كەیە و بۆكێیە؟

فەرمایشتەكانی پێغەمبەر ﷺ دەبێ زۆر وردبینانە لێیان حاڵی بین، ئەگەرنا دوایی بە شێوەیەك لە فەرمایشتی پێغەمبەر ﷺ تێدەگەین، كە شایستەی پێغەمبەر ﷺو فەرمایشتە بەرزەكانی نیە.

پێغەمبەر ﷺ لەو فەرمایشتەیدا کە دەفەرموێ: {... فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ، وَذَلِكَ أَضْعَفُ الإِيمَانِ}[1] وە لە ریوایەتەکەیدیکەدا دەفەرموێ: {وَلَيْسَ وَرَاءَ ذلِكَ مِنَ الإِيمَانِ حَبَّةُ خَرْدَلٍ} رواه مسلم: (50)، واتە: (... جا ئەگەر نەیتوانی با بە زمانی بیگۆڕێ، جا ئەگەر نەیتوانی با بە دڵی پێی ناخۆش بێ، وە ئەوەش لاوازترینی ئیمانە)، وە لە ریوایەتەکەیدیکەدا: (وە لە دوای پێناخۆشبوونی دڵەوە، بەقەدەر دەنکە خەرتەلەیەك ئیمان بوونی نیە)، ئەوە بۆ کەسێکە توانای هەبێ بە دەست بیگۆڕێ، بەڵام هەر بە دڵ ئیکتیفا بکات، یان توانای هەبێ بە زمان بیگۆڕێ، بەڵام هەر بە دڵ ئیکتیفا بکات، بابایەکی ئاوا ئیمانەکەی بێهێزە، بەڵام تۆ بە بازاڕی هەولێرو سلێمانیو دهۆکو بازاڕەکانیدیکەی عێراقدا دەڕۆی، شەڕاب داندراوە، کە شتێکی حەرامەو دەفرۆشرێ، کابرا خۆی بە مسوڵمان دەزانێو شەڕابیش دەفرۆشێ، لە حاڵێکدا کە ناتوانی نە بە دەستیش دوکانەکەی پێ دابخەیو، نە بە زمانیش دەرفەتت هەیە بڵێی: شەڕاب مەفرۆشە، جا ئایا ئەوە مانای وایە تۆ بێهێزترین ئیمانت هەیە؟ نەخێر، بۆچی؟ چونکە لەو حاڵەتەدا تۆ توانات هەر ئەوەندەیەو ئەوە بۆ کەسێك بێهێزترین ئیمانە، کە بە دەستو بە زمان بتوانێ لایبەرێ، بەڵام بەس بە دڵ ئیکتیفا بکات، وەك کەسێك کە خۆی بە حکوومەتو دەسەڵاتدار دەزانێ، ئایا ناتوانێ بڕیارێك دەربکاو بڵێ: نابێ شەڕاب بفرۆشرێ؟ با، ئایا ناتوانێ پۆلیسان بنێرێو بڵێ: شەڕاب مەفرۆشن؟ با، بۆ ئەوەیان ئەگەر بەس بە دڵ پێی ناخۆش بێ، ئەوە بێهێزترین ئیمانی هەیە، بەڵام ئەگەر بە دڵیش پێی ناخۆش نەبێ، ئەوە فڕی بەسەر ئیمانو مسوڵمانێتیەوە نییە، بەڵێ ئەگەر بڵێ: بە دڵ پێمناخۆشە بەڵام دەسەڵاتم نییە،

---

[1] رواه مسلم: (49)

کە ڕاستیش ناکا، ئەوە دەگونجێ بڵێین: لاوازترین ئیمانی هەیە، بەڵام بۆ منو تۆی مسوڵمان کە بۆمان ناگونجێ نە بە دەست ڕێی لێبگرینو نە بە زمانیش، مەرج نییە بێهێزترین ئیمانمان هەبێ.

بەڵام بەهەرحاڵ نموونەکەمان وا هێنایەوە، دەتوانین بە دوکانەکاندا بڕۆین هەریەکی وتارێکیان بۆ بدەین، بەڵام ئایا واقیعەکەی پێ دەگۆڕدرێ؟ تۆ دەبێ تەماشا بکەی ئەگەر مەزەنەی ئەوەبوو کە پێی دەگۆڕدرێ دەبێ بیکەی، بەڵام ئەگەر مەزەنەی ئەوەبوو کە پێی ناگۆڕدرێ، نایکەیو ماناشی وا نییە کە ئیمانەکەت بێهێزە، یاخود بێهێزترین ئیمانت هەیە، چونکە پێتوایە پێی ناگۆڕدرێ، خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿فَذَكِّرۡ إِن نَّفَعَتِ ٱلذِّكۡرَىٰ﴾[1] واتە: (ئامۆژگاریی بکە، ئەگەر زانیت ئامۆژگاریی سوودی هەیە).

9- بەبێ هەڵوێستی دەروونیی لە بەرانبەر شتی پەسند و ناپەسند، ئیمان بوونی نییە:

بەبێ هەڵوێستی دەروونییو قەلبیی لە بەرانبەر چاکە و خراپەدا واتە: هەڵوێستی ئیجابیی لە بەرانبەر مەعرووفدا، کە حەزی پێ بکەیو پێتخۆشبێ بچەسپێ، وە هەڵوێستی سەلبیی لە بەرانبەر مونکەردا، کە پێتخۆشبێ لابچێ، بەبێ ئەو هەڵوێستە ئیمان بوونی نییە، کە ئەوە بەبێ فەرمایشتەکەی پێغەمبەریش ﷺ، هەر بە عەقڵ دیارەو کەسێك بە دڵ پێی خۆش نەبێ چاکە هەبێو بە دڵ رقی لە خراپە نەبێ، ئەوە دیارە ئیمانی نییە، ئەو دڵەی کە ئیمانی تێدابێ، وا لە خاوەنەکەی دەکات لەگەڵ چاکەیەکدا بێ کە لە ئیمانەوە هەڵدەقوڵێ، وە دژی خراپەیەك بێ کە دژی ئەو ئیمانەیە. فەرمایشتەکەی

---

[1] الأعلى: ٩

پێغەمبەری خـواش ﷺ زۆر روونـه کـه دەفـەرموێ: {... ولَـيْسَ وَرَاءَ ذلِـكَ مِـنَ الإِيمَانِ حَبَّةُ خَرْدَلٍ}[1]، واته: (له دوای پێناخۆشبوونی دڵ بۆ شتی ناپەسند، به قەدەر دەنکه خەرتەلەیەك ئیمان بوونی نیه).

10- هەرچـەندە دروسـتە دەسـتەیەكی دیـاریكراو فـەرمان بـە چـاكە و رێگـریی لە خراپە (حِسْـبَة) ئەنجام بدەن، بەڵام ئەوە مانای وا نییـە كە ئەركێكی گشـتی نییە :

چـونكە خـوای بـەرزو مـەزن بـە گشـتی ئیمانـدارانی پیـاوو ئافـرەتی بـە ئەنجامدانی ئـەو ئەركـە وەسـف كـردووە، دەفـەرموێ: ﴿ وَٱلۡمُؤۡمِنُونَ وَٱلۡمُؤۡمِنَٰتُ بَعۡضُهُمۡ أَوۡلِيَآءُ بَعۡضٖۚ يَأۡمُرُونَ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَيَنۡهَوۡنَ عَنِ ٱلۡمُنكَرِ...﴾[2] كـە پێشـتر چەند جارێك مانامان كردووە، بەڵام بێگومان رێـژە (نِسْـبَة)ی پێویسـت بـوونی: (ئەركی فەرمان بە چاكەو رێگریی لە خراپە) پەیوەندییەكی راستەوانە (طَـرْدِي) لەگەڵ تواناو بۆلوانی تاكەكان دا هەیـە.

پێنجەم: پابەندكردنی كۆمەڵـگـا بە شەریعەتەوە، بەرهەمی بانگەواز و فەرمان بە چاكە و رێگریی لە خراپەیە، نەك بەكارهێنانی هێز و فشـار! چونكە پابەندیی بە شەریعەتەوە بە زۆر ناكرێ[3]:

پابەندكردنی كۆمەڵگا بە شەریعەتەوە، واتـە: بـانگكردنی خـەڵك بـۆ لای خـوای بەرز و مەزن ، خەڵك كردن بە بەندەی خـوای بـەرز و مـەزن ، بەرهـەمی بانگـەوازو

---

[1] رواه مسلم: (50)

[2] التوبـة: ٧١

3) وەك بە درێژی لە (ئیسلام و دەوڵەتداریی و حوكمڕانیی)دا باسمانكردووە.

فەرمان بە چاکەو ڕێگرتن لە خراپەو باقی جموجۆڵو چالاکییەکانە، نەك بەرهـەمی بەکارهێنانی هێزو فشار خستنەسەر خـەڵك، بۆچـی؟ چـونکە خـەڵك بـەزۆر پابەنـد ناکرێ بە شەریعەتەوە، کـوردەواریی خۆمـان دەڵـێن: (بـە زۆر کەسـێك بنێـری بـۆ مـازووان، لـە دارێ هـەڵناڕوانێ)، کابرایـەك بـە تـۆبزیی پێـی بڵـێی: دەبـێ بچـی مازووانم[1] بۆ بێـنی، کابرا بە زۆری بنێری بۆ ئەو شاخە تەماشـای دار مازووەکـان ناکاتو دێتەوە دەڵێ: یەك مازوویان پێوەنەبوو!

کەواتــە: لەڕاســتیدا پابەنــدیی بــە شــەریعەتەوە بــە زۆر نــاکرێ، چــونکە مسوڵمانەتیی هەڵقوڵاوی قەناعەتو دڵو دەروونی ئینسـانەو بـە زۆر نـاکرێ، بۆیـە پابەنــدکردنی خــەڵك بــە شــەریعەتەوە، دەبــێ لــە میانــەی بانگکردنیــانو، تێگەیاندنیانو، ڕۆشنبیرکردنیانو، فەرمان بە چاکەو ڕێگرتن لە خراپەدا بـێ، نـەك لە میانەی بەکارهێنانی هێزدا، چونکە بەداخەوە ئێستا هەنـدێك لایـەنی ئیسـلامیی وایان لە مێشکدایە، کە ئەگەر دەسەڵاتمان هەبوو خەڵك هەمووی دەبێتە مسوڵمانی باش، نەخێر وا نییە، چونکە ئەگەر دەسەڵاتیشت هەبێ، ئەوپەڕی خەڵکی دەکەیە دووڕوو (منـافق)!! بەڵکو دەبێ لە دینیان تێبگەیەنیو لە دەروونـەوە بیـانگۆڕی، دەچێتە مزگەوت بەڵام نیەتی بۆ خوا لـێ ناهێنێ، دەڵێ بەڕۆژووم، بـەڵام لـە ماڵـێ خواردن دەخـوا، ئینجـا ئـەوە بـوو بـە چـی؟ وەك چۆن لـە سـەردەمی پێغەمبـەر ﷺدا، سزای مونافیقانیش لە هی کافران توندترە، خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿إِنَّ ٱلۡمُنَٰفِقِينَ فِي ٱلدَّرۡكِ ٱلۡأَسۡفَلِ مِنَ ٱلنَّارِ ..﴾[2] واتە: (بێگومـان دووڕووەکـان لـە پلەی هەرە خوارەوەی ئاگری دۆزەخ دان ...). کەواتە: بـەکارهێنانی فشـارو زۆرو هێز بـۆ فـەڕزکردنی ئیسـلام بەسـەر خەڵکدا، خـەڵك ناکاتـە مسـوڵمان، بـەڵکو لـە

---

1) مازوو: ئەوەیە کە بۆ پێسـتە خۆشـکردن (دَبـاغْ) بەکاردەهێنرێ.

2 النساء: ١٤٥

کوفری ئاشکراوە دەیانبا بۆ کوفری پەنهان، ئەویش بریتییە لە حاڵەتی نیفاقو دووڕوویی، دەبێ بە بانگەوازو تێگەیاندنو هۆشیارکردنەوەی خەڵكو قەناعەت پێهێنانیان، کۆمەڵگا بگۆڕدرێو کیانو قەوارەو دەوڵەتی ئیسلامیی دابمەزرێ، پێغەمبەری ئێمە ﷺ وایکردووە[1].

شەشەم: کۆمەڵگای مسوڵمان وەك چۆن بە دروشمەکان (الشعائر) دەناسرێ، بە بەرنامەکانیش (الشرائع) دەناسرێ:

کۆمەڵگای مسوڵمان هەر ئەوە نییە نوێژی تێدا بەرپابکرێو ڕۆژووی تێدا بگیرێو، نوێژی جەژنەکانو یادی خوای بەرز و مەزن و بانگو قامەتو ...هتدی تێدا ئەنجام بدرێن، بەڵکو کۆمەڵگای مسوڵمان وێڕای بەرپاکردنی دروشمەکان (شعائر)[2]، دەبێ بەرنامەکان (شرائع)یشی تێدا پیادەبکرێن، ئەوجار ئەو کۆمەڵگایە بە مسوڵمان لە قەڵەم دەدرێ، هەروەك خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿... لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا ..﴾[3] هەروەها دەفەرموێ: ﴿أَمْ لَهُمْ شُرَكَاؤُا شَرَعُوا لَهُم مِّنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَن بِهِ اللَّهُ ..﴾[4] واتە: (یاخود ئەوانە هاوبەشانێکیان بۆ خوا داناون، کە بەرنامەیان بۆ داناون، لە شتێکدا کە خوا مۆڵەتی پێنەداوە ...).

(شرائع)یش واتە: بەرنامەکانی ژیان، چاکەو خراپەو حەڵاڵو حەرام لە هەموو بوارەکانی حوکمو سیاسەتو ئابووریو کۆمەڵایەتیو جەنگو ئاشتییو ... هتددا.

---

1) وەك لە: (پوختەی ژیاننامەی پێغەمبەری خوا ﷺ) و، (ئیسلامو مسوڵمانەتییو کاری ئیسلامیی لەبەر ڕۆشنایی قورئان و سوننەت دا) (ئیسلامو دەوڵەتدارییو حوکمڕانیی)دا، ڕوونمان کردۆتەوە.

2) خوای پەروەردگار (جل جلاله) لە قورئاندا وشەی (شعائر)ی بەکارهێناوە، وەك دەفەرموێ: ﴿ذَٰلِكَ وَمَن يُعَظِّمْ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِن تَقْوَى الْقُلُوبِ ﴿٣٢﴾﴾ الحج، واتە: (- کاروباری حەج وەك بۆتان ڕوونکرایەوە - بەوشێوەیە، وە هەر کەسێك دروشمەکانی خوا بە بەرز بگرێ، ئەوە لە پارێزکاریی د ڵەکانەوەیە).

3 المائدة: ٤٨

4 الشورى: ٢١

بنەمـای حەڤدەیـەم

بەکـارهێنانی هـێز بۆ بەرگریکـردن لە دیـن و ژیـنی کۆمـەڵـگـا، لە کـات و شـوێنی خۆیـدا و بە مەرجـە شـەرعییـەکانـەوە

بنەمـای حـەڤدەیـەم

بەکارهێنانی هـێز بۆ بەرگریکـردن لە دین و ژینی کۆمەڵگا، لە کات و شـوێنی خۆیـدا و بە مـەرجە شـەرعییەکانەوە:

کۆمەڵی ئیسلامیی هەبوونی هێزو هۆکارەکانی لە کـاتی گونجاوو پێویستدا، بە مـافی شـەرعیی‌و بگـرە بـە ئـەرکی سەرشـانی دەزانـێ‌و، لـەپێناو پارێزگـاریی لێکردنـی پیـرۆزییەکان (مقدسـات)ی ئیسـلام‌و حورمەتەکـان (حرمـات)ی مسـوڵمانان‌و خـاك‌و نیشـتماندا بەکاریـدێنێ، بـەپێی بنچـینە شـەرعییەکان‌و، ڕەچـاوکردنی هاوسـەنگیی لـەنێوان بەرژەوەنـدیی‌و خراپـە (المصلـحة والمفسـدة)دا، چونکـە:

1- خوای زاڵ‌و کاربەجێ (جل جلاله) فەرموویـەتی: ﴿وَأَعِدُّواْ لَهُم مَّا ٱسۡتَطَعۡتُم مِّن قُوَّةٖ وَمِن رِّبَاطِ ٱلۡخَيۡلِ تُرۡهِبُونَ بِهِۦ عَدُوَّ ٱللَّهِ وَعَدُوَّكُمۡ وَءَاخَرِينَ مِن دُونِهِمۡ لَا تَعۡلَمُونَهُمُ ٱللَّهُ يَعۡلَمُهُمۡۚ ...﴿٦٠﴾﴾ الأنفـال. واتـە: (وە بۆیـان —بـۆ کـافران و بـۆ دوژمنانتان— ئامادە بکەن ئەوەی لە تواناتاندا هەیە لـە هێـز و وڵاخـی بەسـتراوە، دوژمنی خوا و دوژمنی خۆتانی پـێ بترسـێنن، وە کەسـانێکیش جگـە لـە دوژمنـە بەرچاوەکان کە ئێوە نایانزانن، بەڵام خوا دەیانزانێ ...). واتە: با هێزتـان هـەبێ تاکو دوژمنانی پەنهان و ئاشکرا لێتان بترسن و تەماعتان تێ نەکەن.

2- وە خوای بەرزو مەزن فەرموویەتی: ﴿ وَٱلَّذِينَ إِذَآ أَصَابَهُمُ ٱلۡبَغۡيُ هُمۡ يَنتَصِرُونَ ﴿٣٩﴾ وَجَزَٰٓؤُاْ سَيِّئَةٖ سَيِّئَةٞ مِّثۡلُهَاۖ فَمَنۡ عَفَا وَأَصۡلَحَ فَأَجۡرُهُۥ عَلَى ٱللَّهِۚ إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٤٠﴾﴾ الشـوری. خـوای بـەرز و مـەزن لـە سـیاقێکدا کـە باسـی سـیفەتی ئیمانـداران دەکـات دەفەرموێ: (وە ئەوانەی کاتێك دەستدرێژییان کرایە سەر، تۆڵە دەستێننەوە، وە

سزای هەر خراپەیەك خراپەیەكی وەك خۆیەتی، كەسێكیش لێبوردن بكات‌و چاكسازیی بكات پاداشتی لەسەر خوایە، بێگومان خوا ستەمكارانی خۆشناوێ).

3- هەروەها خوای بەرز و مەزن فەرموویەتی: ﴿... فَمَنِ ٱعۡتَدَىٰ عَلَيۡكُمۡ فَٱعۡتَدُواْ عَلَيۡهِ بِمِثۡلِ مَا ٱعۡتَدَىٰ عَلَيۡكُمۡۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلۡمُتَّقِينَ ١٩٤﴾ البقرة. واتە: (هەر كەسێك دەستدرێژیی كردە سەرتان، وەك دەستدرێژیی كرانە سەرتان لەلایەنی ویەوە، ئاوا دەستدرێژیی بكەنەوە سەر و بەرپەرچی بدەنەوە، وە پارێز لە خوا بكەن، وە بزانن خوا لەگەڵ پارێزكاراندایە).

4- پێغەمبەری خواش ﷺ لەوبارەوە فەرمایشتی زۆرن، بۆ وێنە: فەرموویەتی: {لاَ تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي قَائِمَةً بِأَمْرِ اللَّهِ لاَ يَضُرُّهُمْ مَنْ خَذَلَهُمْ أَوْ خَالَفَهُمْ حَتَّى يَأْتِيَ أَمْرُ اللَّهِ وَهُمْ ظَاهِرُونَ عَلَى النَّاسِ} رواه البخاري: (3641) ومسلم: (1037) واللفظ له، واتە: (بەردەوام كۆمەڵێك لە ئوممەتی من – دەستەیەكی كەم لە كۆمەڵی[1] فراوانی من– فەرمانی خوا جێبەجێ دەكەن، نە ئەوانەی پشتیان بەردەدەن زیانیان پێدەگەیەنن‌و، نە ئەوانەش كە دژایەتییان دەكەن، هەتا فەرمانی خوا دێ – هەتا دنیا كۆتایی دێ–، لەو كاتەشدا ئەوان بەسەر خەڵكەوە باڵادەستن).

5- هەروەها پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: (لَنْ يَبْرَحَ هَذَا الدِّينُ قَائِمًا، يُقَاتِلُ عَلَيْهِ عِصَابَةٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ حَتَّى تَقُومَ السَّاعَةُ) رواه مسلم: (1922)، واتە: (ئەم ئایینە بەردەوام بە راوەستاویی دەمێنێتەوە، كۆمەڵێك لە مسوڵمانان لەپێناویدا دەجەنگن، هەتاكو قیامەت دێ).

---

1) چونكە ئوممەت بە مانای كۆمەڵ دێ.

ڕوونکــردنەوە

یەکــەم: هەرچــەندە جیهــاد بــە مانــا تایبەتییەکــەی (کــە بریتییــە لــە جــەنگ)[1] لــە بنەڕەتــدا ئــەرکی دەوڵــەتی ئیســلامییە، بــەڵام وەك حاڵــەتی هــەڵاواردن و لەکاتی نەبوونی دەوڵــەتدا، مسوڵمانـان لەســەریان پێویســتە بەگوێرەی توانا بەرگریی بکـەن :

هەرچــەندە جیهــاد (بــە مانــا تایبەتییــەکەی) لــە بنەڕەتــدا ئــەرکی دەوڵــەتی ئیسلامییە، بە بەڵگەی ئەوە کە لە قۆناغی مەککەدا ڕێ نــەدرا بــە مسـوڵمانان هێــز بەکاربێنـن، بەڵکو لە قۆناغی مەدینەدا ڕێگایان پێدرا.

لــە (ســیــرة ابــن هشــام)دا هــاتووە[2] لــەکاتی باسـکردنی پەیــمانی دووەمــی عەقەبەدا: (فَقَالَ لَهُ الْعَبّـاسُ بْنُ عُبَـادَةَ بْنِ نَضْـلَةَ: وَاَللَّهِ الَّذِي بَعَثَك بِـالْحَقّ إنْ شِـئْت

---

1) ئەگەرنا مانای فراوانی جیهاد بریتیە لە بەکارهێنانی هەموو هەوڵو توانایەك لەپێناوی ڕازیکردنـی خـوا (جـل جلاله)دا، بۆیە وشەی (جهاد) وەك چۆن لـە ئایەتـە مەدینـەیی (مـدني)ەکانـدا هـاتوە، لـە ئایەتـە مەککـەیی (مکي)ەکانیشدا هاتوە، بـەڵام وشـەی (قتـال) کـە بـەس بـە مانـای (جـەنگ)ە، تـەنیا لـە ئایەتـە مەدینـەیی (مدني)ەکانـدا هاتوە،کەواتە:وشـەی (جهـاد) هـەم مانـای جـەنگ (قتـال) دەگرێتـەوەو، هـەم مانـای غـەیری (قتال)یش دەگرێتەوە، بۆ وێنە: خوای پەروەردگار ﷻ دەفەرموێ: ﴿وَمَن جَٰهَدَ فَإِنَّمَا يُجَٰهِدُ لِنَفۡسِهِۦٓۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنِ ٱلۡعَٰلَمِينَ ٦﴾ العنكبوت، واتە: (هەر کەسـێك تێکۆشـا ئـەوە بـۆ خـۆی تێدەکۆشـێ – قازانجەکـەی بـۆ خۆیەتی – وە خـوا دەوڵەمەنـدو بـێ نیـازە بەرانبـەر بـە جیهانییـان)، مـرۆڤ لـەپێناوی خـوا (جـل جلالـە)دا تێدەکۆشێ، بەڵام خۆی لێی بەهرەمەندە، خوا (جل جلالە) لێی بەهرەمەند نابێو کەس ناتوانێ سوودێك بـە خوای پەروەردگار ﷻ بگەیەنێ.

هەروەها خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿وَجَٰهِدُواْ فِي ٱللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِۦۚ ...٧٨﴾ الحج، واتـە: (لـەڕێی خوادا وەك بۆ خوا شـایسـتەیە تێبکۆشن ...).

بەکورتی: وشەی (جهاد) لە سوورەتە مەککـەیی (مکـي)ەکانـدا، بـە مانـای هەوڵـدانو خـۆ مانـدووکردنو تێکۆشان هاتوە، وە جاری واش هەیە وشـەی (جهــاد) بـە مانـا تایبەتییەکـەی هـاتوە کـە جـەنگو کوشـتار دەگەیەنێو بەو مانایەش تەنیا لە سوورەتە مەدینەییەکاندا هاتوە.

2) عَنْ كَعْبِ بْنِ مَـالِكٍ، قَالَ: كَـانَ أَوَّلَ مَنْ ضَـرَبَ عَلَى يَدِ رَسُـولِ اللَّهِ ﷺ الْبَـرَاءُ بْنُ مَعْرُورٍ، ثُمَّ بَايَعَ بَعْدُ الْقَوْمُ.

لَنَمِيلَنَّ عَلَى أَهْلِ مِنَى غَدًا بِأَسْيَافِنَا؟ قَالَ: فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لَمْ نُؤْمَرْ بِذَلِكَ وَلَكِنْ ارْجِعُوا إِلَى رِحَالِكُمْ)، واتە: (عەبباسی کوڕی عوبادەی کوڕی نەزڵە پێی گوت: سوێند بەو خوایەی کە تۆی بە حەق ناردوە – ئەی پێغەمبەری خوا– ئەگەر ئیرادە بکەی‌و پێت چاك بێ، بەیانی بە شمشێرەکانمان لەگەڵ ئەو موشریکانەی کە لە مینا کۆبوونەتەوە ڕووبەڕوو دەبینەوە، پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: فەرمانمان بەوە پێ نەکراوە –واتە: جەنگ کردن–، بەڵکو بگەڕێنەوە بۆ لای بنەو بارگەکانتان)، بەڵێ لە قۆناغی مەککەدا مسوڵمانان ڕێیان لێگیرابوو کە چەك‌و هێز بەکاربێنن، وەك خوای پەروەردگار (جل جلاله) دەفەرموێ: ﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوٓا۟ أَيْدِيَكُمْ وَأَقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُوا۟ ٱلزَّكَوٰةَ ...﴿٧٧﴾﴾ النساء، واتە: (ئایا تەماشای ئەوانە ناکەی کە پێیان گوترا: دەست بگێڕنەوەو چەك‌و هێز بەکارمەهێنن، بەڵام نوێژ بەرپابکەن‌و زەکات[1] بدەن؟...).

بەڵام لە مەدینەدا ئەم ئایەتە بەپێزە خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَـٰتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا۟ ۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ﴾[2] واتە: (مۆڵەت درا بۆ

فَلَمَّا بَايَعْنَا رَسُولَ اللَّه ﷺ صَرَخَ الشَّيْطَانُ مِنْ رَأْسِ الْعَقَبَة بِأَنْفَذِ صَوْتٍ سَمِعْتُهُ قَطّ: "يَا أَهْلَ الْجَبَاجِب" – وَالْجَبَاجِبُ: الْمَنَازِلُ– هَلْ لَكُمْ فِي مُذَمّمٍ وَالصّبَاءِ مَعَهُ قَدْ اجْتَمَعُوا عَلَى حَرْبِكُمْ؟ قَالَ: فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ هَذَا أَزَبّ الْعَقَبَةِ هَذَا ابْنُ أَزْيَبَ.

قَالَ ابْنُ هِشَامٍ: وَيُقَالُ ابْنُ أُزَيْبٍ "أَتَسْمَعُ أَيْ عَدُوّ اللَّهِ، أَمَا وَاللَّهِ لَأَفْرُغَنّ لَك".

قَالَ: ثُمّ قَالَ رَسُولُ اللَّه ﷺ "ارْفَضّوا إلَى رِحَالِكُم". قَالَ: فَقَالَ لَهُ الْعَبّاسُ بْنُ عُبَادَةَ بْنِ نَضْلَةَ: وَاللَّهِ الّذِي بَعَثَك بِالْحَقّ إنْ شِئْت لَنَمِيلَنّ عَلَى أَهْلِ مِنَى غَدًا بِأَسْيَافِنَا، قَالَ: فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "لَمْ نُؤْمَرْ بِذَلِكَ وَلَكِنْ ارْجِعُوا إِلَى رِحَالِكُمْ" قَالَ فَرَجَعْنَا إِلَى مَضَاجِعِنَا، فَنِمْنَا عَلَيْهَا حَتّى أَصْبَحْنَا. (السيرة النبوية لابن هشام، ج: (2)، ص: (231).

1) زۆر لە زانایان پێیانوایە مەبەست لە زەکات لێرەدا، پاککردنەوەی دەروون (تـزکیـة النـفس)ە.

2 الحج: ٣٩

ئەوانەی كە جـەنگیان لەگەڵدا دەكرێو ستـەمیان لـێ كراوە، وە بێگومـان خـوا لەسەر یارمەتیدانیان بە توانایە)، (أُذِنَ) واتە: مۆڵەت درا، كەواتە: پێشتر مۆڵـەتو ئیزن نەبووە كە هێزو چـەك بـەكاربێنن، ئینجـا ئەمـە لێـی وەردەگـیرێ كـە ئەسـڵ ئەوەیە مسوڵمانان دەوڵەتو قەوارەیەكیان هـەبێ ئـەوجار جـەنگو جیهـاد بكـەن، جەنگو جیهادیش بۆ بەرگریی كردنە لەو قەوارە ئیسلامییە و، بۆ بـەرگریی كردنـە لە بانگەوازی ئیسلامیی كـە ڕێی لـە بەردەمـدا تـەختو ئاچـووغ بـێ، ئەسـڵەكەی وایەو پێغەمبەر ﷺ وایكردووە، وە مـەنتیقی عـەقڵو واقیعـیش ئـەوە دەخـوازێ، مەعقووڵ نییە تۆ جارێ سـەر زەمینەكـە هـی خـۆت نییـە و، قـەوارەو دەسـەڵاتت نییە، خەڵكەكەت بۆ سـاغ نەبۆتـەوە، بچـی دەوڵـەت رابگـەیەنی، خـۆی دەوڵـەت دەبێ سـێ بنەمای هـەبێ:

أ- سەر زەمینێكت هەبێ هی خۆت بێو دەسەڵاتت بەسەریدا هەبێو كۆنترۆڵت كردبێ.

ب- خەڵكێك هەبێ تۆیان قبووڵ بێ وەك دەسەڵات.

جـ - بەرنامەیەكیشت هەبێ كە پیادەی بكەی.

بـەڵام تـۆ خـەڵكت نـەبێو خاكـت نـەبێو دەسـەڵاتت نـەبێ، دەوڵـەتی چـی، پێغەمبەری خوا ﷺ كاتێك كە چوو بۆ مەدینەو مسوڵمانان هـاتن بەیعـەتیان پێـدا و، بە براگەورەی خۆیان لە قەڵەمیاندا و، باوەشیان كردەوە بۆ بانگـەوازو پـەیامو بەرنامەكەی، ئەوجار دەوڵەتی دامەزراند، چونكە لەوێ دەیتوانێ شەریعەتی خـوای پەروەردگار (جل جلاله) پیادە بكات.

بەڵێ وەك گوتم بنەڕەت ئاوایە، جەنگو جیهاد دەبێ دەوڵەتی ئیسـلامیی پـێی هەڵسـێ، بـەڵام وەك حاڵـەتی هـەڵاواردن (إسـتثناء)و لـەكاتی نـەبوونی قـەوارەو

دەوڵەتی ئیسلامییدا، مسوڵمانان لەسەریان پێویستە بەگوێرەی توانا بەرگریی بکەن لە دینو ژینو ناموسو ماڵیانو، بەهۆی نەبوونی دەوڵەتەوە ئەو ئەرکەیان لەسەر لاناچێ، دیارە هێز بەکارناهێنن بۆئەوەی دەوڵەتی ئیسلامیی دابمەزرێنن، بەڵام بۆ وێنە: دەبێ هێز بەکاربێنن بۆئەوەی بەرگریی بکەن لە خاکی خۆیان، ئەگەر خاکەکەیان داگیرکرا، وە بەگشتی بەرگریی لەخۆ کردن هەمیشە هەر هەیە، بەڵام لەولاوە خوای پەروەردگار(جل جلالە) دەفەرموێ: ﴿... فَمَنِ ٱعۡتَدَىٰ عَلَيۡكُمۡ فَٱعۡتَدُواْ عَلَيۡهِ بِمِثۡلِ مَا ٱعۡتَدَىٰ عَلَيۡكُمۡۚ ..﴾[1] وە دەفەرموێ: ﴿وَٱلَّذِينَ إِذَآ أَصَابَهُمُ ٱلۡبَغۡيُ هُمۡ يَنتَصِرُونَ﴾[2] کە دیارە ئەم ئایەتە لە سوورەتی (الشوری)یە و، سوورەتی (الشوری)ش لە مەککە دابەزیوە.

سەرنج بدەن ئەمە زۆر گرنگە: لە قۆناغی مەککەدا بە کردەوە پێغەمبەر ﷺ ڕێی نەدەدا هاوەڵانی بەڕێزی چەك بەکاربێننو دەیفەرموو: مۆڵەت نییە، ئەوان دەیانگوت: با بەکاری بێنین، ئەو دەیفەرموو: نەخێر فەرمانمان پێ نەکراوە، بەڵام وەك پەروەردەکردن خوای بەرز و مەزن مسوڵمانانی وا پەروەردەدەکرد، کە گیانی فیداکارییو بەرخۆدانو خەباتو جیهادیان تێدا هەبێ، بۆئەوەی کە هەر کاتێك پێویست بووو هەلو مەرجەکە رەخسا، ئامادەبن!

دووەم: هێز و هۆیەکانی هێز سەرەنجام هۆکارن و نابێ بکرێنە ئامانج، دیارە ئامرازیش لەکاتی پێویست و گونجاوی خۆیدا و لەپێناو ئامانجی شەرعییدا بەکاردێ، کە بریتییە لە پاراستنی پیرۆزییەکانی ئیسلام و حورمەتەکانی مسوڵمانان و خاك و نیشتمان:

---

[1] البقرة:194

[2] الشوری: ٣٩

ئەمەش خاڵێکی گرنگە: ئەو شتانەی ئیسلام وەك هۆکارو ئامڕاز دایناون، دەبێ وریابین نەیانکەینە ئامانج، کاتی خۆی کە ئێمە چەکمان پێبوو، دوایی ئەوە بوو هەلو مەرجێك بەسەرداهات، مەکتەبی عەسکەرییمان هەڵوەشاندەوەو چەكو بنکەو بارەگاکانمان نەمان، هەندێك لە برایانی خۆمان پێیانوابوو کە تەنازولمان لە ئیسلامەتیی کردووە، نەخێر پاشەکشەمان نەکردووە، چونکە ئەگەر ئێمە پاشەکشەمان کردبێ دەبێ بڵێین: پێغەمبەری خواش ﷺ لە ئاشتەوایی حودەیبییە (صُلْحُ الحُدَيْبِيَةَ)دا کە ڕێکەوتننامەیەك لەگەڵ هاوبەش دانەرەکاندا ئیمزا دەکات، کە هەتا دە ساڵی دیکە لە دژی یەکدی شەڕ نەکەن، دەبێ بڵێین: ئەویش وازی لە جەنگو جیهاد هێنابوو؟! نەخێر.

مەسەلەی هێزو بەکارهێنانی، ئامڕازە، ئامانج نییە، ئامانج ئەوەیە کە دەبێ هەمیشە هەتبێ، بەلام ئامڕاز مەرج نییە هەمیشە هەتبێ، ئامڕازو هۆکار بۆ بەدیهێنانو جێبەجێ کردنی ئامانجە و، ئەگەر ئامانجەکە پەکی لەسەر ئەو ئامڕازە کەوت، بەکاری دێنین، بەلام ئەگەر پەکی لەسەری نەکەوتو پێویستی بە ئامڕازێکی دیکە بوو، ئەوکاتە دەبێ دەست لەو هۆکارە هەڵگریو هۆکارێکی دیکە بەکاربێنی، کە ئامانجەکە پێویستی پێیەتی.

وە لەڕاستیدا هەمیشە ئامانجە گرنگو بنەڕەتییەکان نەگۆڕو چەسپاون، بەلام ئامڕازو هۆکارەکان لە حاڵو هەلو مەرجێکەوە بۆ حاڵو هەلو مەرجێکی دیکە گۆڕانیان بەسەردادێ، ئەو ئامڕازە دوێنێ باشبووە، بەلام بەکەڵکی ئەمڕۆ نایێ، بۆ وێنە: لەڕووی بلاوکردنەوەی زانستو بانگەوازەوە، کاتی خۆی ئەو هەموو هۆکاری ڕاگەیاندنەی ئێستا لەبەردەستی ئێمەدا هەن، ئایا لەبەردەستی زانا پێشووەکانماندا هەبوون؟ نەخێر، ئەوان ئامڕازی سادەیان بەکاردەهێنا، حەلەقەی دەرسیان هەبوو، وتاریان هەبوو، کۆمەڵە خەڵکێك گوێیان لێ دەگرتن، بەلام ئێستا

رادیۆو تەلەفزیۆنو کەناڵی ئاسمـانیی‌و کۆمپیوتـەرو ئینتـەرنێت‌و رۆژنامـەو گۆڤـار هەیە، ئەمانە کاتی خۆی هیچیان نەبوون، وە هەروەها لە هەر بوارێکی دیکـەدا تـۆ دەبێ تەماشابکەی لەو هەلو مەرجەی تۆدا، چ ئامرازێك کاریگەرترە بۆ هێنانـەدی ئەو ئامانجە؟ دەبێ ئەوەیان بەکاربێنی، ئایا وا باشـە ئێمـە ئێسـتا بچینەوە ئـەو شاخ‌و داخانەو بارەگامان لەوێ هـەبێ‌و خۆمـان بکەینـە نیشـانە بـۆ موشـەکەکانی ئەمریکا و، حزبە عەلمانییەکانیش ناوو ناتۆرەمـان بـەدوا بخـەن‌و، پـەردەو نێـوان بکەوێتە نێوانی خۆمان‌و میللەتەکەمان و، خەڵکەکەمان زیـاتر سـەرگەردان بکـەن، ئایا ئەوە باشە؟ نەخێر بە دڵنیاییەوە باش نییە، بـەڵام ئـەدی ئەگـەر رۆژێـك هـات وای پێویست کرد ئێمە دەست بدەینەوە چەك، لێمان قەدەغەیە؟ نەخێروەك چۆن خەلیفـەی دووەمـی پێغەمبـەر ﷺ عومـەری کـوڕی خـەتتاب خـوا لێـی رازی بـێ، ئەوەی کە پێغەمبەر ﷺو ئەبو بـەکردا خـوا لێـی رازی بـێ دەیاندایـە دڵـڕاگیراوان (الـمؤلفة قلوبهم)، کۆمەڵێك خەڵکی زلە زلەی ئەشراف، خەڵکی بەدەرەوەو سەرۆك عەشـیرەت بـوون، کـاتی خـۆی پێغەمبـەر ﷺ دیـاریی دەدانـێ تـاوەکو شـەڕو خراپەیان لە ئیسـلام دووربخاتـەوە، دوایـی ئـەبو بـەکریش خـوا لێـی رازی بـێ لـە سەردەمی خۆیدا هەر دەیدانێ، عومەر خوا لێی رازی بێ، کـە دەوڵـەتی ئیسـلامیی هێزو دەسـەڵاتی پەیـداکردو بـێ منـەت بـوو، لێـی گرتنـەوەو گـوتی: کـاتی خـۆی ئیسـلام دەسـەڵاتی کـەمبووەو دەوڵـەتی ئیسـلامیی بێهێـز بـووە، لەبەرئـەوە پێویستییمان بە دڵڕاگرتنی ئێوەبوو، بەڵام ئێستا بارودۆخ گۆڕاوە(١)!

1- (فبعد انتصار المسلمين على هوازن سنة (8) هـ أعطى الرسول بعض رؤساء القبائل، فأعطى مائة بعيـر لكل من أبي سفيان بن حرب، وابنـه معاويـة، وحكيم بن حـزام، والحارث بن كلدة، والحارث بن هشـام، وسـهيل بـن عمرو، وحويطب بن عبد العزى، والعلاء بن جارية الثقفي، وعيينة بن حصن، والأقرع بن حابس التميمي، ومالك بن عوف النصري، وصفوان بن أمية، وأعطى –دون الـمائة– رجالاً من قريش منهم: مخـرمة بن نوفل الزهـري، وعميـر بن وهب الجمحي، وهشـام بن عمرو، وسعيد بن يربـوع، وعـدي بـن قـيس، وآخـرون، ويبـدو أن عطـاء الرسول ﷺ للعباس بن مرداس لم يكفه، فعاتب الرسول ﷺ بأبيات من الشعر، فقال ﷺ لأصحابه: إذهبـوا

جا ئایا عومەر خوا لێی ڕازی بێ ئەو ئایەتەی لەکارخست؟ وەك ئەوانەی گومانی خراپی پێ دەبەن، کە شیعەکانن دەڵێن: عومەری کوڕی خەتتاب ئایەتێکی خوای لەکارخست! نەخێر وانییە، بەڵام عومەری کوڕی خەتتاب خوا لێی ڕازی بێ چاك لە شەریعەت حاڵی بوو، گوتی: هەل‌و مەرجی جێبەجێ کردنی ئەم ئایەتە ئێستا نییە و، هەر کاتێك هەل‌و مەرجی دووبارە بوویەوە، جێبەجێی دەکەینەوە، هەر کاتێك ئیسلام پێویستی بەوەبوو دڵی خەڵکی ڕابگرین، دووبارە ئەوانەی کە بە پارە شەڕو خراپەیان لەکۆڵ مسوڵمانان دەبێتەوە، شەڕەکەیان لەکۆڵ مسوڵمانان دەکەینەوە، بەڵام ئێستا ئیسلام پێویستی بەوە نیە.

هەروەها مەسەلەی دەست بڕین، عومەر خوا لێی ڕازی بێ لە ساڵی برسێتی (عام الرمادة)[1]دا سزای دەست بڕینی ڕاگرت، گوتی: ئەگەر خەڵك دزیشیان کرد دەستیان مەبڕن، بۆچی؟ گوتی: چونکە ئێمە ناتوانین کێشەی برسێتیی خەڵك چارەسەر بکەین، کە ناتوانین تێریان بکەین، ناشبێ ئەگەر کەسێك لە برسان دزیی بکات، یان مەزەنەی ئەوە هەیە لە برسان دزیی کردبێ، ئێمە دەستی ببڕین، نەك

به فاقطعوا عني لسانه، فأعطوه حتى رضي، فكان هذا قطع لسانه الذي أمر به رسول الله)، منهج عمر بن الخطاب في التشريع، ص: (150).

(واستمر إعطاء المؤلفة قلوبهم من الأموال حتى وفاة الرسول ﷺ، وفي خلافة أبي بكر جاء رجلان منهم إلى الخليفة، وطلبا منه أرضاً قائلَيْنِ: إن عندنا أرضا سبخة ليس فيها كلأ ولا منفعة، فإن رأيت أن تعطيها لنا، فكتب لهما كتابا بذلك –وليس في القوم عمر– فانطلقا إليه ليشهد لهما، فلما سمع عمر ما في الكتاب تناوله من أيديهما، وتفل فيه فمحاه، وقال لهما: إن رسول الله ﷺ كان يتألفكما، والإسلام يومئذ قليل، وإن الله قد أغنى الإسلام وأعزه اليوم، فاذهبا فاجهدا جهدكما كسائر المسلمين، فالحق من ربكم فمن شاء فليؤمن ومن شاء فليكفر، فرجعا إلى أبي بكر متذمرين وقالا مقالة سيئة، فوافق أبو بكر عمر على ما فعله ورجع إليه. فقالا له: الخليفة أنت أم عمر؟! قال أبوبكر: هو إن شاء). منهج عمر بن الخطاب في التشريع ص: (151– 152).

1) عن عوف بن الحارث عن أبيه قال: سمي ذلك العام عام الرمادة لأن الأرض كلها صارت سوداء فشبهت بالرماد وكانت تسعة أشهر. (طبقات ابن سعد، ج: (3)، ص: (310).

لەبەرئەوەی ئایەتەکە پەکدەخرێ، بەڵکو لەبەرئەوەی ئایەتەکە زەمینەی جێبەجێ کردنی رەخساو نیـە.

جا ئایەتەکانی جەنگو جیهـادیش هـەر وان بـۆ وێنـە: لـە فەلەسـتین زەمینـەی جێبـەجێ کردنیـان رەخسـاوە، چـونکە دوژمنێـك هەیـەو خـاکی مسـوڵمانانی داگیرکردووە، لە شوێنێکی دیکـە زەمینـەی رەخسـاوە، بـەڵام لێـرە کـە زەمینـەی رەخساو نەبوو، مانای وا نییە ئێمـە لـە ئایەتـەکان پەشێمان بووینەتـەوە، بـەڵکو هەرکاتێك زەمینـەی جێبـەجێ کردنـی ئایەتـەکان رەخسـا، لەسـەر سـەرو چـاویان دادەنێینو دووبارە جێبەجێیان دەکەینەوە، خوا پشتیوان بێ.

سێیەم: رەچاوکردنی بنچینە شـەرعییەکان و هێنانـەدی بەرژەوەنـدیی سـەنگی مەحـەك و تـەرازووی بـەکارهێنانی هێـزە، لەبەرئـەوە پێویسـتە لـە مەسەلەی بەکارهێنـانی هێزدا زۆر وردبینـانە و دووربینـانە رەچـاوبکرێ :

بەرژەوەندیی زانایان ئاوا پێناسەیان کـردووە: (دَفْـعُ الْمَضَـارِّ وَجَلْـبُ الْمَنَـافِعْ)، واتــە: (دوورخسـتنەوەی زیانـەکانو، هێنانەپێشـی قازانجـەکان)، ئینجـا سـەنگی مەحـەکی بـەکارهێنانی هێـز بریتییـە لـە هێنانــەدی بەرژەوەنـدیی، جـا دەبـێ تەماشابکەین: ئەگەر ئەو بەرژەوەندییـە بـەوە دێتـەدی کـە هێـز بـەکاربێنین، هێـز بەکاردێنین، بەڵام ئەگەر بزانین ئەو بەرژەوەندییە نەك بەوە نایەتەدی، بەڵکو بەوە لەدەستدەچێ، دەبێ بەکاری نەهێنین، چونکە ئێمە بڕیارمـان نـەداوە ئامڕازەکـان هەمیشـە بەدەسـتمانەوە بـن، بـەڵکو بڕیارمانـداوە کـە ئامانجـەکانمان هەمیشـە لەبەرچـاو بـن، بـەڵام ئـامڕاز، ئەگـەر زانیمـان خزمـەت بـەو ئامانجـە دەکـات

بەکاریدێنین‌و، کە زانیمان خزمەتی پێناکا، جارێ لەوێ دایدەنێین، یان دەیگۆڕین بە ئامڕازێکی دیکە.

چوارەم: لە بواری بەکارهێنانی هێز و پەنا پێبردنیدا، چەند دەستە و کۆمەڵێك لە مسوڵمانان دووچاری زێدەڕۆیی (إفراط) بوون و خاڵی ڕەشی زۆریان هێناوەتە سەر ئیسلام و مسوڵمانان:

بەداخەوە دەڵێین: – پێشتریش ئاماژەم پێدا– بەناوی جەنگ‌و جیهادەوە تۆ بێنی لە چایخانەیەك، یان لە تازیەخانەیەك، یان لە چێشتخانەیەك، یان لە بازاڕێکدا، کە ئۆتۆمبێلێکی ئەمەریکییەکان یان دوو سەربازی ئەمەریکی بەوێدا تێپەڕدەبن، لەگەڵ دوو کافران پەنجا مسوڵمانیش بکوژی، وە جاری وا هەیە دوژمنەکە هەر بە بەریش ناکەوێ، ئایا ئەوە لە شەرعدا جێگەی دەبێتەوە؟ نەوەڵڵا، زانایانی ئیسلام دەڵێن: ئەگەر بەهۆی کوشتنی سەد کافرەوە بزانی مسوڵمانێك دەکوژرێ، دەبێ خۆت بپارێزی، نەك لە پەنای کوشتنی کافرێکدا سەد مسوڵمانیش بکوژی!

ئینجا هەندێك لەوانەی لە بواری جەنگ‌و جیهادو لەو مەیدانەدا کاردەکەن، مەسەلەیەکی شەرعیی هەیە، لەگەڵ ئەم مەسەلەیەدا تێکەڵیان کردووە، ئەویش بریتییە لەوە کە پێی دەگوترێت: (التَّتَـرُّسْ)، واتە: (خەڵك کردنە قەڵغان)، دەڵێ: ئەگەر هاتو دوژمنانی ئیسلام مسوڵمانانێکیان کردە قەڵغان‌و، بەپێش خۆیان دان‌و وردە وردە دەیانهێنان‌و، تۆش هیچ چارەت نەبوو، بۆ وێنە: کاتی خۆی شارەکان هەموویان قەڵا بوون‌و شوورەیان هەبووە، مسوڵمانانیان بەپێش خۆیان داوەو بۆخۆشیان لە پشتیانەوە، کە دیارە ئەگەر کابرا تیر یان هەر شتێك باوێ، سەرەتا بە مسوڵمانەکان دەکەوێ، لەو حاڵەتەدا زانایان زۆربەیان یان هەموویان بە دروست

(جائز)یان داناوە، مادام بەهۆی ئەوەوە دوژمن زەفەرت پێ بەرێو ئەگەر بزانی ئەو مسوڵمانانەی بۆ کافرەکان کراون بە پەرژینو چەپەرو قەڵغان، نەیانکوژی بۆئەوەی کافرەکانیش بکوژی، قەڵاکەت لێ دەگرنو شارەکەت لێ داگیردەکەن، دروستە ئەوانە بکوژی، چونکە ئەوەندە مسوڵمانە کە دیلن رەنگە دوایی کافرەکان هەر بشیانکوژن، جا تۆ ئەگەر بە ناچاریی ئەو مسوڵمانانە بکوژیو کافرەکان بشکێنی، باشترە لەوەی بۆئەوەی ئەو چەند مسوڵمانە سەلامەت بن، کافرەکان بێن قەڵاکە بگرنو دوایی ئێوەش بکوژنو ئەوانیش بکوژن، هێندێك فیدای هەمووان بکرێن باشترە، نەك لەبەر خاتری هێندێکان هەموویان بکوژرێنو بکرێنە بەلاگێڕ[1]، بێگومان ئەمە شتێکی مەنتیقییە، بەڵام ئەمە جیایەو ئەوەش جیایە تۆ بێی لە پەنای ئەوەدا کە دەستت لە کافرێکی گیردەبێ، بێنی مسوڵمانان خەڵتانی خوێن بکەیو قەتلێ عامیان بکەی، بەڕاستی ئەوە شتێکی بێ مەعنایە و، زۆر ناشەرعییە، رووی گەشی مسوڵمانانیش ناشیرین دەکات، هەروەها ئەوەی کە لە وڵاتە ئەوروپییەکاندا روویدا، بۆ نموونە: لە شوێنێکی وەك بەریتانیا ئەو شەمەندەفەرانەی بەژێر زەویدا دەڕۆن، خەڵك ئاگای لە هیچ شتێك نییە تۆ لەوێ یان لە شوێنێکی دیکەدا دەیتەقێنیەوە، یان خەڵك بێئەوەی بزانن چ خەبەرە! بە فڕۆکەوە بەو بورجانەیان دادان، بەڕاستی ئێمە نابێ بەشێوەیەکی سۆزداریی (عاطفي)انە بڵێین: مادام ئەوەی کردوویەتی مسوڵمانەو، ئەوەی لە دژی کراوە ئەمریکایەو، ئێمەش رقمان لە دەوڵەتی ئەمریکایە[2]و مسوڵمانانیشمان خۆشدەوێن، کەواتە هەرچی مسوڵمان بیکا لە دژی ئەمریکا هەر چاکە، نەخێر

---

1) بەڵام بابای تیرو تفەنگو چیو چی هاوێژ، دەبێ نیەتی شکاندنی کافرەکان بێ و، ئەگەر هیچ بواریشی هەبێ، نابێ هیچ مسوڵمانێك بکوژێ و، بەپێی توانا دەست بپارێزێ.

2) دیارە مەبەستیش لە دەوڵەتی ئەمریکا ئەو رژێمەیە کە خراپەکارییو ستەم دەکات، نەك خودی ئەمریکا (یان هەر شوێنێکی دیکە) وەك خەڵكو وڵات.

ئەوە حوكمێكی سۆزدارییەو ئێمــە دەبـێ بگەڕێینــەوە بـۆ تـەرازووی شـەریعەت، چونكـە خــوای بـەرزو مـەزن فەرموویـەتی: ﴿ وَمَا ٱخۡتَلَفۡتُمۡ فِيهِ مِن شَيۡءٖ فَحُكۡمُهُۥٓ إِلَى ٱللَّهِۚ ..﴾[1] واتە: (وە هەر شتێك تێیدا كەوتنە ڕاجیایی، حوكمەكەی بگێڕنـەوە بـۆ لای خوا ...)، بزانن قورئان چی دەفەرموێ ئەوە بكـەن، جـا قورئـان دەفـەرموێ: ﴿... مَن قَتَلَ نَفۡسَۢا بِغَيۡرِ نَفۡسٍ أَوۡ فَسَادٖ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ ٱلنَّاسَ جَمِيعٗا﴾[2] واتــە: (... هــەر كەسـێك نەفسـێك بـێ خــەتا بكـوژێ، بـێ ئـەوەی كوژراوەكە كەسی كوشتبێ، یان خراپەكارییـ[3] لە زەویدا كردبێ، وەك ئـەوە وایـە هەموو خەڵكی كوشتبێ ...)، نەشـیفەرمووە مسـوڵمان بـێ یـان كـافر بـێ، هــەر نەفسێك بێ خەتـا بیكـوژی، وەك ئەوە وایە هەموو خەڵكی سەر زەویت كوشـتبێ، مادام بە حەق نەبێ‌و، لە تۆڵەی ئـەوەدا نەبێ كە خراپـەكاریی (فســاد)ی كـردووە لە زەویـداو ئـاژاوەو پەشێویی ناوەتەوە.

پێنجـەم: لـە كاردانـەوەی ئـەو كۆمـەڵ و تاقمانـەدا تـەوژمێكی دیكـەی پێچـەوانە دروسـت بـووە، كـە هەسـتیاریی (حساسیة)ی زۆری بەرانبـەر بـە چەك و هێز و جەنگ و جیهـاد هەیـە، بـەڵام بێگومـان هـەركام لـە (إفـراط) و (تفریط) هەڵەن و پێچەوانەی سروشتی ئۆممەتی ئیسـلامییە:

---

[1] الشورى: ١٠

[2] الـمائدة: ٣٢

3) وەك ڕێگرییو پەشێوی نانەوە.

ئەوەی پێشێ تێپەڕاندن (إفراط) بوو، ئەمەش بەزایەدان (تفریط)ە، هەمیشە تێپەڕاندنو بەزایەدان هەردووکیان هەر خراپن، ئێمە نابێ دەستکاریی شەریعەتی خوای پەروەردگار (جل جلاله) بکەین، نابێ هیچی لێ کەم بکەینەوە لەبەر خاتری کەسانێك، یان بەهۆی لێ ترسانیان کە لە عەقڵیانەوە ناچێ، یان قبووڵیان نییە، هەروەك نابێ زیادەشی بخەینەسەر، لە رقی خەڵکیو وەك کاردانەوە بەرانبەریان، شەریعەت چۆنە، پێویستە ئاوا وەریبگرین.

لە حەقیقەتدا ئێمە نابێ بڵێین: هەر توند دەبین، لە شوێنێکدا کە پێویستی بە نەرمیی بکات، تۆ هەر توندبی هەڵەیە، لە شوێنێکیشدا پێویستی بە توندیی بکات، تۆ هەر نەرم بی، ئەویش هەڵەیە، خوای بەرزو مەزن بە هەردوو وەسفەکان وەسفی پێغەمبەر ﷺ دەکات، بۆ یەکەمیان دەفەرموێ: ﴿ فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ ٱللَّهِ لِنتَ لَهُمْ ۖ وَلَوْ كُنتَ فَظًّا غَلِيظَ ٱلْقَلْبِ لَٱنفَضُّوا۟ مِنْ حَوْلِكَ ۖ .﴾[1] واتە: (جا بەهۆی میهرەبانیی خوا وەیە کە تۆ نەرمو نیان بووی لەگەڵیاندا، وە ئەگەر قسە رەقو دڵڕەق بای، لە دەورت دەتەکینەوە ...)، وە لە شوێنێکی دیکەداو لەبارەی پێویست بوونی زبرییو توندییەوە لە شوێنی خۆیدا، دەفەرموێ: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِىُّ جَٰهِدِ ٱلْكُفَّارَ وَٱلْمُنَٰفِقِينَ وَٱغْلُظْ عَلَيْهِمْ ۚ﴾[2] واتە: (ئەی پێغەمبەر! جەنگ بکە لەدژی بێ بڕوایانو دووڕووەکانو توندوتیژ بە لەگەڵیان ...)، وە لە شوێنێکی دیکەدا هەردووك وەسفەکان بۆ هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ – خوا لێیان رازی بێ – کۆدەکاتەوەو دەفەرموێ: ﴿ مُّحَمَّدٌ رَّسُولُ ٱللَّهِ ۚ وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥٓ أَشِدَّآءُ عَلَى ٱلْكُفَّارِ رُحَمَآءُ

---

[1] آل عمران: ٥٩

[2] التوبـة: ٧٣

بَيْنَهُمْ ...﴾[1] واتە: (موحەممەد ڕەوانەکراوی خوایە، وە ئەوانەش کە لەگەڵیدان، توندوتیژن لەسەر بێ بڕواکان، لەنێوان خۆشیاندا بە بەزەیی‌و دڵنەرمن).

وە خوای بەرز و مەزن لە بواری هەڵسوکەوتدا، دەفەرموێ: ﴿وَأَحْسِنُوٓاْ﴾[2] البقرة، واتە: (وە چاکە بکەن)، هەروەها دەفەرموێ: ﴿... وَقُولُواْ لِلنَّاسِ حُسْنًا ...﴾ [3]واتە: (وە قسەی چاك لەگەڵ خەڵکی بکەن ...)، بەڵام لە بواری ڕووبەڕووبوونەوەدا دەفەرموێ: ﴿... وَلْيَجِدُواْ فِيكُمْ غِلْظَةً ..﴾ [4]واتە: (با — دوژمنانتان— زبرییتان پێوە ببینن ...)، کەواتە: هەر شتەو لە کاتی خۆیدا، وەك کوردەواریی دەڵێن: (کەنگرو ماست بە وەختی خۆی)، واتە: هەر شێوازە لە کاتی خۆیدا.

وە خوای بەرزو مەزن ئاوا پێناسەی ئوممەتی ئیسلام دەکات، دەفەرموێ: ﴿ وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَٰكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِّتَكُونُواْ شُهَدَآءَ عَلَى ٱلنَّاسِ ...﴾ [5]واتە: (وە ئاوا ئێوەمان گێڕاوە بە کۆمەڵێکی میانجیی[6]، تاوەکو ببنە شایەد بەسەر خەڵکەوە ...)، پێغەمبەر ﷺ وشەی (وَسَطْ)ی بە (عَدْلْ) تەفسیرکردووە: (وَالوَسَطُ

---

[1] الفتح: ٢٩

[2] البقرة: ١٩٥

[3] البقرة: ٨٣

[4] التوبة: ١٢٣

[5] البقرة: ١٤٣

6) (وَسَطْ) واتە: باشترین، یاخود خەتی نێوەڕاست، نە بەملادا لادەدەن نە بەولادا، نە تێدەپەڕێنن نە کورتی دێنن.

العَـدْلُ)[1]، دەفەرموێ: (وَسَطْ) واتە: (عَدْلْ: دادگەر)، (عَـدْلْ)یـش لـە (تَعَـادُل)ەوە هاتووە، واتە: هاوسـەنگ، نـە تێدەپـەڕێنو نـە كـورتی دێـنن، خـەتی نێوەڕاسـت دەگرن، نە بە راستداو نە بە چەپدا لانادەن.

1) (عَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ: قَـالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: يُدْعَـى نُوحٌ، فَيُقَالُ: هَلْ بَلَّغْتَ؟ فَيَقُولُ: نَعَمْ، فَيُدْعَى قَوْمُـهُ، فَيُقَـالُ: هَلْ بَلَّغَكُمْ؟ فَيَقُولُونَ: مَا أَتَانَا مِنْ نَذِيرٍ وَمَا أَتَانَا مِنْ أَحَدٍ، فَيَقُـولُ: مَـنْ شُـهُودُكَ؟ فَيَقُـولُ: مُحَمَّـدٌ وَأُمَّتُـهُ، قَـالَ: فَيُؤْتَى بِكُمْ تَشْهَدُونَ أَنَّـهُ قَـدْ بَلَّـغَ، فَـذَلِكَ قَـوْلُ اللهِ: ﴿ وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَـٰكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِّتَكُونُوا۟ شُهَدَآءَ عَلَى ٱلنَّاسِ وَيَكُونَ ٱلرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا ۗ ...﴿١٤٣﴾﴾ البقـرة، وَالْوَسَطُ: العَدْلُ) رواه التـرمذي: (2961) واللفظ لـه، وابـن ماجه: (4284)، قال التـرمذي: حسن صحيح، وصححه الألبـاني.

بنەمـــای هــەژدەیەم

جەختکــردنەوە لەســەر هێنــانەدیی ئاما نجــە شــەرعییــیە باڵاکان و خۆپاراســتن لە ســەرگەرمبوون

بە مەســەلە لاوەکــییەکانەوە

ameer.maktab@yahoo.com

 /AliBapir /AliBapir /MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

بنەمـای هـەژدەیەم

جەختكردنەوە لەسەر هێنانەدیی ئامانجە شەرعییە باڵاكان و خۆپاراستن لە سـەرگەرمبوون بە مەسـەلە لاوەكـییەكانەوە:

كۆمـەڵی ئیسـلامیی لـەم قۆناغـەدا، جـەخت لەسـەر هێنانـەدی ئامانجـە شەرعییە باڵایەكان (تحقيق الأهداف الشرعية العليا) دەكاتـەوەو، خـۆی لـە گیروگرفتـــە گچـــكەو لاوەكییـــەكان دەپـــارێزێو، زیـــاتر ســـەرگەرمی پـــەروەردەكردنی بنكەیـــەكی ئیســـلامیی پتـــەو و دامـــەزراوو، بەرچـــاو روونكردنــەوەی خــەڵكو كۆمەڵـگـا دەبــێ بــە راســتییەكانی ئیســلامو، ئامادەكــاریی و زەمینەســازیی بــۆ هێنانەكایــەی كۆمەڵـگــاو قــەوارەی ئیسلامیی.

شـایانی باسیشـە كە فەرمانڕەوایەتیی خوای بەرز (حاكمية الله تعالـی) كــە بەشــێكە لــە پەروەردگــارێتیی و پەرستــراوێتیی خــوا (ربوبيــە الله وألوهيتــە) تــەنیا كاتێك وەك پێویســت لــە ژیــانو گــوزەرانی كۆمەڵـگــادا بەرجەسـتە دەبێ، كـە بەرنامـە (شریعة)ەكـەی لـە هـەموو بوارو لایەنـەكانی ژیانیاندا پیـادەبكەن، وەك:

1- خوای زانـای پـەنهانو ئاشـكرا (جـل جلالـه) فەرموویـەتی: ﴿ وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَّسُولًا أَنِ ٱعْبُدُواْ ٱللَّهَ وَٱجْتَنِبُواْ ٱلطَّٰغُوتَ ۖ فَمِنْهُم مَّنْ هَدَى ٱللَّهُ وَمِنْهُم مَّنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ ٱلضَّلَٰلَةُ ۚ فَسِيرُواْ فِي ٱلْأَرْضِ فَٱنظُرُواْ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلْمُكَذِّبِينَ ٣٦ ﴾ النحل، واتە: (وە بەڕاستی لە هەموو كۆمەڵـگایەكدا رەوانەكراوێكمان ناردوە، پێمان گوتـوە پێیـان بڵـێ كـە: تـەنیا خـوا بپەرستن

(جل جلاله)و خۆتان له تاغووت دووربگرن، جا هەیانبووه خوای بەرز و مەزن ڕێنمایی کردوەو هەشیانبووه گومڕایی بەسەردا چەسپیوه، بە زەویدا بڕۆنو سەرنج بدەن سەرەنجامی بە درۆ دانەران چۆن بووه)، واته: ئەوانەی کە پێغەمبەرانی خوا علیهم الصلاة والسلام یان بە درۆ داناوه.

2- هەروەها خوای بەرز و مەزن فەرموویەتی: ﴿لَآ إِكۡرَاهَ فِي ٱلدِّينِۖ قَد تَّبَيَّنَ ٱلرُّشۡدُ مِنَ ٱلۡغَيِّۚ فَمَن يَكۡفُرۡ بِٱلطَّٰغُوتِ وَيُؤۡمِنۢ بِٱللَّهِ فَقَدِ ٱسۡتَمۡسَكَ بِٱلۡعُرۡوَةِ ٱلۡوُثۡقَىٰ لَا ٱنفِصَامَ لَهَاۗ وَٱللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ٢٥٦﴾ البقرة. واته: (تۆبزیی کردن لە ئاییندا نیه، ڕێی ڕاستو ڕێی چەوت - یاخود سەر ڕاستییو سەرگەردانیی -، لێکجیابوونەتەوه، جا هەر کەسێك کوفر بە تاغووت بکاتو ئیمان بە خوا بێنێ، ئەوه دەستی بە قوڵفەی هەرە پتەو و قایمەوه گرتوه، کە پچڕانی بۆ نیه، وه خوا بیسەری زانایه).

3- هەروەها خوای بەرز و مەزن فەرموویەتی: ﴿... إِنِ ٱلۡحُكۡمُ إِلَّا لِلَّهِۚ أَمَرَ أَلَّا تَعۡبُدُوٓاْ إِلَّآ إِيَّاهُۚ ذَٰلِكَ ٱلدِّينُ ٱلۡقَيِّمُ وَلَٰكِنَّ أَكۡثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعۡلَمُونَ ٤٠﴾ یوسف. لەسەر زمانی (یوسف) (علیه السلام) دەفەرموێ: (... بێگومان حوکم[1] تەنیا هی خوایه، فەرمانی کردوه کە جگە لەو نەپەرستن، - یانی: تەنیا ئەو بپەرستن- ئا ئەوەیه ئایینو بەرنامەی ڕێكو ڕاست، بەڵام زۆربەی خەڵکی نازانن).

1) حوکم بە مانای بەرنامەدانان.

4- وە هەروەها خوای بەرز و مەزن فەرموویەتی: ﴿ أَمْ لَهُمْ شُرَكَٰٓؤُاْ شَرَعُواْ لَهُم مِّنَ ٱلدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنۢ بِهِ ٱللَّهُۚ وَلَوْلَا كَلِمَةُ ٱلْفَصْلِ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْۗ وَإِنَّ ٱلظَّٰلِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢١﴾ ﴾ الشوری، واتە: {یان ئایا چەند هاوبەشێکیان هەن کە لە ئایین بەرنامەیەکیان بۆ دادەنێن، (یان چەند یاسایەکیان بۆ دادەنێن) کە خوا مۆڵەتی پێنەداوە، وە ئەگەر ئەوە نەبووایە کە خوا بڕیاری یەکلاییکردنەوەی دواخستوە بۆ دوارۆژ، ئەوە لەسەر ئەو هەڵوێستە دادوەرییان لە نێواندا دەکرا، وە بێگومان ستەمکاران ئازارێکی بە ئێشیان هەیە (لە دوارۆژدا)}.

ڕوونکردنەوە

یەکەم: بێگومان ڕیزبەند (ترتیب) کردنی ئامانجە شەرعییەکان بەپێی بارودۆخ و هەلومەرجە جیاوازەکان و بەگوێرەی گرنگی و بایەخ و ئەولەویەتیان، شتێکی ڕوون و بێ چەندوچوونە، هەم لە ڕووی عەقڵیی و هەم لە ڕووی شەرعییەوە:

بەڵێ بە دڵنیاییەوە ئامانجە شەرعییەکان هەموویان لە یەك ئاستدا نین، گرنگتریان هەیەو، گرنگیان هەیە، گەورەتریان هەیەو، گەورەیان هەیەو خوارتریان هەیە، دیارە هیچ عاقڵێکیش ناچێ هەتا گرنگتر لەوێ بێ، خۆی بە گرنگەوە سەرقاڵ بکات، وە وەك کوردەواریی دەڵێن: (هیچ کەس بۆ دەستەسڕێك قەیسەرییەك بە سووتان نادا)! ئەمە شتێکە هەم بەڵگە شەرعییەکان (نَقْلْ) دەلالەتی لەسەر دەکەنو هەم عەقڵیش، کە هەڵبەتە هەندێك جار شتێك کە عەقڵ

دەلالەتی لەسەر بکات، شەریعەت دەقی لەسەر ناهێنێ، چونکە حەواڵەی عەقڵی دەکات، بۆ وێنە: خوای بەرز و مەزن بە خەڵکی نافەرموێ: دەستی خۆتان مەخەنە نێو ئاگر، وە بە خەڵکی نافەرموێ: خۆتان لە شوێنی زۆر بڵندەوە فڕێ مەدەنە خوارێ چونکە بە عەقڵ دیارە کە خراپەو زیانی هەیە، بەڵکو وەك بنەما (مبدأ)یکی گشتی دەفەرموێ: ﴿... وَلَا تُلْقُواْ بِأَيْدِيكُمْ إِلَى ٱلتَّهْلُكَةِ ...﴾[1] واتە: (... وە بەدەستی خۆتان خۆ مەفەوتێنن ...)، بەڵام ڕوونکردنەوەی وردەکارییەکان (جزئيات)ی ئەو بەدەستی خۆ خۆ فەوتاندنە، بۆ عەقڵ لێدەگەڕێ.

لێرەدا بەڵگەیەك لە سوننەتی پێغەمبەر ﷺ لەوبارەوە بە نموونە دێنینەوە، کە ئامانجە شەرعییەکان ریزبەندییان تێدا هەیەو، هەموویان لە یەك ئاستدا نین و، پێویستە کامەیان گرنگترە ئەویان پێشبخرێ، ئەمیش ئەو فەرموودەیە: {عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ لَمَّا بَعَثَ مُعَاذا إِلَى الْيَمَنِ قَالَ: إِنَّكَ تَقْدَمُ عَلَى قَوْمٍ أَهْلِ كِتَابٍ، فَلْيَكُنْ أَوَّلَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ عِبَادَةُ اللَّهِ (جل جلالة)، فَإِذَا عَرَفُوا اللَّهَ فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ فَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي يَوْمِهِمْ وَلَيْلَتِهِمْ، فَإِذَا فَعَلُوا فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْهِمْ زَكَاةً تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ فَتُرَدُّ عَلَى فُقَرَائِهِمْ، فَإِذَا أَطَاعُوا بِهَا فَخُذْ مِنْهُمْ وَتَوَقَّ كَرَائِمَ أَمْوَالِهِمْ}[2] واتە: (عەبدوڵڵای کوڕی عەبباس خوا لە خۆیو بابی ڕازی بێ، دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەر ﷺ کاتێك موعازی کوڕی جەبەلدەنێرێ بۆ یەمەن پێی دەفەرموێ: تۆ دەچیتە لای کەسانێك کە خاوەن کتێبن، با یەکەمین شتێك کە تۆ ئەوانی بۆ بانگ دەکەی، بریتی بێ لە پەرستنی خوای زاڵی خاوەن شکۆ (جل جلالە) – خواپەرستیی –، جا ئەگەر خوای بەرز و مەزن یان ناسی، هەواڵیان پێبدە کە خوای بەرز و مەزن لە شەوو

1) البقرة: ١٩٥
2) البخاري: (1458)، ومسلم: (31) واللفظ له.

ڕۆژێكیاندا پێنج نوێژی لەسەر فەڕزكردوون، جا ئەگەر ئەوەیان كرد، هەواڵیان پێبدە كە خوای بەرز و مەزن زەكاتی لەسەر فەڕزكردوون، لە دەوڵەمەندەكانیان وەردەگیرێو بۆ هەژارو نەدارەكانیان سەرف دەكرێ، ئینجا ئەگەر فەرمانبەرییان كرد، بۆ ئەوەش لێیان وەربگرەو خۆت بپارێزە لەو جۆرە ماڵو سامانەیان كە زۆر لەلایان خۆشەویستە.

كەواتە: پێویستە ریزبەندیی لە ئامانجەكانماندا هەبێ، بۆیە ئێمە گوتوومانە: كۆمەڵی ئیسلامیی دەبێ لەم قۆناغەدا جەخت بكاتەوە لەسەر هێنانەدی ئامانجە شەرعییە باڵایەكان.

دووەم: پەروەردەكردنی بنكەیەكی ئیسلامیی پتەو و دامەزراو، بەرچاوڕوونكردنەوەی خەڵك و كۆمەڵگاكەمان بە راستییەكانی ئیسلام، گرنگترین ئامانجی ئەم قۆناغەن:

بەڵێ من پێموایە ئەم دوو ئامانجە، هەموو كارو چالاكییەكانی دیكەو هەموو وردە ئامانجەكانی دیكە لەخۆ دەگرن، چونكە بەبێ ئەو دوو كارە زەمینە بۆ پاكسازییو چاكسازیی كۆمەڵگا ناڕەخسێ؟ ئایا هەتا كۆمەڵێكی پەروەردەكراو كە ئیسلامو ئیمانو ئیحسان لە خۆیاندا بەرجەستە بكەن، كە خەڵك بیبینێت، بەبێ ئەوە وەك پێویست بانگەوازی ئیسلامیی دەگاتە گوێی خەڵك؟ دەڵێین: نەخێر، چونكە بەڕاستی قسەی بەتەنیا بڕشتی نییە، بەڵام كاتێك خەڵك كردەوە دەبینێت، زمانی كردەوە زمانێكی پەتییو پاراوە بۆ نموونە: باسی خۆپاراستن لە حەرامو شوبهەكان (الوَرْعْ) دەكەی، تۆ بە كردەوە لە هەڵسوكەوتتدا وا بە، ئیدی خەڵك دەزانێ وەرع یانی چی؟ خاكیی بوون یانی چی؟ هەروەها باسی دادپەروەریی

(عدالــة) دەکــەی، باســی ســۆزو بــەزەیی‌و، خووڕەوشــتە بــەرزو جوانــەکان‌و، ڕاستگۆیی‌و، دەستپاکیی‌و...هتـد، بەهەمان شێوە لە خۆتیاندا بەرجەستە بکە.

کەواتـە: پــەروەردەکردنی بنکەیـەکی ئیسـلامیی پتـەوو دامـەزراو، مەبەسـتمان پێی ئەوەیە کە خەڵکێکی مسوڵمانی دامەزراو بن بە ڕەگو ڕیشە، ئـەوە بناغـەی کارو بانگەوازی ئیسـلامییە، ئـەوە یەك.

پاشان هەر بەوەنـدەش کـار تـەواونابێ کـە خـەڵکێکی بـاش‌و دانسـقەو بـژاردە پەروەردە بکرێن‌و باربهێندرێن، بەڵکو پێویستە هاوکات لەگەڵ ئەوەشدا کار بکەین لەسـەر بەرچـاو ڕوون کردنـەوەی خـەڵك‌و کۆمـەڵگا، بەرچـاویان ڕوونبکەینـەوە بـە ڕاستییەکانی ئیسلام؟ چـونکە ئـەو کۆمەڵـە ئیسـلامییە بـژاردە پـەروەردەکراوە، پێویسـتی بـە کـەش‌و هـەواو فەزایـەك هەیـە تێیـدا ئـیش بکـات، کـە ئـەو فـەزاو کەش‌وهەوایەش ئەوەیە ئەو خەڵك‌و جـەماوەرە، بەرچـاویان ڕوون بـێ‌و بـزانن ئـەو کۆمەڵە کێن‌و چییان دەوێ؟ ئەو ڕاستییانەی ئیسلام چـین، کـە ئەوانـە دەیانـەوێ خەڵکیان بۆ بانگ بکەن‌و، لەسەریان پەروەردەیان بکەن؟

بێگومان گرنگترین‌و گەورەترین بناغە کە دەبـێ بنکــەیەکی ئیسـلامیی لەسـەر پەروەردە بکرێ، گەورەترین ڕاستییش کە دەبێ بەرچاوی کۆمـەڵگای پـێ ڕۆشـن بکرێتـەوە، بریتییە لە خـوا بەیـەکگرتن (جـل جلالـە)و خـۆ لـە طـاغوت دوورگـرتن (توحید الله واجتنـاب الطاغوت)، وەك خوای بـەرز و مـەزن فەرموویـەتی: ﴿وَلَقَدۡ بَعَثۡنَا فِي كُلِّ أُمَّةٖ رَّسُولًا أَنِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ وَٱجۡتَنِبُواْ ٱلطَّٰغُوتَۖ...﴿٣٦﴾﴾ النحـــل، سەرنج بدەن نەمگوتوە: خوا بە یەك زانـین (جـل جلالـە)، چـونکە (تَوْحِیدْ) واتـە: خوا بەیـەکگرتن (جـل جلالـە)، واتــە: تـۆ بـە کردەوەیـەك کـە لـە عەقـڵ‌و دڵـەوە سەرچاوە دەگرێ‌و، بە زمان تـەعبیـری لـێ دەکرێ، بەڵام بـە کـردەوە بەرجەسـتە

دەكرێ، بیسەلمێنی كە خوای پەروەردگار (جل جلالە) وەك چۆن تاكە بەدیهێنەرو تاكە خاوەنو تاكە پەروەردگارە، تاكە پەرستراویشتە.

ئازایەتیی ئەوە نییە تۆ خوای بەرز و مەزن بە تاكە بەدیهێنەر بزانی، چونكە هاوبەش بۆ خوا دانەرەكان (المشركین)یش هەروابوون، وەك خوای پەروەردگار (جل جلالە) دەفەرموێ: ﴿وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ ..﴾ [1] واتە: (وە ئەگەر لێیان بپرسی: كێ بەدیهێناون؟ بێگومان دەڵێن: خوای بەرزو مەزن ...)، بەڵام ئەوەی گرنگە ئەوەیە كە خوای بەرز و مەزن بە تاكە پەرستراو بگرینو تاكە پەرستراومان بێ و، تاكە زاتێك بێ كە عیبادەتی بۆ دەكەینو دەیپەرستین.

هەر كۆمەڵگایەك، هەر كۆمەڵە خەڵكێك بە درێژایی مێژوو خوای بەرز و مەزن رەوانەكراوێكی تێدا ناردوون، پێیڕاگەیاندوە كە ئەوە بە خەڵكەكە رابگەیەنێ، هەر بۆیەش خوای پەروەردگار (جل جلالە) دەفەرموێ: ﴿وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَّسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ .﴾ [2] تاغووت كێیە؟ هەندێك لە توێژەرەوانی قورئان وەك ئەبو جەعفەری تەبەریی رەحمەتی خوای لێ بێ، گوتوویانە: (تاغووت: هەموو پەرستراوێكە جگە لە خوا)

بەڵام ئەگەر تەماشای ئایەتی ژمارە (257)ی سوورەتی (البقرة) بكەین، دەبینین خوای پەروەردگار (جل جلالە) دەفەرموێ: ﴿اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ ۖ وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَوْلِيَاؤُهُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُم مِّنَ النُّورِ إِلَى الظُّلُمَاتِ ...﴾، واتە: (خوای بەرز و مەزن دۆستی ئیماندارانە لە

---

[1] الزخرف: ٨٧

2) النحل: ٣٦

تاریکاییان دەریاندێنێ بۆ ڕۆشنایی، وە ئەوانەی بێبڕوان تاغووتەکان دۆستیانن، دەریاندێنن لە ڕووناکاییەوە بەرەو تاریکایی‌یەکان ...). کەواتە: تاغووت زیاتر کەسەکان دەگرێتەوە چونکە ئیرادەی هەیەو شت دەکات، خەڵك دەگوازێتەوە لە ڕووناکییەوە بۆ تاریکایی‌یەکان، بەڵام دیارە دارو بەردو مانگو خۆر، کردەوە (فِعْلْ)یان پاڵنادرێتە لا.

سێیەم: فەرمانڕەوایەتیی خوا (حاکمیة الله) (جل جلالة) بەشێك و لقێکە لە پەروەردگارێتیی و پەرستراوێتیی خوای بەرز و مەزن ، فەرمانڕەوایەتیی خواش (جل جلالة) لە ژیانی مرۆڤدا لە پیادەکردنی شەریعەت و ئایینەکەیدا بەرجەستە دەبێ:

حاکم بوونی خوای بەرز و مەزن و فەرمانڕەوا بوونی خوای بەرز و مەزن ، یانی: بەرنامەدانەر (مشَرِّعْ) بوونی خوای بەرز و مەزن ، نەك حوکمڕان بوونی خوای بەرز و مەزن ، کە ئەوە مرۆڤەکانن حوکم دەگێڕن، بەڵام حاکم بوونی خوای بەرز و مەزن بە مانای بەرنامەدانەر بوونی خوای پەروەردگار (جل جلاله)، ئەوە بەشێکە لە پەروەردگارێتیی‌و پەرستراوێتیی خوای بەرز و مەزن .

واتە: مادام خوای بەرز و مەزن تەنیا پەروەردگار بێ، دەبێ هەر ئەویش حاکم بێ‌و هەر ئەویش بەرنامە دابنێ، چونکە پەروەردگار بوونی خوای بەرز و مەزن لە ژیانی بەشەردا، لەوەدا بەرجەستە دەبێ کە بەرنامەیان بۆ دابنێ‌و حەڵاڵ‌و حەرامیان بۆ دیاری بکات‌و چاکەو خراپەیان بۆ دیاری بکات، بفەرموێ: وا بکەن‌و وا مەکەن، چونکە پەروەردگار زاتێکە کە خەڵك پەروەردە دەکات‌و مشووریان دەخواو سەرپەرشتییان دەکات‌و بەخێویان دەکات‌و چاکەو خراپەیان فێردەکات،

جا دەبێ لە میانەی بەرنامـەداناندا، ئـەو پەروەردگارێتیــیەی خـوای بـەرزو مـەزن بەرجەستەبێ.

جـا فەرمانڕەوایـەتیی خـوای پـەروەردگار (جـل جلالـە) بـە مانـای شـەریعەتو بەرنامەدانانی، بەشێكو لقێكە لـە پـەروەردگارێتییو پەرسـتراوێتیی خـوای بـەرز و مەزن ، وە فەرمانڕەوایەتیی خوای پەروەردگاریش (جل جلالە) لە ژیانی مرۆڤدا لە پیادەکردنی ئایینو شەریعەتەکەیدا بەرجەستە دەبێ، ئێمە چ کاتێك خوای بـەرز و مـەزن بـە فـەرمانڕەوا (حـاكم)ی خۆمـان دەگـرین؟ کاتێـك کـە پابەنـد بـین بـە شــەریعەتەکەیەوە، بەڵگــەشمان لەســەر ئــەوە ئەوەیــە کــە خــوای بــەرزو مــەزن لەسـەر زمانی یوسف (علیه السلام) کە لەگەڵ دوو هـاوەڵە زیندانییـەکەیدا وتووێـژ دەکــات، فەرموویــەتی: ﴿يَٰصَٰحِبَيِ ٱلسِّجۡنِ ءَأَرۡبَابٞ مُّتَفَرِّقُونَ خَيۡرٌ أَمِ ٱللَّهُ ٱلۡوَٰحِدُ ٱلۡقَهَّارُ ٣٩ مَا تَعۡبُدُونَ مِن دُونِهِۦٓ إِلَّآ أَسۡمَآءٗ سَمَّيۡتُمُوهَآ أَنتُمۡ وَءَابَآؤُكُم مَّآ أَنزَلَ ٱللَّهُ بِهَا مِن سُلۡطَٰنٍۚ إِنِ ٱلۡحُكۡمُ إِلَّا لِلَّهِۚ أَمَرَ أَلَّا تَعۡبُدُوٓاْ إِلَّآ إِيَّاهُۚ ذَٰلِكَ ٱلدِّينُ ٱلۡقَيِّمُ وَلَٰكِنَّ أَكۡثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعۡلَمُونَ﴾[1] یوسف (علیه السلام) دەیانـدوێنیو دەڵـێ: (ئەی دوو هاوەڵە زیندانییـەکەم! ئایا چەند سەروەرو پـەروەردگارێکی پەرتـەوازە باشترن، یاخود خوای تاکی ملپێکەچکەر؟ ئێوە هیچ ناپەرستن – لـە جیـاتی خـوا – جگە لە چەند ناوێك کە خۆتانو بابو باپیرانتان ناوتانناون – ئەو پەرسـتراوانە – خوا هیچ بەڵگەی لەسەر نەناردوونە خوارێ، حوکم تەنیا هـی خوایـەو هـەر ئـەو دەبێ حاكم بێ، فەرمانی کردووە کە تەنیا ئەو بپەرسـتن، ئـا ئـەوە دینـی ڕاسـتە، بەڵام زۆربەی خەڵکی نازانن).

---

[1] یوسف: ٤٠

ئایا ئینسان دەبێ کێ بکاتە پەروەردگاری خۆی؟ خوای تاکی خاوەن دەسەڵاتو باڵادەست (جل جلاله) کە مل بە غەیری خۆی کەچ دەکات؟ یاخود چەند پەروەردگارو چەند سەیدو سەروەرێکی پەرتەوازەو لێك جیا، بەڵکو زۆرجار پێکەوە دژو ناکۆکیش؟! کامیان باشترە؟ چونکە پەرستراوانی غەیری خوای بەرز و مەزن ناوی بێ نێوەڕۆکن؟ هەڵبەتە میسرییەکان چەندان جۆرە پەرستراویان هەبوون، کە بە پەروەردگاریان زانیون، جا ئایا هیچ کام لەوانە پەرستراوو پەروەردگار بوون؟ نەخێر، کەواتە: ناوی بێ نێوەڕۆکن، بەڵێ نێوەڕۆکێکیان هەیە، بەڵام نەك وەك ئەو ناوەی کە لێیان نراوە، بۆ نموونە: یەکێك ناوی مامۆستا یان زانایە، دیارە ئەگەر مامۆستاو زانا نەبوو، دەمێنێتەوە ناوی بێ نێوەڕۆك، ئەو پەرستراوانە بەڵێ نێوەڕۆکێکیان هەیە، بەڵام نەك ئەو نێوەڕۆکەی کە ئەوان مەبەستیان بووە و، لە دڵو مێشکیاندا هەبووە، بەڵکو ئەوەی لە دڵو مێشکی ئەواندا هەبووەو ئەوەی لە واقیعدا هەبووە، دوو شتی لێکجیان.

کەواتە: کەی تەنیا خوای بەرز و مەزن دەپەرستین؟ کاتێك ئەو تەنیا حاکم بێ، وە ئایا دینی راست کامەیە؟ ئەوەیە کە تەنیا خوای بەرز و مەزن بپەرستی، کاتێکیش تەنیا خوای بەرز و مەزن دەپەرستی کە تەنیا خوای بەرز و مەزن فەرمانڕەوات بێو بەرنامەو شەریعەتو رێبازت بۆ دابنێ.

هەروەها خوای بەرز و مەزن فەرموویەتی: ﴿أَمْ لَهُمْ شُرَكَاؤُا شَرَعُوا لَهُم مِّنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَن بِهِ اللَّهُ ۚ وَلَوْلَا كَلِمَةُ الْفَصْلِ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ ۗ وَإِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾[1]

---

[1] الشورى: ٢١

ئینجا بۆ دەرخستنی تێکهەڵکێشیی لەنێوان چەمكو واتای هەرکام لە: پەروەردگاریێتیی‌و پەرستراوێتیی‌و فەرمانڕەواییێتیی (الربوبية والألوهية والحاكمية)ی خوای تاكو پاك (جل جلاله)، وە سەلماندنی ئەوە کە هەرکەسێك بەرنامەی ژیان‌و حەڵاڵ‌و حەرام لە غەیری خوای بێ وێنە (جل جلاله) وەربگرێ، مانای وایە ئەو کەسەی پەرستوەو بە پەروەردگارو پەرستراوی خۆی داناوە، بەڕاستی زۆر جێی سەرنج لێ دان‌و هەڵوەستە لەبەردەمدا کردنە: {عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ رضي الله عنه، أَنَّهُ لَمَّا بَلَغَتْهُ دَعْوَةُ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَرَّ إِلَى الشَّامِ، وَكَانَ قَدْ تَنَصَّرَ فِي الجَاهِلِيَّةِ، فَأُسِرَتْ أُخْتُهُ وَجمَاعَةٌ مِنْ قَوْمِهِ، ثُمَّ مَنَّ رَسُولُ اللهِ ﷺ عَلَى أُخْتِهِ وَأَعْطَاهَا، فَرَجَعَتْ إِلَى أَخِيهَا فَرَغَّبَتْهُ فِي الإِسْلامِ وَفِي القُدُومِ عَلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ، فَقَدِمَ عَدِيٌّ المَدِينَةَ وَكَانَ رَئِيسًا فِي قَوْمِهِ طَيْءْ وَأَبُوهُ حَاتِمُ الطَّائِيُّ المَشْهُورِ بِالْكَرَمِ، فَتَحَدَّثَ النَّاسُ بِقُدُومِهِ فَدَخَلَ عَلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ وَفِي عُنُقِ عَدِيّ صَلِيبٌ مِنْ فِضَّةٍ وَهُوَ يَقْرَأُ هَذِهِ الآيَةَ: ﴿ ٱتَّخَذُوٓاْ أَحۡبَارَهُمۡ وَرُهۡبَٰنَهُمۡ أَرۡبَابٗا مِّن دُونِ ٱللَّهِ ... ﴾[1] قال: فقلت: إِنَّهُمْ لَمْ يَعْبُدُوهُمْ. فَقَالَ: بَلَى، إِنَّهُمْ حَرَّمُوا عَلَيْهِمُ الحَلالَ وَأَحَلُّوا لَهُمُ الحَرَامَ فَاتَّبَعُوهُمْ. فَذَلِكَ عِبَادَتُهُمْ إِيَّاهُمْ. وَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: يَا عَدِيّ مَا تَقُولُ أَيُفِرُّكَ أَنْ يُقَالُ أَللهُ أَكْبَرُ؟ فَهَلْ تَعْلَمُ شَيْئًا أَكْبَرَ مِنَ اللهِ؟ مَا يُفِرُّكَ؟ أَيُفِرُّكَ أَنْ يُقَالُ لا إِلهَ إِلَّا اللهُ؟ فَهَلْ تَعْلَمُ إِلهاً غَيْرَ اللهِ؟ ثُمَّ دَعَاهُ إِلَى الإِسْلامِ فَأَسْلَمَ فَشَهِدَ شَهَادَةَ الحَقِّ. قَالَ فَلَقَدْ رَأَيْتُ وَجْهَهُ اسْتَبْشَرَ، ثُمَّ قَالَ: إِنَّ اليَهُودَ مَغْضُوبٌ عَلَيْهِمْ، وَالنَّصَارَى ضَالُّونَ}[2] واتە: {عەدیی کوڕی حاتەمی تائیی – خوا لێی ڕازی بێ– دەگێڕێتەوە، کە کاتێك بانگەوازی پێغەمبەری خوا ﷺی پێگەیشت

[1] التوبة : ٣١

2) رواه أحمد والترمذي وابن جرير من طرق، المصباح المنير في تهذيب تفسير ابن كثير، ص: (563، 564)،

ڕایکـرد بـۆ شـام، وە پێشـتریش لـە سـەردەمی نەفاییـدا ببـووە نەسـڕانیی، جاخوشکەکەی‌و کۆمەڵێك لە هۆزەکەی بەدیل گیران، دوایی پێغەمبـەری خـوا ﷺ چاکەی لەگـەڵ خوشـکەکەی کـردو بـەخۆڕایی ئـازادی کـردو خەڵاتیشـی کـرد، جـا خوشکەکەی چووەوە بۆ لای عـەدیی‌و ئـەوەی بەسـەری هـاتووە بـۆی بـاس کـردو هانیـدا کـە بچـێتە خزمـەت پێغەمبـەری خـوا ﷺو مسـوڵمان بـێ، عـەدییش هاتـە مەدینە، لەو کاتەشدا سەرۆکی هۆزی (طَـيْءْ) بـووەو بابیشـی – حاتـەمی تـائیی– ناودار بووە بـە سـەخاوەت‌و بەخشـندەیی، خـەڵك باسـی هـاتنی عـەدیی دەکـەن، عەدیی دەچێتە خزمەت پێغەمبەر ﷺو خاچێکی زیـوی لـە گەردەنـدا دەبـێ، جـا پێغەمبـەر ﷺ ئـەم ئایەتـەی خوێنـدەوە (کـە واتاکـەی ئەمەیـە): –جوولەکـەو نەصڕانییەکان– زاناو قەشـەو گۆشـەگیرەکانی خۆیانیـان لـەجیاتی خـوای بـەرز و مەزن یان لەگەڵ خوای بەرز و مەزن دا کردن بە پەرستراوی خۆیان، وە مەسـیحی کـوڕی مەریەمیشـیان کـردە پەرسـتراوی خۆیـان، فەرمانیشـیان پـێ نـەکرابوو کـە هیچکەس بپەرستن جگە لە یەك پەرستراو کە خوایە (جل جلالە)، بێجگە لـەو هـیچ پەرستراو نین، پاکیی بۆوی لەوەی کە دەیکەنە هاوبەشی. –عەدیی دەڵێ– گـوتم: ئەوان نەیاندەپەرسـتن، فـەرمووی: بـا دەیانپەرسـتن، ئـەوان –زانـاو ڕەبەنـەکان– حــەڵاڵیان لێ قەدەغــە دەکــردن‌و قەدەغەکراوەکانیشــیان بــۆ حــەڵاڵ دەکــردن‌و ئەوانیش شوێنیان دەکەوتن، ئا ئەوە پەرستنی ئەوان بوو بۆوان، ئنجا پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ئەی عـەدیی! چـی دەڵـێی؟ ئایـا ئـەوە دوچـاری لـە ئیسـلام ڕاکردن‌و ڕەتاندنی کردووی کـە بگـوترێ: خـوای بـەرز و مـەزن لـە هـەموو شـتێك گەورەترە؟ ئایا هیچ شتێکت پێ شك دێ کە لە خوای بەرز و مەزن گەورەتربێ) ؟ چ شـتێك ناچـاری ڕاکردنـی کـردووی؟ ئایـا ئـەوە دوچـاری ڕاکردنـی کـردووی کـە بگوترێ: هیچ پەرستراو نین بێجگە لە خوای بەرز و مەزن ؟ ئایا بێجگە لـەوی هـیچ

پەرستراوی دیکە دەزانی؟ پاشان پێغەمبەر ﷺ بانگی کرد بۆ ئیسلامو ئەویش مسوڵمان بووو شایەتمانی حەقی هێنا، – عەدیی – دەڵێ: ڕووی موبارەکی – پێغەمبەر ﷺ– م بینی گەشایەوە، دوایی – پێغەمبەر ﷺ – فەرمووی: جوولەکەکان غەزەب لێگیراونو نەصرانییەکانیش گومڕاو سەرگەردانن).

دیارە "عەدیی کوڕی حاتەمی تائیی"ش وەك زۆربەی خەڵکی مسوڵمانی ئێستا بە شێوەیەك لە چەمکی پەرستن حاڵی بووە، کە بابای پەرستراو حەتمەن دەبێ سەجدەو رکووعی بۆ بەری، نەیدەزانی کە سەجدەو رکووع دەربڕی راستییەکی گەورەترە لە سەجدەو رکووع، کە بریتییە لەوپەڕی ملکەچیی‌و خۆ بە کەم زانین‌و خۆ پێ بچووك بوون لە بەرانبەر خوای بەرز و مەزن دا، جا دیارە ئەوپەڕی خۆ بە بچووك زانین‌و ئەوپەڕی بە گەورە زانینی خوای بەرز و مەزن ، بە سەجدەو رکووع تەعبیری لێدەکرێ، بەڵام سەجدەو رکووع بردن تەنها رووکارو نیشانەی ئەو خۆ پێ بچووك بوون و، خوای بەرز و مەزن پێ گەورە بوون‌و پەرستنەن.

کەواتە: بۆمان دەرکەوت کە بە حاکم دانانی هەر کەسێك، پەرستنی ئەو کەسەیە، جا ئەگەر خوای بەرز و مەزن بێ، ئەوە پەرستراوی حەقە، وە ئەگەر بێجگە لەویش بێ، ئەوە پەرستراوێکی بە ناحەقە.

کەواتە: بەڕاستی پێویستە ئەو خەڵك‌و میللەتەی خۆمان زۆرباش بزانێ کە ئەو مەسەلەی عەلمانییەتە کە بێجگە لە خوای بەرز و مەزن بە پەرستراو و، بێجگە لە دینی خوای بەرز و مەزن بە بەرنامە دادەنێن و، غەیری خوای بەرز و مەزن بەو لایەنە دادەنێن کە دەبێ ملکەچیی بۆ بکرێ، ئەوە بەڕاستی دەرچوونە لە بازنەی ئیسلام، ئەگەر خەڵك تێیبگا، بەڵام هی وا هەیە هەر بە دوای هەڵڵای مام کوێخا کەوتووەو هیچ حاڵی نییە، وە ئەوە رەنگە عوزر بە نەزانیی (العذر

بالجهل)ی بۆ بەبیانوو دابنرێ، هەتا تێدەگەیەنرێو دەرباز ببێ، بەڵام ئەوەی کە باش دەزانێ عەلمانییەت عەلمانییەت یانی بێ دینایەتیی، کەواتە: چۆن دەگونجێ بڵێ: بێ دینایەتییم هەڵبژاردوەو، لەولاشەوە بڵێ: من دینم هەیە ! (واتە: دین بەمانای — ئیسلام — ئەگەرنا سیکۆلاریزمیش جۆرە دینێکە).

چوارەم: کە دەڵێین: پێویستە ئامانجە باڵاکان بکرێنە جێی گرنگیپێدانی زیاتر و خۆ بپارێزرێ لە گیروگرفتە لاوەکیی و گچکەکان، مەبەستمان ئەوە نییە کە لە بەرانبەر هەڵە و کەموکوورِییەکانی کۆمەڵگادا دەستەوئەژنۆ دابنیشین و هیچ نەکەین!

کەواتە: لەو قسەیەماندا مەبەستێکی دیکەمان هەیە، مەبەستمان ئەوە نییە کە ئێمە لە بەرانبەر هەڵەو کەموکوورِییەکانی کۆمەڵگادا دەستەوئەژنۆ دابنیشین، چونکە پێشتر باسمانکرد کە فەرمان بە چاکەو رێگریی لە خراپە، ئەرکێکی گەورەی سەرشانمانە ! بەڵکو مەبەستمان ئەوەیە کە سەرگەرمبوون بە چارەسەرکردنی گیروگرفتو نەهێشتنی گوناهو خراپەو لادانو هەڵەو پەڵەکانی کۆمەڵگاوە، هەموو تواناو وزەکانمان نەخواو بێئاگامان نەکا لە پاکسازییو چاکسازیی کردنی کۆمەڵگا لە بوارە ریشەییو بنەڕەتییەکانداو، رێ نەدەین لەسەر حیسابی چارەسەری کێشە گرنگەکانمان، بە وردە گیروگرفتەکانەوە سەرقاڵ بکرێین !

ئەگەرنا ئێمە نابێ سەلبیی بین لە کۆمەڵگای خۆماندا‌و، دەبێ فەرمان بە چاکەو رێگریی لە خراپە هەر هەبێ، دەبێ جارێ خۆمان چاك بکەینو لە سەرەتادا خۆمان برازێنینەوە بە وردو درشتی ئەو شتانەی کە شەریعەت بە پەسندی داناون، وە خۆمان بژار بکەین لە وردو درشتی ئەو شتانەی کە شەریعەت بە

خراپی داناون‌و لەگەڵ كۆمەڵگاو دەوروبەریشدا خەریك بین، بەڵام چی بكەینە ئامانجی یەكەم‌و ئامانجی دووەم‌و ئامانجی سێیەم؟ دەبێ ریزبەندیی دابنێین، بەپێی ئەوە كە پێویستی كۆمەڵگای ئێمە چۆنە؟ وە بەپێی ئەوەش كە لە شەریعەتدا چۆن هاتووە، لە شەریعەتدا چ شتێك زیاتر گرنگی پێ دراوە، ئێمەش گرنگی زیاتر بەوە بدەین، ئینجا هی دوایی ئینجا هی دوایی، نەك بێین لەسەر شتێكی بچووك هەرایەكی گەورە بەرپا بكەین‌و ئامانجی گەورەمان هەر لەبیربچێتەوە.

بنەمای نۆزدەیەم

مەیدانی کاری کۆمەڵ کوردستان و عێراقە، بەڵام هاوکاریکردنی مسوڵمانان بە پێی توانا لە هەر جێیەك بن، بە پێویست دەزانین

بنـەمـای نۆزدەیـەم

مەیدانی کار و چالاکیی ئێستای کۆمەڵ کوردستان و عێراقە، بەڵام هاوکاریکردنی مسوڵمانان بە پێی توانا لەهەر جێیەك بن، بە پێویست دەزانـین:

هەرچەندە مەیدانی کار و چالاکی ئێستای کۆمەڵی ئیسلامیی (هەرێمی کوردستان) بەتایبەتی و (عێڕاق)ە بەگشتی، بەڵام لەسەر بناغەی برایەتیی و دۆستایەتیی ئیمانیی و یەك ئۆممەت بوونی مسوڵمانان لە سەرتاسەری دنیادا، خۆی لە بەرانبەر گەلانی مسوڵمان بە گشتی و کۆمەڵ و جموجۆڵە ئیسلامییەکانیاندا بە تایبەت، بە بەرپرسیار دەزانێ و، پشتگرتن و هاوکاریی کردنیان بەگوێرەی توانا بە پێویست دەزانێ و، دیارە ئەویش لە بەرانبەردا هەمان مافی لەسەر ئەوان هەیە.

وە بێگومان خۆ کوشمەڵەکردن (التقوقع) لە جوغزی سنووره دەستکردەکانی وڵاتانی ئیسلامییداو، گوێ نەدان بە کێشەو گرفت و ئێش و ژانەکانی مسوڵمانان، هەڵەو کەمتەرخەمییەکی گەورەیە، بەتایبەت لەم چاخ و رۆژگارەدا کە دوژمن و ناحەزانیان یەکدەست و یەکدەنگن لە بەرانبەریاندا، چونکە:

1- خوای بەرز و مەزن فەرموویەتی: ﴿إِنَّمَا ٱلۡمُؤۡمِنُونَ إِخۡوَةٌ ...﴿١٠﴾﴾ الحجرات. واتە: (بێگومان بڕواداران بران).

2- وە خوای بەدیهێنەر (جل جلالە) فەرموویەتی: ﴿إِنَّ هَٰذِهِۦٓ أُمَّتُكُمۡ أُمَّةً وَٰحِدَةً وَأَنَا۠ رَبُّكُمۡ فَٱعۡبُدُونِ ﴿٩٢﴾﴾ الأنبیاء، واتە: (ئا ئەمە ئۆممەتی ئێوەیە یەك ئۆممەتە، وە من پەروەردگارتانم، تەنیا من بپەرستن).

3- هەروەها خوای پەروەردگار (جل جلالە) فەرموویەتی: ﴿ وَٱعْتَصِمُواْ بِحَبْلِ ٱللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُواْۚ ...﴿١٠٣﴾ ﴾ آل عمران، واتە: (وە تێکڕا توند دەست بە ڕێسمانی خوا بگرن و پەرتەوازە مەبن ...).

4- وە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: (مَثَلُ الْمُؤْمِنِينَ فِي تَوَادِّهِمْ وَتَرَاحُمِهِمْ وَتَعَاطُفِهِمْ مَثَلُ الْجَسَدِ إِذَا اشْتَكَى مِنْهُ عُضْوٌ تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ الْجَسَدِ بِالسَّهَرِ وَالْحُمَّى) رواه البخاري: (6011)، ومسلم: (2586)، واللفظ لە، عن النعمان بن بشير رضي الله عنه، واتە: (وێنەی بڕواداران لە یەکدی خۆشویستنو بەزەیی بەیەکداهاتنەوەو هاوسۆزبوونیان لەگەڵ یەکدیدا، وەك جەستەیەك وایە کە ئەگەر ئەندامێکی نەساغ بوو، هەموو جەستە بەشداریی دەکات بە شەونخوونییو تا لێهاتن).

5- هەروەها پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: (الـمُسْلِمُونَ يَدٌ عَلَى مَنْ سِوَاهُمْ) رواه ابن ماجە: (2684) واللفظ لە، وأحمد: (6797)، وقال الألباني وشعيب الأرنؤوط: صحيح لغيره، واتە: (مسوڵمانان یەك دەستن لە بەرانبەر غەیری خۆیاندا).

ڕوونکردنەوە

یەکەم: یەك ئۆممەتبوونی مسوڵمانان و پێکەوە دۆست و خوشك و برابوونیان، یەکێکە لە شتە ئاشکرا و بەڵگەنەویستەکانی ئیسلام:

واتە پێویستی بە بەڵگە لەسەر هێنانەوە ناکات، کە مسوڵمانان هەموویان یەك ئۆممەتو یەك کۆمەڵنو، پێکەوە خوشكو برانو دۆستو پشتیوانی یەکدین، وەك

ئەو ئایەت و فەرموودانەی پێشتر هێنامانەوە، بۆیە پێویستە وریاو هۆشیاربین‌و سەرگەرمبوونمان بە واقیعی کارو چالاکی تێدا ئەنجام دانمانەوە، وامان لێ نەکا کە ئەو ڕاستییەمان لەبیربچێتەوە یان کاڵ بێتەوە.

ئەوە مەسەلەیەکی زۆر گرنگە کە ئێمە لە واقیعی کاری ئیسلامیی خۆماندا نەچینە قاوغ‌و قەپێلکی خۆمانەوەو سەرقاپ لەسەر خۆمان دابخەین‌و ئاگامان لە مسوڵمانانی دیکەو ئێش‌و ژان‌و موعانات‌و گیروگرفتەکانیان نەمێنێ‌و، لە خۆشیی‌و ناخۆشییاندا هیچ بەشداریی نەکەین، چونکە ئەوە پێچەوانەی یەك ئۆممەت بوون‌و پێکەوە خوشك‌و براو دۆست‌و پشتیوان‌و نزیکبوونە.

دووەم: (واقیعیبوون)مان ئەوە دەخوازێ کە هەلومەرج و بارودۆخی تایبەتی کار و چالاکیی خۆمان کە هەرێمی کوردستان بەتایبەتی و عێراقە بەگشتی، زۆر بە وردیی ڕەچاو بکەین و لەبەرچاوبگرین و بە بیانوو و پاساوی ئەوەوە کە ئۆممەتی ئیسلامی یەك ئۆممەتە و جیهانی ئیسلامی هەمووی وڵاتی مسوڵمانانە، واقیعی تایبەتی خۆمان و هەلومەرجە تایبەتییەکەی نادیدە نەگرین:

ئێمە چۆن دەبینە خەڵکێکی ئیسلامیی واقیعیی؟ بەوە کە ئەو هەل‌و مەرجە بابەتیی‌و تایبەتییانەی خۆمان لە هەرێمی کوردستان‌و لە عێراقدا باش لەبەرچاو بگرین‌و، نەچین لاقی خۆمان لە لاقی حیزبی موسڵمانانی تورکیا ببەستین، یاخود مسوڵمانانی میسر، یان مسوڵمانانی ئەفغانستان، یان مسوڵمانانی کشمیر، بەڵکو دەبێ واقیعی خۆمان لەبەرچاو بگرین، چونکە: (الفتوى تختلف زمانًا ومكانًا وشخصًا وعرفًا وحالاً)، واتە: (فەتوا بەپێی کات‌و شوێن‌و کەس‌و نەریت‌و هەل‌و مەرج دەگۆڕێ)، ئینجا شێوەی کارکردن کە لە فەتوا زۆر گرنگترەو وردەکاریی زۆر

زیاتری دەوێ‌و، گۆڕانی زۆر زیاتری بەسەردادێ، هەل‌و مەرجی کارو چۆنیەتی کار چۆن نابێ بگۆڕێ؟! لەبەرئەوە هەموو ئەوانەی کە باسی ئەوە دەکەن کە بۆ وێنە: دەبێ بزانین داخۆ حیزبی دادو گەشەپێدان لە تورکیا چییان کردووە، ئێمەش دەبێ کتومت وا بکەین، ئەوە هیچ نیەو نەچێتە عەقڵتانەوە، لاسایی کردنەوەی خەڵك قەت بە هیچت ناگەیەنێ، چونکە هەل‌و مەرجی ئەو جیایە، وە هەل‌و مەرجی ئێمە دە ساڵ پێشتر جیابووە لەوەی ئێستا، بگرە ئێمە نەك هەر ناتوانین وەك ئێستای حیزبی دادو گەشەپێدانی تورکیا یان حیزبی دادو گەشەپێدانی مەغریب، یان ئێستای بزاڤی ئاشتیی جەزائیری (حركة السلم الجزائري)، یان کۆمەڵی ئیسلامیی پاکستان بکەین، بەڵکو ناتوانین ئێستا وەك هی پازدە ساڵ پێشێی خۆشمان بکەین، وەك دە ساڵ لەمەوپێشی خۆشمان بکەین! بۆیە پێویستە بەپێی گۆڕانی هەل‌و مەرج‌و ژینگەکان، شێوازو ئامرازەکانی کارمان بگۆڕین.

کەواتە: کاتێك دەبین بە واقیعیی‌و پڕ بە پێستی ئەو واقیعە دەتوانین هەنگاو بنێین‌و هەڵسوکەوتێکی واقیعبینانە پڕ بە پێست لەگەڵ دەوروبەرماندا بکەین، کە هەل‌و مەرجی تایبەتیی خۆمان لەبەرچاو بگرین، وە بە بیانووو پاساوی ئەوە کە ئۆممەتی ئیسلامیی یەك ئۆممەتەو خاکی ئیسلامیی هەمووی وڵاتی مسوڵمانانە، واقیع‌و هەل‌و مەرجی تایبەتیی خۆمان نادیدە نەگرین، ئەگەرنا دوایی دەبینە شتێکی سەیر، بەڵگەشمان لەسەر ئەمە ئەوەیە کە پێغەمبەری پێشەوامان ﷺ هەرچەندە خوای بەرز و مەزن بۆ تێکڕای بەشەری ناردوە، بە درێژایی زەمان بۆ هەموو چاخ‌و سەردەمەکان و، بە پانایی زەمین بۆ هەموو وڵات‌و نەتەوەکان، بەڵام ئەمە وای لێنەکرد کە ڕەچاوی مەیدانی کارو چالاکی تایبەتیی خۆی نەکات‌و لە هەر قۆناغەدا گوتارێکی تایبەتی بۆی نەبێ، بۆ نموونە خوای پەروەردگار (جل

جلالـه) دەفـەرموێ: ﴿وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ ٱلْأَقْرَبِينَ﴾[1] واتـە: (وە خزمـە نزیکـەکانت وریابکـەوە)، ئایا دەگونجێ بگـوترێ: پێغەمبــەری خـوا ﷺ پێغەمبـەری هـەموو مرۆڤـایەتییــەو بـۆ هـەموو دنیـا هـاتووە، بۆیـە نابـێ هـەقی خزمـانی خـۆی هـەر هـەبێو، دەبێ هەر بڵێ: ئەی خەڵکینـە! لـە هـەموو دنیــا؟! بێگومـان نـا، بـەڵکو دەبێ لە خزمانەوە دەستپێبکا، تۆ جارێ هەتا خەڵکە نزیکـەکەت لێـت تێنەگــەنو بڕوات پێ نەکەن، هی دوور چۆن لێت حاڵی دەبن؟

هـەروەها خـوای بـەرزو مـەزن دەفـەرموێ: ﴿وَإِنَّهُۥ لَذِكْرٌ لَّكَ وَلِقَوْمِكَ..﴾[2] واتـە: (ئەم قورئانە بیرخەرەوەیە بۆ خۆتو بـۆ گەلەکـەت ...)، لـە دوای هـۆز (عشیــرة) ئینجا گەل (قـوم) دێ.

هەروەها خوای پەروەردگار (جل جلاله) دەفـەرموێ: ﴿قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ تَعَالَوْاْ إِلَىٰ كَلِمَةٍ سَوَآءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ ...﴾[3] واتە: (بڵێ: ئـەی خـاوەن کتێبـەکان! وەرن بۆ پـەیوەست بوون بە وشەو بەرنامەیەك کـە بـۆ ئێمـەو ئێـوە وەك یەکـە ...)، واتە: وەرن بۆ خوا بەیەکگرتن، کەواتە: پێغەمبـەر ﷺ بـۆ ئـەهلی کیتـاب دوانـدن (خطـاب)ێکی جیای هەبووە، وە بۆ هاوبەش بۆ خوا دانەرەکان دواندنێکی جیا، بۆ خزمان بە تایبەت، بۆ گـەل بـە تایبـەت، وە بـۆ تێکـڕای مرۆڤایـەتی بەگشـتی، بـە شێوەیەکی دیکە بووە.

---

[1] الشـعراء: ٢١٤

[2] الزخرف: ٤٤

[3] آل عمران: ٦٤

سێیەم: لە نێوان جیهانیبوون و ناوچەییبووندا لەم رۆژگارەدا تەنیا لەڕووی عەقیدەیی و فیکریی و عاتیفییەوە، یەکە، ئەگەرنا لەڕووی سیاسییەوە وا نییە:

لەلایەکەوە ئیسلام ئیسلامی هەموو مرۆڤایەتییەو، هەرچی مسوڵمانە بە ئۆممەتی پێغەمبەر ﷺ دادەندرێ، ولاتی مسوڵمانان هەمووی مەنزڵگای ئیسلام (دار الإسلام)ە، ئەوە حەقیقەتێکە، بەڵام لە لایەکی دیکە، ئێمەو هەر حیزبێکی دیکە کارو پڕۆژەکەی ناوچەیییەو تایبەتە بە ناوچەیەکی دیاریکراوەوە، وە مەحکوومی ئەو هەل‌و مەرجە جوگڕافیی‌و سیاسییەیە (الجیوسیاسي)، کەواتە: دەبێ لەنێوان جیهانیی بوونی ئیسلام‌و ناوچەیی کارو پڕۆژەی ئیسلامییماندا، هاوسەنگیی رابگیرێ‌و پێویستە واقیعبین بین و، بزانین کە ئۆممەتی ئیسلام لەم رۆژگارەدا تەنیا لە رووی عەقیدەیی‌و فیکریی‌و عاتیفییەوە، یەکە.

بەڵێ، پێویستە واقیعبین بین‌و بزانین کە ئۆممەتی ئیسلام لەم رۆژگارەدا تەنیا لەڕووی عەقیدەیی‌و فیکریی‌و عاتیفییەوە، یەکە، ئەگەرنا لەڕووی سیاسییەوە وا نییە، ئاخر کوا ئۆممەتی موحەممەد لەڕووی سیاسییەوە، یەکە؟ هەر عەرەب بیست‌و دوو دەوڵەتیان هەیە، بەڵکو هەم لەڕووی سیاسییەوەو هەم لەڕووی جوگڕافییەوە، بەش بەش‌و پارچە پارچەین.

شایانی باسیشە کە لەکاتی تێکگیرانی بەرژەوەندیی کارو پڕۆژەی ئیسلامیی‌و بەرژەوەندیی هاوکاریی کردنی مسوڵمانانی دەرەوەی بازنەی کارو پڕۆژەکەدا، پێویستە بەرژەوەندیی پڕۆژە ئیسلامییەکە زاڵ بکرێ.

با زیاتر ئەم مەسەلەیە روون بکەینەوە:

ئێمە لە واقیعی هـەرێمی کوردستـانو هەنـدێك لـە پارێزگاکـانی عێراقـدا، کـارو پڕۆژەیەکی ئیسلامییمان هەیە، جا کاتێك بەرژەوەندیی ئەو کارو پڕۆژە ئیسلامییە کـە لـە ناوچـەیەکی جـوگرافیی دیاریکـراودایە، تێکدەگیرێ لەگـەڵ بەرژەوەنـدیی هاوکـاریی کردنمـان بـۆ خـەڵکی مسـوڵمان، بـۆ نـموونە: لـە بەشـەکانی دیکــەی کوردسـتانی گەورەو فەلەستینو کشـمیرو شیشـان یـان شـوێنێکی دیکـەدا، دەبـێ بەرژەوەندیی کارو پڕۆژەکەی ئێرە زاڵ بکرێ، چونکە تۆ بە پلەی یەکەم کارەکەت لێرەیەو، ئەگەر ئەوەی ئێرە سەربگرێ دەتوانی شتێکیش بۆ خەڵکی دیکە بکـەی، بەڵام کە هـی ئێـرەت سـەرکەوتوو نـەبوو، ئـەوە بـە دڵنیاییـەوە لـە شـوێنی دیکـە سەرکەوتن بەدەست ناهێنی.

بەڵگەی ئەم مەسـەلەیەش ئـەم ئایەتەیـە کـە خـوای پـەروەردگار (جـل جلالـه) فەرموویەتـی: ﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَهَاجَرُواْ وَجَٰهَدُواْ بِأَمْوَٰلِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱلَّذِينَ ءَاوَواْ وَّنَصَرُوٓاْ أُوْلَٰٓئِكَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَآءُ بَعْضٖۚ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَلَمْ يُهَاجِرُواْ مَا لَكُم مِّن وَلَٰيَتِهِم مِّن شَيْءٍ حَتَّىٰ يُهَاجِرُواْۚ وَإِنِ ٱسْتَنصَرُوكُمْ فِي ٱلدِّينِ فَعَلَيْكُمُ ٱلنَّصْرُ إِلَّا عَلَىٰ قَوْمِۭ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُم مِّيثَٰقٞۗ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٞ﴾ [1] واتە: {بێگومـان ئەوانـەی بڕوایـان هێناوەو کۆچیان کردووەو بە سامانو گیانیان تێکۆشاونو فیداکارییان کردووە لە ڕێی خــوادا، وە ئەوانــەش کــە ئــەوانیان پــەناداوەو یارمــەتییان داون، ئەوانــە هەندێکیان دۆستو پشـتیوانی هەنـدێکیانن، بـەڵام ئەوانـەی کـە بڕوایـان هێنـاوە، بـەڵام کۆچـیان نـەکردووە، ئێـوە هـیچ پەیوەندییـەکتان پێیانـەوە نییـە (لـەڕووی پشــتیوانیی کــردنو هاوکــاریی کردنــەوە) هــەتا کــۆچ نەکــەن، وە ئەگــەر داوای

[1] الأنفال: ٧٢

یارمەتییان لـێ كردن لە دیندا (واتە: لەسەر دیـن سـتەمیان لێكرابـوو) ئـەوە ئێـوە لەسەرتانە هاوكارییان بكـەن، مەگـەر ئـەوەی كـە دەسـتدرێژیی كردوونـە سـەرێ، پەیمانتان لەگەڵ بەستبێ، وە خـوا بینـەری ئەوەیـە كـە دەیكـەن}، واتـە: ئەگـەر كۆمەڵە كافرێك هەبن كە لەگەڵیان هاوپەیمان بن، ئەوە نابێ لەو حاڵەتەدا یارمەتی ئەو مسوڵمانە ستەملێكراوانە بدەن لـەدژیان، بۆئـەوەی پەیمانەكـەتان لەگـەڵ ئـەو كافرە ستەمكارانەدا هەڵنەوەشێتەوە، كە ڕەنگـە بـە هەڵوەشـانەوەی پەیمانەكـە، زەرەرێكی گەورەتر بكەن لەو سوودەی بەو مسوڵمانە ستەملێكراوانەی دەگەیەنن.

كەواتـە: لەم ئایەتەوە وەردەگیـرێ: كاتێـك تـۆ واقیعێكـی ئیسـلامییت هەیـە، دەبێ بەرژەوەندیی ئـەو واقیعـە ئیسـلامییە بپـارێزی، هەرچـەندە تـۆ بەرانبـەر بـە مسوڵمانانی دیكەش بەرپرسیاری، بـەڵام لـەكاتی تێكگیرانـدا، بەرژەوەنـدیی كـارو پڕۆژە ناوچەییەكە زاڵ دەكرێ.

ئینجـا لێـرەدا دەمـەوێ ئـەوەش بخەمـە پـاڵ قسـەكانی پێشـێم، كـە ئێمـە مەبەستمان ئەوەیە: لەلایەكەوە دەبێ بەرژەوەندیی كارو پـڕۆژە ئیسـلامییەكەمان لـەو جوگڕافیـاو سـنوورەدا كـە تێیـدا ئـەنجام دەدرێ –كـە وەك گوتمـان هـەرێمی كوردستانو عێراقە– دەبـێ ئەولەوییـەت بدەینـە بەرژەوەنـدیی ئـەو كـارو پـڕۆژە ئیسلامییەمان، بەڵام ئەوە نابێ وامان لێبكا كە ئێمە لە مسوڵمانانی دیكـەو ئـێشو ژانو موعانـاتو كێشـەو گیروگرفتـەكانیان بـێ خەبـەر بـین و، دەسـتەوئەژنۆ دابنیشینو لە بەرانبەریاندا بێ هەڵوێست بین، بەڵكو دەبێ ئەوەی لە دەستمان دێ بۆ ئەوانیش بیكەین، بـەڵام نابـێ شـتێك بكـەین كـە ئیشـی ئێرەمـان لـێ تێكبـداو هەڵبوەشێنێتەوەو پەرچ بخاتە بەردەمی، چونكە ئەوەتا خـوای پـەروەردگار (جـل جلالـە) بـۆ پێغەمبـەر ﷺو مسـوڵمانانی كۆچـكەرو پشـتیوان، كـە دەوڵەتیشـیان هەبووە، دەفەرموێ: هەر كەسێك لە دەرەوەی ئەو قەوارەیەی ئێـوە بـووو زوڵمـی

دینیی لێکرا، بە دەنگیەوە بچن بە مەرجێك ئەو لایەنە دەستدرێژکارە هاوپەیمان نەبێ‌و، ئەو بە دەنگەوە چوونەی ئێوە نەبێتەهۆی ئەوەی پەیمانەکەتان لێ هەڵبوەشێتەوە، چونکە لەو حاڵەتەدا قەوارە سیاسییەکە زەرەر دەکات‌و دەکەوێتە بەر هەڕەشەو مەترسیی، بۆیە ئێوە لەو حاڵەتەدا نەك هەر لەسەرتان پێویست نییە، بەڵکو بۆشتان نیە.

چوارەم: **یەکێك بۆی هەیە بپرسێ: ئایا ئێمە چیمان بۆ مسوڵمانانی دیکەی دنیا پێ دەکرێ لەکاتی لێقەومان و پێویستییاندا؟!**

لە وەڵامدا دەڵێین:

﴿لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ...﴾ [1] واتە: (خوا لە هیچ کەسێك داواناکات مەگەر ئەوەندەی پێی دەکرێ ...)، کەواتە: لە توانا بەدەر خوای بەرز و مەزن لەسەر مرۆڤی پێویست ناکات‌و شتێك کە لە تواناماندا نەبێ، لە سەرمان پێویست نابێ بەرانبەر برایان‌و خوشکانی مسوڵمانمان لە دنیادا، بەڵام ئەوەی لە تواناماندایە لەسەرمان پێویست دەبێ، جا ئایا چیمان لە توانادایە؟ دەتوانین بڵێین: وەك نموونە: دوعای خێرو پاڕانەوە هەمیشە ئاسانەو لە توانادا هەیەو دەکرێ. هیچ کاتێك نییە مسوڵمان نەتوانێ بۆ برای مسوڵمانی‌و خوشکی مسوڵمانی‌و خەڵکی مسوڵمان بپاڕێتەوە، بە کوڵ بۆیان بپاڕێتەوەو دوعا یان بۆ بکات و، دوعاش کەم نییە، لە صەحیحی بوخارییدا هاتووە: {عَنْ مُصْعَبِ بْنِ سَعْدٍ، قَالَ: رَأَى سَعْدٌ أَنَّ لَهُ فَضْلا عَلَى مَنْ دُونَهُ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: هَلْ تُنْصَرُونَ وَتُرْزَقُونَ إِلا بِضُعَفَائِكُمْ؟} [2] واتە: (ڕۆژێك سەعدی کوڕی ئەبی وەققاص

---

[1] البقرة: ٢٨٦

2) رواه البخاري: (2896)

مســـوڵمانێکی لاواز بــە کـــەم دەبینـــێ، پێغەمبــەریش لــە ســەعد توورەدەبێو دەفەرموێ: ئایا ئێوە سەردەخرێنو ڕۆزییتـان دەدرێ، مەگـەر بـەهۆی لاوازو کـەم دەستەکانتانەوە نەبێ)؟

هــەروەها (ڕاگەیانـدن) هۆکـارێکی کاریگـەری ڕۆژگـارە بـۆ پشـتگیریی یەکـدی کردنـی مسـوڵمانانو بـەرگریی لەیـەك کردنیـانو، یـەکێك لـەو شـتانەیە کـە ئێمـە دەتوانین بەهۆیەوە هاودەردییو هاوکارییان لەگـەڵ بکـەین، ڕاگەیانـدن کـە ئێسـتا پێی دەگوترێ: (دەسـەڵاتی چـوارەم)، لەڕاسـتیدا زۆرجـار ڕاگەیانـدن دەسـەڵاتی یەکەمـــەو چـــەکێکی زۆر بڕندەیـــەو خـــەڵکێکی زۆر بـــەهۆی ڕاگەیاندنـــەوە چەواشەدەکرێنو ڕاستییەکانیان لەپێش چاو دەکرێنە ناڕاستییو ناڕاسـتییەکانیان لەپێش چاو دەکرێنە ڕاستی، وەك دەیبینینو لەبەرچاومانە، کەواتە: پێویسـتە بـە ڕاگەیاندنیش ئەوەندەی دەنگمان دەڕواو لە تواناماندایە، بەرگریی لە مەزڵوومیەتی میللەتانی مسوڵمانو خەڵکی مسوڵمان بکەین.

هەروەها کـۆڕ بەسـتنو سـیمینار گـرتن، بـەڵێ ئـەوەش کـەم نییـە خـەڵك کـۆڕ ببەسـتێو وتار بنووسێ، بێگومان ئـەوە فشـاریان لەسـەر دروسـت دەکـات و، ڕای گشـتییان لــە بەرانبــەر دروســت دەبــێ، وەك ئێســتا جوولەکــە کەوتۆتــە ژێــر پرسیارەوە، چونکە لـە ئـەنجامی تەقـەکردن لـە کەشـتی ئـازادییو کوشـتنی ئـەو مسـوڵمانانەی تورکیـادا، شـتی زۆری هاتەسـەرێ، کەواتـە کـۆڕ بەسـتنو سـیمینار بەسـتن، وە هــەروەها ڕێپێـوانو خۆپیشـاندان، ئەوانـە هــەموو شـتی گـرنگنو لـە زۆربەی هەلو مەرجەکاندا دەگونجێ بکرێن.

هەڵبەتە هێندێك لەوانەش باجیان دەوێ، بەڵام خۆ مەرج نییە هەر شتێك بـاجی بـوێ ئێمـە نەیکـەین، پاشـان مەسـەلەی کۆکردنـەوەی پـارەو پیتـاكو ئەوانـە کـە زۆرجار بۆ مسـوڵمانان کـراوەو دەکـرێ، ئێمــە زۆرجـار گلـەیی دەکـەینو دەڵێین:

بۆچی ئێمە کاتی خۆی ستەممان لێ کراوەو کەس لەسەرمان بەدەنگ نەهاتووە، کەچی بۆخۆشمان لەسەر کەس بەدەنگ نایەین، ئەو برادەرە عەلمانییانە هەموو جارێ گلەیی دەکەن دەڵێن: کاتی خۆی کەس بەرگریی لێنەکردین، بەڵام ئەوەتا ئێوەش بەرگریی لە کەس ناکەن، تەنانەت بە قسەو ڕاگەیاندنیش، بەڵکو بە پێچەوانەوە، لە ڕاگەیاندنی ڕەسمیی هەندێك حزبی عەلمانیدا دەبینی، ئەگەر تێکگیران لەنێوان مسوڵمانانی فەلەستین‌و جوولەکەکاندا ببێ، هەمیشە لای جوولەکەکان دەگرن، وە ئەگەر لەنێوان مسوڵمانانی شیشان‌و ڕووسەکاندا بێ، هەمیشە لای ڕووسەکان دەگرن، وە لەکاتی ڕووبەڕووبوونەوەی نێوان کشمیرییەکان‌و هیندۆسەکان لە هیندستاندا، هەمیشە لایەنی هیندۆسەکان دەگرن، زۆر عەجایەبە، وەك بڵێی بڕیاریان دابێ هەر لەگەڵ کافران دابن‌و، هەر پشتی ئەوانە بگرن کە دژی خوای بەرز و مەزن و پێغەمبەری خوان ﷺ، دەی برادەر، تۆ بۆ گلەیی دوێنێ لە خەڵکی دەکەی! کە ئەمڕۆ بۆخۆت زۆر خراپتریش دەکەی!

بەڵام بەهەرحاڵ لەگەڵ هەموو ئەوانەشدا پێویستە ڕەچاوی بەرژەوەندیی‌و هاوسەنگیی نێوان زیان‌و قازانج بکرێ، هەرچەندە هیچ شتێکیش بەبێ باج دان‌و زەرەر لەخۆگرتن نابێ، بەڵام دەبێ باج‌و زیانەکە ئەوەندە نەبێ، کە لە قازانجی زیاتربێ.

ئینجا یەکێك بۆی هەیە پرسیار بکات‌و بڵێ: باشە مادام مسوڵمانان ئەمڕۆ لەڕووی سیاسیی‌و واقیعییەوە یەك ئوممەت نین، ئەدی ئەو ئایەتانە کە خوای بەرز و مەزن دەفەرموێ: ﴿ وَٱعۡتَصِمُواْ بِحَبۡلِ ٱللَّهِ جَمِيعٗا وَلَا تَفَرَّقُواْۚ ...﴿١٠٣﴾﴾ آل عمران، وە دەفەرموێ: ﴿ إِنَّ هَٰذِهِۦٓ أُمَّتُكُمۡ أُمَّةٗ وَٰحِدَةٗ وَأَنَا۠ رَبُّكُمۡ ﴾[1] وە

---

[1] الأنبياء: ٩٢

فەرموودەکەی پێغەمبەر کە دەفەرموێ: {الـمُسْلِمُونَ يَدٌ عَلَى مَنْ سِوَاهُمْ}(1) چییان لێدێ؟ لە وەڵامدا دەڵێین: ئەگەر مسوڵمانان نەیانتوانی کەمو زۆر ئەم ئایەتو فەرموودانە لەڕووی واقیعیی‌و سیاسییەوە پیادەبکەن، بەلایەنی کەم لەڕووی فیکریی‌و عەقیدەیی‌و عاتیفیی‌و مەعنەوییەوە دەتوانن، دەتوانین هەموومان هەر دەست بە ئیسلامەوە بگرینو، هەر ئیسلام بە ڕاست بزانین، کە دیارە ئەمەش لای کەمی ئیمانو مسوڵمانەتییە.

کەواتە: کەمو زۆر هەر دەتوانین ڕاستێتی (مِصْدَاق) ی چەمك‌و واتای ئەم ئایەتو فەرموودانە بێنینەدی، با بە نیوەیی بێ، با هێندێکی بێ، وە: (ما لا يُدْرَكُ كُلُّهُ لا يُتْرَكُ جُلُّهُ أَو بَعْضُهُ)، واتە: (ئەوەی هەمووی جێبەجێ ناکرێ، نابێ زۆربەشی یان هێندێکیشی واز لێبهێنرێ)، کە مەبەستم لەو بەشەی دەتوانین جێبەجێی بکەین،لایەنی فیکریی‌و عەقیدەیی‌یەو، ئەوەش کە لەم هەل‌و مەرجەدا نایتوانین، لایەنی سیاسییە.

هەروەها دەتوانرێ چەمك‌و واتای فەرموودەکەی پێغەمبەر ﷺ بێنینەدی، بە دوعاو پاڕانەوەو لەڕێی ڕاگەیاندن‌و ئەو هەنگاوانەی پێمان دەکرێن، هەروەها بە یەکدەست بوونمان لە بەرانبەر غەیری خۆماندا، دەتوانین لە قەدەر خۆمان ئەو چەمك واتایە بێنینەدی.

1) رواه ابن ماجه: (2684) واللفظ له، وأحمد: (6797)، وقال الألباني وشعيب الأرنؤوط: صحيح لغيره

بنەمـــای بیستەم

کۆمەڵی ئیسلامی پاراســتن و کامڵکردنی قەوارەی سیاسیی هــەرێمی کوردســتان و پیادەکــردنی شــەریعــەت تیاید، بە ئەرکــی ســەرشــانی دەزانــێ

بنەمــای بیســتــەم

کۆمەڵ و داوای مافی چارەی خۆنووسین و هەوڵدان بۆ دروستکردنی دەوڵەتی کوردستانی

لە سۆنگەی ئەوەوە کە مافی ڕەوای هەر گەل (شَعْبْ)ێکە لە نیشتمانی خۆیدا ئازادبێ و لەژێر رکێفی هیچ گەلێکی دیکەدا نەبێ، وە لەبەرئەوەی کە بەبێ خاکێکی ئازادو گەل و کۆمەڵگایەکی سەربەست و رزگار، ناگونجێ ئایینی خوا (جل جلاله) بەرپابکرێ و شەریعەتەکەی پیادەبکرێ، بۆیە کۆمەڵی ئیسلامیی هەم پارێزگاریی لێکردنی ئەم قەوارەو واقیعە سیاسییەی هەرێمی کوردستان و، هەم کاملکردنی و نەهێشتنی کەموکووڕییەکانی و گۆڕینی بۆ قەوارەیەکی سیاسیی تۆکمەو تەواو لەسەر بناغەی شەریعەت، بە ئەرکی سەرشانی دەزانێ.

ئاشکراشە کە لەسەر هەق و دادگەریی پشتگیرییکردنی گەل و کۆمەڵگاو خزمەتکردنی، پێویستییەکی شەرعیی یەو هیچ پەیوەندییشی بە دەمارگیریی (تَعَصُّبْ)ەوە نیە، کە بریتیە لە: سەرخستن و پشتگیرییکردنی گەل و کۆمەڵگا بە ناهەق و لەسەر بنچینەی ستەم، وەك:

1- خوای کاربەجێ و زانا (جل جلاله) فەرموویەتی: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّا خَلَقۡنَٰكُم مِّن ذَكَرٖ وَأُنثَىٰ وَجَعَلۡنَٰكُمۡ شُعُوبٗا وَقَبَآئِلَ لِتَعَارَفُوٓاْۚ إِنَّ أَكۡرَمَكُمۡ عِندَ ٱللَّهِ أَتۡقَىٰكُمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٞ ١٣﴾ الحجرات، واتە: (ئەی خەڵکینە! ئێمە ئێوەمان لە نێرو مێیەك وەدیهێناوەو گێڕاومانن بە چەندان گەل و تیرە تاکو پێك ئاشنابن، بێگومان بەڕێزترتان لای خوا پارێزکارترتانە، بەڕاستی خوا زانای شارەزایە).

2- هه‌روه‌ها خوای په‌روه‌ردگار (جل جلاله‌) فه‌رموویه‌تی: ﴿... لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ ﴿٢٧٩﴾﴾ البقرة، واته‌: (... نه‌ سته‌م بكه‌نو نه‌ سته‌میشتان لێبكرێ).

3- وه‌ له‌ فه‌رمووده‌ی پێغه‌مبه‌ریشدا هاتوه‌: {عَنْ عَبَّادِ بْنُ كَثِيرٍ الشَّامِيّ مِنْ أَهْلِ فِلَسْطِينَ عَنِ امْرَأَةٍ مِنْهُمْ يُقَالُ لَهَا فَسِيلَةُ أَنَّهَا قَالَتْ: سَمِعْتُ أَبِي يَقُولُ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَمِنَ الْعَصَبِيَّةِ أَنْ يُحِبَّ الرَّجُلُ قَوْمَهُ؟ قَالَ: لا، وَلَكِنْ مِنْ الْعَصَبِيَّةِ أَنْ يَنْصُرَ الرَّجُلُ قَوْمَهُ عَلَى الظُّلْمِ} رواه أحمد: (17030)، وقال شعيب الأرنؤوط: حديث حسن، وضعفه الألباني، واته‌: (فه‌سیله‌ ده‌ڵێ: له‌ باوكمم بیست گوتی: له‌ پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺم پرسی و گوتم: ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا! ئایا له‌ ده‌مارگیرییه‌ كه‌ مرۆڤ میلله‌تی خۆی خۆشبوێ؟ پێغه‌مبه‌ری خواش له‌ وه‌ڵامدا فه‌رمووی: نه‌خێر، به‌ڵكو له‌ ده‌مارگیرییه‌ كه‌ مرۆڤ خه‌ڵكو كۆمه‌ڵه‌كه‌ی له‌سه‌ر سته‌م سه‌ربخا).

روونكردنه‌وه‌

ئه‌م بنه‌مایه‌ له‌ پێنج خاڵدا روونده‌كه‌ینه‌وه‌:

یه‌كه‌م: مه‌سه‌له‌ی مافه‌ نه‌ته‌وایه‌تییه‌كان كه‌ له‌ ئێستادا به‌ زاراوه‌ی: (مافی دیاریكردنی چاره‌نووس - حق تقرير المصير) ته‌عبیری لێده‌كرێ، له‌ شه‌ریعه‌تی ئیسلامیدا به‌ شتێكی روون و بێ چه‌ندوچوون داده‌نرێ:

خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رموێت: ﴿... وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ ..﴾

کەواتە: ئێمە لە شەریعەتی ئیسلامییدا هیچ کێشەمان لەگەڵ ئەوەدا نییە، بەڵکو حاڵەتی ئاسایی ئەوەیە کە میللەتانو گەلان هەموویان وەك یەك بن لەڕووی مافە نەتەوایەتییەکانو لەڕووی مافی سیاسییەوە، جا چ لە قەوارەیەکی سیاسییدا خۆ ببیننەوە، بەپێی سیستەمی هەرێمەکان (نـِظامُ الوِلايات)، چ هەرکامێکیان قەوارەو دەوڵەتێکی سەربەخۆی خۆی هەبێ.

دووەم: بەبێ خاکێکی ئازادو خەڵکێکی رزگار، ناگونجێ ئاییني خوای بەرز و مەزن به تەواویی بەرپابکرێ و شەریعەت وەك خۆی پیادە بکرێ، بۆئەوەی کە دین بەرپابکەینو شەریعەت پیادەبکەین، هەر عەقڵو سەرنجدان لە واقیع، دەمانگەیەنێتە ئەوە کە بەڕاستی هەر میللەتێكو کۆمەڵگایەك خاوەنی بوونی خۆیو ئیرادەی خۆیو سەر زەمینی ئازادی خۆی نەبێ، ناتوانێ وەك پێویست دینی خوای پەروەردگار (جل جلاله) بەرپا بکات، کە دیارە ئێمە مولزەمین بە بەرپاکردنی دین، خوای پەروەردگار (جل جلاله) دەفەرموێ: ﴿... أَنۡ أَقِيمُواْ ٱلدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُواْ فِيهِۚ .﴾[1] واتە: (... کە ئاییني خوا بەرپابکەنو تێیدا پەرتەوازە مەبن ...)، وە ناشتوانێ شەریعەت پیادەبکا، کە دیارە دیسان بە پیادەکردنی شەریعەتیش مولزەمین، مادام خۆمان بە مسوڵمان دەزانین، خوای پەروەردگار (جل جلاله) دەفەرموێ: ﴿ثُمَّ جَعَلۡنَٰكَ عَلَىٰ شَرِيعَةٖ مِّنَ ٱلۡأَمۡرِ فَٱتَّبِعۡهَا﴾[2] واتە: (ئەی پێغەمبەر! پاشان تۆمان داناوە لەسەر شەریعەتێك، دەجا شوێنی بکەوە).

---

[1] الشورى: 13

[2] الجاثية: 18

هەربۆیەش خوای بەرز و مەزن هەتا مسولّمانان پێگەو قەوارەی سەربەخۆی خۆیان پەیدانەبوو، یاساکانی شەریعەتی بۆ نەناردنە خوار، واتە ئەو یاسایانەی کە ژیانی ئابووریی‌و سیاسیی‌و کۆمەڵایەتییان ڕێکدەخەن.

پێویستییمان بە بەڵگەی نەقڵیی ناکا، بۆ سەلماندنی ئەوە کە: ئێمە دەبێ قەوارەیەکی سیاسییمان هەبێ، سەر زەمینێکمان هەبێ، خەڵکێکی ئازادو رزگارمان هەبێ، ئینجا دەتوانین وەك پێویست دینداریی بکەین‌و ئیسلام بەڕێوەبەرین.

بەڵام وێڕای ئەوەش ئەگەر تەماشای سیرەو ژیانی پێغەمبەری خوا ﷺ بکەین لەوبارەوە، دیسان زۆر بە رۆشنیی ئەوەمان بۆ دەردەکەوێ کە بەڕاستی بەبێ هەبوونی سەرزەمینێکی ئازادو بەبێ هەبوونی خەڵکێکی رزگار، ناگونجێ وەك پێویست ئیسلام پیادەبکرێ‌و بەرپابکرێ.

ئێمە دەبینین پێغەمبەری خوا ﷺ هەتا لە مەککە بووە، کە مسولّمانان لە مەککە نە خاوەنی سەرزەمینی خۆیان بوون و، نە خاوەنی ئازادیی‌و سەربەستییش بوون، بەڵکو لەژێر دەستی غەیری خۆیاندا بوون، کە هاوبەش بۆ خوا دانەرەکانی مەککە بوون، لەوێ خوای بەرز و مەزن بێجگە لەو بەشەی دینداریی کە پەکی لەسەر سەرزەمینی ئازادو خەڵکێکی رزگار نەکەوتوە، هیچیدیکەی بۆ مسولّمانان نەناردوە، باسی ئیمان‌و عەقیدە بە هەرسێ رەهەندی سەرەکی: خوا بەیەکگرتن‌و، بڕوا بە پێغەمبەرایەتیی‌و وەحی، وە بڕوا بە دوارۆژ (بەهەشت‌و دۆزەخ‌و سزاو پاداشتی خوای بەرز و مەزن)، ئێمە تەماشادەکەین قورئانی مەککی بە زۆری لەو سێ تەوەرەیەدا دەسووڕێتەوە، چونکە هەڵگرتنی ئیمان‌و عەقیدە پەکی لەسەر ئەوە نەکەوتوە، کە ئینسان قەوارەی سیاسیی هەبێ و، خاکێکی ئازادی هەبێ‌و خاوەنی ئیرادەی خۆی بێ‌و خاوەنی دەسەڵات بێ،

ئینسان لە زیندانێکیشدا هەر دەتوانێ خاوەنی ئیمانو عەقیدەی خۆی بێ و، هەڵگری بیروبڕوای ئیسلامیی بێ، بەڵام ئایا شەریعەت لە مەککەدا هاتۆتەخوارەوە؟ شەریعەت بەو مانایەی ئەوە حەڵاڵەو ئەوە حەرامەو، وا بکەنو وا مەکەنو، ئەگەر کەسێك وای کرد وا سزای بدەن، نەخێر، بەڵکو تەنانەت پێنج نوێژە فەڕزەکانیش لە ئاخرو ئۆخری قۆناغی مەککیدا هاتوونەخوارو، لە شەوی میعراجدا فەڕزکراون، ئینجا مەسەلەی ڕۆژوو لە ساڵی دووەمی کۆچیدا بووە، هەروەها جەنگو جیهاد، دیارە لە دوای ئەوە کە پێغەمبەر ﷺ کۆمەڵگای ئیسلامیی یەکەم بنیاتدەنێ، فەرزدەکرێ، ئینجا مەسەلەی زەکاتو، دوایی حەجو، ئینجا قەدەغەکردنی سوود خۆرییو سزایەکانی زیناو دزییو قەتڵو ئەوانە هەمووی لە کوێ فەڕزبوون؟ دیارە لە مەدینە، بۆچی؟ چونکە لە مەدینەدا مسوڵمانان بوونە خاوەنی سەر زەمینێکی ئازاد و، بوونە خاوەنی ئیرادەو قەوارەی سەربەخۆی خۆیان، وە دەستیان کراوەبوو بۆ جێبەجێکردنی ئەو یاسایانەی کە خوای پەروەردگار (جل جلالە) لەسەری پێویست دەکردن، بەڵام لە مەککە دەست بەستراوبوون، دیارە خواش (جل جلالە) کاربەجێیەو هیچ داوایەك لە هیچ کەسێك ناکاتو، هیچ ئەرکێك ناخاتەسەر هیچ کەسێك کە لە توانایدا نەبێ.

سێیەم: کۆمەڵی ئیسلامیی بە دوو پاڵنەری بەهێزی شەرعیی، بە ئەرکی سەرشانی خۆی دەزانێ، پارێزگاریی لە واقیعی سیاسیی هەرێمی کوردستان و ئەزموونەکەی بکات و بەتەنگییەوە بێ:

ئەو دوو پاڵنـەرەش ئەمـانەن:

1/ خەڵکی کوردستان بەگشتی و گەلی کورد بەتایبەت، مافی خۆیەتی خـاوەنی قەوارەی خۆی و ئیدارە و ئیرادەی خۆی بێ.

2/ بـەبێ هـەبوونی ئـەو قەوارەیـە، ناگونجـێ وەك پێویسـت دینـداریی بکـات و شەریعەت پیادە بکا.

بەو دوو پاڵنـەرە ئێمە وەك کۆمەڵی ئیسلامیی خۆمـان بـە پابەنـد دەزانـین کـە بەتەنگ ئەم واقیعە سـیاسـییەی خۆمـانەوە بین، بەو شێوەیە کە باسمـانکردو، لـە خاڵی چوارەمیشدا زیاتر ئەوە ڕووندەکەینەوەو تیشکی دەخەینەسـەر.

چوارەم: کۆمەڵی ئیسلامی لە کەموکووڕیی و ناتەواوییەکـانی واقیعـی هـەرێمی کوردسـتان و عێـراقیش، بێـدەنگ نابێـت و هـەوڵی پاکسـازیی و چاکسازیی دەدا:

دیـــارە پاکســـازییو چاکســـازیی ریشـــەییو راســـتەقینەش تـــەنیا کاتێـــك ئەنجامـدەدرێو سـەردەگرێ، کـە ئـەم واقیعـە سیاسـییە بهێنرێتـە سـەر بناغـەی شـەریعەت، کـە دیـارە هـەر ئـەوەش حاڵـەتێکی ئاسـاییو شـەرعییە، بـۆ گـەلو کۆمەڵگایـەکی مسـوڵمان، وەك خـوا (جـل جلالـه) فەرموویـەتی: ﴿إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ ٱلْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوٓاْ إِلَى ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَن يَقُولُواْ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَاۚ وَأُوْلَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ﴾[1]، واتە: (بێگومـان قسـەی بـڕواداران هـەر ئەوەیـە کاتێـك کـە بـانگ بکرێن بۆ لای خواو بۆ لای پێغەمبەرەکەی بۆئەوەی حـوکمو دادوەرییـان لەنێوانـدا

---

1) النور: 51

بکـەن، قسـەو هەڵوێسـتیان هـەر ئەوەیـە کـە بڵـێن: فەرمانەکـەمان بیسـتو تێیگەیشـتین، وە بەقسەشـی دەکـەینو گوێڕایەڵیشـین، وە هـەر ئەوانـەش سـەرفرازن)، واتە: مسـوڵمانان لـە بەرانبـەر شـەریعەتدا هـیچ هەڵوێسـتێکیان بـۆ ڕەوا نییە ئەوە نەبێ، کە بڵێن: بیستمانو فەرمانبەرین.

ئینجا دیارە ئێستا لە واقیعی هەرێمی کوردستانیشدا بەرهـەمی پەڕاوێزخستنی ئایینمان دەبینینو، زۆر جوان بۆمان دەرکەوتوە کە لە کاتێکدا یاسا حەکیمـەکانی ئایینی ڕاستو تەواوو نەشێوێنراو (ئیسلام)و بـەها بـەرزەکانی لـە بـواری حـوکمو سیاسەت دووردەخرێنەوە، کۆمەڵگا چ زیانێکی گەورە دەکاتو چۆن وڵات پڕدەبێ لـە دزیـیو گەنـدەڵییو سـتەمو خراپـەو قـۆرخکردنی ئیمتیـازاتو زاڵکردنـی بەرژەوەندیی تاکییو بنەماڵـەیی ... هتـد، ئـەوە دیـارە ئەگـەر تەماشـای واقیعـی هەرێمی کوردستان بکەین، دەبینین زۆر کەس زاڵەیەتی لـەم واقیعـە، لـە ئـەنجامی ئـەوەدا کـە شـەریعەتی ئیسـلام هەیمەنـەو سـێبەری نییـە بەسـەر واقیعـە سیاسـییەکەوە، بۆیـە واقیعـە سیاسـییەکە وەك دارسـتانی لێهـاتووە، کـە لـە دارستاندا: (چ ئاژەڵێك دڕندەتر بـێ ئـەوی دیکـە دەخـوا)، یـان یاسـای دەریـا کـە (ماسی گەورە ماسی بچووك قووتدەدا)، کەسانێك هەن کە نەك ملیـۆنێر، بـوون بـە ملیاردێرو زۆریان لەسەرەوە ڕژاوە، خەڵکیدیکەش هەن کە سواڵیان پێدەشـێو بـۆ سەرەتاییترین شت ئاتـاجن، لـە حاڵێکدا کـە ئێمـە کـاتی خـۆی لـەو شـاخو داخـە بووین، هەمووومان تاڕاددەیەك وەك یەك بـووین، بـەڵام ئێسـتا دەیبیـنن کـابرا یـەك گاڕان ئۆتۆمبیلی هەیە و، چەندان کۆشکی هەنو پارەو سامانی زۆری لـە دەرەوە داناوە و، چەندان بازرگانیی گـەورە گـەورە دەکـاتو کۆمپانیـای زەبـەلاحی هـەن، باشـە بـرادەر تـۆ کـوێڕا وات لێهـات هـەموو سـەعاتێك دەفتـەرێك دۆلارت دەستبکەوێو، ڕەنگە زیاتریش پەیدابکەی؟! ئەو جۆرە کەسابەتەمان نـەزانیوە!

جا بۆیە لەڕاستیدا کە ئیسلام هەژمونی بەسەر بوارەکانی ژیاندا نامێنێ‌و، بەها بەرزەکانی دین هەژموونیان نامێنێ، ئاوا وەك دارستان دنیا تەختو ئاچووخ دەبێ، بۆ کەسانێك کە کەڵبەو نینۆکیان تیژترە، بکەونە گیانی خەڵکیدیکەو لەسەر حیسابی خەڵکیدیکە، ئاوا بەبێ ڕەزایی دەوڵەمەند بن، هەڵبەتە ئیسلام هیچ حەساسیەتی نییە بە دەوڵەمەند بوون‌و ساماندارییی، مادام لە ڕێیەکی حەڵاڵ‌و دروستەوە بێ، بەڵام زۆر دوورە کابرا لە ماوەیەکی کورتدا هێندە دەوڵەمەند بێ، هەموو سەعاتێك دەفتەرێکی بەربکەوێ، خانووەکەی بایی چەند ملیۆن دۆلار بێ و، کۆمپانیای هەبێ‌و بازرگانی وای هەبێ کە بە حیسابی خۆی نەزانێ.

بۆیە ئیتر ناگونجێ بە پاساوی چاوبەستانەی وەك: (تێکەڵ نەکردنی ئایین‌و سیاسەت) یاخود (ئیسلام شتێکی پاکەو سیاسەت پیسە وتوخنی یەك بکەون)! چیدی خەڵك‌و جەماوەر فریو بخوات‌و کڵاوی لەسەر بنرێ.

وە بەڕاستی ئێستا ئێمە بێ بنەمایی‌و پووچیی ئەو قسانەمان چاك بۆ دەرکەوتوە، وە بۆمان دەرکەوتوە کە ئەو قسانە ئێستا کەسانێك دەیانکەن، کە دەیانەوێ بە پیس‌و پۆخەڵیی خۆیان حوکمڕانیی بکەن‌و، ئەم بارودۆخە سیاسییە بۆ سوودی شەخسیی‌و بنەماڵەیی‌و حیزبیی‌و تایبەتی خۆیان بقۆزنەوە و، دەشزانن ئەگەر ئیسلام دەسەڵاتی هەبێ یەکێك لە یاساکانی ئیسلام ئەوەیە، کە دەڵێ: (من أين لك هذا)؟ واتە: (ئەوەت لەکوێ بوو)؟

عومەری کوڕی خەتتاب خوا لێی ڕازی بێ هەموو ساڵێك لەکاتی حەجدا والییەکانی کۆدەکردەوەو لێی دەپرسینەوە کە پێشتر چەندی هەبووەو ئێستا چەندی پەیدابووە؟ وە دەیگوت: ئەمەت لەکوێ بووو چۆنت پەیداکرد؟ (إبن خلدون) ڕەحمەتی خوای لێبێ لە کتێبی (المقدمة)ی خۆیدا قسەیەکی جوان

دەکات، دەڵێ: (أن التجارة من السلطان مضرة بالرعايا مفسدة للجباية)[1]، واتە: (بازرگانی کردن لەلایەن حوکمڕانەوە زیان بە هاوڵاتیان دەگەیەنێو باجو خەراج لە بن دێنێ). چونکە بە حوکمی ئەو حوکمڕانییو دەسەڵاتە سیاسییەی کە هەیەتی هەموو بازاڕ بۆ خۆی قۆرخ دەکاتو هەموو کایەکانی ژیان، کە بازرگانییو مامەڵەیان تێدا دەکرێ، بۆ خۆی قۆرخ دەکات، وەك ئێستا کوردتان وایلێهاتووە، کەواتە: ئێستا ئێمە زۆر جوان بۆمان دەرکەوتوە کە لەڕاستیدا ئەم واقیعەو هەر واقیعێکی دیکەی سیاسیی زۆر پێویستی بەوە هەیە، کە ئیسلامی تێدا دەسەڵاتداربێو ئیسلام سێبەری لێبکا، وە لەڕاستیدا هەبوونی هەژموون (هَيْمَنَـة)و سێبەری ئیسلام لە بواری حوکمڕانییو سیاسەتدا، دەبێتەهۆی چەسپانی دادگەرییو، نەمانی ستەمو زۆردارییو گەندەڵییو، بە قازانجی زۆرینەی خەڵك تەواودەبێ، بەڵێ کەمینەیەك کە دەیانەوێ لەسەر حیسابی خەڵك دەوڵەمەندبن زەرەردەکەن، بەڵام زۆرینەی خەڵكو جەماوەر قازانج دەکەن.

پێنجەم: بەهۆی بە هەڵە بەکارهێنانی هەق و ڕاستییەکەوە، یان زێدەڕۆیی تێدا کردنیەوە، با ئەو هەق و ڕاستییەمان لەبەرچاو نەکەوێ:

واتە: کە دەبینین هەقێك هەیە بە هەڵە بەکاردەهێنرێ، یان زێدەڕۆیی تێدادەکرێ، خودی هەقەکەمان لەبەرچاو نەکەوێ، بەڵکو بە هەڵە بەکارهێنانەکەیو زێدەڕۆیی تێداکردنەکەی مەحکووم بکەین.

لێرەدا مەبەستم مەسەلەی نەتەوایەتییو مافە نیشتمانییو نەتەوایەتییەکانە، کە ئێمە وەك کورد دەبینین لەلایەن گەلە دراوسێکانمانەوە: تورکو فارسو عەرەب، لە رابردوودا و، هێندێکیان تا ئێستاش، بە دەمارگیرانە مامەڵەمان لەگەڵدا

---

1) مقدمة إبن خلدون، ص: (222).

کراوە، واتە: ئەوانە مومارەسەی مافە نەتەوایەتییەکانی خۆیانیان کردووە، بەڵام بە تێپەڕاندنو زێدەڕۆیی تێداکردنو هەڵەوە، وە لەسەر حیسابی مافە نەتەوایەتییەکانی ئێمە وەك میللەتی کورد، جا ئێمە دەبێ وریابین کاتێك میللەتێك بە هەڵەو لەسەر حیسابی نەتەوەیەکی دیکە، مومارەسەی ئەو مافە (مافی نەتەوەیی‌و مافی چارەنووسیی خۆ هەبوون) دەکات، یان زێدەڕۆیی تێدا دەکاتو زیاتر بۆ لای میللەتی خۆی تێدەنووسێ، نابێ بڵێین ئەوە لە بنەڕەتدا هەڵەیە، نا، ئەو ئەندازەیەی کە زێدەڕۆیی تێدادەکرێ هەڵەیە.

دیارە لە ئیسلامیشدا تەنیا خوای بەرز و مەزن بە بەرزو پیرۆز گیراوو پەرستراوو بەندایەتیی بۆ کراوەو، نابێ هیچ شتێکی دیکە ببرێتە ئەو ئاستەوە، ئەگەرنا شیرکو کوفرو لە بازنەی ئیسلام چوونەدەر، پەیدادەبێ.

دەمارگیریی، یارمەتی گەلی خۆ دانە لەسەر ستەمو، ئەوەیە کە مەڕفوزە، بەڵام ئەگەر میللەتی خۆت خۆشبوێ لەسەر هەقو بەرگریی لێبکەی‌و پشتگیریی بکەی، بۆئەوەی مافەکانی دەستبکەوێ، ئەوە هیچ شتێکی خراپت نەکردووە، بەڵکو ئەرکێکی شەرعییت جێبەجێکردووە کە بەرگرییت کردووە، لە خەڵکێکی ستەملێکراو.

دیارە لەپێش ئەویش خوای بەرز و مەزن فەرموویەتی: ﴿... لَا تَظۡلِمُونَ وَلَا تظلمون﴾[1] واتە: با نە هەقی خەڵکی بە لای ئێوەدا بێ، نە هەقی ئێوە بچێتەلای خەڵکی، هەڵبەتە ئەم فەرمایشتەی خوای بەرز و مەزن ، بنچینەیەکی گشتیی وردی بۆ دادگەریی داناوەو، هیچ گومانیشی تێدانییە کە دەمارگیریی‌و ڕەگەزپەرستیی، حەتمەن لەسەر حیسابی خەڵکی دیکە دەبێ‌و ناگونجێ ستەمکار

---

[1] البقرة: ٢٧٩

هەبێ، بەبێ ستەملێکراو! وە لەڕاستیدا هەر کاتێك ستەمکارێك پەیدادەبێ، ئەوە لەسەر حیسابی هەبوونی ستەملێکراوێکە.

دیارە ئێمەش وەك میللەتی کورد بەڕاستی زەرەری زۆرترمان کردووە لە زۆربەی گەلانی دنیا و، لە هەموویان زیاتر باجی هەبوونی دەمارگیریی نەتەوەییمان داوە، واتە: ئەو دەمارگیرییەی کە گەلە دراوسێیەکانی دەوروبەرمان مامەڵەیان پێ لەگەڵ کورددا کردووە، هەرچەندە هەرکەسێك بەر لە دەمارگیرانی نێو گەلانی عەرەبو تورکو فارس، گلەیی لە زلهێزەکانی ڕۆژهەلاتو ڕۆژئاوای کۆنو نوێ نەکات کە: (سایکس پیکۆ)یان ئیمزاکردو ئێستاش پێیەوە پابەندن، ئەوە بە بێ ئینسافی دەبینینو وەك ئەوە وایە: درێشە ببینێ (کە گەلە دراوسێکان لێماندەدەن) بەڵام ئەو دەستەی درێشەکە دەوەشێنێ نەیبینێ (ئەو زلهێزانەی کوردستانیان دابەشکرد)!

ئێستا زۆر لە حیزبە عەلمانییەکان هەر دێن گلەیی دەکەن لە فارسو تورکو عەرەب کە ئێمەیان چەوساندۆتەوە، بەڵام هێندە رووکەش (سطحي)و سەرکێڵن، گلەیی ناکەن لەو زلهێزانەی کاتی خۆی کوردستانیان دابەشکردووەو بەشێکیان لکاندوە بە ئێرانەوەو، بەشێك بە تورکیاو، بەشێك بە عێراقو، بەشێك بە سوریاو، بەشێکیش بە یەکێتی سۆڤیەتی پێشووەوە، گلەیی لەوان ناکەن، کە لە حاڵێکدا ئەگەر ئەو گەلە دراوسێیانە درێشەکەبن، ئەوان دەستەکەن، چونکە ئێمە کاتێك ئەو ستەمە نەتەوایەتییەمان هاتەسەر، کە وڵاتەکەمان دابەشکراو دابڕدابڕ کرا، دوای پەیمانی (سایکس پیکۆ)، کە لە ساڵی (1916) لەنێوان بەریتانیاو فەڕەنساو رووسیاداو، پاشانیش بە پشتگیریی ئەمریکا، ئیمزاکرا، بۆ دابەشینی نیشتمانی ئیسلامیی بەسەر ئەو زلهێزانەدا، لەنێویشیدا نیشتمانی کورد، لەو

کاتەوە ئێمە بە ڕەسمیی تووشی چەوسێنرانەوە بووینو بە ڕەسمیی کوردستان دابەشکرا.

بنەمـای بیسـت و یەکـەم

کۆمـەڵی ئیسـلامـی هەڵوێسـتی ئیجـابیـیە لەگەڵ بەرانبـەرەکانیـدا مەگـەر ئەوان هەڵوێسـتیان خـراپ بێ

بنــەمای بیســت و یەکــەم

کۆمەڵی ئیســلامی هەڵوێســتی ئیجابییە لەگەڵ بەرانبەرەکانیدا چ لەنێو هــەرێم و عێراق و چ دەرەوەشــدا:

کۆمـەڵی ئیسـلامیی هەڵوێسـتی خۆی لـە بـواری هەڵسـوکەوت (تعامل) لەگەڵ لایەنە سیاسییەکانی کوردستان و عێڕاق و حکوومـەت و دەوڵـەتانی دەوروبـەرو جیهانـدا، بـەگوێرەی هەڵوێسـتی ئـەوان بەرانبـەر بـە ئیسـلام و مسوڵمانان و کێشـە ڕەوایەکانیان بەگشتی و، خەڵکی کوردستان و عێڕاق و کۆمەڵی ئیسـلامیی بەتایبەت، دیاری دەکات.

وە بەپێویسـتی دەزانێ کە بۆ هێنانەدی ئامانجە هاوبەشەکان (الأهداف المشــتركة)، وەك: پارێزگــاریی لێکردنــی خــاکی هــەرێمی کوردســتان و عێــڕاق و هێمنیــی و ئاسایشــیان و، ئاوەدانکردنــەوەیان و، خۆشــگوزەران کردنـی خەڵکەکـەیان و، پاراسـتنی دیـن و ژیـن و کەڕامـەت و مـاڵ و سـامان و ســەرجەم بەرژەوەندییەکــانیان، دەستبارگــرو هاوکــاری هــەموو کــەس و لایەنێکی دڵسـۆز بە خـەڵك و وڵات بێ، چونکـە:

1- خوای تـاك و پاك (جل جلالـه) فەرموویـەتی: ﴿... وَتَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلۡبِرِّ وَٱلتَّقۡوَىٰۖ وَلَا تَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلۡإِثۡمِ وَٱلۡعُدۡوَٰنِۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۖ إِنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلۡعِقَابِ ۝٢﴾ الــــمائدة، واتــە: (... وە هــاوکاریی یەکـدی بکـەن لەسـەر چاکەکاریی و پارێزکـاریی، وە هاوکـاریی یەکـدی مەکـەن لەسـەر گوناهــ و دەسـتدرێژیی، وە پـارێز لـە خـوا بکـەن، بێگـومان خوا تۆڵـەی تونـدە).

2- هــەروەها فەرموویــەتی: ﴿لَّا يَنۡهَىٰكُمُ ٱللَّهُ عَنِ ٱلَّذِينَ لَمۡ يُقَٰتِلُوكُمۡ فِي ٱلدِّينِ وَلَمۡ يُخۡرِجُوكُم مِّن دِيَٰرِكُمۡ أَن تَبَرُّوهُمۡ وَتُقۡسِطُوٓاْ إِلَيۡهِمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلۡمُقۡسِطِينَ ۝٨﴾ الـممتحنة، واتە: (خوا

لێتان قەدەغە ناكات سەبارەت بە كەسانێك كە لەسەر دینتان جەنگتان لەگەڵ ناكەنو لە نیشتمانوماڵو حاڵی خۆتان وەدەرتان نانێن، كە چاكەیان لەگەڵدا بكەنو لە ماڵو سامانی خۆتان پێیان بدەن، بێگومان خوا بەخشەرانی خۆشدەوێ).

3- پێغەمبەری خواش ﷺ فەرموویەتی: (لَقَدْ شَهِدْتُ فِي دَارِ عَبدِاللهِ بْنِ جِدْعَانَ حِلْفًا مَا أُحِبُّ أَنَّ لِي بِهِ حُمْرُ النَّعَمِ، وَلَوْ أُدْعَى بِهِ فِي الإِسْلامِ لأَجَبْتُ) رواه ابن إسحاق وأورده ابن كثير[1]، واتە: (من لە ماڵی عەبدوڵلای كوڕی جیدعاندا بەشداریی پەیمانێك بووم، حەزناكەم كە لەجیاتی ئەو پەیمانە حوشتری سپییم هەبێ[2]، وە ئەگەر لە ئیسلامیشدا بۆ پەیمانێكی وا بانگ بكرێم، وەڵام دەدەمەوەو بەشداریی تێدادەكەم).

ڕوونكردنەوە

یەكەم: بناغەی هەڵسوكەوت كردنمان لەگەڵ لایەنەكانی بەرانبەردا، لە هاوكاریكردنە بۆ هێنانەدیی ئامانجە هاوبەشەكان :

واتە ئەو ئامانجانەی كە بەرژەوەندیی هەموولایەكیان تێدایەو دەبنە مایەی دوورخستنەوەی زیانەكانو دەستخستنی سوودەكان (دَفْعُ الْمَضَارِّ وَجَلْبُ الْمَنَافِعِ)، چونكە خوا (جل جلالە) فەرمانی بە پێغەمبەری خۆی كردووە، كە خاوەن كتێبەكان (جوولەكەو نەسرانیو ئەوانیدیكەش) بانگ بكات بۆ شتێك كە

1) (السيرة النبويّة) لابن هشام، ج: (1)، ص: (72)،و(البداية والنهاية) لابن كثير، ج: (2)، ص: (376).
2) بە حوشتری سووریش لێكدراوەتەوە، كە دیارە ئەوكاتە ماڵێكی زۆر بە نرخ بووە، لەبەرئەوە عەرەب نموونەیان پێ دەهێنایەوە لەسەر گرانبەهایی شت.

خاڵی هاوبەشە، وەك دەفـەرموێ: ﴿قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ تَعَالَوْا۟ إِلَىٰ كَلِمَةٍ سَوَآءٍۭ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا ٱللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِۦ شَيْـًٔا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِّن دُونِ ٱللَّهِ ۚ فَإِن تَوَلَّوْا۟ فَقُولُوا۟ ٱشْهَدُوا۟ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ﴾[1] واتــە: (بڵــێ ئــەی خــاوەن كتێبـینە! وەرن بۆ وشـەیەكی یەكسان لەنێوان ئێمەو ئێوەدا كە بۆ هـەمووان وەك یەكە، كە جگە لە خوا نەپەرستینو هیچ شتێك نەكەینە هاوبەشی خواو هێندێكمان هێندێكـی دیكەمان لەجیـاتی خوا نەكەینـە پـەروەردگـارو سـەروەری خۆمــان، جـا ئەگەر پشـتیان تێكردیو وەڵامیان نەدایەوە، ئەوا – تۆو مسـوڵمانانیش – بڵێــن: شـایەد بـن كـە ئێمـە ملكەچـین بـۆ خـوا)، واتــە: ئێمـە ئـەهلی خـوا بەیـەكگرتن (توحید)ین، بانگیان بكە بۆ خـوا بەیـەكگرتن، كـە هـەموو كتێبــە ئاسمانییـەكانو هەموو بەرنامە خواییەكان، بۆ ئەوە هاتوون كە خەڵك تەنیا خوای بەرز و مەزن بە پەرستراوو پەروەردگـارو سەروەری خۆیـان بزانن.

كەواتە: ئێمە بۆ هەڵسوكەوت كردن لەگەڵ خەڵكـدا كـە هـەر لایـەنێك بـنو هـەر بیروبۆچوونێكیان هەبێ، دەبێ بانگیان بكەین بۆ خاڵی هاوبـەش، خـاڵی هاوبەشـی نێوان ئێمەو خاوەن كتێبەكان ئەوەیە كە تـەنها خـوای بـەرز و مـەزن بپەرسـتین، ئەوە خاڵی هاوبەشی نێوان هەموو شەریعەتە ئاسمانییەكانە.

جا ئێمە وەك چۆن بـۆ مامەڵـە لەگـەڵ خـاوەن كتێبـە ئاسمانییـەكانو خـاوەن بەرنامە ئاسمانییەكاندا، دەبێ بانگیان بكەین بۆ خاڵی هاوبەش، بە هـەمان شـێوە لەگەڵ ئەهلی دنیاشدا، واتە: ئەگەر لەگەڵ ئەهلی دیندا بناغەی كارەكەمان بریتییە لـە خاڵـە هاوبەشـەكان، لەگـەڵ ئـەهلی دنیاشـدا دەبـێ بـزانین داخـۆ چ شـتێكی

---

[1] آل عمران: ٦٤

هاوبــەشمان لەنێوانــدا هەیــە؟ ئــەوە خــاڵێکی زۆر گرنگــەو دەبــێ باشــی بــیر لێبکەینەوە، ئەگەرنا تۆ نەگەڕێی بۆ خاڵی هاوبـەش، چـۆن لەگـەڵ خـەڵك دەژی؟ جا ئەگەر پێغەمبەر ﷺ وای کردبایە، دەبووایە هەر لەگەڵ ئەوەی کۆچی کـرد بـۆ مەدینە، لەگەڵ هاوبەش بۆ خوا دانەرەکانو جوولەکـەکان تێکگیرابـاو سـەنگەریان لێـك بگرتایـە، وە لەگـەڵ دووڕووەکـان دەبووایـە لێکترازابانایـە! ئینجـا پێغەمبـەر ﷺو مسوڵمانان لەلایەكو جوولەکەو بتپەرستو دووڕووەکـان لەلایـەکی دیکـە، چ شــتێك کۆیدەکردنــەوە؟ بێگومــان بەرژەوەنــدیی هاوبــەش، وەك لــە بەڵگـــەنامە (وثیقـة)ی مەدینەدا هاتووە.

ئــەم رســتە قورئانییــە: ﴿وَتَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلۡبِرِّ وَٱلتَّقۡوَىٰۖ﴾، زۆر کــەس وادەزانــێ فەرمانە بۆ مسوڵمانان تا لەنێوان خۆیـاندا هاوکاریی یەکدی بکـەن، نەخێر وا نیـەو ئەم رستە قورئانییە ئاڕاستەی مسوڵمانان نەکراوە، بڵێ: لەنێو خۆتانـدا هاوکـاریی یەکدی بکەن، چونکە مسوڵمانان لە بنەڕەتـدا هـەر پێکـەوە هاوکـارن، بـەڵکو ئـەم رسـتەیە ئاڕاستەی مسوڵمانان کراوە، تاکو لەگـەڵ نامسـوڵمانانو غـەیری خۆیانـدا بگەڕێن، داخۆ چ شـتێك مایـەی ڕەزامەنـدیی خـوای بـەرز و مـەزن و چاکەکـارییو سوودو کەڵکـە بۆ خەڵك، هاوکاریی یەکدی تێـدا بکـەن.

دووەم: ئیســـلام هـــیچ هەســـتیاریی (حَسَّـــاسِیّە)یەکی بەرانبـــەر بـــە نامسوڵمانانێکـــی تەبـــا و بـــێ زەرەر نییـــە لـــە بـــواری هەڵســـوکەوت و پەیوەندییەکـــاندا، فـــەرمانیش بـــە مســـوڵمانان دەکـــات کـــە هەمیشـــە دەستپێشخەری هاوکاری و چاکە بن:

واتە: ئایـا کـاتی کـە بـێ دەسـەڵاتیی بـووە، خـوای بـەرزو مـەزن فەرموویـەتی بانگەواز بکە بۆ لای خوای پەروەردگارت بە حیکمەتو ئامۆژگاریی چـاكو گفتوگـۆ

بکەن بەشێوازی هەرە باش، بەڵام دوایی کە ئیسلام دەسەڵاتی وەرگرت، پێویست ناکات حیکمەتو ئامۆژگاریی چاك بەکاربێنین!

تۆ تەماشای ژیاننامەی پێغەمبەر ﷺ بکە، پێغەمبەری خوا ﷺ هەمیشە بەرجەستەکاری لێبوردن (العفو)و بەزەیی (رحمة)و سینە فراوانیی (السماحة)و چاوپۆشییو نەرمو نیانییو ...هتد بووە، وەك خوای پەروەردگار (جل جلالە) پێی دەفەرموێ: ﴿وَمَآ أَرۡسَلۡنَٰكَ إِلَّا رَحۡمَةٗ لِّلۡعَٰلَمِينَ﴾ [1]

لەم بوارەشدا چەند خاڵێك دەخەینە ڕوو

1/ خوای پەروەردگار (جل جلالە) دەفەرموێ: ﴿... وَقُولُواْ لِلنَّاسِ حُسۡنٗا ...﴾[2] البقرة، واتە: (... وە قسەی باش لەگەڵ خەڵکی بکەن ...). کەواتە: دەبێ قسەی ئێمە وەك مسوڵمان لەگەڵ خەڵکیدا بە کافرو مسوڵمانەوە، جگە لە قسەی باش هیچیدیکە نەزانین، ئینجا ئەگەر کەسێك بڵێ: ئەم ئایەتە نەسخ بۆتەوە، باشە ئەدی ئێمە دەبێ قسەی خراپ بکەین؟! خۆ نابێ قسەی خراپ بکەین، دیارە هەر دەبێ قسەی باش بکەین.

2/ وە خوای بە بەزەیی (جل جلالە) دەفەرموێ: ﴿... وَأَحۡسِنُوٓاْۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ﴾ [3] واتە: (... وە چاکە بکەن، بێگومان خوا چاکەکارانی خۆشدەوێ)، خۆ تۆ هەر دەبێ چاکە بکەیو نابێ خراپە بکەی، بەڵێ ئەگەر کەسێك خراپەی لەگەڵدا کردی، خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿وَجَزَٰٓؤُاْ سَيِّئَةٖ سَيِّئَةٞ مِّثۡلُهَاۖ ...﴾[4]

---

[1] الأنبياء:١٠٧

2) البقرة ٨٣

[3] البقرة:١٩٥

[4] الشورى:٤٠

واتـە: (وە سزای خراپە خراپەیەکی وەك خۆیەتی ...)، بەڵێ بۆت هەیە سزای بدەیەوە، بەڵام لەڕاستیدا وەك دەستپێشخەریی کردن، مسـوڵمان قـەت نابێ خراپـە بکـات، هەمیشـە دەبـێ چاکەکار بێ.

3/ هەروەها خوای پەروەردگار (جل جلاله) دەفەرموێ: ﴿لَّا يَنْهَىٰكُمُ ٱللَّهُ عَنِ ٱلَّذِينَ لَمْ يُقَٰتِلُوكُمْ فِى ٱلدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُم مِّن دِيَٰرِكُمْ أَن تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوٓا۟ إِلَيْهِمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُقْسِطِينَ﴾[1] لەڕاسـتیدا ئـەم ئایەتـەش وەك هـەموو ئایەتـەکانی دیکـە کـارپێکراو (مُحْكَمْ)ەو لەجێی خۆی ماوەتەوەو لابراو (منسوخ) نیـە.

کەواتە: نامسوڵمانانێك کە لەگەڵمان دەژینو زەرەری دینو ژینیان بۆمان نییە، خوای پەروەردگار (جل جلاله) ڕێمان لێنـاگرێ کـە چـاکەی مـاددییو مەعنـەوییان لەگەڵدا بکەین، بەڵکو خوای بەرز و مـەزن چـاکەکارانو بەخشـەرانی خۆشـدەوێ، ئەگەر ئەو چاکەو بەخشینە لەگەڵ نامسوڵمانانیش بێ.

سێیەم: مادام کۆمەڵێك بەرژەوەندیی هاوبەش (مَصَالِحَ مُشْتَرَكَة) هەبن، کـە هـیچ لایـەنێك بـە تـەنیا نـەتوانێ دەسـتەبەریان بکـات، کەواتـە: لەسـەر هەموولایـەکیان پێویسـتە کـە هاوکـاریی یەکـدی بکـەن بـۆ هێنانـەدی و دەستەبەرکردنیان:

ئەو بنچینەیەی کە دەڵێت: (مَا لايَتِمُّ الوَاجِـبُ إِلاَّ بِـهِ فَهُـوَ وَاجِـبٌ)، واتـە: (هـەر شتێك فەرزێك بەبێ ئەو نەیەتەدی، ئەویش فەرز دەبـێ)، وە بنچـینەی: (لِلْوَسَـائِلِ حُكْمُ الْمَقَاصِدِ)، واتە: (ئامرازەکان حوکمی ئامانجەکانیان هەیـە)، مـادام کۆمـەڵێك بەرژەوەندیی هاوبەش (مَصَـالِحَ مُشْـتَرَكَة) هەبن کە هیچ لایـەنێك بەتـەنیا نـەتوانێ

---

[1] الـممتحنة: ٨

دەستەبەریان بکات، وەك: پاراستنی سنوورەکانی وڵاتو هێمنییو ئاسایشی کۆمەڵگا، ئاوەدانکردنەوەی وڵاتو خزمەتکردنی خەڵك، پاراستنی دینو ژینو کەرامەتو وەچەو عەقڵو ماڵو سامانو ... هتدی کۆمەڵگا، ئەوانە هیچ کەس بەتەنیا بۆی دابین ناکرێن، بە هاوکاریی هەموو لایەك نەبێ.

کەواتە: بۆ وەدەستهێنانی ئەو ئامانجانەی کە بۆ هەموو کەس باشن، لەسەر هەموولایەکیان پێویستە هاوکاریی یەکدی بکەن بۆ هێنانەدیو دەستەبەرکردنیان: ئەگەر وڵاتەکەمان ئازاد نەبێ، هەموومان زەرەردەکەین، ئەگەر خێروبێری وڵات بەدەست خۆمانەوە نەبێو، بە تالآن ببردرێ، هەموومان زەرەردەکەین، ئەگەر هێمنییو ئاسایش لە وڵاتدا نەبێو لە بری ئەوە ئاڵۆزییو ئاژاوە جێی بگرێتەوە، هەموومان زەرەردەکەین، ئەگەر دینو ژینو کەرامەتو وەچەو عەقڵو ماڵو سامانی خەڵك پارێزراو نەبێ، هەموومان زەرەردەکەین، کەواتە: ئەوانە کۆمەڵێك بەرژەوەندیی هاوبەشنو پێویستە هاوکارییان لەسەربکرێ.

بێگومان هەرکام لەوشتانەی ئاماژەمان پێدانو هاووێنەکانیان، لەبازنەی فەرزە گشتییەکان (الفروض العامة)دان کە بە (الفروض الكفائية) ناسراونو، فەرزە کیفاییەکانیش هەرکەسێك کەمتەرخەمییان تێدا بکاتو بشتوانێ بیانهێنێتەدی، ئەوە گوناهباردەبێ، چونکە فەرزە گشتییەکان لە بنەڕەتدا لەسەر هەموو کۆمەڵگە فەرزنو، لەکاتی جێبەجێنەکردنیاندا، سەرجەم تاکەکانی کۆمەڵگا گوناهباردەبن، بەڵام ئەوانەی کە ئەو فەرزە کیفایانە پەکیان لەسەریان دەکەوێ، لەسەریان دەبێتە فەرزی عەین کە پێیان هەڵسن.

چوارەم: چۆنیەتی ئەو هاوکارییە لە رۆژگار و کۆمەڵگا و واقیعێکەوە بۆ یەکێکی دیکە، دەگۆڕێ، بۆیە پێویستە لەو بوارانەدا یەکجار هۆشیار و وردبین و دووربین بین، تاکو لە رۆژگاری خۆمان بەجێ نەمێنین:

دیارە بە ئەندازەی لێبڕانو بۆ خوا یەکلابوونەوەو ساغیی‌و راستییشمان، خوای بەخشەر (جل جلالە) دەستمان دەگرێ‌و رێنماییمان دەکاتو، شێوازو رێبازو ئامرازە گونجاوەکانمان پێشاندەدا، وەك فەرموویەتی: ﴿ وَٱلَّذِينَ جَٰهَدُواْ فِينَا لَنَهۡدِيَنَّهُمۡ سُبُلَنَاۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ لَمَعَ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ٦٩ ﴾[1] واتە: (وە ئەوانەی لەڕێی ئێمەدا تێدەکۆشن رێبازەکانی خۆمانیان پێشاندەدەین، وە بێگومان خوا لەگەڵ چاکەکاراندایە). ئەم ئایەتە یەکەمین ئایەتێکە کە وشەی (سُبُلْ)ی بە کۆ هێنابێ‌و پاڵپشیدابێتە لای خوای بەرزو مەزن، وە لە شوێنەکانی دیکە هەموویاندا بە تاك هاتووە.

حیکمەتەکەی چییە بەو شێوەیە بە کۆ هاتووە؟ حیکمەتەکەی ئەوەیە: کە لێرەدا خوای پەروەردگار (جل جلالە) باسی کاری ئیسلامیی‌و شێوازەکانی کار دەکاتو شێوازو رێبازەکانی کاریش جۆراوجۆرنو هەر یەك شێوازو رێگا نییە، بۆیە ئێمە لەهەر قۆناغو چاخو هەلو مەرجێکدا، پێویستیمان بە شێوازو رێبازێکی گونجاو دەکات، بۆ ئەوەی لەڕێی خوای بەرز و مەزن دا تێبکۆشینو کارو چالاکیی ئیسلامییانەی خۆمان ئەنجام بدەین.

---

[1] العنكبوت: ٦٩

پێنجەم: شانازیکردنی پێغەمبەری خوا بە بەشداری لە پەیمانی (حلف الفضول)

پێغەمبـەری خوا ﷺ فەرموویەتی: {لَقَدْ شَهِدْتُ فِي دَارِ عَبدِاللهِ بْنِ جِدْعانَ حِلْفًا مَا أُحِبُّ أَنَّ لِي بِهِ حُمْرُ النَّعَمِ، وَلَوْ أُدْعَى بِهِ فِي الإِسْلامِ لَأَجَبْتُ}[1] واتـە: (لە ماڵی عەبدوڵڵای کوڕی جیـدعاندا بەشداری بەستنی پەیـمانێك بووم، پێمخۆش نییە لەجیاتی ئەوە وشتری سوورم هـەبێ، وە ئەگـەر لـە سـەردەمی ئیسلامیشدا بۆی بانگ بکرێمەوە وەڵام دەدەمەوە)، دیارە کە ئەو پەیمانەشـی بەست هێشتا وەحیـی بـۆ نـەهاتبووو پـێش سـەردەمی ئیسـلامو پێغەمبەرایـەتیی بـوو،وە پەیـمانەکەش لەگەڵ خەڵکانێك بەسترا کە کافر بوونو هیچیان مسوڵمان نـەبوون، بـەڵام ئـەو ئامانجـەی کـە پەیمانەکـەی بۆ بەسـترا، ئامانجێکـە لـە ئیسـلامیشـدا ڕەوایـە، کە بریتییە لە بەرگریی کردن لـە خـەڵکی ستەملێکراو، هۆکـاری بەستنی ئەو پەیمانەش ڕووداوێك بوو کە پوختەکـەی بـەم شـێوەیە بـوو: دوای گەڕانـەوەی قوڕەیش لە جەنگی تاوانبارانە (حَرْبُ الفِجَار)، کابرایەکی خەڵکی یەمەن لـە مـانگی (ذو القعدة) هاتبووە مەککەو شتێکی فرۆشتبووە عاسی کوڕی وائیل کە یەکێك بوو لە گەورەکانی قوڕەیشو پارەکەی نەدەدایە،کابراش هانای بردە بەر زلـە زلـەکانی قوڕەیش،بەڵام لەبەر پلەوپایەی عاسی کوڕی وائیل کەسیان بەهانایـەوە نەچـوون، ئینجا لە نزیك کەعبە وەستاو بە هەموو توانـای هـاواری سـتەملێکراویی خـۆی بـە شیعرێك کردو، داوای لە جوامێران کرد کە بـە هانایـەوە بچـن، ئینجـا کۆمـەڵێك لـە جوامێـرانی قوڕەیش لە مـاڵی عەبـدوڵڵای کـوڕی جیـدعان کۆبوونـەوەو پـەیمانیان بەسـتو گوتیـان: دەبـێ هـەموومان یەکدەسـت بـین بـۆ وەرگرتنـەوەی مـافی

---

[1] السيرة النبوية لابن هشام، ج: (1)، ص: (72).

ستەملێکراو لە ستەمکارو نابێ لێبگەڕێین کەس ستەمی لێبکرێ، پاشان چوونە لای عاسی کوڕی وائیلو شتەکەی کابرای خەڵکی یەمەنیان لێسەندەوەو دایانەوە خاوەنەکەیو، پێغەمبەریش ﷺ لەو پەیمانەدا بەشداربوو.

ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ کە پێویستە ئێمە لەگەڵ خەڵکی نامسوڵمانیشدا، کاتێك بانگ بکرێین بۆ پڕۆژەیەك کە ببێتە هۆی چەسپاندنی دادگەرییو لابردنی ستەمو خراپە، بە ئەرکی سەر شانی خۆمانی بزانین کە تێیدا بەشدار بین، چونکە پێغەمبەر ﷺ ئاوای کردووە.

کەواتە: لەبواری هاوپەیمانێتیی بەستن (التَّحَالُفْ)یش لەگەڵ هەرکەسو لایەنێکدا بۆ هێنانەدی بەرژەوەندییو ئامانجە هاوبەشەکان، دیسان لایەنێکی ئیسلامیی دەستکراوەو ئازادە و، پێویستە ئەوپەڕی وەفادارییو پابەندیشی هەبێ بە پەیمانەکانیەوە، خوای پەروەردگار (جل جلالە) دەفەرموێ: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَوۡفُواْ بِٱلۡعُقُودِۚ ..﴾ [1] واتە: (ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە! وەفادارین بەو گرێبەستو پەیمانانەی کە دەیانبەستن.

مەبەست ئەوەیە ئێمە وەك کۆمەڵی ئیسلامیی دەستمان کراوەیەو شەریعەت دەستی کردووینەوەو ئازادی کردووین، کە بەپێی هەلو مەرجە گۆڕاوەکانو بەپێی بارودۆخە جۆراوجۆرەکان، چ شتێکمان لە بەرژەوەندیی خۆمانو خەڵکەکەمانو وڵاتەکەمان بینی، لەگەڵ غەیری خۆماندا با نامسوڵمانیش بن، ئەنجامی بدەین، نەك هەر ئازادین، بەڵکو فەرمانیشمان بەوە پێ کراوە، چونکە: ﴿وَتَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلۡبِرِّ وَٱلتَّقۡوَىٰۖ﴾ فەرمانێکی خواییە.

---

[1] المائدة: ١

بنەمـــای بیســـت و دووەم

دەبێت موسڵمانان تێکڕا، پێکەوە هاوکـــار بن بۆ بووژاندنـــەوەی ئۆممـــەت و گـێڕانەوەی ســـەروەریـی شـــەریعـەت

بنەمای بیســت و دووەم

دەبێت مسوڵمانان تێکڕا هاوکار بن، بۆ بووژاندنەوەی ئۆممەت و گێڕانەوەی سەروەریی شــەریعەت.

کۆمــەڵی ئیســلامیی لەســەرخۆی بــە پێویســتی دەزانــێ، کــە وەك ئامانجێکی ستراتیژیی و دوور، شان بە شانی دەوڵەت و تەوژم و کۆمەڵ و ڕێکخــراوو کەســایەتییە ئیسـلامییەکانی جیهــان، کردوکـۆش بکـات بـۆ بووژاندنــەوەی ئۆممــەتی ئیســـلام و گێڕانــەوەی ســەروەریی شــەریعەت (سـيادة الشــريعة)ی خــوا (جـل جلالــه) لەســەر تێکــڕای نیشــتمانی ئیســلامیی و، پێکهێنــانی دەوڵــەت و قەوارەیــەکی ئیســلامیی فــراوان و، بەرزکردنـەوەی ئاڵای ئیسلام بەسـەر سـەرتاپای زەمینـدا، تـاکو ئۆممـەتی ئیسلام، وەك خـوا ﷻ بۆی دیاریکردوەو لەسەری پێویسـتکردوە، ببێتـە شــایەدو بەڵــگەی راســتیی ئیســلام بەســەر مرۆڤایەتییــەوەو، مایــەی پاکسـازیی و چاکسازیی کۆمەڵگای بەشەریی بەگشتی، چونکـە:

1- خـوای بـەرزو مـەزن فەرموویـەتی: ﴿ وَتَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلۡبِرِّ وَٱلتَّقۡوَىٰۖ وَلَا تَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلۡإِثۡمِ وَٱلۡعُدۡوَٰنِۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۖ إِنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلۡعِقَابِ ﴿٢﴾ ﴾ الــمائدة. واتــە: (لەســەر چــاکەکاریی و پارێزکــاریی هاوکــاریی یەکــدی بکــەن، وە لەســەر گونــاه و دەستدرێژیی هاوکاریی یەکدی مەکەن، وە پارێز لە خـوا بکـەن، بێگومـان خـوا سزای توندە).

2- هەروەها خوای پەروەردگار (جل جلاله) فەرموویەتی: ﴿ وَإِنَّ هَٰذِهِۦٓ أُمَّتُكُمۡ أُمَّةً وَٰحِدَةً وَأَنَا۠ رَبُّكُمۡ فَٱتَّقُونِ ﴿٥٢﴾ ﴾ المؤمنون، واتە: (وە بێگومـان ئـەم کۆمەڵـەی ئێوە یەك کۆمەڵە، وە من پەروەردگارتانم جا پارێزم لێبکەن).

3- وه‌ خوای به‌رز و مه‌زن فه‌رموویه‌تی: ﴿ وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَٰكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِّتَكُونُوا۟ شُهَدَآءَ عَلَى ٱلنَّاسِ وَيَكُونَ ٱلرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا ۗ ﴿١٤٣﴾ ﴾ البقـرة، واتـه: {ئـاوا به‌وشـێوه‌یه گێڕاومانن به كۆمـه‌ڵێكی چاكتـرین (یـاخود میانگیـر)، تـاوه‌كو ببنـه شـایه‌دو چـاودێر به‌سه‌ر خه‌ڵكییه‌وه‌و، پێغه‌مبه‌ریش به‌سه‌رتانه‌وه شایه‌دو چاودێر بێ}.

4- وه خوای به‌دیهێنه‌ر (جل جلالـه) فه‌رموویـه‌تی: ﴿ كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِٱلْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ ٱلْمُنكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ ۗ ...﴿١١٠﴾ ﴾ آل عمران. واتـه: (ئێـوه باشتـرین كۆمه‌ڵـن بـۆ خـه‌ڵكی په‌یـداكراون، فـه‌رمان بـه شـته په‌سنده‌كان ده‌كه‌ن‌و، ڕێ له شته ناپه‌سنده‌كان ده‌گرن‌و، بڕوا به خوا دێنن ...).

5- وه خـوای پـه‌روه‌ردگار (جـل جلالـه) فه‌رموویـه‌تی: ﴿ وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مِنكُمْ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِى ٱلْأَرْضِ كَمَا ٱسْتَخْلَفَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ ٱلَّذِى ٱرْتَضَىٰ لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُم مِّنۢ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا ۚ يَعْبُدُونَنِى لَا يُشْرِكُونَ بِى شَيْـًٔا ۚ وَمَن كَفَرَ بَعْدَ ذَٰلِكَ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْفَٰسِقُونَ ﴿٥٥﴾ ﴾ النـــــور، واتـه: (خـوا بـه‌ڵێنی به‌وانـه‌تان داوه كـه بڕوایـان هێنـاوه‌و كـرده‌وه باشـه‌كان ئه‌نجامده‌ده‌ن، كه بێگومان ده‌یانكاته جێنشـین له زه‌ویدا، وه‌ك چـۆن ئه‌وانـه‌ی پێش ئه‌وانی كـرده جێنشـین، وه ئـه‌و به‌رنامه‌یـه‌ی كـه بـۆی په‌سـند كـردوون، بۆیـان ده‌چه‌سـپێنێ‌و ترسـیان بـۆ ده‌گـۆڕێ بـه دڵنیـایی‌و هێمنیـی، بـه مـه‌رجێك بمپه‌رستن‌و هیچ شتێك نه‌كه‌نه هاوبه‌شم، جا هه‌ر كه‌سێك دوای ئه‌وه بێبـڕوا بـێ، ئه‌وه بێگومان ئه‌وانـه‌ن له ڕێ ده‌رچـووان).

ڕوونکـردنەوە

یەکـەم: بێگومـان هاوکـاری پێکـەوەکردنی مسـوڵمانان و دەسـتبار بـۆ یەکگرتنیان، بـۆ جێبـەجێکردنی هـەر ئـەرکێکی شـەرعیی کـە پـەکی لەسـەر کاری هـەرەوەزیی و کاری هـاوبەش کـەوتبێ، فـەرزە:

واتە: مادام کارێك بە هەموویان نەبێ نەکرێ، پەکی لەسـەر چـەندیان کـەوتبێ، پێویستە ئەوەندەیان بۆی بێنە مەیدانو قۆڵی بۆ هەڵماڵن، چونکە وێـڕای فـەرمانی خوای پـەروەردگار (جـل جلالـه) کـە دەفـەرموێ: ﴿... وَتَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلْبِرِّ وَٱلتَّقْوَىٰ ... ۞ (٢)﴾[1] وە وێـڕای گەلێـك ئایەتو فەرموودەی دیکەی پێغەمبەر ﷺ، زانایانی شەریعەت وەك بنچینـەیەکی گشـتیی شەرعیی گوتوویـانە: (إِنَّ الأَمْرَ بِالشَّـيْءِ أَمْـرٌ بِهِ وَبِمَا لا يَتِـمُّ إِلاَّ بِهِ)، واتە: (فەرمان کردن بە شتێك، فەرمان کردنە بە خودی ئەو شتە، وە بە هەموو ئەو شتانەی کـە ئـەو شـتە پـەکی لەسـەریان کـەوتوەو، بـەبێ ئـەوان نایەتـەدی)، بـۆ وێنـە: فـەرمان کـردن بـە نوێـژ، فـەرمان کردنـە بـە دەستنوێژیشو، بە پاکوخاوێنییشو، بە بـەرگو پۆشـاك لەبـەرکردنیشو عـەوڕەت داپۆشینیشو، ڕوو بەرەو قیبلە وەستانیشو ...هتد، هەروەها خوای بەرز و مـەزن کـە دەفـەرموێ: ﴿وَجَٰهِدُواْ فِي ٱللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِۦۚ ...﴾[2] واتـە: (وە لەپێنـاوی خـوادا تێبکۆشـن بـەو شـێوەیەی کـە پێویسـتە ...)، دیـارە فـەرمان کـردن بـە جەنـگو جیهـاد، فـەرمان کردنـە بـە پـەیداکردنو فەڕاهـەم هێنـانی پێداویسـتیو ئامـڕازو هۆکارەکانیشی.

---

1) المائدة: ٢

2 الحج: ٧٨

ئینجا دیارە هەرکام لە:

1/ هەڵساندنەوەو بووژاندنەوەی ئۆمەتی ئیسلامیی‌و ڕێکخستنەوەی کاروبارەکانی.

2/ گێڕانەوەی سەروەریی شەریعەتی خوای بەرز و مەزن بۆ سەرجەم بوارو لایەنەکانی ژیان‌و گوزەرانی تاکیی‌و خێزانیی‌و کۆمەڵایەتی‌و سیاسیی مسوڵمانان.

3/ پێکهێنانی دەوڵەت‌و قەوارەیەکی ئیسلامیی فراوان، کە سێبەرو سایە بێ بۆ هەموو مسوڵمانان.

4/ بەرزکردنەوەی ئاڵای ئیسلام بەسەر سەرتاپای زەمینداو، گەیاندنی پەیامی خوای پەروەردگار (جل جلاله) بە هەموو خەڵکی سەر زەوی.

بێگومان هەر کام لەو چوارەی سەرەوە، فەرزو پێویستن لەسەر کۆی مسوڵمانان، وەك چەند فەرزێکی بە کۆمەڵ‌و کیفائیی، ئینجا دیارە بەهاوکاریی‌و پشتی یەکدی گرتن‌و کاری هاوبەشیش نەبێ، هیچ کام لەو ئامانجانە نایەنەدی.

کەواتە: پێکەوە هاوکاریی کردنی مسوڵمانان بۆ هێنانەدی ئەو چوار ئەرکە سەرەکییە، پێویستە، بۆیە گوتوومانە: کۆمەڵی ئیسلامیی بە ئەرکی سەرشانی خۆی دەزانێ، کە شان بە شانی دەوڵەت‌و لایەن‌و تەوژم‌و ڕێکخراوو دەزگاو کەسایەتییە ئیسلامییەکان، دەستبار بگرێ‌و، هاوکاربێ بۆ هێنانەدی هەرکام لەو چوار ئەرکە.

دووەم: بەڵگە لەسەر پێویستبوونی هەرکام لەو چوار ئەرکە، زۆرن، هەڵبەتە ئێمە هەر بۆ دڵنیاکردن بەڵگەیان لەسەر دێنینەوە، ئەگەرنا هەموویان شتی بە ئاشکرا زانراون لە شەریعەتدا، بۆ نموونە:

1- بووژاندنەوەی ئۆممەت و یەکخستنەوەی ریزەکانی:

وەك بەڵگە بۆ ئەوە، دەگونجێ زۆر ئایەتو فەرموودەی پێغەمبەر ﷺ بهێنینەوە، بۆ نموونە: یەکێك لەوانە ئەو ئایەتەیە کە خوای پەروەردگار (جل جلاله) دەفەرموێ: ﴿وَإِنَّ هَٰذِهِۦٓ أُمَّتُكُمۡ أُمَّةٗ وَٰحِدَةٗ وَأَنَا۠ رَبُّكُمۡ فَٱتَّقُونِ﴾[1] واتە: (وە ئەمە کۆمەڵی ئێوەیە یەك کۆمەڵە منیش پەروەردگارتانم دەجا پارێزم لێبکەن) یانی: هەوڵبدەن پێکەوە بە دەستەجەمعیی پارێزکاربن لە بەرانبەرمدا.

کەواتە: پێویستە ئۆممەتی ئیسلام یەك کۆمەڵی تۆکمەو یەکگرتووبێ، بۆئەوەی بتوانێ بەندایەتیی راستەقینە بۆ خوای بەرزو مەزن بکاتو پارێزکاریی باش لە خوای پەروەردگار (جل جلاله) بکات، کە دیارە پەرستن (عبادة)و پارێزکاریی (تقوى)ی تەواویش، کاتێك دەبێ کە پابەندیی بکات بە هەموو شەریعەتەوە، وە دیارە مسوڵمانان بە هەمووشیان نەبێ ناتوانن بە هەموو شەریعەتو هەموو یاساکانیەوە پابەندبنو، لە هەموو بوارەکانی ژیانیاندا شەریعەتو دینی خوای پەروەردگار (جل جلاله) بەرجەستەبکەن.

هەروەها خوای پەروەردگار (جل جلاله) دەفەرموێ: ﴿وَٱعۡتَصِمُواْ بِحَبۡلِ ٱللَّهِ جَمِيعٗا وَلَا تَفَرَّقُواْۚ .﴾[2] واتە: (هەمووتان تێکڕا دەست بە ڕێسمانی خوا وە بگرنو پەرتەوازە مەبن ...)، کەواتە: فەرزە کە ئۆممەتی ئیسلام یەك ئۆممەتو یەك کۆمەڵ بێ، یەك کۆمەڵی دەستگرتوو بە ڕێسای خوای بەرز و

---

1 المؤمنون: ٥٢

2 آل عمران: ١٠٣

مەزن ، یەك کۆمەڵی پێشکەشکەری بەندایەتیی بۆ خوای بەرز و مەزن ، پارێزکار لە خوای بەرز و مەزن و پابەند بە شەریعەتی خواوە (جل جلاله).

2- گێڕانەوەی سەروەریی شەریعەتی خوا:

بەڵگەشمان لەسەر ئەوە، ئەم ئایەتەیە کە خوای پەروەردگار **(جل جلالە)** دەفەرموێ: ﴿ ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَىٰ شَرِيعَةٍ مِّنَ ٱلْأَمْرِ فَٱتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَآءَ ٱلَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨﴾ ﴾ الجاثية. لێرەدا رووی دواندن لە پێغەمبەری خوایە ﷺ، خوای بەرزو مەزن پێشتر باسی ئەهلی کیتاب (جوولەکەو نەصرانییو ئەوانی دیکە)و ئەزموونی ئەوان دەکات، ئینجا دەفەرموێ: (دوای —تێپەڕبوونی قۆناغو ئەزموونی ئەهلی کیتاب— تۆمان لەسەر بەرنامەیەك دانا لەلایەن خۆمانەوە، جا تۆش شوێنی بکەوەو پێیەوە پابەند بە، وە بەدوای ئارەزووی ئەوانە مەکەوە کە نازانن)، دیارە هەر فەرمانێکیش بە پێغەمبەر ﷺ کرابێ، فەرمانە بە ئۆممەتەکەشی، مەگەر بە بەڵگەیەکی تایبەتیی تایبەت کرابێ بە پێغەمبەری خوا وە ﷺ، ئەگەرنا هەرچی خوای پەروەردگار (جل جلالە) بە پێغەمبەر ﷺی فەرمووە، دیارە ئۆممەتەکەیشی پێی مەبەستە.

هەروەها خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱدْخُلُوا۟ فِى ٱلسِّلْمِ كَآفَّةً وَلَا تَتَّبِعُوا۟ خُطُوَٰتِ ٱلشَّيْطَٰنِ ۚ إِنَّهُۥ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿٢٠٨﴾ ﴾ البقرة، واتە: (ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە ! بە تێکڕایی بچنەنێو گەردنکەچییەوەو بەدوای هەنگاوەکانی شەیتان مەکەون، بێگومان ئەو بۆ ئێوە دوژمنێکی ئاشکرایە)، لێرەدا وشەی: (كَآفَّةً)، واتە: (بە تێکڕایی یان

بەتەواویی)، دەگونجێ پەیوەست بێ بە (ءَامَنُواْ)، واتە: (هەمووتان تێکڕا بچنەنێو ئیسلامەتییەوە)، کە بێگومان گەردنکەچیی بۆ خوای بەرز و مەزن لە پابەندیی بە ئیسلامەوەدا بەرجەستەدەبێ، وە دەشگونجێ پەیوەست بێ بە (ٱلسِّلۡمِ)ەوە، واتە: (بچنەنێو تێکڕای ئاشتییەوە)، واتە: تێکڕای گەردنکەچیی، بە واتایەکی دیکە: هەموو ئیسلام جێبەجێ بکەن، هەڵبەتە هەردوو واتایەکە راستن‌و تێکیش ناگیرێن، دەبێ تێکڕای مسوڵمانان بەبێ هەڵاواردن پابەندبن بە هەموو ئیسلامەوە، وە بەتەواویی گەردنکەچ بن بۆ خوای بەرز و مەزن . کە دیارە ئەوەش وەك گوتمان: واتایەکەی ئەوەیە کە شەریعەت سەروەربێ لە ژیانی تێکڕای مسوڵمانانداو، سایەو سێبەریان بێ.

3- پێکهێنانی قەوارە و دەوڵەتێکی سیاسیی ئیسلامیی فراوانی یەکگرتوو لە سەرتاسەری جیهانی ئیسلامیدا:

بەڵگە لەسەر ئەم خاڵەش ئەو ئایەتەیە کە خوای پەروەردگار (جل جلالە) دەفەرموێ: ﴿وَلَا تَكُونُواْ كَٱلَّذِينَ تَفَرَّقُواْ وَٱخۡتَلَفُواْ مِنۢ بَعۡدِ مَا جَآءَهُمُ ٱلۡبَيِّنَٰتُۚ وَأُوْلَٰٓئِكَ لَهُمۡ عَذَابٌ عَظِيمٞ﴾[1] واتە: (وە وەك ئەوانە مەبن کە پەرتەوازە بوون‌و ناکۆك بوون، دوای ئەوەی کە بەڵگە روون‌و ئاشکراکانیان بۆ هات، وە ئەوانە ئازارێکی مەزنیان بۆ داندراوە)، کەواتە: مسوڵمانان نابێ پارچە پارچە بن، ئێستا مسوڵمانان بە هەموویان لەوانەیە چل پەنجا دەوڵەتیان هەبێ، هەر عەرەب بیست‌و دوو دەوڵەتیان هەیە، کە ئەوە حاڵەتێکی نائاساییە، وە لەڕاستیدا حاڵەتێکی ناشەرعییە، چونکە بنەڕەت (أصل) وایە

[1] آل عمران: ١٠٥

مسوڵمانان یەك قەوارەو یەك دەوڵەتیان هەبێ، کەواتە: ئەو حاڵەتەی ئێستا حاڵەتێکی نائاسایی‌و ناشەرعییە بە مل مسوڵماناندا هاتووە.

هەروەها پێغەمبەر ﷺ لە فەرمایشتێکیدا دەفەرموێ: {الْمُسْلِمُونَ تَتَكَافَأُ دِمَاؤُهُمْ، وَهُمْ يَدٌ عَلَى مَنْ سِوَاهُمْ، يَسْعَى بِذِمَّتِهِمْ أَدْنَاهُمْ}[1] واتە: {مسوڵمانان خوێنیان یەکسانە (و کەسیان خوێنی لە کەسیدیکەیان بەنرختر نیە)، وە هەموویان یەکدەستن لە بەرانبەر غەیری خۆیاندا، وە بچووکترینیان دەتوانێ بە ناوی ئەوانەوە کەسێك پەنا بداتو مافی پەنابەریی پێبدات ...}، واتە: حاڵەتی ئاسایی‌و شەرعیی ئەوەیە کە مسوڵمانان یەك دەستو یەك هێزو یەك هەڵوێست بن، لە بەرانبەر غەیری خۆیاندا، دیارە گێڕانەوەی مسوڵمانانیش بۆ حاڵەتە ئاساییەکەیان لەسەر هەموویان فەرزە، چونکە بە یەكو دووانیان ناکرێت.

4- بەرزکردنەوەی ئاڵای ئیسلام بەسەر سەرتاپای زەمیندا و گەیاندنی پەیامی خوای بەرز و مەزن بە هەموو مرۆڤایەتی:

بەڵگە لەسەر ئەم خاڵەش ئەم ئایەتەیە کە خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿قُلۡ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنِّي رَسُولُ ٱللَّهِ إِلَيۡكُمۡ جَمِيعًا ٱلَّذِي لَهُۥ مُلۡكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۖ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ يُحۡيِۦ وَيُمِيتُۖ فَـَٔامِنُواْ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِ ٱلنَّبِيِّ ٱلۡأُمِّيِّ ٱلَّذِي يُؤۡمِنُ بِٱللَّهِ وَكَلِمَٰتِهِۦ وَٱتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمۡ﴾[2] واتە: (ئەی موحەممەد! - بڵێ: ئەی خەڵکینە! من ڕەوانەکراوی خوام بۆ لای ئێوە هەمووتان، ئەو خوایەی کە

---

[1] رواه ابن ماجه: (2683) واللفظ له، وأبوداود: (2751)، والنسائي: (8681)، وقال الألباني: صحيح.
[2] الأعراف: ١٥٨

ئاسمانەکانو زەوی هی ئەون، بێجگە لەو هیچ پەرستراو نین، دەژیێنێو دەمرێنێ، دەجا ئیمان بێنن بە خواو بە رەوانەکراوە پێغەمبەرەکەی کە نەخوێندەوارە، ئەو پێغەمبەرەی کە ئیمان دێنێ بە خواو بە وشەکانی، وە شوێنی بکەون بەڵکو ڕێی ڕاست بگرن) وە ئەم ئایەتە یەکێکە لەو ئایەتانەی کە بەڵگەن لەسەر ئەوەی پێغەمبەری ئێمە ﷺ بۆ هەموو خەڵکی نێردراوەو، پەیامەکەی ئاڕاستەکەی هەموو مرۆڤایەتیی کراوە.

جا دیارە کە خوای بەرز و مەزن فەرمانی بە پێغەمبەر ﷺ کردووە وا بفەرموێ، ئێمەش کە ئۆممەتی ئەوین، لەسەرمان پێویستە ئەو پەیامەی پێغەمبەر ﷺ بگەیەنینە مرۆڤایەتیی.

ئەوە بەڵگەیە لەسەر ئەوە کە هەرکام لەو چوار خاڵەی سەرەوە، لەسەر هەموو مسوڵمانان فەرزە، ئێمەش وەك کۆمەڵی ئیسلامیی کە بەشێکین لە ئۆممەتی ئیسلامیی، دیارە لەسەرمان پێویستە هاوکاریی هەموو ئەوانە بکەین، کە بەو ئاڕاستەیەدا بۆ هێنانەدی ئەو چوار ئەرکانە کاردەکەن.

سێیەم: بەبێ جێبەجێکردنی ئەو چوار ئەرکە سەرەکییەش، ئۆممەتی ئیسلام ئەرکی سەرشانی خۆی لە بەرانبەر مرۆڤایەتیدا بۆ ئەنجام نادرێ:

ئەرکی ئۆممەتی ئیسلام بەرانبەر بە مرۆڤایەتیی وەك خوا (جل جلالە) بۆی دیاریکردووە، دوو خاڵی سەرەکییە:

1) شاهێدیی دان بەڕاستییو تەواویی ئیسلام.

2) پاکسازییو چاکسازیی کردنی کۆمەڵگای مرۆڤایەتی.

بەڵگەش لەسەر ئەوە کە ئەو دوو ئەرکە سەرەکییە لەسەر ئۆممەتی پێغەمبەر ﷺ فەرزکراون لە بەرانبەر مرۆڤایەتییدا، ئەم ئایەتەیە کە خوای پەروەردگار (جل جلالە) دەفەرموێ: ﴿وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِّتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا ...﴾[1] واتە: (ئاوا ئێوەمان کردووە بە چاکترین کۆمەڵ – یان کۆمەڵێکی میانگیر کە کورت نەهێنیێو تێنەپەڕێنێو لانەدا نە بەملاداو نە بەولادا–، تاکو شایەد – یان چاودێر – بن بەسەر خەڵکییەوە، وە پێغەمبەریش ببێتە شایەد بەسەر ئێوەوە)، شایەد بن، واتە: بەڵگەو شایەدی راستیی ئیسلام بن، کە ئیسلام ئۆممەتێکی ئاوای فەراهەم هێناوە، هەر کەسێك تەماشای ئێوە بکات، بزانێ کە ئیسلام راستە، ئیسلام لە خۆتاندا بەرجەستە بکەن، یاخود چاودێربن، واتە: چاودێربن بەسەر مرۆڤایەتییەوە، تا لانەدات بەملاو بەولادا، وە چاودێربن بەسەریەوەو نەهێڵن هێندێکی هێندێکی بخوا، وە هێندێکی ستەمکارو هێندێکی دیکەی ستەملێکراوبێ، نەك چاودێر بەو مانایەی کە بەزۆر خەڵکی مسوڵمان بکەن، خەڵك ئازادن لەسەر چ بیرۆکەو دینێك دەبن، بەڵام دەبێ بەسەریانەوە چاودێربن، کە نەهێڵن یەکدی بچەوسێننەوەو ستەم لە یەکدی بکەن، وەك ئێستا کە دەبینین دنیا چۆنە!!

هەروەها بەڵگەش لەسەر ئەوە کە پاکسازییو چاکسازیی کردنی کۆمەڵگای مرۆڤایەتیی، لەسەر ئۆممەتی پێغەمبەر ﷺ فەرزە، ئەم ئایەتەیە کە خوای پەروەردگار (جل جلالە) دەفەرموێ: ﴿كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ ...﴾[2] کەواتە: وشەی

---

[1] البقرة: ١٤٣

[2] آل عمران: ١١٠

(وَسَطْ)یش پێدەچێ هەر بە مانای (خَیْرْ) بێ، واتە: (چاكترین)، وە دەگونجێ بە مانای (خەتی نێوەڕاست گرتوو) بێ، لەبەرئەوەی هەر كەسێك خەتی نێوەڕاستی گرتو بەملاو بەولادا لاینەدا، چاك دەبێو هاوسەنگ دەبێ، مانای وایە هەردوو مانایەكە یەكدی تەواودەكەن.

كەواتە: ئەوە ئەركی ئۆممەتی پێغەمبەرە ﷺ كە لەنێو مرۆڤایەتییدا ئەو ئەركانە ئەنجام بدەنو دەبێ ئۆممەتی پێغەمبەر ﷺ ئەوەندە تۆكمەو توندوتۆڵو دامەزراو بن، كە بتوانن هەرچی شتی باشە بیچەسپێنن لەسەر زەویو لەنێو مرۆڤایەتییدا، وە هەرچی شتی خراپە لایبەنو ریشەكێشی بكەن.

جا بێگومان لێرەدا مەبەست ئەوەنیە كە بەزۆر ئیسلام بەسەر خەڵكدا بسەپێنین، بەڵام وەك چۆن ئێستا ئەمریكا دەیەوێ هێندێك بەها (قِیَمْ)ی خۆی بڵاوبكاتەوە، "ئیسلام"یش بە حوكمی جیهانیی بوونی، دەبێ دەنگی زوڵاڵی بگاتە گوێی هەموو كەس، جا ئەمریكا لەڕێی تۆپو تانكەوە بەهاكانی بڵاودەكاتەوە، بەڵام ئیسلام ئەگەر دەسەڵاتی هەبێ، زەبرو زۆر بەكارناهێنێ، چونكە خوای پەروەردگار (جل جلالە) دەفەرموێ: ﴿لَآ إِكۡرَاهَ فِي ٱلدِّينِۖ ...﴾[1] البقرة، واتە: (تۆبزیی كردن لە ئاییندا نییە ...)، بەڵام رەواجیش دەدا بە بەهاكانی خۆی، رەواج دەدا بە برایەتییو دادگەرییو چاكییو پاكییو ...هتد، وەك چۆن ئێستا ئەمریكا رەواج دەدا بەو بەهایانەی خۆی كە زیاتر بەهای ئاژەڵیینو لە چوارچێوەی جەستەو غەریزەكاندا دەسوورێنەوە، ئیسلامیش ئەگەر دەسەڵاتی هەبێ، ئەهلی ئیسلامو ئۆممەتی پێغەمبەر ﷺ لەسەریان فەرزە، برەو بدەن بەو

---

[1] النور: ٢٥٦

بەهاو ڕەوشتو ئەدەبە بەرزانەو، بەو بیرۆکە ڕاستو دروستانەی کە خزمەت بە مرۆڤایەتی دەکەن.

دیارە ئەگەر ئۆممەتی ئیسلام نەبووژێتەوەو خۆی ڕێك نەخاتەوە، توانای پیادەکردنی شەریعەتی نابێ لە ژیانو گوزەرانی خۆیداو، هەتا شەریعەتیش پیادە نەکا، لە ژیانو گوزەرانی خۆیدا، ناتوانێ قەوارەو دەوڵەتێکی یەکگرتووو بەهێزی هەبێو، هەتا واش نەبێ، توانای بەرزکردنەوەی ئاڵای ئیسلامو گەیاندنی پەیامی خوای بەرز و مەزن ی بە هەموو خەڵکی سەرزەوی نابێ!

چوارەم: دیارە بۆ هێنانەدیی هەموو ئەو ئامانجانەش، خوای باڵادەست (جل جلالە) بەڵێنی بە مسوڵمانان داوە و بەڵێنەکانی دێنێتە دی

بەڵگەمان لەسەر ئەوەش ئەم ئایەتەیە کە خوای پەروەردگار (جل جلالە) دەفەرموێ: ﴿ وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مِنكُمْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي ٱلْأَرْضِ كَمَا ٱسْتَخْلَفَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ ٱلَّذِي ٱرْتَضَىٰ لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُم مِّنۢ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا ۚ يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْـًٔا ۚ وَمَن كَفَرَ بَعْدَ ذَٰلِكَ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْفَٰسِقُونَ ﴾[1] واتە: ئەگەر ئەو مەرجە لە خۆتاندا ببێننەدیو ئەهلی خوا بەیەکگرتن (توحید)ی ڕاستەقینە بن، ئەوە خوای پەروەردگار (جل جلالە) ئەو بەڵێنانەتان بۆ دێنێتەدی.

جا ئەگەر ئێمە تەماشای مێژوو بکەین، دەبینین قۆناغی پێغەمبەر ﷺو دواتر هاوەڵە بەڕێزەکانیو جێنشینەکانی، بە چاکترین شێوە، خوا بەیەکگرتنیان هێناوەتەدیو بەندایەتییان بۆ خوای بەرز و مەزن کردووە، بێ ئەوەی هاوبەشی

---

[1] النور: ٥٥

بۆ بڕیاربدەن، بۆیە خوای پەروەردگاریش (جل جلالە) بە باشترین شێوە بەڵێنەکەی بۆ هێناونەدی، هەروەها لە قۆناغەکانی دواییشدا، هەر کۆمەڵێك و هەر گەلێك کەم و زۆر خوا بەیەکگرتن و تەنیا خوا پەرستنی لە خۆیدا هێنابێتەدی، خوای پەروەردگاریش (جل جلالە) ئەو بەڵێنەی بۆ هێناونەدی.

ئینجا ئەوە کە خوای بەرز و مەزن دەفەرموێ: ﴿ءَامَنُواْ مِنكُمْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ﴾، کە لە هەموو قورئاندا ئەو دووە پێکەوە هاتوون، ﴿ءَامَنُواْ﴾ واتە: وەرگرتنی ئەو هەقەی کە خوای بەرز و مەزن بە پێغەمبەر ﷺدا ناردوویەتی، لێتێگەیشتنی و قبوولکردنی، وەك حاڵەتێکی ئیمانیی و عەقیدەیی و فیکریی، ﴿وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ﴾ واتە: لەخۆدا بەرجەستەکردنی ئەو هەقەی وەرتگرتوە، وەك ئیمان و عەقیدە، ئینجا کاری پێبکەی، چونکە ﴿وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ﴾ یانی: هەموو کردەوە و خەسڵەتە چاکەکانیان ئەنجامداوە، وە خوای پەروەردگار (جل جلالە) ئەو وشەیەی بەکارهێناوە، بۆئەوەی هەرچی کردەوەی چاکە بیگرێتەوە، جا چ پەیوەندیی بە لایەنی عیبادەتەوە هەبێ، چ بە ئەخلاقەوە، چ بە لایەنی هەڵسوکەوتی خێزانییەوە، چ بە لایەنی هەڵسوکەوتی کۆمەڵایەتییەوە، چ بە لایەنی حوکم و سیاسەتەوە، چ بە لایەنی جەنگ و ئاشتییەوە، پەیوەندیی بە هەر بوارێکەوە هەبێ، دەیگرێتەوە.

بنەمای بیست و سێیەم

بەکارهێنانی هۆکارە شەرعییەکان هەرکامییان لە جێی خۆیاندا بۆ هێنانەدی ئامانجەکان

ameer.maktab@yahoo.com

www.alibapir.net

بنەمـای بیسـت و سـێـیەم

بەکارهێنانی هۆکارە شـەرعـییەکان، هەرکامیان لەجـێی خۆیاندا بۆ هـێنـانەدیی ئامانجەکان:

کۆمەڵی ئیسلامیی بەکارهێنانی هەر هۆکارێکی شەرعیی بۆ گەیشتن بە ئامانج و مەبەستە ڕەوایەکانی، بە دروستو ڕەوا دەزانێ، وەك: بانگەواز، ڕاگەیاندن، پەروەردەو فێرکردنو تەزکیە، ڕێکخستنو هۆنینەوە، فەرمان بە چاکەو ڕێگریی لە خراپە، خەباتی سیاسیی، جەنگو بەرەنگاربوونەوە، هەرکامێکیان لە بواری خۆیداو بە ئەندازەی پێویستو لە کاتو شوێنی گونجاوی خۆیدا، چونکە:

1- خـوای بـێ وێنـە (جـل جلالـه) فەرموویەتی: ﴿ ٱدۡعُ إِلَىٰ سَبِيلِ رَبِّكَ بِٱلۡحِكۡمَةِ وَٱلۡمَوۡعِظَةِ ٱلۡحَسَنَةِۖ وَجَٰدِلۡهُم بِٱلَّتِي هِيَ أَحۡسَنُۚ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعۡلَمُ بِمَن ضَلَّ عَن سَبِيلِهِۦۖ وَهُوَ أَعۡلَمُ بِٱلۡمُهۡتَدِينَ ١٢٥ ﴾ النحل، واتـە: (بانگەواز بکە بۆ ڕێبازی پەروەردگـارت بـە حیکمەتو ئامۆژگـاریی چـاکو، بـە باشتـرین شـێواز گفتوگۆیان لەگەڵدا بکە، بێگومان پەروەردگارت زاناترە بەوەی کە لەڕێی وی لایداوەو، هـەر ئـەویش زانـاترە بەوانـەی کـە قبـووڵی هیدایـەتی خـوای پەروەردگاریان کردوەو ڕێی ڕاست دەگرن).

2- وە خوای پەروەردگـار (جل جلالـه) فەرموویەتی: ﴿ هُوَ ٱلَّذِي بَعَثَ فِي ٱلۡأُمِّيِّـۧنَ رَسُولٗا مِّنۡهُمۡ يَتۡلُواْ عَلَيۡهِمۡ ءَايَٰتِهِۦ وَيُزَكِّيهِمۡ وَيُعَلِّمُهُمُ ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡحِكۡمَةَ وَإِن كَانُواْ مِن قَبۡلُ لَفِي ضَلَٰلٖ مُّبِينٖ ٢ ﴾ الجمعـة، واتـە: (خـوا ئـەو کەسـەیە کـە لـەنێو

نەشـارەزایەکاندا[1] ڕەوانـەکراوێکی لـە خۆیـان نـاردوە، ئایەتـەکانی خوایـان بەسەردا دەخوێنێتەوەو، تەزکیەیان دەکاتو، کتێـبو حیکمەتیان فێردەکـات، وە بێگومان لەوەپێشـیش لە گومڕاییەکی ئاشـکرادابوون).

3- هەروەها خوای بەرزو مەزن فەرموویەتی: ﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَٱبۡتَغُوٓاْ إِلَيۡهِ ٱلۡوَسِيلَةَ وَجَٰهِدُواْ فِي سَبِيلِهِۦ لَعَلَّكُمۡ تُفۡلِحُونَ ٣٥ ﴾ الـمائدة، واتە: (ئەی ئەوانەی بڕواتان هێنـاوە ! پـارێز لـە خـوا بکـەنو ئـامڕازو هۆکـار بـەرەو خـوا دەسـتەبەربکەنو، لـەڕێی خـوادا تێبکـۆشـن بۆئـەوەی سـەرفرازبن).

4- وە خـوای پـەروەردگار (جـل جلالـه) فەرموویـەتی: ﴿ وَٱلَّذِينَ إِذَآ أَصَابَهُمُ ٱلۡبَغۡيُ هُمۡ يَنتَصِرُونَ ٣٩ ﴾ الشـوری، واتـە: (وە مسـوڵمانان ئەوانـەن کـە کاتێـك دەسـتدرێژییان کرایەسـەر، تۆڵـە دەسـتێنـنەوە).

5- هەروەها خوای پەروەردگار (جل جلاله) فەرموویەتی: ﴿ وَقَٰتِلُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ ٱلَّذِينَ يُقَٰتِلُونَكُمۡ وَلَا تَعۡتَدُوٓاْۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلۡمُعۡتَدِينَ ١٩٠ ﴾ البقـرة. واتە: (وە لەڕێی خوادا بجەنگن لەگەڵ ئەوانەی کە لە دژتان دەجـەنگن، بـەڵام دەستدرێژیی مەکەن، بێگومان خوا دەستدرێژییکارانی خۆشناوێ).

6- وە هەروەهـا خوای پەروەردگـار (جل جلاله) فەرموویەتی: ﴿ وَيَسۡـَٔلُونَكَ عَن ذِي ٱلۡقَرۡنَيۡنِۖ قُلۡ سَأَتۡلُواْ عَلَيۡكُم مِّنۡهُ ذِكۡرًا ٨٣ إِنَّا مَكَّنَّا لَهُۥ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَءَاتَيۡنَٰهُ مِن كُلِّ

---

1) وشەی (أُمّـِي) بە نەخوێندەوارو بە نەشارەزاش لە کتێبە ئاسـمانییەکان، لێکدراوەتەوەو، من واتای دووەمـم پێ ڕاسـتترە.

شَيۡءٖ سَبَبٗا ﴿٨٤﴾ فَأَتۡبَعَ سَبَبًا ﴿٨٥﴾﴾ الكهف، واته: {وه دەربارەی (ذُو الْقَرْنَيْنْ) لێت دەپرسن – کێ بووە و چیی کردوە ؟–، بڵێ: لەمەودوا هەواڵی ئەوتان بۆ دەخوێنمەوە، ئێمە لە زەویدا دەسەڵاتمان پێدابوو و بۆ هەر شتێك هۆکارێکمان پێدابوو، ئەویش بەدوای هۆکارەکە دەکەوت}.

ڕوونکردنەوە

یەکەم: ئەم دنیایە لەسەر هۆکارەکان (الْسباب) بنیاتنراوە، بۆیە هەرکەسێك بەتەمای ئەنجامدانی کارێك یان هێنانەدی ئامانجێك بێ، پێویستە مشووری پەیداکردنی هۆکارەکانی بخوا، ئەگەرنا هیچ بە هیچ ناکا:

أبو عوتاهیة دەڵێ:

تَرْجُو النَّجَاةَ وَلَمْ تَسْلُكْ مَسَالِكَهَا

إِنَّ السَّفِينَةَ لا تَجْرِي عَلَى اليَبَسِ

واته: (بە تەمای دەربازبوونی، بەڵام بە ڕێی دەربازییدا ناڕۆی، بێگومان کەشتیی لەسەر وشکایی ناڕوا).

وە خوای بەرز و مەزن لەوبارەوە کە بەبێ هۆکارو ڕەنج دان، مرۆڤ ناگاتە ئامانج، فەرموویەتی: ﴿ وَأَن لَّيۡسَ لِلۡإِنسَٰنِ إِلَّا مَا سَعَىٰ ﴾ [1] واته: (مرۆڤ بەبێ هەوڵو کۆشش هیچی دەستگیر نابێ)، کە بەشێك لە هەوڵو کۆشش ئەوەیە، تۆ

---

[1] النجم: ٣٩

هۆکارەکـــان پەیدابکـــەی‌و هـــەر ئامانجـــە ڕێـــی خـــۆی‌و ئـــامڕازو ڕێبـــازی خـــۆی بـــۆ بگریەبەر.

هەروەها لەبارەی (ذوالقرنـــین)ەوە، فەرموویـــەتی: ﴿وَيَسْـَٔلُونَكَ عَن ذِى ٱلْقَرْنَيْنِ ۖ قُلْ سَأَتْلُوا۟ عَلَيْكُم مِّنْهُ ذِكْرًا ﴿٨٣﴾ إِنَّا مَكَّنَّا لَهُۥ فِى ٱلْأَرْضِ وَءَاتَيْنَٰهُ مِن كُلِّ شَىْءٍ سَبَبًا ﴿٨٤﴾ فَأَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٨٥﴾﴾[1] واتە: {وە دەربارەی (ذوالْقَرْنَيْـــنْ) لێت دەپرسن: (کـێ بـووەو چیی کردووە؟)، بڵێ: لەمەودوا هەواڵی ئەوتان بۆ دەخوێنمـەوە، ئێمـە لـە زەویـدا دەسەڵاتـــمان پێـــدابووو بـۆ هـــەر شـــتێك هۆکارێکمـان پێـدابوو، ئـەویش بـەدوای هۆکارەکە دەکەوت}.

لێرەدا مەبەست ئەوەنیە کە خوای پـەروەردگار (جـل جلالـە) هۆکارەکـەی بـە فریشتاندا بۆ ناردبێ، واتە: توانامان دابوویە کە بۆ ئەنجامدانی هەر کارێك، ئامڕازو هۆکـاری گونجـاوی بـۆ پەیـدابکاو ڕێبـازی خـۆی بـۆ بگرێتەبـەر، ئـەویش بـەدوای هۆکارەکان دەکەوت بۆ هێنانەدی ئامانجەکان.

کەواتـە: بـەهۆی دابینکردنـی هۆکارەکانـەوە (تـــمکین)ی بـۆ پەیـدابووبوو، وە ئێوەش ئەگەر بتانەوێ ئامانجەکانتان بێننەدی، دەبێ ئەو هۆکارو ئامڕازانـە دابـین بکەن، کە ئەو کارە بەبێ ئەوان نایەتەدی. هەربۆیەش خوای کاربەجێ‌و زانـا (جـل جلالە) لە ئایەتی ژمـارە (35)ی سـوورەتی (الـمائدة)دا دوای ئـەوەی فـەرمان بـە بڕواداران دەکات کە پارێز لە خوای بەرز و مەزن بکەن، فەرمانیان پێ دەکات کـە ئامڕازەکانی بەرەو پارێزکاریی‌و خوا ڕازیی کردن دابـین بکـەن، پاشـان فـەرمانیان پێدەکات کە لەپێناوی خوای بەرز و مەزن دا ئەوپەڕی تێکۆشـان بکـەن، تـاکو لـە

---

[1] الكهف: ٨٣ / ٨٤/ ٨٥

ئەنجامی ئەوەدا سەرفرازیی بۆ خۆیان مسۆگەر بکەن: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَٱبۡتَغُوٓاْ إِلَيۡهِ ٱلۡوَسِيلَةَ وَجَٰهِدُواْ فِي سَبِيلِهِۦ لَعَلَّكُمۡ تُفۡلِحُونَ ﴾[1]

کەواتە: هەرکەسێك بیەوێ پارێزکار بێو، تێکۆشەری ڕێی خوای بەرز و مەزن بێو، سەرەنجام سەرفراز بێ، دەبێ خەمی دابینکردنی هۆکارو ئامڕازەکانی پارێزکارییو جیهادو تێکۆشان دابین بکات.

شایانی باسیشە وشەی (ٱلۡوَسِيلَةَ : ئامڕاز) مادام ئەلیفو لام (أل)ی لەسەرە، تێکڕای ئامڕازو هۆکارەکان دەگرێتەوە بە هەموو جۆرو شێوەکانیانەوە، دیارە هەر ئامڕازو هۆکارێك کە بۆ کارو پڕۆژەو ئامانجێك کە پەکی لەسەری کەوتوە.

دووەم: هەر ئامانجەش پێویستە هۆکاری بە ئەندازەی خۆی بۆ دابین بکرێ:

بێگومان هەموو کارێكو هەموو ئامانجێکیش، بە هەر هۆکارێكو هەر ئامڕازێك جێبەجێ نابن، بەڵکو دەبێ کارو ئامانجەکە چۆنە، هۆکارو ئامڕازەکانیش کە پەیوەستن بەو کارو ئامانجەوەو پەکی لەسەریان کەوتوە، دابینیان بکەی، بۆیە خوای بەرز و مەزن فەرموویەتی: ﴿... وَءَاتَيۡنَٰهُ مِن كُلِّ شَيۡءٖ سَبَبٗا ﴿٨٤﴾﴾ الکهف، لە هەر شتەی هۆکارێکی پێدرابوو، یان بۆی دانرابوو، هۆکارێکی وەك خۆیو گونجاو لەگەڵ خۆی، کەواتە: هەر کارو ئامانجێكو هەر قۆناغو هەلو مەرجە، هۆکارو ئامڕازی تایبەتی خۆی دەوێ!

---

[1] المائدة: ٣٥

هەربۆیەش دەبینین خوای زاناو شارەزا (جل جلالە) لە قۆناغێکدا کە کارو پرۆژەی بانگەواز لە ئارادایە، بە پێغەمبەرەکەی ﷺ دەفەرموێ: ﴿ ٱدۡعُ إِلَىٰ سَبِيلِ رَبِّكَ بِٱلۡحِكۡمَةِ وَٱلۡمَوۡعِظَةِ ٱلۡحَسَنَةِۖ وَجَٰدِلۡهُم بِٱلَّتِي هِيَ أَحۡسَنُۚ ...﴾[1] وە شێوازە بنەڕەتییەکانی بانگەوازی بۆ دیاریی دەکات، بەڵام لە قۆناغو هەلو مەرجێکی دیکەدا کە پرۆسەی پەروەردەکردن لەپێشە، شێوازو ئامڕازەکانی پەروەردەکردنی پێغەمبەری خۆی ﷺ بۆ هاوەڵە بەڕێزەکانیو کۆمەڵگای ئیسلامیی یەکەمو پاشان ئۆممەتەکەی دەخاتەڕوو: ﴿هُوَ ٱلَّذِي بَعَثَ فِي ٱلۡأُمِّيِّـۧنَ رَسُولٗا مِّنۡهُمۡ يَتۡلُواْ عَلَيۡهِمۡ ءَايَٰتِهِۦ وَيُزَكِّيهِمۡ وَيُعَلِّمُهُمُ ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡحِكۡمَةَ ...﴾[2] بەڵام لە هەلو مەرجو قۆناغێکی دیکەدا پێی دەفەرموێ: ﴿فَقَٰتِلۡ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ لَا تُكَلَّفُ إِلَّا نَفۡسَكَۚ وَحَرِّضِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَۖ ...﴾[3] واتە: (لەڕێی خوادا بجەنگە بەس خۆتت لەسەرە، بەڵام هانی بڕوادارانیش بدە لەسەر جەنگ ...).

بێگومانیش هەر کارو پرۆژەیە لە قۆناغی خۆیدا، لە کارو پرۆژەکانی دیکە گرنگترو لەپێشترە، پێویستە زۆر وریای ئەو ریزبەندیی (ترتیب)ە بین.

سێیەم: مەرجیش نییە کە هۆکار و ئامڕازەکانی کاری ئیسلامی، بەشێوەیەکی وشك بەسەر قۆناغەکانی کار و چالاکییەکەدا دابەش بن:

واتە: لەکاتێکدا کە سەرگەرمی بانگەوازین کاری سیاسیی نەکەین، یان لە گەرمەی تەزکیەی نەفسدا ڕاگەیاندن پشتگوێ بخەین، یان لەکاتی فەرمان بە

---

[1] النحل: ١٢٥

[2] الجمعة: ٢

[3] النساء: ٨٤

چاكەو رێگریی لە خراپەدا، هیچ حیسابی هەل‌و مەرج‌و واقیعی سیاسیی نەكەین‌و ... هتد.

واتە: كە دەڵێین: بۆ هەر كارێك پێویستە هۆكارو ئامرازو رێبازی خۆی بۆ بگرینەبەر، مەبەست ئەوەنیە كە لەكاتێكدا خەریكی ئەو كارەین، شتەكانیدیكە لێبگەڕێین، بەڵكو پێویستە بزانین كە: هۆكارو ئامرازو شێوازو رێبازەكانی كاری ئیسلامیی لەشێوەی ئاڵقەكانی زنجیرێك دان، كە بە هەموویان زنجیرەكە پێكدێنن‌و هیچ كامیشیان بەدیلی ئەوی دیكە نییە و، هیچ كامیشیان رێگری ئەوی دیكە نییە، بەڵكو جاری وایە وا پێویست دەكات كە لە یەك كاتدا هەموویان هەبن، بەلاَم هەركامێكیان لە كات‌و شوێنی خۆیداو بە ئەندازەی خۆی‌و، بە هەماهەنگی‌و تەبایی لەگەڵ ئەوانی دیكەدا، بۆ وێنە: ئێمە دەمانەوێ بانگەوازی ئیسلامیی بكەین لەنێو میللەتی خۆماندا، ئەو بانگەوازە پێویستیی بە هۆكارەكانی راگەیاندن هەیە، وە بەكارهێنانی هۆكارەكانی راگەیاندن، پێویستی بە كەش‌و هەوایەكی سیاسیی گونجاو هەیە، چونكە ئەگەر تۆ لەگەڵ لایەنەكان تەبا نەبی‌و، كەش‌و هەوای لەبارت نەبێ‌و پێگەی سیاسییت نەبێ، چۆن هۆیەكانی راگەیاندنت بۆ دەخرێنەگەڕ، تاكو بتوانی بانگەواز بكەی؟ هەروەها تۆ خەڵك بانگ دەكەی بۆ لای خوای پەروەردگار (جل جلاله)، بەلاَم خۆ ناكرێ هەر قسەی خۆت بكەی‌و بڕۆی! ئەدی ئەوانەی بەدەنگتەوە هاتن، خۆ دواتر دەبێ تێبگەیەنرێن‌و پەروەردەو تەزكیە بكرێن، كەواتە: لەڕاستیدا هەموو جموجۆڵەكانی كارو چالاكیی ئیسلامیی پێكەوە پەیوەستن‌و، وانیە بڵێی پێكەوە دژو ناكۆك بن، یاخود جارێ كە خەریكی یەكێكیان بووی، ئەوانیدیكە لێبگەڕێی!

یان وەك هەندێك كەس بۆ نموونە دەڵێن: ئەوەی كاری سیاسیی بكات نابێ كاری بانگەواز بكات، وە ئەوەی كاری پەروەردە بكات نابێ كاری راگەیاندن

بکات، نەخێر وانییە، هەر خودی مسوڵمان بۆخۆی، واتە: بێ ئەوەی بیهێنێتە بەرچاو، کە لە لایەنێکی ئیسلامیی و لە ڕێکخراوێکی ئیسلامییدایە، مسوڵمان دەبێ هاوسەنگ بێ و هیچ لایەنێکی دینداریی زاڵ نەبێ بەسەر لایەنەکەی دیکەیداو، پێویستە هەر لایەنە هەقی خۆی پێ بدات.

لە صەحیحی بوخارییدا هاتووە کە: {عَنْ أَبِي جُحَيْفَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: آخَى النَّبِيُّ ﷺ بَيْنَ سَلْمَانَ وَأَبِي الدَّرْداء، فَزارَ سَلْمَانُ أَبَا الدَّرداء فَرَأَى أُمَّ الدَّرداء مُتَبَذِّلَةً، فَقَالَ: مَا شَأْنُك؟ قَالَتْ: أَخُوكَ أَبُو الدَّرداء لَيْسَ لَهُ حَاجَةٌ فِي الدُّنْيَا، فَجاءَ أَبُو الدَّرْدَاء فَصَنَعَ لَهُ طَعَاماً، فَقَالَ لَهُ: كُلْ فَإِنِّي صَائِمٌ، قَالَ: مَا أنا بِآكِلٍ حَتَّى تَأْكُلَ فَأَكَلَ، فَلَمَّا كَانَ اللَّيْلُ ذَهَبَ أَبُو الدَّرداء يَقُومُ فَقَالَ لَهُ: نَمْ، فَنَامَ، ثُمَّ ذَهَبَ يَقُومُ فَقَالَ لَهُ: نَمْ. فَلَمَّا كَانَ مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ قَالَ سَلْمَانُ: قُمْ الآن، فَصَلَّيَا جَمِيعاً فَقَالَ لَهُ سَلْمَانُ: إِنَّ لِرَبِّكَ عَلَيْكَ حَقًّا، وَإِنَّ لِنَفْسِكَ عَلَيكَ حَقًّا، وَلأَهْلِكَ عَلَيكَ حَقًّا، فَأَعْطِ كُلَّ ذِي حَقّ حَقَّهُ، فَأَتَى النَّبِيَّ ﷺ فَذَكَرَ ذلِكَ لَهُ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: صَدَقَ سَلْمَانُ}[1] واتە: (لە بابی جوحەیفە وەهبی کوڕی عەبدوڵڵا خوا لێی ڕازی بێ دەگێڕنەوە کە گوتوویەتی: پێغەمبەر، سەلمانی فارسیی و بابی دەردائی کردنە برا، جا جارێکیان سەلمان سەردانی ماڵی بابی دەردائی کرد، دایکی دەردائی بینی جلوبەرگێکی شڕو شەپڕێوی لەبەردابوو، گوتی: ئەوە بۆچی وەهای؟ – دایکی دەرداء – گوتی: بابی دەردائی برات پێویستی بە دنیا نییە، جا کە بابی دەرداء هاتەوە، خواردنێکی بۆ ئامادەکردو – بە سەلمانی – گوت: بخۆ من بەڕۆژووم، – سەلمان – گوتی: من ناخۆم تا تۆش نەخۆی، ئیدی ئەویش خواردی، وە کە شەو داهات بابی دەرداء چوو شەونوێژ بکات، –سەلمان– پێی گوت: بنوو، ئەویش نوست، پاشان هەستا

---

[1] رواه البخاري: (1968)

بچێ شـەونوێژ بکـات، دیسـان پـێی گـوت: بنـوو، ئـەویش نوسـت، جـا کـە بـووە سێیەکی کۆتایی شەو، سەلـمان گوتی: ئێستا هەستە – شـەونوێـژ بکـە –، ئیـدی بەیەکـەوە شــەونوێژیان کـرد، جـا سەلــمان بـە بـابی دەردائـی گـوت: بێگومـان پەروەردگارت مافی لەسەرت هەیە، وە بێگومان خۆیشت مافت لەسەرت هەیـە، وە هاوسەرت مـافی لەسـەرت هەیـە، دەجـا هـەر خـاوەن مافێـك مـافی خـۆی پێبـدە، پاشــان – بــابی دەرداء – هاتــەلای پێغەمبــەرو بــۆی گێڕایــەوە، پێغەمبــەریش فەرمووی: سەلـمان راستی کرد).

بەڵێ مسوڵمان دەبێ هاوسەنگ بێ، نابـێ لاتـەڵ بـێو لایـەك لەسـەر حیسـابی لایەکی دیکە گەورەبکا، یاخود لە کاتێکدا کـە خـەریکی ئەنجامـدانی چالاکییەکە، لایەنەکانی دیکە پشتگوێ بخا.

بەڵام دیسان ئەمەش ئەوە ناگەیەنێ کە رەچاوکردنی ریزبەنـدیی کـات لـەنێوان ئـەو هۆکـارو ئـامرازو شـێوازانەدا نییـە، بـەڵکو ئـەوەش پێویسـتە، کـە دەتـوانین بەشێوەیەکی ئاوا ریزیان بکەین: بانگەوازو راگەیاندن لەپێش هـەموو شـتێکەوەیە، پاشان پەروەردەو فێرکـردنو تەزکیـەکردن، ئینجـا دوایـی هۆنینـەوەو رێکخسـتن، ئینجـا دوایـی خـەباتی سیاسـیی، ئینجـا دوای ئـەوە بـەرگریی لـەخۆکردن لـەکاتی دەستدرێژیی کرانەسەرو شەڕپێ فرۆشراندا، وە پاشـان جـەنگو بەرەنگاربوونـەوە لەکاتی ستەم لێکرانی دینیـیو ژینییدا، ئەوانە بـەپێی ریزکردنـی کـاتیی (الـترتیب الزمنــي) بـەو شـێوەیەن، بـەڵام جـاری واش هەیـە یـەکێکیان پـێش ئـەوی دیکـە دەکەوێتـەوە، لـە قۆنـاغو هـەلو مەرجێکـدا بـەهۆی گۆڕانکـاریی بارودۆخێـك کـە دێتـەپێش.

چوارەم: دۆزینەوە و بەکارهێنانی شێواز و ئامڕازی پڕ بە پێست و بە ئامانج گەیەنەر لە بواری کار و چالاکیی ئیسلامیدا، لێزانیی و ژیریی و وردبینیی و دووربینییەکی زۆری دەوێ:

هەربۆیەش پەندێك هەیە دەڵێ: (رُبَّ حِيلَةٍ أَنْجَعُ مِنْ وَسِيلَةٍ)، واتە: (جاری وایە تەدبیر کردنێك سوودی زیاترە لە هۆکارێك)، مەبەستی ئەوەیە کە جاری وایە بەکارهێنانی عەقڵ مەسرەفێکی زۆرت لەکۆڵ دەکاتەوە، یانی مەرج نییە هەمووی بە توانا ماددییەکان بکرێ، بەڕاستی بەکارهێنانی عەقڵو نەخشەو بەرنامەدانان کاریگەریی زۆری هەیە.

بەڵام دیارە خوای بەخشەر (جل جلالە) بەڵێنی بە بڕواداران داوە، کە هەرکەسێك ئەگەر بەڕاستییو دڵسۆزییو ساغیی بەرەو خوای بەرز و مەزن تێبکۆشێ، خوای بەرز و مەزن بەرەو رێبازو شێوازە بەئامانج گەیەنەرەکانی کاری ئیسلامیی رێنمایی دەکات، وەك خوای پەروەردگار (جل جلاله) دەفەرموێ: ﴿وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا ۚ وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ﴾ [1] واتە: (وە ئەوانەی بە دڵسۆزیی لەڕێی ئێمەدا تێدەکۆشن، ئەوە بێگومان ئێمە رێبازەکانی خۆمانیان پێشاندەدەین، وە بێگومان خوا لەگەڵ چاکەکاراندایە). واتە: ئەوانەی ئیخڵاسیان هەیە بۆ خوای بەرز و مەزن و خۆشیان ماندوودەکەن، دەیانخەینەسەر رێگاکانی خۆمانو ئەو هۆکارو شێوازو ئامڕازانەی خۆمانیان پێشاندەدەین، کە دەیانگەیەنن بەو ئامانجانەی دەیانەوێ بیانهێننەدی.

کەواتە: رێبازی خوا (سَبِيلُ الله) (جل جلالە) یەکە، بەڵام خزمەتکردنی ئەو رێبازەو پیادەکردنی رێبازەکانیو شێوازەکانی زۆرو جۆراوجۆرن!

---

[1] العنكبوت: ٦٩

لە کۆتایی توێژینەوەماندا لەبارەی ئەم بنەمای بیست و سێیەمەوە، دەڵێم:

بێگومان – وەك پێشتریش گوتمان – دیاریکردنی قۆناغەکانی کارو پڕۆژەی ئیسلامیی و دانانی ریزبەندیی (ترتیب)یەکی راست و دروست بۆیان، پاشان بەکارهێنانی هۆکارو ئامرازو شێوازی پڕ بەپێست، بۆ هەر قۆناغەو هەر کارو چالاکییە، حیکمەت و کارامەیی و وردبینیی و دووربینییەکی زۆری پێویستەو، بەهەڵەداچوونیش لەو بوارەدا دەرەنجامی زۆر گەورەو مەترسیداری لێدەکەوێتەوە، ئاشکراشە ئەو حیکمەت و کارامەیی و وردبینیی و دووربینییە، زادەی زانیاری و شارەزایی قووڵ و فراوانە بە قورئان و سوننەت و سیرەی پێغەمبەری خوا ﷺ و، بەرچاوڕوونیی و ئاشنایی باش بە واقیع و هەل و مەرجی کۆمەڵگایە لە هەموو ڕووەکانەوە: فیکریی، سیاسیی، کۆمەڵایەتیی، ئابووریی، کلتووریی ...هتد.

هەڵبەتە ئەوەش بۆ هەموو کەس دەستەبەر نابێ و پێویستە هەرکەسە باش خۆی بناسێ، خۆی لە قەرەی کارێك نەدا کە لە توانای بەدەرەو، جوانیش گوتراوە: (رَحِمَ اللهُ عَبْدًا عَرَفَ قَدْرَ نَفْسِهِ، فَوَقَفَ عِنْدَ حَدِّهِ)، واتە: (خوا رەحم بەو بەندەیە بکات کە خۆی ناسیوەو لە سنووری خۆیدا وەستاوە)!

بەڵام پێویستە بزانرێ کە لە هەموو قۆناغ و هەل و مەرجەکانی کارو پڕۆژەی ئیسلامییدا، پێویستە دوو سیفەتی بنەڕەتیی رەچاوبکرێن و هەرگیز لەبیرنەکرێن:

1) قبووڵ نەکردنی زەبوونیی و سەرشۆڕیی و تەسلیمبوون، هەردەم ئامادەبوونی گیانی بەرهەڵستیی و فیداکاریی و خۆبەختکردن لەپێناوی خوای بەرز و مەزن و ڕێبازەکەیدا:

هەربۆیەش دەبینین خوای بەرز و مەزن لە قۆناغی مەککەدا کە جارێ جەنگو جیهادیش لەسەر بڕواداران فەڕز نەبووە، کۆمەڵی مسوڵمانی بە چەند خەسڵەتێك پێناسەکردووە، کە یەکێکیان بەرپەرچدانەوەی ستەمو دەستدرێژییە کە دەکرێتەسەر شخص (خود)ی هەر کامێکیان، وەك فەرموویەتی: ﴿ وَٱلَّذِينَ إِذَآ أَصَابَهُمُ ٱلۡبَغۡيُ هُمۡ يَنتَصِرُونَ ﴾[1] واتە: (وە ئیمانداران ئەوانەن کە دەستدرێژییان کرایەسەر تۆڵە دەستێننەوە)!

2) نەبەزاندنی سنوورەکانی شەریعەت:

هەربۆیەش خوای بەرز و مەزن لە گەرمەی فەرمان کردنی بە جەنگو جیهادیشدا، فەرمان بە مسوڵمانانی جەنگاوەر دەکات، کە سنوور نەبەزێننو دەستدرێژیی نەکەن، دەفەرموێ: ﴿ وَقَٰتِلُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ ٱلَّذِينَ يُقَٰتِلُونَكُمۡ وَلَا تَعۡتَدُوٓاْۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلۡمُعۡتَدِينَ ﴾ [2] واتە: (وە لەپێناوی خوادا جەنگ لە دژی ئەوانە بکەن کە شەڕتان پێدەفرۆشن، بەڵام دەستدرێژیی مەکەن، بێگومان خوا دەستدرێژکارانی خۆشناوێن).

---

[1] الشورى: ٣٩

[2] البقرة: ٥٩

بنەمای بیست و چوارەم

چەسپاندنی دیسپلینی حیزبیی و
جێبەجێکردنی بەسەر هەموو لایەکدا

بنەمای بیست و چوارەم

چەسپاندنی زەبت و رەبتی حیزبیی و جێبەجێکردنی بەسەر هەموو لایەکدا.

کۆمەڵی ئیسلامیی لەڕووی سیستەم و بەڕێوەبردنی کاروباری نێوخۆیەوە، بڕوای بە تۆکمەیی و توندوتۆڵیی و جیددیی بوون هەیەو، بەهیچ جۆرێك قبووڵ ناکات کەس لە بنەما شەرعییەکان و هێڵە گشتییەکانی و بەرنامەو پەیڕەوی نێوخۆی لابداتو، رێ بە هیچ کەس نادا تاکڕەوانە رەفتار بکات، وە بە هیچ شێوەیەكو بە هیچ پاساوێك رێ بە ماڵ ماڵۆکێنەو دەستەگەریی (تَكَتُّلْ)و سەرپێکەوەنان و چپەچپ ناداو، ئامادەشە دەستبەرداری هەر ئەندامێکی گەورە یان گچکەی ببێ کە نەتوانێ پابەند بێ و، واز لەو جۆرە رەفتارانە بێنێ، دوای ئەوەی قۆناغەکانی لێپرسینەوەی لەگەڵ دەبڕدرێن، چونکە بێگومان دەستبەرداربوون لە ئەندامێکی لارو لاسار، زیانی کەمترە لە تێکچوون و شیرازە پچڕانی سەرجەم کۆمەڵەکە.

دیارە سەرکردایەتیی و مشوورخۆرانی بالای (کۆمەڵی ئیسلامیی)یش هەمیشە هەوڵدەدەن لە ئاستی بەرزی دینداریی و پارێزکاریی و دڵسۆزیی دابن و، بەهیچ جۆرێك بیانوو و پاساوی هەڵوێست و رەفتاری ناڕێك و لار، نەدەنە دەستی هیچ ئەندامێکەوە.

وە لەکاتی مشتومڕ و ناکۆکیی و راجیایی نێوان ئەندامانیدا، لەهەر ئاستێك دابن، پێویستە بگەڕێنەوە بۆ تەرازووی شەریعەت و بەگوێرەی قورئان و سوننەت و بنەما رۆشنەکانیان دادوەریی یان لەنێواندا بکرێ، وەك:

1- خوای بەرز و مەزن فەرموویەتی: ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُم مَّن ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ (١٠٥) ﴾ المائدة، واتە: (ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە ! وریای خۆتان بن، ئەگەر ئێوە ڕێی ڕاست بگرن، کەسانێك کە گومڕان، زیانتان پێ ناگەیەنن، هەموو لایەکتان بۆ لای خوا دەگەڕێنەوە، جا هەواڵتان پێدەدا بەوەی کە دەتانکرد).

2- وە فەرموویەتی: ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنكُمْ فَإِن تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَٰلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا (٥٩) ﴾ النساء، واتە: (ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە ! فەرمانبەریی خواو فەرمانبەریی پێغەمبەرو هی کاربەدەستانێك کە لەخۆتانن بکەن، وە ئەگەر لە شتێکدا کەوتنە ناکۆکییەوە، بیگێڕنەوە بۆ لای خواو پێغەمبەر، ئەگەر بڕواتان بە خواو بە ڕۆژی دوایی هەیە، ئەوە باشترەو سەرەنجامی چاکترە).

3- هەروەها فەرموویەتی: ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ وَأَنَّهُ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ (٢٤) وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَّا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنكُمْ خَاصَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ (٢٥) ﴾ الأنفال، واتە: (ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە ! بەدەم فەرمانی خواو پێغەمبەری خواوە بچن، هەر کاتێك بانگیان کردن بۆ

شتێك کە پێی زیندوودەبنەوەو دەژیێنەوە، وە بزانن کە خوا دەکەوێتە نێوان ئینسـانو دڵییەوە، وە بۆ لای ئـەویش کۆدەکرێنـەوە، وە خۆتـان بپـارێزن لـە بەڵایەك کە تەنیـاو بەتایبەتی تووشی ئەوانەتان نابێت کـە سـتەمیان کـردوە، وە بزانن کە خوا سـزای توندە).

4- پێغەمبەری خواش ﷺ فەرموویەتی: {(الْمُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِ كَالْبُنْيَانِ يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضًا)، وَشَبَّكَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ}[1] واتـە: (بـڕوادار بـۆ بـڕوادار وەك دیـوار وایـە، هێندێکـی هێندێکـی بـەهێز دەکـات)، - راوی دەڵـێ- وە پەنجەکـانیشـی خسـتنە نێویەکـەوە.

5- وە پێغەمبەری خوا ﷺ لەبارەی پێویسـت بـوونی ڕێکـوپێکیی مسـوڵمانانەوە فەرموویـەتی: (لَتُسَوُّنَّ صُفُوفَكُمْ، أَوْ لَيُخَالِفَنَّ اللَّهُ بَيْنَ وُجُوهِكُمْ)[2] واتـە: (بـە تەئکید دەبێ ریزەکانتان ڕێکبخەن، یان ئەوەتا بەدڵنیـایی خـوا رووتـان لێـك وەردەگێـڕێ).

6- هەروەها پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: (الْمُسْلِمُونَ عَلَى شُرُوطِهِمْ إِلاَّ شَرْطًا حَرَّمَ حَلاَلاً أَوْ أَحَلَّ حَرَامًا)[3] واتە: (مسـوڵمانان بـەپێی مەرجـەکانی خۆیـانن، مەگـەر مـەرجێك حـەڵاڵێکی تێـدا قەدەغـەکرابێ، یـاخود قەدەغـەکراوێکی تێـدا حـەڵاڵ کرابێت)، واتە: مسوڵمانان دەبێ پابەندبن بەو مەرجانەوە کە لـەنێوان خۆیانـدا دەیـانگرن، مەگـەر مـەرجێك پێچـەوانەی شـەریعەت بـێ ، ئەگـەرنا لەسـەر مسوڵمانان پێویستە بە مەرجەکانیانەوە پابەندبن.

---

1 رواه البخاري: (2446) واللفظ له، ومسلم: (2585)، عن أبي موسى الأشعري.

2 رواه البخاري: (717)، ومسلم: (436)، عن النعمان بن بشير.

3 رواه الترمذي: (1352)، عن عمرو بن عوف، وقال الألباني: صحيح.

ڕوونکــردنەوە

یەکەم: دیارە هیچ کار و پڕۆژەیەکی بەکۆمەڵ، بەبێ هەبوونی چەند مەرج و بنەمایەك بۆ چۆنیەتی کۆبوونەوە و پێکەوە کارکردنیان، بەڕێوەناچێ، بۆیە پێویستە سەرجەم ئەندامانی کۆمەڵی ئیسلامی بە سەر و خوار و درشت و وردەوە، زۆر بەجیددیی پابەندی ئەو بنەما گشتی و هێڵە سەرەکییانە بن، کە وەك مەرجەکانی پێکەوە کارکردنیان لەسەریان ڕێککەوتوون:

واتە: چ ڕێکخراوێکی سیاسیی بێ، چ ڕێکخراوێکی مەدەنیی یان پیشەیی، هەر کارێك بێ، مادام پێویستی بە کاری هەرەوەزیی‌و کۆبوونەوەی خەڵکێك بێ، بەبێ هەبوونی چەند مەرج‌و بنەمایەك بۆ چۆنێتی کۆبوونەوەو پێکەوە کارکردنیان بەڕێوەناچێ‌و ئەو پڕۆژەیە سەرناگرێ، بۆیە پێویستە سەرجەم ئەندامانی کۆمەڵی ئیسلامیی بە سەرو خوارو درشت‌و وردەوە زۆر بەجیددیی پابەندی ئەو بنەما گشتی‌و هێڵە سەرەکییانە بن، کە وەك مەرجەکان (شروط)ی پێکەوە کارکردنیان لەسەریان ڕێکدەکەون.

چونکە بێگومان هیچ کۆڕو کۆمەڵێك بەبێ تۆکمەیی‌و توندوتۆڵیی‌و ڕێکوپێکی نێوخۆ، مەحاڵە هیچ شتێکیان لەدەست بێ، هەربۆیەش خوای پەنهانبین (جل جلالـه) فەرموویەتی: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ عَلَيۡكُمۡ أَنفُسَكُمۡۖ لَا يَضُرُّكُم مَّن ضَلَّ إِذَا ٱهۡتَدَيۡتُمۡۚ ...﴿١٠٥﴾﴾، واتە: {ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە! وریای خۆتان بن،

(کاری خۆتـان ڕێکبخـەن‌و بزانـن چـۆن پێکـەوە مامەڵــە دەکـــەن، ئەگـــەر ئێـوە دینـداری بــاش بــن، ئــەوەی ڕێـی ڕاســتی ونکـردووەو دژایـەتی ئـێــوە دەکـات زیانتـــــان پێ ناگـەیەنێ ...}.

لەڕاســـتیدا هەروایـــەو، هەمیشــــە ئــــەهلی ئیســـلام دوژمنــــەکانیان بــــەهۆی کەموکووڕییــەکانی خۆیانــەوەو لــە کــەلێن‌و درزەکانیانــەوە زەفــەریان پێــبردوون، هەروەها کەسێك بۆخۆی کاری ڕێکوپێـك نـەبێ، بێگومـان لەگـەڵ دەرەوەی خـۆی هیچـی پێنـاکرێ، وەك گـوتراوە: (إِنَّ فَاقِـدَ الشَّـيْءِ لا يُعْطِيــهِ)، واتــە: (کەسـێك شتێکی نەبێ ناتوانێ بیبەخشـێ)، ئێمە ئەگـەر خۆمـان ڕێـك نـەبین، خـەڵکمان بـۆ ڕێکناخرێ، خۆمان ڕاست نەبین، خەڵکمان پێ ڕاسـتنابێتـەوە.

دووەم: دیــارە پابەنــدییش بــەو بنـــەما گشـــتی و مەرجانــەوە کــە مشــوورخۆران و ســەرکردایەتیی ئــەو کۆمەڵــە لەســەریان ڕێککــەوتوون، فــەڕزە و بـە کەمتەرخـەمیی تێداکـردنی مرۆڤ گوناهــبار دەبـێ، لـــە هــەر ئاستێکدا بێ:

زۆربەی جـار وایە ئەو بنەما گشتی‌و مەرج‌و هێڵە شەرعییانە کـە دیاریـدەکرێن، یان لە کـۆنگرەدا دیاریـدەکرێن، یـاخود سـەرکردایەتیی‌و ئەوانـەی مشـوورخۆرن، دیارییان دەکەن، هەڵبەتە هەرچـۆن بـێ ئـەو مـەرج‌و بنەمــا شــەرعییانە کـە ئـەو کۆمەڵـە لەسـەریان پێکـدێن، جـا میکـانیزمی دانرانیـان هەرچـۆنێك بووبـێ، مـادام هــەموویان یـان زۆربــەیان قەناعــەتیان بـەو مــەرج‌و بنەمایانــە هــەبێ، پابەنـدبوون پێیانەوە فەڕزە، واتە: بە پێوە پابەندنەبوونیان مـرۆڤ گوناهــباردەبێ‌و، بـە پێـوە پابەندبوونیشیان پاداشتی دەبێ، جا ئیدی ئەو کەسە لە هەر ئاستێکدابێ، هەیــە،

چونکــــه خــوای بــەرز و مــەزن فەرموویــەتی: ﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُواْ ٱلرَّسُولَ وَأُوْلِي ٱلۡأَمۡرِ مِنكُمۡۖ ...٥٩ ﴾.

پێغەمبـەریش ﷺ کە دەفەرموێ: {(الْمُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِ كَالْبُنْيَانِ يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضًا)، وَشَـبَّكَ بَـيْنَ أَصَـابِعِهِ} وەك پێشــتر هێنامـان، ئایـا مسـوڵمان چـۆن بـراو خوشـکی مسوڵمانی پتەو دەکات؟ دیارە وا پتەوی دەکات، کە هـەر کامێکیـان هاوکـارو ئـەوی دیکەبێ‌و، پابەندی ئەو بەرنامەو ڕێبازە بێ کـە دانـراوە، ئـەمما ئەگـەر هـەر کەسـەو ڕووی لەلایـەك بـێ‌و پێکـەوە هاوکـار، مانــای وایـە یەکـدییان بـەهێز نـەکرد، جـا کـە پێغەمبـەر ﷺ دەفـەرموێ: ئیمانـدار بـۆ ئیمانـدار وەك دیـوار وایـە یەکـدی مەحکـەم دەکات، مانای وایە ئەگەر وانەبین‌و هەر کەسەو ڕووی لە لایـەك بێ، بەلایەنی کەمەوە کەموکوڕیی لە ئیمانـماندا هەیـە، چونکە ئەو دەفەرموێ: بڕوادار بۆ بڕوادار وەك دیوار وایـە، ئــەدی ئەگــەر وەك دیــوار نـەبووین‌و یەکدیــمان مەحکـەم نەکـرد؟ ئەگـەر وا نەبوون مانای وایە خەوش‌و کەموکووڕیی لە ئیمانیـاندا هەیـە!

کەواتە: پشتی یەکدی گرتنی ئێمە لەسەر هەق، بۆئەوەی ئـەو بەرنامەیـەی کـە دانـراوە پێکـەوە پیـادەی بکـەین، ئـەوە لـە خـودی ئیمانەکەمانــەوە سەرچـاوە دەگرێ‌و، مادام ئیمـاندارو مسوڵمانین، دەبێ وابین.

هانـدەرێکی دیکـەش هەیــە، ئـەویش ئەوەیــە کـە هــەرکاتێك کۆمـەڵێك لەسـەر هەنــدێك شــت پێکهــاتن، وەك مـــەرجی نێوخۆیــان، لەســەریان پێویســـتە بــەو مەرجانــەوە پابەندبن، چونکە بەڵێن‌و بڕیاریان بە یەکدی داوە، هاندەری یەکەم لـە ئیمانەوە هەڵدەقوڵێ‌و، هاندەری دووەم لە بەڵێنی کارێکی هاوبەش کە بڕیـاردراوە پابەندی پێوە بکرێ‌و بەو شـێوەیە ئەنجامبـدرێ، وەك فەرمایشـتەکەی پێغەمبـەر

ﷺ كه هێنـامـان: {الْمُسْــلِمُونَ عَلَـى شُـرُوطِهِــمْ إِلاَّ شَــرْطًا حَـرَّمَ حَــلاَلاً أَوْ أَحَــلَّ حَرَامًا}. [1]

هەرچەندە كارو چالاكیی ئیسلامیی بە هەموو موفرەدەو رەهەندەكانیەوە، هەر لە بانگەوازەوە بگرە، هەتاكو مەسەلەی فەرمان بە چاكەو رێگریی لە خراپەو هـەر شتێكی دیكە، بە ماناو چەمكی فراوانیـان، كـە سـەرجەم بوارەكـانی دیــنو ژیــن دەگرنەوە، فەرزو پێویستەو، ئەگـەر فـەرزی عـەین نـەبێ، لەسـەر تـاك تـاكی ئـەو كۆمەڵە، بەلای كەمەوە فەرزی كیفایەیە، كە دیارە:

كە من پێموایە ئەمڕۆ كارو چـالاكی ئیسـلامیی بـۆ ئێمـەی ئیسـلامیی، كۆمـەڵی ئیسلامییو خەڵكیدیكەی ئیسلامیی كە لەگـەڵمان لـە گۆڕەپانـەكــەدا هــەن، بۆتـە فەرزی عەین، لەبەرئەوەی پەكی لەسەر ئێمـە كەوتوەو، هەركامێـك لە ئێمە شـانی لەژێر بێنێتـەدەر، خەلــەلو كەموكووڕیی روو لە كارەكە دەكات.

ئینجا ئەگەر گریـمان ئەو موفرەدەو رەهەندانەی كـارو چـالاكیی ئیسـلامیی بـە فەرزیش دانەنرێن، ئەوە بێگومان وەفاداربوون بەرانبەر پـەیمان پێكەوە بەستنیان، وەك هەر مامەڵەیەكی گرێبەستییانە (تعامل تعاقـدي)ی دیكـە، كـە لەگـەڵ یەكـدی دەكـەنو، بـە حـوكمی پێویسـت بـوونی پابەنـدیی بەگرێبەسـتەكانەوە، لەسـەریان دەبێتە فەرزی عەین، چـونكە خـوای بـەرز و مـەزن دەفـەرموێ: ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَوۡفُواْ بِٱلۡعُقُودِۚ ...١﴾ الـمائدة، واتـە: (ئـەی ئەوانـەی بڕواتـان هێنـاوە! وەفادارو پابەندبن بە گرێبەستەكانەوە ...).

وە بــە حــوكمی فــەرزبوونی جێبــەجێكردنی ئــەو مەرجانــەوە، كــە كۆمــەڵێك لەنێوخۆیاندا لەسەریان پێكدێن: (الْمُسْـلِمُونَ عَلَـى شُـرُوطِهِمْ) [1] ئـەوە دیسـان هـەر

---

[1] رواه التـرمذي: (1352)، عن عمرو بن عوف، وقال الألباني: صحيح.

پێویستە جێبەجێ بكرێ، چونكە ئێمە كاتێك پێكەوە كۆدەبینەوەو پەیمانی كاری ئیسلامیی پێكەوە دەدەین، مانای وایە ئەو كارەمان لەسەر خۆمان پێویست كردووەو، پەیمانمان بە یەكدی داوەو، وەفادارییش بەو بەڵێنو پەیمانەوە، فەرزە.

سێیەم: هەڵبەتە لادان لە بنەما شەرعییەكان و هێڵە گشتییەكان و ئەو مەرجانەی كە (كۆمەڵی ئیسلامی)شیان لەسەر بنیاتنراوە، جا چ بەهۆی سەرپێچیی و لاملییەوە بێ لە فەرمان و ئاڕاستەكانی سەرووی خۆ، چ بەهۆی تاكڕەویی و راوێژنەكردنەوە بێ، چ بەهۆی سەرپێكەوەنان و دەستەگەریی و ماڵماڵۆكێنە و چپەچپ و... هتدەوە بێ. بەڵێ لادان لە بەرنامەو رێبازی كۆمەڵ، خاوەنەكەی دووچاری گوناهباریی قیامەتو عەیبداریی دنیا دەكات، دیارە ئەركی سەرشانی مشوورخۆرو بەرپرسانیشە كە رێ نەدەن بە خۆ گوناهباركردنو خۆ عەیبداركردنی ئەندامان، كە هاوكات لەگەڵ ئەوەشدا ریزەكانی كۆمەڵیش بەو رەفتارو هەڵوێستانە دەخەنە مەترسییەوە، بۆیە پێویستە لە حاڵەتی بەدیكردنی ئەو رەفتارانەدا، بە زوویی لێپرسینەوەو بەدواداچوون بكرێ بۆ چارەسەر، هەڵبەتە بەشێوەیەكی پلەپلەییو واقیعبینانە، بەڵام لە هەمان كاتیشدا روونو یەكلایی كەرەوانە:

خوای بەرز و مەزن فەرموویەتی: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱسۡتَجِيبُواْ لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمۡ لِمَا يُحۡيِيكُمۡۖ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ يَحُولُ بَيۡنَ ٱلۡمَرۡءِ وَقَلۡبِهِۦ وَأَنَّهُۥٓ إِلَيۡهِ تُحۡشَرُونَ ﴿٢٤﴾ وَٱتَّقُواْ فِتۡنَةٗ لَّا تُصِيبَنَّ ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْ مِنكُمۡ خَآصَّةٗۖ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ

[1] رواه الترمذي: (1352)، عن عمرو بن عوف، وقال الألباني: صحيح.

ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلۡعِقَابِ ﴿٢٥﴾ ﴾ [1]، خـوای بـەرز و مـەزن لێـرەدا بـانگی ئیمانـداران دەکـات، دەفـەرموێ: ئـەی بڕوادارینـە! بـەدەم فـەرمانی خـوای بـەرز و مـەزن و پێغەمبەری خـوا وە ﷺ بچـن، هـەر کاتێـك بانگیـان کـردن بـۆ شـتێك کـە مایـەی ژیانتانەو پێی زیندوودەبنەوە، جا ئایا ئەوە یانی چیو چ پەیوەندییەکی بە کاری ئیسلامییەوە هەیە؟ کەسێك کە بەرپرسە لە کاری ئیسـلامییدا، هـەر لـە بەرپرسـی شانەیەکەوە، هەتا بەرپرسی پۆلێكو، ڕێکخراوێكو، ناوچەیەكو، مەڵبەندێكو، هـەر شتێکی دیکە، یانی هەر جۆرە بەرپرسێك، خەڵك بۆ چی بانگ دەکات؟ بێگومان بۆ ئەو شتانەی کە خوای بەرز و مـەزن و پێغەمبەرەکـەی ﷺ فەرموویانـە، لێرەشـدا کە خوای بەرز و مەزن دەفەرموێ: ئەی ئیمـاندارینـە! هـەر کاتێـك خـوای بـەرز و مـەزن و پێغەمبـەری خـوا ﷺ بانگیـانکردن بـۆ شـتێك کـە پـێی دەژیـنو زینـدوودەبنەوە، بەدەمیانەوە بچن،واتە هەر کەسێك ئایەتی خوای بەرز و مـەزن و فەرمایشتی پێغەمبەر ﷺمان بۆ بخوێنێتەوەو بۆ شەریعەتی خـوای بـەرز و مـەزن بانگمان بکـات، مانـای وایە ئەم ئایەتـە دەیگرێتـەوە.

دوایی خوای بەرز و مەزن وەك هەڕەشـە دەفـەرموێ: ﴿... وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ يَحُولُ بَيۡنَ ٱلۡمَرۡءِ وَقَلۡبِهِۦ ...﴾، واتـە: (... وە بـزانن کـە خـوای بـەرز و مـەزن دەکەوێتە نێوانی ئینسانو دڵییـەوە ...)، واتـە: جـاری وایـە خـوای بـەرز و مـەزن دڵی ئینسان لادەداو وەریدەچەرخێنێ، بەپێی ئەوە کـە ئـەو دڵانـە خۆیـان چییان دەوێو روو لـە کـوێ دەکـەن؟ تێگەیشـتن لـەو مەسـەلەیە زۆر گرنگـە، بۆئـەوەی تووشی گومانی خراپ نەبین بەرانبەر بە خوای بەرز و مەزن ، یان پێمانوانـەبێ کـە خوای بەرزو مەزن لە خەڵکی بە بەهانەیەو هەر بەخۆت نازانی خوای بـەرز و مـەزن

---

[1] الأنفال.

دڵت بەولادا جا خوای بەرز و مەزن لەسەر زمانی پێغەمبەر ﷺ و دوایـیش لەسـەر زمـانی جێگـرانو میراتگرانـی پێغەمبــەر ﷺ، ئێمـە بـانگ دەکـات بـۆ قورئـانو سـوننەتی پێغەمبــەر ﷺ، ئینجـا دەفــەرموێ: ﴿...وَأَنَّهُۥٓ إِلَيۡهِ تُحۡشَرُونَ ٢٤ وَٱتَّقُواْ فِتۡنَةٗ لَّا تُصِيبَنَّ ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْ مِنكُمۡ خَآصَّةٗۖ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلۡعِقَابِ ٢٥﴾ الأنفال، واتە: {... وە بشزانن کە بۆلای خوای بەرز و مەزن دەگەڕێنەوەو بۆ لای ئەویش کۆدەکرێنــەوە، وە خۆتـان بپـارێزن لـە ئاژاوەیـەك[1] و (لـە بەڵایـەك بترسێن) کە تەنیاو بەتایبەتی تووشی ئەوانەتان نابێ کە ستەمیان کردووە، (واتە: بەڵاو گرفتاریی کە دێ تەنیا ئەوانە ناگرێتەوە کە ستەمیان کردووەو بەدەم بـانگی خوای بەرز و مەزن و پێغەمبەری خوا ﷺ وە نەچوون، بەڵکو جـاری وایـە بـەهۆی کردەوەی خراپی کۆمەڵێکەوە خەڵکێکی زۆر بەربـەڵا دەبـێ)، وە بـزانن کـە خـوای بەرز و مەزن سزای توندە} . وەك کوردەواریی خۆمان دەڵێن: (ئـاگر کـە بـەربووە لێڕەوار، تەڕو وشك پێکەوە دەسووتێنێ).

لە جەنگی ئوحوددا خۆ هەموو جەنگاوەرەکانو هەموو موجاهیدەکان فـەرمانی پێغەمبەر ﷺ یان نەشـکاندبوو، ئـەو پـەنجا نەفـەرەی لەسـەر ئـەو شـاخۆلکەیەی تیرهاوێژەکان شاخۆلکەیەکی بچووك هەیە لە دامێنی چیای ئوحود، پێغەمبەر ﷺ پـەنجا تیرهاوێـژی لـەوێ دانـاوە، ئـەو پـەنجا نەفـەرەش هـەموویان سەرپێچییان نەکردووە، دەوری چل کەسیان، چونکە هەشت نۆ دەیەکیان لەگـەڵ ئەمیرەکـەیان (عبدالله)دا لەوێ مانەوە، بەڵام بەهۆی ئەو سی چـل کەسـەوە کـە بـێ فـەرمانییان کـرد، شکسـتێکی گـەورە بەسـەر مسـوڵمانانـدا هـات، بۆیـە خـوای بـەرز و مـەزن

---

[1] وشەی (فتنة) بەپێی ئەو سیاقانەی لە قورئاندا هاتوە مانادەکرێ، جارێك بە مانای (ئازاردان)ە، جارێـك بـە مانای (بەڵا)یە، جارێك بە مانای (ئاشووب)ە، جارێك بە مانای (ئازار)ە، جارێك بە مانای (تاقیکردنەوە)یە.

دەفەرموێ: وە لە بەڵایەك بترسێن كە بەتەنیا تووشی ستەمکارەکانتان نایە، واتە: لە کاری هەرەوەزییدا دەبێ هەمووی وریابێ، بە هەمووان شتی چاك دەکرێ، بەڵام بە هەندێکیان شتی خراپ دەکرێ، یەك یەکیان دەتوانن زیان بگەیەنن، بەڵام بە هەموویان نەبێ ئامانج نایەتەدی، هەمیشە هەروایە، بیناکردن پێویستی بە هەمووانە، بەڵام خراپ کردن، یەك کەسی بەسە.

ئینجا تەماشا بکەن! پێغەمبەری خوا ﷺ لەوبارەوە وێنەیەکی چەند سەرنجڕاکێشمان بۆ دێنێتەوە! وەك بڵێی پێغەمبەر ﷺ شەرحی ئەم رستە قورئانییەمان بۆ دەکات: ﴿ وَٱتَّقُواْ فِتۡنَةً لَّا تُصِيبَنَّ ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْ مِنكُمۡ خَآصَّةً ... ﴿٢٥﴾ ﴾، واتە: (لە بەڵایەك بترسێن بەتەنیا تووشی ئەوانەتان نابێ کە ستەمیان کردووە، بەڵکو هەمووتان باجەکەی دەدەن)، دەفەرموێ: {مَثَلُ القَائِمِ عَلَى حُدُودِ اللَّهِ وَالْوَاقِعِ فِيهَا، كَمَثَلِ قَوْمٍ اسْتَهَمُوا عَلَى سَفِينَةٍ، فَأَصَابَ بَعْضُهُمْ أَعْلاهَا، وَبَعْضُهُمْ أَسْفَلَهَا، فَكَانَ الَّذِينَ فِي أَسْفَلِهَا إِذا اسْتَقَوْا مِنَ الْمَاءِ مَرُّوا عَلَى مَنْ فَوقَهُمْ، فَقَالُوا: لَوْ أَنَّا خَرَقْنَا فِي نَصِيبِنَا خَرْقًا وَلَمْ نُؤْذِ مَنْ فَوقَنا؟ فَإِنْ يَتْرُكُوهُمْ وَمَا أَرَادُوا، هَلَكُوا جَمِيعًا، وَإِنْ أَخَذُوا عَلَى أَيْدِيهِمْ، نَجَوْا، وَنَجَوْا جَمِيعًا}[1] واتە: {وێنەی ئەوانە کە سنوورەکانی خوا دەپارێزنو ئەوانەی دەیانبەزێنن، وەك ئەوە وایە کۆمەڵێك لە کەشتییەکدا تیرو پشکیان کردووەو هێندێکیان چوونە قاتی سەرێو، هێندێکیشیان قاتی خوارێیان پێبڕاوە، ئەوانەی کە لە خوارێن، هەرکاتێك ئاویان لە دەریا هێنابێ، بەسەر سەری ئەوانەی سەرێدا تێپەڕبوونو لە قەراغی کەشتیەکەوە ئاوەکەیان هێناوە، بۆیە گوتیان: ئەگەر لەلای خۆمانەوە کونێکی تێبکەینو ئاوی لێ بێنینە ژوورێ، بۆئەوەی چیدیکە ئەوانەی سەرێ ئەزیەت

---

[1] رواه البخاري: (2493) عن النعمان بن بشير.

نەدەین، بەسەریاندا هاتوچۆ بکەین! جا ئەگەر لێیانگەڕێن ئەوەی دەیانەوێ بیکەن، هەموویان پێکەوە دەفەوتێن، وە ئەگەر دەستیشیان بگرن‌و ڕێیان لێبگرن، هەموویان پێکەوە دەربازدەبن‌و قوتاریاندەبێ}، کەواتە: کاری بەکۆمەڵ ئاوایەو، دەبێ هەر کامێك چاودێر بێ‌و هەست بە بەرپرسیارێتیی بکات، کە نەك تەنیا خۆی تووشی هەڵە نەبێ، بەڵکو هاوەڵەکانیشی هەڵە نەکەن، چونکە هەر کامێکیان هەڵە بکات، هەموویان باجەکەی دەدەن، جا ئەوە بەتایبەتی لە کاری سەربازییدا زۆر وایە، جاری وایە یەك هەڵەی سەربازیی سەری کۆمەڵێك بەفەتارەتدەدا.

چوارەم: وەك چۆن پێشنوێژ ئەرکیەتی کە شوێنکەوتووەکانی ڕێکوپێك بکات‌و جوان ڕیزیان بکات‌و نەهێڵێ ناڕێکیی لە ڕیزەکانیاندا هەبێ، بەهەمان شێوەش بەرپرس‌و مشوورخۆرانی هەر کۆڕو کۆمەڵێك، لەسەریان پێویستە تێبکۆشن بۆ ڕێکوپێك کردنی ئەوانەی لەبەردەستیانن‌و فەرمانبەریانن:

پێشنوێژ هەموو جارێ دەڵێ: (إِسْتَوُوا وَاتَّصِلُوا)، واتە: (ڕێك بن‌و پاڵ وێکبدەن)، بابای ئیمام ئەو کارە ئەرکی سەر شانیەتی، کە نەك هەر بەقسە، بەڵکو جاری وایە دەبێ بچێ بە دەست ڕێکیان بخا، جا وەك چۆن پێشنوێژ لەسەری پێویستە شوێنکەوتوەکانی خۆی ڕێکبخا، بە هەمان شێوە بەرپرس‌و مشوورخۆرانی هەر کۆڕو کۆمەڵێکیش، لەسەریان پێویستە تێبکۆشن بۆ ڕێکوپێك کردنی ئەوانەی لەبەردەستیاندان‌و فەرمانبەریانن، ئینجا با لەوبارەشەوە سەرنجی ئەم فەرمایشتەی پێغەمبەر ﷺ بدەین: {عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ قَالَ: سَمِعْتُ النُّعْمَانَ بْنَ بَشِيرٍ يَقُولُ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُسَوِّي صُفُوفَنَا حَتَّى كَأَنَّمَا يُسَوِّي بِهَا الْقِدَاحَ حَتَّى رَأَى أَنَّا قَدْ عَقَلْنَا عَنْهُ، ثُمَّ خَرَجَ يَوْمًا فَقَامَ حَتَّى كَادَ أَنْ يُكَبِّرُ فَرَأَى رَجُلاً

بَادِيًا صَدْرُهُ فَقَالَ: عِبَادَ اللَّـهِ لَتُسَوُّنَّ صُفُوفَكُمْ أَوْ لَيُخَالِفَنَّ اللَّـهُ بَيْنَ وُجُوهِكُمْ}[1] واتە: (لە سیماکی کوڕی حەڕب دەگێڕنەوە گوتوویەتی: گوێم لە نوعمانی کوڕی بەشیر بوو گوتی: پێغەمبەری خوا ﷺ ریزی نوێژەکانمانی راستدەکرد، وای راستدەکرد وەك ئەوەی بیەوێ – قِدَاح – ی پێ راست بکات، هەتا کاتێك کە وای هاتە بەرچاو ئێمە لێی تێگەیشتووینو هەموو جارێك رێك رادەوەستین، تا رۆژێك هاتەدەرێ راوەستا، کە نزیك بوو نوێژ دابەستێ، پیاوێکی بینی سنگی هاتبوە پێشو لە ریزەکە هاتبوە دەرێ، ئینجا فەرمووی: ئەی بەندەکانی خوا! بە تەئکید یان ریزەکانتان رێكو راست دەکەن، یان خوا رووتان لێك وەردەگێڕێ).

جا ئەوە رێنماییەکی زۆر گرنگی پێغەمبەرە ﷺ کە نوێژ بۆخۆی قوتابخانەیە، نوێژ دەبێ هەموو شتێکی تێدا فێربین، دەبێ رێکوپێکیشی تێدا فێربین، ئەو پەرستشانە: نوێژو رۆژووو زەکاتو حەج، قوتابخانەن بۆ پەروەردەبوونی خەڵك تێییاندا، نوێژ فێرت دەکات کە تۆ دەبێ هەمیشە سەرکردەت هەبێ، تۆ بۆ نوێژ کە پەرستشێکی زۆر کەسییو تایبەتو خواییە، بەڵام پێویستییت بە پێشەوا هەیە، هەتا پێشەوا نوێژ دانەبەستێ، ئەگەر تۆ نوێژەکەت دابەستی، نوێژەکەت بەتاڵە، هەتا پێشەوا نەچێتە رکووع، تۆ بچیتە رکووع گوناهباری ، کاتێك پێشەوا لە نوێژی ئاشکرا (جَهْرِي)دا قورئان دەخوێنێ، تۆ دەبێ گوێی بۆ بگری،مانای وایە نوێژ فێرت دەکات کە تۆ دەبێ چۆن بکەی، لە دەرەوەی نوێژو لە دەرەوەی مزگەوت تۆ دەبێ چۆن بکەی، دەبێ برا گەورەو مشوورخۆرت هەبێو، بەدوایدا بچیو، گوێی بۆ بگریو ...هتد.

---

[1] رواه مسلم: (436)

جا هـەندێك كەس وادەزانێ ئەوە تەنها بۆ نوێـژە، بـەڵام (النـووي) لـە (ريـاض الصالحين)دا ئەو فەرمایشـتەی لەژێر ناوونیشــانی: (بَـابٌ فِي الأَمْرِ بِالْمُحَافَظَةِ عَلَـى السُّــنَّةِ وَآدَابِهَــا)دا [1]، هێنــاوە ! واتــە: (باســێك دەربــارەی فــەرمان بــە پارێزگــارییکردن لــە ڕێبــازی پێغەمبــەرو ئــەدەبو ڕەوشــتەكانی ڕێبــازی پێغەمبـەر).

پێنجـەم: دیـارە لـەكاتی هـەبوونی كێشـە و مشتومڕیشـدا بەتایبـەت لەنێوان ئەندامانی خوارەوە و بەرپرسێك یان زیـاتردا، پێویسـتە قورئـان و سوننەت بكرێنە دادوەر، ئەگـەر دەزگـا و لایـەنێكی تایبـەت بـە چارەسـەری كێشە و مشتومڕ و تێكگیـرانەكان هەبێ، زۆر باشتـرە:

بـەڵێ لـەكاتی تـێكگیران‌و كێشـەو گرفتـدا پێویسـتە بگەڕێینـەوە لای قورئـان‌و سوننەت، خوای پەروەردگار (جل جلالـه) دەفـەرموێ: ﴿ وَمَا ٱخۡتَلَفۡتُمۡ فِيهِ مِن شَيۡءٖ فَحُكۡمُهُۥٓ إِلَى ٱللَّهِۚ ...﴿١٠﴾﴾ الشـوری، واتـە: (هـەر شـتێك كـە ڕاجیاییتـان لەسـەری هەبوو، ئـەوە حوكمەكـەی گێڕانەوەیـە بـۆ لای خـوا ...)، وە خـوای دادگـەر (جـل جلالـه) فەرموویـەتی: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُواْ ٱلرَّسُولَ وَأُوْلِي ٱلۡأَمۡرِ مِنكُمۡۖ فَإِن تَنَٰزَعۡتُمۡ فِي شَيۡءٖ فَرُدُّوهُ إِلَى ٱللَّهِ وَٱلرَّسُولِ إِن كُنتُمۡ تُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِۚ ذَٰلِكَ خَيۡرٞ وَأَحۡسَنُ تَأۡوِيلًا ﴾ [2] واتـە: {ئـەی ئەوانـەی بڕواتـان هێنـاوە ! فەرمانبـەریی خـوای بـەرز و مەزن و فەرمانبەریی پێغەمبەر ﷺ و هی كاربەدەستانێك كە لـەخۆتانن بكـەن، وە ئەگەر لە شتێكدا كەوتنە ناكۆكیی‌و كێشەوەو مشتومڕێكتان بەیەكەوە بوو، (جا چ

---

[1] ، ص: (82 – 86).

[2] النساء: 59

دوو ئەنـدام پێکـەوە، چ ئەنـدامێکی خـوارێ لەگـەڵ هـی سـەرێ، چ هـی سـەرێ پێکـەوە، هەرچـۆن بێ)، بیگێـڕنەوە بۆ لای خوای بەرز و مەزن و پێغەمبەری خـوا ﷺ، (واتـە: بۆ لای قورئانو سوننەت)، ئەگـەر بڕواتـان بە خوای بـەرز و مـەزن و بە ڕۆژی دوایی هەیـە، ئەوە باشـترەو سەرەنجامی چاکترە}.

دیـارە ئەگـەر دەزگایـەکی تایبـەتیش هـەبێ بـۆ چارەسـەری ئـەو کێشـەو مشـتومڕانە، وەك ئێمـە ئـەمجارە لـە کـۆنگرەی دووەمـی کۆمـەڵی ئیسـلامیی دا بڕیارمانداوە کە دەزگایەکی دادوەریی هەبێو ستایش بۆ خوا ئێسـتا ئـەو دەزگایـە هەیە، ئەوە بێگومان چاکترە، وە ئەگەر ئەوەش نەبێ، دیارە ئەوە بەرپرسـی ئـەو ئۆرگانە بەرپرسیارە بـۆ چارەسـەرکردنی ئـەو کێشـەو مشـتومڕانە کـە لـەنێو ئـەو کۆمەڵەدا ڕوودەدەن.

بنەمای بیست و پێنجـەم

لە کاتی پابەندبوونی ئەمیـر و سـەرکـردایەتیـی کۆمـەڵدا بەو بنەمایانەوە، گوێبیستیی و فەرمانبەریی ئەندامانیان بۆ پێویست دەبێ

بنه‌مای بیست و پێنجه‌م

له‌ كاتی پابه‌ندبوونی ئه‌میر و سه‌ركردایه‌تیی كۆمه‌ڵدا به‌و بنه‌مایانه‌وه‌، گوێبیستیی و فه‌رمانبه‌ریی ئه‌ندامانیان بۆ پێویست ده‌بێ.

له‌ كاتێكدا كه‌ مشوورخۆران و سه‌ركردایه‌تیی كۆمه‌ڵی ئیسلامیی به‌گشتی و له‌ پێشدا كه‌سی یه‌كه‌م كه‌ ئه‌میرو به‌رپرس و چاوساغی (كۆمه‌ڵ)ه‌، به‌و بنه‌ما شه‌رعییانه‌وه‌ پابه‌ند ده‌بن و، به‌پێی ئه‌و هێڵه‌ گشتییانه‌ به‌ڕێوه‌ده‌چن، ئه‌وه‌ ئه‌و سه‌ركردایه‌تییه‌ به‌گشتی و به‌تایبه‌ت كه‌سی یه‌كه‌م، مافی رێزو حورمه‌ت لێگیران و گوێڕایه‌ڵیی و فه‌رمانبه‌ریی (السمع والطاعة) بۆ كرانیان له‌سه‌ر ئه‌و ئه‌ندامانه‌ پێویست ده‌بێ، كه‌ چوونه‌ته‌ ریزی (كۆمه‌ڵی ئیسلامیی)یه‌وه‌.

هه‌ڵبه‌ته‌ په‌یمان له‌گه‌ڵ به‌ستن و به‌یعه‌ت پێدانی ئه‌ندامانیش له‌گه‌ڵ كه‌سی یه‌كه‌م و به‌رپرسی باڵای كۆمه‌ڵی ئیسلامییدا، جگه‌ له‌ ده‌ربڕین و پێشاندانی ئاماده‌یی گوێڕایه‌ڵیی و فه‌رمانبه‌ریی (السمع والطاعة) و رێزلێگرتن و دڵسۆزیی بۆ نواندن، شتێكی دیكه‌ نیه‌، وه‌ بێگومان هه‌ر به‌یعه‌تێكیش كه‌ ده‌درێ هه‌ر ته‌عبیر له‌وه‌ ده‌كات.

وه‌ پێویسته‌ ئه‌ندامانی هه‌ر به‌ش و ئۆرگانێك دڵسۆزانه‌ و به‌ڕاستیی و ساغیی، له‌ سنووری توانایان و له‌ بازنه‌ی شه‌ریعه‌تدا، به‌قسه‌ی سه‌ره‌وه‌ی خۆیان بكه‌ن و رێزو حورمه‌تی بگرن، وه‌ گوتنی قسه‌ی هه‌ق (قول الحق) و خستنه‌ڕووی پێشنیار و ره‌خنه‌كانیان له‌ جوغزی ئه‌ده‌به‌ شه‌رعییه‌كاندا به‌ ئه‌ركی سه‌ر شانیان بزانن، چونكه‌:

1- خوای بەرزو بێ وێنە (جل جلاله) فەرموویەتی: ﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ ٱللَّهَ يَدُ ٱللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْۚ فَمَن نَّكَثَ فَإِنَّمَا يَنكُثُ عَلَىٰ نَفْسِهِۦۖ وَمَنْ أَوْفَىٰ بِمَا عَٰهَدَ عَلَيْهُ ٱللَّهَ فَسَيُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٠﴾﴾ الفتح، واتە: (بێگومان ئەوانەی پەیمانت لەگەڵ دەبەستن، ئەوە تەنیا پەیمان لەگەڵ خوا دەبەستن، دەستی خوا لە سەرووی دەستی ئەوانەوەیە، جا هەر کەسێك پەیمانی هەڵوەشاندەوە، ئەوە پەیمان هەڵوەشاندنەوەکەی بە زیانی خۆی تەواودەبێ، وە هەر کەسێك ئەو پەیمانەی لەگەڵ خوا داویەتی بردیەسەر، ئەوە لەمەودوا خوا پاداشتێکی مەزنی دەداتەوە).

2- هەروەها خوای بەرز و مەزن فەرموویەتی: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُواْ ٱلرَّسُولَ وَأُوْلِي ٱلْأَمْرِ مِنكُمْۖ ...﴿٥٩﴾﴾ النساء. واتە: (ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە! فەرمانبەریی خواو فەرمانبەریی پێغەمبەرو هی کاربەدەستانێك کە لەخۆتانن بکەن ...).

3- پێغەمبەری خواش ﷺ فەرموویەتی: (إِنَّ مِنْ إِجْلاَلِ اللَّهِ إِكْرَامَ ذِي الشَّيْبَةِ الْمُسْلِمِ وَحَامِلِ الْقُرْآنِ غَيْرِ الْغَالِي فِيهِ وَلاَ الْجَافِي عَنْهُ وَإِكْرَامَ ذِي السُّلْطَانِ الْمُقْسِطِ) رواه أبوداود: (4843)، عن أبي موسى الأشعري رضي الله عنه، وحسنه ابن حجر والعراقي والنووي والألباني، واتە: (بێگومان لە بە بەرزگرتنی خوای بەرزە، ڕێزلێگرتنی مسوڵمانی بە تەمەن کە سەری سپی بووە، وە ڕێزلێگرتنی هەڵگری قورئان کە لە سنوورەکانی تێناپەڕێنیو لەگەڵیشیدا کەمتەرخەم نیە، وە ڕێزلێگرتنی خاوەن دەسەڵاتێکی دادگەر).

4- وە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: {مَنْ أَطَاعَنِي فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ يَعْصِنِي فَقَدْ عَصَى اللَّهَ، وَمَنْ يُطِعِ الأَمِيرَ فَقَدْ أَطَاعَنِي وَمَنْ يَعْصِ الأَمِيرَ فَقَدْ عَصَانِي} رواه البخاري: (7137)، ومسلم: (1835) واللفظ له، عن أبي هريرة. واتە: (هەر کەسێك فەرمانبەریی من بکات، ئەوە فەرمانبەریی خوای کردوە، وە هەر کەسێك سەرپێچیی من بکات، ئەوە سەرپێچیی خوای پەروەردگاری کردوە، وە هەر کەسێك فەرمانبەریی بەرپرسو فەرماندەکەی خۆی بکات، ئەوە فەرمانبەریی منی کردوە، وە هەر کەسێك سەرپێچیی بەرپرسو فەرماندەکەی بکات، ئەوە سەرپێچیی منی کردوە).

5- هەروەها پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: {عَلَى الْمَرْءِ الْمُسْلِمِ السَّمْعُ وَالطَّاعَةُ فِيمَا أَحَبَّ وَكَرِهَ إِلاَّ أَنْ يُؤْمَرَ بِمَعْصِيَةٍ فَإِنْ أُمِرَ بِمَعْصِيَةٍ فَلا سَمْعَ وَلا طَاعَةَ} رواه البخاري: (7144)، ومسلم: (1839) واللفظ له، عن ابن عمر. واتە: {لەسەر ئینسانی مسوڵمان پێویستە گوێڕایەڵیی و فەرمانبەریی بۆ سەرووی خۆی، لە شتێکدا کە حەزی لێدەکاتو لە شتێکیشدا کە حەزی لێناکا، مەگەر فەرمانی پێبکرێ بە شتێك کە سەرپێچیی (خواو پێغەمبەر) بێ، جا ئەگەر فەرمانی پێکرا بە سەرپێچیی، ئەوە نە گوێ دەگرێو نە جێبەجێش دەکات}.

6- وە: {عَنْ عَبْدِ اللهِ ابْنِ عُمَرَ رضي الله عنهما قَالَ: كُنَّا إِذَا بَايَعْنَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَلَى السَّمْعِ وَالطَّاعَةِ، يَقُولُ لَنَا: فِيمَا اسْتَطَعْتُمْ} رواه البخاري: (7202)، واللفظ له، ومسلم: (1867)، واتە: (لە عەبدوڵڵای کوڕی عومەر دەگێڕنەوە گوتوویەتی: ئێمە کاتێك پەیمانمان بە پێغەمبەری خوا دەدا لەسەر گوێڕایەڵیی و فەرمانبەریی، پێی دەفەرمووین: ئەوەندەی کە لە تواناتاندایە).

7- **هەروەها پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی:** (الدِّينُ النَّصِيحَةُ، قُلْنَا لِمَنْ؟! قَالَ لِلَّهِ وَلِكِتَابِهِ وَلِرَسُولِهِ وَلِأَئِمَّةِ الْمُسْلِمِينَ وَعَامَّتِهِمْ) رواه مسلم: (55) عن تميم الداري رضي الله عنه، واته: (دین دڵسۆزییە، گوتمان -هاوەڵە بەڕێزەکان لە پێغەمبەر ﷺیان پرسی-: -دڵسۆزیی و بەتەنگەوەبوون و پەرۆشیی- بۆ کێ؟! فەرمووی: بۆ خوا و بۆ کتێبی خوا و بۆ پێغەمبەری خوا ﷺ و بۆ پێشەوایان و مشورخۆرانی مسوڵمانان و بۆ تێکڕای مسوڵمانان بەگشتی).

ڕوونکـــردنەوە

یەکـــەم: پـــەیمان بەســـتنی ئەنـــدامان لەگـــەڵ کەســـی یەکـــەم و ســـەرکردایەتیی کۆمـــەڵی ئیســـلامی، نیشـــانەی ئامـــادەیی گوێڕایـــەڵیی و فەرمانبەرییانە بۆیان:

پـەیمان بەسـتن کـاتی خـۆی چـۆن بـووە؟ هـەر وشـەی (بَيْعَـة) لـە (بَيْــع)ەوە هاتووە، کەسێك شتێکی کڕیوە کـڕینو فرۆشـتنێکیان بـووە، دەسـتیان خسـتۆتە نێو دەستی یەکدی، کڕیارەکە گوتوویەتی: ئـەوە ئەو شـتەم لێـت کـڕی بەوەنـدە، فرۆشیارەکەش گوتوویەتی: بەڵێ ئەوە قبـووڵم کرد، ئـاوا بـووە، لـەوەوە بەیعـەت پێـدان هـاتووەو، کەسـێك کـە بـە بـەرپرس هەڵبـــژێردراوە، ئـەو خەڵکـە چـوون دەستیان خستۆتە نێو دەستی: ئەوە پەیـمانـمان پێـدای تۆ بەرپرسو بـرا گـەورە بی، بەم شـێوەیە بـووە، جـا ئـەو بەڵێـنو بەیعـەت پێـدانو دەسـت خسـتنە نێـو دەستی یەکدییە، هێمایە بۆ ئەوە کـە تـۆ بەرپرسـیو منـیش بەقسـەت دەکـەم لـە سنووری شەرعدا، کەواتە: ئا ئەو ئامادەیی دەربڕینە بـە هـەر میکـانیزمێکی دیکـە بێتـەدی، مانـای وایـە ئـەو ئینسـانە بەیعـەتی هــەر داوە، بـۆ نموونـە: ئێمــە لـە

كۆنگرەدا شتێك بە ئەندامان پڕكراوەتەوە، ئەوە من بەڵێنو پەیمان دەدەم كە ئاوا بم، پڕكردنەوەی ئەو فۆڕمە بۆ خۆی مانای وایە تۆ ئامادەییت دەردەبڕی، كە بەقسەی ئەو كەسە بكەیتو بە بەرپرسی خۆتی بزانی، ئیدی بە هەر جۆرێك ئەو ئامادەیی دەربڕینە پێشاندرا، ئەو ئامانجە دێتەدی، خۆ تۆ مەرج نییە بچی دەست بخەیتە نێو دەستی ئەو كەسەوە.

ئینجا زاناو پێشەوایانیش وەك بنچینەیەكی شەرعیی گوتوویانە: (إِنَّ الأَمْرَ بِالشَّيْءِ أَمْرٌ بِهِ وَأَمْرٌ بِمَا لا يَتِمُّ إِلاَّ بِهِ) [1]واتە: (بێگومان فەرمان بە شتێك، فەرمانە بەو شتە، وە فەرمانیشە بە هەر شتێك كە ئەو شتە بەبێ وی تەواونابێ).

كەواتە: بەڵێنو پەیمان بە یەكدی دانی كۆمەڵە مسوڵمانێك لەسەر ئەنجامدانی كارێكی خێر، شتێكی شەرعییو بگرە پێویستیشە، مادام ئەنجامدانی كارە خێرەكە پەكی لەسەری بكەوێ؟ بۆوێنە: دەتەوێ كارێكی خێر بكەی، ئەو كارە خێرە بەبێ ئەوەی خەڵكێك پێكەوە پەیمان بدا، ناكرێ، ئەگەر هەر لەخۆڕا خەڵك كۆبێتەوە، بۆ كارێكی كاتیی باشە، ئێمە جاری وایە وتارێك دەدەین، خۆپێشاندانێك رێكدەخەین خەڵك دوایی هەركەسەو دەچێتەوە ماڵی خۆی، ئەوە بۆ ئەوەندە كارە باشە، بەڵام بتەوێ كارێكی بەردەوام بێ، ئاوا ناكرێ، دەبێ مەرجێك هەبێو پەیمانێك لەبەیندابێو پابەندییەك هەبێ، كەواتە: ئەو كارە خێرە مادام بەبێ ئەو پەیمان بەیەكەوە دانو پابەندیی بەیەكەوە هەبوونە ئەنجام نەدرێ، ئەوە ئەو پابەندبوون بە یەكدییو پەیمانو بەڵێن بەیەكدی دانەش پێویستە، هەموو ئەو قسانەی دەكرێن، لەسەر ناشەرعیی بوونی

---

[1] تيسير الكريم الرحمن في تفسير كلام المنان، ص: (142).

بەیعەتو پەیمان پێکەوە دانی ئەندامانی کۆمەڵو ڕێکخراوێکی ئیسلامیی، قسەی بێ بنەمان:

1/ پێچەوانەی عەقڵن، لەبەرئەوەی بە عەقڵ دیارو روونە، کە هیچ کۆمەڵە خەڵکێك بەبێ هەبوونی بەڵێنو پەیمانێك لە بەینیاندا، ناتوانن بەردەوام بنو ئامانجەکانیان بێننەدی، بۆیە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: {إذا خَرَجَ ثَلاَثَةٌ فِي سَفَرٍ فَلْيُؤَمِّرُوا أَحَدَهُمْ}[1] واتە: (ئەگەر سێ کەس بە سەفەر چوون، با یەکێکیان بکەنە ئەمیر)، جا ئایا چۆن دەیکەنە فەرماندە؟! هەر بڵێن تۆ بەرپرسیو هیچی دیکە؟ قەیناکات با دەستیشی لەنێو دەستی نەنێن، بەڵام دەڵێن: ئەوە تۆ بەرپرسیو بەقسەشی دەکەن، براگەورەو بەرپرس ئەوەیە کە بەقسەی بکرێ لە سنووری شەرعدا، خۆ ناڵێین مادام بەرپرسە، بۆی هەیە بڵێ: بەنێو دڕكو داڵ بکەونو خۆ بخەنە نێو ئاگر، نا، وەك دوایی باسی دەکەین، بەقسەکردنی براگەورەو بەرپرس لە سنووری شەریعەتو لە سنووری تواناداِیە، کەواتە: شتێکی پێچەوانەی عەقڵە کە کارو پڕۆژەیەکی ئیسلامیی، بەبێ بەڵێنو پەیمان پێکەوە دان بکرێ، مانای وایە هەر کەسێك بڵێ: بەڵێنو پەیمان پێکەوە بەستنی کۆمەڵە خەڵکێك بۆ ئەنجامدانی کارێکی شەرعیی، شتێکی ناشەرعییە، پێچەوانەی عەقڵو واقیع جووڵاوەتەوە، ئەوە بە عەقڵ دیارە کە هیچ کارێك تەنانەت دوو نەفەریش ناتوانن شتێك بکەن، ئەگەر پابەندییەکیان پێکەوە نەبێ.

2/ ئینجا لەڕووی شەرعییشەوە خوای بەرزو مەزن بە ڕاشکاویی فەرموویەتی: ﴿... وَتَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلۡبِرِّ وَٱلتَّقۡوَىٰۖ ...﴾[2] واتە: (... وە هاوکاریی

---

[1] } رواه أبو داود: (2608)، وقال الألباني: حسن صحيح.

[2] المائدة: 2

یەکـــدی بکـــەن لەســـەر چـــاکەکاریی و پارێزکـــاریی ...)، هەڵبەتـــە پێشـــتریش باسمانکردووە کە هاوکاریی یەکدی کردن لەگەڵ نامسوڵمانانیشدا، بۆ کاری خێرو چاکە هـەر پێویستە، ئـەدی مسـوڵمانان لـەنێو خۆیانـدا؟ دیارە ئەگـەر لەگـەڵ نامسوڵمانانیش لەسەرت پێویست بێ هاوکاری بکەی، مادام بۆ شتێکی چاك و بەسـوودبێ بـۆ خـەڵك و مایـەی ڕەزامەنـدیی خـوای بـەرز و مـەزن بـێ، بێگومـان هاوکاریی کردن لەگەڵ مسـوڵماناندا چاکتر پێویستە.

وە بنچینـەی شەرعییش دەڵێ: (مَا لايَتِمُّ الْوَاجِبُ إِلاَّ بِهِ فَهُوَ وَاجِبٌ)، واتـە: (هەر شتێك فەرزێك بەبێ ئەو جێبەجێ نەکرێ، ئەویش فـەرزە)، وەك پێشتر وێنەم بـۆ هێناوەتەوە، باشە کاری ئیسلامیی چۆن ئەنجامدەدرێ، بەبێ ئەوە کە بەرپرسێك هەبێ و، ئەوانیش بەقسـەی بکـەن و، پاشـان بەرنامەیـەکیان هـەبێ و، دوایـی چـەند مەرجێکیان لەنێواندا هەبێ، کە ئەو بەرپرسە دەبـێ ئـاوا بەرپرسـیارێتیی بکـات و، ئەوانیدیکەی خوارێش دەبێ ئاوا بکەن؟.

ئینجا دیارە خودی پەیمان پێکەوە بەستنی کۆمەڵە مسوڵمانێك بۆ ئەنجامدانی ئەرکێکی شەرعیی، لە خـودی خۆیـدا ڕەوا (مبـاح)یـە، بـۆ نـموونە: بڵێـت: ئـەرێ براینـە وەرن بەڵێن پێکەوە بـدەین، لێقـەوماوێك لـەو گەڕەکـە هەیـە نەخۆشـە، بـا بچین داخۆ تەگبیرێکـی لێناکەین؟ ئایا ئەو بەڵێن پێکەوە دانـە شـتێکی شـــەرعییە یان ناشـەرعییە؟ بێگومان شـــەرعییەو، گـرنگ ئەوەیـە بەڵێـن بـە یەکدی دان لـە خودی خۆیدا ڕەوایە، ئینجـا دەکەوێتەسەر ئەوەی ئـەو بەڵێنـە بـۆ چـی دەدرێـت؟ ئەگەر بۆ شتی چاك بدرێ چاکەو، بـەڵکو ئەگـەر بـۆ شـتی واجـب بـدرێ واجبـەو، ئەگەر بۆ سوننەت بدرێ سـوننەتە، بەڵام ئەگـەر بـۆ شـتی حـەرامو قەدەغـە بـێ، ئەوە خوای بـەرز و مـەزن دەفـەرموێ: ﴿... وَتَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلۡبِرِّ وَٱلتَّقۡوَىٰۖ وَلَا تَعَاوَنُواْ

عَلَى ٱلۡإِثۡمِ وَٱلۡعُدۡوَٰنِۚ ..﴾[1] ، واتــه: (... وه هاوكــاریی یه‌كــدی بكــه‌ن له‌ســه‌ر چــاكه‌كاریی‌و پارێزكــاریی، بــه‌ڵام هاوكــاریی یه‌كــدی مه‌كــه‌ن له‌ســه‌ر گوناهــو ده‌ستدرێژیی ...)، واته: ئه‌گه‌ر بۆ شـتی حـه‌رام بـێ، ئـه‌وه به‌ڵێنه‌كـه‌ش حه‌رامـه، وه‌ك چۆن شته‌كه حه‌رامه.

(إبن تیمیـة) – ڕه‌حمه‌تی خوای لێبـێ – لـه سـیاقێكدا باسـی ئـه‌و مه‌سـه‌له‌یه ده‌كات له باسی ئه‌وه‌دا كه ئه‌گه‌ر كۆمه‌ڵه قوتابییه‌ك هه‌بن، لای مامۆسـتایه‌ك وانـه بخوێنن، یـان چـه‌ند كۆمه‌ڵـه قوتابییــه‌ك لای چـه‌ند مامۆسـتایه‌ك ده‌رس بخـوێنن، چۆن مامه‌ڵه‌یان له‌گـه‌ڵ ده‌كـه‌ن؟ لـه‌وباره‌وه گوتوویــه‌تی: (وَلَـيْسَ لِأَحَـدٍ مِـنْهُمْ أَنْ يَأْخُذَ عَلَى أَحَدٍ عَهْدًا بِمُوَافَقَتِهِ عَلَـى كُـلِّ مَـا يُرِيـدُهُ وَمُوَالَـاةِ مَـنْ يُوَالِيـهِ وَمُعَـادَاةِ مَـنْ يُعَادِيـهِ بَلْ مَنْ فَـعَلَ هَـذَا كَانَ مِنْ جِـنْسِ جَنْكِيزْخَـانَ وَأَمْثَـــالِهِ الَّـذِينَ يَجْعَــلُونَ مَـنْ وَافَقَهُمْ صَدِيقًا مُوَالِيًا وَمَنْ خَالَفَـهُمْ عَدُوًّا بَاغِيًـا، بَـلْ عَلَـيْهِمْ وَعَلَـى أَتْبَاعِهِــمْ عَهْـدُ اللهِ وَرَسُولِهِ بِأَنْ يُطِيعُـوا اللهَ وَرَسُولَهُ وَيَفْعَلُوا مَا أَمَرَ اللهُ بِهِ وَرَسُولُهُ وَيُحَرِّمُوا مَـا حَـرَّمَ اللهُ وَرَسُولُهُ وَيَرْعَوْا حُقُوقَ الْمُعَلِّمِينَ كَمَا أَمَـرَ اللهُ وَرَسُولُهُ. فَإِنْ كَانَ أُسْـتَاذُ أَحَدٍ مَظْلُـومًا نَصَــرَهُ وَإِنْ كَـانَ ظَالِمًـا لَـمْ يُعَاوِنْـهُ عَلَـى الظُّلْـمِ بَـلْ يَمْنَعُـهُ مِنْــهُ) [2]واتــه: (هـیچ كامێكیان – واته: ئه‌و قوتابییانه‌ی له‌لای مامۆسـتایه‌كان ده‌رس ده‌خـوێنن– بـۆی نییـه په‌یـــمان لــه كه‌ســێك وه‌ربگــرێ، بۆئــه‌وه‌ی كــه لــه هــه‌ر شــتێكدا ویســتی له‌گه‌ڵیـدابێ‌و دۆسـتایه‌تیی هـه‌ر كه‌سـێك بكـات كـه ئـه‌و دۆسـتایه‌تیی ده‌كـات و، دژایه‌تیی هه‌ر كه‌سێك بكات كه ئه‌و دژایه‌تیی ده‌كات، به‌ڵكو هه‌ر كه‌سـێك وابكـات، ئـه‌وه له شێوه‌و وێنه‌ی جه‌نگیزخانه، ئه‌وان كه هه‌ر كه‌سێك له‌گه‌ڵ واندا بووایه، به

---

[1] المائدة: 2

[2] مجموع الفتاوى، ج: (28)، ص: (13).

هاوەڵو دۆستیان دەزانیو، هەر کەسێك بە پێچەوانەی وان بووایە، بە دوژمنو سەرەڕۆو یاخیبوویان لەقەڵەم دەدا، (واتە: جا لەسەر هەق بووایە، یان لەسەر ناهەق بووایە، هەر کەسێك لەگەڵ واندا نەبووایە، ئاوایان تەماشادەکرد)، بەڵکو لەسەر خۆیانو شوێنکەوتوەکانیان پێویستە —واتە: لەسەر ئەو قوتابییانەی کە لەلای ئەو مامۆستایانە دەخوێنن، یاخود لەسەر ئەو مامۆستایانەی کە دەرس بە قوتابییەکان دەڵێن– کە بەڵێنی خواو پێغەمبەری خوا وەربگرن، لەسەر ئەوە کە گوێڕایەڵییو فەرمانبەریی خواو پێغەمبەری خوا بکەن و، ئەوە بکەن کە خواو پێغەمبەری خوا فەرمانیان پێ کردووە، وە هەر شتێك کە خواو پێغەمبەرەکەی قەدەغەیان کردووە، ئەوانیش قەدەغەی بکەنو لەگەڵ ئەوەشدا مافی مامۆستایەکانو فێرکەرەکانیشیان بپارێزنو رەچاوی بکەن، وەك خواو پێغەمبەری خوا فەرمانیان پێ کردووە، جا ئەگەر مامۆستای یەکێك ستەملێکراو بوو، بەرگریی لێبکاو سەری بخا، وە ئەگەر ستەمکار بوو هاوکاریی نەکا لەسەر ستەمەکەی، بەڵکو رێگریی لێبکا لەوەدا). دیارە لێرەدا باسی مامۆستاو قوتابی کراوە، بەڵام ئێمە ئێستا باسی کاری ئیسلامییو لایەنێکی ئیسلامیی دەکەین، گرنگ ئەوەیە کۆمەڵە خەڵکێك هەن بە کەسێکەوە پەیوەستن، کە مامۆستایە یان شێخە یان بەرپرسە.

هەروەها (إبن تيمية) — ڕەحمەتی خوای لێبێ – لەوبارەوە کە جێبەجێکردنی ئەو بەڵێنو پەیمانانەی کە مسوڵمانان لەنێوخۆیاندا بەیەکدییان دەدەن، پێویستە، مادام لەسەر شتی پێویستو پەسند، یان رەوا (مباح) بن، گوتوویەتی: (وَالَّذِي يُوجِبُهُ اللَّهُ عَلَى الْعَبْدِ قَدْ يُوجِبُهُ ابْتِدَاءً كَإِيجَابِهِ الْإِيمَانَ وَالتَّوْحِيدَ عَلَى كُلِّ أَحَدٍ، وَقَدْ يُوجِبُهُ لِأَنَّ الْعَبْدَ الْتَزَمَهُ وَأَوْجَبَهُ عَلَى نَفْسِهِ وَلَوْلَا ذَلِكَ لَمْ يُوجِبْهُ كَالْوَفَاءِ بِالنَّذْرِ لِلْمُسْتَحَبَّاتِ، وَبِمَا الْتَزَمَهُ فِي الْعُقُودِ الْمُبَاحَةِ: كَالْبَيْعِ وَالنِّكَاحِ وَالطَّلَاقِ وَنَحْوِ

ذَلِكَ إِذَا لَمْ يَكُنْ وَاجِبًا. وَقَدْ يُوجِبُهُ لِلْأَمْرَيْنِ كَمُبَايَعَةِ الرَّسُولِ عَلَى السَّمْعِ وَالطَّاعَةِ لَهُ وَكَذَلِكَ مُبَايَعَةُ أَئِمَّةِ الْمُسْلِمِينَ وَكَتَعَاقُدِ النَّاسِ عَلَى الْعَمَلِ بِمَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ وَرَسُولُهُ)[1].

واتە: {... وە ئەوەی کە خوا لەسەر بەندە پێویستی دەکات، جاری وایە هەر لە سەرەتاوە پێویستی دەکات، وەك فەرزکردنی ئیمانو خوا بەیەکگرتن لەسەر هەموو کەس، وە جاری واش هەیە خوا لەسەر بەندەی خۆی شتێك پێویست دەکات، لەبەرئەوەی ئەو بەندەیە بۆخۆی پێیەوە پابەند بووە، یان لەسەر خۆی پێویست کردووە، وە ئەگەر وانەبووایە لەسەری پێویست نەدەبوو، وەك بەجێهێنانی لەخۆگرتن – النذر– وە بەوەی کە لەسەرخۆی پابەندیی بە گرێبەستە ڕەواکانەوە، وەك کڕینو فرۆشتنو ژن مارەکردنو جیابوونەوەی ژنو مێردو وێنەی ئەوانە، بە مەرجێك فەرزنەبن لەسەری، چونکە جاری وایە هەندێك لەوانەش فەرزدەبن، وە جاری وایە خوا شتێك لەسەر بەندەی خۆی فەرزدەکات لەبەر هەردووك شتەکان، (واتە: هەم لە سەرەتاوە خوا لەسەری پێویست دەکات، هەم لەبەرئەوەی بۆخۆشی پابەندیی پێوە دەربڕیوە)، وەك پەیماندان بە پێغەمبەر لەسەر فەرمانبەرییو گوێڕایەڵیی، هەم خوا فەرزی کردووەو هەم ئەو ئینسانەش دەچێ بەیعەت بە پێغەمبەر دەدا، هەروەها پەیماندان بە پێشەوایانی مسوڵمانانو بەرپرسەکانیان، وە هەروەها وەك پەیمان بەیەکدی دانی خەڵك لەسەر ئیشکردن بەوەی کە خواو پێغەمبەری خوا فەرمانیان پێ کردووە}، چونکە لەسەر هەموو کەس فەرزە، ئیمان بە خوای بەرز و مەزن بێنیو خوای بەرز و مەزن بەیەکبگرێ و، تەنیا خوای بەرز و مەزن بە پەرستراوو بەدیهێنەرو پەروەردگاری خۆی بزانێ.

---

[1] مجموع الفتاوى، ج: (29)، ص: (190).

جا ئایا ئەو کارە ئیسلامییەی ئێمە، کە: بانگەوازو، فەرمان بە چاکەو ڕێگرتن لە خراپەو، بەرچاوی خەڵك ڕۆشنکردنەوەو، خەڵك هێنانەوەیە بۆ ژێر چەترو سێبەری دینی خوای پەروەردگار (جل جلالە) و، هەوڵدانە بۆئەوەی شەریعەت پیادەبکەینەوە، کاری باش نیەو خوای بەرز و مەزن و پێغەمبەر ﷺ فەرمانیان پێ نەکردووە؟ با، کەواتە: کە پێکەوە پەیمانماندا، مانای وایە: یەکەم: دروستە پەیمان بدەین، دووەم: کە پەیمانماندا واجبە پەیمانەکە جێبەجێ بکەین، چونکە هەم خوای بەرز و مەزن و پێغەمبەرەکەی ﷺ ئەو کارانەیان پێویست کردوون و، هەم خۆشمان لەسەر خۆمانمان پێویست کردوون!

هەروەها (إبن تيمية) – ڕەحمەتی خوای لێبێ– لەبارەی ئەوەوە کە ئەو گرێبەستانە (عقود)ی لەنێوان مسوڵمانانو مشوورخۆرو سەرپەرشتیارانیاندا دەبەسترێن، پێویستە پابەندییان پێوە بکرێ، گوتوویەتی: {وَكَذَلِكَ عُقُودُ الْمُطَاعِينَ وَشُرُوطُهُمْ وَأَمْرُهُمْ وَنَهْيُهُمْ كَالْوُلاةِ وَالْقُضَاةِ وَالْمَشَايِخِ وَالْعُلَمَاءِ وَغَيْرِهِمْ، فَإِنَّ طَاعَتَهُمْ وَاجِبَةٌ فِيمَا أَمَرَ اللهُ وَرَسُولُهُ كَمَا قَالَ تَعَالَى: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُواْ ٱلرَّسُولَ وَأُوْلِي ٱلۡأَمۡرِ مِنكُمۡۖ فَإِن تَنَٰزَعۡتُمۡ فِي شَيۡءٖ فَرُدُّوهُ إِلَى ٱللَّهِ وَٱلرَّسُولِ إِن كُنتُمۡ تُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِۚ ذَٰلِكَ خَيۡرٞ وَأَحۡسَنُ تَأۡوِيلًا﴾[1] واتە: {وە هەروەها – پێویستە جێبەجێ بکرێن – گرێبەستەکانی کەسانێك کە دەبێ گوێڕایەڵییان بۆ بکرێ، وە مەرجەکانیانو ئەمرو نەهییەکانیان، وەك: سەرپەرشتیارانو قازییەکانو شێخانو زانایانو جگەلەوانیش، بەقسەکردنیان فەرزە لەو شتەدا کە خواو پێغەمبەری خوا فەرمانیان پێکردووە، وەك خوای بەرزو مەزن فەرموویەتی: (ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە! فەرمانبەریی خواو فەرمانبەریی پێغەمبەرو هی کاربەدەستانێك کە

---

[1] النساء: 59

لەخۆتانن بکەن، وە ئەگەر لە شتێکدا کەوتنە ناکۆکییەوە، بیگێڕنەوە بۆ لای خواو پێغەمبەرەکەی، ئەگەر بڕواتان بە خواو بە ڕۆژی دوایی هەیە، ئەوە باشترەو سەرەنجامی چاکترە)}.

ئینجا بەتەئکید ئەگەر کۆمەڵو لایەنە ئیسلامییەکان لە سەردەمی (إبن تیمیة)دا هەبوونایە، لەپێش هەمووواندا باسی وانی دەکرد، چونکە سوپاس بۆ خوای بەرز و مەزن ئەوانەی سەرپەرشتیی لایەنە ئیسلامییەکان دەکەن، جاری وایە هەم والییشنو هەم زاناشنو تایبەتمەندیی دیکەشیان هەن، واتە: (إبن تیمیة) ئەم ئایەتەی سەرەوە بە بەڵگە دێنێتەوە لەسەر ئەوە کە بەقسەکردنی بەرپرسان فەرزە، نەك لەبەرئەوەی ئەوان وادەڵێن، بەڵکو لەبەرئەوەی فەرمانی خوای بەرز و مەزن و پێغەمبەر ﷺ پێدەڵێن فەرزە، چونکە لێرەدا وشەی: ﴿وَأُوْلِي ٱلۡأَمۡرِ مِنكُمۡۖ﴾ واتە: (کاربەدەستانێك کە لە خۆتان بن)، ئەوانە هەموویان دەگرێتەوە.

ئینجا شایانی باسیشە کە هەندێك کەس ، مەسەلەی پەیمان پێدرانو بەیعەت پێکرانی حوکمڕانو بەرپرسی گشتیی دەوڵەتی مسوڵمانان، لەگەڵ پەیمان پێدرانو بەیعەت پێکرانی بەرپرسو مشوورخۆرانی کارو پڕۆژەی ئیسلامیی تێکەڵ دەکاتو، ئەو بەڵێنو بەیعەتەی کە بە خەلیفەی مسوڵمانان، یان بە سەرۆکی دەوڵەتی ئیسلامیی دەدرێ، لەگەڵ ئەوەی کە بە بەرپرسی لایەنێکی ئیسلامیی دەدرێ، ئەو دوو بەیعەتە تێکەڵ دەکات و، بەهۆی هەندێك فەرموودەوە کە لەبارەی خەلیفەو حوکمڕانی مسوڵمانانەوە هاتوون، دەیەوێ ئیشکال دروست بکات، چۆن؟ بۆ نموونە: ئەم فەرمایشتە: {إِذا بُويِعَ لِخَلِيفَتَيْنِ فَاقْتُلُوا الآخَرَ

مِنْهُمَـا}[1] واتـە: (ئەگـەر پەیـمان درا بـە دوو جێنشـینان، ئـەوەی دواییـان – دووەمیان – بکوژن).

هەروەها ئەم فەرمایشتە: {مَنْ أَتَـاكُمْ وَأَمْرُكُـمْ جَمِيـعٌ عَلَى رَجُـلٍ وَاحِدٍ يُرِيـدُ أَنْ يَشُـقَّ عَصَـاكُمْ أَوْ يُفَـرِّقَ جَمَـاعَتَكُمْ فَـاقْتُلُوهُ} [2]واتـە: (هـەر کەسێك هـاتو ئێـوە کاروبارتـان کۆك بوو لەسەر پیـاوێك، ئەو کەسەش دەیویست کـە ڕیزەکـەتان لـەت بکات، یاخود کۆمەڵەکەتان پەرتەوازە بکات، بیکوژن).

هەرکاتێك کەسێك هەبوو گوتی من ئەوە (حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ)[3] قورئـان دەکەمـە دەستوورو سوننەتی پێغەمبەر ﷺو شـەریعەت پیـادە دەکـەم، بـە تەئکیـد ئێمـە یەکەم کەس دەبین کە پشتی دەگرینو هاوکاری دەبین، بـۆ جێبـەجێ کردنـی ئـەو فەرمانە خـوایی یـەو، جێبـەجێکردنی شـەریعەت، هەرچـەندە بێگومـان ئـەوکاتیش هەبوونی لایەنە سـیاسییەکان بە ئیسـلامیی و نائیسـلامییەوە، هـەر شـتێکی ڕەوا (مُبَـاح)یە، مادام چەسپاندنی دادگـەریی و فـەرمان بـە چاکەو ڕێگریـی لـە خراپـەو هێنانەدی بەرژەوەندییەکانی کۆمەڵگا، پەکی لەسەر ئەوە کەوتبـێ.

ئینجا گرفتو کێشەی ئەو جۆرە کەسانە، ئەوەیە کە نە وەك پێویست شارەزاو ئاگـاداری سیسـتـەمی حـوکمڕانیی دیـموکڕاسی نـین، کـە بـەپێی ئـەو سیسـتـەمە هـەبوونی چـەند لایـەنێکی سیاسـیی جۆراوجـۆرو دابەشـبوونیان بـۆ حـوکمڕانو ئۆپۆزیسـیۆن (السـلطة والـمعارضة)، شـتێکی نـەك هـەر ئاسـاییو ڕەوا، بگـرە پێویستیشـەو، هـیچ کـەسو لایـەنێکیش ڕەوانیـە لەسـەر ڕەخنـەگرتنی لـە

---

[1] رواه مسلم: (1853)، عن أبي سعيد الخدري،

[2] رواه مسلم: (1852)، عَنْ عَرْفَجَةَ.

3) (حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ) بەشێکە لە بانگ کە بەمانای (وەرن بۆ نوێژ) دێ، بەڵام لێرەدا مەبەست لێی (ڕاگەیاندنی قسەو هەڵوێستو قەناعەتێکە بە ئاشکراو بێ پێچو پەنا).

حوکمڕانـانو ئۆپۆزیسـیۆن بـوونی، هـەر قسەشـی پـێ بگـوترێ، چ جـای بـەپێی فەتوای ئەو جۆرە کەسانە لەملی بدرێ!

هەروەها ئاگـادارو شارەزای سروشتو مێژووی دەوڵەتی ئیسلامییش هەر نـینو نازانن کە تەنـانەت لە ڕۆژگاری حـوکمڕانیی پێغەمبـەری خـوا ﷺو چـوار خەلیفـە ڕاشیدەکانیشـیدا، بـیروڕاو هەڵوێسـتی سیاسـیی جۆراوجـۆرو جیـاواز هـەبووە، بەتایبەت لە ڕۆژگاری خەلیفـە ڕاشیدەکاندا، هەبوونی بـەرەی ئۆپۆزیسـیۆن (جبهـة الـمعارضة) زۆر زەق بووەو هیچ کەسیش باسی کوشـتنو لەملـدانی ئـەوی دیکـەی نەکردووە، چونکە بێگومان مەبەستی فەرموودەکانی پێغەمبەر ﷺ کەسانێکن کە بە هێزو چەك لەگـەڵ حوکمڕانـانی شـەرعییدا بەرەنگاردەبنـەوە، نـەك هەرکەسـێك ڕەخنەیەکی گـرتو ڕایـەکی جیـاوازی هـەبوو، چـونکە ڕەخنـەگرتنو قسـەی هـەق بەتایبـــەت ڕوو بـــە حوکمڕانـــانی لارو ســـتەمکار گـــەورەترین جـــۆری جیهـــادە، پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ: {أَفْضَلُ الْجِهَادِ كَلِمَةُ عَدْلٍ عِنْدَ سُلْطَانٍ جَائِرٍ}[1]، واتـــە: (چـــاکترین جیهـــاد گـــوتنی قســـەیەکی دادگەرانەیـــە لـــەلای حـــوکمڕانێکی ستەمکار).

کەواتە: بەڵێنو پەیـمان پێکەوەدانی کۆمەڵە مسـوڵمانێك بـۆ ئەنجامـدانی کـارو پڕۆژەیـــەکی ئیســـلامیی، یـــان –وەك (إبـــن تيميـــة) ڕەحمـــەتی خـــوای لێبـــێ باسـیکردووە – هـەر شـتێك کـە خـوای بـەرز و مـەزن و پێغەمبـــەری خـوا ﷺ فەرمانیان پێکردبـێ، دروسـتە، ئەگـەر هـەزار مسـوڵمان، سـەد هـەزار مسـوڵمان، ملیۆنێك پێکـەوە دابنیشنو بڵێـن: وەرن با ئێمە هەمووومان پەیمان پێکەوە بـدەین ئەو کارە بکەین، نەك هەر هیچ ناشەرعیی تێدانییە، بەڵکو ئەگەر ئـەو کـارە واجـب

---

[1] رواه أبوداود: (4344) واللفظ له، والترمذي: (2174)، وابن ماجه: (4011) عن أبي سعيد الخُدْرِي رضي الله عنه، وقال الألباني: صحيح.

بێو بەبێ پەیمان پێکەوە دانو بەڵێن بە یەکدی دانیش سەرنەگرێ، بەیعەت بە یەکدی دانەکەش واجب دەبێ، ئینجا دیارە ئێمەش هەوڵدەدەین کە وەزعی مسولْمانان چاك بکەینەوەو، ئەوەی تێکدراوە، دەمانەوێ چاکی بکەینەوە، مسولْمانان پەرشو بڵاوکراونەتەوەو ئێمە دەمانەوێ خڕیانبکەینەوە، نەك بەپێچەوانەوە.

دووەم: پابەندیی هەموو لایەك بە فەرمان و ئاڕاستەکردنی سەرووی خۆیانەوە:

هیچ کارێکی هەرەوەزییو بە کۆمەڵ ئەنجام نادرێ، ئەگەر سەرێو خوارێ یەك نەبنو، خوارەوە بەقسەی سەرەوە نەکا و، سەرەوە راوێژ بە خوارەوە نەکاو رێزی لێنەگرێو، لەنێوانیاندا رێزو خۆشەویستی دوو سەرە نەبێ، حەتمەن هەر کارێکی دەستەجەمعیی، کە دەبێ بە هەرەوەزییو بەکۆمەڵ ئەنجام بدرێ، دەبێ سەرێو خوارێیەك هەبێ، چونکە ناگونجێ هەمووی لێکرِا شتەکە جێبەجێ بکەن، هەردەبێ سەرێك هەبێو خوارێك هەبێو، پێکەوە گونجانو تەباییو رێزو خۆشەویستیش لەبەیندا هەبێو، هەر کامێکیشیان ئیشی خۆی جێبەجێ بکات، سەرەوە ئاڕاستە (تَوْجِیهْ) دەکاتو، خوارەوەش جێبەجێ دەکات.

ئینجا ئێمە لە (ڕوونکردنەوەی بنەمای پێنجەم)دا بە دوورو درێژیی باسمانکرد، کە قیادە بەرپرسیارە بەرانبەر قاعیدە، بەڵام وەك چۆن قیادە لە بەرانبەر قاعیدەدا بەرپرسیارە، واتە حوکمڕان بەرانبەر خەڵك بەرپرسیارە و، دەبێ بە چاکترین شێوە ئەركو کارەکانی خۆی لەگەڵیدا جێبەجێ بکات، دیارە قاعیدەش لە بەرانبەر قیادەدا بەرپرسیارەو، لەسەری فەرزە کە بە دڵو بە گیان – بێ خۆ بواردنو کەمتەرخەمیی– فەرمانەکانی جێبەجێ بکاتو، بەگوێرەی ئاڕاستەکان

(توجيهات)ی بەڕێوەبچێ، وە لەڕاستیدا بە قسەكردنی مسوڵمانان بۆ فەرماندەو بەرپرسی خۆیان، بەو دوو مەرجە فەڕزە:

1/ بە شێوەیەكی شەرعیی دانرابێ.

2/ بەپێی شەرعیش بەڕێوەبچێ.

بەڵام ئەگەر یەكێك لەو دووانە یان هەردووكیان نەبن، ئەوكاتە گوێ بۆ گرتنو بەقسەكردن نامێنێ، ئایا هەركەسێك خۆی فەڕزكرد بەسەر مسوڵماناناداو بوو بە بەرپرس، دەبێ بەقسەی بكرێ؟ نەخێر، خوای بەرز و مەزن دەفەرموێ: ﴿... وَأُوْلِي ٱلۡأَمۡرِ مِنكُمۡۖ ...﴾ [1]، واتە: (... كاربەدەستانێك كە لەخۆتان بن ...)، واتە بۆ خۆتان داتاننابن، وە ئایا كابرا هەر چۆنێكی حوكم بكات -با بۆ خۆشمان دامانابێ- دەبێ هەر بەقسەی بكەین؟ دیسان نەخێر، كەواتە: بەرپرسانو مشوورخۆرانێك بە قسەیان دەكرێ، كە شەرعییەتیان هەبێو خەڵك دایانابنو كاری پێ سپاردبن، وە بەپێی شەریعەتیش بەڕێوەبچن، جا هەركاتێك وابوون، ئەو كاتە بەقسەكردنو فەرمانبەریی بۆ كردنی مسوڵمانان بۆیان، چ لەسەر ئاستی شانەو پۆلێك بێ، چ لەسەر ئاستی كۆمەڵێك بێ، چ لەسەر ئاستی وڵاتێكو دەوڵەتێك بێ، چ لەسەر ئاستی هەموو ئۆممەتی ئیسلامیی بێ، بەقسەكردنی خوارێ بۆ سەرێ دەبێتە تاعەتو خواپەرستییو، ئینسان پاداشتی لەسەر وەردەگرێ، بەپێی ئەوە كە خوا (جل جلاله) هەر شتێكی لەسەر مسوڵمانان فەڕزكردووە، مانای وایە لەبەرانبەریدا پاداشت هەیە، كە دەفەرموێ: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُواْ ٱلرَّسُولَ وَأُوْلِي ٱلۡأَمۡرِ مِنكُمۡۖ فَإِن تَنَٰزَعۡتُمۡ فِي شَيۡءٖ فَرُدُّوهُ إِلَى ٱللَّهِ

---

[1] النساء: 59

وَٱلرَّسُولِ إِن كُنتُمۡ تُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِۚ ذَٰلِكَ خَيۡرٞ وَأَحۡسَنُ تَأۡوِيلًا ﴾[1]، واتـــــــــه: فەرمانبــەریی كردنــی ئیمانــداران بــۆ خــوای بــەرز و مــەزن و پێغەمبــەر ﷺ و كاربەدەستانێك كـە لـەخۆیانن و، گێڕانـەوەی نـاكۆكیی و مشـتومڕەكانیان بـۆ لای خوای بەرز و مەزن و پێغەمبەر ﷺ، هەم لە دنیـا چـاكترەو، هـەم لـە قیامـەتیش چاكترەو، خوای بەرز و مەزن پاداشتیان دەداتەوە.

پێغەمبەریشمان ﷺ كە فەرموویەتی: {عَلَى الْمَرْءِ الْمُسْلِمِ السَّمْعُ وَالطَّاعَـةُ فِيمَـا أَحَبَّ وَكَرِهَ إِلَّا أَنْ يُؤْمَرَ بِمَعْصِيَةٍ فَإِذَا أُمِرَ بِمَعْصِـيَةٍ فَلا سَمْعَ وَلَا طَاعَةَ}[2] واتـە نـەك لەسـەری پێویسـت نییـە، بـەڵكو هـەر دروسـتیش نییـە لـە ناشـەرعییدا بەقسـەی سەرووی خۆ بكرێ.

بەڵێ مەرج نییە بابای مسوڵمان تەنها لەو شتانەدا كە خۆی حـەزی لێیانـەو لـە شانی خۆشن، بیستن‌و گوێڕایەڵیی (السمع والطاعة)ی هەبێ! كە بەداخەوە هەندێك كەس تەنانەت لە ئاستی سەرەوەشدا وا حاڵی بووە، یان بـە كـردەوە وا دەكـات! هەربۆیەش لە زۆرێك لـەو فەرموودانـەدا كـە باسـی (السـمع والطاعـة)یـان كـردووە، چەند حاڵـەتێكی جۆراوجـۆر خراونەتـەڕوو، بـۆ وێنـە: پێغەمبـەر ﷺ دەفـەرموێ: {عَلَيْكَ السَّمْعَ وَالطَّاعَةَ فِي عُسْرِكَ وَيُسْرِكَ وَمَنْشَطِكَ وَمَكْرَهِكَ وَأَثَرَةٍ عَلَيْكَ}[3]، واتـە: (گـوێ بـۆ گـرتن‌و فەرمانبـەریی كردنـت بـۆ سـەرووی خـۆت لەسـەر پێویسـتە، لـە حاڵەتێكدا كە لە سەغڵەتییدای وە لەكاتێكدا كە لە ئاسـانییدای، وە لەكاتێكـدا كـە لە قالبت خۆشدێ[4] وە لەكاتێكدا كە لە دڵـت ناخۆشـە، وە لـەكاتی بێبەشـكردن‌و

---

[1] النساء: 59

[2] رواه البخاري: (7144)، ومسلم: (1839) واللفظ له، عن ابن عمر.

[3] رواه مسلم: (1836)

4 یەعنی گورج‌و گۆڵییت هەیەو لە قالبت خۆشـە.

ماف پێشێلکردنیشتدا)، واتە: لە هەموو حاڵاندا دەبێ ئینسان بەقسەی سەرووی خۆی بکات، دوایی لە حەقی خۆی بپێچێتەوە، بەڵام نابێ مافخوران‌و ماف پێشێلکران بکاتە بیانووی ئەوەی کە بەقسە نەکا، مادام ئەو شتەی پێت دەگوترێ ناشەرعیی نەبێ، چونکە ناکرێ تۆ هەر ڕەخنەیەکت هەبوو لە بەرپرسی خۆت، لەسەر هەر گلەییەك‌و لەسەر هەر ڕەخنەیەك بڵێی: من بەقسەت ناکەم! ئاوا هیچ ئیشێك جێبەجێ ناکرێ، تۆ ئەرکی خۆت جێبەجێ بکە، بەڵام دوایی لە حەقی خۆشت بپێچەوە!

کەواتە: گوێڕایەڵیی کردنی مسوڵمانان بۆ بەرپرسانێك کە شەرعییەتیان هەبێ‌و بەپێی شەریعەتیش بەڕێوەبچن، وەك فەرمانبەریی کردنیانە بۆ خوای بەرز و مەزن و پێغەمبەری خوا ﷺ، وە بەپێچەوانەشەوە، سەرپێچیی کردنیان لە ئەمرو نەهی ئەمیرو بەرپرسان، سەرپێچیی کردنە لە ئەمرو نەهی خوای بەرز و مەزن و پێغەمبەرەکەی ﷺ، ، وە لە فەرمایشتی دیکەدا هاتووە: {مَنْ أَطَاعَنِي فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ، وَمَنْ يَعْصِنِي فَقَدْ عَصَى اللَّهَ، وَمَنْ يُطِعِ الأَمِيرَ فَقَدْ أَطَاعَنِي، وَمَنْ يَعْصِ الأَمِيرَ فَقَدْ عَصَانِي}[1]، واتە: (هەرکەسێك بەقسەی من بکات، ئەوە بەقسەی خوای کردووە، هەرکەسێکیش سەرپێچیی لە من بکات، ئەوە سەرپێچیی لە خوا کردووە، وە هەرکەسێك بەقسەی فەرماندە بکات ئەوە بەقسەی منی کردووە، وە هەر کەسێکیش سەرپێچیی لە فەرماندە بکات ئەوە سەرپێچیی لە من کردووە)، لێرەدا بەگشتی فەرموویەتی.

---

[1] رواه البخاري: (7137)، ومسلم: (1835) واللفظ له

سـێیەم: خسـتنەڕووی ڕێـز و حورمەت و دڵسـۆزیی بۆ سەرکردایەتی:

ئەرکێکی دیکەی گرنگو گەورەی سەرشانی قاعیـدە بەرانبـەر بـە قیادەیـە کـە دەبێ بۆی دڵسۆزو بە پـەرۆش بێو، ڕێزو حورمەتی تەواوی بگرێ، دیـارە ئـەوەش زۆر شت دەگرێتەوە:

مرۆڤـ دەبێ خۆی لە هەر قسەو تەعبیرو هەڵسوکەوتێك دووربگـرێ کـە مایـەی بێڕێزیی نواندنی بێ، لە بەرانبەر ئەو کەسەدا کە بەرپرسو برا گەورەیەتی، یان بـە ناحەق دەبێتە مایەی نیگەران کردنی، هەڵبەتە بە گشتی مسوڵمانان دەبێ ڕێـز لـە یەکدی بگـرنو بەڵام ئەو ڕێزو حورمـەتو خۆشەویسـتیو دڵسـۆزییە بـۆ سـەروو، زیاتر تەئکیدی لێدەکرێ، چونکە ئەگەر تۆ دڵی ڕەفیقێکـی خۆت بێشـێنی، ڕەنگـە زەرەرێکـی کـەمتری هـەبێ، بـەڵام کاتێـك کـە بێڕێزیـی بەرانبـەر سـەرووی خـۆت دەکەی، بە تەئکید زەرەری زیاتر دەبـێ و، لەوانەیـە ئـەویش کاردانـەوەی هـەبێ، لەبەرئەوە وریایی زیاتر پێویستە.

وەك دەبیـنین پێغەمبـەری خـوا ﷺ کـە دەفـەرموێ: {الـدِّينُ النَّصِيحَةُقُلْنَـا لِمَنْ؟! قَالَ لِلَّهِ(1) وَلِكِتَابِهِ وَلِرَسُولِهِ وَلِأَئِمَّةِ الْمُسْلِمِينَ وَعَامَّتِهِمْ} رواه مسـلم: (55) عـن تـميم الـداري رضي الله عنه، لـەم فەرموودەیـەدا ﷺ دینـدارییو مسـوڵمانێتی لـە دڵسۆزییدا کورت هەڵدێنێ، ئینجا کە پرسیاریشی لێدەکرێ: دڵسـۆزییەکە بەرانبـەر کێ؟ ڕایدەگەیەنێ کە دڵسـۆزییو پـەرۆشو بەتەنگـەوەبوونی بابـای مسـوڵمان زۆر فراوانو گشتگیرە و، لە خوای بەرزو مەزنەوە دەگرێتەوە، هـەتا سـەرجەم خـەڵكو میللـەت! جـا لێـرەدا دیـارە مەبەسـتی پێغەمبـەری خـوا ﷺ ئـەوەبووە کـە لـە

1) بۆیە گوتم لێرەدا مەبەست لە (النصـيحة) ئامۆژگاریی نییـە، چونکـە ئامۆژگـاریی خـوا (جـل جلالـە) چـۆن دەکرێ؟!

هـاوەڵانی بـەڕێزی حـاڵی بکـات، دڵسـۆزیی‌و بەتەنگـەوەبوون‌و بەخەمـەوەبوونی ئینسانی مسوڵمان بۆ خوای بەرز و مەزن و، بۆ کتێبی خوا و، بۆ پێغەمبەری خـوا ﷺ و، بۆ بەرپرسانی مسوڵمان‌و، بۆ مسوڵمانان بەگشتی، ئـەوە بەڕاسـتی بەشـی گەورەی دینداریی پێکدێنێ، چونکە دین هەمووی دەبێتەوە بە دوو بەش: (مامەڵـە لەگـەڵ خـوا، وە مامەڵـە لەگـەڵ خـەڵکی خـوا)، وە ئـەو فەرموودەیـە هـەردووکی گرتۆتەوە.

ئینجا لەڕاستیدا سەرچاوەو کانگای گوێ بۆ گـرتن‌و بەقسـەکردنیش، هـەر ئـەم دڵسۆزیی‌و پەرۆش‌و ڕێزو حورمەت گرتنەیە، پێغەمبـەری خـواش ﷺ لـەو بـارەوە فەرموویەتی: {إِنَّ مِنْ إِجْلَـالِ اللَّـهِ إِكْـرَامَ ذِي الشَّـيْبَةِ الْمُسْـلِمِ، وَحَامِـلِ الْقُـرْآنِ غَيْـرِ الْغَالِي فِيهِ وَالْجَافِي عَنْهُ، وَإِكْرَامَ ذِي السُّلْطَانِ الْمُقْسِطِ}[1]، واتە: (بێگومان لە ڕێـزو بەرزگرتنی خوای پایە بڵندە، کە ئینسـان ڕێـز بگـرێ لـە مسـوڵمانی مـوو سـپی – تەمەندار چ پیاوبێ‌و چ ئافرەت–و خاوەن دەسەڵاتی دادگەرو، هەڵگری قورئان کـە تێیدا دووچاری تێپەڕاندن‌و بەزایەدان نەبووبێ)، لێرەدا پێغەمبەری خـوا ﷺ سـێ جۆرە کەسمان بۆ دیاری دەکات:

أ) ئینســانی بەتەمەن.

ب) حوکمڕان و بەرپرسێکی دادگەر.

ج) کەسێك کە شارەزای قورئان بێ و بە هاوسەنگیی مامەڵەی لەگەڵ بکات.

هەڵبەتە ئەمە منای وانیە کە خـەڵکی دیکـە ڕێـزی لێنـاگیرێ، بـەڵام پێغەمبـەر ﷺ دەفەرموێ: ڕێزگرتن لەو سێ جۆرە کەسانە ڕێز لێگرتنی خوایە (جل جلاله)و بــە بــەرزگرتنی خــوای پــەروەردگارە، بۆچــی؟ چــونکە خــوای بــەرز و مــەزن

---

[1] رواه أبوداود: (4843)، وقال الألبـاني: حسن

دەفەرموێ: ڕێز لەو سێیانە بگرن: ئینسانی بە تەمەنی مسوڵمان بە تایبەت دەبێ ڕێزی لێبگیرێ، ئەگەر نامسوڵمانیش بوو هەر دەبێ ڕێزی لێبگیرێ، چونکە ئینسان بۆخۆی ڕێزلێگیراوەو، ئەگەر بچێتە تەمەنیشەوە زیاتر پێویستی بە موراعاتو ڕێز هەیە.

وە حوکمڕانی دادگەریش دەبێ ڕێزی لێبگیرێ، هەر لەبەر ئەسڵی حوکمڕانیی ڕێزی لێدەگیرێ، کە دادگەریش بێ، ئەوە زیاتر تەئکید دەبێتەوە، چونکە بەرپرسان ئەگەر خەڵك بە قسەیان نەکاو ڕێزیان لێنەگرێ، ئیشیان بۆ ناڕوا، بەڵام پێغەمبەر ﷺ ئەو قەیدەی خستۆتە سەر کە دەبێ دادگەربێ، چونکە ئەگەر دادگەر نەبێ تۆ حەقت هەیە ڕەخنەی لێبگریو، جاری وا هەیە دەبێ لەسەر ستەمەکەی بەگژیشیدا بچیەوە.

وە کەسێکیش کە هەڵگری قورئان بێ، بەڵام هەڵگری قورئانیش ئەویشی دیسان بە دوو وەصف پێناسە کردووە: (غَيْرِ الْغَالِي فِيهِ وَلاالْجَافِي عَنْهُ)، ئەوەی کە زۆر تێیدا ڕۆنەچووە – واتە: تێینەپەڕاندوە–، وە کورتیشی نەهێناوە. واتە نە تێیدا تووشی تێپەڕاندن بووەو، نە تێیدا تووشی بەزایەدان بووە، بەو شێوەیە کە بۆ قورئان شایستەیە ئاوا قورئانی هەڵگرتوەو ئاوا پێوەی پابەندە.

ئاشکراشە کە هەم ڕێزو دڵسۆزیی پێشاندانو حورمەت گرتنی بەرپرسانو هەم پێچەوانەکەشی گەلێك شت دەگرنەوە، کە هەم لە ڕێی دەقە شەرعییەکانو، هەم بەپێی عورفو باوی خەڵکیش دەزانرێنو، ئینسان بە سەلیقەی خۆی ئەوە دەزانێو، بەپێی عورفو باوی کۆمەڵگاکانیش دەگۆڕێ، لەوانەیە ئەگەر لە هەندێ شوێن تۆ لەبەر بەرپرسەکەت هەڵنەستیەوە بێڕێزیی بێو، لە هەندێ شوێنی دیکە ڕەنگە بێڕێزیی نەبێ، کەواتە هەندێ شت بەپێی عورف دەگۆڕێ، بۆیە هەمیشە لە

هەڵسوکەوتەکاندا دەگەڕێینەوە بۆ عورفو باوی خەڵك و، مەرج نییە هەموو شتێك لە دەقەکانی شەریعەتدا هاتبێ، بەڵکو دەگەڕێینەوە بۆ عورفو باوی خەڵك.

کەواتە: بەپێی شەخسو بەپێی عورفو بەپێی حاڵ، ئینسان دەبێ بە سەلیقەی خۆی بزانێ، کە چۆن ڕێز لە بەرپرسانی خۆی دەگرێ.

چوارەم: بەڵام بێگومان گوێڕایەڵیی و فەرمانبەریی مسوڵمانان بۆ گەورە و بەرپرسانیان، تەنیا لە بازنەی شەریعەتدایە و دروست نییە هیچ کەس نە شتی ناشەرعیی بە خەڵکی بڵێ و نە ئەگەر شتی ناشەرعییشی بە خەڵکی گوت، بەقسەی بکرێ:

وەك خوا (جل جلالە) لە باسی بەیعەتدانی ئافرەتان بە پێغەمبەر ﷺدا فەرموویەتی: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ إِذَا جَآءَكَ ٱلۡمُؤۡمِنَٰتُ يُبَايِعۡنَكَ عَلَىٰٓ أَن لَّا يُشۡرِكۡنَ بِٱللَّهِ شَيۡـٔٗا وَلَا يَسۡرِقۡنَ وَلَا يَزۡنِينَ وَلَا يَقۡتُلۡنَ أَوۡلَٰدَهُنَّ وَلَا يَأۡتِينَ بِبُهۡتَٰنٖ يَفۡتَرِينَهُۥ بَيۡنَ أَيۡدِيهِنَّ وَأَرۡجُلِهِنَّ وَلَا يَعۡصِينَكَ فِي مَعۡرُوفٖ فَبَايِعۡهُنَّ وَٱسۡتَغۡفِرۡ لَهُنَّ ٱللَّهَۖ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٞ﴾[1]، واتە: (ئەی پێغەمبەر! کاتێك ئافرەتانی بڕوادار هاتنەلات تاکو پەیمانت پێبدەن، لەسەر ئەوە کە هیچ هاوبەشێك بۆ خوا بڕیارنەدەنو، دزیی نەکەنو، داوێنپیسیی نەکەنو، منداڵەکانی خۆیان نەکوژنو زیندەبەچاڵیان نەکەن و، بوختان هەڵنەبەستن لەنێوان دەستو پێیەکانیانو، لە چاکەدا سەرپێچییت نەکەن، ئەوە بەیعەتیان لێوەربگرەو داوای لێخۆشبوونیان بۆ لە خوا بکە، بێگومان خوا گوناهپۆشی بەخشندەیە)، لێرەدا بۆچی دەفەرموێ: لە چاکەو شتی پەسنددا سەرپێچییت لێنەکەن؟ خۆ پێغەمبەر ﷺ بێجگە لە شتی پەسند، فەرمان بە هیچ

---

[1] الممتحنة: 12

شتێکی دیکە ناکات؟ بۆیە خوای پەروەردگار (جل جلاله) وای فەرمووە، چونکە خۆ هەموو کەس پێغەمبەر ﷺ نییە و، تاکو ئەوانەی کە بە ڕێی پێغەمبەر ﷺدا دێن، لە بەرپرسانو مشوورخۆرانی مسوڵمانان، بزانن کە تەنانەت خوای بەرز و مەزن بۆ پێغەمبەری خواش ﷺ بەند (قَيْد)ی (معروف: پەسند)ی خستۆتەسەر بەقسەکرانەکەی، کە دەبێ فەرمانەکەی چاكو شەرعیی بێو بەچاك زاندراو بێ، کەواتە: ئەگەر بۆ پێغەمبەری خوا ﷺ ئەو بەند (قَيْد)ەی لەسەربێ، بۆ خەڵکیدیکە چاکتر دەبێ وابێ، هەروەها پێغەمبەر ﷺ کە دەفەرموێ: {عَلَى الْمَرْءِ الْمُسْلِمِ السَّمْعُ وَالطَّاعَةُ فِيمَا أَحَبَّ وَكَرِهَ إِلاَّ أَنْ يُؤْمَرَ بِمَعْصِيَةٍ فَإِنْ أُمِرَ بِمَعْصِيَةٍ فَلاَ سَمْعَ وَلاَ طَاعَةَ}[1]، ئەویش دیسان وەك پێشتریش باسمانکرد، کاتێك کە فەرمان بکرێت بە سەرپێچیی، ئەوە نەك بەقسەکردن، بەڵکو گوێ بۆ گرتنیش نامێنێ.

هەروەها پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: {لاَ طَاعَةَ فِي مَعْصِيَةِ اللَّهِ إِنَّمَا الطَّاعَةُ فِي الْمَعْرُوفِ}[2] ، واتە: (بەقسەکردنو فەرمانبەریی کردن نییە لە سەرپێچیی خوادا، بەڵکو فەرمانبەریی کردن تەنیا لە شتی پەسندو چاکدایە)، کە دیارە بەسەرهاتێکی لەسەرەو پێشتر گێڕاومانەتەوەو پێویست ناکات دووبارەی بکەینەوە.

پێنجەم: هەروەها گوێڕایەڵیی و فەرمانبەریی تەنیا لە سنووری توانا و بڕستدا فەڕزە، هەرچییەك لە توانای مرۆڤ بەدەربێ، خواش (جل جلالە)

---

[1] رواه البخاري: (7144)، ومسلم: (1839) واللفظ له، وأبو داود: (2626)، والنسائي: (4206)

[2] رواه البخاري: (7145)، و مسلم: (1840) واللفظ له. بدون (لاَ طَاعَةَ فِي مَعْصِيَةِ اللَّهِ)

پێویستی نەکردووە و داوای نەکردووە، چ جای بەندەکانی بۆیان هەبێ داوای بکەن:

خوای مەزن فەرموویەتی: ﴿لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ..﴾[1]، واتە: (خوا لە هیچ کەس داوا ناکات مەگەر ئەوەی لەتوانایدایە ...) هەروەها فەرموویەتی: ﴿فَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ مَا ٱسْتَطَعْتُمْ ...﴾.[2]، واتە: (پارێز لە خوا بکەن ئەوەندەی دەتوانن) ئەدی ئەگەر نەیتوانی؟ خوای پەروەردگار (جل جلاله) ئەوەی لە توانای بەندەدا نەبێ فەرزی ناکا.

ئینجا وەك (إبن عمر)یش –خوا لە خۆیو بابی رازی بێ– بۆمان دەگێڕێتەوە کە پێشتریش فەرموودەکەمان هێناو لێرەش دووبارەی دەکەینەوە: {كُنَّا إِذَا بَايَعْنَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَلَى السَّمْعِ وَالطَّاعَةِ، يَقُولُ لَنَا: فِيمَا اسْتَطَعْتُمْ}[3]، واتە: پێغەمبەری خوا ﷺ لەکاتی پەیمان لێوەرگرتنی هاوەڵاندا، پێی دەفەرموون: (فِيمَا اسْتَطَعْتُمْ)، واتە: (لەوەندەدا کە دەتوانن)، شتێك کە نەتتوانی لەسەرت پێویست نییە، بەڵام لێرەشدا دیسان پێویستە وریاو واقیعبین بین و، شەیتانو نەفس فێڵمان لێ نەکەنو، دووچاری تێپەڕاندنو بەزایەدان (إفراطو تفریط)مان نەکەنو، شتی ئاسانمان لەبەرچاو بەزەحمەتو، شتی زەحمەتیشمان لەبەرچاو زۆر قورسو بڕستبڕو تواناپڕووکێن، نەکەن!

واتە: جاری وایە شتێك زۆر ئاسانەو دەکرێ، تۆ بڵێی: ئاخر خوای بەرز و مەزن فەرموویەتی: ﴿لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا﴾و منیش لە توانامدا نییە،

---

[1] . البقرة: 282

[2] التغابن: 16

[3] رواه البخاري: (7202) واللفظ له، ومسلم: (1867)

چونکە جاری وایە شەیتان فێڵت لێدەکات، ئەگەرنا لەتواناتدا هەیە، بۆوێنە: هی وا هەیە مانگی ڕەمەزان هەر لەخۆڕا بەڕۆژوونابێ، دەڵـێ: ئەگـەر بـەڕۆژووبم لەوانەیـە بمرم، نانا نامری! تۆ دەبـێ تۆزێـك هیممەتیشـت هـەبێ، کەواتـە: دەبـێ وریـابیو شەیتان فێڵت لێنەکات، هەروەها بەباری تێپەڕاندنیشدا، بەهۆی زاڵبـوونی عاتیفـەو سۆزو هەڵچوونەوە، گیرۆدەی خەیاڵپڵاو نەبین و، ملمان پێ لەبەر کارو پـرۆژەی وا ڕانەکەنو هەنگاوی وامان پێ نەهاوێن، کە لـە توانـاو بڕسـتمان بـەدەر بـێو کـاری کردن نـەبێ! بۆوێنـە: بـۆ کردەیـەکی سـەربازیی تـەنیا دە (10) نەفـەرت هـەبنو بڵێی: ئەوە هەزار (1000) نەفـەر لـەوێن بـە مەفرەزەیەکـەوە دەچـم هـەموویان لەبەین دەبەم! کە لێرەشدا تۆ زۆر لەخۆت رادەبینی.

جـا هــەم کـەم لــەخۆ رادیــتن خراپــە و، هــەم زۆر لــەخۆ رادیتنــیش، بــەڵکو واقیعبینانە خۆ دیتن پێویستە.

دیـارە واقیعبینیــیو دووربینیــیو وردبینیــیش لەلایــەك و، لــەپێش ئەوەشــدا بەوردیی لێکۆڵینەوە لە ژیانو سیرەی پێغەمبەری خـوا ﷺ بەتایبـەت و، مێـژووی ئیسلامو مسوڵمانان و، هەڵوێست ڕووداوەکانیان بەگشتی، یارمەتی زۆرمان دەدەن بۆ توانای خۆ ناسینو دووچاری تێنەپەڕاندنو بەزایەدان نـەبوون، لـە بـواری کـارو چالاکییە جۆراوجۆرەکانماندا.

سەرچاوەکان

1- التفسير الكبير أو مفاتيح الغيب للإمام فخر الدين محمد بن عمر بن الحسين بن الحسن إبن علي التميمي البكري الرازي الشافعي، قدم له: هاني الحاج، تحقيق: عماد زكي البارودي، الناشر: المكتبة التوفيقية – القاهرة – مصر.

2- جامع البيان في تأويل القرآن، المؤلف: أبي جعفر محمد بن جرير الطبري، تحقيق: هاني الحاج و عماد زكي البارودي و خيري سعيد، الناشر: المكتبة التوفيقية – القاهرة – مصر، الطبعة الأولى 1420هـ – 2000 م.

3- تفسير (روح المعاني في تفسير القرآن العظيم والسبع المثاني)، تأليف: العلامة أبي الفضل شهاب الدين السيد محمود الآلوسي البغدادي، الطبعة: الرابعة 1405 هـ – 1985م، الناشر: دار إحياء التراث العربي – بيروت – لبنان.

4- تيسير الكريم الرحمن في تفسير كلام المنان، تأليف: عبد الرحمن بن ناصر السعدي، إعتنى به تحقيقا ومقابلة: عبد الرحمن بن معلا اللويحق، الناشر: مؤسسة الرسالة – بيروت – لبنان، الطبعة الأولى 1420 هـ – 2000 م.

5- المصباح المنير في تهذيب تفسير إبن كثير، إعداد: جماعة من العلماء بإشراف الشيخ صفي الرحمن المباركفوري، الطبعة: ثانية محرم 1421 هـ – 2000 م، الناشر: دار السلام للنشر والتوزيع – جدة – السعودية.

6- أيسر التفاسير لكلام العلي الكبير، تأليف: أبي بكر الجزائري، الطبعة: الخامسة 1421 هـ – 2000م، الناشر: مكتبة العلوم والحكم – المدينة المنورة.

7- مفردات ألفاظ القرآن، تأليف: العلامة الراغب الأصفهاني، تحقيق: صفوان عدنان داوودي، الناشر: دار القلم – ديمشق، الطبعة الثالثة 1423 هـ – 2002 م.

8- صحيح البخاري، تصنيف: الإمام الحافظ أبي عبدالله محمد بن إسماعيل البخاري، إعتنى به وأعده للنشر: الدكتور محمد محمد حجازي، الناشر: مؤسسة المختار للنشر والتوزيع – القاهرة، الطبعة الثانية 1431 هـ – 2010 م.

9- فتح الباري شرح صحيح البخاري، للإمام الحافظ أحمد بن علي بن حجر العسقلاني، رقَّمَ كتبها وأبوابها وأحاديثها: الأستاذ محمد فؤاد عبدالباقي، الناشر: دار السلام – الرياض و دار الفيحاء – دمشق، الطبعة الثالثة 1421 هـ – 2000 م.

10- صحيح مسلم، للإمام مسلم بن الحجاج بن مسلم القشيري النيسابوري، الناشر: مؤسسة المختار للنشر والتوزيع – القاهرة، الطبعة الثانية 1431 هـ – 2010 م.

11- موسوعة فتح المُلْهِم بشرح صحيح الإمام مسلم بن الحجاج القشيري، تأليف: الشيخ شبير أحمد العثماني، تعليقات: محمد رفيع العثماني، تخريج: نور البشر بن نور الحق، مراجعة وتدقيق وتكملة: محمود شاكر، الطبعة: الأولى 1426 هـ – 2006 م، الناشر: دار إحياء التراث العربي – بيروت – لبنان.

12- مسند الإمام أحمد بن حنبل، المؤلف: أحمد بن حنبل أبو عبدالله الشيباني، المشرف على تحقيقه: شعيب الأرنؤوط، المشرف على إصداره: الدكتور عبد الله بن عبد المحسن التركي، الناشر: مؤسسة الرسالة – بيروت، الطبعة: الثانية 1420هـ – 1999م.

- مسند أحمد بن حنبل، المؤلف: الإمام الحافظ أبو عبد الله أحمد بن حنبل بن هلال بن أسد بن إدريس الذهلي الشيباني، الناشر: بيت الأفكار الدولية.

13- سنن أبي داود، تصنيف: أبي داود سليمان بن الأشعث السجستاني، حكم على أحاديثه وآثاره وعلق عليه: العلامة المحدث محمد ناصرالدين الألباني، إعتنى به: أبو عبيدة مشهور حسن آل سلمان، الناشر: مكتبة المعارف للنشر والتوزيع - الرياض، الطبعة الثانية 1427 هـ– 2007 م.

14- سنن الترمذي، المؤلف: للإمام الحافظ محمد بن عيسى بن سورة الترمذي، حكم على أحاديثه وآثاره وعلق عليه: العلامة المحدث محمد ناصرالدين الألباني، إعتنى به: أبو عبيدة مشهور حسن آل سلمان، الناشر: مكتبة المعارف للنشر والتوزيع - الرياض، الطبعة الثانية 1429 هـ- 2008 م.

15- سنن إبن ماجه، تصنيف: أبي عبدالله محمد بن يزيد القزويني الشهير بـ(ابن ماجه)، حكم على أحاديثه وآثاره وعلق عليه: العلامة المحدث محمد ناصرالدين الألباني، إعتنى به: أبو عبيدة مشهور حسن آل سلمان، الناشر: مكتبة المعارف للنشر والتوزيع - الرياض، الطبعة الثانية 1429 هـ- 2008 م.

16- سنن النسائي، تصنيف: أبي عبد الرحمن أحمد بن شعيب بن علي الشهير بـ(النسائي)، حكم على أحاديثه وآثاره وعلق عليه: العلامة المحدث محمد ناصرالدين الألباني، إعتنى به: أبو عبيدة مشهور حسن آل سلمان، الناشر: مكتبة المعارف للنشر والتوزيع - الرياض، الطبعة الثانية 1429 هـ- 2008 م.

17- السنن الكبرى، للإمام: أبي بكر أحمد بن الحسين بن علي البيهقي، تحقيق: محمد عبدالقادر عطا، الطبعة: الثالثة 2003م – 1424هـ، الناشر: دار الكتب العلمية – بيروت – لبنان.

18- شعب الإيمان، للإمام أبي بكر أحمد بن الحسين البيهقي، تحقيق: أبي ماهر محمد السعيد بن بسيوني زغلول، الناشر: دار الكتب العلمية – بيروت – لبنان، الطبعة: الأولى 1410هـ – 1990 م.

19- صحيح بن حبان بترتيب إبن بلبان، تأليف: الأمير علاءالدين علي بن بلبان الفارسي، تحقيق: شعيب الأرنؤوط، الطبعة: الثالثة 1418 هـ – 1997 م، الناشر: مؤسسة الرسالة – بيروت – لبنان.

20- المنتقى شرح موطأ مالك، تأليف: القاضي أبو الوليد سليمان بن خلف بن سعد بن أيوب الباجي، تحقيق: محمود شاكر، الطبعة: الأولى 1425 هـ - 2005 م، الناشر: دار إحياء التراث العربي – بيروت – لبنان.

21- شرح موطأ الإمام مالك، لفضيلة الشيخ محمد بن صالح العثيمين، تحقيق: صلاح الدين محمود السعيد، الناشر: دار الغد الجديد - القاهرة، الطبعة الأولى 1430هـ - 2009م

22- المستدرك على الصحيحين، للإمام الحافظ أبي عبد الله محمد بن عبدالله الحاكم النيسابوري، دراسة وتحقيق: مصطفى عبد القادر عطا، الناشر: دار الكتب العلمية – بيروت - لبنان، الطبعة: الثانية 1422 هـ - 2002 م.

23- المعجم الكبير، تأليف: الإمام أبي القاسم سليمان بن أحمد الطبراني، ضبط نصه وخرّج أحاديثه: أبو محمد الأسيوطي، الناشر: دار الكتب العلمية – بيروت – لبنان، الطبعة: الأولى 2007 م.

24- المعجم الأوسط، تأليف: الإمام الحافظ أبي القاسم سليمان بن أحمد بن أيوب اللخمي الطبراني، الناشر: دار الفكر – عمان - الأردن، الطبعة: الأولى 1420هـ-1999م.

25- رياض الصالحين، المؤلف: الإمام أبي زكريا يحيى بن شرف النووي الدمشقي، حققه وخرج أحاديثه: عبدالعزيز رباح – أحمد يوسف الدقاق، راجعه: الشيخ شعيب الأرنؤوط، الناشر: دار الثقافة العربية – دمشق، الطبعة الثانية 1412 هـ - 1992م.

26- الترغيب والترهيب من الحديث الشريف، تأليف: الإمام الحافظ زكي الدين عبدالعظيم بن عبدالقوي المنذري، حققه وقدم له وعلق عليه: محيي الدين ديب مستو – سمير أحمد العطار – يوسف علي بديوي، الناشر: دار ابن كثير – بيروت، الطبعة الثالثة 1419هـ - 1998م.

27– فيض القدير شرح شرح الجامع الصغير من أحاديث البشير النذير، للعلامة محمد عبد الرؤوف المناوي، ضبطه وصححه: أحمد عبد السلام، الناشر: دار الكتب العلمية – بيروت، الطبعة الثالثة 2006م.

28– مجموع الفتاوى، المؤلف: شيخ الإسلام تقي الدين أحمد بن تيمية الحراني، إعتنى بها وخرج أحاديثها: عامر الجزار – أنور الباز، الناشر: دار الجيل، الطبعة: الأولى 1418هـ – 1997م.

29– القواعد النورانية الفقهية، أحمد بن عبد الحليم بن تيمية الحراني أبو العباس، تحقيق: محمد حامد الفقي، الناشر: دار المعرفة – بيروت، سنة النشر 1399.

30– إعلام الموقعين عن رب العالمين، تأليف: إبن القيم الجوزية، تحقيق: عبدالرحمن الوكيل، الطبعة: الأولى 1412هـ – 1992م، الناشر: دار إحياء التراث العربي و مؤسسة التاريخ العربي – بيروت – لبنان.

31– الأحكام السلطانية والولايات الدينيية، تأليف: أبي الحسن علي بن محمد بن حبيب البصري البغدادي الماوردي، الناشر: المكتبة العالمية – بغداد 1409 هـ – 1989 م.

32– السيرة النبوية لإبن هشام، تحقيق: جودة محمد جودة، الناشر: دار ابن الهيثم – القاهرة، الطبعة الأولى 1427 هـ – 2006 م.

33– الشفا بتعريف حقوق المصطفى، تأليف: العلامة القاضي أبي الفضل عياض بن موسى بن عياض اليحصبي، تقديم وتحقيق: عامر الجزار، طبع ونشر: دار الحديث – القاهرة، 1425 هـ – 2004م.

34– سيرة رسول الله (الرحيق المختوم)، تأليف: فضيلة العلامة الشيخ صفي الرحمن المباركفوري، الناشر: دار الخير (ديمشق – بيروت)، الطبعة الأولى 1419هـ – 1998م.

35- أصول الدعوة، تأليف: الدكتور عبدالكريم زيدان، الطبعة: العاشرة 1426 هـ - 2005 م، الناشر: مؤسسة الرسالة - بيروت - لبنان.

36- البداية والنهاية، تأليف: أبو الفداء الحافظ عماد الدين إسماعيل بن عمر بن كثير القرشي الدمشقي، تحقيق ومراجعة وفهرسة: دار أبي حيان، الطبعة: الأولى 1416 هـ - 1996 م، الناشر: دار أبي حيان.

37- حلية الأولياء وطبقات الأصفياء، تأليف: أبي نعيم أحمد بن عبد الله الأصبهاني، الطبعة: الثالثة 1400هـ - 1980م،، الناشر: دار الكتاب العربي - بيروت - لبنان.

38- أخبار القضاة، المؤلف: أَبُوبَكْرٍ مُحَمَّدُ بْنُ خَلَفِ بْنِ حَيَّانَ بْنِ صَدَقَةَ الضَّبِّيّ البَغْدَادِيّ, المـُلَقَّب بِـ"وَكِيع"، حققه و صححه و علق عليه و خرّج أحاديثه: عبدالعزيز مصطفى المراغي، الناشر: المكتبة التجارية الكبرى، الطبعة، الأولى عام 1366هـ - 1947م.

39- محض الصواب في فضائل أمير المؤمنين عمر بن الخطاب، تأليف: الإمام العلامة المحدث يوسف بن الحسن بن عبدالهادي الدمشقي الصالحي الحنبلي المعروف ب(إبن المبرد)، دراسة وتحقيق: عبدالعزيز بن محمد بن عبد المحسن الفريح، الطبعة: الأولى 1420 هـ - 2000م، الناشر: دار أضواء السلف - الرياض.

40- أخبار أبوحنيفة وأصحابه، تأليف: القاضي أبي عبد الله حسين بن علي الصيمري، الناشر: عالم الكتب - بيروت، سنة النشر 1405هـ - 1985م.

41- الفقيه والمتفقه، للحافظ المؤرخ أبي بكر أحمد بن علي بن ثابت الخطيب البغدادي، قام بتصحيحه والتعليق عليه: فضيلة الشيخ إسماعيل الأنصاري، الناشر: المكتبة العلمية.

42- فقه الشورى والإستشارة، تأليف: توفيق محمد الشاوي، الطبعة: الأولى 1412هـ - 1992م، الناشر: دار الوفاء - المنصورة - مصر.

43- تاج العروس من جواهـر القاموس، تـأليف: السيد محمد مرتضى بن محمد الحسيني الزبيدي، إعتنى به ووضع حواشيه: الدكتور عبد الـمنعم خليل إبراهيم والستاذ كـريم سيد محمد محمود، الطبعة: الأولى 2007م – 1428 هـ، الناشر: دار الكتب العلميـة – بيـروت – لبنان.

44- مقدمة ابن خلدون الـمسمى بكتـاب العبـر وديـوان الـمبتدأ والخبـر في أيـام العـرب والعجم والبـربر ومن عاصرهم من ذوي السلطان الأكبـر، الـمؤلف : عبـدالرحمن بـن محمد بن خلدون الحضرمي الـمغربي، الناشر: دار العودة – بيروت.

45- منهج عمر بن الخطاب في التشريع (دراسة مستوعبة لفقه عمر وتنظيماتـه)، تـأليف: الدكتور محمد بلتاجي، الناشـر: دار السـلام للطباعـة والنشـر والتـرجـمة – القـاهرة، الطبعـة الثانية 1424 هـ – 2003م

46- الـمقصد الأسنى في شرح أسـماء الله الحسنى لأبي حامد الغزالـي، دراسـة وتحقيـق: محمد عثمان الخُشْت، الناشـر: مكتبة الفرقان – القاهرة

47- جامع الأصول في أحاديث الرسول، تأليف: الإمام مجـد الدين أبي السعادات الـمبارك بن محمد بن الأثيـر الجزري، حققه وعلـق عليـه وخـرج أحاديثـه: أبـو عبـد الله عبـد السـلام محمـد عمـر علـوش، الناشـر: دار الفكـر – بـيروت – لبنـان، الطبعـة: الأولى 1417 هـ – 1997 م..

48- تـاريخ الخلفـاء، تـأليف: الإمـام الحـافظ جـلال الـدين عبـد الـرحمن بـن أبـي بكـر السـيوطي، تحقيـق: محمـد محـي الـدين عبـد الحميـد، الطبعـة: الأولى 1371 هــ – 1952م، الناشر: مكتبة الشرق الجديد – بغـداد و دار العلوم الحديثة – بيـروت.

49- الطبقات الكبـرى، تأليف: محمد بن سعد بن منيـع الزهـري، أعـد فهارسـها: ريـاض عبـد الله عبـد الـهادي، الطبعـة: الأولى 1417 هــ – 1996 م، الناشـر: دار إحيـاء التـراث الإسلامي – بيـروت – لبنــان.

50- الرسالة للإمام محمد بن إدريس الشافعي، تحقيق: د. عبد اللطيف الهميم، و د. ماهر ياسين الفحل، الطبعة: الثانية 2009م، الناشر: دار الكتب العلمية – بيروت – لبنان.

51- جامع بيان العلم وفضله، تأليف: أبي عمر يوسف بن عبد البر، تحقيق: أبي الأشبال الزهيري، الطبعة: التاسعة 1432 هـ، الناشر: دار إبن الجوزي – الدمام – المملكة العربية السعودية.

52- شرح العقيدة الطحاوية، تأليف: القاضي علي بن علي بن محمد إبن أبي العز الحنفي، حققه وخرج أحاديثه وعلق عليه: بشير محمد عيون، الناشر: مكتبة المؤيد – الطائف و مكتبة دار البيان – دمشق، الطبعة: الثانية – بيروت 1988.

53- مدى شرعية الإنتماء إلى الأحزاب والجماعات الإسلامية، إعداد: الأستاذ الدكتور: صلاح الصاوي. الطبعة: الثانية – سنة الطبع:1413هـ.

نــاوەڕۆك

ameer.maktab@yahoo.com

